Халқаро ахлоқ ва аудит жамғармаси™ (ХААЖ™), Халқаро аудит ва ишонч стандартлари кенгаши (ХАИСК®) ҳамда Халқаро бухгалтерлар федерацияси® (ХБФ®) ушбу нашрдаги материалларга таяниб иш кўрган ёки иш кўришдан тийилган ҳар қандай шахсга етказилган зарар учун — бундай зарар эҳтиётсизлик оқибатида ёки бошқача тарзда юзага келишидан қатъи назар — жавобгарликни ўз зиммасига олмайди.

Аудитнинг халқаро стандартлари, Кам мураккаб ташкилотлар молиявий ҳисоботлари аудити бўйича Аудитнинг халқаро стандарти, Ишонч топшириқларининг халқаро стандартлари, Кўриб чиқиш топшириқларининг халқаро стандартлари, Алоқадор хизматларнинг халқаро стандартлари, Сифат бошқарувининг халқаро стандартлари, Халқаро аудит амалиёти изоҳлари, муҳокама учун лойиҳалар, маслаҳатлашув ҳужжатлари ва ХАИСКнинг бошқа нашрлари ХБФнинг муаллифлик ҳуқуқи объекти ҳисобланади.

Халқаро бухгалтерлар федерацияси (ХБФ)нинг муаллифлик ҳуқуқи © 2024 йил август,. Барча ҳуқуқлар ҳимояланган. Ушбу нашрни шахсий ва тижоратга оид бўлмаган мақсадларда (яъни профессионал маълумот олиш ёки тадқиқот учун) www.iaasb.org сайтидан юклаб олиш мумкин. Ушбу ҳужжатни таржима қилиш, кўпайтириш, сақлаш ёки узатиш, шунингдек ундан бошқа шунга ўхшаш тарзда фойдаланиш учун ёзма рухсат талаб этилади.

‘Халқаро аудит ва ишонч стандартлари кенгаши’, ‘Аудитнинг халқаро стандартлари’, ‘Кам мураккаб ташкилотлар молиявий ҳисоботлари аудити бўйича Аудитнинг халқаро стандарти’, ‘Ишонч топшириқларининг халқаро стандартлари’, ‘Кўриб чиқиш топшириқларининг халқаро стандартлари’, ‘Алоқадор хизматларнинг халқаро стандартлари’, ‘Сифат бошқарувининг халқаро стандартлари’, ‘Халқаро аудит амалиёти изоҳлари’, ‘ХАИСК’, ‘АХС’, ‘КМТ учун АХС’, ‘ИТХС’, ‘КТХС’, ‘АХХС’, ‘СБХС’, ‘ХААИ’ сўзлари ҳамда ХАИСК логотипи — ХБФнинг товар белгилари ёки ХБФнинг АҚШ ва бошқа мамлакатлардаги рўйхатдан ўтказилган товар белгилари ва хизмат кўрсатиш белгиларидир. ‘Халқаро ахлоқ ва аудит жамғармаси’ ва ‘ХААЖ’ сўзлари — ХААЖнинг товар белгилари ёки ХААЖнинг АҚШ ва бошқа мамлакатлардаги рўйхатдан ўтказилган товар белгилари ва хизмат кўрсатиш белгиларидир.

ХАИСК фаолиятини қўллаб-қувватловчи тузилмалар ва жараёнлар Халқаро ахлоқ ва аудит жамғармаси™ (ХААЖ™) томонидан таъминланади.

Муаллифлик ҳуқуқи, товар белгиси ва рухсатномаларга оид маълумотлар учун permissions саҳифасига ўтинг ёки permissions@ifac.org манзилига мурожаат қилинг.

ТАРЖИМА ТЎҒРИСИДАГИ МУАЛЛИФЛИК ҲУҚУҚИ ЭСЛАТМАСИ

«Халқаро бухгалтерлар федерацияси (IFAC) томонидан 2024 йил августда инглиз тилида нашр этилган Халқаро аудит ва ишончлилик стандартлари бўйича кенгаш (IAASB)нинг ушбу «Сифатни халқаро бошқариш, аудит, кўриб чиқиш, бошқа ишончлилик ва турдош хизматлар бўйича хужжатлар тўплами, 2023–2024 йиллар нашри» IFACнинг рухсати билан Ўзбекистон Республикаси Аудиторлар палатаси томонидан 2026 йил июнда ўзбек тилига таржима қилинган ва қайта нашр этилган. Сифатни халқаро бошқариш, аудит, кўриб чиқиш, бошқа ишончлилик ва турдош хизматлар бўйича хужжатларни таржима қилиш жараёни IFAC томонидан кўриб чиқилган ва таржима «Policy Statement—Policy for Translating Publications of the International Federation of Accountants» ҳужжатига мувофиқ амалга оширилган. Барча Сифатни халқаро бошқариш, аудит, кўриб чиқиш, бошқа ишончлилик ва турдош хизматлар бўйича хужжатларнинг тасдиқланган матни IFAC томонидан инглиз тилида нашр этилган матн ҳисобланади. IFAC таржиманинг аниқлиги ва тўлиқлиги учун, шунингдек ундан келиб чиқиши мумкин бўлган ҳаракатлар учун ҳеч қандай жавобгарликни ўз зиммасига олмайди.

«Сифатни халқаро бошқариш, аудит, кўриб чиқиш, бошқа ишончлилик ва турдош хизматлар бўйича хужжатлар тўплами, 2023–2024 йиллар нашри»нинг инглиз тилидаги матни © 2024 IFAC. Барча ҳуқуқлар ҳимояланган.

«Сифатни халқаро бошқариш, аудит, кўриб чиқиш, бошқа ишончлилик ва турдош хизматлар бўйича хужжатлар тўплами, 2023–2024 йиллар нашри»нинг ўзбек тилидаги матни © 2026 IFAC. Барча ҳуқуқлар ҳимояланган.

Асл номи: Handbook of International Quality Management, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements, 2023–

2024 Edition. ISBN: 978-1-60815-573-6

Ушбу ҳужжатни кўпайтириш, сақлаш ёки узатиш, шунингдек бошқа шунга ўхшаш мақсадларда фойдаланиш учун рухсат олиш бўйича

Permissions@ifac.org манзилига мурожаат қилинг.»

529 Fifth Avenue, New York, NY 10017
T +1 (212) 286-9344 F +1 (212) 286-9570
www.iaasb.org

ISBN: 978-1-60815-573-6

Товар белгилари, рўйхатдан ўтказилган товар белгилари ва хизмат кўрсатиш белгилари

Халқаро аудит ва ишонч стандартлари кенгаши ®

ХАИСК®

IAASB

IAASB International Auditing and Assurance Standards Board®

Аудитнинг халқаро стандартлари®

Кам мураккаб ташкилотлар молиявий ҳисоботлари аудити бўйича Аудитнинг халқаро стандарти™

Ишонч топшириқларининг халқаро стандартлари™

Кўриб чиқиш топшириқларининг халқаро стандартлари™

Алоқадор хизматларнинг халқаро стандартлари™

Сифат бошқарувининг халқаро стандартлари™

Халқаро аудит амалиёти изоҳлари™

АХС®

КМТ учун АХС™

ИТХС™

КТХС™

АХХС™

СБХС™

ХААИ™

2400-СОН КЎРИБ ЧИҚИШ ТОПШИРИҚЛАРИНИНГ ХАЛҚАРО СТАНДАРТИ (ҚАЙТА ТАҲРИРЛАНГАН)

ТАРИХИЙ МОЛИЯВИЙ ҲИСОБОТЛАРНИ КЎРИБ ЧИҚИШ ТОПШИРИҚЛАРИ

(2013 йил 31 декабрь ва ундан кейин тугайдиган даврлар учун молиявий ҳисоботларни кўриб чиқишлари учун амал қилади)

МУНДАРИЖА

Банд

Кириш

КТХСнинг қўллаш доираси ... 1–4

Тарихий молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш топшириғи ... 5–8

КТХСнинг ваколати ... 9–12

Кучга кириш санаси ... 13

Мақсадлар ... 14–15

Таърифлар ... 16–17

Талаблар

КТХСга мувофиқ кўриб чиқиш топшириғини ўтказиш ... 18–20

Ахлоқий талаблар ... 21

Профессионал скептицизм ва профессионал мулоҳаза ... 22–23

Топшириқ даражасида Сифат бошқаруви ... 24–28

Мижозлар билан муносабатларни ва кўриб чиқиш топшириқларини қабул қилиш ва давом эттириш ... 29–41

Раҳбарият ва бошқарув учун масъул шахслар билан мулоқот ... 42

Топшириқни бажариш ... 43–57

Кейинги ҳодисалар ... 58–60

Ёзма тасдиқлашлар ... 61–65

Бажарилган тартиб-таомиллардан олинган далилларни баҳолаш ... 66–68

Амалиётчининг молиявий ҳисоботлар юзасидан хулосасини шакллантириш ... 69–85

Амалиётчининг ҳисоботи ... 86–92

Ҳужжатлаштириш ... 93–96

Стандартни қўллаш ва бошқа изоҳловчи материаллар

КТХСнинг қўллаш доираси ... A1–A4

Тарихий молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш топшириғи ... A5–A6

Мақсадлар ... A7–A9

Таърифлар ... A10–A12

КТХСга мувофиқ кўриб чиқиш топшириғини ўтказиш ... A13

Ахлоқий талаблар ... A14–A15

Профессионал скептицизм ва профессионал мулоҳаза ... A16–A24

Топшириқ даражасида Сифат бошқаруви ... A25–A32

Мижозлар билан муносабатларни ва кўриб чиқиш топшириқларини қабул қилиш ва давом эттириш ... A33–A60

Раҳбарият ва бошқарув учун масъул шахслар билан мулоқот ... A61–A67

Топшириқни бажариш ... A68–A103

Ёзма тасдиқлашлар ... A104–A106

Бажарилган тартиб-таомиллардан олинган далилларни баҳолаш ... A107–A109

Амалиётчининг молиявий ҳисоботлар юзасидан хулосасини шакллантириш A110–A121

Амалиётчининг ҳисоботи A122–A148

Ҳужжатлаштириш A149

1-илова: Тарихий молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш топшириғи учун топшириқ хатининг намунаси

2-илова: Амалиётчиларнинг кўриб чиқиш ҳисоботлари намуналари

2400-сон Кўриб чиқиш топшириқларининг халқаро стандарти (КТХС) (Қайта таҳрирланган), *“Тарихий молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш топшириқлари”, “Халқаро сифат бошқаруви, аудит, кўриб чиқиш, бошқа ишонч ва алоқадор хизматлар бўйича ҳужжатлар”*га сўзбоши билан биргаликда ўқилиши лозим.

Кириш

КТХСнинг қўллаш доираси

1. Ушбу Кўриб чиқиш топшириқларининг халқаро стандарти (КТХС) қуйидагиларни қамраб олади:
   (a) Амалиётчи ташкилотнинг молиявий ҳисоботлари аудитори бўлмаган ҳолатларда, тарихий молиявий ҳисоботларни кўриб чиқишини бажариш учун жалб қилинганда амалиётчининг жавобгарликлари; ва
   (b) Молиявий ҳисоботлар бўйича амалиётчи ҳисоботининг шакли ва мазмуни. (А1-бандга қаранг)
2. Ушбу КТХС амалиётчи ташкилотнинг молиявий ҳисоботларининг мустақил аудитори бўлганда, ташкилотнинг молиявий ҳисоботларини ёки оралиқ молиявий маълумотларини текширишни қамраб олмайди.
3. Ушбу КТХС, зарур бўлганда мослаштирилган ҳолда, бошқа тарихий молиявий маълумотларни текширишга қўлланилади. Тарихий молиявий маълумотларни текширишдан бошқа чекланган ишончни таъминловчи топшириқлар 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) бўйича бажарилади.[1]

1-сон СБХС билан боғлиқлиги[2]

4. Сифат бошқаруви тизимлари ва сиёсатлари ёки тартиб-таомиллари фирманинг масъулияти ҳисобланади. 1-сон СБХС молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш бўйича фирма топшириқларига нисбатан фирмаларга қўлланилади.[3] Ушбу КТХСнинг алоҳида кўриб чиқиш топшириқлари даражасида Сифат бошқарувига оид қоидалари фирма 1-сон СБХСга ёки камида шунга тенг даражада талабчан талабларга риоя қилади деган асосга таянади. (А2–А4-бандларга қаранг)

Тарихий молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиши

5. Тарихий молиявий ҳисоботларни текшириш Ишончни таъминлаш топшириқларининг халқаро концептуал асосларида (Ишончни таъминлаш асослари)[4] тавсифланганидек, чекланган ишончни таъминловчи топшириқдир. (А5–А6-бандларга қаранг)
6. Молиявий ҳисоботларни текширишда, амалиётчи мўлжалланган фойдаланувчиларнинг ташкилотнинг молиявий ҳисоботларини қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларига мувофиқ тайёрланиши бўйича ишонч даражасини оширишга мўлжалланган хулосани ифодалайди. Амалиётчининг хулосаси амалиётчи томонидан чекланган ишончни олишга асосланади. Амалиётчининг ҳисоботи ҳисобот ўқувчиларига хулосани тушуниш имконини бериш учун контекст сифатида кўриб чиқиши характерининг тавсифини ўз ичига олади.
7. Амалиётчи асосан ушбу КТХС талабларига мувофиқ ифодаланган, умуман молиявий ҳисоботлар бўйича хулоса учун асос сифатида етарли ва муносиб далилларни олиш учун сўров ва таҳлилий тартиб-таомилларни бажаради.
8. Агар амалиётчи молиявий ҳисоботлар муҳим бузиб кўрсатилган бўлиши мумкин деб ишонишга сабаб бўладиган масалани аниқласа, амалиётчи ушбу КТХСга мувофиқ молиявий ҳисоботлар бўйича хулоса чиқариш имконига эга бўлиш учун, шароитларда зарур деб ҳисоблайдиган қўшимча тартиб-таомилларни ишлаб чиқади ва бажаради.

КТХСнинг ваколати

9. Ушбу КТХС амалиётчининг КТХСни бажаришдаги мақсадларини ўз ичига олади, улар ушбу КТХС талаблари белгиланган контекстни тақдим этади ва амалиётчига кўриб чиқишида нимани амалга ошириш кераклигини тушунишда ёрдам бериш учун мўлжалланган.
10. КТХС амалиётчига белгиланган мақсадларга эришиш имконини бериш учун мўлжалланган бўлиб, "лозим" сўзидан фойдаланган ҳолда ифодаланган талабларни ўз ичига олади.
11. Бундан ташқари, ушбу КТХСни тегишли тушуниш учун тегишли контекстни тақдим этувчи кириш материали, таърифлар ва қўллаш ва бошқа изоҳловчи материалларни ўз ичига олади.
12. Қўллаш ва бошқа изоҳловчи материаллар талабларга қўшимча тушунтириш ва уларни бажариш бўйича кўрсатмалар беради. Бундай кўрсатмаларнинг ўзи талабни юкламаса-да, у талабларни тўғри қўллаш учун долзарбдир.

Кучга кириш санаси

13. Ушбу КТХС 2013 йил 31 декабрь ва ундан кейин тугайдиган даврлар учун молиявий ҳисоботларни кўриб чиқишлари учун амал қилади.

Мақсадлар

14. Ушбу КТХС бўйича молиявий ҳисоботларни текширишдаги амалиётчининг мақсадлари қуйидагилардан иборат:

---

[1] 3000-сон Ишончни таъминлаш топшириқларининг халқаро стандарти (ИТХС) (Қайта таҳрирланган), *«Тарихий молиявий маълумотлар аудити ёки кўриб чиқишидан бошқа ишончни таъминлаш топшириқлари»*

[2] 1-сон Сифат бошқарувининг халқаро стандарти (СБХС), «Молиявий ҳисоботлар аудити ёки кўриб чиқишини, ёхуд бошқа ишончни таъминлаш ёки турдош хизматлар топшириқларини бажарувчи фирмалар учун сифатни бошқариш»

[3] 1-сон СБХС, 5-банд

[4] Ишончни таъминлаш асослари, 15 ва 16-бандлар

(a) Асосан сўров ва таҳлилий тартиб-таомилларни бажариш орқали, молиявий ҳисоботлар умуман муҳим бузиб кўрсатишдан холи эканлиги ҳақида чекланган ишончни олиш, шу билан амалиётчига молиявий ҳисоботлар барча муҳим жиҳатларда қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларига мувофиқ тайёрланмаганлигига ишонишга сабаб бўладиган бирон нарса амалиётчининг эътиборига тушганлиги ёки тушмаганлиги ҳақида хулоса чиқаришга имкон бериш; ва

(b) Умуман молиявий ҳисоботлар ҳақида хулоса бериш ва ушбу КТХС талаб қилганидек мулоқот қилиш.

15. Чекланган ишончни олиш имкони бўлмаган барча ҳолларда ва шароитларда амалиётчининг ҳисоботидаги шартли хулоса етарли бўлмаганда, ушбу КТХС амалиётчидан ё топшириқ учун берилган ҳисоботда хулоса беришдан бош тортишни ёки, мувофиқ бўлса, қўлланиладиган қонун ёки норматив ҳужжатга мувофиқ топшириқдан чиқиш мумкин бўлса, топшириқдан чиқишни талаб қилади. (А7–А9, А119–А120-бандларга қаранг)

Таърифлар

16. Қўлланманинг атамалар луғати (Луғат)[5] ушбу КТХСда таърифланган атамаларни, шунингдек изчил қўллаш ва талқин қилишга ёрдам бериш учун ушбу КТХСда қўлланиладиган бошқа атамаларнинг тавсифларини ўз ичига олади. (А10–А11-бандларга қаранг)

17. Ушбу КТХС мақсадлари учун, қуйидаги атамалар мазкур маъноларга эга:

(a) *Таҳлилий тартиб-таомиллар* — молиявий ва номолиявий маълумотлар ўртасидаги асосли муносабатларни таҳлил қилиш орқали молиявий маълумотларни баҳолаш. Таҳлилий тартиб-таомиллар, шунингдек, бошқа тегишли маълумотларга номувофиқ бўлган ёки кутилган қийматлардан сезиларли даражада фарқ қиладиган аниқланган тебранишлар ёки муносабатларни зарур даражада текширишни ҳам қамраб олади.

(b) *Топшириқ риски* — молиявий ҳисоботлар муҳим бузиб кўрсатилган ҳолда амалиётчи номақбул хулоса ифодалаши риски.

(c) *Умумий мақсадли молиявий ҳисоботлар* — умумий мақсадли концептуал асосга мувофиқ тайёрланган молиявий ҳисоботлар.

(d) *Умумий мақсадли концептуал асос* — фойдаланувчиларнинг кенг доираси учун умумий молиявий маълумотларга бўлган эҳтиёжларни қондиришга мўлжалланган молиявий ҳисобот концептуал асоси. Молиявий ҳисобот концептуал асоси ҳаққоний тақдимот концептуал асоси ёки мувофиқлик концептуал асоси бўлиши мумкин.

(e) *Сўров* — сўров ташкилот ичидаги ёки ташқарисидаги билимга эга шахслардан маълумот излашдан иборат.

(f) *Чекланган ишонч* — ушбу КТХСга мувофиқ хулоса ифодалаш учун асос сифатида, топшириқ риски топшириқ ҳолатларида мақбул даражагача камайтирилган, лекин ушбу риск оқилона ишонч топшириғидагига нисбатан юқорироқ бўлган ҳолда олинган ишонч даражаси. Далилларни тўплаш тартиб-таомилларининг характери, муддати ва кўлами йиғиндиси амалиётчининг мазмунли ишонч даражасини олиши учун камида етарли бўлади. Мазмунли бўлиши учун амалиётчи томонидан олинган ишонч даражаси мўлжалланган фойдаланувчиларнинг молиявий ҳисоботларга бўлган ишончини ошириши эҳтимол қилинади. (А12-бандга қаранг)

(g) *Амалиётчи* — оммавий амалиётдаги профессионал бухгалтер. Ушбу атама топшириқ партнёри ёки топшириқ гуруҳининг бошқа аъзоларини, ёки қўлланиладиган ҳолларда, фирмани ўз ичига олади. Ушбу КТХС муайян талаб ёки жавобгарлик топшириқ партнёри томонидан бажарилишини аниқ назарда тутган ҳолларда, “амалиётчи” эмас, балки “топшириқ партнёри” атамаси қўлланилади. “Топшириқ партнёри” ва “фирма” атамалари тегишли ҳолларда уларнинг давлат секторидаги эквивалентларига нисбатан ўқилиши лозим.

(h) *Профессионал мулоҳаза* — кўриб чиқиш топшириғи ҳолатларида мувофиқ бўлган ҳаракатлар йўналишлари ҳақида асосланган қарорлар қабул қилишда, ишончни таъминлаш, бухгалтерия ҳисоби ва ахлоқий стандартлар тақдим этган контекст доирасида тегишли тайёргарлик, билим ва тажрибани қўллаш.

(i) *Тегишли ахлоқий талаблар* — профессионал бухгалтерлар молиявий ҳисоботларни кўриб чиқишни бажараётганда уларга нисбатан қўлланиладиган профессионал ахлоқ принциплари ва ахлоқий талаблар. Тегишли ахлоқий талаблар одатда Бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ стандартлари кенгашининг *Профессионал бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ кодексидаги (Халқаро мустақиллик стандартларини ўз ичига олган)* (БХАСК Кодекси) молиявий ҳисоботларни кўриб чиқишга тааллуқли қоидаларни, шунингдек, янада чекловчи миллий талабларни ўз ичига олади.

(j) *Махсус мақсадли молиявий ҳисоботлар* — махсус мақсадли концептуал асосга мувофиқ тайёрланган молиявий ҳисоботлар.

(k) Махсус мақсадли концептуал асос — муайян фойдаланувчиларнинг молиявий маълумотларга бўлган эҳтиёжларини қондиришга мўлжалланган молиявий ҳисобот концептуал асоси. Молиявий ҳисобот концептуал асоси ҳаққоний тақдимот концептуал асоси ёки мувофиқлик концептуал асоси бўлиши мумкин

[5] IFAC томонидан нашр этилган «Сифатни бошқариш, аудит, кўриб чиқиш, бошқа ишончни таъминлаш ва турдош хизматлар бўйича халқаро ҳужжатлар тўплами»даги (Тўплам) IAASB томонидан чиқарилган Халқаро стандартларга оид Атамалар луғати.

Талаблар.

КТХСга мувофиқ кўриб чиқишни бажариш

18. Амалиётчи унинг мақсадларини тушуниш ва унинг талабларини тўғри қўллаш учун ушбу КТХСнинг бутун матнини, шу жумладан унинг қўллаш ва бошқа изоҳловчи материалларини тушуниши лозим. (А13-бандга қаранг)

Тегишли талабларга риоя қилиш

19. Амалиётчи, агар талаб кўриб чиқишига тегишли бўлмаса, ушбу КТХСнинг ҳар бир талабига риоя қилиши лозим. Талаб томонидан кўрилган ҳолатлар мавжуд бўлганда талаб кўриб чиқишига тегишли бўлади.

20. Амалиётчи кўриб чиқишига тегишли бўлган ушбу КТХСнинг барча талабларига риоя қилмаган бўлса, амалиётчининг хулосасида ушбу КТХСга риоя қилинганлигини ифодаламаслиги лозим.

Ахлоқий талаблар

21. Амалиётчи тегишли ахлоқий талабларга, шу жумладан мустақилликка тегишли бўлганларга риоя қилиши лозим. (А14–А15-бандларга қаранг)

Профессионал скептицизм ва профессионал мулоҳаза

22. Амалиётчи молиявий ҳисоботларнинг муҳим бузиб кўрсатилишига сабаб бўлиши мумкин бўлган ҳолатлар мавжуд бўлиши мумкинлигини тан олган ҳолда профессионал скептицизм билан топшириқни режалаштириши ва бажариши лозим. (А16–А19-бандларга қаранг)

23. Амалиётчи кўриб чиқишни бажаришда профессионал мулоҳаза юритиши лозим. (А20–А24-бандларга қаранг)

Топшириқ даражасида сифат бошқаруви

24. Топшириқ партнёри топшириқ ҳолатларига мувофиқ, етарли вақтга эга бўлиш имконияти ҳамда ишончни таъминлаш кўникмалари ва техникалари ҳамда молиявий ҳисобот тузишда малакага эга бўлиши лозим. (А25-бандга қаранг)

25. Топшириқ партнёри қуйидагилар учун умумий жавобгарликни ўз зиммасига олиши лозим: (А26–А29-бандларга қаранг)

    (a) Ўша партнёр тайинланган ҳар бир кўриб чиқишида сифат бошқаруви ва унга эришиш ҳамда топшириқ давомида етарли ва муносиб даражада иштирок этиш;

    (b) Кўриб чиқишини профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонун ва норматив талабларга мувофиқ йўналтириш, назорат қилиш, режалаштириш ва бажариш; (А30-бандга қаранг)

    (c) Амалиётчининг хулосаси ҳолатларга мувофиқ бўлиши; ва

    (d) Топшириқ ташкилотнинг Сифат бошқаруви сиёсатлари ёки тартиб-таомилларига мувофиқ бажарилиши.

        (i) Фирманинг мижозлар билан муносабатларни ва кўриб чиқиш топшириқларини қабул қилиш ҳамда давом эттириш бўйича сиёсатлари ёки тартиб-таомилларига риоя қилинганлигига ва эришилган хулосалар тегишли эканлигига қаноат ҳосил қилиш, шу жумладан раҳбарият ҳалолликка эга эмас деган хулосага топшириқ партнёрини олиб келиши мумкин бўлган маълумот мавжудлигини кўриб чиқиш; (А31–А32-бандларга қаранг)

        (ii) Топшириқнинг характери ва ҳолатларини, фирманинг сиёсатлари ёки тартиб-таомилларини ҳамда топшириқ давомида юзага келиши мумкин бўлган ҳар қандай ўзгаришларни ҳисобга олган ҳолда, топшириқни бажариш учун етарли ва муносиб ресурслар топшириқ гуруҳига ўз вақтида тайинланганлигини ёки тақдим этилганлигини аниқлаш.

        (iii) Топшириқ гуруҳи жамоавий тарзда тегишли компетенция ва қобилиятларга, шу жумладан етарли вақтга, шунингдек ишончни таъминлаш кўникмалари ва техникалари ҳамда молиявий ҳисобот тузиш бўйича экспертизага эга эканлигига қаноат ҳосил қилиш, қуйидагилар учун:

            a. Кўриб чиқиш топшириғини профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонун ва норматив талабларга мувофиқ бажариш; ва

            b. Ҳолатларга мувофиқ ҳисобот чиқарилишини таъминлаш;

        (iv) Тегишли топшириқ ҳужжатлари юритилиши учун жавобгарликни ўз зиммасига олиш; ва

        (v) Агар 1-сон СБХСга ёки фирманинг сиёсатлари ёки тартиб-таомилларига мувофиқ топшириқ сифатини кўриб чиқиш талаб қилинса, топшириқ сифатини кўриб чиқиш якунланмагунча ҳисоботга сана қўймаслик.[6]

[6] 2-сон СБХС, *«Топшириқ сифатини кўриб чиқиш»*

Топшириқ қабул қилинганидан сўнг эътиборга олинадиган тегишли жиҳатлар

26. Агар топшириқ партнёри бу маълумот олдинроқ мавжуд бўлганда ташкилот топшириқни рад этишига сабаб бўладиган маълумот олса, топшириқ партнёри ташкилот ва топшириқ партнёри зарур чораларни кўриши учун бу маълумотни ташкилотга зудлик билан хабар қилиши лозим.

Тегишли ахлоқий талабларга риоя қилиш

27. Топшириқ давомида, топшириқ партнёри кузатиш ва зарур бўлганда сўровлар ўтказиш орқали, топшириқ гуруҳи аъзолари томонидан тегишли ахлоқий талабларни бузиш далилларига нисбатан ҳушёр бўлиб туриши лозим. Агар ташкилотнинг Сифат бошқаруви тизими орқали ёки бошқа йўл билан топшириқ партнёрининг эътиборига топшириқ гуруҳи аъзолари тегишли ахлоқий талабларни бузганлигини кўрсатувчи масалалар тушса, топшириқ партнёри, ташкилотдаги бошқалар билан маслаҳатлашиб, тегишли чоралар белгилаши лозим.

Мониторинг ва бартараф этиш

28. Ташкилотнинг Сифат бошқаруви тизими қуйидагилар учун мониторинг ва тузатиш жараёнини белгилашни ўз ичига олади:

    (a) Ташкилотни Сифат бошқаруви тизимини ишлаб чиқиш, жорий этиш ва ишлаши ҳақида тегишли, ишончли ва ўз вақтида маълумот билан таъминлаш.

    (b) Аниқланган камчиликлар ташкилот томонидан ўз вақтида тузатилиши учун уларга жавоб бериш бўйича тегишли чоралар кўриш.

    Топшириқ партнёри ташкилот ва, агар қўлланиладиган бўлса, бошқа тармоқ ташкилотлари томонидан хабар қилинган ташкилотнинг мониторинг ва тузатиш жараёнидан олинган маълумотни ва бу маълумот кўриб чиқишига таъсир қилиши мумкинлигини текшириши лозим.

Мижозлар билан муносабатларни ва кўриб чиқиш топшириқларини қабул қилиш ва давом эттириш

Мижозлар билан муносабатларни ва кўриб чиқиш топшириқларини қабул қилиш ва давом эттиришга таъсир кўрсатадиган омиллар

29. Қонун ёки норматив ҳужжат талаб қилмаган бўлса, амалиётчи қуйидаги ҳолларда кўриб чиқишини қабул қилмаслиги лозим: (А33–А34-бандларга қаранг)

    (a) Амалиётчи қуйидагиларга қаноатланмаган:

        (i) Топшириқ учун оқилона мақсад мавжудлиги; ёки

        (ii) Кўриб чиқиши ҳолатларда мувофиқ бўлиши;

    (b) Амалиётчининг тегишли ахлоқий талаблар, шу жумладан мустақиллик, бажарилмаслигига ишониш учун асоси бор;

    (c) Амалиётчининг топшириқ ҳолатларини дастлабки тушуниши кўриб чиқишини бажариш учун зарур маълумот мавжуд бўлмаслиги ёки ишончсиз бўлиши мумкинлигини кўрсатади;

    (d) Амалиётчининг раҳбариятнинг ҳалоллигига шубҳа қилишга асоси бор, шундай қилиб бу текширишни тўғри бажаришга таъсир қилиши мумкин; ёки

    (e) Раҳбарият ёки бошқарув учун масъул шахслар таклиф қилинган кўриб чиқиш шартларида амалиётчининг иш кўламини чеклайди, натижада амалиётчи бу чеклов амалиётчининг молиявий ҳисоботлар бўйича хулоса беришдан воз кечишига олиб келишига ишонади.

Кўриб чиқиш топшириғини қабул қилиш учун мажбурий шартлар

30. Кўриб чиқишини қабул қилишдан олдин, амалиётчи: (А38-бандга қаранг)

    (a) Молиявий ҳисоботларни тайёрлашда қўлланилган молиявий ҳисобот концептуал асослари мақбул эканлигини аниқлаши, шу жумладан, махсус мақсадли молиявий ҳисоботлар ҳолатида, молиявий ҳисоботлар қандай мақсадда тайёрланганини ва мўлжалланган фойдаланувчиларни тушуниб олиши; ва

    (b) Раҳбариятнинг ўз жавобгарликларини тан олиши ва тушуниши ҳақида розилигини олиши лозим:

        (i) Молиявий ҳисоботларни қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларига мувофиқ тайёрлаш, шу жумладан, тегишли бўлса, уларни ҳаққоний тақдим этиш учун;

        (ii) Раҳбарият фирибгарлик ёки хатолик туфайли муҳим бузиб кўрсатиш кўрсатишдан холи бўлган молиявий ҳисоботларни тайёрлаш имконини бериш учун зарур деб белгилаган ички назорат учун; ва

        (iii) Амалиётчини барча маълумотларга кириш, амалиётчи сўраши мумкин бўлган қўшимча маълумотлар ва ташкилот ичидаги шахсларга чекланмаган кириш билан таъминлаш учун.

            a. Раҳбарият хабардор бўлган, молиявий ҳисоботларни тайёрлаш учун аҳамиятли барча маълумотларга, масалан, ёзувлар, ҳужжатлар ва бошқа масалаларга кириш;

            b. Кўриб чиқиш мақсадида амалиётчи раҳбариятдан сўраши мумкин бўлган қўшимча маълумотлар; ва

c. Амалиётчи далил олиш зарур деб ҳисоблайдиган ташкилот ичидаги шахсларга чекланмаган кириш.

31. Агар амалиётчи топшириқни қабул қилиш учун олдиндан шарт сифатида 30-бандда кўрсатилган масалаларнинг бирортасига қаноатланмаса, амалиётчи масалани раҳбарият ёки бошқарув учун масъул шахслар билан муҳокама қилиши лозим. Агар амалиётчини ўша масалалар бўйича қаноатлантириш учун ўзгартиришлар киритиш имкони бўлмаса, амалиётчи таклиф қилинган топшириқни қонун ёки норматив ҳужжат талаб қилмаган бўлса, қабул қилмаслиги лозим.

32. Агар топшириқ қабул қилингандан сўнг амалиётчи юқорида келтирилган мажбурий шартларнинг бирортасига қаноатланмаганлиги аниқланса, амалиётчи бу масалани раҳбарият ёки бошқарув учун масъул шахслар билан муҳокама қилиши ва қуйидагиларни аниқлаши лозим:

(a) Масалани ҳал қилиш мумкинлиги;

(b) Топшириқни давом эттириш мақсадга мувофиқлиги; ва

(c) Масалани амалиётчининг ҳисоботида хабар қилиш зарурлиги ва, агар зарур бўлса, уни қандай хабар қилиш.

Амалиётчи ҳисоботининг сўзлари қонун ёки норматив ҳужжат билан белгиланганда қўшимча мулоҳазалар

33. Кўриб чиқиш топшириғи учун берилган амалиётчи ҳисоботи ушбу КТХСга, фақат ҳисобот 86-банд талабларига мувофиқ бўлгандагина, ҳавола қилиши лозим.

34. Айрим ҳолларда, кўриб чиқиш юрисдикциянинг қўлланиладиган қонуни ёки норматив ҳужжатига мувофиқ бажарилганда, тегишли қонун ёки норматив ҳужжат амалиётчи ҳисоботининг шакли ёки сўз баёнини ушбу КТХС талабларидан сезиларли даражада фарқ қиладиган шаклда ёхуд тарзда белгилаб қўйиши мумкин. Бундай ҳолатларда, амалиётчи фойдаланувчилар молиявий ҳисоботларни кўриб чиқишдан олинган ишончни нотўғри тушуниши мумкинлигини ва, агар шундай бўлса, амалиётчи ҳисоботидаги қўшимча тушунтириш мумкин бўлган нотўғри тушунишни юмшата олиш-олмаслигини баҳолаши лозим. (А50, А146-бандларга қаранг)

35. Агар амалиётчи амалиётчининг хулосасидаги қўшимча тушунтириш эҳтимолий нотўғри тушунишни камайтира олмайди деган хулосага келса, амалиётчи қонун ёки норматив ҳужжат талаб қилмаган бўлса, кўриб чиқишини қабул қилмаслиги лозим. Бундай қонун ёки норматив ҳужжатга мувофиқ ўтказилган текшириш ушбу КТХСга мувофиқ келмайди. Шунга мувофиқ, амалиётчи амалиётчининг хулосасида текшириш ушбу КТХСга мувофиқ ўтказилганлиги ҳақида ҳеч қандай ҳаволани киритмаслиги лозим. (А50, А146-бандларга қаранг)

Топшириқ шартларини келишиш

36. Амалиётчи топшириқни бажаришдан олдин топшириқ шартларини раҳбарият ёки бошқарув учун масъул шахслар билан, мос равишда, келишиши лозим.

37. Келишилган топшириқ шартлари топшириқ хатида ёки ёзма келишувнинг бошқа мос шаклида қайд этилиши ва қуйидагиларни ўз ичига олиши лозим: (А51–А52, А54-бандларга қаранг)

(a) Молиявий ҳисоботларнинг мўлжалланган фойдаланиши ва тарқатилиши, ва қўлланиладиган бўлса, фойдаланиш ёки тарқатиш бўйича ҳар қандай чекловлар;

(b) Қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларини аниқлаш;

(c) Кўриб чиқишининг мақсади ва қўлами;

(d) Амалиётчининг жавобгарликлари;

(e) Раҳбариятнинг жавобгарликлари, шу жумладан 30(b)-банддагилар;

(f) Топшириқ аудит эмаслиги ва амалиётчи молиявий ҳисоботлар бўйича аудит фикрини ифодаламаслиги ҳақида баёнот; ва

(g) Амалиётчи томонидан берилиши кутилаётган ҳисоботнинг кутилган шакли ва мазмунига ҳавола.

Такрорланувчи топшириқлар

38. Такрорланувчи кўриб чиқишларда, амалиётчи ҳолатлар, шу жумладан топшириқни қабул қилиш мулоҳазаларидаги ўзгаришлар, топшириқ шартларини қайта текширишни талаб қилиши ва раҳбарият ёки бошқарув учун масъул шахсларга, мос равишда, мавжуд топшириқ шартларини эслатиш зарурати борилиги юзасидан баҳолаши лозим. (А55-бандга қаранг)

Кўриб чиқиш топшириғи шартларидаги ўзгаришни қабул қилиш

39. Амалиётчи бундай қилиш учун оқилона асос бўлмаган ҳолда топшириқ шартларини ўзгартиришга розилик бермаслиги лозим. (А56–А58-бандларга қаранг)

40. Агар кўриб чиқишини тугатишдан олдин, амалиётчидан топшириқни ишонч олинмайдиган топшириққа ўзгартириш сўралса, амалиётчи бундай қилиш учун оқилона асос борлигини аниқлаши лозим. (А59–А60-бандларга қаранг)

41. Агар топшириқ шартлари топшириқ давомида ўзгартирилса, амалиётчи ва раҳбарият ёки бошқарув учун масъул шахслар, мос равишда, топшириқнинг янги шартларини топшириқ хатида ёки ёзма келишувнинг бошқа мос шаклида келишиши ва қайд этиши лозим.

Раҳбарият ва бошқарув учун масъул шахслар билан мулоқот

42. Амалиётчи кўриб чиқиш давомида ўз вақтида раҳбарият ёки бошқарув учун масъул шахслар билан, мос равишда, амалиётчининг профессионал мулоҳазасига кўра раҳбарият ёки бошқарув учун масъул шахсларнинг эътиборига лойиқ бўлган етарли аҳамиятга эга бўлган кўриб чиқишига тегишли барча масалалар бўйича мулоқот қилиши лозим. (А61–А67-бандларга қаранг)

Топшириқни бажариш

Молиявий ҳисоботларни текширишда муҳимлик

43. Амалиётчи умуман молиявий ҳисоботлар учун муҳимликни аниқлаши ва бу муҳимликни тартиб-таомилларни ишлаб чиқишда ва ўша тартиб-таомиллардан олинган натижаларни баҳолашда қўллаши лозим. (А68–А71-бандларга қаранг)

44. Текшириш давомида амалиётчи дастлаб бошқа миқдорни аниқлашига сабаб бўладиган маълумотдан хабардор бўлган тақдирда, амалиётчи умуман молиявий ҳисоботлар учун муҳимликни қайта текшириши лозим. (А72-бандга қаранг)

Амалиётчининг тушуниши

45. Амалиётчи молиявий ҳисоботларда муҳим бузиб кўрсатишлар юзага келиши эҳтимоли бўлган соҳаларни аниқлаш ва шу орқали ўша соҳаларни ёритиш учун тартиб-таомилларни ишлаб чиқиш учун асос яратиш мақсадида ташкилот ва унинг муҳити, ҳамда қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларини тушуниб олиши лозим. (А73–А75-бандларга қаранг)

46. Амалиётчининг тушуниши қуйидагиларни ўз ичига олиши лозим: (А76, А85, А88-бандларга қаранг)

(a) Тегишли саноат, тартибга солиш ва қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларини ўз ичига олган бошқа ташқи омиллар;

(b) Ташкилотнинг характери, шу жумладан:

(i) унинг операциялари;

(ii) унинг мулк ва бошқарув тузилмаси;

(iii) ташкилот амалга ошираётган ва амалга оширишни режалаштираётган инвестициялар турлари;

(iv) ташкилот қандай тузилганлиги ва қандай молиялаштирилиши; ва

(v) ташкилотнинг мақсадлари ва стратегиялари;

(c) Ташкилотнинг бухгалтерия тизимлари ва бухгалтерия ёзувлари; ва

(d) Ташкилотнинг ҳисоб сиёсатини танлаши ва қўллаши.

Тартиб-таомилларни ишлаб чиқиш ва бажариш

47. Умуман молиявий ҳисоботлар бўйича хулоса учун асос сифатида етарли ва муносиб далилларни олишда, амалиётчи сўров ва таҳлилий тартиб-таомилларни ишлаб чиқиши ва бажариши лозим: (А77–А81, А85, А88-бандларга қаранг)

(a) Маълумотларни ёритиб беришни ўз ичига олган, молиявий ҳисоботлардаги барча муҳим моддаларни ёритиш учун; ва

(b) Молиявий ҳисоботларда муҳим бузиб кўрсатишлар юзага келиши эҳтимоли бўлган соҳаларни ёритишга эътибор қаратиш учун.

48. Амалиётчининг раҳбариятдан ва ташкилот ичидаги бошқалардан сўровлари, мос равишда, қуйидагиларни ўз ичига олиши лозим: (А82–А86-бандларга қаранг)

(a) Раҳбарият қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асослари остида талаб қилинадиган муҳим ҳисоб баҳоларини қандай амалга ошириши;

(b) Боғлиқ томонлар ва боғлиқ томонлар операцияларини, шу жумладан ўша операцияларнинг мақсадини аниқлаш;

(c) Ташкилотнинг молиявий ҳисоботларига таъсир қилган ёки таъсир қилиши мумкин бўлган муҳим, ноодатий ёки мураккаб операциялар, ҳодисалар ёки масалалар мавжудлиги;

(i) Ташкилотнинг бизнес фаолияти ёки операцияларидаги муҳим ўзгаришлар;

(ii) Ташкилотнинг молиявий ҳисоботларига муҳим таъсир кўрсатадиган шартномалар шартларидаги муҳим ўзгаришлар, шу жумладан молиялаштириш ва қарз шартномалари ёки ковенантлар шартлари;

(iii) Молиявий ҳисоботларга оид муҳим бухгалтерия ёзувлари ёки бошқа тузатишлар;

(iv) Ҳисобот даври охирига яқин содир бўлган ёки тан олинган муҳим операциялар;

(v) Олдинги топшириқлар давомида аниқланган ҳар қандай тузатилмаган бузиб кўрсатишларнинг ҳолати; ва

(vi) Боғлиқ томонлар билан операциялар ёки муносабатларнинг ташкилот учун таъсирлари ёки эҳтимолий оқибатлари;

(d) Ташкилотга таъсир қилувчи ҳар қандай ҳақиқий, шубҳаланган ёки иддао қилинган фирибгарлик ёки ноқонуний ҳаракатлар мавжудлиги;

(i) Ташкилотга таъсир қилувчи фирибгарлик ёки ноқонуний ҳаракатлар; ва

(ii) Молиявий ҳисоботлардаги муҳим миқдорлар ва ёритиб беришларни аниқлашга бевосита таъсир кўрсатиши умум-эътироф этилган қонунлар ва норматив ҳужжатлар қоидаларига риоя қилмаслик, масалан, солиқ ва пенсия қонунлари ва норматив ҳужжатлари;

(e) Раҳбарият молиявий ҳисоботлар санаси ва амалиётчининг ҳисоботи санаси ўртасида содир бўлган, тузатиш ёки ёритиб беришни талаб қиладиган ҳодисаларни аниқлаган ва ҳал қилганлиги;

(f) Раҳбариятнинг ташкилотнинг фаолият узлуксизлиги асосида фаолиятини давом эттириш қобилиятини баҳолаш асоси;

(g) Ташкилотнинг фаолият узлуксизлиги асосида фаолиятини давом эттириш қобилиятига шубҳа туғдирадиган ҳодисалар ёки шароитлар мавжудлиги;

(h) Ташкилотнинг молиявий ҳисоботларига таъсир қилган ёки таъсир қилиши мумкин бўлган муҳим мажбуриятлар, шартномавий мажбуриятлар ёки шартли мажбуриятлар; ва

(i) Кўриб чиқилаётган молиявий ҳисобот даврида муҳим номонетар операциялар ёки эвазсиз операциялар.

49. Таҳлилий тартиб-таомилларни ишлаб чиқишда, амалиётчи ташкилотнинг бухгалтерия тизими ва бухгалтерия ёзувларидан олинган маълумотлар таҳлилий тартиб-таомилларни бажариш мақсади учун етарли эканлигини текшириши лозим. (А88–А90-бандларга қаранг)

Муайян ҳолатларни ҳал қилиш бўйича тартиб-таомиллар

Боғлиқ томонлар

50. Текшириш давомида, амалиётчи раҳбарият аввал амалиётчига аниқламаган ёки ошкор қилмаган боғлиқ томонлар муносабатлари ёки операциялари мавжудлигини кўрсатиши мумкин бўлган келишувлар ёки маълумотларга нисбатан ҳушёр бўлиб туриши лозим.

51. Агар амалиётчи текширишни бажариш давомида ташкилотнинг одатдаги бизнес фаолиятидан ташқаридаги муҳим операцияларни аниқласа, амалиётчи раҳбариятдан қуйидагилар ҳақида сўраши лозим:

(a) Ўша операцияларнинг характери;

(b) Боғлиқ томонлар иштирок этиши мумкинлиги; ва

(c) Ўша операцияларнинг бизнес асослантириши (ёки унинг йўқлиги).

Фирибгарлик ва қонунлар ва норматив ҳужжатларга риоя қилмаслик

52. Ташкилотда фирибгарлик ёки қонунлар ва норматив ҳужжатларга риоя қилмаслик, ёки шубҳаланган фирибгарлик ёки қонунлар ва норматив ҳужжатларга риоя қилмаслик содир бўлганлиги ҳақида белги бўлганда, амалиётчи:

(a) Бу масалани раҳбариятнинг тегишли даражаси ёки бошқарув учун масъул шахслар билан, мос равишда, мулоқот қилиши;

(b) Раҳбариятдан молиявий ҳисоботларга таъсир(лар)ни, агар мавжуд бўлса, баҳолашини сўраши;

(c) Раҳбариятнинг баҳолашининг амалиётчининг хулосаси ва ҳисоботига таъсирини текшириши; ва

(d) Қонун, норматив ҳужжат ёки тегишли ахлоқий талаблар амалиётчидан ташкилотдан ташқаридаги тегишли органга ҳисобот беришни талаб қилишини аниқлаши лозим. (А91–А96-бандларга қаранг)

(i) Амалиётчидан ташкилотдан ташқаридаги тегишли органга хабар беришни талаб қилади.

(ii) Шароитларда ташкилотдан ташқаридаги тегишли органга хабар бериш мақбул бўлиши мумкин бўлган жавобгарликларни белгилайди.

Фаолият узлуксизлиги

53. Молиявий ҳисоботларни текшириш ташкилотнинг фаолият узлуксизлиги асосида фаолиятини давом эттириш қобилиятини текширишни ўз ичига олади. Ташкилотнинг фаолият узлуксизлиги асосида фаолиятини давом эттириш қобилиятини раҳбарият баҳолашини текширишда, амалиётчи қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асослари талаб қилганидек, ёки узунроқ давр белгиланган қонун ёки норматив ҳужжат бўйича, раҳбарият ўз баҳолашини амалга ошириш учун фойдаланган давр билан бир хил даврни қамраб олиши лозим.

54. Агар текширишни бажариш давомида, амалиётчи ташкилотнинг фаолият узлуксизлиги асосида фаолиятини давом эттириш қобилиятига аҳамиятли шубҳа туғдириши мумкин бўлган ҳодисалар ёки шароитлардан хабардор бўлса, амалиётчи: (А97-бандга қаранг)

(a) Раҳбариятдан келгусидаги ҳаракатлар режалари ва ўша режаларнинг амалга ошириш мумкинлиги ҳақида сўраши;

(b) Раҳбариятнинг жавоблари етарли асос бериш-бермаслигини текшириш учун ўша сўровлар натижаларини баҳолаши; ва

(i) Агар қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асослари ташкилотнинг фаолият узлуксизлиги фаразини ўз ичига олса, молиявий ҳисоботларни фаолият узлуксизлиги асосида тақдим этишни давом эттириш; ёки

(ii) Молиявий ҳисоботлар муҳим бузиб кўрсатилганлиги ёки ташкилотнинг фаолият узлуксизлиги асосида фаолиятини давом эттириш қобилиятига нисбатан бошқача тарзда чалғитувчи эканлигини хулоса қилиш; ва

(c) Текшириш натижасида амалиётчи хабардор бўлган барча тегишли маълумотлар нуқтаи назаридан раҳбариятнинг жавобларини текшириши лозим.

Бошқалар томонидан бажарилган ишдан фойдаланиш

55. Текширишни бажаришда, амалиётчи учун бошқа амалиётчилар томонидан бажарилган ишдан ёки бухгалтерия ҳисоби ёки ишончни таъминлашдан бошқа соҳада тажрибага эга шахс ёки ташкилотнинг ишидан фойдаланиш зарур бўлиши мумкин. Агар амалиётчи бошқа амалиётчи ёки эксперт томонидан бажарилган ишдан фойдаланса, амалиётчи бажарилган иш амалиётчининг мақсадлари учун етарли эканлигига қаноат ҳосил қилиш учун тегишли чораларни кўриши лозим. (А78-бандга қаранг)

Молиявий ҳисоботларни асосий бухгалтерия ёзувлари билан солиштириш

56. Амалиётчи молиявий ҳисоботлар ташкилотнинг асосий бухгалтерия ёзувларига мос келиши ёки улар билан мувофиқлаштирилганлиги ҳақида далил олиши лозим. (А98-бандга қаранг)

Амалиётчи молиявий ҳисоботлар муҳим бузиб кўрсатилган бўлиши мумкинлигидан хабардор бўлганда қўшимча тартиб-таомиллар

57. Агар амалиётчи молиявий ҳисоботлар муҳим бузиб кўрсатилган бўлиши мумкин деб ишонишга сабаб бўладиган масала(лар)дан хабардор бўлса, амалиётчи амалиётчига қуйидагиларни имконини берувчи етарли қўшимча тартиб-таомилларни ишлаб чиқиши ва бажариши лозим: (А99–А103-бандларга қаранг)

(a) Масала(лар) умуман молиявий ҳисоботларнинг муҳим бузиб кўрсатилишига олиб келиши эҳтимоли йўқ деган хулосага келиш; ёки

(b) Масала(лар) умуман молиявий ҳисоботларнинг муҳим бузиб кўрсатилишига сабаб бўлаётганини аниқлаш.

Кейинги ҳодисалар

58. Агар амалиётчи молиявий ҳисоботлар санаси ва амалиётчининг ҳисоботи санаси ўртасида содир бўлган, молиявий ҳисоботларда тузатиш киритиш ёки ёритиб беришни талаб қиладиган ҳодисалардан хабардор бўлса, амалиётчи раҳбариятдан ўша бузиб кўрсатишларни тузатишни сўраши лозим.

59. Амалиётчи амалиётчининг хулосаси санасидан кейин молиявий ҳисоботларга нисбатан ҳеч қандай тартиб-таомилларни бажариш мажбуриятига эга эмас. Бироқ, агар амалиётчининг хулосаси санасидан кейин, лекин молиявий ҳисоботлар чиқарилган санадан олдин, амалиётчининг хулосаси санасида маълум бўлганида, амалиётчининг хулосани ўзгартиришига сабаб бўлиши мумкин бўлган факт амалиётчига маълум бўлса, амалиётчи:

(a) Масалани раҳбарият ёки бошқарув учун масъул шахслар билан, мос равишда, муҳокама қилиши;

(b) Молиявий ҳисоботларни ўзгартириш зарурлигини аниқлаши; ва

(c) Агар шундай бўлса, раҳбарият молиявий ҳисоботларда масалани қандай бартараф этишни мўлжаллаётганини сўраши лозим.

60. Агар раҳбарият амалиётчи уларни ўзгартириш керак деб ҳисоблаган ҳолатларда молиявий ҳисоботларни ўзгартирмаса ва амалиётчининг хулосаси аллақачон ташкилотга тақдим этилган бўлса, амалиётчи раҳбарият ва бошқарув учун масъул шахсларни зарур ўзгартиришлар киритилмагунча молиявий ҳисоботларни учинчи томонларга чиқармасликка огоҳлантириши лозим. Агар молиявий ҳисоботлар шунга қарамай кейин зарур ўзгартиришларсиз чиқарилса, амалиётчи амалиётчининг хулосасига таянишни олдини олиш учун тегишли чоралар кўриши лозим.

Ёзма тасдиқлашлар

61. Амалиётчи раҳбариятдан унинг келишилган топшириқ шартларида тавсифланган жавобгарликларини бажарганлиги ҳақида ёзма тасдиқлаш тақдим этишни сўраши лозим. Ёзма тасдиқлаш қуйидагиларни ўз ичига олиши лозим: (А104–А106-бандларга қаранг)

(a) Раҳбарият молиявий ҳисоботларни қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларига мувофиқ, шу жумладан тегишли ҳолларда уларни ҳаққоний тақдим этиш бўйича тайёрлаш жавобгарлигини бажарган

ҳамда амалиётчини топшириқ шартларида келишилганидек барча тегишли маълумотлар ва маълумотларга кириш билан таъминлаган; ва

(b) Барча операциялар қайд этилган ҳамда молиявий ҳисоботларда акс эттирилган.

Агар қонун ёки норматив ҳужжат раҳбариятдан ўз жавобгарликлари ҳақида оммавий ёзма баёнотлар беришни талаб қилса ва амалиётчи бундай баёнотлар (a)–(b) кичик бандларда талаб қилинадиган тасдиқлашларнинг айримларини ёки барчасини тақдим этади деб аниқласа, бундай баёнотлар қамраб олган тегишли масалаларни ёзма тасдиқлашга киритиш шарт эмас.

62. Амалиётчи шунингдек раҳбариятдан унинг амалиётчига қуйидагиларни ошкор қилганлиги ҳақидаги ёзма тасдиқлашларини сўраши лозим: (А105-бандга қаранг)

(a) Ташкилотнинг боғлиқ томонлари кимлиги ҳамда раҳбарият хабардор бўлган барча боғлиқ томонлар муносабатлари ва операциялари;

(b) Раҳбариятга маълум бўлган, ташкилотга таъсир кўрсатган бўлиши мумкин бўлган ҳар қандай фирибгарлик ёки шубҳаланилган фирибгарликка оид муҳим фактлар;

(c) Риоя қилмаслик оқибатлари ташкилотнинг молиявий ҳисоботларига таъсир кўрсатадиган, қонунлар ва норматив ҳужжатларга маълум бўлган ҳақиқий ёки эҳтимолий риоя қилмаслик;

(d) Молиявий ҳисоботларда фаолият узлуксизлиги фаразидан фойдаланишга тегишли барча маълумотлар;

(e) Молиявий ҳисоботлар санасидан кейин содир бўлган ва қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асослари тузатиш ёки ёритиб беришни талаб қиладиган барча ҳодисалар тузатилган ёки ёритиб берилган;

(f) Ташкилотнинг молиявий ҳисоботларига таъсир кўрсатган ёки кўрсатиши мумкин бўлган муҳим мажбуриятлар, шартномавий мажбуриятлар ёки шартли мажбуриятлар, шу жумладан маълумотларни ёритиб бериш; ва

(g) Кўриб чиқилаётган молиявий ҳисобот даврида ташкилот томонидан амалга оширилган муҳим номонетар операциялар ёки эвазсиз операциялар.

63. Агар раҳбарият сўралган ёзма баёнотларнинг бирини ёки бир нечтасини тақдим этмаса, амалиётчи:

(a) Масалани раҳбарият ва бошқарув учун масъул шахслар билан, мос равишда, муҳокама қилиши;

(b) Раҳбариятнинг ҳалоллигини қайта баҳолаши; ва

(c) Тегишли чоралар кўриши, шу жумладан амалиётчининг ҳисоботидаги хулосага эҳтимолий таъсирни аниқлаши лозим. (А104-бандга қаранг)

64. Амалиётчи молиявий ҳисоботлар бўйича хулоса беришдан воз кечиши ёки, қўлланиладиган қонун ёки норматив ҳужжат остида топшириқдан чиқиш мумкин бўлса, топшириқдан чиқиши лозим, мос равишда, агар:

(a) Амалиётчи раҳбариятнинг ҳалоллигига ёзма баёнотлар ишончли бўлмаслиги даражасида етарли шубҳа бор деган хулосага келса; ёки

(b) Раҳбарият 61-банд талаб қилган зарур тасдиқларни тақдим этмаса.

Ёзма баёнотларнинг санаси ва уларда қамраб олинган давр(лар)

65. Ёзма баёнотларнинг санаси амалиётчининг хулосаси санасига иложи борича яқин, лекин ундан кейин бўлмаслиги лозим. Ёзма баёнотлар амалиётчининг хулосасида ҳавола қилинган барча молиявий ҳисоботлар ва давр(лар) учун бўлиши лозим.

Бажарилган тартиб-таомиллардан олинган далилларни баҳолаш

66. Амалиётчи бажарилган тартиб-таомиллардан етарли ва муносиб далиллар олинганлигини баҳолаши ва, агар олинмаган бўлса, молиявий ҳисоботлар бўйича хулоса шакллантириш имконига эга бўлиш учун ҳолатларда зарур деб ҳисоблаган бошқа тартиб-таомилларни бажариши лозим. (А107-бандга қаранг)

67. Агар амалиётчи хулоса шакллантириш учун етарли ва муносиб далилларни ололмаса, амалиётчи раҳбарият ва бошқарув учун масъул шахслар билан, мос равишда, бундай чекловларнинг текшириш кўламига таъсирларини муҳокама қилиши лозим. (А108–А109-бандларга қаранг)

Амалиётчининг ҳисоботига таъсирни баҳолаш

68. Амалиётчи амалиётчининг ҳисоботига таъсирни аниқлаш учун бажарилган тартиб-таомиллардан олинган далилларни баҳолаши лозим. (А107-бандга қаранг)

Молиявий ҳисоботлар юзасидан амалиётчининг хулосасини шакллантириш

Молиявий ҳисоботларга нисбатан қўлланиладиган молиявий ҳисобот тузиш асосини инобатга олиш

69. Молиявий ҳисоботлар бўйича хулоса шакллантиришда, амалиётчи:

(a) Молиявий ҳисоботлар қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларига етарли даражада ҳавола қилиши ёки уларни тавсифлашини баҳолаши; (А110–А111-бандларга қаранг)

(b) Қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асослари талаблари ва бажарилган тартиб-таомиллар натижалари контекстида қуйидагиларни кўриб чиқиши лозим:

(i) Молиявий ҳисоботларда қўлланилган терминология, шу жумладан ҳар бир молиявий ҳисобот номи, мос эканлиги;

(ii) Молиявий ҳисоботлар танланган ва қўлланилган муҳим ҳисоб сиёсатини етарли даражада ёритиб бериши;

(iii) Танланган ва қўлланилган ҳисоб сиёсати қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларига мувофиқ ва мос эканлиги;

(iv) Раҳбарият томонидан қилинган бухгалтерия ҳисобидаги ҳисоб баҳолари оқилона кўриниши;

(v) Молиявий ҳисоботларда тақдим этилган маълумотлар тегишли, ишончли, қиёсланадиган ва тушунарли кўриниши; ва

(vi) Молиявий ҳисоботлар мўлжалланган фойдаланувчиларга муҳим операциялар ва ҳодисаларнинг молиявий ҳисоботларда етказилган маълумотларга таъсирини тушуниш имконини берадиган етарли маълумотларни ёритиб бериши. (А112–А114-бандларга қаранг)

70. Амалиётчи қуйидагиларнинг таъсирини текшириши лозим:

(a) Текшириш давомида аниқланган тузатилмаган бузиб кўрсатишларнинг умуман молиявий ҳисоботларга таъсири; ва

(b) Раҳбариятнинг мулоҳазаларида эҳтимолий ноҳолислик кўрсаткичларини ўз ичига олган, ташкилотнинг бухгалтерия амалиётларининг сифат жиҳатлари. (А115–А116-бандларга қаранг)

71. Агар молиявий ҳисоботлар ҳаққоний тақдимот асослари ёрдамида тайёрланган бўлса, амалиётчининг текшириши шунингдек қуйидагиларни ўз ичига олиши лозим:

(a) Молиявий ҳисоботларнинг умумий тақдимоти, тузилмаси ва мазмуни; ва

(b) Молиявий ҳисоботлар, шу жумладан тегишли изоҳлар, ҳаққоний тақдимотга эришадиган тарзда асосий операциялар ва ҳодисаларни акс эттириши. (А113-бандга қаранг)

Хулосанинг шакли

72. Молиявий ҳисоботлар бўйича амалиётчининг хулосаси, модификацияланган бўлишидан қатъи назар, молиявий ҳисоботларда қўлланилган молиявий ҳисобот концептуал асослари контекстида тегишли шаклда ифодаланиши лозим.

Модификацияланмаган хулоса

73. Амалиётчи молиявий ҳисоботлар барча муҳим жиҳатларда қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларига мувофиқ тайёрланмаганлигига ишонишга сабаб бўладиган бирон нарса амалиётчининг эътиборига тушмаганлиги ҳақида хулоса чиқариш имконига эга бўлиш учун чекланган ишончни олганда, умуман молиявий ҳисоботлар бўйича амалиётчининг ҳисоботида модификация қилинмаган хулоса ифодалаши лозим.

74. Амалиётчи модификация қилинмаган хулоса ифодалаганда, мос равишда қуйидаги ибораларнинг бирини қўллаши лозим:

(a) "Бизнинг текширишимизга асосланиб, молиявий ҳисоботлар барча муҳим жиҳатларда қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларига мувофиқ ҳаққоний тақдим этмаслигига ишонишга сабаб бўладиган бирон нарса бизнинг эътиборимизга тушмади," (ҳаққоний тақдимот асослари учун); ёки

(b) "Бизнинг текширишимизга асосланиб, молиявий ҳисоботлар барча муҳим жиҳатларда қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларига мувофиқ тайёрланмаганлигига ишонишга сабаб бўладиган бирон нарса бизнинг эътиборимизга тушмади" (мувофиқлик асослари учун). (А117–А118-бандларга қаранг)

Модификацияланган хулоса

75. Амалиётчи қуйидаги ҳолларда умуман молиявий ҳисоботлар бўйича амалиётчининг ҳисоботида модификацияланган хулоса ифодалаши лозим:

(a) Амалиётчи молиявий ҳисоботлар муҳим бузиб кўрсатилганлигини аниқлаганда; ёки

(b) Амалиётчи молиявий ҳисоботлардаги бир ёки бир нечта муҳим моддаларга нисбатан етарли ва муносиб далилларни ололмаганда.

76. Амалиётчи молиявий ҳисоботлар бўйича ифодаланган хулосани модификация қилганда, амалиётчи:

(a) "Шартли хулоса", "Салбий хулоса" ёки "Хулоса беришдан бош тортиш" сарлавҳасини, мос равишда, қўллаши; ва

(b) Модификацияга сабаб бўлган масаланинг тавсифини алоҳида бандда тақдим этиши лозим.

77. Агар амалиётчи молиявий ҳисоботлар муҳим бузиб кўрсатилганлигини аниқласа, амалиётчи:

(a) Масала(лар)нинг таъсири муҳимлиги, лекин тарқалган бўлмаганда, шартли хулоса; ёки

(b) Масала(лар)нинг таъсири ҳам муҳим ҳам тарқалган бўлганда, салбий хулоса ифодалаши лозим.

78. Амалиётчи муҳим бузиб кўрсатиш туфайли молиявий ҳисоботлар бўйича шартли хулоса ифодалаганда, амалиётчи, қонун ёки норматив ҳужжатда бошқача талаб қилинмаган бўлса, мос равишда қуйидаги ибораларнинг бирини қўллаши лозим:

    (a) «Бизнинг кўриб чиқишимизга асосан, Шартли хулоса учун асос бандида тавсифланган масала(лар)нинг таъсиридан ташқари, молиявий ҳисоботлар … қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларига мувофиқ барча муҳим жиҳатларда ҳаққоний тақдим этмаяпти (ёки тўғри ва ҳаққоний тасаввур бермаяпти) деб ҳисоблашимизга сабаб бўладиган ҳеч нарса эътиборимизга тушмади» (ҳаққоний тақдим этиш концептуал асослари ёрдамида тайёрланган молиявий ҳисоботлар учун); ёки

    (b) «Бизнинг кўриб чиқишимизга асосан, Шартли хулоса учун асос бандида тавсифланган масала(лар)нинг таъсиридан ташқари, молиявий ҳисоботлар барча муҳим жиҳатларда қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларига мувофиқ тайёрланмаган деб ҳисоблашимизга сабаб бўладиган ҳеч нарса эътиборимизга тушмади» (мувофиқлик концептуал асослари ёрдамида тайёрланган молиявий ҳисоботлар учун).

79. Амалиётчи молиявий ҳисоботлар бўйича салбий хулоса ифодалаганда, амалиётчи, қонун ёки норматив ҳужжатда бошқача талаб қилинмаган бўлса, мос равишда қуйидаги ибораларнинг бирини қўллаши лозим:

    (a) «Бизнинг кўриб чиқишимизга асосан, Салбий хулоса учун асос бандида тавсифланган масала(лар)нинг аҳамиятлилиги туфайли, молиявий ҳисоботлар … қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларига мувофиқ барча муҳим жиҳатларда ҳаққоний тақдим этмайди (ёки тўғри ва ҳаққоний тасаввур бермайди)» (ҳаққоний тақдим этиш концептуал асослари ёрдамида тайёрланган молиявий ҳисоботлар учун); ёки

    (b) «Бизнинг кўриб чиқишимизга асосан, Салбий хулоса учун асос бандида тавсифланган масала(лар)нинг аҳамиятлилиги туфайли, молиявий ҳисоботлар барча муҳим жиҳатларда қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларига мувофиқ тайёрланмаган» (мувофиқлик концептуал асослари ёрдамида тайёрланган молиявий ҳисоботлар учун).

80. Хулоса учун асос бандида, шартли хулоса ёки салбий хулосага сабаб бўлувчи муҳим бузиб кўрсатишларга нисбатан, амалиётчи:

    (a) Агар муҳим бузиб кўрсатиш молиявий ҳисоботлардаги муайян миқдорларга (шу жумладан миқдорий маълумотларни ёритиб беришга) тегишли бўлса, бузиб кўрсатишнинг молиявий таъсирларини тавсифлаши ва миқдорини баҳолаши лозим, бундан бундай баҳолаш амалда имконсиз бўлган ҳол мустасно бўлиб, бу ҳолда амалиётчи шуни баён қилиши лозим;

    (b) Агар муҳим бузиб кўрсатиш матнли маълумотларни ёритиб беришга тегишли бўлса, маълумотларни ёритиб беришлар қандай бузиб кўрсатилганлигини тушунтириши; ёки

    (c) Агар муҳим бузиб кўрсатиш ёритиб берилиши талаб қилинадиган маълумотларнинг ёритиб берилмаганлигига тегишли бўлса, тушириб қолдирилган маълумотнинг характерини тавсифлаши лозим. Қонун ёки норматив ҳужжатда тақиқланмаган бўлса, амалиётчи, буни амалда қилиш мумкин бўлганда, тушириб қолдирилган маълумотларни киритиши лозим.

Етарли ва муносиб далилларни олишга қодир бўлмаслик

81. Агар амалиётчи етарли ва муносиб далилларни олишга қодир бўлмаганлиги туфайли хулоса шакллантира олмаса, амалиётчи:

    (a) Агар эҳтимолий таъсирлар муҳим бўлган, лекин тарқалган бўлмаса, шартли хулоса ифодалаши; ёки

    (b) Агар эҳтимолий таъсирлар ҳам муҳим ҳам тарқалган бўлса, хулоса беришдан воз кечиши лозим.

82. Амалиётчи қуйидаги ҳолларда топшириқдан воз кечиши лозим:

    (a) Раҳбарият томонидан юклатилган кўлам чеклови туфайли, амалиётчи етарли ва мос далилларни ола олмаса;

    (b) Амалиётчи эҳтимолий таъсирлар муҳимлиги баланд бўлган ва тарқалган деб аниқлаган бўлса; ва

    (c) Қўлланиладиган қонун ёки норматив ҳужжат остида топшириқдан воз кечиши мумкин бўлса. (А119–А121-бандларга қаранг)

83. Амалиётчи етарли ва муносиб далилларни олишга қодир бўлмаганлиги туфайли молиявий ҳисоботлар бўйича шартли хулоса ифодалаганда, амалиётчи, қонун ёки норматив ҳужжатда бошқача талаб қилинмаган бўлса, мос равишда қуйидаги ибораларнинг бирини қўллаши лозим:

    (a) «Бизнинг кўриб чиқишимизга асосан, Шартли хулоса учун асос бандида тавсифланган масала(лар)нинг мумкин бўлган таъсиридан ташқари, молиявий ҳисоботлар … қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларига мувофиқ барча муҳим жиҳатларда ҳаққоний тақдим этмаяпти (ёки тўғри ва ҳаққоний тасаввур бермаяпти) деб ҳисоблашимизга сабаб бўладиган ҳеч нарса эътиборимизга тушмади» (ҳаққоний тақдим этиш концептуал асослари ёрдамида тайёрланган молиявий ҳисоботлар учун); ёки

    (b) «Бизнинг кўриб чиқишимизга асосан, Шартли хулоса учун асос бандида тавсифланган масала(лар)нинг мумкин бўлган таъсиридан ташқари, молиявий ҳисоботлар барча муҳим жиҳатларда қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларига мувофиқ тайёрланмаган деб ҳисоблашимизга сабаб бўладиган

ҳеч нарса эътиборимизга тушмади» (мувофиқлик концептуал асослари ёрдамида тайёрланган молиявий ҳисоботлар учун).

84. Молиявий ҳисоботлар бўйича хулоса беришдан воз кечганда, амалиётчи хулоса параграфида қуйидагиларни баён қилиши лозим:

(a) Масала(лар)нинг аҳамиятлилиги туфайли, амалиётчи етарли ва муносиб далилларни ола олмаётганлиги; ва

(b) Шунга мувофиқ, амалиётчи молиявий ҳисоботлар бўйича хулоса ифодаламаётганлиги.

85. Хулоса учун асос параграфида, шартли хулоса ёки хулоса беришдан бош тортишга нисбатан, амалиётчи етарли ва муносиб далилларни олишга қодир бўлмаслик сабаб(лар)ини киритиши лозим.

Амалиётчининг ҳисоботи

86. Кўриб чиқиш топшириғи учун амалиётчи ҳисоботи ёзма шаклда бўлиши ва қуйидаги унсурларни ўз ичига олиши лозим: (А122–А125, А146, А148-бандларга қаранг)

(a) Унинг кўриб чиқиш топшириғи бўйича мустақил амалиётчи ҳисоботи эканлигини аниқ кўрсатадиган сарлавҳа;

(b) Топшириқ ҳолатлари талаб қилганидек, манзил эга(лар)и;

(c) Қуйидагиларни бажарадиган кириш банди:

(i) Кўриб чиқилган молиявий ҳисоботларни аниқлайди, шу жумладан молиявий ҳисоботлар тўпламидаги ҳар бир ҳисоботнинг номини ҳамда ҳар бир молиявий ҳисобот қамраб олган сана ва даврни аниқлайди;

(ii) Муҳим ҳисоб сиёсатининг қисқача баёни ва бошқа изоҳловчи маълумотларга ҳавола қилади; ва

(iii) Молиявий ҳисоботлар кўриб чиқилганлигини баён қилади;

(d) Раҳбариятнинг молиявий ҳисоботларни тайёрлаш бўйича жавобгарлигининг тавсифи, шу жумладан раҳбарият қуйидагилар учун жавобгар эканлиги тушунтириши: (А126–А129-бандларга қаранг)

(i) Уларни қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларига мувофиқ, шу жумладан тегишли ҳолларда уларни ҳаққоний тақдим этиш билан тайёрлаш;

(ii) Раҳбарият фирибгарлик ёки хатолик туфайли муҳим бузиб кўрсатишдан холи бўлган молиявий ҳисоботларни тайёрлаш имконини бериш учун зарур деб белгилаган ички назорат тизими учун;

(e) Агар молиявий ҳисоботлар махсус мақсадли молиявий ҳисоботлар бўлса:

(i) Молиявий ҳисоботлар қандай мақсадда тайёрланганлигининг тавсифи ва, агар зарур бўлса, мўлжалланган фойдаланувчилар, ёхуд махсус мақсадли молиявий ҳисоботлардаги ушбу маълумотни ўз ичига олган изоҳга ҳавола; ва

(ii) Агар раҳбарият бундай молиявий ҳисоботларни тайёрлашда молиявий ҳисобот концептуал асосларини танлаш имконига эга бўлса, раҳбарият жавобгарлигининг тушунтиришида раҳбариятнинг қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асослари мазкур ҳолатларда мақбуллигини аниқлаш жавобгарлигига ҳавола;

(f) Амалиётчининг молиявий ҳисоботлар бўйича хулоса билдириш жавобгарлигининг тавсифи, шу жумладан ушбу КТХСга ва, тегишли ҳолларда, қўлланиладиган қонун ёки норматив ҳужжатга ҳавола; (А130–131, А147-бандларга қаранг)

(g) Молиявий ҳисоботларни кўриб чиқишнинг ва унинг чекловларининг тавсифи ҳамда қуйидаги баёнотлар: (А132-бандга қаранг)

(i) Ушбу КТХС бўйича кўриб чиқиш топшириғи — чекланган ишончни таъминлаш топшириғидир;

(ii) Амалиётчи асосан раҳбарият ва ташкилот ичидаги бошқа шахсларга, мос равишда, сўровлар бериш ҳамда таҳлилий тартиб-таомилларни қўллашдан иборат тартиб-таомилларни бажаради ва олинган далилларни баҳолайди; ва

(iii) Кўриб чиқишда бажариладиган тартиб-таомиллар Аудитнинг халқаро стандартларига (АХС) мувофиқ ўтказиладиган аудитда бажариладиганлардан сезиларли даражада камроқдир, шунга мувофиқ амалиётчи молиявий ҳисоботлар бўйича аудиторлик фикрини билдирмайди;

(h) «Хулоса» сарлавҳаси остидаги, қуйидагиларни ўз ичига олган банд:

(i) Амалиётчининг молиявий ҳисоботлар бўйича, мос равишда 72–85-бандларга мувофиқ хулосаси; ва

(ii) Молиявий ҳисоботларни тайёрлашда қўлланилган қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларига ҳавола, шу жумладан, агар у Халқаро бухгалтерия стандартлари кенгаши томонидан чиқарилган Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари ёки Кичик ва ўрта корхоналар учун молиявий ҳисоботнинг халқаро стандарти, ёхуд Давлат сектори бухгалтерия ҳисобининг халқаро стандартлари кенгаши томонидан чиқарилган Давлат сектори бухгалтерия ҳисобининг халқаро стандартлари бўлмаса, молиявий ҳисобот концептуал асосларининг келиб чиқиш юрисдикциясини аниқлаш; (А133–А134-бандларга қаранг)

(i) Амалиётчининг молиявий ҳисоботлар бўйича хулосаси модификация қилинганда:

(i) Мос сарлавҳа остидаги, амалиётчининг мос равишда 72 ва 75–85-бандларга мувофиқ модификация қилинган хулосасини ўз ичига олган банд; ва

(ii) Мос сарлавҳа остидаги, модификацияга сабаб бўлган масала(лар)нинг тавсифини берадиган банд; (А135-бандга қаранг)

(j) Амалиётчининг ушбу КТХС бўйича тегишли ахлоқий талабларга риоя қилиш мажбуриятига ҳавола;

(k) Амалиётчи ҳисоботининг санаси; (А142–А145-бандларга қаранг)

(l) Амалиётчининг имзоси; ва (А136-бандга қаранг)

(m) Амалиётчи фаолият юритадиган юрисдикциядаги жойлашув.

Амалиётчи ҳисоботидаги муҳим масалаларга эътиборни қаратувчи ва бошқа масалалар хатбошилари

Муҳим масалага эътиборни қаратувчи хатбошилар

87. Амалиётчи фойдаланувчиларнинг эътиборини молиявий ҳисоботларда тақдим этилган ёки ёритиб берилган, амалиётчи мулоҳазасига кўра, фойдаланувчиларнинг молиявий ҳисоботларни тушунишида шу қадар асосий аҳамиятга эга бўлган масалага жалб қилиш зарур деб ҳисоблаши мумкин. Бундай ҳолларда, амалиётчи, молиявий ҳисоботларда тақдим этилганидек ушбу масала муҳим бузиб кўрсатилиши эҳтимоли йўқлиги ҳақида хулоса чиқариш учун етарли ва муносиб далилларни олган бўлса, амалиётчи ҳисоботига Алоҳида масалалар бандини киритиши лозим. Бундай банд фақат молиявий ҳисоботларда тақдим этилган ёки ёритиб берилган маълумотларга ҳавола қилиши лозим.

88. Махсус мақсадли молиявий ҳисоботлар бўйича амалиётчининг хулосаси фойдаланувчиларни молиявий ҳисоботлар махсус мақсадли асосларга мувофиқ тайёрланганлиги ва бошқа мақсад учун мос бўлмаслиги мумкинлиги ҳақида огоҳлантирувчи алоҳида масалалар параграфини ўз ичига олиши лозим. (А137–А138-бандларга қаранг)

89. Амалиётчи алоҳида масалалар параграфини молиявий ҳисоботлар бўйича амалиётчининг хулосасини ўз ичига олган параграфдан кейин дарҳол "Алоҳида масалалар" сарлавҳаси остида ёки бошқа тегишли сарлавҳа остида киритиши лозим.

Бошқа масала хатбошилари

90. Агар амалиётчи молиявий ҳисоботларда тақдим этилган ёки ёритиб берилганлардан бошқа, текширишни, амалиётчининг жавобгарликларини ёки амалиётчининг ҳисоботини фойдаланувчилар тушунишига тегишли бўлган масалани хабар қилиш зарур деб ҳисобласа, амалиётчи буни "Бошқа масала" сарлавҳаси остида ёки бошқа тегишли сарлавҳа остидаги параграфда амалга ошириши лозим.

Бошқа ҳисобот бериш мажбуриятлари

91. Амалиётчидан амалиётчининг хулосасида ушбу КТХС остидаги амалиётчининг жавобгарликларига қўшимча равишда бошқа хулоса бериш жавобгарликларини ёритиш сўралиши мумкин. Бундай ҳолларда, ўша бошқа хулоса бериш жавобгарликлари "Бошқа қонун ва норматив талаблар бўйича хулоса" сарлавҳали алоҳида бўлимда ёритилиши лозим. (А139–А141-бандларга қаранг)

Амалиётчи ҳисоботининг санаси

92. Амалиётчи ҳисоботга молиявий ҳисоботлар бўйича амалиётчининг хулосаси учун асос сифатида етарли ва муносиб далилларни олган санадан эрта бўлмаган санани қўйиши лозим, шу жумладан қуйидагиларга қаноат ҳосил қилган бўлиши лозим:

(a) Молиявий ҳисоботларни ташкил этувчи барча ҳисоботлар тайёрланган; ва

(b) Тан олинган ваколатга эга шахслар ўша молиявий ҳисоботлар учун масъулиятни ўз зиммасига олганликларини тасдиқлаган. (А142–А145-бандларга қаранг)

Ҳужжатлаштириш

93. Текшириш учун ҳужжатларни тайёрлаш текшириш ушбу КТХСга мувофиқ бажарилганлиги ҳақида далил бўлиб хизмат қилади. Амалиётчи топшириқнинг қуйидаги жиҳатларини ҳужжатлаштириши лозим: (А149-бандга қаранг)

(a) Бажарилган тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва кўлами;

(b) Тартиб-таомиллардан олинган натижалар ва амалиётчининг хулосалари; ва

(c) Топшириқ давомида юзага келган муҳим масалалар, улар бўйича эришилган амалиётчининг хулосалари ва қабул қилинган муҳим профессионал мулоҳазалар.

94. Бажарилган тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва кўламини ҳужжатлаштиришда, амалиётчи қуйидагиларни қайд этиши лозим:

(a) Ишни ким бажаргани ва ўша иш тугалланган сана; ва

(b) Сифат бошқаруви мақсадида бажарилган ишни ким кўриб чиққани, ҳамда текшириш санаси ва кўлами.

95. Амалиётчи шунингдек топшириқ давомида юзага келган муҳим масалалар бўйича, шу жумладан ўша масалаларнинг характери ҳақида, раҳбарият, бошқарув учун масъул шахслар ва текширишни бажаришга тегишли бошқалар билан муҳокамаларни ҳужжатлаштириши лозим.

96. Агар топшириқ давомида амалиётчи молиявий ҳисоботларга таъсир қилувчи муҳим масалаларга оид амалиётчининг топилмалари билан номувофиқ бўлган маълумотни аниқлаган бўлса, амалиётчи номувофиқлик қандай бартараф этилганини ҳужжатлаштириши лозим.

***

Стандартни қўллаш ва бошқа изоҳловчи материаллар

КТХСнинг қўллаш доираси (1-бандга қаранг)

A1. Молиявий ҳисоботларни кўриб чиқишни амалга оширишда амалиётчидан ушбу КТХСда белгиланган талаблардан фарқ қилиши мумкин бўлган қонуний ёки норматив талабларга риоя қилиш талаб қилиниши мумкин. Гарчи амалиётчи ушбу КТХСнинг айрим жиҳатларини бундай ҳолатларда фойдали деб топиши мумкин бўлса-да, барча тегишли қонуний, норматив ва профессионал мажбуриятларга риоя қилинишини таъминлаш амалиётчининг масъулиятидир.

1-сон СБХСлар билан боғлиқлик (4-бандга қаранг)

A2. 1-сон СБХС фирманинг кўриб чиқиш топшириқларини ўз ичига олган ишончни таъминлаш топшириқлари учун Сифат бошқаруви тизимини лойиҳалаш, жорий этиш ва ишлатиш бўйича масъулиятларига тааллуқлидир[7]. 1-сон СБХС, шунингдек, топшириқ сифатини кўриб чиқишга жалб қилиниши талаб қилинадиган топшириқларга оид сиёсат ёки тартиб-таомилларни белгилаш бўйича фирманинг масъулиятига ҳам тааллуқлидир[8]. 2-сон СБХС топшириқ сифатини кўриб чиқувчини тайинлаш ва унинг мувофиқлигига, шунингдек, топшириқ сифатини кўриб чиқишни бажариш ва ҳужжатлаштиришга тааллуқлидир[9].

Сифат бошқаруви тизими қуйидаги саккизта таркибий қисмга тааллуқлидир[10]:

(a) Фирманинг хатарни баҳолаш жараёни;

(b) Бошқарув ва раҳбарлик;

(c) Тегишли ахлоқий талаблар;

(d) Мижозлар билан муносабатлар ва муайян топшириқларни қабул қилиш ва давом эттириш;

(e) Топшириқни бажариш;

(f) Ресурслар;

(g) Ахборот ва коммуникация; ва

(h) Кузатиш ва бартараф этиш жараёни.

Фирмалар ёки миллий талаблар Сифат бошқаруви тизимининг таркибий қисмларини тавсифлаш учун турли терминология ёки концептуал асослардан фойдаланиши мумкин.

A3. 1-сон СБХСга мувофиқ, фирманинг мақсади ишончни таъминлаш топшириқлари, шу жумладан молиявий ҳисоботларни кўриб чиқишлар учун фирмани қуйидагилар билан оқилона ишонч билан таъминлайдиган Сифат бошқаруви тизимини лойиҳалаш, жорий этиш ва ишлатишдир:

(a) Фирма ва унинг ходимлари профессионал стандартлар ҳамда қўлланиладиган қонуний ва норматив талабларга мувофиқ ўз масъулиятларини бажаради ва топшириқларни бундай стандартлар ҳамда талабларга мувофиқ ўтказади; ва

(b) Фирма ёки топшириқ партнёрлари томонидан тақдим этилган топшириқ ҳисоботлари мазкур ҳолатларда муносибдир[11].

A4. Фирманинг Сифат бошқаруви тизимини лойиҳалаш, жорий этиш ва ишлатиш бўйича масъулиятларига тааллуқли миллий талаблар, агар улар 1-сон СБХСнинг талабларига тааллуқли бўлса ва фирмага 1-сон СБХСнинг мақсадига эришиш бўйича мажбуриятлар юкласа, камида 1-сон СБХС қадар талабчандир.

Тарихий молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш топшириғи (5–8, 14-бандларга қаранг)

A5. Молиявий ҳисоботларни кўриб чиқишлар тури ёки ҳажми бўйича, ёхуд ўз молиявий ҳисоботидаги мураккаблик даражаси бўйича фарқ қиладиган турли-туман ташкилотлар учун амалга оширилиши мумкин. Айрим юрисдикцияларда муайян турдаги ташкилотнинг молиявий ҳисоботларини кўриб чиқиш маҳаллий қонунлар ёки норматив ҳужжатлар ва тегишли ҳисобот талабларининг предмети ҳам бўлиши мумкин.

---

[7] 1-сон СБХС, 1-банд
[8] 1-сон СБХС, 2(a)-банд
[9] 1-сон СБХС, 2(b)-банд
[10] 1-сон СБХС, 6-банд
[11] 1-сон СБХС, 14-банд

A6. Кўриб чиқишлар турли ҳолатларда амалга оширилиши мумкин. Масалан, улар мажбурий аудит учун қонунда ёки норматив ҳужжатларда белгиланган талаблардан озод қилинган ташкилотлар учун талаб қилиниши мумкин. Кўриб чиқишлар, шунингдек, ихтиёрий асосда ҳам, масалан, хусусий шартнома шартлари бўйича келишувлар учун амалга ошириладиган молиявий ҳисобот билан боғлиқ ҳолда, ёки молиялаштириш келишувларини қўллаб-қувватлаш учун сўралиши мумкин.

Мақсадлар (15-бандга қаранг)

A7. Ушбу КТҲС амалиётчидан қуйидаги ҳолларда молиявий ҳисоботлар бўйича хулоса билдиришдан бош тортишни талаб қилади:

(a) Амалиётчи ҳисобот тақдим этса ёки топшириқ бўйича ҳисобот тақдим этиши талаб қилинса; ва

(b) Амалиётчи етарли ва муносиб далилларни олиш имконсизлиги сабабли молиявий ҳисоботлар бўйича хулоса шакллантиришга қодир бўлмаса ва амалиётчи аниқланмаган бузиб кўрсатишларнинг, агар улар мавжуд бўлса, молиявий ҳисоботларга бўлиши мумкин бўлган таъсири ҳам муҳим, ҳам кенг қамровли бўлиши мумкин деган хулосага келса.

A8. Кўриб чиқиш топшириғида етарли ва муносиб далилларни олишга қодир бўлмаслик ҳолати (қўлланиш доирасининг чекланиши деб аталади) қуйидагилардан келиб чиқиши мумкин:

(a) Ташкилотнинг назоратидан ташқарида бўлган ҳолатлар;

(b) Амалиётчи ишининг хусусияти ёки муддатлари билан боғлиқ ҳолатлар; ёки

(c) Раҳбарият ёки ташкилотнинг бошқаруви учун масъул шахслар томонидан жорий этилган чекловлар.

A9. Ушбу КТҲС амалиётчи қўлланиш доирасининг чекланишига дуч келганда, кўриб чиқиш топшириғини қабул қилишдан олдин ёки топшириқ давомида амалиётчи учун талаблар ва йўриқномани белгилайди.

Таърифлар (16-бандга қаранг)

"Раҳбарият" ва "Бошқарув учун масъул шахслар" атамаларининг қўлланиши

A10. Раҳбарият ва бошқарув учун масъул шахсларнинг тегишли масъулиятлари юрисдикциялар ўртасида ҳамда турли турдаги ташкилотлар ўртасида фарқ қилади. Бу фарқлар амалиётчи ушбу КТҲСнинг талабларини раҳбариятга ёки бошқарув учун масъул шахсларга нисбатан қўллаш усулига таъсир қилади. Шунга кўра, ушбу КТҲСнинг турли жойларида қўлланиладиган "раҳбарият ва, тегишли ҳолларда, бошқарув учун масъул шахслар" ибораси амалиётчини турли ташкилот муҳитлари турли раҳбарият ва бошқарув тузилмалари ҳамда келишувларига эга бўлиши мумкинлиги ҳақида огоҳлантиришга мўлжалланган.

A11. Молиявий ахборотни тайёрлаш ва ташқи молиявий ҳисоботга тааллуқли турли масъулиятлар қуйидаги омилларга кўра ё раҳбариятга, ё бошқарув учун масъул шахсларга юклатилади:

- Ташкилотнинг ресурслари ва тузилмаси; ва
- Тегишли қонун ёки норматив ҳужжатларда белгиланган ёки, агар ташкилот тартибга солинмаган бўлса, ташкилот учун белгиланган ҳар қандай расмий бошқарув ёки ҳисобдорлик келишувларида (масалан, шартномаларда, низомда ёки ташкилотнинг бошқа турдаги таъсис ҳужжатларида қайд этилганидек) белгиланган ташкилот доирасидаги раҳбарият ва бошқарув учун масъул шахсларнинг тегишли роллари.

Масалан, кичик ташкилотларда кўпинча раҳбарият ва бошқарув роллари ажратилмаган бўлади. Йирикроқ ташкилотларда раҳбарият кўпинча ташкилотнинг бизнеси ёки фаолиятини амалга ошириш ва бу борада ҳисобот бериш учун масъул бўлади, бошқарув учун масъул шахслар эса раҳбарият устидан назорат олиб боради. Айрим юрисдикцияларда ташкилот учун молиявий ҳисоботларни тайёрлаш масъулияти бошқарув учун масъул шахсларнинг қонуний масъулиятидир, баъзи бошқа юрисдикцияларда эса бу раҳбариятнинг масъулиятидир.

Чекланган ишонч – Етарли ва муносиб далиллар атамасининг қўлланиши (17(f)-бандга қаранг)

A12. Амалиётчининг хулосасини қўллаб-қувватлаш учун чекланган ишончликни олиш мақсадида етарли ва муносиб далиллар талаб қилинади. Далиллар табиатан жамланувчи бўлиб, асосан кўриб чиқиш жараёнида бажарилган тартиб-таомиллардан олинади.

Кўриб чиқиш топшириғини ушбу КТҲСга мувофиқ ўтказиш (18-бандга қаранг)

A13. Ушбу КТҲС молиявий ҳисоботларни кўриб чиқишни тартибга солувчи қонун ва норматив ҳужжатлардан устун эмас. Башарти ўша қонун ва норматив ҳужжатлар ушбу КТҲСнинг талабларидан фарқ қилса, фақат қонун ва норматив ҳужжатларга мувофиқ ўтказилган кўриб чиқиш ушбу КТҲСга автоматик равишда риоя қилмайди.

Ахлоқий талаблар (21-бандга қаранг)

A14. БҲАСК Кодекси ахлоқнинг асосий тамойилларини белгилайди, булар:

(a) Ҳалоллик;

(b) Холислик;

(c) Профессионал малака ва зарур эҳтиёткорлик;

(d) Махфийлик; ва

(е) Профессионал хатти-ҳаракат.

Этиканинг асосий тамойиллари профессионал бухгалтердан кутиладиган хатти-ҳаракат стандартини белгилайди.

БҲАСК Кодекси асосий тамойилларга риоя қилишга нисбатан таҳдидларни аниқлаш, баҳолаш ва бартараф этишда профессионал бухгалтердан қўллаш талаб қилинадиган ёндашувни белгиловчи концептуал асосни тақдим этади. Аудитлар, кўриб чиқишлар ва бошқа ишончни таъминлаш топшириқлари ҳолатида БҲАСК Кодекси ўша топшириқларга тааллуқли мустақилликка таҳдидларга нисбатан концептуал асосни қўллаш орқали белгиланган Мустақиллик бўйича халқаро стандартларни белгилайди.

А15. Молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш топшириғи ҳолатида БҲАСК Кодекси амалиётчининг молиявий ҳисоботлари кўриб чиқилаётган ташкилотдан мустақил бўлишини талаб қилади. БҲАСК Кодекси мустақилликни ҳам тафаккур мустақиллиги, ҳам ташқи кўриниш мустақиллигини ўз ичига олган деб тавсифлайди. Амалиётчининг мустақиллиги амалиётчининг ўз хулосасини акс ҳолда хавф остига қўйиши мумкин бўлган таъсирлардан холи ҳолда шакллантириш қобилиятини ҳимоя қилади. Мустақиллик амалиётчининг ҳалоллик билан иш юритиш, холис бўлиш ва профессионал скептицизм муносабатини сақлаб қолиш қобилиятини оширади.

Профессионал скептицизм ва профессионал мулоҳаза

Профессионал скептицизм (22-бандга қаранг)

А16. Профессионал скептицизм кўриб чиқишда далилларни танқидий баҳолаш учун зарурдир. Бу номувофиқликларни шубҳа остига олиш ва зиддиятли далилларни текширишни, шунингдек, сўровларга берилган жавобларнинг ва раҳбарият ҳамда бошқарув учун масъул шахслардан олинган бошқа ахборотнинг ишончлилигини шубҳа остига олишни ўз ичига олади. У, шунингдек, топшириқ ҳолатларини ҳисобга олган ҳолда олинган далилларнинг етарлилиги ва муносиблигини кўриб чиқишни ҳам ўз ичига олади.

А17. Профессионал скептицизм, масалан, қуйидагиларга нисбатан ҳушёр бўлишни ўз ичига олади:

- Олинган бошқа далиллар билан номувофиқ бўлган далиллар.
- Далил сифатида фойдаланиладиган ҳужжатлар ва сўровларга берилган жавобларнинг ишончлилигини шубҳа остига қўядиган ахборот.
- Эҳтимолий фирибгарликдан далолат бериши мумкин бўлган шарт-шароитлар.
- Қўшимча тартиб-таомиллар зарурлигини кўрсатадиган ҳар қандай бошқа ҳолатлар.

А18. Агар амалиётчи қуйидаги хатарларни камайтирмоқчи бўлса, кўриб чиқиш давомида профессионал скептицизмни сақлаб қолиш зарурдир:

- Ғайриоддий ҳолатларни эътибордан четда қолдириш.
- Олинган далиллардан хулоса чиқаришда ҳаддан ташқари умумлаштириш.
- Кўриб чиқишда бажариладиган тартиб-таомилларнинг хусусияти, муддатлари ва ҳажмини белгилашда ва уларнинг натижаларини баҳолашда номуносиб тахминлардан фойдаланиш.

А19. Амалиётчидан ташкилот раҳбарияти ва бошқарув учун масъул шахсларнинг ҳалоллиги ва ҳақгўйлиги бўйича ўтган тажрибани эътиборга олмаслик кутилиши мумкин эмас. Шунга қарамай, раҳбарият ва бошқарув учун масъул шахслар ҳалол ва ҳалолликка эга деган ишонч амалиётчини профессионал скептицизмни сақлаб қолиш зарурлигидан озод қилмайди ёки амалиётчига кўриб чиқиш мақсади учун етарли бўлмаган далиллар билан қаноатланиш имконини бермайди.

Профессионал мулоҳаза (23-бандга қаранг)

А20. Профессионал мулоҳаза кўриб чиқиш топшириғини тўғри ўтказиш учун муҳимдир. Бунинг сабаби шундаки, тегишли ахлоқий талаблар ва ушбу КТХСнинг талабларини талқин қилиш, шунингдек, кўриб чиқиш топшириғини бажариш давомида асосли қарорлар қабул қилиш зарурати топшириқнинг фактлари ва ҳолатларига тегишли билим ва тажрибани қўллашни талаб қилади. Профессионал мулоҳаза, хусусан, қуйидаги ҳолларда зарурдир:

- Муҳимлик ҳамда ушбу КТХСнинг талабларини бажариш ва далилларни тўплаш учун фойдаланиладиган тартиб-таомилларнинг хусусияти, муддатлари ва ҳажми ҳақидаги қарорларга нисбатан.
- Бажарилган тартиб-таомиллардан олинган далиллар топшириқ хатарини топшириқ ҳолатларида мақбул бўлган даражагача камайтиришини баҳолашда.
- Раҳбариятнинг ташкилотнинг қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларини қўллашдаги мулоҳазаларини кўриб чиқишда.
- Олинган далилларга асосланиб молиявий ҳисоботлар бўйича хулоса шакллантиришда, шу жумладан раҳбарият томонидан молиявий ҳисоботларни тайёрлашда қилинган ҳисоб баҳоларининг оқилоналигини кўриб чиқишда.

А21. Амалиётчидан кутиладиган профессионал мулоҳазанинг фарқли хусусияти шундаки, у ўз тайёргарлиги, билими ва тажрибаси, шу жумладан ишончни таъминлаш кўникмалари ва усулларидан фойдаланишдаги тайёргарлиги

оқилона мулоҳазаларга эришиш учун зарур малакаларни ривожлантиришга кўмаклашган амалиётчи томонидан амалга оширилади. Топшириқ давомида қийин ёки баҳсли масалалар бўйича маслаҳатлашиш, ҳам топшириқ жамоаси ичида, ҳам топшириқ жамоаси билан фирма ичидаги ёки ташқарисидаги тегишли даражадаги бошқалар ўртасида, амалиётчига асосли ва оқилона мулоҳазалар қилишда ёрдам беради.

А22. Айрим топшириқларда профессионал мулоҳазани амалга ошириш топшириқ давомида амалиётчига маълум бўлган фактлар ва ҳолатларга асосланади, шу жумладан:

- Тегишли ҳолларда, олдинги даврларда ташкилотнинг молиявий ҳисоботларига нисбатан амалга оширилган топшириқлардан олинган билим.
- Амалиётчининг ташкилот ва унинг муҳитини, шу жумладан унинг бухгалтерия ҳисоби тизимини, ҳамда ташкилот фаолият юритадиган соҳада қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларининг қўлланилишини тушуниши.
- Молиявий ҳисоботларни тайёрлаш ва тақдим этиш раҳбарият мулоҳазасини амалга оширишни қай даражада талаб қилиши.

А23. Профессионал мулоҳазани унга эришилган мулоҳаза ишончлилик ва бухгалтерия ҳисоби тамойилларининг малакали қўлланилишини акс эттиришига ҳамда амалиётчининг ҳисоботи санасига қадар амалиётчига маълум бўлган фактлар ва ҳолатлар нуқтаи назаридан муносиб ва уларга мувофиқ эканлигига қараб баҳолаш мумкин.

А24. Профессионал мулоҳаза топшириқ давомида қўлланилиши лозим. У шунингдек ушбу КТХС талабларига мувофиқ тегишли тарзда ҳужжатлаштирилиши лозим. Профессионал мулоҳаза топшириқнинг фактлари ва ҳолатлари ёки олинган далиллар билан бошқача тарзда асосланмаган қарорларни оқлаш учун ишлатилмаслиги лозим.

Топшириқ даражасида сифат бошқаруви (24–25-бандларга қаранг)

А25. Ишончни таъминлаш кўникмалари ва усуллари қуйидагиларни ўз ичига олади:

- Ишончни таъминлаш топшириғини режалаштириш ва бажаришда, шу жумладан далилларни олиш ва баҳолашда профессионал скептицизм ва профессионал мулоҳазани қўллаш;
- Ахборот тизимларини ҳамда ички назорат тизимининг роли ва чекловларини тушуниш;
- Муҳимлик ва топшириқ хатарларини кўриб чиқишни кўриб чиқиш учун тартиб-таомилларнинг хусусияти, муддати ва ҳажми билан боғлаш;
- Кўриб чиқиш топшириғига тегишли тарзда тартиб-таомилларни қўллаш, бунга сўров ва таҳлилий тартиб-таомиллардан ташқари бошқа турдаги тартиб-таомиллар (масалан, текшириш, қайта ҳисоблаш, қайта бажариш, кузатиш ва тасдиқлаш) ҳам кириши мумкин;
- Тизимли ҳужжатлаштириш амалиётлари; ва
- Ишончни таъминлаш топшириқлари учун ҳисоботлар ёзишга тегишли кўникма ва амалиётларни қўллаш.

А26. Фирманинг Сифат бошқаруви тизими доирасида топшириқ жамоалари топшириққа қўлланиладиган фирманинг сиёсати ёки тартиб-таомилларини амалга ошириш, шунингдек фирманинг Сифат бошқаруви тизимини қўллаб-қувватлаш учун фирманинг сиёсати ёки тартиб-таомиллари бўйича етказилиши талаб қилинадиган, кўриб чиқиш топшириғидан келиб чиқадиган ахборотни фирмага етказиш бўйича масъулиятга эга.

А27. Топшириқ партнёрининг ҳар бир кўриб чиқиш топшириғида Сифат бошқаруви ва унга эришиш учун умумий масъулиятни ўз зиммасига олиши доирасида топшириқ партнёрининг ҳаракатлари ва топшириқ жамоасининг бошқа аъзоларига йўлланган тегишли хабарлар кўриб чиқиш топшириғини бажаришда сифат муҳим эканлиги фактини ҳамда кўриб чиқиш топшириғи сифати учун қуйидагиларнинг муҳимлигини таъкидлайди:

(a) Профессионал стандартлар ҳамда норматив ва ҳуқуқий талабларга мувофиқ келадиган ишни бажариш.

(b) Тегишли ҳолларда фирманинг Сифат бошқаруви сиёсати ёки тартиб-таомилларига риоя қилиш.

(c) Топшириқ бўйича ҳолатларга мос ҳисоботни тақдим этиш.

(d) Топшириқ жамоасининг қасос олишдан кўрқмасдан хавотирларни кўтариш қобилияти.

А28. Одатда, топшириқ жамоаси фирманинг Сифат бошқаруви тизимига таяниши мумкин, агар:

- Топшириқ жамоасининг тушунчаси ёки амалий тажрибаси фирманинг сиёсати ёки тартиб-таомиллари топшириқнинг хусусияти ва ҳолатларини самарали тарзда ҳал қилмаслигини кўрсатмаса; ёки
- Фирма ёки бошқа томонлар томонидан бундай сиёсат ёки тартиб-таомилларнинг самарадорлиги ҳақида тақдим этилган ахборот бошқача нарсани кўрсатмаса.

Масалан, топшириқ жамоаси фирманинг Сифат бошқаруви тизимига қуйидагиларга нисбатан таяниши мумкин:

- Ходимларни ёллаш ва расмий ўқитиш орқали уларнинг малакаси ва қобилиятларига.
- Тегишли мустақиллик ахборотини жамлаш ва етказиш орқали мустақилликка.
- Мижозлар билан муносабатларни ҳамда кўриб чиқиш топшириқларини қабул қилиш ва давом эттириш бўйича фирманинг сиёсати ёки тартиб-таомиллари орқали мижозлар билан муносабатларни сақлаб қолишга.
- Фирманинг кузатув ва бартараф этиш жараёни орқали норматив ва ҳуқуқий талабларга риоя қилишга.

Кўриб чиқиш топшириғига таъсир кўрсатиши мумкин бўлган, фирманинг сифат бошқаруви тизимида аниқланган камчиликларни[12] кўриб чиқишда топшириқ партнёри ушбу камчиликларни бартараф этиш учун фирма томонидан амалга оширилган тузатиш чора-тадбирларини кўриб чиқиши мумкин.

A29. Фирманинг сифат бошқаруви тизимидаги камчилик кўриб чиқиш топшириғи профессионал стандартлар ҳамда қўлланиладиган ҳуқуқий ва норматив талабларга мувофиқ бажарилмаганлигини ёки амалиётчининг ҳисоботи мос бўлмаганлигини албатта кўрсатмайди.

Топшириқ жамоаларини тайинлаш (25(b)-бандга қаранг)

A30. Топшириқ жамоасидан яхлит олганда кутиладиган тегишли малака ва қобилиятларни кўриб чиқишда топшириқ партнёри жамоанинг қуйидаги жиҳатларини инобатга олиши мумкин:

- Тегишли ўқитиш ва иштирок этиш орқали шунга ўхшаш хусусият ва мураккабликдаги кўриб чиқиш топшириқларини тушуниш ва улар бўйича амалий тажриба.
- Профессионал стандартлар ҳамда қўлланиладиган ҳуқуқий ва норматив талабларни тушуниш.
- Техник тажриба, шу жумладан тегишли ахборот технологиялари ҳамда бухгалтерия ҳисоби ёки ишончлиликнинг ихтисослашган соҳалари бўйича тажриба.
- Мижоз фаолият юритадиган тегишли тармоқлар тўғрисидаги билим.
- Профессионал мулоҳазани қўллаш қобилияти.
- Фирманинг Сифат бошқаруви сиёсати ёки тартиб-таомилларини тушуниш.

Мижозлар билан муносабатларни ҳамда кўриб чиқиш топшириқларини қабул қилиш ва давом эттириш (25(d)(i)-бандга қаранг)

A31. 1-сон СБХС[13] фирмадан мижозлар билан муносабатларни ҳамда кўриб чиқиш топшириқларини қабул қилиш ва давом эттиришга оид сифат мақсадларини белгилашни талаб қилади. Мижозлар билан муносабатларни ҳамда кўриб чиқиш топшириқларини қабул қилиш ва давом эттириш бўйича фирманинг сиёсати ёки тартиб-таомилларига риоя қилинганлигини ва эришилган хулосалар мос эканлигини аниқлашда топшириқ партнёрига ёрдам берадиган ахборот қуйидагиларга оид ахборотни ўз ичига олиши мумкин:

- Асосий эгалар, калит раҳбарият ва бошқарув учун масъул шахсларнинг ҳалоллиги; ва
- Жорий ёки олдинги кўриб чиқиш топшириғи давомида юзага келган муҳим масалалар ҳамда уларнинг муносабатларни давом эттириш учун оқибатлари.

A32. Агар топшириқ партнёрида раҳбариятнинг ҳалоллигига кўриб чиқишни тегишли тарзда бажаришга таъсир кўрсатиши эҳтимоли бўлган даражада шубҳаланиш учун асос бўлса, қонун ёки норматив ҳужжатлар талаб қилмаса, топшириқни қабул қилиш ушбу КТХСга мувофиқ мос эмас, чунки бундай қилиш амалиётчининг ташкилотнинг молиявий ҳисоботлари билан номувофиқ тарзда боғланишига олиб келиши мумкин.

Мижозлар билан муносабатларни ҳамда кўриб чиқиш топшириқларини қабул қилиш ва давом эттириш (29-бандга қаранг)

A33. Амалиётчининг мижозлар билан муносабатларни ҳамда кўриб чиқиш топшириқларини қабул қилиш ва давом эттиришни, шунингдек мустақилликни ўз ичига олган тегишли ахлоқий талабларни кўриб чиқиши шарт-шароитлар ва ҳолатлардаги ўзгаришлар юзага келиши билан топшириқ давомида содир бўлади. Топшириқ бошида мижозлар билан муносабатларни ҳамда кўриб чиқиш топшириқларини қабул қилиш ва давом эттириш бўйича дастлабки тартиб-таомилларни бажариш ва тегишли ахлоқий талабларни (шу жумладан мустақилликни) баҳолаш топшириқ учун бошқа муҳим фаолиятларни бажаришдан олдин амалиётчининг қарорлари ва ҳаракатлари учун асос беради.

Мижозлар билан муносабатларни ҳамда кўриб чиқиш топшириқларини қабул қилиш ва давом эттиришга таъсир кўрсатувчи омиллар (29-бандга қаранг)

A34. Ишончни таъминлаш топшириқлари фақат топшириқ амалиётчининг топшириқ учун белгиланган мақсадларига эришишга кўмаклашадиган маълум хусусиятларни[14] намоён қилгандагина қабул қилиниши мумкин.

Оқилона мақсад (29(a)(i)-бандга қаранг)

A35. Масалан, қуйидаги ҳолларда топшириқ учун оқилона мақсад мавжуд бўлиши эҳтимоли паст бўлиши мумкин:

(a) Амалиётчи ишининг қўлланиш доирасида муҳим чеклов мавжуд бўлса;

(b) Амалиётчи топшириқ берувчи томон амалиётчининг номини молиявий ҳисоботлар билан номувофиқ тарзда боғлашни ниятида деб гумон қилса; ёки

[12] 1-сон СБХС, 16(a)-банд
[13] 1-сон СБХС, 30-банд
[14] Ишончни таъминлаш асослари, 22-банд

(c) Топшириқ тегишли қонун ёки норматив ҳужжатларнинг мувофиқлик талабларини бажаришга мўлжалланган бўлса ва бундай қонун ёки норматив ҳужжатлар молиявий ҳисоботларни аудитдан ўтказишни талаб қилса.

Кўриб чиқиш топшириғи мос (29(a)(ii)-бандга қаранг)

A36. Амалиётчининг топшириқ ҳолатлари тўғрисидаги дастлабки тушунчаси кўриб чиқиш топшириғини қабул қилиш мос бўлмаслигини кўрсатганда, амалиётчи бошқа турдаги топшириқни бажаришни тавсия қилишни кўриб чиқиши мумкин. Ҳолатларга қараб, амалиётчи, масалан, аудит топшириғини бажариш кўриб чиқишга нисбатан кўпроқ мос бўлади деб ҳисоблаши мумкин. Бошқа ҳолларда, агар топшириқ ҳолатлари ишончни таъминлаш топшириғини бажаришга йўл қўймаса, амалиётчи тегишли ҳолларда компиляция топшириғини ёки бошқа бухгалтерия хизматлари топшириғини тавсия қилиши мумкин.

Кўриб чиқиш топшириғини бажариш учун зарур ахборот (29(c)-бандга қаранг)

A37. Амалиётчида кўриб чиқишни бажариш учун зарур ахборот мавжуд ёки ишончли бўлишига шубҳаланиш учун асос бўлиши мумкин бўлган ҳолатга мисол сифатида таҳлилий тартиб-таомилларни бажариш мақсадида зарур бўлган бухгалтерия ҳисоби ёзувлари жиддий равишда ноаниқ ёки тўлиқ эмас деб гумон қилинадиган ҳолатни келтириш мумкин. Ушбу кўриб чиқиш кўриб чиқиш топшириғи давомида баъзан юзага келадиган, раҳбарият томонидан тайёрланган молиявий ҳисоботларни якунлаш учун зарур бўлган тузатиш ёзувларини тавсия қилиш орқали раҳбариятга кўмаклашиш зарурлигига қаратилмаган.

Кўриб чиқиш топшириғини қабул қилиш учун дастлабки шартлар (30-бандга қаранг)

A38. Ушбу КТХС шунингдек амалиётчидан топшириқни қабул қилишдан олдин маълум масалаларни аниқлашни талаб қилади, бу масалалар бўйича амалиётчи ва ташкилотнинг раҳбарияти келишиб олиши зарур ҳамда улар ташкилотнинг назорати остида бўлади.

Қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асослари (30(a)-бандга қаранг)

A39. Ишончни таъминлаш топшириғини қабул қилиш учун шарт ишончни таъминлаш топшириғи таърифида айтиб ўтилган мезонларнинг мўлжалланган фойдаланувчилар учун мос ва мавжуд бўлишидир. Ушбу КТХС мақсадлари учун қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асослари амалиётчи молиявий ҳисоботларни, шу жумладан тегишли ҳолларда молиявий ҳисоботларнинг ҳаққоний тақдим этилишини кўриб чиқишда фойдаланадиган мезонларни тақдим этади. Айрим молиявий ҳисобот концептуал асослари ҳаққоний тақдим этиш концептуал асослари ҳисобланади, бошқалари эса мувофиқлик концептуал асослари ҳисобланади. Қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларининг талаблари молиявий ҳисоботларнинг шакли ва мазмунини, шу жумладан молиявий ҳисоботларнинг тўлиқ тўпламини нима ташкил қилишини белгилайди.[15][16]

Қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларининг мақбуллиги

A40. Мақбул молиявий ҳисобот концептуал асосларисиз раҳбарият молиявий ҳисоботларни тайёрлаш учун муносиб асосга эга бўлмайди ва амалиётчи молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш учун мос мезонларга эга бўлмайди.

A41. Амалиётчининг молиявий ҳисоботларда қўлланилган молиявий ҳисобот концептуал асосларининг мақбуллигини аниқлаши амалиётчининг молиявий ҳисоботларнинг мўлжалланган фойдаланувчилари ким эканлиги тўғрисидаги тушунчаси доирасида амалга оширилади. Мўлжалланган фойдаланувчилар амалиётчи ҳисоботни тайёрлайдиган шахс, шахслар ёки шахслар гуруҳидир. Амалиётчи ишончни таъминлаш ҳисоботини ўқийдиган барча кишиларни, айниқса унга кириш ҳуқуқига эга бўлган кишилар сони кўп бўлганда, аниқлай олмаслиги мумкин.

A42. Кўп ҳолларда, аксини кўрсатувчи ҳеч қандай белгилар бўлмаганда, амалиётчи қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асослари мақбул деб тахмин қилиши мумкин (масалан, юрисдикцияда айрим турдаги ташкилотлар учун умумий мақсадли молиявий ҳисоботларни тайёрлашда фойдаланиш учун қонун ёки норматив ҳужжатлар билан белгиланган молиявий ҳисобот концептуал асослари).

A43. Молиявий ҳисоботларни тайёрлашда қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларининг мақбуллигини амалиётчи томонидан аниқлашга тегишли омиллар қуйидагиларни ўз ичига олади:

- Ташкилотнинг хусусияти (масалан, у тадбиркорлик корхонаси, давлат секторига оид ташкилот ёки нодавлат нотижорат ташкилот эканлиги).
- Молиявий ҳисоботларнинг мақсади (масалан, улар кенг доирадаги фойдаланувчиларнинг умумий молиявий ахборотга бўлган эҳтиёжларини ёки муайян фойдаланувчиларнинг молиявий ахборотга бўлган эҳтиёжларини қондириш учун тайёрланганлиги).
- Молиявий ҳисоботларнинг хусусияти (масалан, молиявий ҳисоботлар молиявий ҳисоботларнинг тўлиқ тўплами ёки якка молиявий ҳисобот эканлиги).

[15] Ишончни таъминлаш асослари, 42-банд
[16] Ишончни таъминлаш асослари, 22(b)(ii)-банд

- Қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асослари тегишли қонун ёки норматив ҳужжатларда белгиланганлиги.

A44. Агар молиявий ҳисоботларни тайёрлашда фойдаланилган молиявий ҳисобот концептуал асослари молиявий ҳисоботларнинг мақсади нуқтаи назаридан мақбул бўлмаса ва раҳбарият амалиётчининг фикрича мақбул бўлган молиявий ҳисобот концептуал асосларидан фойдаланишга рози бўлмаса, амалиётчидан ушбу КТХСга мувофиқ топшириқни рад этиш талаб қилинади.

A45. Концептуал асослар мақбул эмаслигини кўрсатувчи қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларидаги камчиликларга кўриб чиқиш топшириғи қабул қилингандан кейин дуч келиниши мумкин. Ушбу молиявий ҳисобот концептуал асосларидан фойдаланиш қонун ёки норматив ҳужжатлар билан белгиланмаган бўлса, раҳбарият мақбул бўлган бошқа концептуал асосларни қабул қилишга қарор қилиши мумкин. Раҳбарият бундай қилганда, амалиётчидан ушбу КТХСга мувофиқ қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларидаги ўзгаришни акс эттириш учун раҳбарият билан кўриб чиқиш топшириғининг янги шартларини келишиб олиш талаб қилинади.

Раҳбарият ва бошқарув учун масъул шахсларнинг масъулиятлари (30(b), 37(e)-бандларга қаранг)

A46. Кўриб чиқиш предмети бўлган молиявий ҳисоботлар ташкилотнинг молиявий ҳисоботлари бўлиб, улар бошқарув учун масъул шахслар назорати остида ташкилот раҳбарияти томонидан тайёрланади. Ушбу КТХС раҳбарият ва бошқарув учун масъул шахслар зиммасига масъулиятни юкламайди ҳамда уларнинг тегишли масъулиятларини тартибга солувчи қонун ва норматив ҳужжатлардан устун турмайди. Бироқ ушбу КТХСга мувофиқ ўтказиладиган кўриб чиқиш раҳбарият ва тегишли ҳолларда бошқарув учун масъул шахслар кўриб чиқишни ўтказиш учун асосий бўлган муайян масъулиятларни тан олган деган шартдан келиб чиққан ҳолда амалга оширилади. Молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш раҳбарият ва бошқарув учун масъул шахсларни уларнинг масъулиятларидан озод қилмайди.

A47. Молиявий ҳисоботларни тайёрлаш бўйича ўз масъулиятининг бир қисми сифатида раҳбариятдан вазиятга кўра оқилона бўлган бухгалтерия ҳисобидаги ҳисоб баҳоларини амалга оширишда мулоҳаза юритиш ҳамда муносиб ҳисоб сиёсатини танлаш ва қўллаш талаб қилинади. Ушбу мулоҳазалар қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асослари доирасида амалга оширилади.

A48. Молиявий ҳисоботларни кўриб чиқишни амалга ошириш учун дастлабки шартларнинг муҳимлиги сабабли, амалиётчидан ушбу КТХСга мувофиқ кўриб чиқиш топшириғини қабул қилишдан олдин раҳбарият ўз масъулиятларини тушунишини тасдиқлаб, унинг розилигини олиш талаб қилинади. Амалиётчи раҳбариятнинг розилигини оғзаки ёки ёзма равишда олиши мумкин. Бироқ раҳбариятнинг розилиги кейинчалик топшириқнинг ёзма шартлари доирасида қайд этилади.

A49. Агар раҳбарият ва тегишли ҳолларда бошқарув учун масъул шахслар молиявий ҳисоботларга нисбатан ўз масъулиятларини тан олмаса ёки тан олмайдиган бўлса, қонун ёки норматив ҳужжатлар амалиётчидан буни талаб қилмаса, топшириқни қабул қилиш ўринли эмас. Амалиётчидан кўриб чиқиш топшириғини қабул қилиш талаб қилинадиган ҳолларда, амалиётчи раҳбариятга ва улар фарқ қилган ҳолда бошқарув учун масъул шахсларга ушбу масалаларнинг муҳимлигини ҳамда топшириқ учун оқибатларини тушунтириши лозим бўлиши мумкин.

Амалиётчининг ҳисоботи матни қонун ёки норматив ҳужжатлар билан белгилаб қўйилган ҳолдаги қўшимча мулоҳазалар (34–35-бандларга қаранг)

A50. Ушбу КТХС амалиётчидан, агар у кўриб чиқиш топшириғига тегишли бўлган ушбу КТХСнинг барча талабларига риоя қилмаган бўлса, ушбу КТХСга риоя қилганлигини билдирмаслигини талаб қилади. Қонун ёки норматив ҳужжатлар топшириққа нисбатан, агар буни амалга ошириш имконияти бўлганда амалиётчини одатда топшириқдан бош тортишга олиб келадиган масалаларни белгилаб қўйиши мумкин, масалан, агар:

- Амалиётчи қонун ёки норматив ҳужжатлар билан белгиланган молиявий ҳисобот концептуал асослари мақбул эмас деб ҳисобласа; ёки
- Амалиётчи ҳисоботининг белгиланган тузилиши ёки матни шакли ёхуд мазмуни жиҳатидан ушбу КТХС талаб қиладиган тузилиш ёки матндан сезиларли даражада фарқ қилса.

Ушбу КТХСга кўра, бундай ҳолларда ўтказилган кўриб чиқиш ушбу КТХСга мувофиқ бўлмайди ва амалиётчи топшириқ бўйича чиқарилган ҳисоботда ушбу КТХСга риоя қилганлигини билдира олмайди. Амалиётчига ушбу КТХСга риоя қилганлигини билдиришга йўл қўйилмаганлигига қарамай, шунга қарамасдан, амалиётчига ушбу КТХСни, шу жумладан ҳисобот бериш талабларини, амалда имкон қадар қўллаш тавсия этилади. Англашилмовчиликнинг олдини олиш учун ўринли бўлганда, амалиётчи ҳисоботга кўриб чиқиш ушбу КТХСга мувофиқ ўтказилмаганлиги тўғрисидаги баённи киритишни кўриб чиқиши мумкин.

Топшириқ шартларини келишиб олиш

Топшириқ хати ёки ёзма келишувнинг бошқа шакли (37-бандга қаранг)

A51. Топшириққа доир англашилмовчиликларнинг олдини олишга ёрдам бериш мақсадида, амалиётчи кўриб чиқиш топшириғини бажаришдан олдин топшириқ хатини юбориши ҳам раҳбарият ва бошқарув учун масъул шахслар, ҳам амалиётчи манфаатларига мос келади.

Топшириқ хатининг шакли ва мазмуни

A52. Топшириқ хатининг шакли ва мазмуни ҳар бир топшириқ учун турлича бўлиши мумкин. Ушбу КТХС талаб қиладиган масалаларни ўз ичига олишдан ташқари, топшириқ хатида, масалан, қуйидагиларга ҳавола қилиниши мумкин:

- Кўриб чиқиш топшириғига бошқа амалиётчилар ва экспертларни жалб қилишга доир келишувлар.
- Дастлабки топшириқ ҳолатида олдинги амалиётчи билан тузиладиган келишувлар, агар бундай амалиётчи бўлса.
- Кўриб чиқиш топшириғи аудитга нисбатан ҳар қандай қонуний ёки учинчи тараф талабларини қондирмаслиги факти.
- Раҳбарият амалиётчига ёзма тасдиқлашларни тақдим этиши кутилаётганлиги.
- Раҳбариятнинг амалиётчи ҳисоботи санасидан молиявий ҳисоботлар чиқарилган санагача бўлган давр мобайнида раҳбариятга маълум бўлиши мумкин бўлган, молиявий ҳисоботларга таъсир кўрсатиши мумкин бўлган фактлар тўғрисида амалиётчини хабардор қилишга розилиги.
- Раҳбариятдан топшириқ хати олинганлигини тан олиш ва унда баён этилган топшириқ шартларига рози бўлиш сўрови.

Қонун ёки норматив ҳужжатлар билан белгиланган раҳбарият масъулиятлари (37(e)-бандга қаранг)

A53. Агар топшириқ ҳолатларида амалиётчи топшириқнинг муайян шартларини топшириқ хатида қайд этиш зарур эмас деган хулосага келса, амалиётчидан барибир раҳбариятдан ва тегишли ҳолларда бошқарув учун масъул шахслардан улар ушбу КТХСда баён этилган ўз масъулиятларини тан олиши ва тушуниши тўғрисида ушбу КТХСда талаб қилинадиган ёзма розиликни олиш талаб қилинади. Ушбу ёзма розилик, агар қонун ёки норматив ҳужжатлар раҳбарият учун ушбу КТХСда тавсифланганлар билан таъсири жиҳатидан тенг бўлган масъулиятларни белгиласа, қонун ёки норматив ҳужжатлар матнидан фойдаланиши мумкин.

Топшириқ хатининг намунаси (37-бандга қаранг)

A54. Кўриб чиқиш топшириғи учун топшириқ хатининг намунаси ушбу КТХСнинг 1-иловасида келтирилган.

Такрорий топшириқлар (38-бандга қаранг)

A55. Амалиётчи ҳар бир даврда янги топшириқ хати ёки бошқа ёзма келишув юбормасликка қарор қилиши мумкин. Бироқ қуйидаги омиллар кўриб чиқиш топшириғи шартларини қайта кўриб чиқиш ёхуд раҳбариятга ва тегишли ҳолларда бошқарув учун масъул шахсларга топшириқнинг амалдаги шартларини эслатиш ўринли эканлигини кўрсатиши мумкин:

- Раҳбарият кўриб чиқишнинг мақсади ва қўлланиш доирасини нотўғри тушунаётганлигидан далолат берувчи ҳар қандай белги.
- Топшириқнинг ҳар қандай қайта кўриб чиқилган ёки махсус шартлари.
- Ташкилот юқори раҳбариятининг яқинда ўзгариши.
- Ташкилот мулкчилигидаги сезиларли ўзгариш.
- Ташкилот фаолиятининг хусусияти ёки ҳажмидаги сезиларли ўзгариш.
- Ташкилотга таъсир кўрсатувчи қонуний ёки норматив талаблардаги ўзгариш.
- Қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларидаги ўзгариш.

Кўриб чиқиш топшириғи шартларидаги ўзгаришни қабул қилиш

Кўриб чиқиш топшириғи шартларини ўзгартириш сўрови (39-бандга қаранг)

A56. Ташкилотнинг амалиётчидан кўриб чиқиш топшириғи шартларини ўзгартиришни сўраши, жумладан, қуйидаги омиллар натижасида юзага келиши мумкин:

- Хизматга бўлган эҳтиёжга таъсир кўрсатувчи вазиятдаги ўзгариш.
- Дастлаб сўралган кўриб чиқиш топшириғининг хусусиятига доир англашилмовчилик.
- Кўриб чиқиш топшириғининг қўлланиш доирасининг чекланиши, у раҳбарият томонидан жорий этилганми ёки бошқа вазиятлар туфайли юзага келганми, бундан қатъи назар.

A57. Ташкилот талабларига таъсир кўрсатувчи вазиятдаги ўзгариш ёхуд дастлаб сўралган хизматнинг хусусиятига доир англашилмовчилик кўриб чиқиш топшириғи шартларини ўзгартиришни сўраш учун оқилона асос деб ҳисобланиши мумкин.

A58. Аксинча, агар ўзгариш нотўғри, тўлиқ бўлмаган ёхуд бошқача тарзда қониқарсиз бўлган маълумотга боғлиқ бўлиб кўринса, ўзгариш оқилона деб ҳисобланмаслиги мумкин. Бунга мисол сифатида амалиётчи молиявий ҳисоботлардаги муҳим модда учун етарли ва муносиб далилларни ола олмаган ва раҳбарият амалиётчи

томонидан модификация қилинган хулоса билдирилишининг олдини олиш учун топшириқни боғлиқ хизматлар топшириғига ўзгартиришни сўраган ҳолни келтириш мумкин.

Топшириқ хусусиятини ўзгартириш сўрови (40-бандга қаранг)

A59. Ушбу КТХСга мувофиқ кўриб чиқишни бажариш учун жалб қилинган амалиётчи кўриб чиқиш топшириғини бошқа турдаги топшириққа ёки боғлиқ хизматга ўзгартиришга рози бўлишдан олдин ушбу КТХСда қайд этилган масалалардан ташқари ўзгаришнинг ҳар қандай ҳуқуқий ёки шартномавий оқибатларини баҳолаши лозим бўлиши мумкин.

A60. Агар амалиётчи кўриб чиқиш топшириғини бошқа турдаги топшириққа ёки боғлиқ хизматга ўзгартириш учун оқилона асос мавжуд деган хулосага келса, ўзгартириш санасигача кўриб чиқиш топшириғида бажарилган иш ўзгартирилган топшириқ учун аҳамиятли бўлиши мумкин; бироқ бажарилиши талаб қилинадиган иш ва чиқарилиши лозим бўлган ҳисобот қайта кўриб чиқилган топшириққа мос бўлганлари бўлади. Ўқувчини чалғитмаслик учун, бошқа топшириқ ёки боғлиқ хизмат бўйича ҳисоботга қуйидагиларга ҳавола киритилмайди:

(a) Дастлабки кўриб чиқиш топшириғи; ёки

(b) Дастлабки кўриб чиқиш топшириғида бажарилган бўлиши мумкин бўлган ҳар қандай тартиб-таомиллар, бундан кўриб чиқиш топшириғи келишилган тартиб-таомилларни бажариш топшириғига ўзгартирилган ва шу боис бажарилган тартиб-таомилларга ҳавола ҳисоботнинг одатдаги қисми бўлган ҳол мустасно.

Раҳбарият ва бошқарув учун масъул шахслар билан мулоқот (42-бандга қаранг)

A61. Кўриб чиқиш топшириғида амалиётчининг раҳбарият ва бошқарув учун масъул шахслар билан мулоқоти қуйидаги шаклда бўлади:

(a) Амалиётчи кўриб чиқиш учун тартиб-таомилларни бажариш жараёнида ўтказадиган сўровлар; ва

(b) Юзага келаётган масалаларни тушуниш ва топшириқ учун конструктив иш муносабатларини ривожлантириш мақсадида самарали икки томонлама мулоқот доирасидаги бошқа мулоқотлар.

A62. Мулоқот учун муносиб муддат топшириқ ҳолатларига кўра турлича бўлади. Тегишли омилларга масаланинг муҳимлиги ва хусусияти ҳамда раҳбарият ёхуд бошқарув учун масъул шахслар томонидан кутилаётган ҳар қандай ҳаракат киради. Масалан, агар раҳбарият ёки бошқарув учун масъул шахслар амалиётчига қийинчиликни енгиб ўтишда ёрдам бера олса, кўриб чиқиш давомида дуч келинган сезиларли қийинчилик тўғрисида амалда имкон қадар тезроқ мулоқот қилиш ўринли бўлиши мумкин.

A63. Қонун ёки норматив ҳужжатлар амалиётчининг бошқарув учун масъул шахслар билан муайян масалалар бўйича мулоқотини чеклаши мумкин. Масалан, қонун ёки норматив ҳужжатлар тегишли ваколатли орган томонидан содир этилган ёки гумон қилинаётган ноқонуний ҳаракат бўйича текширишга зарар етказиши мумкин бўлган мулоқотни ёхуд бошқа ҳаракатни махсус равишда тақиқлаши мумкин. Айрим ҳолларда амалиётчининг махфийлик мажбуриятлари ва мулоқот қилиш мажбуриятлари ўртасидаги юзага келиши мумкин бўлган зиддиятлар мураккаб бўлиши мумкин. Бундай ҳолларда амалиётчи ҳуқуқий маслаҳат олишни кўриб чиқиши мумкин.

Кўриб чиқишга доир масалалар бўйича мулоқот

A64. Ушбу КТХСга кўра раҳбариятга ёки тегишли ҳолларда бошқарув учун масъул шахсларга етказилиши лозим бўлган масалалар, жумладан, қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин:

- Амалиётчининг кўриб чиқиш топшириғидаги масъулиятлари, топшириқ хатида ёки ёзма келишувнинг бошқа муносиб шаклида келтирилганидек.
- Кўриб чиқишдан олинган сезиларли натижалар, масалан:
  - Амалиётчининг ташкилотнинг бухгалтерия ҳисоби амалиётининг сезиларли сифат жиҳатлари, шу жумладан ҳисоб сиёсати, бухгалтерия ҳисобидаги ҳисоб баҳолари ва молиявий ҳисоботларда маълумотларни ёритиб бериш борасидаги фикрлари.
  - Тартиб-таомилларни бажаришдан олинган сезиларли натижалар, шу жумладан амалиётчи ушбу КТХСга кўра қўшимча тартиб-таомилларни бажариш зарур деб ҳисоблаган ҳоллар. Амалиётчи бошқарув учун масъул шахслар муайян операциялар ёки ҳодисаларга тегишли фактлар ва вазиятларни худди шундай тушунишини тасдиқлаши лозим бўлиши мумкин.
  - Амалиётчининг хулосасини модификация қилишга олиб келиши мумкин бўлган юзага келаётган масалалар.
  - Кўриб чиқиш давомида дуч келинган сезиларли қийинчиликлар, агар бўлса; масалан, кутилган маълумотнинг мавжуд эмаслиги; амалиётчи кўриб чиқиш учун зарур деб ҳисоблаган далилларни кутилмаганда ола олмаслиги; ёки раҳбарият томонидан амалиётчига нисбатан жорий этилган чекловлар. Айрим ҳолларда бундай қийинчиликлар қўлланиш доирасининг чекланишини ташкил этиши мумкин бўлиб, агар раҳбарият ёки бошқарув учун масъул шахслар томонидан бартараф этилмаса, амалиётчининг хулосасини модификация қилишга ёхуд айрим ҳолларда амалиётчининг топшириқдан чиқиб кетишига олиб келиши мумкин.

A65. Айрим ташкилотларда ташкилотни бошқариш ва бошқарув учун масъулликка турли шахслар жавобгар бўлади. Бундай ҳолларда раҳбарият бошқарув учун қизиқиш уйғотадиган масалаларни бошқарув учун масъул шахсларга етказиш масъулиятига эга бўлиши мумкин. Раҳбарият томонидан бошқарув учун масъул шахсларга амалиётчи етказиши талаб қилинадиган масалаларнинг етказилиши амалиётчини ушбу масалаларни бошқарув учун масъул шахсларга шунингдек етказиш масъулиятидан озод қилмайди. Бироқ раҳбарият томонидан ушбу масалаларнинг етказилиши амалиётчининг бошқарув учун масъул шахслар билан мулоқоти шакли ёхуд муддатига таъсир кўрсатиши мумкин.

Учинчи тарафлар билан мулоқот

A66. Айрим юрисдикцияларда қонун ёки норматив ҳужжатлар амалиётчидан, масалан, қуйидагиларни талаб қилиши мумкин:

- Бошқарув учун масъул шахслар билан етказилган муайян масалалар тўғрисида тартибга солувчи ёки ҳуқуқни қўлловчи органни хабардор қилиш. Масалан, айрим юрисдикцияларда раҳбарият ва бошқарув учун масъул шахслар тузатувчи чора кўрмаган ҳолларда амалиётчи бузиб кўрсатишлар тўғрисида ваколатли органларга хабар бериш бурчига эга.
- Бошқарув учун масъул шахслар учун тайёрланган муайян ҳисоботларнинг нусхаларини тегишли тартибга солувчи ёки молиялаштирувчи органларга тақдим этиш ёхуд айрим ҳолларда бундай ҳисоботларни оммага очиқ қилиш.

A67. Қонун ёки норматив ҳужжатлар билан учинчи шахсга амалиётчининг бошқарув учун масъул шахслар билан ёзма алоқаларининг нусхасини тақдим этиш талаб қилинмаса, амалиётчига бундай ишни амалга оширишдан олдин раҳбариятнинг ёки бошқарув учун масъул шахсларнинг олдиндан розилиги керак бўлиши мумкин.

Топшириқни бажариш

Молиявий ҳисоботларни кўриб чиқишда муҳимлик (43-бандга қаранг)

A68. Амалиётчи муҳимликни қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асослари контекстида кўриб чиқади. Айрим молиявий ҳисобот концептуал асослари муҳимлик тушунчасини молиявий ҳисоботларни тайёрлаш ва тақдим этиш контекстида муҳокама қилади. Молиявий ҳисобот концептуал асослари муҳимликни турли атамаларда муҳокама қилиши мумкин бўлса-да, улар умумий тарзда қуйидагиларни тушунтиради:

- Бузиб кўрсатишлар, шу жумладан тушириб қолдиришлар, агар улар алоҳида ёки жами ҳолда фойдаланувчиларнинг молиявий ҳисоботлар асосида қабул қиладиган иқтисодий қарорларига оқилона тарзда таъсир кўрсатиши кутилса, муҳим деб ҳисобланади;
- Муҳимлик тўғрисидаги мулоҳазалар атрофдаги шарт-шароитларни ҳисобга олган ҳолда амалга оширилади ҳамда бузиб кўрсатишнинг ҳажми ёки табиати, ёхуд иккаласининг бирикмаси таъсирида бўлади; ва
- Молиявий ҳисоботлар фойдаланувчилари учун муҳим бўлган масалалар тўғрисидаги мулоҳазалар фойдаланувчиларнинг гуруҳ сифатидаги умумий молиявий ахборотга бўлган эҳтиёжларини ҳисобга олишга асосланади. Бузиб кўрсатишларнинг эҳтиёжлари кенг доирада фарқ қилиши мумкин бўлган алоҳида айрим фойдаланувчиларга бўлиши мумкин бўлган таъсири ҳисобга олинмайди.

A69. Агар қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларида мавжуд бўлса, муҳимлик тушунчасининг муҳокамаси амалиётчи учун кўриб чиқиш бўйича муҳимликни аниқлашда мўлжал асосини тақдим этади. Агар мавжуд бўлмаса, юқоридаги мулоҳазалар амалиётчини мўлжал асоси билан таъминлайди.

A70. Амалиётчи томонидан муҳимликни аниқлаш профессионал мулоҳаза масаласи бўлиб, амалиётчининг молиявий ҳисоботлар мўлжалланган фойдаланувчиларининг эҳтиёжлари тўғрисидаги тасаввури таъсирида бўлади. Бу контекстда амалиётчининг фойдаланувчилар тўғрисида қуйидагиларни тахмин қилиши оқилона ҳисобланади:

- Тадбиркорлик ва иқтисодий фаолият ҳамда бухгалтерия ҳисоби бўйича оқилона билимга, шунингдек молиявий ҳисоботлардаги ахборотни оқилона тиришқоқлик билан ўрганишга тайёргарликка эга;
- Молиявий ҳисоботлар муҳимлик даражаларига мувофиқ тайёрланиши, тақдим этилиши ва кўриб чиқилишини тушунади;
- Ҳисоб баҳолари, мулоҳаза ва келгуси ҳодисаларни ҳисобга олишга асосланган суммаларни ўлчашга хос бўлган ноаниқликларни эътироф этади; ва
- Молиявий ҳисоботлардаги ахборот асосида оқилона иқтисодий қарорлар қабул қилади.

Бундан ташқари, кўриб чиқиш топшириғи муайян фойдаланувчиларнинг алоҳида эҳтиёжларини қондириш учун мўлжалланган молиявий ҳисоботлар учун бажарилмаса, бузиб кўрсатишларнинг ахборотга бўлган эҳтиёжлари кенг доирада фарқ қилиши мумкин бўлган муайян фойдаланувчиларга бўлиши мумкин бўлган таъсири одатда ҳисобга олинмайди.

A71. Молиявий ҳисоботларга яхлит олганда нисбатан нима муҳим эканлиги тўғрисидаги амалиётчининг мулоҳазаси амалиётчи томонидан молиявий ҳисоботлар бўйича хулоса билдириш учун асос сифатида олинган ишончлилик даражасидан қатъи назар бир хил бўлади.

Муҳимликни қайта кўриб чиқиш (44-бандга қаранг)

A72. Амалиётчи томонидан молиявий ҳисоботлар учун яхлит олганда муҳимликни аниқлаш топшириқ давомида қуйидагилар натижасида қайта кўриб чиқилиши керак бўлиши мумкин:

- Кўриб чиқиш давомида юз берган шарт-шароитлардаги ўзгариш (масалан, ташкилот бизнесининг асосий қисмини тасарруф этиш тўғрисидаги қарор).
- Ушбу КТХСга мувофиқ кўриб чиқиш бўйича тартиб-таомилларни бажариш натижасида янги ахборот ёки амалиётчининг ташкилот ва унинг муҳитини тушунишидаги ўзгариш (масалан, агар кўриб чиқиш давомида амалдаги молиявий натижалар молиявий ҳисоботлар учун яхлит олганда муҳимликни аниқлаш учун дастлаб фойдаланилган давр охиридаги кутилаётган молиявий натижалардан анча фарқ қилиши эҳтимоли борлиги аён бўлса).

Амалиётчининг тушуниши (45–46-бандларга қаранг)

A73. Амалиётчи ташкилотнинг молиявий ҳисоботларини ушбу КТХСга мувофиқ кўриб чиқишни бажариш учун зарур бўлган ташкилот ва унинг муҳитини тушуниш кўламини аниқлаш учун профессионал мулоҳазадан фойдаланади. Амалиётчининг бирламчи мулоҳазаси олинган тушуниш амалиётчининг топшириқ бўйича мақсадларига эришиш учун етарли ёки етарли эмаслигидадир. Амалиётчи оладиган умумий тушунишнинг кенглиги ва чуқурлиги раҳбарият эга бўлган тушунишдан камроқдир.

A74. Ташкилот ва унинг муҳитини тушунишга эришиш — бу кўриб чиқиш топшириғи давомида ахборотни тўплаш, янгилаш ва таҳлил қилишнинг узлуксиз динамик жараёнидир. Амалиётчининг тушуниши топшириқни бажариш давомида итератив асосда олинади ва қўлланилади ҳамда шарт-шароитлар ва ҳолатлардаги ўзгаришлар юз берган сари янгиланади. Кўриб чиқиш топшириғи бошланиши вақтида топшириқни қабул қилиш ва давом эттириш учун дастлабки тартиб-таомиллар амалиётчининг ташкилотни ва топшириқ шарт-шароитларини дастлабки тушунишига асосланади. Узлуксиз давом этадиган мижоз билан муносабатларда амалиётчининг тушуниши амалиётчи томонидан ташкилотнинг молиявий ҳисоботлари ва бошқа молиявий ахборотига нисбатан бажарилган олдинги топшириқлардан олинган билимларни ўз ичига олади.

A75. Тушуниш амалиётчи кўриб чиқиш топшириғини режалаштирадиган ва бажарадиган, шунингдек топшириқ давомида профессионал мулоҳазани қўллайдиган мўлжал асосини белгилайди. Хусусан, тушуниш амалиётчи учун молиявий ҳисоботларда муҳим бузиб кўрсатишлар юзага келиши эҳтимоли бор соҳаларни аниқлай олиши, шу соҳаларга қаратилган тартиб-таомилларни ишлаб чиқиш ва бажариш борасида амалиётчининг ёндашувини шакллантириши учун етарли бўлиши керак.

A76. Ташкилот ва унинг муҳитини, шунингдек қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларини тушунишга эришишда амалиётчи қуйидагиларни ҳам ҳисобга олиши мумкин:

- Ташкилот ташкилотлар гуруҳининг таркибий қисми ёки бошқа ташкилотнинг ассоцияланган ташкилоти эканлиги.
- Молиявий ҳисобот концептуал асосларининг мураккаблиги.
- Ташкилотнинг молиявий ҳисобот бўйича мажбуриятлари ёки талаблари, шунингдек шу мажбуриятлар ёки талаблар қўлланиладиган қонун ёки норматив ҳужжатлар асосида ёхуд расмийлаштирилган бошқарув ёки ҳисобдорлик келишувлари доирасида, масалан, учинчи шахслар билан шартномавий келишувлар асосида ўрнатилган ихтиёрий молиявий ҳисобот келишувлари контекстида мавжудлиги.
- Молиявий ҳисоботлардаги муҳим суммалар ва маълумотларни ёритиб беришларни аниқлашга бевосита таъсир кўрсатиши умумий тарзда эътироф этилган қонун ва норматив ҳужжатларнинг тегишли қоидалари, масалан, солиқ ҳамда пенсия қонунлари ва норматив ҳужжатлари.
- Молиявий ҳисоботларни тайёрлаш асосида ётадиган ташкилотнинг бухгалтерия ҳисоби ёзувлари ва молиявий ҳисобот тизимларини бошқариш ҳамда назорат қилишга нисбатан ташкилотнинг раҳбарияти ва бошқарув тузилмасининг ривожланиш даражаси. Кичикроқ ташкилотларда кўпинча ходимлар камроқ бўлади, бу эса раҳбарият назоратни қандай амалга оширишига таъсир кўрсатиши мумкин. Масалан, вазифаларни тақсимлаш амалда мумкин бўлмаслиги мумкин. Бироқ, эгаси томонидан бошқариладиган кичик ташкилотда эга-раҳбар йирикроқ ташкилотга қараганда самаралироқ назоратни амалга ошириши мумкин. Бундай назорат вазифаларни тақсимлаш учун одатда чекланганроқ имкониятларни қоплаши мумкин.
- «Юқоридаги оҳанг» ва ташкилот молиявий ҳисоботга ҳамда ташкилотнинг молиявий ҳисобот бўйича мажбуриятларига риоя қилишга оид хатарларни бартараф этадиган ташкилотнинг назорат муҳити.
- Ташкилотнинг бухгалтерия ҳисоби ёзувлари ва тегишли ахбороти юритиладиган ташкилотнинг молиявий бухгалтерия ҳисоби ҳамда ҳисобот тизимлари ва тегишли назорат воситаларининг ривожланиш даражаси ва мураккаблиги.
- Ташкилотнинг операцияларни ёзиш, таснифлаш ва умумлаштириш, молиявий ҳисоботлар ҳамда тегишли маълумотларни ёритиб беришларга киритиш учун ахборотни жамлаш бўйича тартиб-таомиллари.
- Олдинги даврларда ташкилотнинг молиявий ҳисоботларида бухгалтерия ҳисобидаги тузатишларни талаб қилган масалаларнинг турлари.

Тартиб-таомилларни ишлаб чиқиш ва бажариш (47, 55-бандларга қаранг)

A77. Амалиётчи молиявий ҳисоботлар бўйича яхлит олганда хулоса учун асос сифатида етарли ва муносиб далилларни олиш учун зарур деб ҳисоблайдиган тартиб-таомилларнинг режалаштирилган табиати, муддати ва кўламига қуйидагилар таъсир кўрсатади:

(a) Ушбу КТХСнинг талаблари; ва

(b) Қўлланиладиган қонун ёки норматив ҳужжатлар асосида ўрнатилган талаблар, шу жумладан қўлланиладиган қонунлар ёки норматив ҳужжатларда мавжуд қўшимча ҳисобот бериш талаблари.

A78. Амалиётчи ташкилотлар гуруҳининг молиявий ҳисоботларини кўриб чиқиш учун жалб қилинганда, кўриб чиқиш бўйича тартиб-таомилларнинг режалаштирилган табиати, муддати ва кўлами ушбу КТХСда баён қилинган амалиётчининг кўриб чиқиш топшириғи бўйича мақсадларига эришишга, аммо гуруҳ молиявий ҳисоботлари контекстида қаратилади.

A79. Ушбу КТХСнинг сўров ва таҳлилий тартиб-таомилларни, шунингдек муайян шарт-шароитларга қаратилган тартиб-таомилларни ишлаб чиқиш ва бажаришга оид талаблари амалиётчига ушбу КТХСда кўрсатилган мақсадларга эришиш имконини бериш учун мўлжалланган. Кўриб чиқиш топшириқларининг шарт-шароитлари кенг доирада фарқ қилади ва шунга мувофиқ, амалиётчи бошқа тартиб-таомилларни ишлаб чиқиш ва бажаришни самарали ёки тежамли деб ҳисоблаши мумкин бўлган шарт-шароитлар бўлиши мумкин. Масалан, агар ташкилотни тушунишга эришиш жараёнида амалиётчи муҳим шартнома тўғрисида хабардор бўлиб қолса, амалиётчи шартномани ўқишни танлаши мумкин.

A80. Амалиётчи бошқа тартиб-таомилларни бажаришни зарур деб ҳисоблаши мумкинлиги факти амалиётчининг молиявий ҳисоботларга яхлит олганда нисбатан чекланган ишончни олиш мақсадини ўзгартирмайди.

Муҳим ёки одатий бўлмаган операциялар

A81. Амалиётчи кўриб чиқишда алоҳида эътиборни талаб қилиши мумкин бўлган муҳим ёки одатий бўлмаган операцияларни аниқлаш мақсадида бухгалтерия ҳисоби ёзувларини кўриб чиқишни ҳисобга олиши мумкин.

Сўров (46–48-бандларга қаранг)

A82. Кўриб чиқишда сўров амалиётчи топшириқ шарт-шароитларида муносиб деб ҳисоблаганидек, раҳбариятдан ва ташкилот ичидаги бошқа шахслардан ахборот сўрашни ўз ичига олади. Амалиётчи муносиб бўлса, молиявий бўлмаган маълумотларни олиш учун сўровларни ҳам кенгайтириши мумкин. Раҳбарият томонидан тақдим этилган жавобларни баҳолаш сўров жараёнининг ажралмас қисмидир.

A83. Топшириқ шарт-шароитларига боғлиқ равишда сўровлар қуйидагилар тўғрисидаги сўровларни ҳам ўз ичига олиши мумкин:

- Эгалар, бошқарув учун масъул шахслар ва уларнинг қўмиталари мажлисларида кўрилган чора-тадбирлар ҳамда, агар мавжуд бўлса, молиявий ҳисоботлардаги ахборот ва маълумотларни ёритиб беришларга таъсир кўрсатадиган бошқа мажлислардаги муҳокамалар.
- Ташкилот тартибга солувчи органлардан олган ёки олишни кутаётган ёхуд олишни мўлжаллаётган алоқалар.
- Бошқа тартиб-таомилларни қўллаш жараёнида юзага келадиган масалалар. Аниқланган номувофиқликларга нисбатан қўшимча сўровлар бажарилаётганда, амалиётчи бошқа тартиб-таомиллардан олинган натижаларни, шунингдек амалиётчининг ташкилот ва у фаолият юритадиган соҳа тўғрисидаги билими ва тушунишини ҳисобга олган ҳолда раҳбарият жавобларининг оқилоналиги ва изчиллигини ҳисобга олади.

A84. Сўров орқали олинган далиллар кўпинча раҳбариятнинг ниятлари тўғрисидаги далилларнинг асосий манбаи ҳисобланади. Бироқ, раҳбариятнинг ниятини тасдиқлаш учун мавжуд ахборот чекланган бўлиши мумкин. Бундай ҳолда, раҳбариятнинг ўз баён қилган ниятларини бажариш бўйича ўтмишдаги тарихини, раҳбариятнинг муайян ҳаракат йўлини танлаш учун баён қилган сабабларини ва раҳбариятнинг муайян ҳаракат йўлини амалга ошириш қобилиятини тушуниш сўров орқали олинган далилларни тасдиқлаш учун тегишли ахборотни тақдим этиши мумкин. Раҳбарият томонидан тақдим этилган жавобларни баҳолашда профессионал скептицизмни қўллаш амалиётчига молиявий ҳисоботлар муҳим тарзда бузиб кўрсатилган бўлиши мумкин деб ҳисоблашига сабаб бўладиган қандайдир масала(лар) мавжудлигини баҳолаш имконини бериш учун муҳимдир.

A85. Сўров тартиб-таомилларини бажариш амалиётчига молиявий ҳисоботларда муҳим бузиб кўрсатишлар юзага келиши эҳтимоли бор соҳаларни аниқлай олиш учун ташкилот ва унинг муҳитини тушунишни олиш ёки янгилашда ҳам ёрдам беради.

A86. Амалиётчи қонун, норматив ҳужжатлар ёки тегишли ахлоқий талаблар асосида ташкилотнинг қонун ва норматив ҳужжатларга риоя қилмаслигига, шу жумладан фирибгарликка оид қўшимча мажбуриятларга эга бўлиши мумкин, булар ушбу КТХСдан фарқ қилиши ёки ундан четга чиқиши мумкин, масалан:

(a) Қонун ва норматив ҳужжатларга риоя қилмасликнинг аниқланган ёки гумон қилинган ҳолатларига муносабат билдириш, шу жумладан раҳбарият ва бошқарув учун масъул шахслар билан муайян алоқаларга оид талаблар ҳамда кейинги ҳаракат зарурлигини ҳисобга олиш;

(b) Қонун ва норматив ҳужжатларга риоя қилмасликнинг аниқланган ёки гумон қилинган ҳолатлари тўғрисида аудиторга, масалан, гуруҳ топшириғи партнёри[17]га хабар бериш; ва

(c) Қонун ва норматив ҳужжатларга риоя қилмасликнинг аниқланган ёки гумон қилинган ҳолатларига оид ҳужжатлаштириш талаблари.

Қандайдир қўшимча мажбуриятларга риоя қилиш амалиётчининг ушбу КТХСга мувофиқ ишига тегишли бўлган қўшимча ахборотни тақдим этиши мумкин (масалан, раҳбариятнинг ёки, муносиб бўлса, бошқарув учун масъул шахсларнинг ҳалоллигига оид).

Ташкилотнинг фаолият узлуксизлигини давом эттириш қобилияти тўғрисидаги сўров (48(f)-бандга қаранг)

A87. Кичикроқ ташкилотларда кўпинча раҳбарият ташкилотнинг фаолият узлуксизлигини давом эттириш қобилияти тўғрисидаги баҳони тайёрламаган бўлиши, балки бунинг ўрнига бизнес тўғрисидаги билимга ва кутилаётган келгуси истиқболларга таяниши мумкин. Бундай шарт-шароитларда раҳбарият билан ташкилотнинг ўрта ва узоқ муддатли истиқболлари ҳамда молиялаштирилишини, шу жумладан раҳбариятнинг даъволари амалиётчининг ташкилотни тушунишига зид эмаслигини ҳисобга олган ҳолда муҳокама қилиш муносиб бўлиши мумкин.

Таҳлилий тартиб-таомиллар (46–47, 49-бандларга қаранг)

A88. Молиявий ҳисоботларни кўриб чиқишда таҳлилий тартиб-таомилларни бажариш амалиётчига қуйидагиларда ёрдам беради:

- Ташкилот ва унинг муҳитини тушунишни олиш ёки янгилаш, шу жумладан молиявий ҳисоботларда муҳим бузиб кўрсатишлар юзага келиши эҳтимоли бор соҳаларни аниқлай олиш.
- Молиявий ҳисоботларда кутилган тамойиллар, қийматлар ёки меъёрлардан номувофиқликлар ёхуд фарқларни аниқлаш, масалан, молиявий ҳисоботларнинг асосий маълумотлар, шу жумладан асосий фаолият кўрсаткичлари билан мувофиқлик даражаси.
- Аллақачон бажарилган бошқа сўров ёки таҳлилий тартиб-таомилларга нисбатан тасдиқловчи далилларни тақдим этиш.
- Амалиётчига молиявий ҳисоботлар муҳим тарзда бузиб кўрсатилган бўлиши мумкин деб ҳисоблашига сабаб бўладиган масала(лар) тўғрисида амалиётчи хабардор бўлиб қолганда қўшимча тартиб-таомиллар сифатида хизмат қилиш. Бундай қўшимча тартиб-таомилнинг мисоли — молиявий ҳисоботлардаги қаторларда ёки маълумотларни ёритиб беришларда мавжуд молиявий ахборот тўғрисида далил тақдим этиш учун фойда марказлари, филиаллар ёки ташкилотнинг бошқа таркибий қисмлари бўйича ойлик даромад ва харажат кўрсаткичларининг қиёсий таҳлилидир.

A89. Таҳлилий тартиб-таомилларни бажариш учун турли усуллардан фойдаланилиши мумкин. Ушбу усуллар оддий таққослашларни амалга оширишдан тортиб, статистик методлардан фойдаланган ҳолда мураккаб таҳлил ўтказишгача бўлган доирани қамраб олади. Амалиётчи, масалан, ҳам молиявий, ҳам номолиявий маълумотлар ўртасидаги ишонарли муносабатларни таҳлил қилиш ҳамда натижаларнинг кутилаётган қийматларга мувофиқлигини баҳолаш орқали молиявий ҳисоботлар асосида ётган молиявий ахборотни баҳолаш учун таҳлилий тартиб-таомилларни қўллаши мумкин, бундан мақсад ғайриоддий кўринадиган ёки кутилаётган тенденциялар ёхуд қийматлардан фарқ қиладиган муносабатлар ва алоҳида моддаларни аниқлашдир. Амалиётчи қайд этилган суммаларни ёки қайд этилган суммалар асосида ҳисоблаб чиқилган нисбатларни амалиётчи томонидан тегишли манбалардан олинган ахборот асосида шакллантирилган кутилмалар билан таққослаган бўлар эди. Топшириқ ҳолатларига боғлиқ ҳолда амалиётчи кутилмаларни шакллантириш учун кўпинча фойдаланадиган ахборот манбаларига қуйидагилар мисол бўла олади:

- Маълум бўлган ўзгаришларни ҳисобга олган ҳолда, қиёсий олдинги давр(лар)га оид молиявий ахборот.
- Кутилаётган операцион ва молиявий натижалар тўғрисидаги ахборот, масалан, оралиқ ёки йиллик маълумотларга асосланган экстраполяцияларни ўз ичига олган бюджетлар ёки прогнозлар.
- Давр ичидаги молиявий ахборот элементлари ўртасидаги муносабатлар.
- Ташкилот фаолият юритаётган соҳага оид ахборот, масалан, ялпи фойда маржаси тўғрисидаги ахборот ёки ташкилотнинг сотувлар ва дебиторлик қарзлари нисбатини соҳа ўртача кўрсаткичлари билан ёхуд айни соҳадаги қиёсий ҳажмдаги бошқа ташкилотлар билан таққослаш.
- Молиявий ахборотнинг тегишли номолиявий ахборот билан муносабатлари, масалан, иш ҳақи харажатларининг ходимлар сонига нисбати.

A90. Амалиётчининг таҳлилий тартиб-таомиллар учун фойдаланиладиган маълумотлар ушбу тартиб-таомилларнинг кўзланган мақсад(лар)и учун қониқарли ёки йўқлигини кўриб чиқиши амалиётчининг ташкилот ва унинг муҳити тўғрисидаги тушунчасига асосланади ҳамда маълумотларнинг хусусияти ва манбаси, шунингдек маълумотлар олинган ҳолатлар таъсири остида бўлади. Қуйидаги мулоҳазалар тегишли бўлиши мумкин:

- Мавжуд ахборот манбаси. Масалан, ахборот ташкилотдан ташқаридаги мустақил манбалардан олинганда ишончлироқ бўлиши мумкин;

[17]Қаранг, масалан, БХАСК Кодексининг R360.31–360.35 A1-бандлари.

- Мавжуд ахборотнинг қиёсланувчанлиги. Масалан, кенг соҳа маълумотлари махсус маҳсулотларни ишлаб чиқарадиган ва сотадиган ташкилотнинг маълумотлари билан қиёсланувчан бўлиши учун тўлдирилиши ёки тузатилиши лозим бўлиши мумкин;
- Мавжуд ахборотнинг хусусияти ва тегишлилиги; масалан, ташкилотнинг бюджетлари эришилиши лозим бўлган мақсадлар сифатида эмас, балки кутилиши лозим бўлган натижалар сифатида белгиланган-белгиланмаганлиги; ва
- Ахборотни тайёрлашда жалб қилинган билим ва тажриба, шунингдек унинг тўлиқлиги, аниқлиги ва ҳаққонийлигини таъминлаш учун мўлжалланган тегишли назорат воситалари. Бундай назорат воситалари, масалан, бюджет ахборотини тайёрлаш, кўриб чиқиш ва юритиш устидан назоратни ўз ичига олиши мумкин.

Муайян ҳолатларни бартараф этиш бўйича тартиб-таомиллар

Фирибгарлик ҳамда қонун ва норматив ҳужжатларга риоя қилмаслик (52(a) ва (d)-бандларга қаранг)

Раҳбарият ва бошқарув учун масъул шахслар билан ўзаро алоқа

A91. Айрим юрисдикцияларда қонун ёки норматив ҳужжатлар амалиётчининг айрим масалалар бўйича раҳбарият ёки бошқарув учун масъул шахслар билан ўзаро алоқасини чеклаши мумкин. Қонун ёки норматив ҳужжатлар ваколатли орган томонидан содир этилган ёки гумон қилинаётган ноқонуний ҳаракат юзасидан ўтказилаётган текширувга зарар етказиши мумкин бўлган ўзаро алоқани ёки бошқа ҳаракатни, жумладан ташкилотни огоҳлантиришни махсус равишда тақиқлаши мумкин, масалан, амалиётчидан жиноий йўл билан олинган даромадларни легаллаштиришга қарши қонунчиликка мувофиқ аниқланган ёки гумон қилинаётган қонун ва норматив ҳужжатларга риоя қилмасликни ваколатли органга хабар қилиш талаб этилганда. Бундай ҳолатларда амалиётчи томонидан кўриб чиқилаётган масалалар мураккаб бўлиши мумкин ва амалиётчи юридик маслаҳат олишни мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаши мумкин.

Аниқланган ёки гумон қилинаётган қонун ва норматив ҳужжатларга риоя қилмасликни ташкилотдан ташқаридаги ваколатли органга хабар қилиш

A92. Аниқланган ёки гумон қилинаётган қонун ва норматив ҳужжатларга риоя қилмасликни ташкилотдан ташқаридаги ваколатли органга хабар қилиш ушбу ҳолатларда қуйидаги сабабларга кўра талаб этилиши ёки мақсадга мувофиқ бўлиши мумкин:

(a) Қонун, норматив ҳужжатлар ёки тегишли ахлоқий талаблар амалиётчидан хабар қилишни талаб этади;

(b) Амалиётчи тегишли ахлоқий талабларга мувофиқ аниқланган ёки гумон қилинаётган риоя қилмасликка муносабат билдириш учун хабар қилиш мақсадга мувофиқ ҳаракат эканлигини аниқлаган (A93-бандга қаранг); ёки

(c) Қонун, норматив ҳужжатлар ёки тегишли ахлоқий талаблар амалиётчига бундай қилиш ҳуқуқини беради (A94-бандга қаранг).

A93. Айрим ҳолларда тегишли ахлоқий талаблар амалиётчидан аниқланган ёки гумон қилинаётган фирибгарлик ёхуд қонун ва норматив ҳужжатларга риоя қилмасликни ташкилотдан ташқаридаги ваколатли органга хабар қилиш ушбу ҳолатларда мақсадга мувофиқ ҳаракат эканлигини хабар қилишни ёки кўриб чиқишни талаб этиши мумкин. Масалан, БХАСК Кодекси амалиётчидан аниқланган ёки гумон қилинаётган қонун ва норматив ҳужжатларга риоя қилмасликка муносабат билдириш учун чоралар кўришни ва ташкилотдан ташқаридаги ваколатли органга хабар қилишни ўз ичига олиши мумкин бўлган қўшимча ҳаракат зарурлигини кўриб чиқишни талаб этади. БХАСК Кодекси бундай хабар қилиш БХАСК Кодекси бўйича махфийликни сақлаш мажбуриятининг бузилиши деб ҳисобланмаслигини тушунтиради.[18][19]

A94. Ҳатто қонун, норматив ҳужжатлар ёки тегишли ахлоқий талаблар аниқланган ёки гумон қилинаётган риоя қилмасликни хабар қилишга оид талабларни ўз ичига олмаса ҳам, улар амалиётчига аниқланган ёки гумон қилинаётган фирибгарлик ёхуд қонун ва норматив ҳужжатларга риоя қилмасликни ташкилотдан ташқаридаги ваколатли органга хабар қилиш ҳуқуқини бериши мумкин.

A95. Бошқа ҳолатларда аниқланган ёки гумон қилинаётган қонун ва норматив ҳужжатларга риоя қилмасликни ташкилотдан ташқаридаги ваколатли органга хабар қилиш қонун, норматив ҳужжатлар ёки тегишли ахлоқий талаблар бўйича амалиётчининг махфийликни сақлаш мажбурияти туфайли тақиқланиши мумкин.

A96. 52(d)-банд талаб қиладиган аниқлаш мураккаб мулоҳазалар ва профессионал мулоҳазаларни ўз ичига олиши мумкин. Шунга кўра, амалиётчи ички (масалан, фирма ёки тармоқ фирмаси ичида) ёки маслаҳатлашиш қонун ёки норматив ҳужжатлар билан тақиқланмаган ёхуд махфийликни сақлаш мажбуриятини бузмайдиган бўлса, тартибга солувчи орган ёки касбий ташкилот билан махфий асосда маслаҳатлашишни кўриб чиқиши мумкин. Амалиётчи, шунингдек, амалиётчининг имкониятларини ҳамда ҳар қандай муайян ҳаракат йўлини танлашнинг касбий ёки ҳуқуқий оқибатларини тушуниш учун юридик маслаҳат олишни кўриб чиқиши мумкин.

[18] Масалан, БХАСК Кодексининг R360.36–360.36 A3-бандларига қаранг.

[19] Масалан, БХАСК Кодексининг R114.1–114.3 A3 ва R360.37-бандларига қаранг.

Молиявий ҳисоботларда фаолият узлуксизлиги тахминидан фойдаланиш юзасидан шубҳа уйғотиши мумкин бўлган ҳодисалар ёки шарт-шароитлар (54-бандга қаранг)

A97. Қуйидаги омиллар рўйхати алоҳида ёки биргаликда фаолият узлуксизлиги тахмини юзасидан жиддий шубҳа уйғотиши мумкин бўлган ҳодисалар ёки шарт-шароитларга мисоллар келтиради. Ушбу рўйхат барчасини қамраб олмайди ва моддалардан бир ёки бир нечтасининг мавжудлиги ташкилот фаолият узлуксизлиги асосида фаолиятини давом эттира олиш-олмаслиги юзасидан ноаниқлик мавжудлигини доимо англатавермайди.

- Молиявий
- Соф мажбурият ёки соф жорий мажбурият ҳолати
- Янгилаш ёки қайтариш борасида реал истиқболларсиз муддати яқинлашиб келаётган белгиланган муддатли қарзлар ёки узоқ муддатли активларни молиялаштириш учун қисқа муддатли қарзларга ҳаддан ташқари таяниш
- Кредиторлар томонидан молиявий ёрдамни тортиб олиш белгилари
- Тарихий ёки истиқболли молиявий ҳисоботларда кўрсатилган манфий операцион пул оқимлари
- Ноқулай асосий молиявий нисбатлар
- Жиддий операцион зарарлар ёки пул оқимларини ҳосил қилиш учун фойдаланиладиган активлар қийматининг сезиларли даражада ёмонлашуви
- Дивидендлар бўйича қарздорлик ёки дивидендларни тўлашни тўхтатиш
- Кредиторларга белгиланган муддатларда тўлов қилишнинг иложи йўқлиги
- Қарз шартномалари шартларига риоя қилишнинг иложи йўқлиги
- Етказиб берувчилар билан кредит асосидаги операциялардан етказиб бериш чоғида нақд тўлов асосидаги операцияларга ўтиш
- Зарур бўлган янги маҳсулот ишлаб чиқишни ёки бошқа муҳим инвестицияларни молиялаштиришни таъминлашнинг иложи йўқлиги
- Операцион
- Раҳбариятнинг ташкилотни тугатиш ёки фаолиятни тўхтатиш ниятлари
- Асосий раҳбар ходимни ўрнини алмаштирмасдан йўқотиш
- Йирик бозорни, асосий мижоз(лар)ни, франшизани, лицензияни ёки асосий етказиб берувчи(лар)ни йўқотиш
- Меҳнатга оид қийинчиликлар
- Муҳим етказиб бериладиган ресурслар тақчиллиги
- Ниҳоятда муваффақиятли рақобатчининг пайдо бўлиши
- Бошқа
- Капитал ёки бошқа қонуний талабларга риоя қилмаслик
- Ташкилотга қарши кўриб чиқилаётган суд ёки норматив таомиллар, улар муваффақиятли якунланган тақдирда, ташкилот қондира олмаслиги эҳтимоли бўлган даъволарга олиб келиши мумкин
- Ташкилотга салбий таъсир кўрсатиши кутилаётган қонун ёки норматив ҳужжатлардаги ёхуд давлат сиёсатидаги ўзгаришлар
- Юз берган тақдирда суғурталанмаган ёки етарли даражада суғурталанмаган фалокатлар

Бундай ҳодисалар ёки шарт-шароитларнинг аҳамияти кўпинча бошқа омиллар билан юмшатилиши мумкин. Масалан, ташкилотнинг ўзининг одатдаги қарз тўловларини амалга оширишга қодир эмаслигининг таъсири раҳбариятнинг муқобил воситалар орқали, масалан, активларни тасарруф этиш, қарз тўловлари муддатларини қайта режалаштириш ёки қўшимча капитал жалб қилиш орқали етарли пул оқимларини сақлаб қолиш режалари билан мувозанатлаштирилиши мумкин. Шунга ўхшаш тарзда, асосий етказиб берувчини йўқотиш мос келадиган муқобил етказиб бериш манбаси мавжудлиги билан юмшатилиши мумкин.

Молиявий ҳисоботларни асосда ётган бухгалтерия ҳисоби ёзувлари билан солиштириш (56-бандга қаранг)

A98. Амалиётчи одатда молиявий ҳисобот суммалари ва қолдиқларини бош дафтар каби тегишли бухгалтерия ҳисоби ёзувларига ёхуд молиявий ҳисобот суммаларининг асосда ётган бухгалтерия ҳисоби ёзувлари билан мувофиқлигини ёки солиштирилишини акс эттирувчи умумлаштирилган ёзувга ёхуд жадвалга (масалан, синов баланси) солиштириб бориш орқали молиявий ҳисоботлар асосда ётган бухгалтерия ҳисоби ёзувларига мувофиқ ёки улар билан солиштирилишини тасдиқловчи далилларни олади.

Қўшимча тартиб-таомилларни бажариш (57-бандга қаранг)

A99. Агар амалиётчи молиявий ҳисоботлар муҳим даражада бузиб кўрсатилган бўлиши мумкинлигига ишонишига сабаб бўладиган масаладан хабардор бўлса, ушбу КТХС бўйича қўшимча тартиб-таомиллар талаб қилинади.

A100. Амалиётчи молиявий ҳисоботларда муҳим даражада бузиб кўрсатилган бўлиши мумкин деб ишонишга асоси бўлган модда юзасидан қўшимча тартиб-таомилларни бажаришда амалиётчининг муносабати ҳолатларга боғлиқ ҳолда турлича бўлади ҳамда амалиётчининг профессионал мулоҳазасига оид масаладир.

A101. Муҳим даражада бузиб кўрсатиш эҳтимоли йўқлиги хусусида хулоса чиқариш ёхуд муҳим даражада бузиб кўрсатиш мавжудлигини аниқлаш учун далиллар олишга зарур бўлган қўшимча тартиб-таомилларнинг хусусияти, муддатлари ва кўлами тўғрисидаги амалиётчининг мулоҳазаси қуйидагилар билан йўналтирилади:

- Амалиётчининг аллақачон бажарилган тартиб-таомиллар натижаларини баҳолашидан олинган ахборот;
- Амалиётчининг топшириқ давомида олган ташкилот ва унинг муҳити тўғрисидаги янгиланган тушунчаси; ва
- Молиявий ҳисоботлар муҳим даражада бузиб кўрсатилган бўлиши мумкинлигига амалиётчини ишонтирадиган масалани бартараф этиш учун зарур бўлган далилларнинг ишонтирувчанлиги юзасидан амалиётчининг қараши.

A102. Қўшимча тартиб-таомиллар амалиётчига молиявий ҳисоботлар муҳим даражада бузиб кўрсатилишига олиб келиши мумкин деб ҳисоблайдиган масалалар юзасидан хулоса шакллантириш имконини бериш учун етарли ва муносиб далилларни олишга қаратилади. Тартиб-таомиллар қуйидагилар бўлиши мумкин:

- Қўшимча сўров ёки таҳлилий тартиб-таомиллар, масалан, янада батафсилроқ бажариладиган ёки таъсирланган моддаларга (яъни молиявий ҳисоботларда акс эттирилган таъсирланган ҳисобварақлар ёки операцияларга оид суммалар ёки маълумотларни ёритиб беришларга) қаратилган; ёки
- Бошқа турдаги тартиб-таомиллар, масалан, моддалар бўйича ишончлиликни таъминловчи синов ёки ташқи тасдиқлашлар.

A103. Қуйидаги мисол амалиётчининг қўшимча тартиб-таомилларни бажариш зарурлигини баҳолашини ҳамда амалиётчи қўшимча тартиб-таомиллар зарур деб ҳисоблаганда амалиётчининг муносабатини тасвирлайди.

- Кўриб чиқиш учун сўров ва таҳлилий тартиб-таомилларни бажариш жараёнида амалиётчининг дебиторлик қарзларини таҳлили муддати ўтган дебиторлик қарзларининг муҳим суммасини кўрсатади, бунда умидсиз ёки шубҳали қарзлар учун заҳира мавжуд эмас.
- Бу амалиётчини молиявий ҳисоботлардаги дебиторлик қарзлари қолдиғи муҳим даражада бузиб кўрсатилган бўлиши мумкин деб ишонишига сабаб бўлади. Шундан сўнг амалиётчи раҳбариятдан қадрсизланган деб кўрсатилиши лозим бўладиган ундирилмайдиган дебиторлик қарзлари мавжуд-йўқлиги ҳақида сўрайди.
- Раҳбариятнинг жавобига боғлиқ ҳолда, амалиётчининг жавобни баҳолаши:

(a) Амалиётчига дебиторлик қарзлари қолдиғи муҳим даражада бузиб кўрсатилган бўлиши эҳтимоли йўқлиги хусусида хулоса чиқариш имконини бериши мумкин. Бу ҳолда қўшимча тартиб-таомиллар талаб қилинмайди.

(b) Амалиётчига ушбу масала молиявий ҳисоботларнинг муҳим даражада бузиб кўрсатилишига олиб келишини аниқлаш имконини бериши мумкин. Қўшимча тартиб-таомиллар талаб қилинмайди ва амалиётчи молиявий ҳисоботлар яхлит олганда муҳим даражада бузиб кўрсатилган деган хулосани шакллантирган бўлар эди.

(c) Амалиётчини дебиторлик қарзлари қолдиғи муҳим даражада бузиб кўрсатилган бўлиши эҳтимоли мавжуд деб ишонишда давом этишга олиб келиши, бироқ амалиётчига уларнинг ҳақиқатда бузиб кўрсатилганлигини аниқлаш учун етарли ва муносиб далилларни тақдим этмаслиги мумкин.

Бу ҳолда амалиётчидан қўшимча тартиб-таомилларни бажариш талаб қилинади, масалан, раҳбариятдан ундирилмайдиган дебиторлик қарзларини аниқлаш учун ушбу ҳисобварақлар бўйича баланс санасидан кейин олинган суммаларнинг таҳлилини сўраш. Қўшимча тартиб-таомиллар натижаларини баҳолаш амалиётчига юқоридаги (a) ёки (b)га етиб боришига имкон бериши мумкин. Акс ҳолда амалиётчидан қуйидагилар талаб қилинади:

(i) Амалиётчи юқоридаги (a) ёки (b)га етиб бормагунча қўшимча тартиб-таомилларни бажаришда давом этиши; ёки

(ii) Агар амалиётчи ушбу масала молиявий ҳисоботларни яхлит олганда муҳим даражада бузиб кўрсатилишига олиб келиши эҳтимоли йўқлиги хусусида хулоса чиқара олмаса ёхуд ушбу масала молиявий ҳисоботларни яхлит олганда муҳим даражада бузиб кўрсатилишига олиб келишини аниқлай олмаса, у ҳолда қўлланиш доирасининг чекланиши мавжуд бўлади ва амалиётчи молиявий ҳисоботлар юзасидан модификацияланмаган хулосани шакллантира олмайди.

Ёзма тасдиқлашлар (61–63-бандларга қаранг)

A104. Ёзма тасдиқлашлар кўриб чиқиш топшириғида далилларнинг муҳим манбаси ҳисобланади. Агар раҳбарият сўралган ёзма тасдиқлашларни модификация қилса ёки тақдим этмаса, бу амалиётчини бир ёки бир нечта муҳим масала мавжуд бўлиши эҳтимолидан огоҳ қилиши мумкин. Бундан ташқари, оғзаки эмас, балки ёзма тасдиқлашларни сўраш кўп ҳолларда раҳбариятни бундай масалаларни янада қатъийроқ кўриб чиқишга ундаши мумкин, бу эса тасдиқлашлар сифатини оширади.

A105. Ушбу КТХС бўйича талаб қилинадиган ёзма тасдиқлашлардан ташқари, амалиётчи молиявий ҳисоботлар тўғрисида бошқа ёзма тасдиқлашларни сўраш зарур деб ҳисоблаши мумкин. Булар, масалан, амалиётчи бундай тасдиқлашларни молиявий ҳисоботлар юзасидан модификация қилинган ёки модификацияланмаган асосда хулоса шакллантиришда муҳим деб ҳисоблайдиган ҳолларда молиявий ҳисоботларда акс эттирилган айрим моддалар ёки маълумотларни ёритиб беришлар юзасидан амалиётчининг далилларини тўлдириш учун зарур бўлиши мумкин.

A106. Айрим ҳолларда раҳбарият ёзма тасдиқлашларга тасдиқлашлар раҳбариятнинг билими ва ишончи доирасида берилаётганлигини англатувчи шартловчи иборани киритиши мумкин. Агар амалиётчи тасдиқлашлар тегишли мажбуриятларга ва тасдиқлашларга киритилган масалалар тўғрисидаги билимга эга шахслар томонидан берилаётганлигига ишонч ҳосил қилса, амалиётчининг бундай иборани қабул қилиши ўринлидир.

Бажарилган тартиб-таомиллардан олинган далилларни баҳолаш (66–68-бандларга қаранг)

A107. Айрим ҳолатларда амалиётчи асосан сўров ва таҳлилий тартиб-таомиллар ҳамда муайян ҳолатларни бартараф этиш бўйича тартиб-таомилларни ишлаб чиқиш орқали олишни кутган далилларни олмаган бўлиши мумкин. Бундай ҳолатларда амалиётчи бажарилган тартиб-таомиллардан олинган далиллар молиявий ҳисоботлар юзасидан хулоса шакллантириш учун етарли ва муносиб эмас деб ҳисоблайди. Амалиётчи:

- Бажарилган ишни кенгайтириши; ёки
- Амалиётчи томонидан ушбу ҳолатларда зарур деб ҳисобланган бошқа тартиб-таомилларни бажариши мумкин.

Бу ҳолатларда уларнинг ҳеч бири амалга оширилиши мумкин бўлмаган ҳолда, амалиётчи хулоса шакллантириш учун етарли ва муносиб далилларни ола олмайди ҳамда ушбу КТХС бўйича амалиётчининг ҳисоботига ёки амалиётчининг топшириқни якунлаш қобилиятига таъсирини аниқлаши талаб қилинади, масалан, агар раҳбарият аъзоси муҳим масалалар бўйича амалиётчининг сўровларига жавоб бериш учун кўриб чиқиш вақтида мавжуд бўлмаса. Бу вазият, 57-бандда кўрсатилганидек, амалиётчи молиявий ҳисоботлар муҳим даражада бузиб кўрсатилган бўлиши мумкинлигига ишонишига сабаб бўладиган масала(лар)дан хабардор бўлмаган тақдирда ҳам юзага келиши мумкин.

Қўллаш доирасининг чекловлари

A108. Агар амалиётчи бошқа тартиб-таомилларни бажариш орқали етарли ва муносиб далилларни ола олса, муайян тартиб-таомилни бажаришнинг иложи йўқлиги кўриб чиқиш қўлланиш доирасининг чекланишини ташкил этмайди.

A109. Раҳбарият томонидан жорий этилган кўриб чиқиш қўлланиш доирасининг чекланишлари кўриб чиқиш учун бошқа оқибатларга эга бўлиши мумкин, масалан, амалиётчининг молиявий ҳисоботлар муҳим даражада бузиб кўрсатилиши эҳтимоли мавжуд бўлган соҳаларни кўриб чиқиши ва топшириқни давом эттириш учун.

Амалиётчининг молиявий ҳисоботлар юзасидан хулосасини шакллантириш

Қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларининг тавсифи (69(a)-бандга қаранг)

A110. Молиявий ҳисоботлардаги қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларининг тавсифи муҳимдир, чунки у молиявий ҳисоботлардан фойдаланувчиларни молиявий ҳисоботлар асосланган концептуал асослар тўғрисида хабардор қилади. Агар молиявий ҳисоботлар махсус мақсадли молиявий ҳисоботлар бўлса, улар фақат топшириқ берувчи тарафга ва амалиётчига очиқ бўлган махсус мақсадли молиявий ҳисобот концептуал асослари бўйича тайёрланган бўлиши мумкин. Фойдаланилган махсус мақсадли молиявий ҳисобот концептуал асосларининг тавсифи муҳимдир, чунки махсус мақсадли молиявий ҳисоботлар улар учун аниқланган кўзланган фойдаланишдан бошқа ҳар қандай фойдаланиш учун мос бўлмаслиги мумкин.

A111. Ноаниқ шарт қўювчи ёки чекловчи иборани ўз ичига олган қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларининг тавсифи (масалан, «молиявий ҳисоботлар Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига асосан мувофиқлаштирилган») ушбу концептуал асосларнинг етарли тавсифи ҳисобланмайди, чунки у молиявий ҳисоботлардан фойдаланувчиларни чалғитиши мумкин.

Муҳим операциялар ва ҳодисаларнинг молиявий ҳисоботларда етказилаётган маълумотга таъсирини ёритиб бериш (69(b)(vi), 71-бандларга қаранг)

A112. Ушбу КТХСга мувофиқ амалиётчидан мўлжалланган фойдаланувчиларга муҳим операциялар ва ҳодисаларнинг ташкилотнинг молиявий аҳволига, молиявий натижаларига ва пул маблағлари ҳаракатига таъсирини тушуниш имконини бериш учун молиявий ҳисоботлар етарли маълумотларни ёритиб беришни таъминлаганлигини баҳолаш талаб қилинади.

A113. Ҳаққоний тақдим этиш концептуал асослари талабларига мувофиқ тайёрланган молиявий ҳисоботлар бўлган тақдирда, раҳбарият молиявий ҳисоботларнинг ҳаққоний тақдим этилишига эришиш мақсадида молиявий ҳисоботларга қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асослари томонидан махсус талаб қилинганлардан ташқари қўшимча маълумотларни ёритиб беришларни киритиши ёки ўта камдан-кам ҳолатларда концептуал асослардаги талабдан четга чиқиши лозим бўлиши мумкин.

Мувофиқлик концептуал асослари қўлланилганда эътиборга олинадиган жиҳатлар

A114. Агар амалиётчи ушбу КТХСга мувофиқ топшириқни қабул қилиш вақтида концептуал асослар мақбул эканлигини аниқлаган бўлса, амалиётчининг мувофиқлик концептуал асосларига мувофиқ тайёрланган молиявий ҳисоботларни чалғитувчи деб ҳисоблаши ўта камдан-кам учрайди.

Ташкилотнинг бухгалтерия ҳисоби амалиётининг сифат жиҳатлари (70(b)-бандга қаранг)

A115. Ташкилотнинг бухгалтерия ҳисоби амалиётининг сифат жиҳатларини кўриб чиқишда амалиётчи раҳбариятнинг мулоҳазаларидаги мумкин бўлган бирёқламаликдан хабардор бўлиши мумкин. Амалиётчи холисликнинг йўқлиги жамланган таъсирининг кўриниб турган тузатилмаган бузиб кўрсатишлар таъсири билан биргаликда молиявий ҳисоботларни яхлит олганда муҳим даражада бузиб кўрсатилишига олиб келади деган хулосага келиши мумкин. Молиявий ҳисоботлар яхлит олганда муҳим даражада бузиб кўрсатилиши мумкинлигини амалиётчи томонидан баҳолашга таъсир қилиши мумкин бўлган холисликнинг йўқлиги кўрсаткичлари қуйидагиларни ўз ичига олади:

- Кўриб чиқиш давомида раҳбарият эътиборига ҳавола қилинган кўриниб турган бузиб кўрсатишларни танлаб тузатиш (масалан, ҳисобот қилинган даромадни оширувчи таъсирга эга бузиб кўрсатишларни тузатиш, лекин ҳисобот қилинган даромадни камайтирувчи таъсирга эга бузиб кўрсатишларни тузатмаслик).
- Бухгалтерия ҳисобидаги ҳисоб баҳоларини тузишда раҳбариятнинг мумкин бўлган бирёқламалиги.

A116. Раҳбариятнинг мумкин бўлган бирёқламалиги кўрсаткичлари алоҳида бухгалтерия ҳисобидаги ҳисоб баҳоларининг оқилоналиги юзасидан хулоса чиқариш мақсадида бузиб кўрсатишлар мавжуд эканлигини албатта англатмайди. Бироқ улар молиявий ҳисоботлар яхлит олганда муҳим даражада бузиб кўрсатилиши мумкинлигини амалиётчи томонидан кўриб чиқилишига таъсир қилиши мумкин.

Хулосанинг шакли (74-бандга қаранг)

Молиявий ҳисоботлар тақдим этадиган маълумотнинг тавсифи

A117. Ҳаққоний тақдим этиш концептуал асосларига мувофиқ тайёрланган молиявий ҳисоботлар бўлган тақдирда, амалиётчининг хулосасида амалиётчининг молиявий ҳисоботлар [қўлланиладиган ҳаққоний тақдим этиш концептуал асослари]га мувофиқ … барча муҳим жиҳатларда ҳаққоний тақдим этмаяпти (ёки … тўғри ва ҳаққоний тасаввур бермаяпти) деб ҳисоблашига сабаб бўладиган ҳеч нарса амалиётчининг эътиборига тушмаганлиги айтилади. Кўпгина умумий мақсадли концептуал асослар бўлган тақдирда, масалан, молиявий ҳисоботлар ташкилотнинг давр охиридаги молиявий аҳволини ҳамда ташкилотнинг ушбу давр учун молиявий натижалари ва пул маблағлари ҳаракатини ҳаққоний тақдим этиши (ёки тўғри ва ҳаққоний тасаввур бериши) талаб қилинади.

«Барча муҳим жиҳатларда ҳаққоний тақдим этади» ёки «тўғри ва ҳаққоний тасаввур беради»

A118. Ҳар қандай муайян юрисдикцияда «барча муҳим жиҳатларда ҳаққоний тақдим этади» иборасими ёки «тўғри ва ҳаққоний тасаввур беради» иборасими қўлланилиши ушбу юрисдикцияда молиявий ҳисоботларни кўриб чиқишни тартибга солувчи қонун ёки норматив ҳужжатлар билан ёки ушбу юрисдикциядаги умум-эътироф этилган амалиёт билан белгиланади. Қонун ёки норматив ҳужжатлар турли таҳрирдан фойдаланишни талаб қилган ҳолларда, бу амалиётчи учун ҳаққоний тақдим этиш концептуал асосларига мувофиқ тайёрланган молиявий ҳисоботларнинг ҳаққоний тақдим этилишини баҳолаш бўйича ушбу КТХСдаги талабга таъсир қилмайди.

Топшириқ қабул қилингандан кейин раҳбарият томонидан кўриб чиқишнинг қўлланиш доирасига чеклов қўйилиши сабабли хулоса шакллантира олмаслик (15, 82-бандларга қаранг)

A119. Топшириқдан воз кечишнинг амалга оширилиш имконияти раҳбарият томонидан қўлланиш доирасининг чекланиши қўйилган вақтда топшириқнинг бажарилиш босқичига боғлиқ бўлиши мумкин. Агар амалиётчи кўриб чиқишни деярли тугатган бўлса, амалиётчи кўриб чиқишни имкон қадар тугатиш, хулоса билдиришдан бош тортиш ва ҳисоботнинг хулоса билдиришдан бош тортиш учун асосни тавсифловчи бандида қўлланиш доирасининг чекланишини тушунтиришга қарор қилиши мумкин.

A120. Айрим ҳолатларда, агар амалиётчидан қонун ёки норматив ҳужжатлар бўйича топшириқни давом эттириш талаб қилинса, топшириқдан воз кечиш мумкин бўлмаслиги мумкин. Масалан, бу давлат сектори ташкилотининг молиявий ҳисоботларини кўриб чиқиш учун тайинланган амалиётчи учун шундай бўлиши мумкин. Бу шунингдек амалиётчи муайян даврни қамраб олувчи молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш учун тайинланган ёки муайян давр учун тайинланган ва тегишли равишда ушбу молиявий ҳисоботларни кўриб чиқишни тугатишдан олдин ёки ушбу давр тугашидан олдин воз кечиши тақиқланган юрисдикцияларда шундай бўлиши мумкин. Амалиётчи шунингдек амалиётчи учун топшириқдан воз кечиш нима учун мумкин эмаслигини тушунтириш мақсадида амалиётчининг ҳисоботига Бошқа масалалар бандини киритишни зарур деб ҳисоблаши мумкин.

Тартибга солувчи органлар ёки ташкилот эгалари билан алоқа

A121. Амалиётчи қўлланиш доирасининг чекланиши сабабли топшириқдан воз кечиш зарур деган хулосага келганда, амалиётчи учун топшириқдан воз кечишга оид масалаларни тартибга солувчи органларга ёки ташкилот эгаларига етказиш бўйича касбий, ҳуқуқий ёки норматив талаб мавжуд бўлиши мумкин.

Амалиётчининг ҳисоботи (86–92-бандларга қаранг)

A122. Ёзма ҳисобот қоғоз шаклида чиқарилган ҳисоботларни ҳамда электрон воситадан фойдаланувчи ҳисоботларни қамраб олади.

Амалиётчининг ҳисоботи унсурлари (86-бандга қаранг)

A123. Ҳисобот мустақил амалиётчининг ҳисоботи эканлигини кўрсатувчи сарлавҳа, масалан, «Мустақил амалиётчининг кўриб чиқиш ҳисоботи», амалиётчи мустақилликка оид барча тегишли ахлоқий талабларга риоя қилганлигини тасдиқлайди ва шу сабабли мустақил амалиётчининг ҳисоботини бошқалар томонидан чиқарилган ҳисоботлардан ажратиб туради.

A124. Қонун ёки норматив ҳужжатлар ушбу муайян юрисдикцияда амалиётчининг ҳисоботи кимга мўлжалланиши лозимлигини белгилаши мумкин. Амалиётчининг ҳисоботи одатда ҳисобот тайёрланган шахсларга, кўпинча акциядорларга ёки молиявий ҳисоботлари кўриб чиқилаётган ташкилотнинг бошқарув учун масъул шахсларига мўлжалланади.

A125. Амалиётчи кўриб чиқилган молиявий ҳисоботлар бошқа маълумотни ўз ичига олган ҳужжатга, масалан, молиявий ҳисоботга киритилишини билган тақдирда, амалиётчи, агар тақдим этиш шакли имкон берса, кўриб чиқилган молиявий ҳисоботлар тақдим этилган саҳифа рақамларини кўрсатишни кўриб чиқиши мумкин. Бу фойдаланувчиларга амалиётчининг ҳисоботи тааллуқли бўлган молиявий ҳисоботларни аниқлашга ёрдам беради.

Молиявий ҳисоботлар учун раҳбариятнинг масъулияти (86(d)-бандга қаранг)

A126. Амалиётчи раҳбариятнинг ҳам молиявий ҳисоботларни тайёрлашга, ҳам кўриб чиқиш топшириғига оид ўз масъулиятларини тан олиши ва тушунишига рози бўлиши лозимлиги ҳақидаги ушбу КТХСнинг талаби кўриб чиқишни бажариш ва топшириқ бўйича ҳисобот бериш учун асосий ҳисобланади. Амалиётчининг ҳисоботидаги раҳбарият масъулиятларининг тавсифи амалиётчининг ҳисоботи ўқувчилари учун раҳбарият масъулиятлари ҳақида, улар бажарилган кўриб чиқиш топшириғига тааллуқли бўлгани каби, контекст беради.

A127. Амалиётчининг ҳисоботи «раҳбарият»га махсус ишора қилиши шарт эмас, балки муайян юрисдикциядаги ҳуқуқий концептуал асослар контекстида мос келадиган атамадан фойдаланиши мумкин. Айрим юрисдикцияларда мос келадиган ишора ташкилотнинг бошқарув учун масъул шахсларига қаратилади.

A128. Амалиётчи учун муайян юрисдикция контекстида ёки ташкилот тури сабабли молиявий ҳисоботларни тайёрлашга тааллуқли бўлган қўшимча масъулиятларни акс эттириш мақсадида ушбу КТХСда тавсифланган раҳбарият масъулиятларининг тавсифига қўшимча киритиш мақсадга мувофиқ бўлган ҳолатлар бўлиши мумкин.

A129. Айрим юрисдикцияларда раҳбарият масъулиятларини белгилаб берувчи қонун ёки норматив ҳужжатлар бухгалтерия ҳисоби китоблари ва ёзувлари ёки бухгалтерия ҳисоби тизимининг етарлилиги учун масъулиятга махсус ишора қилиши мумкин. Китоблар, ёзувлар ва тизимлар ички назорат тизимининг ажралмас қисми бўлгани сабабли, ушбу КТХС ушбу тавсифлардан фойдаланмайди ёки уларга ҳеч қандай махсус ишора қилмайди.

Амалиётчининг масъулияти (86(f)-бандга қаранг)

A130. Амалиётчининг ҳисоботида амалиётчининг масъулиятини раҳбариятнинг молиявий ҳисоботларни тайёрлаш учун масъулияти билан таққослаш мақсадида амалиётчининг масъулияти бажарилган кўриб чиқишга асосан молиявий ҳисоботлар юзасидан хулоса билдиришдан иборат эканлиги айтилади.

Стандартларга ишора (86(f)-бандга қаранг)

A131. Амалиётчи томонидан кўриб чиқиш учун қўлланилган стандартларга ҳавола амалиётчи ҳисоботи фойдаланувчиларига кўриб чиқиш белгиланган стандартларга мувофиқ ўтказилганлигини билдиради.

Молиявий ҳисоботларни кўриб чиқишнинг табиати ҳақида хабар бериш (86(g)-бандга қаранг)

A132. Амалиётчи ҳисоботидаги кўриб чиқиш топшириғи табиатининг тавсифи ҳисобот ўқувчилари манфаати учун амалга оширилган топшириқнинг қўлланиш доираси ва чекловларини тушунтиради. Ушбу тушунтириш шубҳаларга йўл қўймаслик мақсадида кўриб чиқиш аудит эмаслигини ва шунга кўра амалиётчи молиявий ҳисоботлар бўйича аудиторлик фикрини билдирмаслигини аниқлаштиради.

Қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларининг тавсифи ва унинг амалиётчи хулосасига қандай таъсир кўрсатиши мумкинлиги (86(h)(ii)-бандга қаранг)

A133. Амалиётчи хулосасида қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларининг аниқланиши амалиётчи ҳисоботи фойдаланувчиларини ушбу хулоса билдирилган контекст ҳақида хабардор қилишга қаратилган. У 30(a)-бандда талаб қилинадиган баҳолашни чеклашга қаратилмаган. Қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асослари қуйидаги тарзда аниқланади:

"… Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига мувофиқ;" ёки

"… Х юрисдикциясида умумий қабул қилинган бухгалтерия ҳисоби тамойилларига мувофиқ …"

A134. Қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асослари молиявий ҳисобот стандартларини ҳамда қонуний ёки норматив талабларни қамраб олган тақдирда, концептуал асослар қуйидаги тарзда аниқланади: "… Молиявий

ҳисоботнинг халқаро стандартларига ва Х юрисдикциясининг Корпорациялар тўғрисидаги қонуни талабларига мувофиқ."

Хулоса модификация қилинган тақдирда модификация учун асос банди (86(i)(ii)-бандга қаранг)

A135. Модификация учун асос бандида тавсифланган муайян масалага оид салбий хулоса ёки хулоса билдиришдан бош тортиш акс ҳолда амалиётчи хулосасини модификация қилишни талаб этган бошқа аниқланган масалаларнинг тавсифини тушириб қолдиришни оқламайди. Бундай ҳолларда амалиётчига маълум бўлган бундай бошқа масалаларни ёритиб бериш молиявий ҳисоботлар фойдаланувчилари учун аҳамиятли бўлиши мумкин.

Амалиётчининг имзоси (86(l)-бандга қаранг)

A136. Амалиётчининг имзоси муайян юрисдикция учун мақбул бўлганидек, ё амалиётчи фирмасининг номидан, ё якка амалиётчининг шахсий номидан, ёхуд ҳар иккаласидан иборат бўлади. Амалиётчининг имзосидан ташқари, айрим юрисдикцияларда амалиётчидан ўз ҳисоботида касбий унвонлар ёки ушбу юрисдикциядаги тегишли лицензиялаш органи томонидан тан олиниши ҳақида декларация қилиши талаб этилиши мумкин.

Молиявий ҳисоботлар махсус мақсадли концептуал асосларга мувофиқ тайёрланганлиги ҳақида ўқувчиларни огоҳлантириш (88-бандга қаранг)

A137. Махсус мақсадли молиявий ҳисоботлар улар мўлжалланган мақсадлардан бошқа мақсадларда фойдаланилиши мумкин. Масалан, тартибга солувчи орган айрим ташкилотлардан махсус мақсадли молиявий ҳисоботларни оммавий рўйхатга жойлаштиришни талаб қилиши мумкин. Англашилмовчиликка йўл қўймаслик учун амалиётчи ўз ҳисоботи фойдаланувчиларини молиявий ҳисоботлар махсус мақсадли концептуал асосларга мувофиқ тайёрланганлиги ва шу сабабли бошқа мақсад учун мос келмаслиги мумкинлиги ҳақида огоҳлантириши муҳим аҳамиятга эга.

Тарқатиш ёки фойдаланишни чеклаш

A138. Молиявий ҳисоботлар махсус мақсадли концептуал асослардан фойдаланган ҳолда тайёрланганда ушбу КТХС томонидан талаб қилинадиган амалиётчи ҳисоботи ўқувчисига огоҳлантиришдан ташқари, амалиётчи ўз ҳисоботи фақат муайян фойдаланувчилар учун мўлжалланганлигини кўрсатишни мақбул деб ҳисоблаши мумкин. Муайян юрисдикциянинг қонуни ёки норматив ҳужжатларига боғлиқ равишда, бунга амалиётчи ҳисоботини тарқатиш ёки фойдаланишни чеклаш орқали эришилиши мумкин. Бундай ҳолатларда махсус мақсадли концептуал асослардан фойдаланиш ҳақидаги огоҳлантиришни ўз ичига олган банд ушбу бошқа масалаларни қамраб олиш учун кенгайтирилиши ва сарлавҳа шунга мувофиқ модификация қилиниши мумкин.

Бошқа ҳисобот бериш мажбуриятлари (91-бандга қаранг)

A139. Айрим юрисдикцияларда амалиётчи ушбу КТХСга кўра ўз масъулиятига қўшимча бўлган бошқа масалалар бўйича ҳисобот бериш борасида қўшимча масъулиятга эга бўлиши мумкин. Масалан, амалиётчидан молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш жараёнида унинг эътиборига тушган айрим масалалар бўйича ҳисобот бериш сўралиши мумкин. Бошқача қилиб айтганда, амалиётчидан қўшимча белгиланган тартиб-таомилларни бажариш ва улар бўйича ҳисобот бериш, ёки бухгалтерия ҳисоби дафтарлари ва ёзувларининг етарлилиги каби муайян масалалар бўйича хулоса билдириш сўралиши мумкин. Муайян юрисдикцияда молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш топшириқлари бўйича стандартлар ушбу юрисдикциядаги муайян қўшимча ҳисобот бериш мажбуриятларига оид амалиётчи масъулияти юзасидан йўриқнома бериши мумкин.

A140. Айрим ҳолларда тегишли қонун ёки норматив ҳужжатлар амалиётчидан ушбу бошқа мажбуриятлар бўйича молиявий ҳисоботлар тўғрисидаги ҳисоботи доирасида ҳисобот беришни талаб қилиши ёки рухсат бериши мумкин. Бошқа ҳолларда амалиётчидан улар бўйича алоҳида ҳисоботда ҳисобот бериш талаб қилиниши ёки рухсат берилиши мумкин.

A141. Ушбу бошқа ҳисобот бериш мажбуриятлари амалиётчи ҳисоботининг алоҳида бўлимида кўриб чиқилади, бу уларни ушбу КТХСга кўра молиявий ҳисоботлар бўйича ҳисобот бериш борасидаги амалиётчи масъулиятидан яққол ажратиш учун хизмат қилади. Тегишли ҳолларда ушбу бўлим бошқа ҳисобот бериш мажбурияти бандлари(нинг) мазмунини тавсифловчи кичик сарлавҳа(лар)ни ўз ичига олиши мумкин. Айрим юрисдикцияларда қўшимча ҳисобот бериш мажбуриятлари молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш учун тақдим этилган амалиётчи ҳисоботидан алоҳида бўлган ҳисоботда кўриб чиқилиши мумкин.

Амалиётчи ҳисоботининг санаси (86(k), 92-бандларга қаранг)

A142. Амалиётчи ҳисоботининг санаси амалиётчи ҳисоботи фойдаланувчисига амалиётчи ўзига маълум бўлган ва ушбу санагача содир бўлган ҳодисалар ҳамда операцияларнинг таъсирини ҳисобга олганлигини билдиради.

A143. Амалиётчининг хулосаси молиявий ҳисоботлар бўйича тақдим этилади ва молиявий ҳисоботлар учун раҳбарият масъулдир. Амалиётчи молиявий ҳисоботларни ташкил этувчи барча ҳисоботлар, шу жумладан тегишли изоҳлар тайёрланганлигига ва раҳбарият улар учун масъулиятни ўз зиммасига олганлигига ишонч ҳосил қилмагунча, етарли ва муносиб далиллар олинганлиги ҳақида хулоса чиқариш ҳолатида бўлмайди.

A144. Айрим юрисдикцияларда қонун ёки норматив ҳужжатлар молиявий ҳисоботларни ташкил этувчи барча ҳисоботлар, шу жумладан тегишли изоҳлар тайёрланганлиги ҳақида хулоса чиқариш учун масъул бўлган

шахслар ёки органларни (масалан, директорларни) аниқлайди ва зарур тасдиқлаш жараёнини белгилайди. Бундай ҳолларда молиявий ҳисоботлар тўғрисидаги ҳисоботга сана қўйишдан олдин ушбу тасдиқлаш ҳақида далиллар олинади. Бошқа юрисдикцияларда эса тасдиқлаш жараёни қонун ёки норматив ҳужжатларда белгиланмаган. Бундай ҳолларда молиявий ҳисоботларни ташкил этувчи барча ҳисоботлар, шу жумладан тегишли изоҳлар тайёрланганлиги ҳақида хулоса чиқариш ваколатига эга бўлган шахслар ёки органни аниқлаш мақсадида ташкилот ўз раҳбарияти ва бошқарув тузилмаларини ҳисобга олган ҳолда молиявий ҳисоботларини тайёрлаш ва якунлашда амал қиладиган тартиб-таомиллар кўриб чиқилади. Айрим ҳолларда қонун ёки норматив ҳужжатлар молиявий ҳисоботни тайёрлаш жараёнидаги кўриб чиқиш якунланиши кутилаётган нуқтани аниқлаши мумкин.

A145. Айрим юрисдикцияларда молиявий ҳисоботлар оммавий равишда чиқарилишидан олдин уларнинг акциядорлар томонидан якуний тасдиқланиши талаб этилади. Ушбу юрисдикцияларда амалиётчи молиявий ҳисоботлар бўйича хулоса чиқариши учун акциядорлар томонидан якуний тасдиқлаш зарур эмас. Ушбу КТХС мақсадлари учун молиявий ҳисоботларни тасдиқлаш санаси тан олинган ваколатга эга шахслар молиявий ҳисоботларни ташкил этувчи барча ҳисоботлар, шу жумладан тегишли изоҳлар тайёрланганлигини аниқлайдиган ва тан олинган ваколатга эга шахслар улар учун масъулиятни ўз зиммасига олганликларини тасдиқлайдиган эртароқ санадир.

Қонун ёки норматив ҳужжатлар томонидан белгиланган амалиётчи ҳисоботи (34–35, 86-бандларга қаранг)

A146. Кўриб чиқиш ушбу КТХСга мувофиқ ўтказилганда амалиётчи ҳисоботидаги изчиллик глобал миқёсда тан олинган стандартларга мувофиқ ўтказилган молиявий ҳисоботларни кўриб чиқишларни осонроқ аниқлаш имконини бериш орқали глобал бозорда ишончлиликни оширади. Қонуний ёки норматив талаблар билан ушбу КТХС ўртасидаги фарқлар фақат амалиётчи ҳисоботининг тузилиши ёки таърифига тегишли бўлганда ва ҳисобот, камида, ушбу КТХСнинг 86-банди талабларига мувофиқ келганда, амалиётчи ҳисоботи ушбу КТХСга ҳавола қилиши мумкин. Шунга кўра, бундай ҳолатларда амалиётчи ҳисоботида қўлланилган тузилиш ва таъриф қонуний ёки норматив ҳисобот бериш талаблари томонидан белгиланган тақдирда ҳам, амалиётчи ушбу КТХС талабларига риоя қилган деб ҳисобланади. Муайян юрисдикциядаги махсус талаблар ушбу КТХСга зид келмаган тақдирда, ушбу КТХСда қўлланилган тузилиш ва таърифни қабул қилиш амалиётчи ҳисоботи фойдаланувчиларига амалиётчи ҳисоботини ушбу КТХСга мувофиқ ўтказилган молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш бўйича ҳисобот сифатида осонроқ тан олишга ёрдам беради. Қонун ёки норматив ҳужжатлар амалиётчи ҳисоботининг тузилиши ёки таърифини ушбу КТХС талабларидан сезиларли даражада фарқ қиладиган тарзда белгилайдиган ҳолатлар ушбу КТХСнинг кўриб чиқиш топшириқларини қабул қилиш ва мижозлар билан муносабатларни давом эттиришга оид талабларида кўриб чиқилади.

Муайян юрисдикциянинг тегишли стандартларига ҳамда ушбу КТХСга мувофиқ ўтказилган кўриб чиқишлар учун амалиётчи ҳисоботи (86(f)-бандга қаранг)

A147. Амалиётчи ушбу КТХС талабларига риоя қилишдан ташқари тегишли миллий стандартларга ҳам риоя қилганда, ҳисобот кўриб чиқиш ҳам ушбу КТХСга, ҳам молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш топшириқлари бўйича тегишли миллий стандартларга мувофиқ амалга оширилганлигига ҳавола қилиши мумкин. Бироқ, агар ушбу КТХС талаблари билан тегишли миллий стандартлардаги талаблар ўртасида амалиётчини бошқача хулосага келтирадиган ёки муайян ҳолатларда ушбу КТХС томонидан талаб этиладиган Алоҳида масалалар бандини киритмасликка олиб келадиган зиддият мавжуд бўлса, ҳам ушбу КТХСга, ҳам тегишли миллий стандартларга ҳавола қилиш мақбул эмас. Бундай ҳолда амалиётчи ҳисоботи фақат ўзи тайёрланган тегишли стандартларга (ё ушбу КТХСга, ё тегишли миллий стандартларга) ҳавола қилади.

Намунавий кўриб чиқиш ҳисоботлари (86-бандга қаранг)

A148. Ушбу КТХСнинг 2-иловасида ушбу КТХСнинг ҳисобот бериш талабларини ўз ичига олган молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш бўйича амалиётчилар ҳисоботларининг намуналари келтирилган.

Ҳужжатлаштириш

Топшириқни ҳужжатлаштиришнинг ўз вақтидалиги (93-бандга қаранг)

A149. 1-сон СБХС фирмадан топшириқ ҳисоботи санасидан сўнг ўз вақтида топшириқ ҳужжатлари тўпланиши тўғрисида сифат мақсадини белгилашни талаб қилади.

1-илова

(А54-бандга қаранг)

Тарихий молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш топшириғи учун топшириқ хатининг намунаси

Қуйида (Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига (МҲХС) мувофиқ тайёрланган) умумий мақсадли молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш учун топшириқ хатининг намунаси келтирилган бўлиб, у ушбу КТХСда келтирилган тегишли талаблар ва кўрсатмаларни намойиш этади. Ушбу хат меъёрий ҳужжат бўлмай, фақат ушбу КТХСда баён этилган мулоҳазалар билан биргаликда фойдаланилиши мумкин бўлган қўлланма сифатида мўлжалланган. Уни алоҳида талаблар ва ҳолатларга мувофиқ ўзгартириш зарур бўлади. У молиявий ҳисоботларни битта ҳисобот даври учун кўриб чиқишга ишора қилиш мақсадида тузилган бўлиб, агар такрорий кўриб чиқишларга қўлланиши мўлжалланган ёки кутилаётган бўлса, мослаштиришни талаб қилади. Таклиф этилаётган ҳар қандай хатнинг мувофиқлигини текшириш мақсадида ҳуқуқий маслаҳат олиш ўринли бўлиши мумкин.

* * *

АВС Компаниясининг раҳбариятининг ёки бошқарув учун масъул шахсларининг тегишли вакилига:[1]

[*Кўриб чиқишнинг мақсади ва қўлланиш доираси*]

Сиз[2] биздан АВС Компаниясининг умумий мақсадли молиявий ҳисоботларини кўриб чиқишимизни сўрадингиз, ушбу ҳисоботлар 20X1 йил 31 декабр ҳолатига молиявий аҳвол тўғрисидаги ҳисобот, шунингдек ўша санада тугаган йил учун ялпи фойда тўғрисидаги ҳисобот, капиталдаги ўзгаришлар тўғрисидаги ҳисобот ва пул оқимлари тўғрисидаги ҳисобот, шунингдек ҳисоб сиёсати тўғрисидаги муҳим маълумотларни ўз ичига олган молиявий ҳисоботларга изоҳлардан иборат. Биз ушбу хат орқали мазкур кўриб чиқиш топшириғини қабул қилганимизни ва уни тушунганимизни тасдиқлашдан мамнунмиз.

Бизнинг кўриб чиқишимиз молиявий ҳисоботлар юзасидан хулосамизни билдириш мақсадида амалга оширилади. Бизнинг хулосамиз, агар модификацияланмаган бўлса, қуйидаги шаклда бўлади: «Бизнинг кўриб чиқишимизга асосан, мазкур молиявий ҳисоботлар компаниянинг [сана] ҳолатига молиявий аҳволини ҳамда ўша санада тугаган йил учун унинг молиявий натижалари ва пул оқимларини Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига (МҲХС) мувофиқ барча муҳим жиҳатларда ҳаққоний тақдим этмаяпти (*ёки тўғри ва ҳаққоний тасаввур бермаяпти*) деб ҳисоблашимизга сабаб бўладиган бирор нарса эътиборимизга тушмади.»

[*Амалиётчининг масъулияти*]

Биз кўриб чиқишимизни Кўриб чиқиш топшириқлари бўйича халқаро стандарт (КТХС) 2400-сон (Қайта таҳрирланган), *«Тарихий молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш топшириқлари»*га мувофиқ амалга оширамиз. 2400-сон КТХС (Қайта таҳрирланган) биздан молиявий ҳисоботлар яхлит олганда қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларига мувофиқ барча муҳим жиҳатларда тайёрланмаган деб ҳисоблашимизга сабаб бўладиган бирор нарса эътиборимизга тушган-тушмаганлиги ҳақида хулоса чиқаришимизни талаб қилади. 2400-сон КТХС (Қайта таҳрирланган), шунингдек, биздан тегишли ахлоқий талабларга риоя қилишимизни талаб қилади.

2400-сон КТХСга (Қайта таҳрирланган) мувофиқ молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш чекланган ишончни таъминлаш топшириғи ҳисобланади. Биз асосан раҳбариятга ва, тегишли ҳолатларда, ташкилот ичидаги бошқа шахсларга сўровлар билан мурожаат қилишдан ҳамда таҳлилий тартиб-таомилларни қўллашдан иборат бўлган тартиб-таомилларни бажарамиз ҳамда олинган далилларни баҳолаймиз. Биз, шунингдек, молиявий ҳисоботлар яхлит олганда муҳим даражада бузиб кўрсатилган бўлиши мумкин деб ҳисоблашимизга сабаб бўладиган масалаларни аниқласак, қўшимча тартиб-таомилларни бажарамиз. Ушбу тартиб-таомиллар бизга молиявий ҳисоботлар юзасидан хулосамизни 2400-сон КТХСга (Қайта таҳрирланган) мувофиқ билдириш имконини бериш учун бажарилади. Танланган тартиб-таомиллар бизнинг АВС Компанияси ва унинг муҳитини тушунишимизга, шунингдек МҲХСни ва уни соҳа контекстида қўллашни тушунишимизга асосланган профессионал мулоҳазамизни қўллаган ҳолда зарур деб ҳисоблаганимизга боғлиқ бўлади.

Кўриб чиқиш молиявий ҳисоботларнинг аудити эмас, шунинг учун:

(a) Гарчи кўриб чиқиш 2400-сон КТХСга (Қайта таҳрирланган) мувофиқ тегишли тарзда амалга оширилган бўлса-да, кўриб чиқилган молиявий ҳисоботларда мавжуд бўлган ҳар қандай муҳим бузиб кўрсатишлар кўриб чиқиш орқали аниқланмаслиги мумкинлигининг аудитдагига нисбатан мутаносиб равишда юқорироқ хатари мавжуд.

(b) Молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш бўйича хулосамизни билдиришда, молиявий ҳисоботлар юзасидан ҳисоботимизда молиявий ҳисоботлар юзасидан ҳар қандай аудиторлик фикридан очиқ-ойдин бош тортилади.

---

[1] Хатдаги манзил эгалари ва ишоралар топшириқ ҳолатларида, шу жумладан тегишли юрисдикцияда ўринли бўлганлари бўлади. Тегишли шахсларга мурожаат қилиш муҳим аҳамиятга эга — ушбу КТХСнинг 36-бандига қаранг.

[2] Ушбу хат давомида «Сиз», «биз», «бизга», «раҳбарият», «бошқарув учун масъул шахслар» ва «амалиётчи»га ишоралар ҳолатларга мувофиқ қўлланилади ёки ўзгартирилади.

[*Раҳбариятнинг масъулияти ва қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларини аниқлаш (ушбу мисол мақсадлари учун амалиётчи қонун ёки норматив ҳужжатлар ушбу масъулиятларни тегишли атамаларда белгилаб берганини аниқламаган деб тахмин қилинади; шунинг учун ушбу КТХСнинг 30(b)-бандидаги таърифлар қўлланилади).*]

Бизнинг кўриб чиқишимиз [раҳбарият ва, тегишли ҳолатларда, бошқарув учун масъул шахслар][3] қуйидаги масъулиятга эга эканликларини тан олиши ва тушуниши асосида амалга оширилади:

(a) Молиявий ҳисоботларни МҲХСга мувофиқ тайёрлаш ва ҳаққоний тақдим этиш учун;[4]

(b) Фирибгарлик ёки хатолик туфайли муҳим бузиб кўрсатишлардан холи бўлган молиявий ҳисоботларни тайёрлаш имконини бериш учун раҳбарият зарур деб ҳисоблаган ички назорат тизими учун; ва

(c) Бизга қуйидагиларни тақдим этиш учун:

  (i) Молиявий ҳисоботларни тайёрлаш ва ҳаққоний тақдим этишга алоқадор, раҳбарият хабардор бўлган барча маълумотларга, масалан, ёзувлар, ҳужжатлар ва бошқа масалаларга кириш ҳуқуқини;

  (ii) Кўриб чиқиш мақсадида раҳбариятдан сўрашимиз мумкин бўлган қўшимча маълумотни; ва

  (iii) АВС Компанияси ичидаги, улардан далил олишни зарур деб ҳисоблайдиган шахсларга чекланмаган кириш ҳуқуқини.

Кўриб чиқишимизнинг бир қисми сифатида, биз [раҳбарият ва, тегишли ҳолатларда, бошқарув учун масъул шахслар]дан кўриб чиқиш муносабати билан бизга билдирилган тасдиқлашлар юзасидан ёзма тасдиқлашни сўраймиз.

Биз кўриб чиқишимиз давомида ходимларингиз томонидан тўлиқ ҳамкорликка умид қиламиз.

[*Бошқа тегишли маълумот*]

[*Тегишли ҳолатларда ҳақ тўлаш шартлари, ҳисоб-китоблар ва бошқа муайян шартлар каби бошқа маълумотларни киритинг.*]

[*Ҳисобот бериш*]

[*Амалиётчи ҳисоботининг кутилаётган шакли ва мазмунига тегишли ишорани киритинг.*]

Бизнинг ҳисоботимизнинг шакли ва мазмуни кўриб чиқишдан олинган натижаларимиздан келиб чиққан ҳолда ўзгартирилиши зарур бўлиши мумкин.

Илтимос, бизнинг молиявий ҳисоботларни кўриб чиқишимиз бўйича тузилмалар, шу жумладан тегишли масъулиятларимизни тан олганингизни ва уларга розилигингизни билдириш учун ушбу хатнинг илова қилинган нусхасини имзолаб қайтаринг.

XYZ & Co.

АВС Компанияси номидан тан олинди ва келишилди

(имзоланган)

.....

Исм ва лавозим

Сана

[3] Ҳолатларга мувофиқ атамалардан фойдаланинг.

[4] Ёки, тегишли ҳолатларда, «МҲХСга мувофиқ тўғри ва ҳаққоний тасаввур берадиган молиявий ҳисоботларни тайёрлаш учун»

2-илова

(А148-бандга қаранг)

Амалиётчиларнинг кўриб чиқиш ҳисоботлари намуналари

Умумий мақсадли молиявий ҳисоботлар бўйича кўриб чиқиш ҳисоботлари

Модификацияланмаган хулосали кўриб чиқиш ҳисоботлари намуналари

- 1-намуна: Кенг доирадаги фойдаланувчиларнинг умумий молиявий ахборотга бўлган эҳтиёжларини қондириш учун мўлжалланган ҳаққоний тақдим этиш концептуал асосларига мувофиқ тузилган молиявий ҳисоботлар бўйича амалиётчининг ҳисоботи (масалан, Кичик ва ўрта корхоналар учун молиявий ҳисоботнинг халқаро стандарти).

Модификация қилинган хулосали кўриб чиқиш ҳисоботлари намуналари

- 2-намуна: Молиявий ҳисоботларнинг аниқ муҳим бузиб кўрсатилиши сабабли шартли хулоса ўз ичига олган амалиётчининг ҳисоботи. Кенг доирадаги фойдаланувчиларнинг умумий ахборотга бўлган эҳтиёжларини қондириш учун мўлжалланган мувофиқлик концептуал асосларига мувофиқ тузилган молиявий ҳисоботлар. (Мувофиқлик концептуал асосларидан фойдаланиб тузилган молиявий ҳисоботлар)
- 3-намуна: Амалиётчининг етарли ва муносиб далилларни ола олмаганлиги сабабли шартли хулоса ўз ичига олган амалиётчининг ҳисоботи. (Халқаро бухгалтерия стандартлари кенгаши (ХБСК) томонидан чиқарилган МҲХСдан бошқа ҳаққоний тақдим этиш концептуал асосларидан фойдаланиб тузилган молиявий ҳисоботлар)
- 4-намуна: Молиявий ҳисоботларнинг муҳим бузиб кўрсатилиши сабабли салбий хулоса ўз ичига олган амалиётчининг ҳисоботи. (ХБСК томонидан чиқарилган МҲХС бўлган ҳаққоний тақдим этиш концептуал асосларидан фойдаланиб тузилган молиявий ҳисоботлар)
- 5-намуна: Амалиётчининг молиявий ҳисоботларнинг кўплаб элементлари юзасидан етарли ва муносиб далилларни ола олмаганлиги натижасида кўриб чиқишни якунлай олмаслиги сабабли хулоса билдиришдан бош тортишни ўз ичига олган амалиётчининг ҳисоботи. (ХБСК томонидан чиқарилган МҲХС бўлган ҳаққоний тақдим этиш концептуал асосларидан фойдаланиб тузилган молиявий ҳисоботлар)

Махсус мақсадли молиявий ҳисоботлар бўйича кўриб чиқиш ҳисоботлари

- 6-намуна: Шартноманинг молиявий ҳисобот бўйича қоидаларига мувофиқ тузилган молиявий ҳисоботлар бўйича амалиётчининг ҳисоботи (ушбу намуна мақсадларида — мувофиқлик концептуал асослари).
- 7-намуна: Пул маблағларининг тушуми ва сарфланиши тамойилига асосланган бухгалтерия ҳисобига мувофиқ тузилган якка молиявий ҳисобот бўйича амалиётчининг ҳисоботи (ушбу намуна мақсадларида — ҳаққоний тақдим этиш концептуал асослари).

1-намуна

Ҳолатлар қуйидагиларни ўз ичига олади:

- **Молиявий ҳисоботларнинг тўлиқ тўпламини кўриб чиқиш.**
- **Молиявий ҳисоботлар ташкилот раҳбарияти томонидан Кичик ва ўрта корхоналар учун молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартига мувофиқ умумий мақсадда тузилган.**
- **Кўриб чиқиш топшириғи шартлари раҳбариятнинг молиявий ҳисоботлар учун жавобгарлиги тавсифини ушбу КТХСнинг 30(b)-бандига мувофиқ акс эттиради.**
- **Молиявий ҳисоботларни кўриб чиқишдан ташқари, амалиётчи маҳаллий қонунчиликка биноан бошқа ҳисобот бериш мажбуриятларига эга.**

МУСТАҚИЛ АМАЛИЁТЧИНИНГ КЎРИБ ЧИҚИШ ҲИСОБОТИ

[Тегишли манзил эгаси]

Молиявий ҳисоботлар бўйича ҳисобот[1]

Биз ABC Компаниясининг илова қилинган молиявий ҳисоботларини кўриб чиқдик, улар 20X1 йил 31 декабрь ҳолатига молиявий ҳолат тўғрисидаги ҳисоботни, шунингдек шу санада тугаган йил учун ялпи фойда тўғрисидаги ҳисоботни, ўз капиталидаги ўзгаришлар тўғрисидаги ҳисоботни ва пул маблағларининг ҳаракати тўғрисидаги ҳисоботни, шунингдек муҳим ҳисоб сиёсатининг қисқача баёни ва бошқа тушунтириш маълумотларини ўз ичига олади.

Раҳбариятнинг[2] *молиявий ҳисоботлар учун жавобгарлиги*

Раҳбарият ушбу молиявий ҳисоботларни Кичик ва ўрта корхоналар учун молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартига мувофиқ тузиш ва ҳаққоний тақдим этиш учун,[3] шунингдек фирибгарлик ёки хатолик туфайли муҳим бузиб кўрсатишлардан холи бўлган молиявий ҳисоботларни тузиш имконини бериш учун раҳбарият зарур деб ҳисоблайдиган ички назорат тизими учун жавобгардир.

Амалиётчининг жавобгарлиги

Бизнинг жавобгарлигимиз илова қилинган молиявий ҳисоботлар бўйича хулоса билдиришдан иборат. Биз кўриб чиқишимизни Кўриб чиқиш топшириқлари бўйича халқаро стандарт (КТХС) 2400-сон (Қайта таҳрирланган), *"Тарихий молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш топшириқлари"*га мувофиқ ўтказдик. 2400-сон КТХС (Қайта таҳрирланган) бизга молиявий ҳисоботлар, яхлит олганда, барча муҳим жиҳатларда қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларига мувофиқ тузилмаган деб ҳисоблашимизга сабаб бўладиган бирор нарса эътиборимизга тушган ёки тушмаганлиги тўғрисида хулоса чиқаришни талаб қилади. Ушбу Стандарт, шунингдек, бизга тегишли ахлоқий талабларга риоя қилишни талаб қилади.

2400-сон КТХСга (Қайта таҳрирланган) мувофиқ молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш чекланган ишончни таъминлаш топшириғидир. Амалиётчи асосан раҳбарият ва ташкилот ичидаги бошқа шахслардан, ўрни келганда, сўров ўтказиш ҳамда таҳлилий тартиб-таомилларни қўллашдан иборат тартиб-таомилларни бажаради ва олинган далилларни баҳолайди.

Кўриб чиқишда бажариладиган тартиб-таомиллар Аудитнинг халқаро стандартларига мувофиқ ўтказиладиган аудитда бажариладиган тартиб-таомиллардан анча кам ҳажмдадир. Шу сабабли, биз ушбу молиявий ҳисоботлар бўйича аудиторлик фикрини билдирмаймиз.

Хулоса

Бизнинг кўриб чиқишимизга асосан, ушбу молиявий ҳисоботлар 20X1 йил 31 декабрь ҳолатига ABC Компаниясининг молиявий ҳолатини ва шу санада тугаган йил учун унинг молиявий натижалари ҳамда пул маблағлари ҳаракатини Кичик ва ўрта корхоналар учун молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартига мувофиқ барча муҳим жиҳатларда ҳаққоний тақдим этмаяпти (ёки *тўғри ва ҳаққоний тасаввур бермаяпти*) деб ҳисоблашимизга сабаб бўладиган бирор нарса эътиборимизга тушмади.

---

[1] Иккинчи "Бошқа ҳуқуқий ва норматив талаблар бўйича ҳисобот" кичик сарлавҳаси қўлланилмайдиган ҳолатларда "Молиявий ҳисоботлар бўйича ҳисобот" кичик сарлавҳаси шарт эмас.

[2] Ёки муайян юрисдикциядаги ҳуқуқий асослар нуқтаи назаридан мос келадиган бошқа атама.

[3] Раҳбариятнинг жавобгарлиги тўғри ва ҳаққоний тасаввур берадиган молиявий ҳисоботларни тузишдан иборат бўлган ҳолларда, бу қуйидагича ўқилиши мумкин: "Раҳбарият Кичик ва ўрта корхоналар учун молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартига мувофиқ тўғри ва ҳаққоний тасаввур берадиган молиявий ҳисоботларни тузиш учун, шунингдек ... учун жавобгардир".

Бошқа ҳуқуқий ва норматив талаблар бўйича ҳисобот

[Амалиётчининг ҳисоботидаги ушбу бўлимнинг шакли ва мазмуни амалиётчининг бошқа ҳисобот бериш мажбуриятлари табиатига боғлиқ ҳолда фарқ қилади.]

[Амалиётчининг имзоси]

[Амалиётчининг ҳисоботи санаси]

[Амалиётчи манзили]

2-намуна

Ҳолатлар қуйидагиларни ўз ичига олади:

- **Қонун ёки норматив ҳужжатлар талаб қиладиган молиявий ҳисоботларнинг тўлиқ тўпламини кўриб чиқиш.**
- **Молиявий ҳисоботлар ташкилот раҳбарияти томонидан Х юрисдикциясининг Молиявий ҳисобот концептуал асосларига (XYZ Қонуни) мувофиқ умумий мақсадда тузилган (яъни, қонун ёки норматив ҳужжатларни қамраб олган, кенг доирадаги фойдаланувчиларнинг умумий молиявий ахборотга бўлган эҳтиёжларини қондириш учун мўлжалланган, лекин ҳаққоний тақдим этиш концептуал асослари бўлмаган молиявий ҳисобот концептуал асослари).**
- **Кўриб чиқиш топшириғи шартлари раҳбариятнинг молиявий ҳисоботлар учун жавобгарлиги тавсифини ушбу КТХСнинг 30(b)-бандига мувофиқ акс эттиради.**
- **Кўриб чиқишга асосан, захиралар бузиб кўрсатилган. Бузиб кўрсатиш муҳим, лекин молиявий ҳисоботлар учун кенг қамровли эмас.**
- **Молиявий ҳисоботларни кўриб чиқишдан ташқари, амалиётчи маҳаллий қонунчиликка биноан бошқа ҳисобот бериш мажбуриятларига эга.**

МУСТАҚИЛ АМАЛИЁТЧИНИНГ КЎРИБ ЧИҚИШ ҲИСОБОТИ

[Тегишли манзил эгаси]

Молиявий ҳисоботлар бўйича ҳисобот[4]

Биз ABC Компаниясининг илова қилинган молиявий ҳисоботларини кўриб чиқдик, улар 20X1 йил 31 декабрь ҳолатига молиявий ҳолат тўғрисидаги ҳисоботни, шунингдек шу санада тугаган йил учун ялпи фойда тўғрисидаги ҳисоботни, ўз капиталидаги ўзгаришлар тўғрисидаги ҳисоботни ва пул маблағларининг ҳаракати тўғрисидаги ҳисоботни, шунингдек муҳим ҳисоб сиёсатининг қисқача баёни ва бошқа тушунтириш маълумотларини ўз ичига олади.

Раҳбариятнинг[5] молиявий ҳисоботлар учун жавобгарлиги

Раҳбарият ушбу молиявий ҳисоботларни Х юрисдикциясининг XYZ Қонунига мувофиқ тузиш учун, шунингдек фирибгарлик ёки хатолик туфайли муҳим бузиб кўрсатишлардан холи бўлган молиявий ҳисоботларни тузиш имконини бериш учун раҳбарият зарур деб ҳисоблайдиган ички назорат тизими учун жавобгардир.

Амалиётчининг жавобгарлиги

Бизнинг жавобгарлигимиз илова қилинган молиявий ҳисоботлар бўйича хулоса билдиришдан иборат. Биз кўриб чиқишимизни Кўриб чиқиш топшириқлари бўйича халқаро стандарт (КТХС) 2400-сон (Қайта таҳрирланган), *"Тарихий молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш топшириқлари"*га мувофиқ ўтказдик. 2400-сон КТХС (Қайта таҳрирланган) бизга молиявий ҳисоботлар, яхлит олганда, барча муҳим жиҳатларда қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларига мувофиқ тузилмаган деб ҳисоблашимизга сабаб бўладиган бирор нарса эътиборимизга тушган ёки тушмаганлиги тўғрисида хулоса чиқаришни талаб қилади. Ушбу Стандарт, шунингдек, бизга тегишли ахлоқий талабларга риоя қилишни талаб қилади.

2400-сон КТХСга (Қайта таҳрирланган) мувофиқ молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш чекланган ишончни таъминлаш топшириғидир. Амалиётчи асосан раҳбарият ва ташкилот ичидаги бошқа шахслардан, ўрни келганда, сўров ўтказиш ҳамда таҳлилий тартиб-таомилларни қўллашдан иборат тартиб-таомилларни бажаради ва олинган далилларни баҳолайди.

Кўриб чиқишда бажариладиган тартиб-таомиллар Аудитнинг халқаро стандартларига мувофиқ ўтказиладиган аудитда бажариладиган тартиб-таомиллардан анча кам ҳажмдадир. Шу сабабли, биз ушбу молиявий ҳисоботлар бўйича аудиторлик фикрини билдирмаймиз.

Шартли хулоса учун асос

Компаниянинг захиралари молиявий ҳолат тўғрисидаги ҳисоботда ххх миқдорида акс эттирилган. Раҳбарият захираларни таннарх ва соф сотиш қийматидан энг пастида эмас, балки фақат таннархда баҳолаган, бу эса Х юрисдикциясининг Молиявий ҳисобот концептуал асослари (XYZ Қонуни) талабларидан четга чиқишни ташкил этади. Компаниянинг ёзувлари шуни кўрсатадики, агар раҳбарият захираларни таннарх ва соф сотиш қийматидан энг пастида баҳолаганида, захираларни уларнинг соф сотиш қийматигача камайтириш учун ххх миқдор талаб қилинган бўлар эди. Шу сабабли, сотувлар таннархи ххх миқдорига оширилган, фойда солиғи, соф фойда ва акциядорлар капитали эса тегишли равишда ххх, ххх ва ххх миқдорига камайтирилган бўлар эди.

---

[4] Иккинчи "Бошқа ҳуқуқий ва норматив талаблар бўйича ҳисобот" кичик сарлавҳаси қўлланилмайдиган ҳолатларда "Молиявий ҳисоботлар бўйича ҳисобот" кичик сарлавҳаси шарт эмас.

[5] Ёки муайян юрисдикциядаги ҳуқуқий асослар нуқтаи назаридан мос келадиган бошқа атама.

Шартли хулоса

Бизнинг кўриб чиқишимизга асосан, Шартли хулоса учун асос бандида тавсифланган масаланинг таъсиридан ташқари, ABC Компаниясининг молиявий ҳисоботлари барча муҳим жиҳатларда X юрисдикциясининг Молиявий ҳисобот концептуал асослари (XYZ Қонуни)га мувофиқ тузилмаган деб ҳисоблашимизга сабаб бўладиган бирор нарса эътиборимизга тушмади.

Бошқа ҳуқуқий ва норматив талаблар бўйича ҳисобот

[Амалиётчининг ҳисоботидаги ушбу бўлимнинг шакли ва мазмуни амалиётчининг бошқа ҳисобот бериш мажбуриятлари табиатига боғлиқ ҳолда фарқ қилади.]

[Амалиётчининг имзоси]

[Амалиётчининг ҳисоботи санаси]

[Амалиётчи манзили]

3-намуна

Ҳолатлар қуйидагиларни ўз ичига олади:

- **Ташкилот раҳбарияти томонидан [ХБСК томонидан чиқарилган МҲХСдан бошқа ҳаққоний тақдим этишга эришиш учун мўлжалланган молиявий ҳисобот концептуал асослари]га мувофиқ тузилган умумий мақсадли молиявий ҳисоботларнинг тўлиқ тўпламини кўриб чиқиш.**
- **Кўриб чиқиш топшириғи шартлари раҳбариятнинг молиявий ҳисоботлар учун жавобгарлиги тавсифини ушбу КТХСнинг 30(b)-бандига мувофиқ акс эттиради.**
- **Амалиётчи хорижий шуъба корхонага қилинган инвестиция юзасидан етарли ва муносиб далилларни ола олмади. Етарли ва муносиб далилларни ола олмаслигининг мумкин бўлган таъсирлари молиявий ҳисоботлар учун муҳим, лекин кенг қамровли эмас деб ҳисобланади.**
- **Амалиётчи консолидацияланган молиявий ҳисоботларни кўриб чиқишдан ташқари маҳаллий қонунчиликка биноан бошқа ҳисобот бериш мажбуриятларига эга эмас.**

МУСТАҚИЛ АМАЛИЁТЧИНИНГ КЎРИБ ЧИҚИШ ҲИСОБОТИ

[Тегишли манзил эгаси]

Биз АВС Компаниясининг илова қилинган молиявий ҳисоботларини кўриб чиқдик, улар 20X1 йил 31 декабрь ҳолатига молиявий ҳолат тўғрисидаги ҳисоботни, шунингдек шу санада тугаган йил учун ялпи фойда тўғрисидаги ҳисоботни, ўз капиталидаги ўзгаришлар тўғрисидаги ҳисоботни ва пул маблағларининг ҳаракати тўғрисидаги ҳисоботни, шунингдек муҳим ҳисоб сиёсатининг қисқача баёни ва бошқа тушунтириш маълумотларини ўз ичига олади.

Раҳбариятнинг[6] молиявий ҳисоботлар учун жавобгарлиги

Раҳбарият ушбу молиявий ҳисоботларни [қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асослари номи, бунда фойдаланилган молиявий ҳисобот концептуал асослари Халқаро бухгалтерия стандартлари кенгаши (ХБСК) томонидан чиқарилган МҲХС бўлмаган ҳолда молиявий ҳисобот концептуал асосларининг юрисдикцияси ёки келиб чиқиш мамлакатига ҳавола киритилади][7]га мувофиқ тузиш ва ҳаққоний тақдим этиш учун, шунингдек фирибгарлик ёки хатолик туфайли муҳим бузиб кўрсатишлардан холи бўлган молиявий ҳисоботларни тузиш имконини бериш учун раҳбарият зарур деб ҳисоблайдиган ички назорат тизими учун жавобгардир.

Амалиётчининг жавобгарлиги

Бизнинг жавобгарлигимиз илова қилинган молиявий ҳисоботлар бўйича хулоса билдиришдан иборат. Биз кўриб чиқишимизни Кўриб чиқиш топшириқлари бўйича халқаро стандарт (КТХС) 2400-сон (Қайта таҳрирланган), *"Тарихий молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш топшириқлари"*га мувофиқ ўтказдик. 2400-сон КТХС (Қайта таҳрирланган) бизга молиявий ҳисоботлар, яхлит олганда, барча муҳим жиҳатларда қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларига мувофиқ тузилмаган деб ҳисоблашимизга сабаб бўладиган бирор нарса эътиборимизга тушган ёки тушмаганлиги тўғрисида хулоса чиқаришни талаб қилади. Ушбу Стандарт, шунингдек, бизга тегишли ахлоқий талабларга риоя қилишни талаб қилади.

2400-сон КТХСга (Қайта таҳрирланган) мувофиқ молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш чекланган ишончни таъминлаш топшириғидир. Амалиётчи асосан раҳбарият ва ташкилот ичидаги бошқа шахслардан, ўрни келганда, сўров ўтказиш ҳамда таҳлилий тартиб-таомилларни қўллашдан иборат тартиб-таомилларни бажаради ва олинган далилларни баҳолайди.

Кўриб чиқишда бажариладиган тартиб-таомиллар Аудитнинг халқаро стандартларига мувофиқ ўтказиладиган аудитда бажариладиган тартиб-таомиллардан анча кам ҳажмдадир. Шу сабабли, биз ушбу молиявий ҳисоботлар бўйича аудиторлик фикрини билдирмаймиз.

Шартли хулоса учун асос

АВС Компаниясининг йил давомида сотиб олинган ва улушли иштирок методи бўйича ҳисобга олинган хорижий шериги бўлган XYZ Компаниясига қилган инвестицияси 20X1 йил 31 декабр ҳолатига молиявий ҳолат тўғрисидаги ҳисоботда ххх миқдорида акс эттирилган, ҳамда XYZнинг ххх миқдоридаги соф фойдасидан АВСнинг улуши шу санада тугаган йил учун АВСнинг фойдасига киритилган. Биз АВСнинг XYZга қилган инвестициясининг 20X1 йил 31 декабрь ҳолатига балансдаги қиймати ва XYZнинг йил учун соф фойдасидан АВСнинг улушига оид XYZнинг тегишли молиявий ахборотига кириш имкониятини ола олмадик. Натижада, биз зарур деб ҳисоблаган тартиб-таомилларни бажара олмадик.

Шартли хулоса

Бизнинг кўриб чиқишимизга асосан, Шартли хулоса учун асос бандида тавсифланган масаланинг мумкин бўлган таъсиридан ташқари, илова қилинган молиявий ҳисоботлар 20X1 йил 31 декабрь ҳолатига АВС Компаниясининг

---

[6] Ёки муайян юрисдикциядаги ҳуқуқий асослар нуқтаи назаридан мос келадиган бошқа атама.

[7] Раҳбариятнинг жавобгарлиги тўғри ва ҳаққоний тасаввур берадиган молиявий ҳисоботларни тузишдан иборат бўлган ҳолларда, бу қуйидагича ўқилиши мумкин: "Раҳбарият [қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асослари номи, бунда фойдаланилган молиявий ҳисобот концептуал асослари ХБСК томонидан чиқарилган МҲХС бўлмаган ҳолда молиявий ҳисобот концептуал асосларининг юрисдикцияси ёки келиб чиқиш мамлакатига ҳавола киритилади]га мувофиқ тўғри ва ҳаққоний тасаввур берадиган молиявий ҳисоботларни тузиш учун, шунингдек ... учун жавобгардир".

молиявий ҳолатини ва шу санада тугаган йил учун унинг молиявий натижалари ҳамда пул маблағлари ҳаракатини [қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асослари номи, бунда фойдаланилган молиявий ҳисобот концептуал асослари ХБСК томонидан чиқарилган МҲХС бўлмаган ҳолда молиявий ҳисобот концептуал асосларининг юрисдикцияси ёки келиб чиқиш мамлакатига ҳавола киритилади]га мувофиқ барча муҳим жиҳатларда ҳаққоний тақдим этмаяпти (ёки *тўғри ва ҳаққоний тасаввур бермаяпти*) деб ҳисоблашимизга сабаб бўладиган бирор нарса эътиборимизга тушмади.

[Амалиётчининг имзоси]

[Амалиётчининг ҳисоботи санаси]

[Амалиётчи манзили]

4-намуна

Ҳолатлар қуйидагиларни ўз ичига олади:

- **Бош ташкилот раҳбарияти томонидан ХБСК томонидан чиқарилган МҲХСга мувофиқ тузилган консолидацияланган умумий мақсадли молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш.**
- **Кўриб чиқиш топшириғи шартлари раҳбариятнинг молиявий ҳисоботлар учун жавобгарлиги тавсифини ушбу КТХСнинг 30(b)-бандига мувофиқ акс эттиради.**
- **Молиявий ҳисоботлар шуъба корхонанинг консолидация қилинмаганлиги сабабли муҳим даражада бузиб кўрсатилган. Муҳим бузиб кўрсатиш молиявий ҳисоботлар учун кенг қамровли деб ҳисобланади. Бузиб кўрсатишнинг молиявий ҳисоботларга таъсири аниқланмаган, чунки буни амалга ошириш мақсадга мувофиқ бўлмаган.**
- **Амалиётчи консолидацияланган молиявий ҳисоботларни кўриб чиқишдан ташқари маҳаллий қонунчиликка биноан бошқа ҳисобот бериш мажбуриятларига эга эмас.**

МУСТАҚИЛ АМАЛИЁТЧИНИНГ КЎРИБ ЧИҚИШ ҲИСОБОТИ

[Тегишли манзил эгаси]

Консолидацияланган молиявий ҳисоботлар бўйича ҳисобот[8]

Биз ABC Компаниясининг илова қилинган консолидацияланган молиявий ҳисоботларини кўриб чиқдик, улар 20X1 йил 31 декабрь ҳолатига консолидацияланган молиявий ҳолат тўғрисидаги ҳисоботни ҳамда шу санада тугаган йил учун консолидацияланган умумий даромад тўғрисидаги ҳисоботни, капиталдаги ўзгаришлар тўғрисидаги ҳисоботни ва пул оқимлари тўғрисидаги ҳисоботни, шунингдек, муҳим ҳисоб сиёсати ҳақидаги маълумотларни ўз ичига олган молиявий ҳисоботларга оид изоҳларни ўз ичига олади.

Раҳбариятнинг[9] молиявий ҳисоботлар учун жавобгарлиги

Раҳбарият ушбу консолидацияланган молиявий ҳисоботларни Халқаро бухгалтерия стандартлари кенгаши (ХБСК) томонидан чиқарилган МҲХСга мувофиқ тайёрлаш ва ҳаққоний тақдим этиш учун,[10] шунингдек, фирибгарлик ёки хатолик туфайли юзага келишидан қатъи назар, муҳим бузиб кўрсатишлардан холи бўлган консолидацияланган молиявий ҳисоботларни тайёрлаш имконини берадиган, раҳбарият зарур деб ҳисоблайдиган ички назорат тизими учун жавобгардир.

Амалиётчининг жавобгарлиги

Бизнинг жавобгарлигимиз илова қилинган консолидацияланган молиявий ҳисоботлар бўйича хулоса билдиришдан иборат. Биз ўз кўриб чиқишимизни Кўриб чиқиш топшириқлари бўйича 2400-сон халқаро стандарт (КТХС) (Қайта таҳрирланган), *«Тарихий молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш топшириқлари»*га мувофиқ амалга оширдик. 2400-сон КТХС (Қайта таҳрирланган) биздан консолидацияланган молиявий ҳисоботлар яхлит олганда барча муҳим жиҳатларда қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларига мувофиқ тайёрланмаган деб ҳисоблашимизга сабаб бўладиган бирор нарса эътиборимизга тушган-тушмаганлиги тўғрисида хулоса чиқаришимизни талаб қилади. Ушбу стандарт, шунингдек, биздан тегишли ахлоқий талабларга риоя қилишни талаб қилади.

2400-сон КТХСга (Қайта таҳрирланган) мувофиқ консолидацияланган молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш — бу чекланган ишончни таъминлаш топшириғидир. Амалиётчи асосан раҳбариятдан ва, тегишли ҳолларда, ташкилот ичидаги бошқа шахслардан сўров ўтказишдан иборат тартиб-таомилларни бажаради ҳамда таҳлилий тартиб-таомилларни қўллайди ва олинган далилларни баҳолайди.

Кўриб чиқишда бажариладиган тартиб-таомиллар Аудит бўйича халқаро стандартларга мувофиқ ўтказиладиган аудитда бажариладиганлардан анча кам. Шунга кўра, биз ушбу консолидацияланган молиявий ҳисоботлар бўйича аудиторлик фикрини билдирмаймиз.

Салбий хулоса учун асос

Х-изоҳда тушунтирилганидек, компания 20X1 йил давомида сотиб олган XYZ Компанияси шўъба корхонасининг молиявий ҳисоботларини консолидация қилмаган, чунки у ҳозирча шўъба корхонасининг айрим муҳим активлари ва мажбуриятларининг сотиб олиш санасидаги ҳаққоний қийматларини аниқлай олмаган. Шунинг учун ушбу инвестиция таннарх асосида ҳисобга олинган. ХБСК томонидан чиқарилган МҲХСга мувофиқ, шўъба корхонаси компания

---

[8] «Бошқа ҳуқуқий ва норматив талаблар бўйича ҳисобот» деган иккинчи кичик сарлавҳа қўлланилмайдиган ҳолатларда «Консолидациялашган молиявий ҳисоботлар юзасидан ҳисобот» деган кичик сарлавҳа кераксиз бўлади.

[9] Ёки муайян юрисдикциядаги ҳуқуқий асослар нуқтаи назаридан мос келадиган бошқа атама.

[10] Раҳбариятнинг жавобгарлиги тўғри ва ҳаққоний тасаввур берадиган молиявий ҳисоботларни тузишдан иборат бўлган ҳолларда, бу қуйидагича ўқилиши мумкин: «Раҳбарият ХБСК томонидан чиқарилган МҲХС Бухгалтерия ҳисоби стандартларига мувофиқ аниқ ва холис тасаввур берувчи молиявий ҳисоботларни тузиш учун ҳамда шундай …» учун жавобгардир.

томонидан назорат қилинганлиги сабабли консолидация қилиниши лозим эди. Агар XYZ консолидация қилинганида эди, илова қилинган молиявий ҳисоботлардаги кўплаб элементларга муҳим таъсир кўрсатилган бўлар эди.

Салбий хулоса

Бизнинг кўриб чиқишимизга асосан, Салбий хулоса учун асос бандида муҳокама қилинган масаланинг аҳамиятлилиги туфайли, консолидацияланган молиявий ҳисоботлар ABC Компанияси ва унинг шуъба корхоналарининг 20X1 йил 31 декабрь ҳолатига молиявий ҳолатини ҳамда шу санада тугаган йил учун уларнинг молиявий натижалари ва пул оқимларини ХБСК томонидан чиқарилган МҲХСга мувофиқ ҳаққоний тақдим этмайди (ёки тўғри ва ҳаққоний тасаввур бермайди).

Бошқа ҳуқуқий ва норматив талаблар бўйича ҳисобот

[Амалиётчининг ҳисоботидаги ушбу бўлимнинг шакли ва мазмуни амалиётчининг бошқа ҳисобот бериш мажбуриятлари табиатига қараб ўзгаради.]

[Амалиётчининг имзоси]

[Амалиётчининг ҳисоботи санаси]

[Амалиётчи манзили]

5-намуна

Ҳолатлар қуйидагиларни ўз ичига олади:

- **Ташкилот раҳбарияти томонидан ХБСК томонидан чиқарилган МҲХСга мувофиқ тайёрланган умумий мақсадли молиявий ҳисоботларнинг тўлиқ тўпламини кўриб чиқиш.**
- **Кўриб чиқиш топшириғи шартлари раҳбариятнинг молиявий ҳисоботлар учун жавобгарлигининг ушбу КТХСнинг 30(b)-бандидаги тавсифини акс эттиради.**
- **Амалиётчи молиявий ҳисоботларнинг бир неча элементлари тўғрисида етарли ва муносиб далилларни ола олмаганлиги туфайли молиявий ҳисоботлар бўйича хулоса шакллантира олмади ва амалиётчи бу таъсир молиявий ҳисоботлар учун муҳим ва кенг қамровли деб ҳисоблайди. Хусусан, амалиётчи ташкилотнинг ашёвий захиралари ва дебиторлик қарзлари тўғрисида далил ола олмади.**

МУСТАҚИЛ АМАЛИЁТЧИНИНГ КЎРИБ ЧИҚИШ ҲИСОБОТИ

[Тегишли манзил эгаси]

Биз ABC Компаниясининг илова қилинган молиявий ҳисоботларини кўриб чиқиш учун жалб қилиндик, улар 20X1 йил 31 декабрь ҳолатига молиявий ҳолат тўғрисидаги ҳисоботни ҳамда шу санада тугаган йил учун умумий даромад тўғрисидаги ҳисоботни, капиталдаги ўзгаришлар тўғрисидаги ҳисоботни ва пул оқимлари тўғрисидаги ҳисоботни, шунингдек, муҳим ҳисоб сиёсати ҳақидаги маълумотларни ўз ичига олган молиявий ҳисоботларга оид изоҳларни ўз ичига олади.

Раҳбариятнинг[11] молиявий ҳисоботлар учун жавобгарлиги

Раҳбарият ушбу молиявий ҳисоботларни Халқаро бухгалтерия стандартлари кенгаши (ХБСК) томонидан чиқарилган МҲХСга мувофиқ тайёрлаш ва ҳаққоний тақдим этиш учун,[12] шунингдек, фирибгарлик ёки хатолик туфайли юзага келишидан қатъи назар, муҳим бузиб кўрсатишлардан холи бўлган молиявий ҳисоботларни тайёрлаш имконини берадиган, раҳбарият зарур деб ҳисоблайдиган ички назорат тизими учун жавобгардир.

Амалиётчининг жавобгарлиги

Бизнинг жавобгарлигимиз илова қилинган молиявий ҳисоботлар бўйича хулоса билдиришдан иборат. Бироқ, Хулоса билдиришдан бош тортиш учун асос бандида тавсифланган масала(лар) туфайли биз молиявий ҳисоботлар бўйича хулоса билдириш учун асос сифатида етарли ва муносиб далилларни ола олмадик.

Хулоса билдиришдан бош тортиш учун асос

Раҳбарият йил охирида мавжуд ашёвий захираларни санаб чиқишни ўтказмади. Биз 20X1 йил 31 декабрь ҳолатига сақланаётган, 20X1 йил 31 декабрь ҳолатига молиявий ҳолат тўғрисидаги ҳисоботда ххх миқдорида кўрсатилган захиралар миқдорига оид зарур деб ҳисоблаган тартиб-таомилларни бажара олмадик.

Бундан ташқари, 20X1 йил сентябрь ойида дебиторлик қарзлари бўйича янги компьютерлаштирилган тизимнинг жорий қилиниши дебиторлик қарзлари ва захираларда кўплаб хатоликларга олиб келди. Бизнинг ҳисоботимиз санасига кўра, раҳбарият ҳали ҳам тизим камчиликларини бартараф этиш ва хатоликларни тузатиш жараёнида эди. Ушбу масалалар натижасида биз ҳисобга олинган ёки ҳисобга олинмаган захиралар ва дебиторлик қарзлари, шунингдек, умумий даромад тўғрисидаги ҳисоботни, капиталдаги ўзгаришлар тўғрисидаги ҳисоботни ва пул оқимлари тўғрисидаги ҳисоботни ташкил этувчи элементлар бўйича бирор тузатиш зарур деб топилиши мумкин-мумкин эмаслигини аниқлай олмадик.

Хулоса билдиришдан бош тортиш

Хулоса билдиришдан бош тортиш учун асос бандида тавсифланган масалаларнинг аҳамиятлилиги туфайли биз илова қилинган молиявий ҳисоботлар бўйича хулоса шакллантириш учун етарли ва муносиб далилларни ола олмадик. Шунга кўра, биз ушбу молиявий ҳисоботлар бўйича хулоса билдирмаймиз.

[Амалиётчининг имзоси]

[Амалиётчининг ҳисоботи санаси]

[Амалиётчи манзили]

---

[11] Ёки муайян юрисдикциядаги ҳуқуқий асослар нуқтаи назаридан мос келадиган бошқа атама.

[12] Раҳбариятнинг жавобгарлиги тўғри ва ҳаққоний тасаввур берадиган молиявий ҳисоботларни тузишдан иборат бўлган ҳолларда, бу қуйидагича ўқилиши мумкин: «Раҳбарият ХБСК томонидан чиқарилган МҲХС Бухгалтерия ҳисоби стандартларига мувофиқ аниқ ва холис тасаввур берувчи молиявий ҳисоботларни тузиш учун ҳамда шундай …» учун жавобгардир.

6-намуна

Ҳолатлар қуйидагиларни ўз ичига олади:

- **Молиявий ҳисоботлар ташкилот раҳбарияти томонидан шартнома қоидаларига риоя қилиш мақсадида шартноманинг молиявий ҳисобот қоидаларига (яъни, махсус мақсадли концептуал асосга) мувофиқ тайёрланган. Раҳбариятда молиявий ҳисобот концептуал асосларини танлаш имконияти йўқ.**
- **Қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асослари — мувофиқлик концептуал асосларидир.**
- **Кўриб чиқиш топшириғи шартлари раҳбариятнинг молиявий ҳисоботлар учун жавобгарлигининг ушбу КТХСнинг 30(b)-бандидаги тавсифини акс эттиради.**
- **Амалиётчининг ҳисоботини тарқатиш ёки фойдаланиш чекланган.**

МУСТАҚИЛ АМАЛИЁТЧИНИНГ КЎРИБ ЧИҚИШ ҲИСОБОТИ

[Тегишли манзил эгаси]

Биз ABC Компаниясининг илова қилинган молиявий ҳисоботларини кўриб чиқдик, улар 20X1 йил 31 декабрь ҳолатига баланс ҳисоботини ҳамда шу санада тугаган йил учун фойда ва зарар тўғрисидаги ҳисоботни, капиталдаги ўзгаришлар тўғрисидаги ҳисоботни ва пул оқимлари тўғрисидаги ҳисоботни, шунингдек, муҳим ҳисоб сиёсатининг қисқача баёнини ва бошқа изоҳловчи маълумотларни ўз ичига олади. Молиявий ҳисоботлар ABC Компанияси раҳбарияти томонидан ABC Компанияси ва DEF Компанияси ўртасидаги 20X1 йил 1 январдаги шартноманинг («шартнома») Z бўлимининг молиявий ҳисобот қоидаларига асосан тайёрланган.

Раҳбариятнинг[13] молиявий ҳисоботлар учун жавобгарлиги

Раҳбарият ушбу молиявий ҳисоботларни шартноманинг Z бўлимининг молиявий ҳисобот қоидаларига мувофиқ тайёрлаш учун, шунингдек, фирибгарлик ёки хатолик туфайли юзага келишидан қатъи назар, муҳим бузиб кўрсатишлардан холи бўлган молиявий ҳисоботларни тайёрлаш имконини берадиган, раҳбарият зарур деб ҳисоблайдиган ички назорат тизими учун жавобгардир.

Амалиётчининг жавобгарлиги

Бизнинг жавобгарлигимиз илова қилинган молиявий ҳисоботлар бўйича хулоса билдиришдан иборат. Биз ўз кўриб чиқишимизни Кўриб чиқиш топшириқлари бўйича 2400-сон халқаро стандарт (КТХС) (Қайта таҳрирланган), «Тарихий молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш топшириқлари»га мувофиқ амалга оширдик. 2400-сон КТХС (Қайта таҳрирланган) биздан молиявий ҳисоботлар яхлит олганда барча муҳим жиҳатларда қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларига мувофиқ тайёрланмаган деб ҳисоблашимизга сабаб бўладиган бирор нарса эътиборимизга тушган-тушмаганлиги тўғрисида хулоса чиқаришимизни талаб қилади. Ушбу стандарт, шунингдек, биздан тегишли ахлоқий талабларга риоя қилишни талаб қилади.

2400-сон КТХСга (Қайта таҳрирланган) мувофиқ молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш — бу чекланган ишончни таъминлаш топшириғидир. Амалиётчи асосан раҳбариятдан ва, тегишли ҳолларда, ташкилот ичидаги бошқа шахслардан сўров ўтказишдан иборат тартиб-таомилларни бажаради ҳамда таҳлилий тартиб-таомилларни қўллайди ва олинган далилларни баҳолайди.

Кўриб чиқишда бажариладиган тартиб-таомиллар Аудит бўйича халқаро стандартларга мувофиқ ўтказиладиган аудитда бажариладиганлардан анча кам. Шунга кўра, биз ушбу молиявий ҳисоботлар бўйича аудиторлик фикрини билдирмаймиз.

Хулоса

Бизнинг кўриб чиқишимизга асосан, ушбу молиявий ҳисоботлар барча муҳим жиҳатларда шартноманинг Z бўлимининг молиявий ҳисобот қоидаларига мувофиқ тайёрланмаган деб ҳисоблашимизга сабаб бўладиган бирор нарса эътиборимизга тушмади.

Бухгалтерия ҳисоби асоси ҳамда тарқатиш ва фойдаланишга оид чеклов

Хулосамизни модификация қилмаган ҳолда, биз бухгалтерия ҳисоби асосини тавсифловчи молиявий ҳисоботларга оид Х-изоҳга эътиборингизни қаратамиз. Молиявий ҳисоботлар ABC Компаниясига юқорида тилга олинган шартноманинг молиявий ҳисобот қоидаларига риоя қилишда ёрдам бериш учун тайёрланган. Натижада, молиявий ҳисоботлар бошқа мақсад учун мос келмаслиги мумкин. Бизнинг ҳисоботимиз фақат ABC Компанияси ва DEF Компанияси учун мўлжалланган бўлиб, ABC Компанияси ёки DEF Компаниясидан бошқа тарафларга тарқатилмаслиги ёки улар томонидан фойдаланилмаслиги лозим.

[Амалиётчининг имзоси]

[Амалиётчининг ҳисоботи санаси]

[Амалиётчи манзили]

---

[13] Ёки муайян юрисдикциядаги ҳуқуқий асослар нуқтаи назаридан мос келадиган бошқа атама.

7-намуна

Ҳолатлар қуйидагиларни ўз ичига олади:

- **Пул маблағлари тушумлари ва тўловлари тўғрисидаги ҳисоботни кўриб чиқиш**
- **Молиявий ҳисобот ташкилот раҳбарияти томонидан кредитордан олинган пул оқими ҳақидаги маълумотга оид сўровга жавоб бериш учун пул маблағлари тушумлари ва тўловлари бўйича бухгалтерия ҳисоби асосига мувофиқ тайёрланган. Молиявий ҳисоботни тайёрлашда қўлланилган бухгалтерия ҳисоби асоси ташкилот ва кредитор ўртасида келишиб олинган.**
- **Қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асослари — муайян фойдаланувчиларнинг молиявий ахборотга бўлган эҳтиёжларини қондириш учун мўлжалланган ҳаққоний тақдим этиш концептуал асосларидир.**
- **Амалиётчи ўз хулосасида «барча муҳим жиҳатларда ҳаққоний тақдим этади» иборасини ишлатиш мақсадга мувофиқ деб аниқлади.**
- **Кўриб чиқиш топшириғи шартлари раҳбариятнинг молиявий ҳисобот учун жавобгарлигининг ушбу КТХСнинг 30(b)-бандидаги тавсифини акс эттиради.**
- **Амалиётчининг ҳисоботини тарқатиш ёки фойдаланиш чекланмаган.**

МУСТАҚИЛ АМАЛИЁТЧИНИНГ КЎРИБ ЧИҚИШ ҲИСОБОТИ

[Тегишли манзил эгаси]

Биз ABC Компаниясининг 20X1 йил 31 декабрда тугаган йил учун илова қилинган пул маблағлари тушумлари ва тўловлари тўғрисидаги ҳисоботини, шунингдек, муҳим ҳисоб сиёсатининг қисқача баёни ва бошқа изоҳловчи маълумотларни (биргаликда «молиявий ҳисобот») кўриб чиқдик. Молиявий ҳисобот ABC Компанияси раҳбарияти томонидан X-изоҳда тавсифланган пул маблағлари тушумлари ва тўловлари бўйича бухгалтерия ҳисоби асосидан фойдаланган ҳолда тайёрланган.

Раҳбариятнинг[14] молиявий ҳисобот учун жавобгарлиги

Раҳбарият ушбу молиявий ҳисоботни X-изоҳда тавсифланган пул маблағлари тушумлари ва тўловлари бўйича бухгалтерия ҳисоби асосига мувофиқ тайёрлаш ва ҳаққоний тақдим этиш учун, шунингдек, фирибгарлик ёки хатолик туфайли юзага келишидан қатъи назар, муҳим бузиб кўрсатишлардан холи бўлган молиявий ҳисоботни тайёрлаш имконини берадиган, раҳбарият зарур деб ҳисоблайдиган ички назорат тизими учун жавобгардир.

Амалиётчининг жавобгарлиги

Бизнинг жавобгарлигимиз илова қилинган молиявий ҳисобот бўйича хулоса билдиришдан иборат. Биз ўз кўриб чиқишимизни Кўриб чиқиш топшириқлари бўйича 2400-сон халқаро стандарт (КТХС) (Қайта таҳрирланган), *«Тарихий молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш топшириқлари»*га мувофиқ амалга оширдик. 2400-сон КТХС (Қайта таҳрирланган) биздан молиявий ҳисобот барча муҳим жиҳатларда қўлланиладиган молиявий ҳисобот концептуал асосларига мувофиқ тайёрланмаган деб ҳисоблашимизга сабаб бўладиган бирор нарса эътиборимизга тушган-тушмаганлиги тўғрисида хулоса чиқаришимизни талаб қилади. Ушбу стандарт, шунингдек, биздан тегишли ахлоқий талабларга риоя қилишни талаб қилади.

2400-сон КТХСга (Қайта таҳрирланган) мувофиқ молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш — бу чекланган ишончни таъминлаш топшириғидир. Амалиётчи асосан раҳбариятдан ва, тегишли ҳолларда, ташкилот ичидаги бошқа шахслардан сўров ўтказишдан иборат тартиб-таомилларни бажаради ҳамда таҳлилий тартиб-таомилларни қўллайди ва олинган далилларни баҳолайди.

Кўриб чиқишда бажариладиган тартиб-таомиллар Аудит бўйича халқаро стандартларга мувофиқ ўтказиладиган аудитда бажариладиганлардан анча кам. Шунга кўра, биз ушбу молиявий ҳисобот бўйича аудиторлик фикрини билдирмаймиз.

Хулоса

Бизнинг кўриб чиқишимизга асосан, молиявий ҳисобот ABC Компаниясининг 20X1 йил 31 декабрда тугаган йил учун пул маблағлари тушумлари ва тўловларини X-изоҳда тавсифланган пул маблағлари тушумлари ва тўловлари бўйича бухгалтерия ҳисоби асосига мувофиқ барча муҳим жиҳатларда ҳаққоний тақдим этмайди (ёки *тўғри ва ҳаққоний тасаввур бермайди*) деб ҳисоблашимизга сабаб бўладиган бирор нарса эътиборимизга тушмади.

[14] Ёки муайян юрисдикциядаги ҳуқуқий асослар нуқтаи назаридан мос келадиган бошқа атама.

Бухгалтерия ҳисоби асоси

Хулосамизни модификация қилмаган ҳолда, биз бухгалтерия ҳисоби асосини тавсифловчи молиявий ҳисоботга оид Х-изоҳга эътиборингизни қаратамиз. Молиявий ҳисобот XYZ Кредиторига маълумот тақдим этиш учун тайёрланган. Натижада, молиявий ҳисобот бошқа мақсад учун мос келмаслиги мумкин.

[Амалиётчининг имзоси]

[Амалиётчининг ҳисоботи санаси]

[Амалиётчи манзили]

2410-СОН КЎРИБ ЧИҚИШ ТОПШИРИҚЛАРИНИНГ ХАЛҚАРО СТАНДАРТИ

ТАШКИЛОТНИНГ МУСТАҚИЛ АУДИТОРИ ТОМОНИДАН БАЖАРИЛАДИГАН ОРАЛИҚ МОЛИЯВИЙ МАЪЛУМОТЛАРНИ КЎРИБ ЧИҚИШ

(2006 йил 15 декабрь ва ундан кейин бошланадиган даврлар учун оралиқ молиявий маълумотни кўриб чиқиш учун амал қилади)

МУНДАРИЖА

	Банд
Кириш	1–3
Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқишнинг умумий тамойиллари	4–6
Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш бўйича топшириқнинг мақсади	7–9
Топшириқ шартларини келишиш	10–11
Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш тартиб-таомиллари	12–29
Бузиб кўрсатишларни баҳолаш	30–33
Раҳбарият баёнотлари	34–35
Аудиторнинг илова қилинган маълумотлар бўйича жавобгарлиги	36–37
Мулоқот	38–42
Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқишнинг характери, кўлами ва натижалари ҳақида хулоса бериш	43–63
Ҳужжатлаштириш	64
Кучга кириш санаси	65

1-илова: Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш учун топшириқ хати намунаси

2-илова: Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқишни бажаришда аудитор томонидан кўриб чиқилиши мумкин бўлган таҳлилий тартиб-таомиллар

3-илова: Раҳбарият баёнот хати намунаси

4-илова: Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш хулосалари намуналари

5-илова: Қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосидан четланиш туфайли шартли хулоса билан текшириш хулосаси намуналари

6-илова: Раҳбарият томонидан белгиланмаган кўламдаги чеклов туфайли шартли хулоса билан кўриб чиқиш хулосаларининг намуналари

7-илова: Қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосидан четланиш туфайли салбий хулосанинг кўриб чиқиш хулосалари намуналари

2410-сон Кўриб чиқиш топшириқларининг халқаро стандарти (КТХС), *“Ташкилотнинг мустақил аудитори томонидан бажариладиган оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш”*, “*Сифат бошқаруви, аудит, кўриб чиқиш, бошқа ишончни таъминлайдиган топшириқлар ва турдош хизматлар бўйича халқаро стандартлар тўпламига муқаддима”* ҳужжати билан биргаликда ўқилиши лозим

Кириш

1. Ушбу Кўриб чиқиш топшириқларининг халқаро стандарти (КТХС)нинг мақсади аудитор аудит мижозининг оралиқ молиявий маълумотларини кўриб чиқиш топшириғини бажарганда аудиторнинг касбий мажбуриятларига, ҳамда ҳисоботнинг шакли ва мазмунига тегишли стандартларни белгилаш ва кўрсатмалар беришдан иборат. "Аудитор" атамаси ушбу КТХС бўйлаб қўлланилади, бу аудитор аудит функциясини бажараётгани учун эмас, балки ушбу КТХСнинг қўллаш доираси ташкилотнинг молиявий ҳисоботларининг мустақил аудитори томонидан бажариладиган оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш билан чекланганлиги учундир.

2. Ушбу КТХС мақсадлари учун, оралиқ молиявий маълумотлар – бу қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосига[1] мувофиқ тайёрланган ва тақдим этилган, ҳамда ташкилотнинг молиявий йилидан қисқароқ давр учун тўлиқ ёки қисқартирилган молиявий ҳисоботлар тўпламидан иборат бўлган молиявий маълумотлардир.

3. **Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқишни бажаришга жалб қилинган аудитор кўриб чиқишни ушбу КТХСга мувофиқ бажариши керак.** Йиллик молиявий ҳисоботларнинг аудитини бажариш орқали, аудитор ташкилот ва унинг муҳитини, шу жумладан унинг ички назоратини тушуниб олади. Аудитор оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқишга жалб қилинганда, бу тушуниш кўриб чиқиш давомида қилинган сўровлар орқали янгиланади ва аудиторга қилиниши керак бўлган сўровларни ва қўлланилиши керак бўлган таҳлилий ва бошқа кўриб чиқиш тартиб-таомилларини мақсадли йўналтиришда ёрдам беради. Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқишни бажаришга жалб қилинган, ва ташкилотнинг аудитори бўлмаган амалиётчи кўриб чиқишни 2400-сон КТХСга (Қайта таҳрирланган), *"Тарихий молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш бўйича топшириқлар"* га мувофиқ бажаради. Амалиётчи одатда ташкилотнинг аудитори каби ташкилот ва унинг муҳитини, шу жумладан унинг ички назоратини бир хил даражада тушунмаслиги туфайли, амалиётчи кўриб чиқиш мақсадига эришиш учун турли сўровлар ва тартиб-таомилларни амалга ошириши керак.

3а. Ушбу КТХС ташкилотнинг аудитори томонидан оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқишга йўналтирилган. Бироқ, у ташкилотнинг аудитори аудит мижозининг оралиқ молиявий маълумотларидан бошқа тарихий молиявий маълумотларни кўриб чиқиш топшириғини бажарганда, шароитларда зарур бўлганидек мослаштирилган ҳолда қўлланилиши лозим.[*]

Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқишнинг умумий тамойиллари

4. **Аудитор ташкилотнинг йиллик молиявий ҳисоботларининг аудитига тегишли ахлоқий талабларга риоя қилиши керак.** Бу ахлоқий талаблар аудиторнинг қуйидаги соҳалардаги профессионал мажбуриятларини бошқаради: мустақиллик, ҳалоллик, холислик, касбий малака ва тегишли эътибор, махфийлик, профессионал хулқ-атвор ва техник стандартлар.

5. **Аудитор алоҳида топшириққа тегишли бўлган сифат назорати тартиб-таомилларини амалга ошириши керак.** Алоҳида топшириққа тегишли бўлган сифат назорати элементларига топшириқда сифат учун раҳбарлик мажбуриятлари, ахлоқий талаблар, мижоз муносабатлари ва аниқ топшириқларни қабул қилиш ва давом эттириш, топшириқ гуруҳларини тайинлаш, топшириқни бажариш ва мониторинг киради.

6. **Аудитор кўриб чиқишни профессионал скептицизм нуқтаи назаридан режалаштириши ва бажариши керак, бунда оралиқ молиявий маълумотларнинг барча муҳим жиҳатларда қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосига мувофиқ тайёрланиши учун муҳим ўзгартириш киритилишини талаб қиладиган ҳолатлар мавжуд бўлиши мумкинлигини тан олиши лозим.** Профессионал скептицизм нуқтаи назари дегани аудитор танқидий фикрлаш билан олинган далилларнинг ҳаққонийлигини танқидий баҳолайди ва ташкилот раҳбариятининг ҳужжатлари ёки баёнотларининг ишончлилигига зид бўлган ёки шубҳа туғдирадиган далилларга сезгир бўлади.

Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш бўйича топшириқнинг мақсади

7. Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш бўйича топшириқнинг мақсади аудиторга кўриб чиқиш асосида оралиқ молиявий маълумотларнинг барча муҳим жиҳатларда қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосига мувофиқ тайёрланмаганлигига ишонишга сабаб бўладиган бирор жиҳат аудиторнинг эътиборига тушган-тушмаганлиги бўйича хулоса билдириш имконини беришдир. Аудитор оралиқ молиявий маълумотлар муҳим даражада бузиб кўрсатилганда номуносиб хулоса билдириш рискини ўртача даражагача камайтириш учун сўровлар ўтказади, таҳлилий ва бошқа кўриб чиқиш тартиб-таомилларини бажаради

8. Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқишнинг мақсади Аудитнинг халқаро стандартлари (АХС)га мувофиқ ўтказиладиган аудитнинг мақсадидан сезиларли даражада фарқ қилади. Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш молиявий маълумотлар тўғри ва ҳаққоний кўриниш бериш-бермаслиги ёки барча муҳим жиҳатларда

---

[1] Масалан, Халқаро бухгалтерия стандартлари кенгаши томонидан чиқарилган Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари.

[*] 3а-банд ва 4-изоҳ ушбу КТХСнинг қўлланилишини аниқлаштириш учун 2007 йил декабрида ушбу КТХСга киритилган.

қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосига мувофиқ ҳаққоний тақдим этилган-этилмаганлиги ҳақида фикр билдириш учун асос тақдим этмайди.

9. Кўриб чиқиш, аудитдан фарқли ўлароқ, оралиқ молиявий маълумотлар муҳим бузиб кўрсатишлардан холи эканлиги ҳақида оқилона ишончни олиш учун мўлжалланмаган. Кўриб чиқиш асосан молиявий ва бухгалтерия масалалари учун жавобгар бўлган шахслардан сўровлар ўтказиш ва таҳлилий ҳамда бошқа кўриб чиқиш тартиб-таомилларини қўллашдан иборат. Кўриб чиқиш оралиқ молиявий маълумотларга таъсир қилувчи муҳим масалаларни аудиторнинг эътиборига олиб келиши мумкин, аммо у аудитда талаб қилинадиган барча далилларни тақдим этмайди.

Топшириқ шартларини келишиш

10. **Аудитор ва мижоз топшириқ шартларини келишиб олишлари лозим.**

11. Келишилган топшириқ шартлари одатда топшириқ хатида қайд этилади. Бундай мулоқот топшириқнинг характерига, ва айниқса, кўриб чиқишнинг мақсади ва кўламига, раҳбариятнинг жавобгарликларига, аудиторнинг жавобгарликлари кўламига, олинган ишончга, ҳамда ҳисоботнинг характери ва шаклига доир нотўғри тушунишларнинг олдини олишга ёрдам беради. Мулоқот одатда қуйидаги масалаларни қамраб олади:

- Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқишнинг мақсади.
- Кўриб чиқишнинг кўлами.
- Оралиқ молиявий маълумотлар учун раҳбариятнинг жавобгарлиги.
- Оралиқ молиявий маълумотларни тайёрлашга тегишли самарали ички назоратни ўрнатиш ва сақлаб туриш учун раҳбариятнинг жавобгарлиги.
- Барча молиявий ёзувлар ва тегишли маълумотларни аудиторга тақдим этиш учун раҳбариятнинг жавобгарлиги.
- Кўриб чиқиш давомида оғзаки равишда қилинган баёнотларни, шунингдек ташкилот ёзувларида назарда тутилган баёнотларни тасдиқлаш учун аудиторга ёзма баёнотларни тақдим этишга раҳбариятнинг розилиги.
- Хулосанинг манзили кўрсатилган ҳолда, чиқариладиган хулосанинг кутилаётган шакли ва мазмуни.
- Оралиқ молиявий маълумотларни ўз ичига олган ҳар қандай ҳужжатда оралиқ молиявий маълумотлар ташкилотнинг аудитори томонидан кўриб чиқилганлиги кўрсатилган бўлса, кўриб чиқиш хулосаси ҳам ҳужжатга киритилишига раҳбариятнинг розилиги.

Намунавий топшириқ хати ушбу КТХСнинг 1-иловасида келтирилган. Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш бўйича топшириқ шартлари йиллик молиявий ҳисоботларни аудит қилиш бўйича топшириқ шартлари билан бирлаштирилиши ҳам мумкин.

Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш тартиб-таомиллари

Ташкилот ва унинг муҳитини, шу жумладан унинг ички назоратини тушуниш

12. **Аудитор ташкилот ва унинг муҳитини, шу жумладан ҳам йиллик, ҳам оралиқ молиявий маълумотларни тайёрлашга тегишли унинг ички назоратини топшириқни режалаштириш ва бажариш учун етарли даражада тушуниши керак, бу унга қуйидагиларни амалга ошириш имконини беради:**

(a) **Потенциал муҳим бузиб кўрсатиш турларини аниқлаш ва уларнинг юзага келиш эҳтимолини кўриб чиқиш; ва**

(b) **Аудиторга оралиқ молиявий маълумотларнинг барча муҳим жиҳатларда қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосига мувофиқ тайёрланмаганлигига ишонишга сабаб бўладиган бирор жиҳат аудиторнинг эътиборига тушган-тушмаганлиги ҳақида хулоса бериш учун асос бўлиб хизмат қиладиган сўровлар, таҳлилий ва бошқа кўриб чиқиш тартиб-таомилларини танлаш.**

13. 315-сон АХС (2019 йилда қайта таҳрирланган), *"Муҳим бузиб кўрсатиш рискларини аниқлаш ва уларни баҳолаш"* талаб қилганидек, ташкилотнинг молиявий ҳисоботларини бир ёки бир нечта йиллик даврлар учун аудит қилган аудитор, аудитни ўтказиш учун етарли бўлган йиллик молиявий маълумотларни тайёрлашга тегишли ташкилот ва унинг муҳитини, шу жумладан унинг ички назоратини тушуниб олган. Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқишни режалаштиришда, аудитор бу тушунишни янгилайди. Аудитор шунингдек, оралиқ молиявий маълумотларни тайёрлашга тегишли ички назоратни етарли даражада тушуниб олади, чунки у йиллик молиявий маълумотларга тегишли ички назоратдан фарқ қилиши мумкин.

14. Аудитор ташкилот ва унинг муҳитини, шу жумладан унинг ички назоратини тушунишда қилиниши керак бўлган

сўровларни ва қўлланилиши керак бўлган таҳлилий ва бошқа кўриб чиқиш тартиб-таомилларини аниқлаш, ҳамда сўровлар йўналтирилиши ёки таҳлилий ёки бошқа кўриб чиқиш тартиб-таомиллари қўлланилиши мумкин бўлган аниқ ҳодисалар, операциялар ёки баёнотларни аниқлаш учун фойдаланади.

15. Аудитор томонидан ташкилот ва унинг муҳити, шу жумладан унинг ички назорати ҳақидаги тушунишни янгилаш учун бажариладиган тартиб-таомиллар одатда қуйидагиларни ўз ичига олади:

- Аудиторга жорий давр оралиқ молиявий маълумотларига таъсир қилиши мумкин бўлган масалаларни аниқлашга имкон бериш учун, зарур даражада ўтган йилнинг аудити ва жорий йилнинг аввалги оралиқ давр(лар)и ҳамда ўтган йилнинг мос келувчи оралиқ давр(лар)и кўриб чиқиш ҳужжатларини ўқиш.
- Ўтган йилнинг молиявий ҳисоботлари аудитида аниқланган назорат воситаларини раҳбарият томонидан четлаб ўтиш риски ҳам киритилган ҳар қандай аҳамиятли рискларни кўриб чиқиш.
- Энг сўнгги йиллик ва таққосланадиган аввалги давр оралиқ молиявий маълумотларини ўқиш.
- Бажариладиган тартиб-таомилларнинг характери ва кўламини аниқлашда ва бузиб кўрсатишлар таъсирини баҳолашда ёрдам бериш учун оралиқ молиявий маълумотларга тегишли қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосига ҳавола қилган ҳолда муҳимликни кўриб чиқиш.
- Ўтган йилнинг молиявий ҳисоботларидаги ҳар қандай тузатилган муҳим бузиб кўрсатишлар ва аниқланган ҳар қандай тузатилмаган муҳим бўлмаган бузиб кўрсатишларнинг характерини кўриб чиқиш.
- Ички назоратдаги аҳамиятли камчиликлар каби аҳамиятли бўлиши мумкин бўлган аҳамиятли молиявий ҳисоб-китоб ва ҳисобот масалаларини кўриб чиқиш.
- Жорий йилнинг молиявий ҳисоботларига нисбатан бажарилган ҳар қандай аудит тартиб-таомиллари натижаларини кўриб чиқиш.
- Бажарилган ҳар қандай ички аудит ва раҳбарият томонидан кейинчалик кўрилган чоралар натижаларини кўриб чиқиш.
- Фирибгарлик натижасида оралиқ молиявий маълумотлар муҳим даражада бузиб кўрсатилиши мумкинлиги риски бўйича раҳбарият баҳолашининг натижалари ҳақида раҳбариятдан сўраш.
- Ташкилотнинг бизнес фаолиятидаги ўзгаришларнинг таъсири ҳақида раҳбариятдан сўраш.
- Ички назоратдаги ҳар қандай аҳамиятли ўзгаришлар ва бундай ўзгаришларнинг оралиқ молиявий маълумотларни тайёрлашга потенциал таъсири ҳақида раҳбариятдан сўраш.
- Оралиқ молиявий маълумотлар келишилган ёки мослаштирилган асосий бухгалтерия ёзувларининг ишончлилиги ва оралиқ молиявий маълумотлар тайёрланган жараён ҳақида раҳбариятдан сўраш.

16. Аудитор компонентлар учун бажариладиган, агар мавжуд бўлса, кўриб чиқиш тартиб-таомилларининг характерини аниқлайди ва, қўлланиладиган бўлса, бу масалаларни кўриб чиқишда иштирок этувчи бошқа аудиторларга етказади. Кўриб чиқиладиган омилларга компонентларнинг оралиқ молиявий маълумотларидаги муҳимлик ва бузиб кўрсатиш риски, ҳамда аудиторнинг бундай маълумотларни тайёрлаш бўйича ички назоратнинг марказлаштирилган ёки марказлаштирилмаганлик даражаси ҳақидаги тушуниши киради.

17. **Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқишни режалаштириш ва бажариш учун, ҳали АХСларга мувофиқ йиллик молиявий ҳисоботларнинг аудитини бажармаган яқинда тайинланган аудитор, ҳам йиллик, ҳам оралиқ молиявий маълумотларни тайёрлашга тегишли ташкилот ва унинг муҳити, шу жумладан унинг ички назоратини тушуниб олиши лозим.**

18. Бу тушуниш аудиторга ушбу КТХСга мувофиқ оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқишда қилинадиган сўровларни ва қўлланиладиган таҳлилий ва бошқа кўриб чиқиш тартиб-таомилларини мақсадли йўналтириш имконини беради. Бу тушуниб олишнинг бир қисми сифатида, аудитор одатда аввалги аудитордан сўровлар қилади ва, амалий имкони бўлса, аввалги йиллик аудит учун ва жорий йилда аввалги аудитор томонидан кўриб чиқилган ҳар қандай аввалги оралиқ даврлар учун аввалги аудиторнинг ҳужжатларини кўриб чиқади. Бундай ҳолда, аудитор ҳар қандай тузатилган бузиб кўрсатишларнинг ва аввалги аудитор томонидан жамланган ҳар қандай тузатилмаган бузиб кўрсатишларнинг характерини, назорат воситаларини раҳбарият томонидан четлаб ўтиш риски ҳам киритилган ҳар қандай аҳамиятли рискларни, ҳамда ички назоратдаги аҳамиятли камчиликлар каби аҳамиятли бўлиши мумкин бўлган аҳамиятли бухгалтерия ва ҳар қандай ҳисобот масалаларини кўриб чиқади.

Сўровлар, таҳлилий ва бошқа кўриб чиқиш тартиб-таомиллари

19. Аудитор сўровларни асосан молиявий ва бухгалтерия масалалари учун жавобгар бўлган шахслардан талаб қилиши ва аудиторга бажарилган тартиб-таомиллар асосида оралиқ молиявий маълумотларнинг барча муҳим жиҳатларда қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосига мувофиқ тайёрланмаганлигига ишонишга

сабаб бўладиган бирор жиҳат аудиторнинг эътиборига тушган-тушмаганлиги ҳақида хулоса чиқариш имконини берадиган таҳлилий ва бошқа кўриб чиқиш тартиб-таомилларини бажариши лозим.

20. Кўриб чиқиш одатда текшириш, кузатиш ёки тасдиқлаш орқали бухгалтерия ёзувларининг тестларини талаб қилмайди. Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқишни бажариш учун тартиб-таомиллар одатда оралиқ молиявий маълумотларга тегишли аҳамиятли бухгалтерия масалалари бўйича олинган маълумотларни тасдиқлаш ўрнига, асосан молиявий ва бухгалтерия масалалари учун жавобгар бўлган шахслардан сўровлар қилиш ва таҳлилий ҳамда бошқа кўриб чиқиш тартиб-таомилларини қўллаш билан чекланади. Ташкилот ва унинг муҳити, шу жумладан унинг ички назорати ҳақидаги аудиторнинг тушуниши, аввалги аудитга тегишли риск баҳолашларининг натижалари ва оралиқ молиявий маълумотларга тегишли муҳимлик ҳақидаги аудиторнинг мулоҳазаси қилинган сўровларнинг, ҳамда қўлланилган таҳлилий ва бошқа кўриб чиқиш тартиб-таомилларининг характери ва кўламига таъсир қилади.

21. Аудитор одатда қуйидаги тартиб-таомилларни бажаради:

- Оралиқ молиявий маълумотларга таъсир қилиши мумкин бўлган масалаларни аниқлаш учун акциядорлар, бошқарув учун масъул шахслар ва бошқа тегишли қўмиталар йиғилишларининг баённомаларини ўқиш, ҳамда оралиқ молиявий маълумотларга таъсир қилиши мумкин бўлган баённомалари мавжуд бўлмаган йиғилишларда кўриб чиқилган масалалар ҳақида сўраш.
- Аввалги аудит ёки кўриб чиқишлар пайтида аудит ёки кўриб чиқиш хулосасини ўзгартиришга, бухгалтерия тузатишларига ёки тузатилмаган бузиб кўрсатишларга сабаб бўлган масалаларнинг таъсирини, агар мавжуд бўлса, кўриб чиқиш.
- Тегишли жойларда, ҳисобот берувчи ташкилотнинг муҳим компонентларининг оралиқ молиявий маълумотларини кўриб чиқишни бажараётган бошқа аудиторлар билан мулоқот қилиш.
- Қуйидагилар ҳақида молиявий ва бухгалтерия масалалари учун жавобгар бўлган раҳбарият аъзоларидан ва бошқа тегишли шахслардан сўраш:
    - Оралиқ молиявий маълумотлар қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосига мувофиқ тайёрланган ва тақдим этилганлиги.
    - Бухгалтерия тамойилларида ёки уларни қўллаш усулларида ҳеч қандай ўзгаришлар бўлган ёки бўлмаганлиги.
    - Ҳар қандай янги операциялар янги бухгалтерия тамойилини қўллашни талаб қилган-қилмаганлиги.
    - Оралиқ молиявий маълумотларда ҳар қандай маълум бўлган тузатилмаган бузиб кўрсатишлар мавжуд ёки мавжуд эмаслиги.
    - Бизнесни бирлаштириш ёки бизнес сегментини сотиш каби оралиқ молиявий маълумотларга таъсир қилган бўлиши мумкин бўлган ғайриоддий ёки мураккаб ҳолатлар.
    - Ҳаққоний қиймат бўйича баҳолаш ёки маълумотларни ёритиб бериш учун тегишли бўлган аҳамиятли фаразлар ва ташкилот номидан маълум ҳаракат йўналишларини амалга ошириш бўйича раҳбариятнинг нияти ва қобилияти.
    - Боғлиқ томонлар билан операциялар оралиқ молиявий маълумотларда тегишли равишда ҳисобга олинган ва ёритиб берилганлиги.
    - Мажбуриятлар ва шартномавий мажбуриятлардаги аҳамиятли ўзгаришлар.
    - Суд жараёнлари ёки даъволарни ўз ичига олган шартли мажбуриятлардаги аҳамиятли ўзгаришлар.
    - Қарз шартномалари шартларига риоя қилиш.
    - Кўриб чиқиш тартиб-таомилларини қўллаш жараёнида юзага келган саволлар бўйича масалалар.
    - Оралиқ даврнинг охирги бир неча кунларида ёки кейинги оралиқ даврнинг биринчи бир неча кунларида содир бўлган аҳамиятли операциялар.
    - Қуйидагиларни ўз ичига олган ташкилотга таъсир қилувчи ҳар қандай фирибгарлик ёки шубҳали фирибгарлик ҳақидаги маълумот:
        - Раҳбарият;
        - Ички назоратда аҳамиятли роль бажарувчи ходимлар; ёки
        - Фирибгарлик оралиқ молиявий маълумотларга муҳим таъсир кўрсатиши мумкин бўлган бошқа шахслар.
    - Ходимлар, собиқ ходимлар, таҳлилчилар, тартибга солувчи органлар ёки бошқалар томонидан хабар қилинган ташкилотнинг оралиқ молиявий маълумотларига таъсир қилувчи ҳар қандай фирибгарлик ёки шубҳали фирибгарлик бўйича даъволар ҳақида маълумот.
    - Оралиқ молиявий маълумотларга муҳим таъсир кўрсатиши мумкин бўлган қонун ва қоидаларга ҳар

қандай ҳақиқий ёки мумкин бўлган риоя қилмаслик ҳақида маълумот.

- Оралиқ молиявий маълумотларда ғайриоддий кўринадиган ва оралиқ молиявий маълумотларда муҳим бузиб кўрсатишни акс эттириши мумкин бўлган муносабатлар ва алоҳида моддаларни аниқлаш учун мўлжалланган таҳлилий тартиб-таомилларни оралиқ молиявий маълумотларга қўллаш. Таҳлилий тартиб-таомиллар нисбат таҳлили ва тенденция таҳлили ёки регрессив таҳлил каби статистик техникаларни ўз ичига олиши ва қўлда ёки компьютер ёрдамида амалга оширилиши мумкин. Ушбу КТХСнинг 2-иловаси аудитор оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқишни бажаришда кўриб чиқишида қўллаш мумкин бўлган таҳлилий тартиб-таомиллар намуналарини ўз ичига олади.
- Оралиқ молиявий маълумотларни ўқиш ва оралиқ молиявий маълумотларнинг барча муҳим жиҳатларда қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосига мувофиқ тайёрланмаганлигига ишонишга сабаб бўладиган бирор жиҳат аудиторнинг эътиборига тушган-тушмаганлигини кўриб чиқиш.

22. Аудитор кўпгина кўриб чиқиш тартиб-таомилларини ташкилотнинг оралиқ молиявий маълумотларини тайёрлашидан олдин ёки бир вақтда бажариши мумкин. Масалан, ташкилот ва унинг муҳити, шу жумладан унинг ички назоратини тушунишни янгилаш ва тегишли баённомаларни ўқиб чиқишни оралиқ давр тугашидан олдин бошлаш амалий бўлиши мумкин. Баъзи кўриб чиқиш тартиб-таомилларини оралиқ даврнинг аввалроқ вақтида бажариш оралиқ молиявий маълумотларга таъсир қилувчи муҳим бухгалтерия масалаларини эрта аниқлаш ва кўриб чиқиш имконини беради.

23. Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқишни бажараётган аудитор шунингдек ташкилотнинг йиллик молиявий ҳисоботларининг аудитини бажаришга ҳам жалб қилинган. Қулайлик ва самарадорлик учун, аудитор баъзи аудит тартиб-таомилларини оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш билан бир вақтда бажаришга қарор қилиши мумкин. Масалан, оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш билан боғлиқ ҳолда директорлар кенгаши йиғилишларининг баённомаларини ўқишдан олинган маълумотлар йиллик аудит учун ҳам ишлатилиши мумкин. Аудитор шунингдек оралиқ кўриб чиқиш пайтида бизнес бирлашмалари, қайта ташкил этишлар ёки аҳамиятли тушум операциялари каби давр давомида содир бўлган аҳамиятли ёки ғайриоддий операциялар бўйича аудит тартиб-таомилларини бажариш каби йиллик молиявий ҳисоботлар аудити мақсадида бажарилиши керак бўлган аудит тартиб-таомилларини бажаришга қарор қилиши мумкин.

24. Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш одатда суд жараёнлари ёки даъволар ҳақидаги сўровларни тасдиқлашни талаб қилмайди. Шу сабабли, одатда ташкилотнинг юристига сўров хатини юбориш зарур эмас. Бироқ, агар аудиторнинг эътиборига оралиқ молиявий маълумотларнинг барча муҳим жиҳатларда қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосига мувофиқ тайёрланмаганлигига шубҳа уйғотадиган масала тушса ва аудитор ташкилотнинг юристи тегишли маълумотга эга бўлиши мумкин деб ҳисобласа, суд жараёнлари ёки даъволар бўйича ташкилотнинг юристи билан тўғридан-тўғри мулоқот қилиш ўринли бўлиши мумкин.

25. Аудитор оралиқ молиявий маълумотлар асосий бухгалтерия ёзувлари билан мос келиши ёки мослаштирилганлиги ҳақида далил олиши лозим. Аудитор оралиқ молиявий маълумотларни қуйидагиларга мувофиқлигини текшириш орқали оралиқ молиявий маълумотлар асосий бухгалтерия ёзувлари билан мос келиши ёки мослаштирилганлиги ҳақида далил олиши мумкин:

(a) Бош китоб каби бухгалтерия ёзувлари ёки бухгалтерия ёзувлари билан мос келувчи ёки мослаштирилган консолидацияланган жадвал; ва
(b) Зарур бўлганда ташкилот ёзувларидаги бошқа қўллаб-қувватловчи маълумотлар.

26. **Аудитор раҳбариятдан, кўриб чиқиш хулосасисанасигача бўлган барча ҳодисалар, оралиқ молиявий маълумотларда тузатиш ёки маълумотларни ёритиб беришни талаб қиладиган ҳодисалар аниқланганлигини сўраши лозим.** Аудитор учун кўриб чиқиш хулосаси санасидан кейин содир бўлган ҳодисаларни аниқлаш учун бошқа тартиб-таомилларни бажариш зарур эмас.

27. **Аудитор раҳбариятдан, ташкилотнинг фаолият узлуксизлигини баҳолашда ўзгаришлар киритганлигини сўраши лозим. Агар бу сўров ёки бошқа кўриб чиқиш тартиб-таомиллари натижасида аудитор ташкилотнинг фаолият узлуксизлиги асосида давом эттириш қобилиятига аҳамиятли шубҳа туғдирадиган ҳодисалар ёки шароитлардан хабардор бўлса, аудитор:**

a) **Раҳбариятдан фаолият узлуксизлигини баҳолашига асосланган келажакдаги ҳаракатлар режаси, бу режаларнинг амалга ошириш имконияти ва раҳбарият бу режаларнинг натижаси вазиятни яхшилайди деб ҳисоблаши юзасидан сўраши лозим; ва**

(b) **Оралиқ молиявий маълумотларда бундай масалалар ҳақидаги маълумотларни ёритиб беришнинг етарлилигини кўриб чиқиш лозим.**

28. Ташкилотнинг фаолият узлуксизлиги асосида давом эттириш қобилиятига аҳамиятли шубҳа туғдирадиган ҳодисалар ёки шароитлар йиллик молиявий ҳисоботлар санасида мавжуд бўлган бўлиши ёки раҳбариятдан сўров ўтказиш ёки бошқа кўриб чиқиш тартиб-таомилларини бажариш жараёнида аниқланиши мумкин. Бундай ҳодисалар

ёки шароитлар аудиторнинг эътиборига келганда, аудитор раҳбариятдан келажакдаги ҳаракатлар режаси, масалан, активларни сотиш, пул қарз олиш ёки қарзни қайта тузиш, харажатларни камайтириш ёки кечиктириш, ёки капитални кўпайтириш режалари ҳақида сўрайди. Аудитор шунингдек раҳбарият режаларининг амалга ошириш имконияти ва раҳбарият бу режаларнинг натижаси вазиятни яхшилайди деб ҳисоблашини сўрайди. Бироқ, одатда аудитор учун раҳбарият режаларининг амалга ошириш имкониятини тасдиқлаш ва бу режаларнинг натижаси вазиятни яхшилашини текшириш зарур эмас.

29. **Агар аудиторнинг эътиборига шундай масала келса, бу аудиторни оралиқ молиявий маълумотлар қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосига мувофиқ, барча муҳим жиҳатларга кўра, тайёрланиши учун муҳим тузатиш киритилиши керакми деган саволга олиб келса, аудитор кўриб чиқиш хулосасида фикр билдириш имконини берадиган қўшимча сўровлар ўтказиши ёки бошқа тартиб-таомилларни бажариши лозим.** Масалан, агар аудиторнинг кўриб чиқиш тартиб-таомиллари аудиторни муҳим сотиш операцияси қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосига мувофиқ қайд этилганми деган саволга олиб келса, аудитор ўз саволларини ҳал қилиш учун етарли бўлган қўшимча тартиб-таомилларни, масалан, операция шартларини юқори даражадаги маркетинг ва бухгалтерия ходимлари билан муҳокама қилиш ёки сотиш шартномасини ўқиб чиқиш каби тартиб-таомилларни бажаради.

Бузиб кўрсатишларни баҳолаш

30. **Аудитор аудиторнинг эътиборига келган тузатилмаган бузиб кўрсатишлар алоҳида ва жамланган ҳолда оралиқ молиявий маълумотлар учун муҳим эканлигини баҳолаши лозим.**

31. Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш, аудит топшириғидан фарқли ўлароқ, оралиқ молиявий маълумотлар муҳим бузиб кўрсатишлардан холи эканлиги ҳақида оқилона ишончни олиш учун мўлжалланмаган. Бироқ, аудиторнинг эътиборига келган бузиб кўрсатишлар, шу жумладан етарли бўлмаган маълумотларни ёритиб беришлар, оралиқ молиявий маълумотлар қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосига мувофиқ, барча муҳим жиҳатларга кўра, тайёрланиши учун муҳим тузатиш киритилиши зарурлигини аниқлаш учун алоҳида ва жамланган ҳолда баҳоланади.

32. Аудитор ташкилот тузатмаган ҳар қандай бузиб кўрсатишларнинг муҳимлигини баҳолашда профессионал мулоҳаза юритади. Аудитор бузиб кўрсатишларнинг тури, сабаби ва миқдори, бузиб кўрсатишлар олдинги йилда ёки жорий йилнинг оралиқ даврида келиб чиққанлиги, ва бузиб кўрсатишларнинг келажакдаги оралиқ ёки йиллик даврларга потенциал таъсири каби масалаларни кўриб чиқади.

33. Аудитор бузиб кўрсатишлар жамланишига ҳожат бўлмаган миқдорни белгилаши мумкин, чунки аудитор бундай миқдорларнинг жамланиши оралиқ молиявий маълумотларга муҳим таъсир кўрсатмаслигини кутади. Шундай қилиб, аудитор муҳимликни аниқлаш миқдорий ва сифат жиҳатларини ўз ичига олишини ва нисбатан кичик миқдордаги бузиб кўрсатишлар шунга қарамай оралиқ молиявий маълумотларга муҳим таъсир кўрсатиши мумкинлигини ҳисобга олади.

Раҳбарият баёнотлари

34. **Аудитор раҳбариятдан қуйидагилар бўйича ёзма баёнотлар олиши лозим:**

    (a) **У фирибгарлик ва хатоларнинг олдини олиш ва аниқлаш учун ички назоратни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш борасидаги жавобгарлигини тан олади;**

    (b) **Оралиқ молиявий маълумотлар қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосига мувофиқ тайёрланган ва тақдим этилган;**

    (c) **У кўриб чиқиш давомида аудитор томонидан жамланган тузатилмаган бузиб кўрсатишларнинг, умуман олганда оралиқ молиявий маълумотларга нисбатан алоҳида ҳам, жамланган ҳолда ҳам таъсири муҳим эмас деб ҳисоблайди. Бундай бузиб кўрсатишларнинг қисқача баёни ёзма баёнотларга киритилган ёки илова қилинган;**

    (d) **У аудиторга ташкилотга таъсир қилиши мумкин бўлган раҳбариятга маълум бўлган ҳар қандай фирибгарликлар ёки гумон қилинаётган фирибгарликлар билан боғлиқ барча муҳим фактларни ошкор қилган;**

    (e) **У аудиторга оралиқ молиявий маълумотлар фирибгарлик туфайли муҳим даражада бузиб кўрсатилиши мумкинлиги рискини баҳолаш натижаларини ошкор қилган;**[2]

---

[2] 240-сон АХС, *"Молиявий ҳисоботлар аудитида фирибгарликни кўриб чиқиш бўйича аудиторнинг жавобгарлиги"*, 36-бандида тушунтирилганидек, бундай баҳолашнинг характери, ҳажми ва частотаси ташкилотдан ташкилотга ўзгаради ва раҳбарият батафсил баҳолашни йиллик асосда ёки узлуксиз мониторинг доирасида амалга ошириши мумкин. Шунга кўра, ушбу баёнот, оралиқ молиявий маълумотларга тааллуқли бўлган даражада, ташкилотнинг ўзига хос ҳолатларига мослаштирилган.

(f) **У аудиторга оралиқ молиявий маълумотларни тайёрлашда ҳисобга олиниши керак бўлган қонун ва норматив ҳужжатларга мувофиқ келмасликнинг барча маълум ҳақиқий ёки мумкин бўлган ҳолатларини ошкор қилган; ва**

(g) **У аудиторга баланс ҳисоботи санасидан кейин ва кўриб чиқиш хулосаси санасигача бўлган даврда содир бўлган, оралиқ молиявий маълумотларда тузатиш ёки маълумотларни ёритиб беришни талаб қиладиган барча муҳим ҳодисаларни ошкор қилган.**

35. Аудитор ташкилотнинг бизнеси ёки соҳасига хос масалаларга тегишли қўшимча баёнотларни тегишли равишда олади. Раҳбариятнинг намунавий баёнот хати ушбу КТХСга 3-иловада келтирилган.

Аудиторнинг илова қилинган маълумотлар бўйича жавобгарлиги

36. **Аудитор оралиқ молиявий маълумотларга илова қилинган бошқа маълумотларни ўқиб чиқиши ва бундай маълумотлар оралиқ молиявий маълумотларга муҳим номувофиқ эканлигини кўриб чиқиши лозим.** Агар аудитор муҳим номувофиқликни аниқласа, аудитор оралиқ молиявий маълумотлар ёки бошқа маълумотларга тузатиш киритиш зарурлигини кўриб чиқади. Агар оралиқ молиявий маълумотларга тузатиш киритиш зарур бўлса ва раҳбарият тузатиш киритишдан бош тортса, аудитор бу ҳолатнинг кўриб чиқиш хулосасига таъсирини кўриб чиқади. Агар бошқа маълумотларга тузатиш киритиш зарур бўлса ва раҳбарият тузатиш киритишдан бош тортса, аудитор кўриб чиқиш хулосасига муҳим номувофиқликни тавсифловчи қўшимча банд киритиш ёки кўриб чиқиш хулосасини чиқаришни кечиктириш ёки топшириқдан четлашиш каби бошқа чораларни кўришни кўриб чиқади. Масалан, раҳбарият фойданинг муқобил ўлчовларини тақдим этиши мумкин, бу ўлчовлар молиявий кўрсаткичларни оралиқ молиявий маълумотларга нисбатан ижобийроқ тасвирлайди, ва бундай муқобил ўлчовларга ҳаддан ташқари эътибор қаратилади, улар аниқ таърифланмаган ёки оралиқ молиявий маълумотларга аниқ солиштирилмаган холда, улар чалкаш ва потенциал чалғитувчи бўлиши мумкин.

37. **Агар аудиторнинг эътиборига шундай масала келса, бу аудиторни бошқа маълумотлар фактнинг муҳим бузиб кўрсатилишини ўз ичига олади деб ҳисоблашга олиб келса, аудитор бу масалани ташкилотнинг раҳбарияти билан муҳокама қилиши лозим.** Муҳим номувофиқликларни аниқлаш мақсадида бошқа маълумотларни ўқиб чиқиш жараёнида, аудиторнинг эътиборига фактнинг аниқ муҳим бузиб кўрсатилиши келиши мумкин (яъни, оралиқ молиявий маълумотларда кўринадиган масалаларга тегишли бўлмаган, лекин бузиб тақдим этилган ёки тақдим этилган маълумотлар). Ташкилотнинг раҳбарияти билан масалани муҳокама қилишда, аудитор бошқа маълумотларнинг ишончлилигини ва аудиторнинг сўровларига раҳбариятнинг жавобларини, фикр ёки мулоҳазалардаги асосли фарқлар мавжудлигини ва фактнинг аниқ бузиб кўрсатилишини ҳал қилиш учун раҳбариятдан малакали учинчи томон билан маслаҳатлашишни сўраш зарурлигини кўриб чиқади. Агар фактнинг муҳим бузиб кўрсатилишини тузатиш учун тузатиш киритиш зарур бўлса ва раҳбарият тузатиш киритишдан бош тортса, аудитор бошқарув учун масъул шахсларга хабар бериш ва ҳуқуқий маслаҳат олиш каби тегишли қўшимча чораларни кўришни кўриб чиқади.

Мулоқот

38. **Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш натижасида, аудиторнинг эътиборига шундай масала келса, бу аудиторни оралиқ молиявий маълумотлар қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосига мувофиқ, барча муҳим жиҳатларга кўра, тайёрланиши учун муҳим тузатиш киритиш зарур деб ҳисоблашга олиб келса, аудитор бу масалани имкон қадар тезроқ раҳбариятнинг тегишли даражасига етказиши лозим.**

39. **Агар аудиторнинг мулоҳазасига кўра, раҳбарият оқилона вақт ичида тегишли равишда жавоб бермаса, аудитор бошқарув учун масъул шахсларга хабар бериши лозим.** Хабар бериш имкон қадар тезроқ, оғзаки ёки ёзма равишда амалга оширилади. Аудиторнинг оғзаки ёки ёзма хабар бериш ҳақидаги қарорига хабар берилаётган масаланинг характери, сезгирлиги ва аҳамияти ҳамда хабар бериш вақти каби омиллар таъсир қилади. Агар маълумотлар оғзаки етказилса, аудитор хабар беришни ҳужжатлаштиради.

40. **Агар аудиторнинг мулоҳазасига кўра, бошқарув учун масъул шахслар оқилона вақт ичида тегишли равишда жавоб бермаса, аудитор қуйидагиларни кўриб чиқиш лозим:**

(a) **Ҳисоботга ўзгартириш киритиш зарурлиги; ёки**

(b) **Топшириқдан воз кечиш имконияти; ва**

(c) **Йиллик молиявий ҳисоботларни аудит қилиш бўйича тайинловдан истеъфо бериш имконияти.**

41. **Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш натижасида, аудиторнинг эътиборига шундай масала келса, бу аудиторни ташкилот томонидан фирибгарлик ёки қонун ва норматив ҳужжатларга мувофиқ келмаслик мавжудлигига ишонишга олиб келса, аудитор бу масалани имкон қадар тезроқ раҳбариятнинг тегишли даражасига етказиши лозим.** Раҳбариятнинг қайси даражаси тегишли эканлигини аниқлашга тил

бириктириш эҳтимоли ёки раҳбарият аъзосининг иштироки таъсир қилади. Аудитор шунингдек бундай масалалар ҳақида бошқарув учун масъул шахсларга хабар бериш зарурлигини кўриб чиқади ва буни кўриб чиқиш учун оқибатларини кўриб чиқади.

42. **Аудитор оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқишдан келиб чиқадиган бошқарувга оид тегишли масалаларни бошқарув учун масъул шахсларга етказиши лозим.** Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш натижасида, аудитор шундай масалалардан хабардор бўлиши мумкинки, аудиторнинг фикрича, бу масалалар бошқарув учун масъул шахслар учун молиявий ҳисобот бериш ва маълумотларни ёритиб бериш жараёнини назорат қилишда ҳам муҳим, ҳам ўринли бўлиши мумкин. Аудитор бундай масалаларни бошқарув учун масъул шахсларга етказади.

Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқишнинг характери, кўлами ва натижалари ҳақида хулоса бериш

43. **Аудитор қуйидагиларни ўз ичига олган ёзма хулоса чиқариши лозим:**

(a) **Тегишли сарлавҳа**

(b) **Топшириқ ҳолатлари талаб қилганидек, манзил эгаси.**

(c) **Таҳлил қилинган оралиқ молиявий маълумотларни аниқлаш, шу жумладан молиявий ҳисоботларнинг тўлиқ ёки қисқартирилган тўпламида мавжуд бўлган ҳар бир ҳисоботнинг номини аниқлаш ва оралиқ молиявий маълумотлар қамраб олган сана ва даврни кўрсатиш.**

(d) **Агар оралиқ молиявий маълумотлар ҳаққоний тақдим этишга эришиш учун мўлжалланган молиявий ҳисобот асосига мувофиқ тайёрланган умумий мақсадли молиявий ҳисоботларнинг тўлиқ тўпламини ўз ичига олса, раҳбарият қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосига мувофиқ оралиқ молиявий маълумотларни тайёрлаш ва ҳаққоний тақдим этиш учун жавобгар эканлиги ҳақида баёнот.**

(e) **Бошқа ҳолатларда, раҳбарият қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосига мувофиқ оралиқ молиявий маълумотларни тайёрлаш ва тақдим этиш учун жавобгар эканлиги ҳақида баёнот.**

(f) **Аудитор кўриб чиқишга асосланган оралиқ молиявий маълумотлар бўйича хулоса билдириш учун жавобгар эканлиги ҳақида баёнот.**

(g) **Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш 2410-сон Кўриб чиқишларнинг Халқаро Стандарти (КТХС), "Ташкилотнинг мустақил аудитори томонидан бажариладиган оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш"га мувофиқ ўтказилганлиги ҳақида баёнот, ва бундай кўриб чиқиш асосан молиявий ва бухгалтерия масалалари учун жавобгар бўлган шахслардан сўровлар ўтказиш, таҳлилий ва бошқа кўриб чиқиш тартиб-таомилларини қўллашдан иборат эканлиги ҳақида баёнот.**

(h) **Кўриб чиқиш Аудитнинг халқаро стандартларига мувофиқ ўтказиладиган аудитга нисбатан кўлами жиҳатидан анча камроқ эканлиги ва шунинг учун аудиторга аудит даврида аниқланиши мумкин бўлган барча аҳамиятли масалалардан хабардор бўлиш имконини бермаслиги ҳамда шунга кўра ҳеч қандай аудиторлик фикри билдирилмаслиги ҳақида баёнот.**

(i) **Агар оралиқ молиявий маълумотлар ҳаққоний тақдим этишга эришиш учун мўлжалланган молиявий ҳисобот асосига мувофиқ тайёрланган умумий мақсадли молиявий ҳисоботларнинг тўлиқ тўпламини ўз ичига олса, аудиторнинг эътиборига шундай нарса келганми, бу аудиторни оралиқ молиявий маълумотлар барча муҳим жиҳатларга кўра, қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосига мувофиқ тўғри ва ҳаққоний кўриниш бермайди, ёки ҳаққоний тақдим этилмаган деб ҳисоблашга олиб келади (қўлланиладиган молиявий ҳисобот асоси Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари бўлмаганда, молиявий ҳисобот асосининг юрисдикцияси ёки келиб чиқиш мамлакатига ҳавола қилиш).**

(j) **Бошқа ҳолатларда, аудиторнинг эътиборига шундай жиҳат келганлиги бу аудиторни оралиқ молиявий маълумотлар барча муҳим жиҳатларга кўра, қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосига мувофиқ тайёрланмаган деб ҳисоблашга олиб келади (қўлланиладиган молиявий ҳисобот асоси Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари бўлмаганда, молиявий ҳисобот асосининг юрисдикцияси ёки келиб чиқиш мамлакатига ҳавола қилиш).**

(k) **Ҳисобот санаси.**

(l) **Аудитор амалиёт олиб борадиган мамлакат ёки юрисдикциядаги жойлашув.**

(m) **Аудиторнинг имзоси.**

Намунавий кўриб чиқиш хулосалари ушбу КТХС 4-иловасида келтирилган.

44. Баъзи юрисдикцияларда оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқишни тартибга солувчи қонун ёки норматив ҳужжатлар 43(i) ёки (j) бандларида тавсифланган сўз бирикмасидан фарқ қиладиган сўз бирикмасини аудиторнинг хулосаси учун белгилаши мумкин. Гарчи аудитор белгиланган сўз бирикмасидан фойдаланишга мажбур бўлса ҳам, хулосага келиш учун ушбу КТХСда тавсифланган аудиторнинг жавобгарликлари ўзгаришсиз қолади.

Қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосидан четга чиқиш

45. **Аудиторнинг эътиборига шундай масала келса, бу аудиторни оралиқ молиявий маълумотлар қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосига мувофиқ, барча муҳим жиҳатларга кўра, тайёрланиши учун муҳим тузатиш киритилиши зарур деб ҳисоблашга олиб келса, аудитор шартли ёки салбий хулоса билдириши лозим.**

46. Агар аудиторнинг эътиборига шундай масалалар келса, бу аудиторни оралиқ молиявий маълумотлар қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосидан четга чиқиш туфайли муҳим даражада таъсирланган ёки таъсирланиши мумкин деб ҳисоблашга олиб келса, ва раҳбарият оралиқ молиявий маълумотларни тузатмаса, аудитор кўриб чиқиш хулосасини ўзгартиради. Ўзгартириш четга чиқиш характерини тавсифлайди ва, амалий бўлса, оралиқ молиявий маълумотларга таъсирини кўрсатади. Агар аудитор етарли маълумотларни ёритиб бериш учун зарур деб ҳисоблаган ахборот оралиқ молиявий маълумотларга киритилмаган бўлса, аудитор кўриб чиқиш хулосасини ўзгартиради ва, амалий бўлса, зарур маълумотларни кўриб чиқиш хулосасига киритади. Кўриб чиқиш хулосасини ўзгартириш одатда кўриб чиқиш хулосасига тушунтирувчи банд қўшиш ва хулосага шарт қўйиш орқали амалга оширилади. Шартли хулосанинг намунавий кўриб чиқиш хулосалари ушбу КТХС 5-иловасида келтирилган

47. Четга чиқишнинг таъсири оралиқ молиявий маълумотлар учун шунчалик муҳим ва кенг тарқалган бўлиб, аудитор шартли хулоса оралиқ молиявий маълумотларнинг чалғитувчи ёки тўлиқ бўлмаган характерини ёритиб бериш учун етарли эмас деган хулосага келса, аудитор салбий хулоса билдиради. Салбий хулосанинг намунавий кўриб чиқиш хулосалари ушбу КТХС 7-иловасида келтирилган.

Кўламнинг чекланиши

48. Кўламнинг чекланиши одатда аудиторга кўриб чиқишни тугаллашга имкон бермайди.

49. **Агар аудитор кўриб чиқишни тугаллай олмаса, аудитор кўриб чиқишни нима учун тугаллаб бўлмаслигининг сабабини раҳбариятнинг тегишли даражасига ва бошқарув учун масъул шахсларга ёзма равишда етказиши ва хулоса бериш мақсадга мувофиқлиги кўриб чиқиш лозим.**

Раҳбарият томонидан юклатилган кўлам чекловлари

50. Агар аудиторнинг топшириқ ҳолатлари ҳақидаги дастлабки билимлари аудиторнинг кўриб чиқишининг кўламида ташкилот раҳбарияти томонидан юклатилган чеклов бўлиши сабабли аудитор кўриб чиқишни тугаллай олмаслигини кўрсатса, аудитор оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш топшириғини қабул қилмайди.

51. Агар топшириқни қабул қилгандан сўнг, раҳбарият кўриб чиқиш кўламига чеклов юклатса, аудитор бу чекловни олиб ташлашни сўрайди. Агар раҳбарият буни рад этса, аудитор кўриб чиқишни тугаллай олмайди ва хулоса билдира олмайди. Бундай ҳолларда, аудитор кўриб чиқишни нима учун тугаллаб бўлмаслигининг сабабини раҳбариятнинг тегишли даражасига ва бошқарув учун масъул шахсларга ёзма равишда етказади. Шунга қарамай, агар аудиторнинг эътиборига шундай масала келса, бу аудиторни оралиқ молиявий маълумотлар қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосига мувофиқ, барча муҳим жиҳатларга кўра, тайёрланиши учун муҳим тузатиш киритилиши керак деб ҳисоблашга олиб келса, аудитор бундай масалаларни 38-40-бандлардаги кўрсатмаларга мувофиқ хабар қилади.

52. Аудитор шунингдек аудитор хулоса бериш талаб қилиниши, шу жумладан ҳуқуқий ва норматив жавобгарликни кўриб чиқади. Агар шундай талаб бўлса, аудитор хулоса беришдан воз кечади ва кўриб чиқиш хулосасида кўриб чиқишни нима учун тугаллаб бўлмаслигининг сабабини келтиради. Бироқ, агар аудиторнинг эътиборига шундай масала келса, бу аудиторни оралиқ молиявий маълумотлар қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосига мувофиқ, барча муҳим жиҳатларга кўра, тайёрланиши учун муҳим тузатиш киритилиши керак деб ҳисоблашга олиб келса, аудитор бундай масалани хулосада ҳам хабар қилади.

Кўламнинг бошқа чекловлари

53. Кўламнинг чекланиши раҳбарият томонидан юклатилган кўлам чекловидан бошқа ҳолатлар туфайли юзага

келиши мумкин. Бундай ҳолатларда, аудитор одатда кўриб чиқишни тугаллай олмайди ва хулоса билдира олмайди ҳамда 51-52-бандлар билан йўналтирилади. Бироқ, баъзи камдан-кам ҳолатларда аудиторнинг иш кўлами чекланиши аниқ равишда битта ёки бир нечта махсус масалалар билан чекланган бўлиши мумкин, бу масалалар муҳим бўлса-да, аудиторнинг мулоҳазасига кўра оралиқ молиявий маълумотлар учун кенг тарқалган эмас. Бундай ҳолатларда, аудитор кўриб чиқиш хулосасини кўриб чиқиш хулосасининг тушунтирувчи бандида тавсифланган масала бундан мустасно, кўриб чиқиш ушбу КТХСга мувофиқ ўтказилганлигини кўрсатиш ва хулосага шарт қўйиш орқали ўзгартиради. Шартли хулосанинг намунавий кўриб чиқиш хулосалари ушбу КТХС 6-иловасида келтирилган.

54. Аудитор охирги йиллик молиявий ҳисоботлар аудитида ўша аудитнинг кўлами чекланганлиги сабабли шартли фикр билдирган бўлиши мумкин. Аудитор ўша кўламнинг чекланиши ҳали ҳам мавжудлиги ва, агар шундай бўлса, кўриб чиқиш хулосаси учун оқибатларини кўриб чиқади.

Фаолият узлуксизлиги ва аҳамиятли ноаниқликлар

55. Маълум ҳолатларда, аудиторнинг хулосасига таъсир қилмасдан, кўриб чиқиш хулосасига алоҳида масалалар банди қўшилиши мумкин, бу масала оралиқ молиявий маълумотлардаги изоҳда батафсилроқ муҳокама қилинган. Банд афзал равишда хулоса бандидан кейин киритилади ва одатда бу борада хулоса шартли қилиб ўзгартирилмаганлигини таъкидлайди.

56. **Агар оралиқ молиявий маълумотларда тегишли маълумотлар ёритиб берилган бўлса, аудитор ташкилотнинг фаолият кўрсатаётган ташкилот сифатида давом этиш қобилиятига нисбатан аҳамиятли шубҳа туғдириши мумкин бўлган ҳодиса ёки шароитга боғлиқ аҳамиятли ноаниқликни таъкидлаш учун кўриб чиқиш хулосасига алоҳида масалалар бандини қўшиши лозим.**

57. Аудитор олдинги аудит ёки кўриб чиқиш хулосасини ташкилотнинг фаолият кўрсатаётган ташкилот сифатида давом этиш қобилиятига нисбатан жиддий шубҳа туғдириши мумкин бўлган ҳодиса ёки шароитга боғлиқ аҳамиятли ноаниқликни таъкидлаш учун муҳим масалага эътиборни қаратиш бандини қўшиш орқали ўзгартирган бўлиши мумкин. Агар аҳамиятли ноаниқлик ҳали ҳам мавжуд бўлса ва оралиқ молиявий маълумотларда тегишли маълумотлар ёритиб берилган бўлса, аудитор жорий оралиқ молиявий маълумотлар бўйича кўриб чиқиш хулосасини давом этаётган аҳамиятли ноаниқликни таъкидлаш учун банд қўшиш орқали ўзгартиради.

58. Агар, сўровлар ёки бошқа кўриб чиқиш тартиб-таомиллари натижасида, аудитор эътиборига ташкилотнинг фаолият кўрсатаётган корхона сифатида давом этиш қобилиятига нисбатан жиддий шубҳа туғдириши мумкин бўлган ҳодиса ёки шароитга боғлиқ аҳамиятли ноаниқлик келиб тушса, ва оралиқ молиявий маълумотларда тегишли маълумотлар ёритиб берилган бўлса, аудитор алоҳида масалалар бандини қўшиш орқали кўриб чиқиш хулосасини ўзгартиради.

59. **Агар ташкилотнинг фаолият кўрсатаётган ташкилот сифатида давом этиш қобилиятига нисбатан жиддий шубҳа туғдирадиган аҳамиятли ноаниқлик оралиқ молиявий маълумотларда тегишли равишда ёритиб берилмаган бўлса, аудитор шартли ёки салбий хулоса бериши лозим. Хулоса бундай аҳамиятли ноаниқлик мавжудлиги ҳақидаги фактга аниқ ҳаволани ўз ичига олиши лозим.**

60. **Аудитор аудиторнинг эътиборига келиб тушган, ечими келажакдаги ҳодисаларга боғлиқ бўлган ва оралиқ молиявий маълумотларга таъсир қилиши мумкин бўлган аҳамиятли ноаниқликни (фаолият узлуксизилиги муаммосидан ташқари) таъкидлаш учун кўриб чиқиш хулосасини банд қўшиш орқали ўзгартиришни кўриб чиқиш лозим.**

Бошқа мулоҳазалар

61. Топшириқ шартлари раҳбариятнинг келишувини ўз ичига олади, яъни оралиқ молиявий маълумотларни ўз ичига олган ҳар қандай ҳужжатда бундай маълумотлар ташкилот аудитори томонидан таҳлилий текширилганлиги кўрсатилган бўлса, кўриб чиқиш хулосаси ҳам ҳужжатга киритилиши керак. Агар раҳбарият кўриб чиқиш хулосасини оралиқ молиявий маълумотларни ўз ичига олган ҳужжатга киритмаган бўлса, аудитор шароитларда тегишли ҳаракат йўналишини аниқлашда ёрдам бериш учун ҳуқуқий маслаҳат олишни кўриб чиқади.

62. Агар аудитор ўзгартирилган кўриб чиқиш хулосасини чиқарган бўлса ва раҳбарият оралиқ молиявий маълумотларни оралиқ молиявий маълумотларни ўз ичига олган ҳужжатга ўзгартирилган кўриб чиқиш хулосасини киритмасдан чиқарса, аудитор шароитларда тегишли ҳаракат йўналишини аниқлашда ёрдам бериш учун ҳуқуқий маслаҳат олишни ва йиллик молиявий ҳисоботларнинг аудитини ўтказиш топшириғидан воз кечиш имкониятини кўриб чиқади

63. Қисқартирилган молиявий ҳисоботлар тўпламидан иборат оралиқ молиявий маълумотлар тўлиқ молиявий ҳисоботлар тўпламига киритиладиган барча маълумотларни ўз ичига олмаслиги мумкин, лекин бунинг ўрнига ташкилотнинг молиявий ҳолати ва фаолияти ўзгаришларини йиллик ҳисобот санасидан буён тушуниш учун

муҳим бўлган ҳодисалар ва ўзгаришларнинг тушунтиришини тақдим этиши мумкин. Бунинг сабаби, оралиқ молиявий маълумотлардан фойдаланувчилар, масалан листинг қилинган ташкилотлар ҳолатида бўлгани каби, охирги аудитдан ўтказилган молиявий ҳисоботларга кириш имкониятига эга бўлади деб тахмин қилинади. Бошқа ҳолатларда, аудитор бундай оралиқ молиявий маълумотлар охирги аудитдан ўтказилган молиявий ҳисоботлар билан биргаликда ўқилиши кераклиги ҳақидаги баёнотни ўз ичига олиш зарурлиги ҳақида раҳбарият билан муҳокама қилади. Бундай баёнот мавжуд бўлмаганда, аудитор охирги аудитдан ўтказилган молиявий ҳисоботларга ҳавола қилмасдан, оралиқ молиявий маълумотлар шароитларда чалғитувчи бўлиш-бўлмаслигини ва кўриб чиқиш хулосаси учун оқибатларни кўриб чиқади.

Ҳужжатлаштириш

64. **Аудитор аудиторнинг хулосаси учун асос бўлиб хизмат қиладиган ва кўриб чиқиш ушбу КТХС ва қўлланиладиган қонуний ҳамда норматив талабларга мувофиқ бажарилганлигининг далили бўлиб хизмат қиладиган етарли ва тегишли кўриб чиқиш ҳужжатларини тайёрлаши лозим.** Бу ҳужжатлар топшириқ билан олдинги боғлиқлиги бўлмаган тажрибали аудиторга қилинган сўровларнинг характери, муддати ва кўламини, ҳамда қўлланилган таҳлилий ва бошқа кўриб чиқиш тартиб-таомилларини, олинган маълумотларни ва кўриб чиқишни бажариш давомида кўриб чиқилган ҳар қандай аҳамиятли масалаларни, шу жумладан бундай масалаларни ҳал қилинишини тушуниш имконини беради.

Кучга кириш санаси

65. Ушбу КТХС 2006 йил 15 декабрь ва ундан кейин бошланадиган даврлар учун оралиқ молиявий маълумотларнинг кўриб чиқиши учун амал қилади. КТХСни олдинроқ қўллаш мумкин.

Давлат сектори томонидан қўллаш

1. 10-банд аудитор ва мижоз топшириқ шартларини келишиб олишини талаб қилади. 11-банд тушунтиришича, топшириқ хати топшириқнинг характери, хусусан кўриб чиқиш мақсади ва кўлами, раҳбариятнинг жавобгарликлари, аудиторнинг жавобгарликлари доираси, олинган ишонч ва хулосанинг характери ва шакли билан боғлиқ нотўғри тушунишларнинг олдини олишга ёрдам беради. Давлат секторида кўриб чиқиш топшириқларини тартибга солувчи қонун ёки қоида одатда аудиторнинг тайинланишини белгилайди. Натижада, топшириқ хатлари давлат секторида кенг тарқалган амалиёт бўлмаслиги мумкин. Шунга қарамай, 11-бандда кўрсатилган масалаларни баён қилувчи топшириқ хати ҳам давлат сектори аудитори, ҳам мижоз учун фойдали бўлиши мумкин. Шунинг учун давлат сектори аудиторлари мижоз билан топшириқ хати орқали кўриб чиқиш топшириғи шартларини келишиб олишни кўриб чиқадилар.

2. Давлат секторида аудиторнинг қонуний аудит мажбурияти оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш каби бошқа ишларга ҳам тарқалиши мумкин. Бундай ҳолларда, давлат сектори аудитори бундай мажбуриятдан қоча олмайди ва, натижада, кўриб чиқиш топшириғини қабул қилмаслик (50-бандга қаранг) ёки ундан четлашиш (36 ва 40(b)-бандларга қаранг) имкониятига эга бўлмаслиги мумкин. Давлат сектори аудитори ҳам йиллик молиявий ҳисоботларни аудит қилиш тайинловидан истеъфо бериш имкониятига эга бўлмаслиги мумкин (40(c) ва 62-бандларга қаранг).

3. 41-банд аудиторнинг эътиборига келиб тушган ва аудиторда фирибгарлик ёки ташкилотнинг қонун ва қоидаларга риоя қилмаслиги мавжудлигига ишонч уйғотадиган масаланинг аудиторнинг жавобгарлигини муҳокама қилади. Давлат секторида аудитор бундай масалани тартибга солувчи ёки бошқа давлат органларига хабар бериш бўйича қонуний ёки бошқа тартибга солувчи талабларга бўйсуниши мумкин.

1-илова

Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш учун топшириқ хати намунаси

Қуйидаги хат ушбу КТХСнинг 10-бандида келтирилган мулоҳазалар билан биргаликда қўлланма сифатида фойдаланилиши керак ва алоҳида талаблар ва шароитларга мослаштирилиши керак.

Директорлар кенгашига (ёки юқори раҳбариятнинг тегишли вакилига)

Бизнинг ташкилотнинг 20X1 йил 30 июндаги оралиқ баланс ҳисоботи ва шу санада тугаган олти ойлик давр учун тегишли молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисоботлар, хусусий капиталдаги ўзгаришлар ва пул оқимлари тўғрисидаги ҳисоботларни кўриб чиқиш топшириғимизнинг шартлари ва мақсадларини тушунишимизни тасдиқлаш учун ушбу хатни тақдим этамиз.

Бизнинг кўриб чиқишимиз Халқаро аудит ва ишончни таъминлаш стандартлари кенгаши томонидан чиқарилган *2410-сон Кўриб чиқишнинг халқаро стандарти, "Ташкилотнинг мустақил аудитори томонидан бажариладиган оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиши"* га мувофиқ ўтказилади, мақсади эса оралиқ молиявий маълумотлар барча муҳим жиҳатларда [қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосини кўрсатиш, шу жумладан молиявий ҳисобот асоси Халқаро молиявий ҳисобот стандартлари бўлмаганда молиявий ҳисобот юрисдикцияси ёки келиб чиқиш мамлакатига ҳавола қилиш] га мувофиқ тайёрланмаган деб ишонишимизга сабаб бўладиган бирор жиҳат бизнинг эътиборимизга келиб тушганлиги тўғрисида хабар бериш учун бизга асос тақдим этишдан иборат. Бундай кўриб чиқиш асосан молиявий ва бухгалтерия масалалари учун жавобгар бўлган шахслардан сўраш, таҳлилий ва бошқа кўриб чиқиш тартиб-таомилларини қўллашдан иборат ва одатда олинган маълумотларни тасдиқлашни талаб қилмайди. Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш кўлами Аудитнинг халқаро стандартларига мувофиқ ўтказиладиган аудит кўламига нисбатан анча кам, унинг мақсади эса молиявий ҳисоботлар ҳақида фикр ифодалаш ҳисобланади ва, шунга кўра, биз бундай фикрни ифодаламаймиз.

Оралиқ молиявий маълумотлар ҳақида қуйидагича хабар беришни кутамиз:

[Хулоса намунаси матнини киритинг.]

Оралиқ молиявий маълумотлар учун жавобгарлик, шу жумладан тегишли маълумотларни ёритиб бериш, ташкилот раҳбариятининг зиммасидадир. Бу оралиқ молиявий маълумотларни фирибгарлик ёки хато туфайли аҳамиятли бузиб кўрсатишдан холи тайёрлаш ва тақдим этишга тегишли ички назоратни ишлаб чиқиш, амалга ошириш ва сақлашни; тегишли бухгалтерия сиёсатларини танлаш ва қўллашни; ва шароитларда оқилона бўлган бухгалтерия баҳоларини амалга оширишни ўз ичига олади. Бизнинг кўриб чиқишимизнинг бир қисми сифатида, биз раҳбариятдан кўриб чиқиш билан боғлиқ баёнотлар бўйича ёзма баёнотларни сўраймиз. Биз шунингдек оралиқ молиявий маълумотларни ўз ичига олган ҳар қандай ҳужжатда оралиқ молиявий маълумотлар таҳлилий текширилганлиги кўрсатилган бўлса, бизнинг ҳисоботимиз ҳам ҳужжатга киритилишини сўраймиз.

Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиши аудитида аниқланиши мумкин бўлган барча аҳамиятли масалалар ҳақида хабардор бўлишимизни таъминламайди. Бундан ташқари, бизнинг топшириғимиз фирибгарлик ёки хатолар, ёки қонунга хилоф ҳаракатлар мавжуд ёки мавжуд эмаслигини ошкор қилиш учун ишонарли бўлиб хизмат қила олмайди. Бироқ, сизни бизнинг эътиборимизга келиб тушадиган ҳар қандай аҳамиятли масалалар ҳақида хабардор қиламиз.

Биз сизнинг ходимларингиз билан тўлиқ ҳамкорликни кутамиз ва уларнинг кўриб чиқишимиз билан боғлиқ сўраладиган ҳар қандай ёзувлар, ҳужжатлар ва бошқа маълумотларни тақдим этишларига ишонамиз.

[Бу ерга тегишли равишда ҳақ тартиблари ва тўловлар ҳақида қўшимча маълумотларни киритинг.]

Ушбу хат келажак йиллар учун, у тугатилмагунча, ўзгартирилмагунча ёки алмаштирилмагунча (агар қўлланиладиган бўлса) амал қилади.

Илтимос, бу хатни молиявий ҳисоботларни кўриб чиқишимиз бўйича келишувимизнинг сизнинг тушунишингизга мос эканлигини кўрсатиш учун илова қилинган нусхасини имзолаб, қайтаринг.

АВС Ташкилоти номидан тасдиқланди (имзоланган)

Исми ва лавозими Сана

2-илова

Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқишни бажаришда аудитор томонидан кўриб чиқилиши мумкин бўлган таҳлилий тартиб-таомиллар

Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқишни бажаришда аудитор томонидан кўриб чиқилиши мумкин бўлган таҳлилий тартиб-таомилларга қуйидагилар киради:

- Оралиқ молиявий маълумотларни бевосита олдинги оралиқ даврнинг оралиқ молиявий маълумотлари билан, олдинги молиявий йилнинг мос келувчи оралиқ даврининг оралиқ молиявий маълумотлари билан, жорий давр учун раҳбарият томонидан кутилган оралиқ молиявий маълумотлар билан ва энг сўнгги аудит қилинган йиллик молиявий ҳисоботлар билан таққослаш.
- Жорий оралиқ молиявий маълумотларни кутилган натижалар, масалан бюджетлар ёки прогнозлар билан таққослаш (масалан, жорий оралиқ молиявий маълумотлардаги солиқ қолдиқларини ва даромад солиғи бўйича захиранинг солиққача бўлган даромадга нисбатини (а) кутилган ставкаларни қўллаган ҳолда бюджетлардаги ва (б) олдинги даврлар учун молиявий маълумотлардаги мос келувчи маълумотлар билан таққослаш).
- Жорий оралиқ молиявий маълумотларни тегишли номолиявий маълумотлар билан таққослаш.
- Қайд этилган миқдорларни ёки қайд этилган миқдорлардан ишлаб чиқилган коэффициентларни аудитор томонидан ишлаб чиқилган кутишлар билан таққослаш. Аудитор бундай кутишларни ташкилот ва ташкилот фаолият юритаётган соҳа ҳақидаги тушунишига асосланиб оқилона равишда мавжуд бўлиши кутиладиган муносабатларни аниқлаш ва қўллаш орқали ишлаб чиқади.
- Жорий оралиқ давр учун коэффициентлар ва кўрсаткичларни айни соҳадаги ташкилотларнинг кўрсаткичлари билан таққослаш.
- Жорий оралиқ молиявий маълумотлардаги элементлар ўртасидаги муносабатларни олдинги даврларнинг оралиқ молиявий маълумотларидаги мос келувчи муносабатлар билан таққослаш, масалан, тур бўйича харажатларнинг сотувлар фоизи сифатида, тур бўйича активларнинг жами активлар фоизи сифатида ва сотувлардаги ўзгариш фоизининг дебиторлик қарзларидаги ўзгариш фоизига нисбати.
- Бўлинган маълумотларни таққослаш. Қуйидагилар маълумотларни қандай бўлиш мумкинлиги мисолларидир:
    - Давр бўйича, масалан, даромад ёки харажат моддаларининг чораклик, ойлик ёки ҳафталик миқдорларга бўлиниши.
    - Маҳсулот линияси ёки даромад манбаи бўйича.
    - Жойлашув бўйича, масалан, компонент бўйича.
    - Операция атрибутлари бўйича, масалан, дизайнерлар, архитекторлар ёки усталар томонидан яратилган даромад.
    - Операциянинг бир нечта атрибутлари бўйича, масалан, маҳсулот ва ой бўйича сотувлар.

3-илова

Раҳбарият баёнот хати намунаси

Қуйидаги хат стандарт хат бўлиши мўлжалланмаган. Раҳбарият томонидан баёнотлар ташкилотдан ташкилотга ва бир оралиқ даврдан кейингисига фарқ қилади.

(Ташкилот бланки)

(Аудиторга)

(Сана)

Оралиқ молиявий маълумотлар қисқартирилган молиявий ҳисоботларни ўз ичига олса, кириш хатбошилари:

Ушбу баёнот хати АВС Ташкилотининг 20X1 йил 31 мартдаги қисқартирилган баланс ҳисоботи ва шу санада тугаган уч ойлик давр учун тегишли қисқартирилган молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисоботлар, хусусий капиталдаги ўзгаришлар ва пул оқимлари тўғрисидаги ҳисоботларни кўриб чиқишингиз билан боғлиқ равишда тақдим этилмоқда. Бу кўриб чиқиш оралиқ молиявий маълумотлар барча муҳим жиҳатларда [қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосини кўрсатинг, шу жумладан молиявий ҳисобот асоси Халқаро молиявий ҳисобот стандартлари бўлмаганда молиявий ҳисобот юрисдикцияси ёки келиб чиқиш мамлакатига ҳавола қилиш] га мувофиқ тайёрланмаган деб ишонишингизга сабаб бўладиган бирор жиҳат сизнинг эътиборингизга келиб тушганлигини ифодалаш мақсадида амалга оширилади.

Биз оралиқ молиявий маълумотларни [қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосини кўрсатинг] га мувофиқ тайёрлаш ва тақдим этиш учун жавобгарлигимизни тан оламиз.

Оралиқ молиявий маълумотлар ҳаққоний тақдимотга эришиш учун мўлжалланган молиявий ҳисобот асосига мувофиқ тайёрланган умумий мақсадли молиявий ҳисоботларнинг тўлиқ тўпламини ўз ичига олса, кириш хатбошилари:
Ушбу вакиллик хати Сиз томонингиздан АБС Ташкилотининг 20X1 йил 31 мартдаги баланс ҳисоботи ва шу кунда тугаган уч ойлик давр учун тегишли молиявий натижалари тўғрисидаги ҳисоботлар, хусусий капиталдаги ўзгаришлар ва пул оқимлари ҳамда муҳим ҳисоб сиёсатлари ва бошқа изоҳловчи қайдларнинг қисқача баёни бўйича ўтказилган кўриб чиқиш билан боғлиқ ҳолда тақдим этилмоқда. Бу кўриб чиқиш натижасида, АБС Ташкилотининг 20X1 йил 31 мартдаги молиявий ҳолати, молиявий натижалари ва [қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосини кўрсатинг, шу жумладан қўлланилаётган молиявий ҳисобот асоси Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари бўлмаганда, молиявий ҳисобот асосининг келиб чиққан юрисдикцияси ёки мамлакати ҳақида маълумотни ўз ичига олган ҳолда] мувофиқ пул оқимларини ҳаққоний акс эттирмайдиган *(ёки "барча муҳим жиҳатларда ҳаққоний тақдим этмайдиган")* оралиқ молиявий маълумотлар мавжудлигига сабаб бўлувчи ҳеч бир жиҳат эътиборингизга тушмагани тўғрисида хулоса беришингиз мақсадида тақдим этилади.

Биз [қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосини кўрсатинг] мувофиқ оралиқ молиявий маълумотларни ҳаққоний тақдим этиш учун жавобгарлигимизни тан оламиз.

Биз ўз билимимиз ва ишончимиз доирасида қуйидаги баёнотларни тасдиқлаймиз:

- Юқорида кўрсатилган оралиқ молиявий маълумотлар [қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосини кўрсатинг] мувофиқ тайёрланган ва тақдим этилган.
- Биз Сизга барча бухгалтерия китоблари ва қўллаб-қувватловчи ҳужжатларни, ҳамда акциядорлар ва директорлар кенгашининг барча йиғилиш баённомаларини (яъни [тегишли саналарни киритинг] куни ўтказилган) тақдим этганмиз.
- Оралиқ молиявий маълумотларга асос бўлган бухгалтерия ҳисобларида тўғри қайд этилмаган муҳим операциялар мавжуд эмас.
- Риоя этмаслик ҳолатида оралиқ молиявий маълумотларга муҳим таъсир кўрсатиши мумкин бўлган қонун ва қоидаларга амалдаги ёки эҳтимолий риоя этмаслик бизга маълум эмас.
- Биз фирибгарлик ва хатоларнинг олдини олиш ва аниқлаш учун ички назоратни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш жавобгарлигини тан оламиз. Биз Сизга ташкилотга таъсир кўрсатган бўлиши мумкин бўлган барча маълум фирибгарликлар ёки гумон қилинган фирибгарликларга тегишли барча муҳим фактларни очиб бердик.
- Биз Сизга фирибгарлик натижасида оралиқ молиявий маълумотлар муҳим даражада бузиб кўрсатилиши мумкинлиги хавфини баҳолаш натижаларини очиб бердик.

- Биз илова қилинган рўйхатда умумлаштирилган тузатилмаган бузиб кўрсатишларнинг таъсири, алоҳида олинганда ҳам, жами бўйича ҳам, умуман оралиқ молиявий маълумотларга нисбатан аҳамиятсиз деб ҳисоблаймиз.
- Биз Сизга боғлиқ томонларни аниқлаш бўйича тақдим этилган маълумотларнинг тўлиқлигини тасдиқлаймиз.
- Қуйидагилар оралиқ молиявий маълумотларда тўғри қайд этилган ва, зарур ҳолларда, тегишли равишда очиб берилган:
    - Боғлиқ томонлар билан операциялар, шу жумладан сотувлар, харидлар, қарзлар, ўтказмалар, ижара келишувлари ва кафолатлар, ҳамда боғлиқ томонлардан олинадиган ёки уларга тўланадиган суммалар;
    - Ташкилот шартли мажбуриятларга эга бўлган ёзма ёки оғзаки кафолатлар; ва
    - Аввал сотилган активларни қайтариб сотиб олиш бўйича шартномалар ва опционлар.
- Активлар ва мажбуриятларнинг ҳаққоний қийматини баҳолаш ва ёритиб бериш [қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосини кўрсатинг]га мувофиқ. Қўлланилган тахминлар ҳаққоний қиймат баҳолари ёки ёритиб беришга тегишли бўлган ҳолларда ташкилот номидан муайян ҳаракат йўналишларини амалга ошириш ниятимиз ва қобилиятимизни акс эттиради.
- Бизда оралиқ молиявий маълумотларда акс эттирилган активлар ва мажбуриятларнинг баланс қийматига ёки таснифига муҳим таъсир кўрсатиши мумкин бўлган режалар ёки ниятлар мавжуд эмас.
- Бизда маҳсулот турларини тўхтатиш режалари ёки ортиқча ёки эскирган товар-моддий захираларга олиб келадиган бошқа режалар ёки ниятлар мавжуд эмас, ҳамда ҳеч қандай товар-моддий захиралар соф сотиш қийматидан ортиқ миқдорда кўрсатилмаган.
- Ташкилот барча активларга қаноатланарли ҳуқуқларга эга ва ташкилот активларида гаров ёки кафолатлар мавжуд эмас.
- Биз тегишли равишда барча мажбуриятларни, ҳам амалдаги, ҳам шартли мажбуриятларни қайд этдик ёки ёритиб бердик.
- [Биринчи марта жорий этилаётган янги бухгалтерия ҳисоби стандартларига тегишли қўшимча баёнотларни қўшинг ва оралиқ молиявий маълумотларга тегишли Аудитнинг янги халқаро стандарти талаб қиладиган қўшимча баёнотларни кўриб чиқинг.]

Биз билган ва ишонганимиз бўйича, баланс ҳисоботи санасидан кейин ва ушбу хат санасига қадар юқорида кўрсатилган оралиқ молиявий маълумотларда тузатиш ёки ёритиб бериш талаб қилиниши мумкин бўлган ҳеч қандай воқеалар рўй бермаган.

_____
(Бош ижроия раҳбари)

_____
(Бош молия раҳбари)

4-илова

Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш хулосалари намуналари

Ҳаққоний тақдимотга эришиш учун мўлжалланган молиявий ҳисобот асосига мувофиқ тайёрланган умумий мақсадлар учун молиявий ҳисоботларнинг тўлиқ тўплами (43(i)-бандга қаранг)

Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш бўйича хулоса

(Тегишли манзилга)

Кириш

Биз АБС Ташкилотининг 20X1 йил 31 мартдаги баланс ҳисоботи ва шу кунда тугаган уч ойлик давр учун тегишли молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисоботлар, хусусий капиталдаги ўзгаришлар ва пул оқимлари ҳамда муҳим ҳисоб сиёсатлари ва бошқа изоҳловчи қайдларнинг қисқача баёнини кўриб чиқдик.[1] Ушбу оралиқ молиявий маълумотларни [қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосини кўрсатинг]га мувофиқ тайёрлаш ва ҳаққоний тақдим этиш учун раҳбарият жавобгардир. Бизнинг жавобгарлигимиз ўтказилган кўриб чиқиш асосида ушбу оралиқ молиявий маълумотлар юзасидан хулоса билдиришдир.

Кўриб чиқиш кўлами

Биз кўриб чиқишни 2410-сон Кўриб чиқиш топшириқларининг Халқаро Стандарти, "Ташкилотнинг мустақил аудитори томонидан бажариладиган оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш"га мувофиқ ўтказдик.[2] Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш асосан молиявий ва бухгалтерия масалалари учун жавобгар бўлган шахслардан сўров ўтказиш, таҳлилий ва бошқа кўриб чиқиш тартиб-таомилларини қўллашдан иборат. Кўриб чиқиш Аудитнинг халқаро стандартларига мувофиқ ўтказиладиган аудитга қараганда кўлами анча чекланган бўлиб, натижада аудит давомида аниқланиши мумкин бўлган барча муҳим масалалардан хабардор бўлишимизга имкон бермайди. Шунга кўра, биз аудит фикрини билдирмаймиз.[5]

Хулоса

Ўтказилган кўриб чиқиш асосида, илова қилинган оралиқ молиявий маълумотлар ташкилотнинг 20X1 йил 31 мартдаги молиявий ҳолати, шунингдек шу кунда тугаган уч ойлик давр учун унинг молиявий натижалари ва пул оқимларини [қўлланиладиган молиявий ҳисобот асоси, шу жумладан қўлланилаётган молиявий ҳисобот асоси Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари бўлмаганда, молиявий ҳисобот асосининг келиб чиққан юрисдикцияси ёки мамлакати ҳақида маълумотни ўз ичига олган ҳолда]га мувофиқ ҳаққоний акс эттирмайди *(ёки "барча муҳим жиҳатларда ҳаққоний тақдим этмайди")* деб ҳисоблашимизга сабаб бўладиган бирор жиҳат эътиборимизга тушмади.

АУДИТОР

Сана

Манзил

---

[1] Аудитор оралиқ молиявий маълумотлар тақдим этиладиган тартибга солувчи органни ёки унга тенг ташкилотни кўрсатишни хоҳлаши мумкин.

[2] Оралиқ молиявий маълумотлардан бошқа тарихий молиявий маълумотларни кўриб чиқиш ҳолатида ушбу жумла қуйидагича ўқилиши керак: «Биз кўриб чиқишни ташкилотнинг мустақил аудитори томонидан бажариладиган тарихий молиявий маълумотларни кўриб чиқишга татбиқ этиладиган 2410-сон Кўриб чиқиш топшириқларининг халқаро стандартига мувофиқ ўтказдик». Ҳисоботнинг қолган қисми вазиятларга қараб зарур даражада мослаштирилиши керак.

Бошқа оралиқ молиявий маълумотлар (43(j)-бандга қаранг)

Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш бўйича ҳисобот

(Тегишли манзилга)

Кириш

Биз АБС Ташкилотининг 20X1 йил 31 мартдаги [қисқартирилган] баланс ҳисоботи ва шу кунда тугаган уч ойлик давр учун тегишли [қисқартирилган] молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисоботлар, хусусий капиталдаги ўзгаришлар ва пул оқимларини кўриб чиқдик.[3] Ушбу оралиқ молиявий маълумотларни [қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосини кўрсатинг]га мувофиқ тайёрлаш ва тақдим этиш учун раҳбарият жавобгардир. Бизнинг жавобгарлигимиз ўтказилган кўриб чиқиш асосида ушбу оралиқ молиявий маълумотлар юзасидан хулоса билдиришдир.[6]

Таҳлилий текширув кўлами

Биз кўриб чиқишни 2410-сон Кўриб чиқишларнинг Халқаро Стандарти, "Ташкилотнинг мустақил аудитори томонидан бажариладиган оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш" га мувофиқ ўтказдик.[4] Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш асосан молиявий ва бухгалтерия масалалари учун жавобгар бўлган шахслардан сўров ўтказиш, таҳлилий ва бошқа кўриб чиқиш тартиб-таомилларини қўллашдан иборат. Кўриб чиқиш Аудитнинг халқаро стандартларига мувофиқ ўтказиладиган аудитга қараганда кўлами анча чекланган бўлиб, натижада аудит давомида аниқланиши мумкин бўлган барча муҳим масалалардан хабардор бўлишимизга имкон бермайди. Шунга кўра, биз аудит фикрини билдирмаймиз[7]

Хулоса

Ўтказилган кўриб чиқиш асосида, илова қилинган оралиқ молиявий маълумотлар [қўлланиладиган молиявий ҳисобот асоси, шу жумладан қўлланилаётган молиявий ҳисобот асоси Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари бўлмаганда, молиявий ҳисобот асосининг келиб чиққан юрисдикцияси ёки мамлакати ҳақида маълумотни ўз ичига олган ҳолда]га мувофиқ барча муҳим жиҳатларда тайёрланмаган деб ҳисоблашимизга сабаб бўладиган бирор жиҳат эътиборимизга тушмади.

АУДИТОР

Сана

Манзил

[3] 1-изоҳга қаранг.
[4] 2-изоҳга қаранг.

5 илова

Қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосидан четланиш туфайли шартли хулоса билан текшириш хулосаси намуналари

Ҳаққоний тақдим этишга эришиш учун мўлжалланган молиявий ҳисобот асоси билан мувофиқ тайёрланган тўлиқ умумий мақсадли молиявий ҳисоботлар тўплами (43(i)-бандга қаранг)

Оралиқ молиявий маълумотларни текшириш бўйича хулоса

(Тегишли қабул қилувчи)

Кириш

Биз ABC ташкилотининг 20X1 йил 31 мартдаги ҳолатига кўра ушбу ҳисобга илова қилинган баланс ҳисоботи ва ўша санада тугаган уч ойлик давр учун тегишли молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисобот, ҳусусий капиталдаги ўзгаришлар ва пул оқимлари тўғрисидаги ҳисоботлар, шунингдек муҳим ҳисоб сиёсати қисқача баёни ва бошқа изоҳловчи маълумотларни кўриб чиқдик.[1] Ушбу оралиқ молиявий маълумотларни [қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосини кўрсатинг] мувофиқ тайёрлаш ва ҳаққоний тақдим этиш учун раҳбарият жавобгардир. Бизнинг жавобгарлигимиз кўриб чиқишимиз асосида ушбу оралиқ молиявий маълумотлар бўйича хулоса билдиришдан иборат.

Кўриб чиқиш кўлами

Биз кўриб чиқишни 2410-сон Кўриб чиқишларнинг халқаро стандарти, "Ташкилотнинг мустақил аудитори томонидан оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш"га мувофиқ ўтказдик.[2] Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш асосан молиявий ва бухгалтерия масалалари учун жавобгар шахслардан сўровлар ўтказиш, шунингдек таҳлилий ва бошқа кўриб чиқиш тартиб-таомилларини қўллашдан иборат. Кўриб чиқиш кўлами Аудитнинг халқаро стандартларига мувофиқ ўтказиладиган аудит кўриб чиқишидан сезиларли даражада торроқдир ва шунинг учун аудитда аниқланиши мумкин бўлган барча муҳим масалалардан хабардор бўлишимизга имкон бермайди. Шунга кўра, биз аудиторлик фикрини билдирмаймиз.

Шартли хулоса билдириш учун асос

Раҳбарият томонидан бизга тақдим этилган маълумотларга кўра, ABC ташкилоти мулк ва узоқ муддатли қарз мажбуриятларидан [қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосини кўрсатинг] мувофиқ капиталлаштирилиши керак деб ҳисоблайдиган айрим ижара мажбуриятларини чиқариб ташлаган. Ушбу маълумотлар кўрсатишича, агар бу ижара мажбуриятлари 20X1 йил 31 мартда капиталлаштирилганида, мулк $_____ га, узоқ муддатли қарз $_____ га оширилиши, соф даромад ва акция бошига тушадиган даромад эса ўша санада тугаган уч ойлик давр учун мос равишда $_____, **$_____, *$_____* ва $_____** га ошиши (камайиши) мумкин эди.

Шартли хулоса

Бизнинг кўриб чиқишимизга асосланиб, юқоридаги бандда тасвирланган ҳолатлардан ташқари, бизга ушбу оралиқ молиявий маълумотлар ташкилотнинг 20X1 йил 31 мартдаги молиявий ҳолатини, шунингдек унинг молиявий фаолияти натижалари ва ўша санада тугаган уч ойлик давр учун пул оқимларини [қўлланиладиган молиявий ҳисобот асоси кўрсатилсин, шу жумладан, қўлланилган молиявий ҳисобот асоси Халқаро молиявий ҳисобот стандартлари бўлмаганда молиявий ҳисобот асосининг келиб чиқиш мамлакати ёки юрисдикциясига ҳавола қилинсин] мувофиқ ҳақиқий тасвирини тақдим этмайди *(ёки "барча муҳим жиҳатларда ҳаққоний тақдим этмайди")* деб тахмин қилишга асос бўладиган бирон бир жиҳат эътиборимизни тортмади.

АУДИТОР

Сана

Манзил

---

[1] 4-илованинг 1-изоҳига қаранг.

[2] 4-илованинг 2-изоҳига қаранг.

Бошқа оралиқ молиявий маълумотлар (43(j)-бандга қаранг)

Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш бўйича хулоса

(Тегишли манзилга)

Кириш

Биз ABC ташкилотининг 20X1 йил 31 мартдаги ҳолатига кўра ушбу ҳисобга илова қилинган [қисқартирилган] баланс ҳисоботи ва ўша санада тугаган уч ойлик давр учун тегишли [қисқартирилган] молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисобот, хусусий капиталдаги ўзгаришлар ва пул оқимлари тўғрисидаги ҳисоботларни кўриб чиқдик.[3] Ушбу оралиқ молиявий маълумотларни [қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосини кўрсатинг] мувофиқ тайёрлаш ва тақдим этиш учун раҳбарият жавобгардир. Бизнинг жавобгарлигимиз кўриб чиқишимиз асосида ушбу оралиқ молиявий маълумотлар бўйича хулоса билдиришдан иборат.

Кўриб чиқиш кўлами

Биз кўриб чиқишни 2410-сон Кўриб чиқишларнинг халқаро стандарти "Ташкилотнинг мустақил аудитори томонидан оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш" га мувофиқ ўтказдик.[4] Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш асосан молиявий ва бухгалтерия масалалари учун жавобгар шахслардан сўровлар ўтказиш, шунингдек таҳлилий ва бошқа кўриб чиқиш тартиб-таомилларини қўллашдан иборат. Кўриб чиқиш кўлами Аудитнинг халқаро стандартларига мувофиқ ўтказиладиган аудит кўриб чиқишдан сезиларли даражада торроқдир ва шунинг учун аудитда аниқланиши мумкин бўлган барча муҳим масалалардан хабардор бўлишимизга имкон бермайди. Шунга кўра, биз аудиторлик фикрини билдирмаймиз.

Шартли хулоса билдириш учун асос

Раҳбарият томонидан бизга тақдим этилган маълумотларга кўра, ABC ташкилоти мулк ва узоқ муддатли қарз мажбуриятларидан [қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосини кўрсатинг] мувофиқ капиталлаштирилиши керак деб ҳисоблайдиган айрим ижара мажбуриятларини чиқариб ташлаган. Ушбу маълумотлар кўрсатишича, агар бу ижара мажбуриятлари 20X1 йил 31 мартда капиталлаштирилганида, мулк $_____ га, узоқ муддатли қарз $_____ га оширилиши, соф даромад ва акция бошига тушадиган даромад эса ўша санада тугаган уч ойлик давр учун мос равишда $_____, $_____, $_____ ва $_____ га ошиши (камайиши) мумкин эди.

Шартли хулоса

Бизнинг кўриб чиқишимизга асосланиб, юқоридаги бандда тасвирланган ҳолатлардан ташқари, бизга илова қилинган оралиқ молиявий маълумотлар [қўлланиладиган молиявий ҳисобот асоси кўрсатилсин, шу жумладан, қўлланилган молиявий ҳисобот асоси Халқаро молиявий ҳисобот стандартлари бўлмаганда молиявий ҳисобот асосининг келиб чиқиш мамлакати ёки юрисдикциясига ҳавола қилинсин] мувофиқ, барча муҳим жиҳатларда тайёрланмаган деб тахмин қилишга асос бўладиган бирон бир жиҳат эътиборимизни тортмади.

АУДИТОР

Сана

Манзил

---

[3] 4-илованинг 1-изоҳига қаранг.

[4] 4-илованинг 2-изоҳига қаранг.

6-илова

Раҳбарият томонидан белгиланмаган кўламдаги чеклов туфайли шартли хулоса билан кўриб чиқиш хулосаларининг намуналари

Ҳаққоний тақдим этишга эришиш учун мўлжалланган молиявий ҳисобот асоси билан мувофиқ тайёрланган тўлиқ умумий мақсадли молиявий ҳисоботлар тўплами (43(i)-бандга қаранг)

Оралиқ молиявий маълумотларни текшириш бўйича хулоса

(Тегишли қабул қилувчи)

Кириш

Биз ABC ташкилотининг 20X1 йил 31 мартдаги ҳолатига кўра ушбу ҳисобга илова қилинган баланс ҳисоботи ва ўша санада тугаган уч ойлик давр учун тегишли моляивий натижалар тўғрисидаги ҳисобот, ҳусусий капиталдаги ўзгаришлар ва пул оқимлари тўғрисидаги ҳисоботлар, шунингдек муҳим ҳисоб сиёсати қисқача баёни ва бошқа изоҳловчи маълумотларни кўриб чиқдик.[1] Ушбу оралиқ молиявий маълумотларни [қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосини кўрсатинг] мувофиқ тайёрлаш ва ҳаққоний тақдим этиш учун раҳбарият жавобгардир. Бизнинг жавобгарлигимиз кўриб чиқишимиз асосида ушбу оралиқ молиявий маълумотлар бўйича хулоса билдиришдан иборат.

Кўриб чиқиш кўлами

Қуйидаги бандда тушунтирилган ҳолатлардан ташқари, биз кўриб чиқишни 2410-сон Кўриб чиқишларнинг халқаро стандарти "Ташкилотнинг мустақил аудитори томонидан оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш" га мувофиқ ўтказдик.[2] Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш асосан молиявий ва бухгалтерия масалалари учун жавобгар шахслардан сўровлар ўтказиш, шунингдек таҳлилий ва бошқа кўриб чиқиш тартиб-таомилларини қўллашдан иборат. Кўриб чиқиш кўлами Аудитнинг халқаро стандартларига мувофиқ ўтказиладиган аудит кўриб чиқишидан сезиларли даражада торроқдир ва шунинг учун аудитда аниқланиши мумкин бўлган барча муҳим масалалардан хабардор бўлишимизга имкон бермайди. Шунга кўра, биз аудиторлик фикрини билдирмаймиз.[13]

Шартли хулоса билдириш учун асос

(Сана)да филиал офисида юз берган ёнғин натижасида дебиторлик қарзлари ҳисоб ёзувлари йўқ қилинганлиги сабабли, биз оралиқ молиявий маълумотларга киритилган жами $_____ миқдордаги дебиторлик қарзларини кўриб чиқишни тугата олмадик. Ташкилот ҳозирда ушбу ҳисоб ёзувларини қайта тиклаш жараёнида ва бу ёзувлар юқорида кўрсатилган миқдорни ва ундириб бўлмайдиган ҳисоблар учун тегишли захирани қўллаб-қувватлашига ноаниқлик мавжуд. Агар биз дебиторлик қарзларини кўриб чиқишни тугата олганимизда, оралиқ молиявий маълумотларга тузатишлар киритиш зарурлигини кўрсатадиган масалалар эътиборимизни тортган бўлиши мумкин эди.

Шартли хулоса

Юқорида тасвирланган вазият туфайли биз хабардор бўлмаган оралиқ молиявий маълумотларга киритилиши мумкин бўлган тузатишлардан ташқари, бизнинг кўриб чиқишимизга асосланиб, бизга илова қилинган оралиқ молиявий маълумотлар ташкилотнинг 20X1 йил 31 мартдаги молиявий ҳолатини, шунингдек унинг молиявий фаолияти натижалари ва ўша санада тугаган уч ойлик давр учун пул оқимларини [қўлланиладиган молиявий ҳисобот асоси кўрсатилсин, шу жумладан, қўлланилган молиявий ҳисобот асоси Халқаро молиявий ҳисобот стандартлари бўлмаганда молиявий ҳисобот асосининг келиб чиқиш мамлакати ёки юрисдикциясига ҳавола қилинсин] мувофиқ ҳақиқий тасвирини тақдим этмайди *(ёки "барча муҳим жиҳатларда ҳаққоний тақдим этмайди")* деб тахмин қилишга асос бўладиган бирон бир жиҳат эътиборимизни тортмади.

АУДИТОР

Сана

Манзил

---

[1] 4-илованинг 1-изоҳига қаранг.

[2] 4-илованинг 2-изоҳига қаранг.

Бошқа оралиқ молиявий маълумотлар (43(j)-бандга қаранг)

Оралиқ молиявий маълумотларни текшириш бўйича хулоса

(Тегишли қабул қилувчи)

Кириш

Биз ABC ташкилотининг 20X1 йил 31 мартдаги ҳолатига кўра ушбу ҳисобга илова қилинган [қисқартирилган] баланс ҳисоботи ва ўша санада тугаган уч ойлик давр учун тегишли [қисқартирилган] молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисобот, хусусий капиталдаги ўзгаришлар ва пул оқимлари тўғрисидаги ҳисоботларни кўриб чиқдик.[3] Ушбу оралиқ молиявий маълумотларни [қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосини кўрсатинг] мувофиқ тайёрлаш ва тақдим этиш учун раҳбарият жавобгардир. Бизнинг жавобгарлигимиз кўриб чиқишимиз асосида ушбу оралиқ молиявий маълумотлар бўйича хулоса билдиришдан иборат.[14]

Кўриб чиқиш кўлами

Қуйидаги параграфда тушунтирилган ҳолатлардан ташқари, биз кўриб чиқишни 2410-сон Кўриб чиқишларнинг халқаро стандарти, "Ташкилотнинг аудитори томонидан оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш"га мувофиқ ўтказдик.4 Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш асосан молиявий ва бухгалтерия масалалари учун жавобгар шахслардан сўровлар ўтказиш, шунингдек таҳлилий ва бошқа кўриб чиқиш тартиб-таомилларини қўллашдан иборат. Кўриб чиқиш кўлами Аудитнинг халқаро стандартларига мувофиқ ўтказиладиган аудит кўриб чиқишидан сезиларли даражада торроқдир ва шунинг учун аудитда аниқланиши мумкин бўлган барча муҳим масалалардан хабардор бўлишимизга имкон бермайди. Шунга кўра, биз аудиторлик фикрини билдирмаймиз.[4]

Шартли хулоса билдириш учун асос

(Сана)да филиал офисида юз берган ёнғин натижасида дебиторлик қарзлари ҳисоб ёзувлари йўқ қилинганлиги сабабли, биз оралиқ молиявий маълумотларга киритилган жами $_____ миқдордаги дебиторлик қарзларини кўриб чиқишни тугата олмадик. Ташкилот ҳозирда ушбу ҳисоб ёзувларини қайта тиклаш жараёнида ва бу ёзувлар юқорида кўрсатилган миқдорни ва ундириб бўлмайдиган ҳисоблар учун тегишли захирани қўллаб-қувватлашига ноаниқлик мавжуд. Агар биз дебиторлик қарзларини кўриб чиқишни тугата олганимизда, оралиқ молиявий маълумотларга тузатишлар киритиш зарурлигини кўрсатадиган масалалар эътиборимизни тортган бўлиши мумкин эди.

Шартли хулоса

Юқорида тасвирланган вазият туфайли биз хабардор бўлмаган оралиқ молиявий маълумотларга киритилиши мумкин бўлган тузатишлардан ташқари, бизнинг кўриб чиқишимизга асосланиб, бизга илова қилинган оралиқ молиявий маълумотлар [қўлланиладиган молиявий ҳисобот асоси кўрсатилсин, шу жумладан, қўлланилган молиявий ҳисобот асоси Халқаро молиявий ҳисобот стандартлари бўлмаганда молиявий ҳисобот асосининг келиб чиқиш мамлакати ёки юрисдикциясига ҳавола қилинсин] мувофиқ, барча муҳим жиҳатларда тайёрланмаган деб тахмин қилишга асос бўладиган бирон бир жиҳат эътиборимизни тортмади.

АУДИТОР

Сана

Манзил

---

[3] 4-илованинг 1-изоҳига қаранг.

[4] 4-илованинг 2-изоҳига қаранг.

7-илова

Қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосидан четланиш туфайли салбий хулосанинг кўриб чиқиш хулосалари намуналари

Ҳаққоний тақдим этишга эришиш учун мўлжалланган молиявий ҳисобот асоси билан мувофиқ тайёрланган тўлиқ умумий мақсадли молиявий ҳисоботлар тўплами (43(i)-бандга қаранг)

Оралиқ молиявий маълумотларни текшириш бўйича хулоса

(Тегишли қабул қилувчи)

Кириш

Биз ABC ташкилотининг 20X1 йил 31 мартдаги ҳолатига кўра ушбу ҳисобга илова қилинган баланс ҳисоботи ва ўша санада тугаган уч ойлик давр учун тегишли молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисобот, хусусий капиталдаги ўзгаришлар ва пул оқимлари тўғрисидаги ҳисоботлар, шунингдек аҳамиятли ҳисоб сиёсати қисқача баёни ва бошқа изоҳловчи маълумотларни кўриб чиқдик.[1] Ушбу оралиқ молиявий маълумотларни [қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосини кўрсатинг] мувофиқ тайёрлаш ва ҳаққоний тақдим этиш учун раҳбарият жавобгардир. Бизнинг жавобгарлигимиз кўриб чиқишимиз асосида ушбу оралиқ молиявий маълумотлар бўйича хулоса билдиришдан иборат.[16]

Кўриб чиқиш кўлами

Биз кўриб чиқишни 2410-сон Кўриб чиқишларнинг халқаро стандарти "Ташкилотнинг аудитори томонидан оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш"га мувофиқ ўтказдик.2 Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш асосан молиявий ва бухгалтерия масалалари учун жавобгар шахслардан сўровлар ўтказиш, шунингдек таҳлилий ва бошқа кўриб чиқиш тартиб-таомилларини қўллашдан иборат. Кўриб чиқиш кўлами Аудитнинг халқаро стандартларига мувофиқ ўтказиладиган аудит кўриб чиқишидан сезиларли даражада торроқдир ва шунинг учун аудитда аниқланиши мумкин бўлган барча муҳим масалалардан хабардор бўлишимизга имкон бермайди. Шунга кўра, биз аудиторлик фикрини билдирмаймиз.[2]

Салбий хулоса билдириш учун асос

Ушбу даврдан бошлаб, ташкилот раҳбарияти ўзининг шуъба компанияларининг молиявий ҳисоботларини консолидация қилишни тўхтатди, чунки раҳбарият янги катта назорат қилинмайдиган улушлар мавжудлиги сабабли консолидацияни номувофиқ деб ҳисоблайди. Бу [қўлланиладиган молиявий ҳисобот асоси кўрсатилсин, шу жумладан, қўлланилган молиявий ҳисобот асоси Халқаро молиявий ҳисобот стандартлари бўлмаганда молиявий ҳисобот асосининг келиб чиқиш мамлакати ёки юрисдикциясига ҳавола қилинсин] га мувофиқ эмас. Агар консолидацияланган молиявий ҳисоботлар тайёрланганида, оралиқ молиявий маълумотлардаги деярли ҳар бир ҳисоб муҳим даражада фарқ қилган бўлар эди.

Салбий хулоса

Бизнинг кўриб чиқишимиз шуни кўрсатадики, ташкилотнинг шуъба компанияларидаги инвестициялари юқоридаги бандда таърифланганидек, консолидацияланган асосда ҳисобга олинмаганлиги сабабли, ушбу оралиқ молиявий маълумотлар ташкилотнинг 20X1 йил 31 мартдаги молиявий ҳолатини, шунингдек унинг молиявий фаолияти натижалари ва ўша санада тугаган уч ойлик давр учун пул оқимларини [қўлланиладиган молиявий ҳисобот асоси кўрсатилсин, шу жумладан, қўлланилган молиявий ҳисобот асоси Халқаро молиявий ҳисобот стандартлари бўлмаганда молиявий ҳисобот асосининг келиб чиқиш мамлакати ёки юрисдикциясига ҳавола қилинсин] мувофиқ ҳақиқий тасвирини тақдим этмайди *(ёки "барча муҳим жиҳатларда ҳаққоний тақдим этмайди")*.

АУДИТОР

Сана

Манзил

---

[1] 4-илованинг 1-изоҳига қаранг.

[2] 4-илованинг 2-изоҳига қаранг.

Бошқа оралиқ молиявий маълумотлар (43(j)-бандга қаранг)

Оралиқ молиявий маълумотларни текшириш бўйича хулоса

(Тегишли қабул қилувчи)

Кириш

Биз ABC ташкилотининг 20X1 йил 31 мартдаги ҳолатига кўра ушбу хулосага илова қилинган [қисқартирилган] баланс ҳисоботи ва ўша санада тугаган уч ойлик давр учун тегишли [қисқартирилган] молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисобот, хусусий капиталдаги ўзгаришлар ва пул оқимлари тўғрисидаги ҳисоботларни кўриб чиқдик.[3] Ушбу оралиқ молиявий маълумотларни [қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосини кўрсатинг] мувофиқ тайёрлаш ва тақдим этиш учун раҳбарият жавобгардир. Бизнинг жавобгарлигимиз кўриб чиқишимиз асосида ушбу оралиқ молиявий маълумотлар бўйича хулоса билдиришдан иборат.[18]

Кўриб чиқиш кўлами

Биз кўриб чиқишни 2410-сон Кўриб чиқиш топшириқларининг халқаро стандартига "Ташкилотнинг мустақил аудитори томонидан оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш" мувофиқ ўтказдик. Оралиқ молиявий маълумотларни кўриб чиқиш асосан молиявий ва бухгалтерия масалалари учун жавобгар шахслардан сўровлар ўтказиш, шунингдек таҳлилий ва бошқа кўриб чиқиш тартиб-таомилларини қўллашдан иборат. Кўриб чиқиш кўлами Аудитнинг халқаро стандартларига мувофиқ ўтказиладиган аудит кўриб чиқишидан сезиларли даражада торроқдир ва шунинг учун аудитда аниқланиши мумкин бўлган барча муҳим масалалардан хабардор бўлишимизга имкон бермайди. Шунга кўра, биз аудиторлик фикрини билдирмаймиз.[4]

Салбий хулоса билдириш учун асос

Ушбу даврдан бошлаб, ташкилот раҳбарияти ўзининг шуъба компанияларининг молиявий ҳисоботларини консолидация қилишни тўхтатди, чунки раҳбарият янги катта назорат қилинмайдиган улушлар мавжудлиги сабабли консолидацияни номувофиқ деб ҳисоблайди. Бу [қўлланиладиган молиявий ҳисобот асоси кўрсатилсин, шу жумладан, қўлланилган молиявий ҳисобот асоси Халқаро молиявий ҳисобот стандартлари бўлмаганда молиявий ҳисобот асосининг келиб чиқиш мамлакати ёки юрисдикциясига ҳавола қилинсин]га мувофиқ эмас. Агар консолидацияланган молиявий ҳисоботлар тайёрланганида, оралиқ молиявий маълумотлардаги деярли ҳар бир ҳисоб муҳим даражада фарқ қилган бўлар эди.

Салбий хулоса

Бизнинг кўриб чиқишимиз шуни кўрсатадики, ташкилотнинг шуъба компанияларидаги инвестициялари юқоридаги бандда таърифланганидек, консолидацияланган асосда ҳисобга олинмаганлиги сабабли, ушбу оралиқ молиявий маълумотлар [қўлланиладиган молиявий ҳисобот асоси кўрсатилсин, шу жумладан, қўлланилган молиявий ҳисобот асоси Халқаро молиявий ҳисобот стандартлари бўлмаганда молиявий ҳисобот асосининг келиб чиқиш мамлакати ёки юрисдикциясига ҳавола қилинсин] мувофиқ, барча муҳим жиҳатларда тайёрланмаган.

АУДИТОР

Сана

Манзил

[3] 4-илованинг 1-изоҳига қаранг.
[4] 4-илованинг 2-изоҳига қаранг.

3000-СОН ИШОНЧНИ ТАЪМИНЛАШ ТОПШИРИҚЛАРИНИНГ ХАЛҚАРО СТАНДАРТИ (ҚАЙТА ТАҲРИРЛАНГАН)

ТАРИХИЙ МОЛИЯВИЙ МАЪЛУМОТЛАР АУДИТИ ЁКИ КЎРИБ ЧИҚИШДАН БОШҚА ИШОНЧНИ ТАЪМИНЛАШ ТОПШИРИҚЛАРИ

(2015 йил 15 декабрь ёки ундан кейинги санада тузилган ишончни таъминлаш ҳисоботлари учун амал қилади)

МУНДАРИЖА

Банд

Кириш 1–4

Қўллаш доираси 5–8

Кучга кириш санаси 9

Мақсадлар 10–11

Таърифлар 12–13

Талаблар

Ишонч топшириғини ИТХСга мувофиқ бажариш 14–19

Ахлоқий талаблар 20

Қабул қилиш ва давом эттириш 21–30

Сифат бошқаруви 31–36

Профессионал скептицизм, профессионал мулоҳаза ва ишонч кўникмалари ҳамда техникалари 37–39

Топшириқни режалаштириш ва бажариш 40–47

Далилларни олиш 48–60

Кейинги ҳодисалар 61

Бошқа маълумотлар 62

Қўлланиладиган мезонлар тавсифи 63

Ишончни таъминлаш хулосасини шакллантириш 64–66

Ишончни таъминлаш ҳисоботини тайёрлаш 67–71

Модификацияланмаган ва модификацияланган хулосалар 72–77

Бошқа мулоқот мажбуриятлари 78

Ҳужжатлаштириш 79–83

Стандартни қўллаш ва бошқа изоҳловчи материаллар

Кириш A1

Мақсадлар A2

Таърифлар A3–A20

Ишонч топшириғини ИТХСга мувофиқ бажариш A21–A29

Ахлоқий талаблар A30–A34

Қабул қилиш ва давом эттириш A35–A59

Сифат бошқаруви A60–A75

Профессионал скептицизм ва профессионал мулоҳаза A76–A85

Топшириқни режалаштириш ва бажариш A86–A108

Далилларни олиш A109–A140

Кейинги ҳодисалар A141–A142

Бошқа маълумотлар A143

Қўлланиладиган мезонлар тавсифи A144–A146

Ишончни таъминлаш хулосасини шакллантириш A147–A158

Ишончни таъминлаш ҳисоботини тайёрлаш A159–A188

Модификацияланмаган ва модификацияланган хулосалар A189–A192

Бошқа мулоқот мажбуриятлари A193–199

Ҳужжатлаштириш A200–A207

Илова: Роллар ва жавобгарликлар

3000-сон Ишончни таъминлаш топшириқларининг халқаро стандарти (ИТХС) (Қайта таҳрирланган), *«Тарихий молиявий маълумотлар аудити ёки кўриб чиқишдан бошқа ишончни таъминлаш топшириқлари»*, *«Халқаро сифат бошқаруви, аудит, кўриб чиқиш, бошқа ишончни таъминлаш ва алоқадор хизматлар баёнотларига муқаддима»* билан биргаликда ўқилиши лозим.

Кириш

1. Мазкур Ишончни таъминлаш топшириқларининг халқаро стандарти (ИТХС) тарихий молиявий маълумотларнинг аудит ёки кўриб чиқишдан бошқа ишончни таъминлаш топшириқлари билан шуғулланади, уларнинг биринчиси Аудитнинг халқаро стандартлари (АХС), иккинчиси эса Кўриб чиқиш топшириқларининг халқаро стандартлари (КТХС) билан тартибга солинади. (А21–А22-бандларга қаранг)

2. Ишонч топшириқлари амалиётчидан бошқа томон асосий предметни мезонларга нисбатан ўлчайдиган ёки баҳолайдиган тасдиқлаш топшириқларини, ҳамда амалиётчи асосий предметни мезонларга нисбатан ўлчайдиган ёки баҳолайдиган тўғридан-тўғри топшириқларни ўз ичига олади. Мазкур ИТХС оқилона ва чекланган ишончни таъминлаш тасдиқлаш топшириқларига хос бўлган талаблар ва стандартни қўллаш ва бошқа изоҳловчи материалларни ўз ичига олади. Мазкур ИТХС, шунингдек, оқилона ва чекланган ишончни таъминлаш тўғридан-тўғри топшириқларга ҳам, топшириқ ҳолатларига кўра зарур равишда мослаштирилган ва тўлдирилган ҳолда қўлланилиши мумкин.

3. Мазкур ИТХС қуйидаги асосларга таянади:

   (a) Топшириқ гуруҳи аъзолари ва топшириқ сифатини кўриб чиқувчи (бундай шахс тайинланган топшириқлар учун) ишончни таъминлаш топшириқларига оид *«Профессионал бухгалтерлар учун ахлоқ кодекси» (Халқаро мустақиллик стандартларини ўз ичига олган)* (БХАСК Кодекси) қоидаларига, ёки камида шунчалик талабчан бўлган бошқа профессионал талабларга, ёки қонун ёки норматив ҳужжатлардаги талабларга бўйсунади; ва (А30–А34-бандларга қаранг)

   (b) Топшириқни бажараётган амалиётчи 1-сон СБХСга,[1] ёки фирманинг ўз сифат бошқаруви тизими учун жавобгарлигига оид камида 1-сон СБХС каби талабчан бўлган бошқа профессионал талабларга, ёки қонун ёки норматив ҳужжатлардаги талабларга бўйсунадиган фирманинг аъзоси ҳисобланади. (А61–А66-бандларга қаранг)

4. Ишонч топшириқларини бажарувчи ташкилотлар ичидаги сифат бошқаруви ва ахлоқий тамойилларга, шу жумладан мустақиллик талабларига риоя қилиш, жамоат манфаатларига хизмат қилиши ва юқори сифатли ишончни таъминлаш топшириқларининг ажралмас қисми эканлиги умум-эътироф этилган. Жамоат амалиётидаги профессионал бухгалтерлар бундай талаблар билан таниш бўлади. Агар жамоат амалиётидаги профессионал бухгалтердан бошқа малакали амалиётчи мазкур ёки бошқа ИТХСга риоя қилишни билдиришни танласа, олдинги бандда келтирилган асосни ўз ичига олган талабларни тан олиш муҳимдир.

Қўллаш доираси

5. Мазкур ИТХС *Ишончни таъминлаш топшириқлар учун халқаро концептуал асослар*да (Ишонч концептуал асослари) тавсифланганидек, тарихий молиявий маълумотларнинг аудит ёки кўриб чиқишдан бошқа ишончни таъминлаш топшириқларини қамраб олади. Агар маълум бир топшириқ предметига махсус предметга оид ИТХС тааллуқли бўлса, ўша ИТХС билан биргаликда мазкур махсус ИТХС ҳам қўлланилади. (А21–А22-бандларга қаранг)

6. Амалиётчилар томонидан бажариладиган барча топшириқлар ҳам ишончни таъминлаш топшириқлари эмас. 12(а)-бандда таърифланган (ва шу сабабли ИТХС билан қамраб олинмаган) ишончни таъминлаш топшириқлари ҳисобланмайдиган бошқа тез-тез бажариладиган топшириқларга қуйидагилар киради:

   (a) Алоқадор хизматларнинг халқаро стандартлари (АХХС) билан қамраб олинган топшириқлар, масалан келишилган тартиб-таомиллар ва компиляция топшириқлари;[2]

   (b) Ишонч ҳисоботи ифодаланмайдиган солиқ декларацияларини тайёрлаш; ва

   (c) Маслаҳат бериш (ёки консалтинг) топшириқлари, масалан бошқарув ва солиқ бўйича маслаҳат бериш. (А1-бандга қаранг)

7. ИТХС доирасида бажариладиган ишончни таъминлаш топшириғи каттароқ топшириқнинг бир қисми бўлиши мумкин. Бундай ҳолларда, ИТХС фақатгина топшириқнинг ишончни таъминлаш қисмига тегишли ҳисобланади.

8. 12(а)-банддаги тавсифга мос келадиган қуйидаги топшириқлар ИТХС талаблари нуқтаи назаридан ишончни таъминлаш топшириқлари деб ҳисобланмайди:

   (a) Бухгалтерия ҳисоби, аудит, солиқлар ёки бошқа масалалар бўйича суд жараёнларида гувоҳлик бериш; ва

   (b) Фойдаланувчи маълум даражада ишончга эга бўлиши мумкин бўлган профессионал фикрлар, қарашлар ёки сўз бирикмаларини ўз ичига олган топшириқлар, қуйидагиларнинг барчаси амал қилса:

      (i) Бу фикрлар, қарашлар ёки сўз бирикмалари бутун топшириқ учун фақат қисман аҳамиятга эга;

      (ii) Чиқарилган ҳар қандай ёзма ҳисобот фақатгина ҳисоботда кўрсатилган мўлжалланган фойдаланувчилар томонидан фойдаланиш учун аниқ чекланган;

---

[1] 1-сон Сифат бошқарувининг халқаро стандарти (СБХС), «*Молиявий ҳисоботлар аудитини ёки кўриб чиқишини, ёки бошқа ишончни таъминлаш ёхуд турдош хизматлар топшириқларини бажарувчи фирмалар учун сифат бошқаруви».*

[2] 4400-сон ТХХС, *«Молиявий маълумотлар юзасидан келишилган тартиб-таомилларни бажариш топшириқлари»,* ва 4410-сон ТХХС (Қайта таҳрирланган), *«Компиляция топшириқлари».*

(iii) Кўрсатилган мўлжалланган фойдаланувчилар билан ёзма келишувга биноан, топшириқ ишончни таъминлаш топшириғи бўлиши мўлжалланмаган; ва

(iv) Топшириқ профессионал бухгалтернинг ҳисоботида ишончни таъминлаш топшириғи сифатида кўрсатилмаган.

Кучга кириш санаси

9. Мазкур ИТХС 2015 йил 15 декабрь ва ундан кейинги санада тузилган ишонч ҳисоботидан иборат бўлган ишончни таъминлаш топшириқлари учун кучга киради.

Мақсадлар

10. Ишончни таъминлаш топшириғини бажаришда амалиётчининг мақсадлари қуйидагилардан иборат:

(a) Масала ҳақидаги маълумотларда муҳим бузиб кўрсатиш мавжуд эмаслиги ҳақида, ҳолатларга қараб, оқилона ишонч ёки чекланган ишонч олиш;

(b) Асосида ётувчи масалани ўлчаш ёки баҳолаш натижаси юзасидан оқилона ишонч ёки чекланган ишонч хулосасини етказувчи ва хулоса учун асосни тавсифловчи ёзма ҳисобот орқали хулоса билдириш; (А2-бандга қаранг) ва

(c) Мазкур ИТХС ва бошқа ҳар қандай тегишли ИТХС талаб қилганидек, қўшимча равишда маълум қилиш.

11. Барча ҳолларда, ҳолатларга қараб, оқилона ишонч ёки чекланган ишончни олиш имкони бўлмаганда ва мўлжалланган фойдаланувчиларга ҳисобот бериш мақсадлари учун амалиётчининг ишонч ҳисоботидаги шартли хулосаси етарли бўлмаганда, мазкур ИТХС амалиётчидан хулоса беришдан воз кечишни ёки, қўлланиладиган қонун ёки қоидаларга кўра имкон бўлса, топшириқдан воз кечишни талаб қилади.

Таърифлар

12. Мазкур ИТХС ва бошқа ИТХСлар мақсадлари учун, аксини кўрсатувчи ҳолатлар бўлмаса, қуйидаги атамалар мазкур маъноларга эга. (А27-бандга қаранг)

(a) Ишончни таъминлаш топшириқ — амалиётчи мўлжалланган фойдаланувчиларнинг предмет ҳақидаги маълумот (яъни, маълум мезонларга нисбатан асосий предметни ўлчаш ёки баҳолаш натижаси) тўғрисидаги ишонч даражасини масъул томонга нисбатан оширишга қаратилган хулосани ифодалаш мақсадида етарли ва муносиб далилларни олишга интиладиган топшириқ. Ҳар бир ишончни таъминлаш топшириғи икки ўлчов бўйича таснифланади: (А3-бандга қаранг)

(i) Оқилона ишончни таъминлаш топшириғи ёки чекланган ишончни таъминлаш топшириғи:

a. Оқилона ишончни таъминлаш топшириғи — амалиётчи топшириқ рискини топшириқ ҳолатларида амалиётчининг хулосаси учун асос сифатида қабул қилиниши мумкин бўлган паст даражагача камайтирадиган ишончни таъминлаш топшириғи. Амалиётчининг хулосаси мезонларга нисбатан асосий предметни ўлчаш ёки баҳолаш натижаси ҳақида амалиётчининг фикрини ифодалайдиган шаклда ифодаланади.

b. Чекланган ишончни таъминлаш топшириғи — амалиётчи топшириқ ҳолатларида қабул қилиниши мумкин бўлган даражагача, лекин оқилона ишончни таъминлаш топшириғидагидан юқори бўлган топшириқ рискини камайтирадиган ишончни таъминлаш топшириғи; бу риск даражаси амалиётчига бажарилган тартиб-таомиллар ва олинган далиллар асосида, предмет ҳақидаги маълумотнинг муҳим даражада бузиб кўрсатилганлигига ишонишга сабаб бўладиган ҳолат(лар) амалиётчининг эътиборига тушганми ёки йўқлигини ифодаловчи шаклда хулоса бериш учун асос вазифасини бажаради. Чекланган ишончни таъминлаш топшириғида бажариладиган тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва кўлами оқилона ишончни таъминлаш топшириғи учун зарур бўлган ҳажмга нисбатан чекланган, лекин амалиётчининг профессионал мулоҳазасига кўра, аҳамиятли бўлган ишонч даражасини олишга режалаштирилган. Аҳамиятли бўлиши учун, амалиётчи томонидан олинган ишонч даражаси мўлжалланган фойдаланувчиларнинг предмет ҳақидаги маълумотга бўлган ишончини аҳамиятсиз даражадан аниқ юқори даражага кўтариши мумкин. (А3–А7-бандларга қаранг)

(ii) Тасдиқлаш топшириғи ёки тўғридан-тўғри топшириқ: (А8-бандга қаранг)

a. Тасдиқлаш топшириғи — амалиётчидан бошқа томон асосий предметни мезонларга нисбатан ўлчайдиган ёки баҳолайдиган ишончни таъминлаш топшириғи. Амалиётчидан бошқа томон кўпинча натижавий предмет ҳақидаги маълумотни ҳисобот ёки баёнотда тақдим этади. Баъзи ҳолларда, предмет ҳақидаги маълумот амалиётчи томонидан ишонч ҳисоботида тақдим этилиши мумкин. Тасдиқлаш топшириғида амалиётчининг хулосаси предмет ҳақидаги маълумот муҳим бузиб кўрсатишлардан холи эканлигига қаратилади. Амалиётчининг хулосаси қуйидагиларни ифодалаши мумкин: (А179, А181-бандларга қаранг)

i. Асосий предмет ва қўлланиладиган мезонлар;

ii. Предмет ҳақидаги маълумот ва қўлланиладиган мезонлар; ёки

iii. Тегишли томон(лар) тарафидан берилган баёнот.

b. Тўғридан-тўғри топшириқ — амалиётчи асосий предметни қўлланиладиган мезонларга нисбатан ўлчайдиган ёки баҳолайдиган ва амалиётчи натижавий предмет ҳақидаги маълумотни ишонч ҳисоботининг бир қисми сифатида ёки унга илова қилган ҳолда тақдим этадиган ишончни таъминлаш топшириғи. Тўғридан-тўғри топшириқда амалиётчининг хулосаси мезонларга нисбатан асосий предметни ўлчаш ёки баҳолашнинг ҳисобот қилинган натижасига қаратилади.

(b) Ишонч кўникмалари ва техникалари — ишонч амалиётчисида мавжуд бўлган, ҳар қандай махсус ишончни таъминлаш топшириғининг асосий предмети ёки уни ўлчаш ёки баҳолашга оид тажрибадан фарқ қиладиган режалаштириш, далилларни йиғиш, далилларни баҳолаш, хабар бериш ва ҳисобот тузиш кўникмалари ва техникалари. (А9-бандга қаранг)

(c) Мезонлар — асосий предметни ўлчаш ёки баҳолаш учун қўлланиладиган меъёрлар. "Қўлланиладиган мезонлар" маълум бир топшириқ учун қўлланиладиган мезонлардир. (А10-бандга қаранг)

(d) Топшириқ ҳолатлари — маълум бир топшириқни белгиловчи кенг контекст, бу топшириқ шартларини; бу оқилона ишончни таъминлаш топшириғи ёки чекланган ишончни таъминлаш топшириғи эканлигини; асосий предметнинг хусусиятлари; ўлчаш ёки баҳолаш мезонлари; мўлжалланган фойдаланувчиларнинг маълумот эҳтиёжлари; масъул томон, ўлчовчи ёки баҳоловчи ва буюртмачи томоннинг тегишли хусусиятлари ва уларнинг муҳити; ҳамда топшириққа аҳамиятли таъсир кўрсатиши мумкин бўлган бошқа масалалар, масалан ҳодисалар, операциялар, шароитлар ва амалиётларни ўз ичига олади.

(e) Топшириқ раҳбари— ташкилот томонидан тайинланган, топшириқ ва унинг бажарилиши учун, ҳамда ташкилот номидан тақдим этиладиган ишонч ҳисоботи учун масъул бўлган, ва зарур ҳолларда профессионал, юридик ёки тартибга солувчи органдан тегишли ваколатларга эга бўлган шерик ёки бошқа шахс. "Топшириқ раҳбари" атамаси тегишли ҳолларда давлат секторидаги тенг ҳуқуқли шахсларга нисбатан қўлланилади.

(f) Топшириқ риски — предмет ҳақидаги маълумотлар муҳим даражада бузиб кўрсатилган бўлса-да, амалиётчи номувофиқ хулоса билдириш риски. (А11–А14-бандларга қаранг)

(g) Буюртмачи томон — амалиётчига ишончни таъминлаш топшириғини бажариш учун мурожаат қилувчи томон(лар). (А15-бандга қаранг)

(h) Топшириқ гуруҳи — топшириқни бажарувчи барча шериклар ва ходимлар, ҳамда амалиётчининг ташқи экспертидан ташқари топшириқда тартиб-таомилларни бажарувчи бошқа шахслар.

(i) Далиллар — амалиётчи томонидан амалиётчининг хулосасига келишда фойдаланиладиган маълумотлар. Далил тегишли ахборот тизимларида мавжуд бўлган ахборотни, агар бўлса, ва бошқа ахборотни ўз ичига олади. ИТХС мақсадлари учун: (А147–А153-бандларга қаранг)

(i) Далилларнинг етарлилиги — бу далилларнинг миқдор ўлчовидир.

(ii) Далилларнинг муносиблиги — бу далилларнинг сифат ўлчовидир.

(j) Ташкилот — якка амалиётчи, шериклик ёки корпорация ёки амалиётчилардан иборат бошқа юридик шахс. "Ташкилот" атамаси тегишли ҳолларда давлат секторидаги тенг ҳуқуқли шахсларга нисбатан қўлланилади.

(k) Тарихий молиявий маълумотлар — маълум бир ташкилотга тегишли молиявий шаклда ифодаланган, асосан шу ташкилотнинг бухгалтерия ҳисоби тизимидан олинган, ўтган давр оралиғида содир бўлган иқтисодий ҳодисалар ёки ўтмишда маълум бир вақтдаги иқтисодий шароитлар ёки ҳолатлар ҳақидаги маълумотлар.

(l) Ички аудит функцияси — ташкилотнинг бошқаруви, риск бошқаруви ва ички назорат жараёнларининг самарадорлигини баҳолаш ва яхшилаш учун мўлжалланган ишонч ва маслаҳат фаолиятларини бажарувчи ташкилот функцияси.

(m) Мўлжалланган фойдаланувчилар — амалиётчи ишонч ҳисоботидан фойдаланади деб кутаётган шахс(лар) ёки ташкилот(лар), ёки уларнинг гуруҳ(лар)и. Баъзи ҳолларда, ишонч ҳисоботи манзил қилинган шахслардан ташқари мўлжалланган фойдаланувчилар ҳам бўлиши мумкин. (А16–А18, А37-бандларга қаранг)

(n) Ўлчовчи ёки баҳоловчи — асосий предметни мезонларга нисбатан ўлчайдиган ёки баҳолайдиган томон(лар). Ўлчовчи ёки баҳоловчи асосий предмет бўйича тажрибага эга. (А37, А39-бандларга қаранг)

(o) Бузиб кўрсатиш — предмет ҳақидаги маълумот ва мезонларга мувофиқ асосий предметнинг тегишли ўлчови ёки баҳоси ўртасидаги фарқ. Бузиб кўрсатишлар қасддан ёки қасддан бўлмаган, сифат ёки миқдор жиҳатидан бўлиши, ҳамда тушириб қолдиришларни ўз ичига олиши мумкин.Фактнинг бузиб кўрсатилиши (бошқа маълумотларга нисбатан) — нотўғри баён қилинган ёки тақдим этилган, предмет ҳақидаги маълумотда ёки ишонч ҳисоботида кўрсатилган масалаларга тааллуқли бўлмаган бошқа маълумотлар.

(p) Фактнинг муҳим бузиб кўрсатилиши предмет ҳақидаги маълумотни ўз ичига олган ҳужжатнинг ишончлилигига путур етказиши мумкин.

(q) Бошқа маълумотлар — қонун, қоида ёки одат бўйича предмет ҳақидаги маълумот ва унга оид ишонч ҳисоботи мавжуд бўлган ҳужжатда ўз ичига олинган (предмет ҳақидаги маълумот ва унга оид ишонч ҳисоботидан ташқари) маълумотлар.

(r) Амалиётчи — топшириқни бажарувчи шахс(лар) (одатда топшириқ раҳбари ёки топшириқ гуруҳининг бошқа аъзолари, ёки тегишли ҳолларда ташкилот). Мазкур ИТХС талаб ёки масъулиятни аниқ топшириқ раҳбари томонидан бажарилишини назарда тутганда, "амалиётчи" атамаси ўрнига "топшириқ раҳбари" атамаси қўлланилади. (А37-бандга қаранг)

(s) Амалиётчининг эксперти — ишончдан бошқа соҳада тажрибага эга бўлган, амалиётчи етарли ва тегишли далилларни олишда ёрдам бериш учун шу соҳадаги ишини қўллайдиган шахс ёки ташкилот. Амалиётчининг эксперти амалиётчининг ички эксперти (амалиётчи ташкилотининг ёки тармоқ ташкилотининг шериги ёки ходими, шу жумладан вақтинчалик ходим) ёки амалиётчининг ташқи эксперти бўлиши мумкин.

(t) Профессионал мулоҳаза — ишонч ва этика стандартлари томонидан тақдим этилган контекст доирасида, топшириқ ҳолатларида мос келадиган ҳаракат йўналишлари ҳақида асосли қарорлар қабул қилишда тегишли тайёргарлик, билим ва тажрибани қўллаш.

(u) Профессионал скептицизм — танқидий фикрловчи, бузиб кўрсатишларга ишора қилиши мумкин бўлган ҳолатларга сергак бўлган ва далилларни танқидий баҳоловчи муносабат.

(v) Масъул томон — асосий предмет учун масъул бўлган томон(лар). (А37-бандга қаранг)

(w) Муҳим бузиб кўрсатиш риски — топшириққача бўлган даврда предмет ҳақидаги маълумот муҳим даражада бузиб кўрсатилган бўлиш риски.

(x) Предмет ҳақидаги маълумот — асосий предметни мезонларга нисбатан ўлчаш ёки баҳолаш натижаси, яъни мезонларни асосий предметга қўллаш натижасида юзага келадиган маълумот. (А19-бандга қаранг)

(y) Асосий предмет — мезонларни қўллаш орқали ўлчанадиган ёки баҳоланадиган ҳодиса

13. Мазкур ИТХС ва бошқа ИТХС мақсадлари учун, "тегишли томон(лар)"га ҳаволалар бундан буён "масъул томон, ўлчовчи ёки баҳоловчи, ёки ҳолатга қараб, буюртмачи томон" деб ўқилиши лозим. (А20, А37-бандларга қаранг)

Талаблар

Ишонч топшириғини ИТХСга мувофиқ бажариш

Топшириқ учун тегишли бўлган стандартларга риоя қилиш

14. Амалиётчи мазкур ИТХС ва топшириқ учун тегишли бўлган ҳар қандай махсус предметга оид ИТХСларга риоя қилиши лозим.

15. Амалиётчи мазкур ИТХС ва топшириқ учун тегишли бўлган бошқа ИТХСлар талабларига риоя қилмагунича, мазкур ёки бошқа ИТХСларга риоя қилганлигини маълум қилмаслиги лозим. (А21–А22, А171-бандларга қаранг)

ИТХС матни

16. Амалиётчи ИТХСнинг унинг мақсадларини тушуниш ва унинг талабларини тўғри қўллаш учун, қўллаш ва бошқа изоҳловчи материаллар ҳам киритилган, тўлиқ матнини тушуниши лозим. (А23–А28-бандларга қаранг)

Тегишли талабларга риоя қилиш

17. Кейинги бандга риоя қилган ҳолда, амалиётчи, топшириқ ҳолатларида талаб шарт билан боғлиқ бўлиб ва бу шарт мавжуд бўлмаганлиги туфайли тегишли бўлмаса, бундан ташқари барча ҳолларда, мазкур ИТХС ва ҳар қандай тегишли махсус предметга оид ИТХСнинг ҳар бир талабига риоя қилиши лозим. Фақат чекланган ишонч ёки оқилона ишончни таъминлаш топшириқларига қўлланиладиган талаблар устунли форматда банд рақамидан кейин "Ч" (чекланган ишонч) ёки "О" (оқилона ишонч) ҳарфи билан берилган. (А29-бандга қаранг)

18. Фавқулодда ҳолатларда, амалиётчи ИТХСдаги тегишли талабдан четга чиқиш зарур деб ҳисоблаши мумкин. Бундай ҳолларда, амалиётчи шу талаб мақсадига эришиш учун муқобил тартиб-таомилларни бажариши лозим. Амалиётчи томонидан тегишли талабдан четга чиқиш зарурати фақат талаб маълум бир аниқ тартиб-таомилни бажаришни назарда тутса ва топшириқнинг аниқ ҳолатларида бу тартиб-таомил талаб мақсадига эришиш учун самарасиз бўлиши кутилганда юзага келиши мумкин

Мақсадга эришишнинг имконсизлиги

19. Агар ушбу ИТХС ёки тегишли предметга оид ИТХСдаги мақсадга эришиб бўлмаса, амалиётчи ўз хулосасини ўзгартириш ёки топшириқдан воз кечиши (қўлланиладиган қонун ёки қоида бўйича воз кечиш мумкин бўлса) зарурлигини баҳолаши лозим. Тегишли ИТХСдаги мақсадга эришишнинг имконсизлиги ушбу ИТХСнинг 79-бандига мувофиқ ҳужжатлаштиришни талаб қиладиган муҳим масала ҳисобланади.

Ахлоқий талаблар

20. Амалиётчи БХАСК Кодексининг ишончни таъминлаш топшириқларига тегишли қоидаларига, ёки бошқа профессионал талабларга, ёки камида шунга тенг даражада талабчан бўлган қонун ёки қоидалар томонидан белгиланган талабларга риоя қилиши лозим. (А30–А34, А60-бандларга қаранг)

Қабул қилиш ва давом эттириш

21. Топшириқ раҳбари фирманинг мижозлар билан муносабатларни ва ишончни таъминлаш топшириқларини қабул қилиш ҳамда давом эттириш бўйича сиёсатлари ёки тартиб-таомилларига фирма томонидан риоя қилинганлигига ишонч ҳосил қилиши, ҳамда бу борада чиқарилган хулосалар тўғри эканлигини аниқлаши лозим.

22. Амалиётчи фақат қуйидаги ҳолларда ишончни таъминлаш топшириғини қабул қилиши ёки давом эттириши лозим: (А30–А34-бандларга қаранг)

    (a) Амалиётчида тегишли ахлоқий талаблар, шу жумладан мустақиллик талаблари, қаноатлантирилмайди деб ишонишга сабаб бўлмаганда;

    (b) Амалиётчи топшириқни бажаришга жалб қилинган шахслар жамоа бўлиб тегишли малака ва қобилиятларга, шу жумладан топшириқни бажариш учун етарли вақтга эга эканлигига ишонч ҳосил қилганда (32-бандга ҳам қаранг); ва

    (c) Топшириқ бажариладиган асос келишилган бўлганда, қуйидагилар орқали:

        (i) Ишонч топшириғи учун дастлабки шартлар мавжудлигини аниқлаш (24–26-бандларга ҳам қаранг); ва

        (ii) Амалиётчи ва топшириқ берувчи томон ўртасида, амалиётчининг ҳисобот бериш мажбуриятларини ҳам ўз ичига олган, топшириқ шартлари бўйича умумий тушунча мавжудлигини тасдиқлаш.

23. Агар топшириқ раҳбари фирма мижоз билан муносабатларни ёки муайян топшириқни қабул қилишдан ёки давом эттиришдан олдин шу маълумотдан хабардор бўлганда фирма топшириқни рад этишига сабаб бўладиган маълумотга эга бўлса, топшириқ раҳбари бу маълумотни зудлик билан фирмага етказиши лозим, токи фирма ва топшириқ раҳбари зарур чораларни кўра олсин.

Ишончни таъминлаш топшириғи учун дастлабки шартлар

24. Ишончни таъминлаш топшириғи учун дастлабки шартлар мавжуд ёки йўқлигини аниқлаш учун, амалиётчи топшириқ ҳолатлари ҳақидаги дастлабки билимлар ва тегишли томон(лар) билан муҳокамалар асосида қуйидагиларни аниқлаши лозим: (А35–А36-бандларга қаранг)

    (a) Тегишли томонларнинг роллари ва мажбуриятлари ҳолатларда мосми; ва (А37–А39-бандларга қаранг)

    (b) Топшириқ қуйидаги барча хусусиятларга эга бўлиши:

        (i) Асосида ётувчи масала ўринли; (А40–А44-бандларга қаранг)

        (ii) Амалиётчи масала ҳақидаги маълумотларни тайёрлашда қўлланилишини кутаётган мезонлар топшириқ ҳолатлари учун мос, шу жумладан улар қуйидаги хусусиятларга эга бўлиши: (А45–А50-бандларга қаранг)

            a. Ўринлилик.

            b. Тўлиқлик.

            c. Ишончлилик.

            d. Холислик.

            e. Тушунарлилик.

        (iii) Амалиётчи масала ҳақидаги маълумотларни тайёрлашда қўлланилишини кутаётган мезонлар мўлжалланган фойдаланувчиларга мавжуд бўлади; (А51–А52-бандларга қаранг)

        (iv) Амалиётчи амалиётчининг хулосасини қўллаб-қувватлаш учун зарур бўлган далилларни олиш имконияти мавжуд бўлишини кутади; (А53–А55-бандларга қаранг)

        (v) Амалиётчининг хулосаси, оқилона ишончни таъминлаш топшириғи ёки чекланган ишончни таъминлаш топшириғига мос шаклда, ёзма хулосада акс эттирилади; ва

        (vi) Оқилона мақсад мавжуд бўлиши, шу жумладан, чекланган ишончни таъминлаш топшириғи ҳолатида, амалиётчи ишончнинг аҳамиятли даражасини олиш имкониятига эга бўлишини кутади. (А56-бандга қаранг)

25. Агар ишончни таъминлаш топшириғи учун дастлабки шартлар мавжуд бўлмаса, амалиётчи бу масалани топшириқ берувчи томон билан муҳокама қилиши лозим. Агар дастлабки шартларни қаноатлантириш учун ўзгаришлар киритиб бўлмаса, амалиётчи, қонун ёки қоида томонидан шундай қилиш талаб қилинмаса, топшириқни ишончни таъминлаш топшириғи сифатида қабул қилмаслиги лозим. Бироқ, бундай ҳолатларда ўтказилган топшириқ ИТХСга мувофиқ эмас. Шу сабабли, амалиётчи ишонч ҳисоботида топшириқ ушбу ИТХС ёки бошқа ИТХС(лар)га мувофиқ ўтказилганлигига ҳеч қандай ҳавола киритмаслиги лозим.

Топшириқни қабул қилишдан олдин кўламдаги чеклов

26. Агар топшириқ берувчи томон таклиф қилинган ишончни таъминлаш топшириғи шартларида амалиётчининг иши кўламига шундай чеклов қўйса-ки, амалиётчи бу чеклов масала ҳақидаги маълумотлар бўйича хулоса билдиришдан воз кечишга олиб келади деб ҳисобласа, амалиётчи, қонун ёки қоида томонидан шундай қилиш талаб қилинмаса, бундай топшириқни ишончни таъминлаш топшириғи сифатида қабул қилмаслиги лозим. (А156(в)-бандга қаранг))

Топшириқ шартларини келишиш

27. Амалиётчи топшириқ шартларини топшириқ берувчи томон билан келишиши лозим. Келишилган топшириқ шартлари топшириқ хатида ёки бошқа мос ёзма битим шаклида, ёзма тасдиқда, ёки қонун ёки қоидада етарли батафсилликда кўрсатилиши лозим. (А57–А58-бандларга қаранг)

28. Такрорланувчи топшириқларда, амалиётчи ҳолатлар топшириқ шартларини қайта кўриб чиқишни талаб қилиш-қилмаслигини ва топшириқ берувчи томонга мавжуд топшириқ шартларини эслатиш зарурияти мавжудлигини баҳолаши лозим.

Топшириқ шартларига ўзгартириш киритишни қабул қилиш

29. Амалиётчи бунинг учун оқилона асос бўлмаса, топшириқ шартларига ўзгартириш киритишга рози бўлмаслиги лозим. Агар бундай ўзгартириш киритилса, амалиётчи ўзгартиришдан олдин олинган далилларни эътиборсиз қолдирмаслиги лозим. (А59-бандга қаранг)

Қонун ёки норматив ҳужжатлар орқали тайинланган ишонч ҳисоботи

30. Баъзи ҳолларда, тегишли юрисдикциянинг қонун ёки қоидаси ишонч ҳисоботининг тузилиши ёки матнини белгилаб беради. Бундай ҳолатларда, амалиётчи қуйидагиларни баҳолаши лозим:

    (a) Мўлжалланган фойдаланувчилар ишонч ҳисоботини нотўғри тушуниши мумкинлиги; ва

    (b) Агар шундай бўлса, ишонч ҳисоботидаги қўшимча тушунтириш эҳтимолий нотўғри тушунишни юмшатиши мумкинлиги.

    Агар амалиётчи ишонч ҳисоботидаги қўшимча тушунтириш эҳтимолий нотўғри тушунишни юмшата олмайди деган хулосага келса, амалиётчи, қонун ёки қоида томонидан шундай қилиш талаб қилинмаса, топшириқни қабул қилмаслиги лозим. Бундай қонун ёки қоидага мувофиқ ўтказилган топшириқ ИТХСга мувофиқ эмас. Шу сабабли, амалиётчи ишонч ҳисоботида топшириқ ушбу ИТХС ёки бошқа ИТХС(лар)га мувофиқ ўтказилганлигига ҳеч қандай ҳаволани киритмаслиги лозим (шунингдек 71-бандга қаранг).

Сифат бошқаруви

Топшириқ раҳбарининг хусусиятлари

31. Топшириқ раҳбари қуйидагиларни бажариши лозим:

    (a) 1-сон СБХСни, ёки камида 1-сон СБХС каби талабчан бўлган бошқа профессионал талабларни, ёки қонун ёки норматив ҳужжатлардаги талабларни қўлловчи фирманинг аъзоси бўлиши; (А60–А66-бандларга қаранг)

Топшириқ ресурслари

    (b) Топшириқ хусусияти ва ҳолатларини, фирманинг сиёсатлари ёки тартиб-таомилларини ҳамда топшириқ давомида юзага келиши мумкин бўлган ҳар қандай ўзгаришларни ҳисобга олган ҳолда, топшириқни бажариш учун етарли ва муносиб ресурслар топшириқ гуруҳига ўз вақтида тайинланиши ёки тақдим этилишини аниқлаши;

    (c) Кенг кўламли тайёргарлик ва амалий қўллаш орқали ривожлантирилган ишончни таъминлаш кўникмалари ва техникаларига эга бўлиши; ва (А60-бандга қаранг)

    (d) Ишончни таъминлаш хулосаси учун жавобгарликни ўз зиммасига олиш мақсадида асосида ётувчи масала ва уни ўлчаш ёки баҳолаш бўйича етарли малакага эга бўлиши. (А67–А68-бандларга қаранг)

32. Топшириқ раҳбари қуйидагиларни бажариши лозим: (А69-бандга қаранг)

    (a) Топшириқни биргаликда бажарадиган шахслар тегишли малака ва қобилиятларга, шу жумладан қуйидагилар учун етарли вақтга эга эканлигига ишонч ҳосил қилиши: (А70–А71-бандларга қаранг)

        (i) Топшириқни тегишли стандартлар ҳамда қўлланиладиган ҳуқуқий ва норматив талабларга мувофиқ бажариш; ва

        (ii) Ҳолатларга мос ишонч ҳисоботи чиқарилишини таъминлаш.

    (b) Амалиётчи қуйидагиларнинг ишида иштирок эта олишига ишонч ҳосил қилиши:

        (i) Унинг ишидан фойдаланиладиган амалиётчининг эксперти; ва (А70–А71-бандларга қаранг)

(ii) Топшириқ гуруҳига кирмайдиган, аммо ишончни таъминлаш иши фойдаланиладиган бошқа амалиётчи, — (А72–А73-бандларга қаранг) масала ҳақидаги маълумотлар юзасидан ишончни таъминлаш хулосаси учун жавобгарликни ўз зиммасига олиш учун етарли даражада.

Топшириқ раҳбарининг мажбуриятлари

33. Топшириқ раҳбари топшириқда сифатни бошқариш ва унга эришиш, ҳамда топшириқ давомида етарли ва муносиб равишда иштирок этиш бўйича умумий жавобгарликни олиши лозим. Бу қуйидагилар учун жавобгарликни ўз ичига олади:

(a) Фирманинг мижозлар билан муносабатларни ва ишончни таъминлаш топшириқларини қабул қилиш ҳамда давом эттириш бўйича сиёсатлари ёки тартиб-таомилларига риоя қилинганлигига қаноат ҳосил қилиш;

(b) Топшириқни профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонуний ва меъёрий талабларга мувофиқ режалаштириш ва бажариш (шу жумладан топшириқ гуруҳи аъзоларини тегишли равишда йўналтириш ва назорат қилиш);

(c) Кўриб чиқишларни фирманинг сиёсатлари ёки тартиб-таомилларига мувофиқ бажариш ва топшириқ ҳужжатларини ишонч ҳисоботи санасида ёки ундан олдин кўриб чиқиш; (А74-бандга қаранг)

(d) Амалиётчининг мақсадларига эришилганлиги ва топшириқнинг тегишли ИТХСлар ва тегишли қонуний ва меъёрий талабларга мувофиқ бажарилганлиги ҳақида далил сифатида тегишли топшириқ ҳужжатларини юритиш; ва

(e) Топшириқ гуруҳи томонидан қийин ёки мунозарали масалалар бўйича тегишли маслаҳатлашувларни олиб бориш.

34. Топшириқ давомида, топшириқ раҳбари кузатув орқали ва зарур бўлганда сўровлар ўтказиш йўли билан, топшириқ гуруҳи аъзолари томонидан тегишли ахлоқий талабларнинг бузилишига доир далилларга нисбатан огоҳ бўлиб туриши лозим. Агар фирманинг сифат бошқаруви тизими орқали ёки бошқача тарзда топшириқ раҳбарига топшириқ гуруҳи аъзолари тегишли ахлоқий талабларни бузганлигини кўрсатувчи масалалар маълум бўлса, топшириқ раҳбари, фирмадаги бошқалар билан маслаҳатлашган ҳолда, тегишли ҳаракатларни аниқлаши лозим.

35. Топшириқ раҳбари фирма томонидан етказилган фирманинг мониторинг ва тузатиш жараёнидан олинган маълумотларни ва, агар қўлланиладиган бўлса, бошқа тармоқ фирмаларидан олинган маълумотларни, ҳамда бу маълумотлар ишончни таъминлаш топшириғига таъсир қилиш-қилмаслигини кўриб чиқиши лозим.

Топшириқ сифатини кўриб чиқиш

36. 1-сон СБХС ёки фирманинг сиёсатлари ёки тартиб-таомилларига мувофиқ топшириқ сифатини кўриб чиқиш талаб қилинадиган топшириқлар учун, топшириқ раҳбари топшириқ давомида юзага келган муҳим масалалар ва муҳим мулоҳазаларни топшириқ сифатини кўриб чиқувчи билан муҳокама қилиши ва бу кўриб чиқиш тугагунига қадар ишонч ҳисоботига сана қўймаслиги лозим.[3]

Профессионал скептицизм, профессионал мулоҳаза ва ишонч кўникмалари ҳамда техникалари

37. Амалиётчи топшириқни профессионал скептицизм билан режалаштириши ва бажариши, масала ҳақидаги маълумотларнинг аҳамиятли даражада бузиб кўрсатилишига сабаб бўладиган ҳолатлар мавжуд бўлиши мумкинлигини тан олиши лозим. (А76–А80-бандларга қаранг)

38. Амалиётчи ишончни таъминлаш топшириғини режалаштириш ва бажаришда, шу жумладан тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва кўламини аниқлашда профессионал мулоҳаза юритиши лозим. (А81–А85-бандларга қаранг)

39. Амалиётчи такрорланувчи, тизимли топшириқ жараёнининг бир қисми сифатида ишонч кўникмалари ва техникаларини қўллаши лозим.

Топшириқни режалаштириш ва бажариш

Режалаштириш

40. Амалиётчи топшириқни самарали тарзда бажарилишини таъминлаш учун режалаштириши лозим, шу жумладан топшириқнинг кўлами, муддати ва йўналишини белгилаш, ҳамда амалиётчининг мақсадига эришиш учун амалга оширилиши зарур бўлган режалаштирилган тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва кўламини аниқлаш. (А86–А89-бандларга қаранг)

41. Амалиётчи мезонлар топшириқ ҳолатлари учун мос эканлигини, шу жумладан улар 24(b) (ii) -бандда кўрсатилган хусусиятларга эга эканлигини аниқлаши лозим.

42. Агар топшириқ қабул қилингандан сўнг ишончни таъминлаш топшириғи учун бир ёки бир нечта дастлабки шартлар мавжуд эмаслиги аниқланса, амалиётчи масалани тегишли томон(лар) билан муҳокама қилиши ва қуйидагиларни аниқлаши лозим:

[3] 2-сон СБХС, *«Топшириқ сифатини кўриб чиқишлар».*

(a) Масалани амалиётчининг қониқишига кўра ҳал қилиш мумкинлиги;

(b) Топшириқни давом эттириш тўғрилиги; ва

(c) Бу масалани ишонч ҳисоботида баён қилиш зарурлиги ва, агар шундай бўлса, қандай баён қилиш зарурлиги.

43. Агар топшириқ қабул қилингандан сўнг қўлланиладиган мезонларнинг баъзилари ёки барчаси номувофиқ ёки асосида ётувчи масаланинг баъзи ёки барча қисмлари ишончни таъминлаш топшириғи учун тегишли эмаслиги аниқланса, амалиётчи, воз кечиш бўйича қўлланиладиган қонун ёки қоида бўйича мумкин бўлса, топшириқдан воз кечишни кўриб чиқиши лозим. Агар амалиётчи топшириқни давом эттирса, амалиётчи ҳолатларда мос бўлганидек шартли ёки салбий хулоса бериши, ёки хулоса беришдан воз кечиши лозим. (А90–А91-бандларга қаранг)

Муҳимлик

44. Амалиётчи қуйидаги ҳолларда муҳимликни ҳисобга олиши лозим: (А92–А100-бандларга қаранг)

(a) Ишонч топшириғини режалаштириш ва бажаришда, шу жумладан тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва кўламини аниқлашда; ва

(b) Масала ҳақидаги маълумотлар муҳим бузиб кўрсатишлардан холи эканлигини баҳолашда.

Асосида ётувчи масала ва бошқа топшириқ ҳолатларини тушуниш

45. Амалиётчи тегишли томон(лар)дан қуйидагилар юзасидан сўров ўтказиши лозим:

(a) Уларда масала ҳақидаги маълумотларга таъсир қилувчи ҳар қандай ҳақиқий, гумон қилинаётган ёки даъво қилинаётган қасддан бузиб кўрсатиш ёки қонун ва норматив ҳужжатларга риоя этмаслик ҳақида маълумот бор-йўқлиги; (А101–А102-бандларга қаранг)

(b) Масъул томонда ички аудит функцияси бор-йўқлиги ва, агар бўлса, масала ҳақидаги маълумотлар юзасидан ички аудит функциясининг фаолияти ва асосий хулосаларини тушуниш учун қўшимча сўров ўтказиш; ва

(c) Масъул томон масала ҳақидаги маълумотларни тайёрлашда бирор эксперт(лар)дан фойдаланган-фойдаланмаганлиги.

Чекланган ишонч	**Оқилона ишонч**
46L. Амалиётчи асосида ётувчи масала ва бошқа топшириқ ҳолатларини қуйидагилар учун етарли даражада тушуниши лозим: (a) Амалиётчига масала ҳақидаги маълумотларда муҳим бузиб кўрсатиш юзага келиши эҳтимоли бўлган соҳаларни аниқлаш имконини бериш; ва (b) Шу орқали, 46L(a)-бандда аниқланган соҳаларга эътибор қаратиш ва амалиётчининг хулосасини қўллаб-қувватлаш учун чекланган ишонч олиш мақсадида тартиб-таомилларни ишлаб чиқиш ҳамда бажариш учун асос яратиш. (А101–А105, А108-бандларга қаранг)	46R. Амалиётчи асосида ётувчи масала ва бошқа топшириқ ҳолатларини қуйидагилар учун етарли даражада тушуниши лозим: (a) Амалиётчига масала ҳақидаги маълумотлардаги муҳим бузиб кўрсатиш рискларини аниқлаш ва баҳолаш имконини бериш; ва (b) Шу орқали, баҳоланган рискларга жавоб бериш ва амалиётчининг хулосасини қўллаб-қувватлаш учун оқилона ишонч олиш мақсадида тартиб-таомилларни ишлаб чиқиш ҳамда бажариш учун асос яратиш. (А101–А104, А108-бандларга қаранг)
47L. 46L-бандга мувофиқ асосида ётувчи масала ва бошқа топшириқ ҳолатларини тушунишда амалиётчи масала ҳақидаги маълумотларни тайёрлаш учун қўлланилган жараённи ҳисобга олиши лозим. (А107-бандга қаранг)	47R. 46R-бандга мувофиқ асосида ётувчи масала ва бошқа топшириқ ҳолатларини тушунишда амалиётчи топшириқ учун тегишли бўлган масала ҳақидаги маълумотларни тайёрлаш устидан ички назоратни тушуниши лозим. Бунга топшириқ учун тегишли бўлган назорат воситаларининг тузилишини баҳолаш ва масала ҳақидаги маълумотлар учун масъул ходимлардан сўров ўтказишдан ташқари тартиб-таомилларни бажариш орқали улар жорий этилган-этилмаганлигини аниқлаш киради. (А106-бандга қаранг)

Далилларни олиш

Рискларни кўриб чиқиш ва рискларга жавоблар

Чекланган ишонч	Оқилона ишонч
48L. Амалиётчи ўз тушунчасига асосланиб (46L-бандга қаранг) қуйидагиларни бажариши лозим: (A109–A113-бандларга қаранг) (a) Масала ҳақидаги маълумотларда муҳим бузиб кўрсатиш юзага келиши эҳтимоли бўлган соҳаларни аниқлаш; ва (b) 48L(a)-бандда аниқланган соҳаларга эътибор қаратиш ва амалиётчининг хулосасини қўллаб-қувватлаш учун чекланган ишонч олиш мақсадида тартиб-таомилларни ишлаб чиқиш ҳамда бажариш.	48R. Амалиётчи ўз тушунчасига асосланиб (46R-бандга қаранг) қуйидагиларни бажариши лозим: (A109–A111-бандларга қаранг) (a) Масала ҳақидаги маълумотлардаги муҳим бузиб кўрсатиш рискларини аниқлаш ва баҳолаш; ва (b) Баҳоланган рискларга жавоб бериш ва амалиётчининг хулосасини қўллаб-қувватлаш учун оқилона ишонч олиш мақсадида тартиб-таомилларни ишлаб чиқиш ҳамда бажариш. Топшириқ ҳолатларига мос бўлган масала ҳақидаги маълумотлар юзасидан ҳар қандай бошқа тартиб-таомиллардан ташқари, амалиётчининг тартиб-таомиллари қуйидаги ҳолларда масала ҳақидаги маълумотлар устидан тегишли назорат воситаларининг амалда самарали ишлаши юзасидан етарли ва муносиб далилларни олишни ўз ичига олиши лозим: (i) Амалиётчининг муҳим бузиб кўрсатиш рискларини баҳолаши назорат воситалари самарали ишлаши кутилишини ўз ичига олса, ёки (ii) Назорат воситаларини текширишдан бошқа тартиб-таомиллар якка ўзи етарли ва муносиб далил тақдим эта олмаса.
Чекланган ишонч топшириғида қўшимча тартиб-таомиллар зарурлигини аниқлаш	Оқилона ишонч топшириғида риск баҳосини қайта кўриб чиқиш
49L. Агар амалиётчи масала ҳақидаги маълумотлар муҳим даражада бузиб кўрсатилган бўлиши мумкин деб ҳисоблашига сабаб бўладиган масала(лар)дан хабардор бўлса, амалиётчи қуйидагиларга эриша олгунча қўшимча далил олиш учун қўшимча тартиб-таомилларни ишлаб чиқиши ва бажариши лозим: (A113–A118-бандларга қаранг) (a) Масала ҳақидаги маълумотларнинг муҳим даражада бузиб кўрсатилишига сабаб бўлиши эҳтимоли йўқ деган хулосага келиш; ёки (b) Масала(лар) масала ҳақидаги маълумотларнинг муҳим даражада бузиб кўрсатилишига сабаб бўлишини аниқлаш.	49R. Амалиётчининг масала ҳақидаги маълумотлардаги муҳим бузиб кўрсатиш рискларини баҳолаши топшириқ давомида қўшимча далиллар олиниши билан ўзгариши мумкин. Амалиётчи муҳим бузиб кўрсатиш рискларини баҳолаш дастлаб асосланган далилларга зид бўлган далилларни олган ҳолатларда, амалиётчи баҳолашни қайта кўриб чиқиши ва режалаштирилган тартиб-таомилларни шунга мувофиқ ўзгартириши лозим. (A113-бандга қаранг)

50. Тартиб-таомилларни ишлаб чиқиш ва бажаришда, амалиётчи далил сифатида фойдаланиладиган маълумотларнинг ўринлилиги ва ишончлилигини ҳисобга олиши лозим. Агар:

    (a) Бир манбадан олинган далил бошқасидан олинган далил билан зид бўлса; ёки

    (b) Амалиётчида далил сифатида фойдаланиладиган маълумотларнинг ишончлилиги ҳақида шубҳалар бўлса,

    амалиётчи масалани ҳал қилиш учун тартиб-таомилларга қандай ўзгартиришлар ёки қўшимчалар киритиш зарурлигини аниқлаши ва бу масаланинг, агар мавжуд бўлса, топшириқнинг бошқа жиҳатларига таъсирини ҳисобга олиши лозим.

51. Амалиётчи очиқ тарзда аҳамиятсиз бузиб кўрсатишлардан ташқари, топшириқ давомида аниқланган тузатилмаган бузиб кўрсатишларни жамлаши лозим. (A119–A120-бандларга қаранг)

Амалиётчининг эксперти томонидан бажарилган иш

52. Амалиётчининг эксперти иши қўлланиладиган бўлса, амалиётчи шунингдек: (А121–А125-бандларга қаранг)

    (a) Амалиётчининг эксперти амалиётчининг мақсадлари учун зарур малака, қобилиятлар ва холисликка эга эканлигини баҳолаши лозим. Амалиётчининг ташқи эксперти бўлган ҳолда, холисликни баҳолаш ўша экспертнинг холислигига таҳдид солиши мумкин бўлган манфаатлар ва муносабатлар ҳақида сўровларни ўз ичига олиши лозим; (А126–А129-бандларга қаранг)

    (b) Амалиётчининг экспертининг амалиётчилик соҳасини етарли даражада тушуниб олиши; (А130–А131-бандларга қаранг)

    (c) Амалиётчининг эксперти билан ўша экспертнинг ишининг характери, кўлами ва мақсадлари бўйича келишиши; ва (А132–А133-бандларга қаранг)

    (d) Амалиётчи экспертининг ишининг амалиётчи мақсадлари учун етарлилигини баҳолаши лозим. (А134–А135-бандларга қаранг)

Бошқа амалиётчи, масъул томоннинг, ўлчовчининг ёки баҳоловчининг эксперти ёки ички аудитор томонидан бажарилган иш (А136-бандга қаранг)

53. Бошқа амалиётчининг иши қўлланиладиган бўлса, амалиётчи ўша иш амалиётчининг мақсадлари учун етарли эканлигини баҳолаши лозим.

54. Агар далил сифатида фойдаланиладиган маълумотлар масъул томоннинг ёки ўлчовчининг ёки баҳоловчининг эксперти ишидан фойдаланган ҳолда тайёрланган бўлса, амалиётчи, ўша эксперт ишининг амалиётчи мақсадлари учун аҳамиятлилигини ҳисобга олган ҳолда зарур даражада:

    (a) Ўша экспертнинг малакаси, қобилиятлари ва холислигини баҳолаши;

    (b) Ўша экспертнинг ишини тушуниб олиши; ва

    (c) Ўша экспертнинг ишининг далил сифатида муносиблигини баҳолаши лозим.

55. Агар амалиётчи ички аудит функциясининг ишидан фойдаланишни режалаштирса, амалиётчи қуйидагиларни баҳолаши лозим:

    (a) Ички аудит функциясининг ташкилий мақоми ва тегишли сиёсатлари ҳамда тартиб-таомиллари ички аудиторларнинг холислигини қўллаб-қувватлаш даражаси;

    (b) Ички аудит функциясининг малака даражаси;

    (c) Ички аудит функцияси сифат бошқарувини ҳам ўз ичига олган тизимли ва интизомли ёндашувни қўллаш-қўлламаслиги; ва

    (d) Ички аудит функциясининг иши топшириқ мақсадлари учун етарли эканлиги.

Ёзма баёнотлар

56. Амалиётчи тегишли томон(лар)дан қуйидаги ёзма баёнотни сўраши лозим:

    (a) У амалиётчига топшириқ учун тегишли бўлган ва ўзига маълум бўлган барча маълумотларни тақдим этганлиги. (А54–А55 ва А137–А139-бандларга қаранг)

    (b) Асосида ётувчи масалани қўлланиладиган мезонларга нисбатан ўлчаш ёки баҳолашни, шу жумладан барча тегишли масалалар масала ҳақидаги маълумотларда акс эттирилганлигини тасдиқлаш.

57. Агар, талаб қилинган баёнотлардан ташқари, амалиётчи масала ҳақидаги маълумотларга тегишли бошқа далилларни қўллаб-қувватлаш учун бир ёки бир нечта ёзма баёнотларни олиш зарур деб аниқласа, амалиётчи бундай бошқа ёзма баёнотларни сўраши лозим.

58. Ёзма баёнотлар масала ҳақидаги маълумотлар учун аҳамиятли бўлган масалаларга тегишли бўлганда, амалиётчи:

    (a) Уларнинг оқилоналигини ва бошқа олинган далиллар, шу жумладан бошқа баёнотлар (оғзаки ёки ёзма) билан мувофиқлигини баҳолаши; ва

    (b) Баёнотларни берадиган шахсларнинг муайян масалалар ҳақида яхши хабардор бўлиши кутилиши мумкинлигини ҳисобга олиши лозим.

59. Ёзма баёнотларнинг санаси имкон қадар ишонч ҳисоботи санасига яқин бўлиши, лекин ундан кейин бўлмаслиги лозим.

Сўралган ёзма баёнотлар тақдим этилмаганда ёки ишончсиз бўлганда

60. Агар сўралган ёзма баёнотларнинг бир ёки бир нечтаси тақдим этилмаса ёки амалиётчи ёзма баёнотларни берадиган шахсларнинг малакаси, яхлитлиги, ахлоқий қадриятлари ёки тиришқоқлиги ҳақида етарли шубҳа мавжуд ёки ёзма баёнотлар бошқача тарзда ишончли эмас деган хулосага келса, амалиётчи: (А140-бандга қаранг)

    (a) Масалани тегишли томон(лар) билан муҳокама қилиши;

(b) Баёнотлар ким(лар)дан сўралган ёки олинган бўлса, ўша(лар)нинг яхлитлигини қайта баҳолаши ва бунинг баёнотлар (оғзаки ёки ёзма) ва умуман далилларнинг ишончлилигига қандай таъсир қилиши мумкинлигини баҳолаши; ва

(c) Ишонч ҳисоботидаги натижага таъсирини аниқлаш ҳам киритилган ҳолда, тегишли чоралар кўриши лозим.

Кейинги ҳодисалар

61. Топшириққа тегишли бўлганда, амалиётчи ишонч ҳисоботи санасигача бўлган ҳодисаларнинг масала ҳақидаги маълумотларга ва ишонч ҳисоботига таъсирини кўриб чиқиши, ва ишонч ҳисоботи санасидан кейин амалиётчига маълум бўлган, агар амалиётчига ўша санада маълум бўлса, амалиётчини ишонч ҳисоботини ўзгартиришга мажбур қилиши мумкин бўлган фактларга тегишли равишда жавоб бериши лозим. Кейинги ҳодисаларни кўриб чиқиш кўлами бундай ҳодисаларнинг масала ҳақидаги маълумотларга таъсир қилиш ва амалиётчининг хулосаси мослигига таъсир қилиш имкониятига боғлиқ. Бироқ, амалиётчи ишонч ҳисоботи санасидан кейин масала ҳақидаги маълумотларга нисбатан ҳеч қандай тартиб-таомилларни бажариш мажбуриятига эга эмас. (А141–А142-бандларга қаранг)

Бошқа маълумотлар

62. Масала ҳақидаги маълумотлар ва уларга оид ишонч ҳисоботини ўз ичига олган ҳужжатларда бошқа маълумотлар мавжуд бўлса, амалиётчи ўша бошқа маълумотларни масала ҳақидаги маълумотлар ёки ишонч ҳисоботи билан муҳим номувофиқликларни аниқлаш учун ўқиши, ва агар ўша бошқа маълумотларни ўқиш пайтида амалиётчи: (А143-бандга қаранг)

(a) Ўша бошқа маълумотлар ва масала ҳақидаги маълумотлар ёки ишонч ҳисоботи ўртасида муҳим номувофиқликни аниқласа; ёки

(b) Масала ҳақидаги маълумотлар ёки ишонч ҳисоботида акс этган масалаларга боғлиқ бўлмаган ўша бошқа маълумотларда фактнинг муҳим бузиб кўрсатилишидан хабардор бўлса,

амалиётчи масалани тегишли томон(лар) билан муҳокама қилиши ва тегишли равишда кейинги ҳаракатларни амалга ошириши лозим.

Қўлланиладиган мезонлар тавсифи

63. Амалиётчи масала ҳақидаги маълумотлар қўлланиладиган мезонларга етарли даражада ҳавола қилиш ёки уларни тавсифлашини баҳолаши лозим. (А144–А146-бандларга қаранг)

Ишончни таъминлаш хулосасини шакллантириш

64. Амалиётчи топшириқ контекстида олинган далилларнинг етарлилиги ва муносиблиги баҳолаши ва, агар ҳолатларда зарур бўлса, қўшимча далиллар олишга ҳаракат қилиши лозим. Амалиётчи, у қўлланиладиган мезонларга нисбатан асосида ётувчи масалани ўлчаш ёки баҳолашни тасдиқлайдиган ёки унга зид кўринишидан қатъи назар, барча тегишли далилларни кўриб чиқиши лозим. Агар амалиётчи зарур қўшимча далилларни ололмаса, амалиётчи 65-банддаги амалиётчининг хулосаси учун оқибатларни кўриб чиқиши лозим. (А147–А153-бандларга қаранг)

65. Амалиётчи масала ҳақидаги маълумотлар муҳим бузиб кўрсатишлардан холи эканлиги ҳақида хулоса чиқариши лозим. Бу хулосани шакллантиришда, амалиётчи олинган далилларнинг етарлилиги ва муносиблиги ҳақидаги 64-банддаги амалиётчининг хулосасини ва тузатилмаган бузиб кўрсатишлар, алоҳида ёки биргаликда, муҳим эканлиги баҳосини ҳисобга олиши лозим. (А119–А120 ва А154–А155-бандларга қаранг)

66. Агар амалиётчи етарли ва муносиб далилларни ололмаса, кўлам чеклови мавжуд бўлади ва амалиётчи, ҳолатларда тегишли равишда, шартли хулоса бериши, хулоса беришдан воз кечиши, ёки қўлланиладиган қонун ёки қоида бўйича чиқиб кетиш мумкин бўлган ҳолда, топшириқдан чиқиб кетиши лозим. (А156–А158-бандларга қаранг)

Ишончни таъминлаш ҳисоботини тайёрлаш

67. Ишонч ҳисоботи ёзма шаклда бўлиши ва масала ҳақидаги маълумотлар тўғрисида амалиётчининг хулосасининг аниқ ифодасини ўз ичига олиши лозим. (А2, А159–А161-бандларга қаранг)

68. Амалиётчининг хулосаси амалиётчининг хулосасига таъсир қилиш учун мўлжалланмаган маълумотлар ёки тушунтиришлардан, шу жумладан ишонч ҳисоботига киритилган ҳар қандай муҳим масалаларга урғу бериш, бошқа масалалар, топшириқнинг маълум жиҳатларига оид топилмалар, тавсиялар ёки қўшимча маълумотлардан аниқ ажратилиши лозим. Қўлланилган сўзлар муҳим масалаларга урғу бериш, бошқа масалалар, топилмалар, тавсиялар ёки қўшимча маълумотлар амалиётчининг хулосасини камситиш мақсадида эмаслигини аниқ кўрсатиши лозим. (А159–А161-бандларга қаранг)

Ишонч ҳисоботи мазмуни

69. Ишонч ҳисоботи камида қуйидаги асосий элементларни ўз ичига олиши лозим:

(a) Ҳисобот мустақил ишонч ҳисоботи эканлигини аниқ кўрсатувчи сарлавҳа. (А162-бандга қаранг)

(b) Манзил эгаси. (А163-бандга қаранг)

(c) Амалиётчи олган ишонч даражаси, масала ҳақидаги маълумотлар ва, тегишли ҳолларда, асосида ётувчи масалани аниқлаш ёки тавсифлаш. Амалиётчининг хулосаси тегишли томон(лар) томонидан билдирилган баёнот шаклида ифодаланганда, ушбу баёнот ишонч ҳисоботига илова қилиниши, ишонч ҳисоботида келтирилиши ёки унда мўлжалланган фойдаланувчилар учун мавжуд бўлган манбага ҳавола қилиниши лозим. (А164-бандга қаранг)

(d) Қўлланиладиган мезонларни аниқлаш. (А165-бандга қаранг)

(e) Тегишли ҳолларда, асосида ётувчи масалани қўлланиладиган мезонларга нисбатан ўлчаш ёки баҳолаш билан боғлиқ ҳар қандай муҳим хос чекловларнинг тавсифи. (А166-бандга қаранг)

(f) Қўлланиладиган мезонлар муайян мақсад учун ишлаб чиқилган бўлса, ўқувчиларни ушбу ҳолат тўғрисида ҳамда, натижада, масала ҳақидаги маълумотлар бошқа мақсад учун яроқли бўлмаслиги мумкинлиги тўғрисида огоҳлантирувчи баёнот. (А167–А168-бандларга қаранг)

(g) Масъул томонни ва, агар улар фарқ қилса, ўлчовчи ёки баҳоловчини аниқлаш ҳамда уларнинг жавобгарликлари ва амалиётчининг жавобгарликларини тавсифлаш учун баёнот. (А169-бандга қаранг)

(h) Топшириқ мазкур ИТХСга мувофиқ, ёки махсус предметга оид ИТХС мавжуд бўлса, ўша ИТХСга мувофиқ бажарилганлиги ҳақидаги баёнот. (А170–А171-бандларга қаранг)

(i) Амалиётчи аъзо бўлган фирма 1-сон СБХСни, ёки камида 1-сон СБХС каби талабчан бўлган бошқа профессионал талабларни, ёки қонун ёки норматив ҳужжатлардаги талабларни қўллаши ҳақидаги баёнот. Агар амалиётчи профессионал бухгалтер бўлмаса, баёнотда камида 1-сон СБХС каби талабчан бўлган қўлланилган профессионал талаблар, ёки қонун ёки норматив ҳужжатлардаги талаблар кўрсатилиши лозим. (А172-бандга қаранг)

(j) Амалиётчи БХАСК Кодексининг мустақиллик ва бошқа ахлоқий талабларига, ёки камида ишончни таъминлаш топшириқларига оид БХАСК Кодекси қоидалари каби талабчан бўлган бошқа профессионал талабларга, ёки қонун ёки норматив ҳужжатлар томонидан белгиланган талабларга риоя қилиши ҳақидаги баёнот. Агар амалиётчи профессионал бухгалтер бўлмаса, баёнотда камида ишончни таъминлаш топшириқларига оид БХАСК Кодекси қоидалари каби талабчан бўлган қўлланилган профессионал талаблар, ёки қонун ёки норматив ҳужжатлар томонидан белгиланган талаблар кўрсатилиши лозим. (А173-бандга қаранг)

(k) Амалиётчининг хулосаси учун асос сифатида бажарилган ишнинг ахборотли қисқача баёни. Чекланган ишонч топшириғида бажарилган тартиб-таомилларнинг хусусияти, вақти ва кўламини англаш амалиётчининг хулосасини тушуниш учун муҳим аҳамиятга эга. Чекланган ишонч топшириғида бажарилган ишнинг қисқача баёнида қуйидагилар кўрсатилиши лозим:

  (i) Чекланган ишонч топшириғида бажарилган тартиб-таомиллар оқилона ишонч топшириғидагидан хусусияти ва вақти жиҳатидан фарқ қилади ҳамда кўлами жиҳатидан камроқ бўлади; ва

  (ii) Натижада, чекланган ишонч топшириғида олинган ишонч даражаси оқилона ишонч топшириғи бажарилганда олинадиган ишончдан сезиларли даражада пастроқ бўлади. (А6, А174–А178-бандларга қаранг)

(l) Амалиётчининг хулосаси: (А2, А179–А181-бандларга қаранг)

  (i) Тегишли ҳолларда, хулоса мўлжалланган фойдаланувчиларни амалиётчининг хулосаси қайси контекстда ўқилиши кераклиги ҳақида хабардор қилиши лозим. (А180-бандга қаранг)

  (ii) Оқилона ишонч топшириғида хулоса ижобий шаклда ифодаланиши лозим. (А179-бандга қаранг)

  (iii) Чекланган ишонч топшириғида хулоса бажарилган тартиб-таомиллар ва олинган далиллар асосида амалиётчининг эътиборига масала ҳақидаги маълумотлар муҳим даражада бузиб кўрсатилган деб ҳисоблашига сабаб бўладиган бирор масала(лар) етказилган-етказилмаганлигини билдирувчи шаклда ифодаланиши лозим. (А181-бандга қаранг)

  (iv) (ii) ёки (iii)-банддаги хулоса топшириқ ҳолатларини ҳисобга олган ҳолда асосида ётувчи масала ва қўлланиладиган мезонлар учун мос сўзлар билан ифодаланиши ҳамда қуйидагилар нуқтаи назаридан ифодаланиши лозим: (А182-бандга қаранг)

    a. Асосида ётувчи масала ва қўлланиладиган мезонлар;

    b. Масала ҳақидаги маълумотлар ва қўлланиладиган мезонлар; ёки

    c. Тегишли томон(лар) томонидан билдирилган баёнот.

  (v) Амалиётчи модификацияланган хулоса билдирганда, ишонч ҳисоботи қуйидагиларни ўз ичига олиши лозим:

    a. Модификацияга сабаб бўлган масала(лар) тавсифини берувчи бўлим; ва

    b. Амалиётчининг модификацияланган хулосасини ўз ичига олган бўлим. (А183-бандга қаранг)

(m) Амалиётчининг имзоси. (А184-бандга қаранг)

(n) Ишонч ҳисоботи санаси. Ишонч ҳисоботи қуйидаги санадан олдин саналанмаслиги лозим:

(i) Амалиётчи ўз хулосаси асосланган далилларни, шу жумладан тан олинган ваколатга эга шахслар масала ҳақидаги маълумотлар учун жавобгарликни ўз зиммасига олганликларини тасдиқловчи далилларни олган сана; ва

(ii) 1-сон СБХСга ёки фирманинг сиёсатлари ёки тартиб-таомилларига мувофиқ топшириқ сифатини кўриб чиқиш талаб қилинганда, топшириқ сифатини кўриб чиқиш якунланган сана. (А185-бандга қаранг)

(o) Амалиётчи фаолият юритадиган юрисдикциядаги жой.

Ишонч ҳисоботида амалиётчининг экспертига ҳавола

70. Агар амалиётчи ишонч ҳисоботида амалиётчининг экспертининг ишига ҳавола қилса, ҳисоботнинг матни ўша эксперт иштироки сабабли амалиётчининг ўша ҳисоботда ифодаланган хулоса учун масъулияти камаяди деган маънони англатмаслиги лозим. (А186-А188-бандларга қаранг)

Қонун ёки норматив ҳужжатлар орқали тайинланган ишонч ҳисоботи

71. Агар амалиётчи қонун ёки норматив ҳужжатлар орқали ишонч ҳисоботининг махсус шаклидан ёки матнидан фойдаланишга мажбур бўлса, ишонч ҳисоботи ушбу ёки бошқа ИТХС ларга фақат ишонч ҳисоботи, камида, 69-бандда кўрсатилган ҳар бир элементни ўз ичига олган тақдирдагина ҳавола қилиши мумкин.

Модификацияланмаган ва модификацияланган хулосалар

72. Амалиётчи қуйидаги хулосага келганда модификацияланмаган хулоса билдириши лозим:

(a) Оқилона ишонч топшириғи бўлса, масала ҳақидаги маълумотлар барча муҳим жиҳатларда қўлланиладиган мезонларга мувофиқ тайёрланганлиги; ёки

(b) Чекланган ишонч топшириғи бўлса, бажарилган тартиб-таомиллар ва олинган далиллар асосида амалиётчининг эътиборига масала ҳақидаги маълумотлар барча муҳим жиҳатларда қўлланиладиган мезонларга мувофиқ тайёрланмаган деб ҳисоблашига сабаб бўладиган бирор масала(лар) етказилмаганлиги.

73. Агар амалиётчи қуйидагиларни зарур деб ҳисобласа:

(a) Масала ҳақидаги маълумотларда тақдим этилган ёки ёритиб берилган, амалиётчининг мулоҳазасига кўра, мўлжалланган фойдаланувчиларнинг масала ҳақидаги маълумотларни тушуниши учун шу қадар муҳим бўлган масалага мўлжалланган фойдаланувчиларнинг эътиборини қаратиш (алоҳида масалалар банди); ёки

(b) Масала ҳақидаги маълумотларда тақдим этилган ёки ёритиб берилганлардан бошқа, амалиётчининг мулоҳазасига кўра, мўлжалланган фойдаланувчиларнинг топшириқни, амалиётчининг жавобгарликларини ёки ишонч ҳисоботини тушуниши учун аҳамиятли бўлган масалани етказиш (бошқа масалалар банди)

ва бу қонун ёки норматив ҳужжатлар томонидан тақиқланмаган бўлса, амалиётчи буни ишонч ҳисоботида, амалиётчининг хулосаси ушбу масала юзасидан модификацияланмаганлигини аниқ кўрсатувчи мос сарлавҳали бандда амалга ошириши лозим. Алоҳида масалалар банди бўлса, бундай банд фақат масала ҳақидаги маълумотларда тақдим этилган ёки ёритиб берилган маълумотларга ҳавола қилиши лозим.

74. Амалиётчи қуйидаги ҳолатларда модификацияланган хулоса билдириши лозим:

(a) Амалиётчининг профессионал мулоҳазасига кўра, кўлам чеклови мавжуд бўлса ва масаланинг таъсири муҳим бўлиши мумкин бўлса (66-бандга қаранг). Бундай ҳолларда амалиётчи шартли хулоса ёки хулоса беришдан бош тортишни билдириши лозим.

(b) Амалиётчининг профессионал мулоҳазасига кўра, масала ҳақидаги маълумотлар муҳим даражада бузиб кўрсатилган бўлса. Бундай ҳолларда амалиётчи шартли хулоса ёки салбий хулоса билдириши лозим. (А191-бандга қаранг)

75. Амалиётчи, профессионал мулоҳазасига кўра, масаланинг таъсири ёки мумкин бўлган таъсири салбий хулоса ёки хулоса беришдан воз кечиш талаб қилинадиган даражада муҳим ва кенг тарқалган бўлмаганда, шартли хулоса билдириши лозим. Шартли хулоса шартга тегишли бўлган масаланинг таъсирлари ёки мумкин бўлган таъсирларидан "ташқари" деган шаклда ифодаланиши лозим. (А189-А190-бандларга қаранг)

76. Агар амалиётчи кўлам чекловлари туфайли ўзгартирилган хулоса билдирса, аммо шу билан бирга предмет ҳақидаги маълумотнинг муҳим даражада бузиб кўрсатилишига сабаб бўлган масала(лар)дан хабардор бўлса, амалиётчи ишонч ҳисоботига ҳам кўлам чекловларини, ҳам предмет ҳақидаги маълумотнинг муҳим даражада бузиб кўрсатилишига сабаб бўлган масала(лар)ни аниқ тавсифлашни киритиши лозим.

77. Тегишли томон(лар) тарафидан берилган баёнотда предмет ҳақидаги маълумотнинг муҳим даражада бузиб кўрсатилганлиги аниқланган ва тўғри тавсифланган бўлса, амалиётчи қуйидагилардан бирини амалга ошириши лозим:

(a) Асосий предмет ва қўлланиладиган мезонлар жиҳатидан ифодаланган шартли хулоса ёки салбий хулоса билдириш; ёки

(b) Агар топшириқ шартларида хулосани тегишли томон(лар) тарафидан берилган баёнот жиҳатидан ифодалаш махсус талаб қилинган бўлса, шартсиз хулоса билдириш, аммо ишонч ҳисоботига тегишли томон(лар) тарафидан берилган, предмет ҳақидаги маълумотнинг муҳим даражада бузиб кўрсатилганлигини аниқлайдиган ва тўғри тавсифлайдиган баёнотга ҳавола қилувчи алоҳида масалалар бандини киритиш. (А192-бандга қаранг)

Бошқа мулоқот мажбуриятлари

78. Амалиётчи топшириқ шартларига ва бошқа топшириқ ҳолатларига мувофиқ, амалиётчи эътиборига тушган, масъул томон, ўлчовчи ёки баҳоловчи, буюртмачи томон, бошқарув учун масъул шахслар ёки бошқалар билан мулоқот қилиниши лозим бўлган бирор масала мавжудлигини кўриб чиқиши лозим. (А193-А199-бандларга қаранг)

Ҳужжатлаштириш

79. Амалиётчи ўз вақтида топшириқни ҳужжатлаштиришни амалга ошириши лозим, бу ҳужжат ишонч ҳисоботи учун етарли ва муносиб асос бўлиб хизмат қилиб, топшириқ билан олдин боғлиқ бўлмаган тажрибали амалиётчига қуйидагиларни тушуниш имконини беради: (А200-А204-бандларга қаранг)

(a) Тегишли ИТХС ва қўлланиладиган қонуний ва норматив талабларга риоя қилиш учун бажарилган тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва кўлами;

(b) Бажарилган тартиб-таомилларнинг натижалари ва олинган далиллар; ва

(c) Топшириқ давомида юзага келган муҳим масалалар, улар бўйича чиқарилган хулосалар ва бу хулосаларга келишда қилинган муҳим профессионал мулоҳазалар.

80. Агар амалиётчи муҳим масала бўйича амалиётчининг якуний хулосасига зид бўлган маълумотни аниқласа, амалиётчи бу номувофиқликни қандай ҳал қилганини ҳужжатлаштириши лозим.

81. Амалиётчи топшириқ ҳужжатларини топшириқ файлига йиғиши ва якуний топшириқ файлини йиғиш бўйича маъмурий жараённи ишонч ҳисоботи санасидан кейин ўз вақтида якунлаши лозим. (А205-А206-бандларга қаранг)

82. Якуний топшириқ файлини йиғиш жараёни якунлангандан сўнг, амалиётчи сақлаш муддати тугагунча ҳар қандай турдаги топшириқ ҳужжатларини ўчирмаслиги ёки йўқ қилмаслиги лозим. (А207-бандга қаранг)

83. Агар амалиётчи якуний топшириқ файлини йиғиш жараёни якунлангандан сўнг мавжуд топшириқ ҳужжатларини ўзгартириш ёки янги топшириқ ҳужжатларини қўшиш зарур деб топса, ўзгартиришлар ёки қўшимчаларнинг характеридан қатъи назар, қуйидагиларни ҳужжатлаштириши лозим:

(a) Ўзгартиришлар ёки қўшимчалар киритишнинг аниқ сабаблари; ва

(b) Улар қачон, ким томонидан киритилгани ва таҳрирлангани.

***

Стандартни қўллаш ва бошқа изоҳловчи материаллар

Кириш (6-бандга қаранг)

А1. Маслаҳат бериш топшириғида амалиётчи техник кўникмалар, таълим, кузатувлар, тажриба ва билимларни қўллайди. Маслаҳат бериш топшириқлари одатда қуйидагиларга тегишли фаолиятларнинг маълум комбинациясини ўз ичига олган таҳлилий жараённи қамраб олади: мақсадни белгилаш, фактларни аниқлаш, муаммолар ёки имкониятларни аниқлаш, муқобил вариантларни баҳолаш, ҳаракатларни ўз ичига олган тавсияларни ишлаб чиқиш, натижаларни етказиш ва баъзида амалга ошириш ва кейинги назорат. Ҳисоботлар (агар чиқарилса) одатда матн услубида ("узун шакл") ёзилади. Одатда бажарилган иш фақат мижознинг фойдаланиши ва манфаати учун хизмат қилади. Ишнинг характери ва кўлами амалиётчи ва мижоз ўртасидаги келишув билан белгиланади. Ишонч топшириғи таърифига мос келадиган ҳар қандай хизмат маслаҳат бериш топшириғи эмас, балки ишончни таъминлаш топшириғидир.

Мақсадлар

Бир нечта жиҳатларни ўз ичига олган предмет ҳақидаги маълумотли топшириқлар (10, 65, 69(l)-бандларга қаранг)

А2. Предмет ҳақидаги маълумот бир нечта жиҳатлардан иборат бўлганда, ҳар бир жиҳат бўйича алоҳида хулосалар тақдим этилиши мумкин. Бундай барча алоҳида хулосалар бир хил ишонч даражасига тегишли бўлиши шарт эмас. Аксинча, ҳар бир хулоса оқилона ишончни таъминлаш топшириғи ёки чекланган ишончни таъминлаш топшириғи учун мос бўлган шаклда ифодаланади.Ушбу ИТХС да ишонч ҳисоботидаги натижага ҳаволалар алоҳида натижалар тақдим этилганда ҳар бир хулосани ўз ичига олади.

Таърифлар

Чекланган ва оқилона ишончни таъминлаш топшириқларида тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва кўлами (12(a)(i)-бандга қаранг)

A3. Чекланган ишончни таъминлаш топшириғида олинган ишонч даражаси оқилона ишончни таъминлаш топшириғидагидан пастроқ бўлгани учун, амалиётчи чекланган ишончни таъминлаш топшириғида бажарадиган тартиб-таомиллар характери ва муддати бўйича оқилона ишончни таъминлаш топшириғидагидан фарқ қилади ва кўлами камроқ. Оқилона ишончни таъминлаш топшириғи ва чекланган ишончни таъминлаш топшириғи учун тартиб-таомиллар ўртасидаги асосий фарқлар қуйидагиларни ўз ичига олади:

(a) Далил манбаи сифатида турли тартиб-таомилларнинг характерига берилган эътибор, топшириқ ҳолатларига қараб, фарқ қилиши мумкин. Масалан, амалиётчи маълум бир чекланган ишончни таъминлаш топшириғи ҳолатида ташкилот ходимларидан сўровларга ва таҳлилий тартиб-таомилларга нисбатан кўпроқ урғу бериш, ва назорат воситаларини тестдан ўтказиш ва ташқи манбалардан далиллар олишга нисбатан камроқ ёки умуман урғу бермасликни ўринли деб баҳолаши мумкин, бу оқилона ишончни таъминлаш топшириғи учун мос бўлишидан фарқли равишда.

(b) Чекланган ишончни таъминлаш топшириғида амалиётчи қуйидагиларни амалга ошириши мумкин:

- Текшириш учун камроқ элементларни танлаш; ёки
- Камроқ тартиб-таомилларни бажариш (масалан, оқилона ишончни таъминлаш топшириғида ҳам таҳлилий тартиб-таомиллар, ҳам бошқа тартиб-таомиллар бажарилиши керак бўлган ҳолларда, фақат таҳлилий тартиб-таомилларни бажариш).

(c) Оқилона ишончни таъминлаш топшириғида, топшириқ рискига жавобан бажариладиган таҳлилий тартиб-таомиллар муҳим бузиб кўрсатишларни аниқлаш учун етарлича аниқ кутишларни ишлаб чиқишни ўз ичига олади. Чекланган ишончни таъминлаш топшириғида, таҳлилий тартиб-таомиллар оқилона ишончни таъминлаш топшириғида кутилган аниқлик даражасида бузиб кўрсатишларни аниқлашдан кўра, трендлар йўналиши, муносабатлар ва нисбатлар бўйича кутишларни қўллаб-қувватлаш учун мўлжалланган бўлиши мумкин.

(d) Бундан ташқари, муҳим тебранишлар, муносабатлар ёки фарқлар аниқланганда, чекланган ишончни таъминлаш топшириғида тегишли далиллар сўровлар ўтказиш ва олинган жавобларни маълум топшириқ ҳолатлари нуқтаи назаридан кўриб чиқиш орқали олиниши мумкин.

(e) Бундан ташқари, чекланган ишончни таъминлаш топшириғида таҳлилий тартиб-таомилларни бажаришда амалиётчи, масалан, кўпроқ йиғилган маълумотлардан, масалан ойлик маълумотлар ўрнига чораклик маълумотлардан фойдаланиши, ёки ишончлилигини тестдан ўтказиш учун оқилона ишончни таъминлаш топшириғи каби даражада алоҳида тартиб-таомиллар қўлланилмаган маълумотлардан фойдаланиши мумкин.

Тушунарли бўлган ишонч даражаси (12(a)(i)(b), 47L-бандларга қаранг)

A4. Амалиётчи олишни режалаштирган ишонч даражаси одатда миқдорий жиҳатдан ўлчанмайди, ва у тушунарли бўлиш-бўлмаслиги топшириқ ҳолатларида амалиётчи аниқлайдиган профессионал мулоҳаза масаласидир. Чекланган ишончни таъминлаш топшириғида, амалиётчи оқилона ишончни таъминлаш топшириғида зарур бўлган тартиб-таомилларга қараганда чекланган тартиб-таомилларни бажаради, аммо шунга қарамай, улар тушунарли ишонч даражасини олиш учун режалаштирилади. Тушунарли бўлиш учун, амалиётчи томонидан олинган ишонч даражаси мўлжалланган фойдаланувчиларнинг предмет ҳақидаги маълумотга бўлган ишончини аҳамиятсиздан анча юқори даражада оширадиган бўлиши керак (A16-A18-бандларга ҳам қаранг).

A5. Барча чекланган ишончни таъминлаш топшириқлари диапазони бўйича, тушунарли ишонч предмет ҳақидаги маълумотга бўлган мўлжалланган фойдаланувчиларнинг ишончини аҳамиятсиздан анча юқори даражада ошириши мумкин бўлган ишончдан сал юқорироқдан бошлаб оқилона ишончдан сал пастроққача ўзгариши мумкин. Маълум бир топшириқда нима тушунарли эканлиги бу диапазон ичидаги мулоҳаза бўлиб, топшириқ ҳолатларига, шу жумладан гуруҳ сифатида мўлжалланган фойдаланувчиларнинг ахборот эҳтиёжларига, мезонларга ва топшириқнинг асосий предметига боғлиқ.

A6. Чекланган ишончни таъминлаш топшириқларида амалиётчи томонидан олинган ишонч даражаси ўзгариб туриши сабабли, амалиётчининг ҳисоботи бажарилган тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва кўламини тушуниш амалиётчининг хулосасини тушуниш учун муҳим эканлигини тан олган ҳолда, бажарилган тартиб-таомилларнинг маълумотли қисқача баёнини ўз ичига олади (69(k) ва A174-A178-бандларга қаранг).

A7. Маълум бир топшириқда нимани тушунарли ишонч ташкил этишини аниқлашда аҳамиятли бўлиши мумкин бўлган баъзи омиллар, масалан, қуйидагиларни ўз ичига олади:

- Асосий предметнинг ва мезонларнинг хусусиятлари, ва тегишли предметга хос ИТХС лар мавжуд бўлиш-бўлмаслиги.

- Буюртмачи томон амалиётчи олишига интилаётган ишонч характери ҳақида буюртмачи томондан берилган кўрсатмалар ёки бошқа белгилар. Масалан, топшириқ шартларида буюртмачи томон зарур деб ҳисоблайдиган маълум тартиб-таомиллар ёки буюртмачи томон амалиётчи тартиб-таомилларни йўналтиришини хоҳлайдиган предмет ҳақидаги маълумотнинг маълум жиҳатлари белгилаб қўйилиши мумкин. Аммо, амалиётчи тушунарли ишонч олиш учун етарли ва муносиб далилларни олиш учун бошқа тартиб-таомиллар талаб қилинишини ҳисобга олиши мумкин.
- Маълум предмет ҳақидаги маълумот, ёки ўхшаш ёки боғлиқ предмет ҳақидаги маълумот учун ишончни таъминлаш топшириқларига нисбатан умумий қабул қилинган амалиёт, агар мавжуд бўлса.
- Гуруҳ сифатида мўлжалланган фойдаланувчиларнинг ахборот эҳтиёжлари. Одатда, предмет ҳақидаги маълумот муҳим даражада бузиб кўрсатилганда номувофиқ хулоса олишнинг мўлжалланган фойдаланувчилар учун оқибати қанчалик катта бўлса, улар учун тушунарли бўлиши учун керак бўладиган ишонч шунчалик юқори бўлади. Масалан, баъзи ҳолатларда, мўлжалланган фойдаланувчилар учун номувофиқ хулоса олишнинг оқибати шу қадар катта бўлиши мумкинки, амалиётчи шароитларда тушунарли бўлган ишончни олиши учун оқилона ишончни таъминлаш топшириғи зарур бўлади.
- Мўлжалланган фойдаланувчиларнинг амалиётчи қисқа вақт ичида ва паст нархда предмет ҳақидаги маълумот бўйича чекланган ишонч ҳисоботини ишлаб чиқишини кутишлари.

Тасдиқловчи топшириқлар мисоллари (12(a)(ii)(a)-бандга қаранг)

A8. Мазкур ИТХС доирасида бажарилиши мумкин бўлган топшириқларга мисоллар қуйидагиларни ўз ичига олади:

(a) Барқарорлик — барқарорлик бўйича топшириқ ташкилотнинг барқарорлик кўрсаткичлари тўғрисида раҳбарият ёки раҳбариятнинг эксперти (ўлчовчи ёки баҳоловчи) томонидан тайёрланган ҳисобот юзасидан ишонч олишни ўз ичига олади.

(b) Қонун ёки норматив ҳужжатларга риоя қилиш — қонун ёки норматив ҳужжатларга риоя қилиш бўйича топшириқ тегишли қонун ёки норматив ҳужжатларга риоя қилиш ҳақида бошқа томон (ўлчовчи ёки баҳоловчи) томонидан билдирилган баёнот юзасидан ишонч олишни ўз ичига олади.

(c) Сарфланган маблағ самараси — сарфланган маблағ самараси бўйича топшириқ бошқа томон (ўлчовчи ёки баҳоловчи) томонидан сарфланган маблағ самарасини ўлчаш ёки баҳолаш юзасидан ишонч олишни ўз ичига олади.

Ишончни таъминлаш кўникмалари ва техникалари (12(b)-бандга қаранг)

A9. Ишончни таъминлаш кўникмалари ва техникалари қуйидагиларни ўз ичига олади:

- Профессионал скептицизм ва профессионал мулоҳазани қўллаш;
- Ишончни таъминлаш топшириғини режалаштириш ва бажариш, шу жумладан далилларни олиш ва баҳолаш;
- Ахборот тизимларини ҳамда ички назоратнинг роли ва чекловларини тушуниш;
- Муҳимлик ва топшириқ рискларини кўриб чиқишни тартиб-таомилларнинг хусусияти, вақти ва кўлами билан боғлаш;
- Топшириққа мос тартиб-таомилларни қўллаш (бунга сўров, текшириш, қайта ҳисоблаш, қайта бажариш, кузатиш, тасдиқлатиш ва аналитик тартиб-таомиллар кириши мумкин); ва
- Тизимли ҳужжатлаштириш амалиёти ва ишонч ҳисоботини ёзиш кўникмалари.

Мезонлар (12(c)-бандга, иловага қаранг)

A10. Профессионал мулоҳаза доирасида асосий предметнинг оқилона изчил ўлчови ёки баҳоси учун мос мезонлар талаб қилинади. Мос мезонлар тақдим этадиган эталон тизимисиз, ҳар қандай хулоса алоҳида талқин ва нотўғри тушунишга очиқ. Мезонларнинг мослиги контекстга боғлиқ, яъни у топшириқ ҳолатлари контекстида аниқланади. Ҳатто бир хил асосий предмет учун ҳам турли мезонлар бўлиши мумкин, улар турли ўлчов ёки баҳога олиб келади. Масалан, ўлчовчи ёки баҳоловчи мижозлар қониқиши асосий предмети учун мезонлардан бири сифатида мижознинг эътироф этилган қониқишига қадар ҳал қилинган мижозлар шикоятлари сонини танлаши мумкин; бошқа ўлчовчи ёки баҳоловчи дастлабки харид қилингандан кейинги уч ой ичида такрорий харидлар сонини танлаши мумкин. Мезонларнинг мослиги ишонч даражасига боғлиқ эмас, яъни агар мезонлар оқилона ишончни таъминлаш топшириғи учун мос бўлмаса, улар чекланган ишончни таъминлаш топшириғи учун ҳам мос эмас, ва аксинча. Мос мезонлар, тегишли ҳолларда, тақдимот ва маълумотларни ёритиб бериш мезонларини ўз ичига олади.

Топшириқ риски (12(f)-бандга қаранг)

A11. Топшириқ риски амалиётчининг суд жараёнларидан зарар кўриш, салбий тарғибот ёки маълум предмет ҳақидаги маълумот билан боғлиқ равишда юзага келадиган бошқа ҳодисалар каби бизнес рискларини англатмайди ёки ўз ичига олмайди

A12. Умуман олганда, топшириқ риски қуйидаги компонентлар орқали ифодаланиши мумкин, гарчи бу компонентларнинг барчаси ҳам барча ишончни таъминлаш топшириқларида мавжуд бўлиши ёки аҳамиятли бўлиши шарт эмас:

(a) Амалиётчи бевосита таъсир кўрсатмайдиган рисклар, улар ўз навбатида қуйидагилардан иборат:

(i) Тегишли томон(лар) тарафидан қўлланиладиган тегишли назорат воситаларини ҳисобга олишдан олдин предмет ҳақидаги маълумотнинг муҳим бузиб кўрсатишга мойиллиги (ажралмас риск); ва

(ii) Предмет ҳақидаги маълумотда юзага келадиган муҳим бузиб кўрсатишни тегишли томон(лар)нинг ички назорати ўз вақтида олдини олмаслиги, ёки аниқламаслиги ва тузатмаслиги риски (назорат риски); ва

(b) Амалиётчи бевосита таъсир кўрсатадиган риск, бу амалиётчи томонидан бажарилган тартиб-таомиллар муҳим бузиб кўрсатишни аниқламаслиги рискидир (аниқланмаслик риски).

A13. Бу компонентларнинг ҳар бири топшириқ учун қай даражада аҳамиятли эканлиги топшириқ ҳолатлари, хусусан қуйидагилар таъсирида бўлади:

- Асосий предмет ва предмет ҳақидаги маълумотнинг характери. Масалан, назорат риски тушунчаси асосий предмет назорат самарадорлиги ёки жисмоний ҳолат мавжудлиги ҳақидаги маълумотга эмас, балки ташкилотнинг фаолияти ҳақидаги маълумотни тайёрлашга тегишли бўлганда фойдалироқ бўлиши мумкин.
- Оқилона ишонч ёки чекланган ишончни таъминлаш топшириғи бажарилаётганлиги. Масалан, чекланган ишончни таъминлаш топшириқларида амалиётчи кўпинча назорат воситаларини тестдан ўтказишдан бошқа йўллар билан далилларни олишга қарор қилиши мумкин, бу ҳолда назорат рискини ҳисобга олиш худди шу предмет ҳақидаги маълумот бўйича оқилона ишончни таъминлаш топшириғига қараганда камроқ аҳамиятли бўлиши мумкин. Рискларни кўриб чиқиш аниқ ўлчов қилиш мумкин бўлган масала эмас, балки профессионал мулоҳаза масаласидир.

A14. Топшириқ рискини нолга тушириш камдан-кам эришиладиган ёки харажат жиҳатидан самарали ҳолатдир ва, шунинг учун, қуйидаги каби омиллар натижасида "оқилона ишонч" мутлақ ишончдан паст:

- Танлама текшириш усулидан фойдаланиш.
- Ички назоратнинг ўзига хос чекловлари.
- Амалиётчига мавжуд бўлган кўп далиллар қатъий эмас, балки ишонарли эканлиги.
- Далилларни тўплаш ва баҳолашда ҳамда шу далиллар асосида хулосалар чиқаришда профессионал мулоҳазадан фойдаланиш.
- Баъзи ҳолларда, мезонларга қараб баҳоланган ёки ўлчанган асосий предметнинг хусусиятлари.

Буюртмачи томон (12(g)-банд, иловага қаранг)

A15. Буюртмачи томон, турли ҳолатларда, масъул томоннинг раҳбарияти ёки бошқарув учун масъул шахслари, қонун чиқарувчи орган, мўлжалланган фойдаланувчилар, ўлчовчи ёки баҳоловчи ёки бошқа учинчи томон(лар) бўлиши мумкин.

Мўлжалланган фойдаланувчилар (12(m)-банд, иловага қаранг)

A16. Баъзи ҳолларда, ишонч ҳисоботи йўналтирилган шахслардан ташқари бошқа мўлжалланган фойдаланувчилар ҳам бўлиши мумкин. Амалиётчи ишонч ҳисоботини ўқийдиган барча шахсларни аниқлай олмаслиги мумкин, айниқса хулосага кўп сонли одамлар киришга эга бўлган ҳолда. Бундай ҳолларда, айниқса потенциал фойдаланувчилар асосий предметга нисбатан кенг қамровли манфаатларга эга бўлиши эҳтимоли бўлганда, мўлжалланган фойдаланувчилар муҳим ва умумий манфаатларга эга бўлган асосий манфаатдор томонлар билан чекланиши мумкин. Мўлжалланган фойдаланувчилар турли усулларда аниқланиши мумкин, масалан, амалиётчи ва масъул томон ёки буюртмачи томон ўртасидаги келишув орқали, ёки қонун ёки тартибга солиш орқали.

A17. Мўлжалланган фойдаланувчилар ёки уларнинг вакиллари амалиётчи ва масъул томон (ва буюртмачи томон, агар улар турли хил бўлса) билан бирга топшириқ талабларини аниқлашда бевосита иштирок этишлари мумкин. Бироқ, бошқаларнинг иштирокидан қатъи назар, ва хулоса ўрнига буюртмачи томон ва тегишли учинчи томонлар билан келишилган тартиб-таомилларга асосланган факт топилмаларни хулоса қилишни ўз ичига олувчи келишилган тартиб-таомиллар топшириғидан фарқли ўлароқ:

(a) Амалиётчи тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва кўламини аниқлаш учун масъулдир; ва

(b) Амалиётчига, режалаштирилган тартиб-таомилларни аниқлаш асосланган маълумотлардан сезиларли даражада фарқ қиладиган маълумотлар келганда, қўшимча тартиб-таомилларни бажариш керак бўлиши мумкин (A116–A118-бандларга қаранг).

A18. Баъзи ҳолларда, мўлжалланган фойдаланувчилар (масалан, банкирлар ва тартибга солувчи органлар) тегишли томон(лар)га махсус мақсад учун ишончни таъминлаш топшириқни бажариш учун талаб қўядилар ёки илтимос қиладилар. Топшириқлар махсус мақсад учун мўлжалланган мезонлардан фойдаланганда, 69(f)-банд ўқувчиларни

бу ҳақида огоҳлантириш учун баёнотни талаб қилади. Бундан ташқари, амалиётчи ишонч ҳисоботи фақат махсус фойдаланувчилар учун мўлжалланганлигини кўрсатишни мувофиқ деб ҳисоблаши мумкин. Топшириқ ҳолатларига қараб, бунга ишонч ҳисоботининг тарқатилишини ёки фойдаланишини чеклаш орқали эришилиши мумкин (А167–А168-бандларга қаранг).

Предмет ҳақида маълумот (12(x)-банд, иловага қаранг)

А19. Баъзи ҳолларда, предмет ҳақидаги маълумот мезонларга нисбатан жараённинг, ёки ижро этишнинг ёки мувофиқликнинг бирон жиҳатини баҳолайдиган баёнот бўлиши мумкин. Масалан, "АВС'нинг ички назорати... даврда XYZ мезонларига кўра самарали ишлади" ёки "АВС'нинг бошқарув тузилмаси... даврда XYZ мезонларига мувофиқ эди".

Тегишли томон(лар) (13-банд, иловага қаранг)

А20. Масъул томон, ўлчовчи ёки баҳоловчи ва буюртмачи томон тарафидан бажариладиган роллар ўзгариши мумкин (А37-бандга қаранг). Шунингдек, бошқарув ва раҳбарлик тузилмалари ҳам юрисдикцияга ва субъектга қараб турлича бўлади, бу турли маданий ва ҳуқуқий асослар, ҳамда ҳажм ва мулкчилик хусусиятлари каби таъсирларни акс эттиради. Бундай хилма-хиллик ИТХСларнинг барча топшириқлар учун амалиётчи сўровнома юбориши, тасдиқлар сўраши ёки бошқача мулоқот қилиши керак бўлган шахс(лар)ни ҳар доим аниқлаб бера олмаслигини англатади. Баъзи ҳолларда, масалан, тегишли томон(лар) фақат тўлиқ ҳуқуқий субъектнинг бир қисми бўлганда, мулоқот қилиш учун тегишли бошқарув ходимларини ёки бошқарув учун масъул шахсларни аниқлаш тегишли масъулиятларга ва тегишли масалалар ҳақида билимга эга бўлган шахс(лар)ни аниқлаш учун профессионал мулоҳазани қўллашни талаб қилади.

Ишонч топшириғини ИТХСга мувофиқ бажариш

Топшириқ учун тегишли бўлган стандартларга риоя қилиш (1, 5, 15-бандларга қаранг)

А21. Ушбу ИТХС ишончни таъминлаш топшириқларига[4] (тарихий молиявий маълумотларнинг аудити ёки кўриб чиқишларидан ташқари) қўлланиладиган талабларни, шу жумладан махсус предметга оид ИТХС бўйича топшириқларни ўз ичига олади. Баъзи ҳолларда, махсус предметга оид ИТХС ҳам топшириқ учун тегишли бўлиши мумкин. Махсус предметга оид ИТХС, ИТХС амалда бўлганда, ИТХС предмети топшириқ учун тегишли бўлганда ва ИТХС томонидан қамраб олинган ҳолатлар мавжуд бўлганда топшириқ учун тегишли бўлади.

А22. АХСлар ва КТХСлар мос равишда тарихий молиявий маълумотларнинг аудитлари ва кўриб чиқишлари учун ёзилган ва бошқа ишончни таъминлаш топшириқларига қўлланилмайди. Бироқ, улар ушбу ИТХСга мувофиқ ишончни таъминлаш топшириғини бажарувчи амалиётчилар учун умуман топшириқ жараёни бўйича кўрсатмалар бериши мумкин.

ИТХС матни (12, 16-бандларга қаранг)

А23. ИТХС амалиётчининг ИТХСга риоя қилишда кўзлаган мақсадларини ва амалиётчига бу мақсадларга эришиш имконини берувчи талабларни ўз ичига олади. Бундан ташқари, улар қўллаш бўйича кўрсатмалар ва бошқа изоҳловчи материаллар, ИТХСни тўғри тушуниш учун зарур бўлган контекстни тақдим этувчи кириш материаллари ва таърифлар шаклида тегишли кўрсатмаларни ўз ичига олади.

А24. ИТХСдаги мақсадлар ИТХС талаблари белгиланадиган контекстни тақдим этади ва қуйидагиларга ёрдам беришга қаратилган:

(a) Нимага эришиш зарурлигини тушуниш; ва

(b) Мақсадларга эришиш учун кўпроқ иш қилиш зарурлигини аниқлаш.

ИТХСнинг талабларини амалиётчи томонидан тўғри қўлланилиши амалиётчининг мақсадларга эришиши учун етарли асос бўлади деб кутилади. Бироқ, ишончни таъминлаш топшириқ ҳолатлари кенг кўламда фарқ қилиши ва бундай барча ҳолатларни ИТХСда олдиндан айтиб бўлмаслиги сабабли, амалиётчи тегишли ИТХС талабларини бажариш ва унда белгиланган мақсадларга эришиш учун зарур бўлган тартиб-таомилларни аниқлаш учун масъулдир. Топшириқ ҳолатларида, тегишли ИТХСда кўрсатилган мақсадларга эришиш учун шу ИТХСда талаб қилинганидан ташқари амалиётчидан қўшимча тартиб-таомилларни бажаришни талаб қиладиган махсус масалалар бўлиши мумкин.

А25. ИТХС талаблари "лозим" сўзидан фойдаланган ҳолда ифодаланади.

А26. Зарур бўлганда, қўллаш бўйича кўрсатмалар ва бошқа изоҳловчи материаллар талабларни батафсилроқ тушунтириш ва уларни бажариш бўйича йўриқномалар тақдим этади. Хусусан, бу қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин:

(a) Талаб нимани англатишини ёки қамраб олиш мақсад қилинганини янада аниқроқ тушунтириш; ва

[4] Мазкур ИТХС оқилона ва чекланган ишончни таъминловчи тасдиқлаш топшириқларига хос талаблар ҳамда қўллаш ва бошқа изоҳловчи материалларни ўз ичига олади. Мазкур ИТХС, топшириқ ҳолатларида зарурат бўйича мослаштирилган ва тўлдирилган ҳолда, оқилона ва чекланган ишончни таъминловчи бевосита топшириқларга ҳам қўлланилиши мумкин.

(b) Шароитларда мос келиши мумкин бўлган мисолларни киритиш.

Бундай кўрсатма ўз-ўзидан талаб қўймаса-да, у талабларни тўғри қўллаш учун муҳимдир. Қўллаш бўйича кўрсатмалар ва бошқа изоҳловчи материаллар шунингдек ИТХСда таҳрирланган масалалар ҳақида базавий маълумотларини тақдим этиши мумкин. Мувофиқ бўлганда, давлат сектори аудит ташкилотлари ёки кичик фирмаларга хос қўшимча мулоҳазалар қўллаш бўйича кўрсатмалар ва бошқа изоҳловчи материаллар доирасида киритилади. Бу қўшимча мулоҳазалар ИТХСдаги талабларни қўллашда ёрдам беради. Бироқ, улар амалиётчининг ИТХСдаги талабларни қўллаш ва уларга риоя қилиш масъулиятини чекламайди ёки камайтирмайди.

А27. ИТХСда таърифлар ИТХСнинг изчил қўлланиши ва талқин қилинишига ёрдам бериш учун тақдим этилган ва қонунлар, норматив ҳужжатлар ёки бошқа тарзда белгиланган таърифларни бекор қилиш мақсадида эмас.

А28. Иловалар қўллаш бўйича кўрсатмалар ва бошқа изоҳловчи материалларнинг бир қисмини ташкил этади. Илованинг мақсади ва мўлжалланган фойдаланиши тегишли ИТХСнинг матнида ёки илованинг ўзининг сарлавҳаси ва кириш қисмида тушунтирилади.

Тегишли талабларга риоя қилиш (17-бандга қаранг)

А29. Баъзи тартиб-таомиллар фақат оқилона ишонч топшириқлар учун талаб қилинса-да, улар шунга қарамасдан баъзи чекланган ишонч топшириқларда ҳам мос бўлиши мумкин.

Ахлоқ талаблари (3(а), 20, 22(а)-бандларга қаранг)

А30. БХАСК Кодекси ахлоқнинг асосий тамойилларини белгилайди, булар:

(a) Ҳалоллик;
(b) Холислик;
(c) Профессионал малака ва тегишли ғамхўрлик;
(d) Махфийлик; ва
(e) Профессионал хулқ-атвор.

Ахлоқнинг асосий тамойиллари профессионал бухгалтердан кутилган хулқ-атвор стандартини белгилайди.

А31. БХАСК Кодекси профессионал бухгалтердан асосий тамойилларга мувофиқлик билан боғлиқ таҳдидларни ҳал қилишда қўллаш талаб қилинадиган концептуал асосни тақдим этади, жумладан:

(a) Асосий тамойилларга мувофиқлик билан боғлиқ таҳдидларни аниқлаш. Таҳдидлар қуйидаги тоифалардан бирига ёки бир нечтасига тушади:
    (i) Шахсий манфаатдорлик;
    (ii) Ўз ўзини текшириш;
    (iii) Вакиллик қилиш;
    (iv) Яқин танишлик; ва
    (v) Қўрқитиш;
(b) Аниқланган таҳдидлар мақбул даражада ёки йўқлигини баҳолаш; ва
(c) Агар асосий тамойилларга мувофиқлик билан боғлиқ аниқланган таҳдидлар мақбул даражада бўлмаса, таҳдидларни келтириб чиқарадиган ҳолатларни бартараф этиш, таҳдидларни мақбул даражага камайтириш учун ҳимоя чораларини қўллаш ёки қўлланиладиган қонун ёки норматив ҳужжат бўйича имкон бўлганда топшириқдан воз кечиш орқали уларга қарши чора кўриш.

А32. БХАСК Кодекси турли мавзулар бўйича талаблар ва қўллаш бўйича материалларни белгилайди, жумладан:

- Манфаатлар тўқнашуви;
- Профессионал тайинлашлар;
- Иккинчи фикрлар;
- Гонорарлар ва бошқа турдаги мукофотлар;
- Рағбатлантиришлар, шу жумладан совғалар ва меҳмондўстлик;
- Мижоз активларини сақлаш; ва
- Қонунлар ва норматив ҳужжатларга мувофиқ келмасликка жавоб бериш.

А33. БХАСК Кодекси шунингдек *Халқаро мустақиллик стандартларини* ўз ичига олади. БХАСК Кодекси мустақилликни фикр мустақиллиги ва хатти-ҳаракат мустақиллигидан иборат деб таърифлайди. Мустақиллик хулосага таъсир қилиши мумкин бўлган таъсирларга дучор бўлмаган ҳолда ишончни таъминлаш хулосани шакллантириш қобилиятини ҳимоя қилади Мустақиллик ҳалоллик билан иш кўриш, холис бўлиш ва профессионал скептицизм муносабатини сақлаб қолиш қобилиятини оширади. БХАСК Кодексидаги *Халқаро мустақиллик стандартларида* таҳрирланган масалаларга, масалан, қуйидагилар киради:

- Гонорарлар;
- Совғалар ва меҳмондўстлик;
- Ҳақиқий ёки таҳдид солинаётган суд жараёни;
- Молиявий манфаатлар;
- Қарзлар ва кафолатлар;
- Бизнес муносабатлари;
- Оилавий ва шахсий муносабатлар;
- Ишончни таъминлаш топшириқ бўйича мижозга яқин даврда хизмат кўрсатиш;
- Ишончни таъминлаш топшириқ бўйича мижознинг директори ёки раҳбари сифатида хизмат кўрсатиш;
- Ишончни таъминлаш топшириқ бўйича мижозда ишлаш;
- Ходимларнинг ишончни таъминлаш топшириқ бўйича мижоз билан узоқ муддатли алоқаси;
- Ишончни таъминлаш топшириқ бўйича мижозга ишончни таъминламайдиган хизматларни кўрсатиш; ва
- Фойдаланиш ва тарқатишни чеклаш бўйича хулосалар.

A34. Профессионал талаблар ёки қонун ёки норматив ҳужжатлар томонидан белгиланган талаблар, агар улар А30–А33-бандларда кўрсатилган барча масалаларни қамраб олса ва бундай топшириқларга тегишли БХАСК Кодексида белгиланган талаблар мақсадларига эришадиган мажбуриятларни юкласа, камида БХАСК Кодексининг ишонч топшириқларга тегишли қоидалари каби талабчан бўлади.

Қабул қилиш ва давом эттириш

Топшириқ учун дастлабки шартлар (24-бандга қаранг)

A35. Давлат сектори муҳитида ишончни таъминлаш топшириқ учун баъзи дастлабки шартлар мавжуд деб тахмин қилиниши мумкин, масалан:

(a) Давлат сектори аудит ташкилотлари ва ишончни таъминлаш топшириқларга киритилган давлат субъектларининг роллари ва масъулиятлари мос деб тахмин қилинади, чунки улар одатда қонунчиликда белгиланган;

(b) Давлат сектори аудит ташкилотларининг топшириқни бажариш учун зарур бўлган маълумотларга кириш ҳуқуқи кўпинча қонунчиликда белгиланган;

(c) Оқилона ишончни таъминлаш топшириқ ёки чекланган ишончни таъминлаш топшириққа мос шаклда амалиётчининг хулосаси одатда қонунчиликка мувофиқ ёзма хулосада бўлиши керак; ва

(d) Топшириқ қонунчиликда белгиланганлиги сабабли рационал мақсад одатда мавжуд бўлади.

A36. Агар барча асосий предмет учун мос мезонлар мавжуд бўлмаса, лекин амалиётчи бу мезонлар мос келадиган асосий предметнинг бир ёки бир нечта жиҳатларини аниқлай олса, унда ишончни таъминлаш топшириқ асосий предметнинг ўша жиҳати бўйича алоҳида бажарилиши мумкин. Бундай ҳолларда, ишончни таъминлаш топшириқ хулосасида унинг дастлабки асосий предметнинг тўлиқ қамровига тегишли эмаслигини тушунтириш зарур бўлиши мумкин.

Роллар ва жавобгарликлар (12(m), 12(n), 12(r), 12(v), 13, 24(a)-бандлар, иловага қаранг)

A37. Барча ишончни таъминлаш топшириқларида камида учта томон мавжуд: масъул томон, амалиётчи ва мўлжалланган фойдаланувчилар. Кўплаб тасдиқлаш топшириқларида масъул томон шунингдек ўлчовчи ёки баҳоловчи, ҳамда топшириқни берувчи томон ҳам бўлиши мумкин. Ушбу ролларнинг ҳар бири ишончни таъминлаш топшириқларига қандай боғлиқлиги ҳақидаги муҳокама учун Иловага қаранг.

A38. Асосида ётувчи предмет материалига нисбатан жавобгарлик билан боғлиқ тегишли муносабат мавжудлиги ҳақидаги далил масъул томон тарафидан тақдим этилган тасдиқнома орқали олиниши мумкин. Бундай тасдиқнома шунингдек масъул томон ва амалиётчининг мажбуриятлари ҳақида умумий тушунишни шакллантириш учун асос бўлиб хизмат қилади. Ёзма тасдиқнома масъул томоннинг тушунишини ҳужжатлаштиришнинг энг мақбул шаклидир. Ёзма жавобгарлик тасдиқномаси бўлмаган ҳолатларда, амалиётчи учун топшириқни қабул қилиш ҳали ҳам мақбул бўлиши мумкин, агар, масалан, қонунчилик ёки шартнома каби бошқа манбалар жавобгарликни кўрсатса. Бошқа ҳолларда, шароитга қараб, топшириқни рад этиш ёки шароитларни ишонч ҳисоботида ёритиб бериш мақсадга мувофиқ бўлиши мумкин.

A39. Ўлчовчи ёки баҳоловчи предмет тўғрисидаги ахборот учун оқилона асосга эга бўлиш мажбуриятига эга. Оқилона асос нимани ташкил этиши асосида ётувчи предмет характери ва топшириқнинг бошқа шароитларига боғлиқ бўлади. Баъзи ҳолларда, ўлчовчи ёки баҳоловчига предмет тўғрисидаги ахборот муҳим бузиб кўрсатишлардан холи эканлиги ҳақида оқилона асос тақдим этиш учун кенг ички назорат билан расмий жараён талаб қилиниши мумкин. Амалиётчи

предмет тўғрисидаги ахборот ҳақида ҳисобот беришини билиш ўлчовчи ёки баҳоловчининг предмет тўғрисидаги ахборот бўйича ўз оқилона асосига эга бўлиш жараёнлари ўрнини боса олмайди

Асосий мавзунинг мувофиқлиги (24(b)(i)-бандга қаранг)

A40. Мос келувчи асосида ётувчи предмет аниқланадиган ва қўлланиладиган мезонларга қарши изчил ўлчаш ёки баҳолаш мумкин бўлган бўлиши керак, шундай ҳолда натижавий предмет тўғрисидаги ахборот оқилона ишонч ёки чекланган ишонч ҳисоботини қўллаб-қувватлаш учун етарли ва муносиб далилларни олиш тартиб-таомилларига бўйсундирилиши мумкин.

A41. Асосида ётувчи предметнинг мослигига ишонч даражаси таъсир қилмайди, яъни, агар асосида ётувчи предмет оқилона ишончни таъминлаш топшириғи учун мос бўлмаса, у чекланган ишончни таъминлаш топшириғи учун ҳам мос эмас, ва аксинча.

A42. Турли асосида ётувчи предметлар турли хусусиятларга эга, шу жумладан улар ҳақидаги маълумот сифатга оид ёки миқдорга оид, объектив ёки субъектив, тарихий ёки истиқболли бўлиш даражаси, ва маълум бир вақт нуқтасига тегишлилиги ёки даврни қамраб олиши. Бундай хусусиятлар қуйидагиларга таъсир кўрсатади:

(a) Асосида ётувчи предметни мезонларга қараб ўлчаш ёки баҳолаш мумкин бўлган аниқлик; ва

(b) Мавжуд далилларнинг ишонарлилиги.

A43. Бундай хусусиятларни аниқлаш ва уларнинг таъсирини ҳисобга олиш амалиётчига асосида ётувчи предметнинг мослигини баҳолашда, шунингдек, ишонч ҳисоботи мазмунини аниқлашда ёрдам беради (A164-бандга қаранг).

A44. Баъзи ҳолларда, ишончни таъминлаш топшириғи кенгроқ асосида ётувчи предметнинг фақат бир қисмига тегишли бўлиши мумкин. Масалан, амалиётчидан субъектнинг барқарор ривожланишга қўшган ҳиссасининг бир жиҳати, масалан, субъект томонидан амалга ошириладиган ва ижобий экологик натижаларга эга бўлган бир қатор дастурлар ҳақида ҳисобот бериш талаб қилиниши мумкин. Бундай ҳолларда топшириқ мос асосида ётувчи предметга эга бўлиш хусусиятига эга-йўқлигини аниқлашда, амалиётчи учун амалиётчидан ҳисобот беришни сўралган жиҳат ҳақидаги маълумот мўлжалланган фойдаланувчиларнинг гуруҳ сифатидаги ахборот эҳтиёжларини қондириши мумкинлигини, шунингдек, предмет тўғрисидаги ахборот қандай тақдим этилиши ва тарқатилишини, масалан, субъект ҳисобот бермаётган камроқ ижобий натижаларга эга муҳимроқ дастурлар бор-йўқлигини ҳисобга олиши мақсадга мувофиқ бўлиши мумкин.

Мезонларнинг яроқлилиги ва мавжудлиги

Мезонларнинг яроқлилиги (24(b)(ii)-бандга қаранг)

A45. Мос мезонлар қуйидаги хусусиятларга эга бўлади:

(a) Ўринлилик. Ўринли мезонлар мўлжалланган фойдаланувчилар томонидан қарор қабул қилишга ёрдам берувчи масала ҳақидаги маълумотларни ҳосил қилади.

(b) Тўлиқлик. Уларга мувофиқ тайёрланган масала ҳақидаги маълумотлар, ушбу маълумотлар асосида мўлжалланган фойдаланувчилар томонидан қабул қилинадиган қарорларга таъсир қилиши оқилона тарзда кутилиши мумкин бўлган тегишли омилларни тушириб қолдирмаса, мезонлар тўлиқ ҳисобланади. Тўлиқ мезонлар, тегишли ҳолларда, тақдим этиш ва ёритиб бериш учун мезон-кўрсаткичларни ўз ичига олади.

(c) Ишончлилик. Ишончли мезонлар турли амалиётчилар томонидан ўхшаш ҳолатларда қўлланилганда асосида ётувчи масалани, шу жумладан, тегишли ҳолларда, тақдим этиш ва ёритиб беришни оқилона тарзда изчил ўлчаш ёки баҳолаш имконини беради.

(d) Холислик. Холис мезонлар топшириқ ҳолатларига мос равишда сохталикдан холи бўлган масала ҳақидаги маълумотларни ҳосил қилади.

(e) Тушунарлилик. Тушунарли мезонлар мўлжалланган фойдаланувчилар томонидан тушуниладиган масала ҳақидаги маълумотларни ҳосил қилади.

A46. Шахснинг тажрибалари ҳақидаги ноаниқ тавсифлари ёки мулоҳазалари мос мезонларни ташкил этмайди.

A47. Мезонларнинг маълум бир топшириқ учун мослиги уларнинг юқоридаги хусусиятларни акс эттиришига боғлиқ. Ҳар бир хусусиятнинг маълум бир топшириқ учун нисбий аҳамияти профессионал мулоҳаза масаласидир. Бундан ташқари, мезонлар топшириқнинг маълум бир шароитлари тўплами учун мос бўлиши мумкин, лекин топшириқнинг бошқа шароитлари тўплами учун мос бўлмаслиги мумкин. Масалан, ҳукуматларга ёки тартибга солувчи органларга ҳисобот бериш маълум бир мезонлар тўпламидан фойдаланишни талаб қилиши мумкин, лекин бу мезонлар фойдаланувчиларнинг кенгроқ гуруҳи учун мос бўлмаслиги мумкин

A48. Мезонлар турли йўллар билан танланиши ёки ишлаб чиқилиши мумкин, масалан, улар қуйидагича бўлиши мумкин:

- Қонун ёки норматив ҳужжатларда мужассамлашган.
- Шаффоф белгиланган тартибга риоя қилувчи ваколатли ёки тан олинган эксперт органлари томонидан чиқарилган.
- Шаффоф белгиланган тартибга риоя қилмайдиган гуруҳ томонидан биргаликда ишлаб чиқилган.

- Илмий журналлар ёки китобларда чоп этилган.
- Мулкий асосда сотиш учун ишлаб чиқилган.
- Топшириқнинг муайян ҳолатларида масала ҳақидаги маълумотларни тайёрлаш мақсади учун махсус ишлаб чиқилган. Мезонлар қандай ишлаб чиқилгани амалиётчи уларнинг мослигини баҳолаш учун бажарадиган ишга таъсир қилиши мумкин.

A49. Баъзи ҳолларда, қонун ёки норматив ҳужжат топшириқ учун қўлланиладиган мезонларни белгилайди. Акс ҳолдаги кўрсатмалар бўлмаса, бундай мезонлар мос деб тахмин қилинади, худди шундай ваколатли ёки тан олинган экспертлар органлари томонидан шаффоф тегишли жараёнларни амалга ошириш орқали чиқарилган мезонлар ҳам, агар улар мўлжалланган фойдаланувчиларнинг ахборот эҳтиёжларига тегишли бўлса. Бундай мезонлар ўрнатилган мезонлар деб аталади. Ҳатто асосида ётувчи предмет учун ўрнатилган мезонлар мавжуд бўлганда ҳам, махсус фойдаланувчилар ўзларининг аниқ мақсадлари учун бошқа мезонларга келишишлари мумкин. Масалан, ички назоратнинг самарадорлигини баҳолаш учун ўрнатилган мезонлар сифатида турли асослар қўлланилиши мумкин. Бироқ, махсус фойдаланувчилар, масалан, пруденсиал назорат билан боғлиқ ўзларининг махсус ахборот эҳтиёжларини қондирадиган батафсилроқ мезонлар тўпламини ишлаб чиқишлари мумкин. Бундай ҳолларда, ишонч ҳисоботи:

(a) Ўқувчиларга предмет тўғрисидаги ахборот махсус мақсадли мезонларга мувофиқ тайёрланганлиги ва, натижада, предмет тўғрисидаги ахборот бошқа мақсад учун мос бўлмаслиги мумкинлиги ҳақида огоҳлантиради (69(f)-бандга қаранг); ва

(b) Топшириқ шароитлари учун ўринли бўлганда, мезонлар қонун ёки норматив ҳужжатларда мужассамлашмаганлиги, ёки шаффоф тегишли жараёнларни амалга оширадиган ваколатли ёки тан олинган экспертлар органлари томонидан чиқарилмаганлиги ҳақида эслатиб ўтиши мумкин.

A50. Агар мезонлар топшириқнинг маълум бир шароитларида предмет тўғрисидаги ахборотни тайёрлаш мақсадида махсус ишлаб чиқилган бўлса, улар мўлжалланган фойдаланувчилар учун чалғитувчи предмет тўғрисидаги ахборотни ёки ишонч ҳисоботини келтириб чиқарса, мос эмас ҳисобланади. Мўлжалланган фойдаланувчилар ёки топшириқни берувчи томон махсус ишлаб чиқилган мезонлар мўлжалланган фойдаланувчиларнинг мақсадлари учун мос эканлигини тан олиши мақсадга мувофиқдир. Бундай тан олишнинг йўқлиги мезонларнинг мослигини баҳолаш учун нима қилиш кераклигига ва ишонч ҳисоботида мезонлар ҳақида тақдим этиладиган маълумотларга таъсир қилиши мумкин.

Мезонларнинг мавжудлиги (24(b)(iii)-бандга қаранг)

A51. Мезонлар мўлжалланган фойдаланувчиларга асосида ётувчи предмет қандай ўлчанганлиги ёки баҳоланганлигини тушуниш имконини бериш учун уларга мавжуд бўлиши керак. Мезонлар мўлжалланган фойдаланувчиларга қуйидаги усуллардан бири ёки бир нечтаси орқали маълум қилинади:

(a) Оммавий равишда.

(b) Предмет тўғрисидаги ахборот тақдимотига аниқ тарзда киритиш орқали.

(c) Ишонч ҳисоботига аниқ тарзда киритиш орқали (A165-бандга қаранг).

(d) Умумий тушуниш орқали, масалан, вақтни соат ва дақиқаларда ўлчаш мезони.

A52. Мезонлар фақат мўлжалланган фойдаланувчиларга мавжуд бўлиши ҳам мумкин, масалан, шартнома шартлари, ёки фақат махсус мақсадга тегишли бўлгани учун фақат шу соҳадагилар учун мавжуд бўлган соҳа уюшмаси томонидан чиқарилган мезонлар. Бундай ҳолда, 69(f)-банд ўқувчиларни бу ҳақиқатдан огоҳ этувчи баёнотни талаб қилади. Бундан ташқари, амалиётчи ишонч ҳисоботи фақат махсус фойдаланувчилар учун мўлжалланганлигини кўрсатишни мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаши мумкин (A167-A168-бандларга қаранг).

Далилларга эга бўлиш (24(b)(iv)-бандга қаранг)

Мавжуд далилларнинг миқдори ва сифати

A53. Мавжуд далилларнинг миқдори ёки сифатига қуйидагилар таъсир қилади:

(a) Асосида ётувчи масала ёки масала ҳақидаги маълумотларнинг хусусиятлари. Масалан, масала ҳақидаги маълумотлар тарихий эмас, балки келажакка йўналтирилган бўлганда камроқ холис далил кутилиши мумкин; ва

(b) Бошқа ҳолатлар, масалан, оқилона тарзда мавжуд бўлиши кутилиши мумкин бўлган далил амалиётчининг тайинланиш вақти, ташкилотнинг ҳужжатларни сақлаш сиёсати, ахборот тизимларининг етарли эмаслиги ёки масъул томон томонидан белгиланган чеклов сабабли мавжуд бўлмаганда. Одатда, далил ишончли эмас, балки ишонтирувчи бўлади.

Ёзувларга эга бўлиш (56-бандга қаранг)

A54. Тегишли томон(лар)нинг амалиётчига қуйидагиларни тақдим этиш мажбуриятини тан олиши ва тушунишини тасдиқлаш бўйича келишувини олиш амалиётчига топшириқ далилларга кириш хусусиятига эгалигини аниқлашда ёрдам бериши мумкин:

(a) Тегишли томон(лар)га маълум бўлган ва предмет тўғрисидаги ахборотни тайёрлашга тегишли бўлган барча маълумотларга, масалан, ёзувлар, ҳужжатлар ва бошқа масалаларга кириш;

(b) Амалиётчи топшириқ мақсадида тегишли томон(лар)дан сўраши мумкин бўлган қўшимча маълумотлар; ва

(c) Амалиётчи далилларни олиш учун зарур деб ҳисоблайдиган тегишли томон(лар)дан бўлган шахсларга чекланмаган кириш.

A55. Масъул томон, ўлчовчи ёки баҳоловчи ва топшириқни берувчи томон ўртасидаги муносабатларнинг характери амалиётчининг топшириқни бажариш учун зарур бўлган ёзувлар, ҳужжатлар ва бошқа маълумотларга кириш имкониятига таъсир қилиши мумкин. Шунинг учун бундай муносабатларнинг характери топшириқни қабул қилиш ёки қилмасликни аниқлашда тегишли омил бўлиши мумкин. Бу муносабатларнинг характери муаммоли бўлиши мумкин бўлган айрим ҳолатларнинг мисоллари А140-бандда келтирилган.

Оқилона мақсад (24(b)(vi)-бандга қаранг)

A56. Топшириқнинг оқилона мақсади бор-йўқлигини аниқлашда, қуйидаги тегишли мулоҳазалар ҳисобга олиниши мумкин:

- Предмет тўғрисидаги ахборот ва ишонч ҳисоботининг мўлжалланган фойдаланувчилари (айниқса, мезонлар махсус мақсад учун ишлаб чиқилганда). Яна бир мулоҳаза предмет тўғрисидаги ахборот ва ишонч ҳисоботи мўлжалланган фойдаланувчилардан кенгроқ доирада қўлланилиши ёки тарқатилиши эҳтимоли.
- Предмет тўғрисидаги ахборотнинг қандайдир жиҳатлари ишончни таъминлаш топшириғидан чиқарилиши кутилаётганлиги ва уларни чиқариш сабаби.
- Масъул томон, ўлчовчи ёки баҳоловчи ва топшириқни берувчи томон ўртасидаги муносабатларнинг хусусиятлари, масалан, ўлчовчи ёки баҳоловчи масъул томон бўлмаганда, масъул томон предмет тўғрисидаги ахборотдан фойдаланишга розилик бериши ва предмет тўғрисидаги ахборот мўлжалланган фойдаланувчиларга тақдим этилишидан ёки предмет тўғрисидаги ахборот билан изоҳларни тарқатишдан олдин уни кўриб чиқиш имкониятига эга бўлиши.
- Асосида ётувчи предметни ўлчаш ёки баҳолаш учун қўлланиладиган мезонларни кимнинг танлаганлиги ва уларни қўллашда қанчалик мулоҳаза ва мойиллик доираси мавжудлиги. Агар мўлжалланган фойдаланувчилар мезонларни танлаган ёки уларни танлашда иштирок этган бўлса, топшириқ оқилона мақсадга эга бўлиш эҳтимоли юқорироқ.
- Амалиётчи ишининг доирасидаги ҳар қандай муҳим чекловлар.
- Амалиётчи топшириқни берувчи томон амалиётчининг номини асосида ётувчи предмет ёки предмет тўғрисидаги ахборот билан номуносиб тарзда боғламоқчи деб ўйлаши.

Топшириқ шартларини келишиш (27-бандга қаранг)

A57. Амалиётчи топшириқни бошлашдан олдин топшириқнинг келишилган шартларини ёзма равишда хабар қилиши ҳам топшириқни берувчи томон, ҳам амалиётчи манфаатларига мос келади, бу нотўғри тушунишларнинг олдини олишга ёрдам беради. Ёзма келишув ёки шартноманинг шакли ва мазмуни топшириқ шароитларига қараб ўзгаради. Масалан, агар қонун ёки норматив ҳужжат топшириқ шартларини етарли даражада батафсил белгиласа, амалиётчи уларни ёзма келишувда қайд этиши шарт эмас, фақат бундай қонун ёки норматив ҳужжат қўлланилишини ва тегишли томон(лар) бундай қонун ёки норматив ҳужжат бўйича ўз мажбуриятларини тан олиши ва тушунишини қайд этиш мумкин.

A58. Қонун ёки норматив ҳужжат, айниқса давлат секторида, амалиётчини тайинлашни ва тегишли томон(лар)нинг ёзувлари ва бошқа маълумотларига кириш ҳуқуқи каби махсус ваколатларни, ва агар тегишли томон(лар) топшириқнинг доирасини чеклашга ҳаракат қилса, амалиётчидан тўғридан-тўғри вазирга, қонун чиқарувчи органга ёки жамоатчиликка ҳисобот беришни талаб қилиш каби мажбуриятларни белгилаши мумкин.

Топшириқ шартларига ўзгартириш киритишни қабул қилиш (29-бандга қаранг)

A59. Мўлжалланган фойдаланувчиларнинг талабларига таъсир қиладиган шароитларнинг ўзгариши, ёки топшириқнинг характери ҳақидаги нотўғри тушуниш топшириқни ўзгартириш тўғрисидаги сўровни асослаши мумкин, масалан, ишончни таъминлаш топшириғидан ишончсиз топшириққа, ёки оқилона ишончни таъминлаш топшириғидан чекланган ишончни таъминлаш топшириғига ўтиш. Оқилона ишонч ҳисоботини шакллантириш учун етарли ва муносиб далилларни ололмаслик оқилона ишончни таъминлаш топшириғидан чекланган ишончни таъминлаш топшириғига ўтиш учун мақбул сабаб эмас.

Сифат бошқаруви

Жамоатчилик амалиётидаги профессионал бухгалтерлар (20, 31(a)–(d)-бандларга қаранг)

A60. Ушбу ИТХС жамоатчилик амалиётидаги профессионал бухгалтерлар томонидан амалга ошириладиган ишончни таъминлаш топшириқлари сифатини таъминлаш учун кўрилган чоралар доирасида ёзилган, масалан, ХБФ аъзо

органлари томонидан ХБФнинг Аъзо орган мувофиқлик дастури ва Аъзолик мажбуриятлари тўғрисидаги баёнотларига мувофиқ кўрилган чоралар. Бундай чораларга қуйидагилар киради:

- Малака талаблари, масалан, аъзоликка кириш учун таълим ва тажриба мезон кўрсаткичлари ва давомий касбий малака ошириш ҳамда умр бўйи ўқиш талаблари.
- Фирма бўйлаб жорий этилган сифат бошқаруви тизими. СБХС 1 барча фирмаларга ишонч ва турдош хизматлар топшириқларига нисбатан қўлланилади.
- Яхлитлик, объективлик, профессионал малака ва тегишли эҳтиёткорлик, махфийлик ва профессионал хулқ-атвор каби асосий тамойилларга асосланган, батафсил мустақиллик талабларини ўз ичига олган кенг қамровли ахлоқ кодекси.

Фирма даражасидаги сифат бошқаруви (3(b), 31(a)-бандларга қаранг)

A61. 1-сон СБХС фирманинг ишончни таъминлаш топшириқлари учун сифат бошқаруви тизимини лойиҳалаштириш, жорий этиш ва ишлатиш бўйича мажбуриятларини кўриб чиқади.[5] У фирманинг мустақилликка боғлиқ талабларни ҳам ўз ичига олган тегишли ахлоқий талабларга мувофиқ мажбуриятларни бажаришни таъминлайдиган сифат мақсадларини белгилаш бўйича мажбуриятларини белгилайди. 1-сон СБХС шунингдек фирманинг топшириқ сифатини кўриб чиқишга тобе бўлиши керак бўлган топшириқларни кўриб чиқадиган сиёсатлар ёки тартиб-таомилларни белгилаш мажбуриятини ҳам кўриб чиқади.[6] 2-сон СБХС топшириқ сифатини кўриб чиқувчини тайинлаш ва уни танлаш мезонлари, ҳамда топшириқ сифатини кўриб чиқишни бажариш ва ҳужжатлаштиришни кўриб чиқади.[7] Сифат бошқаруви тизими қуйидаги саккизта компонентни қамраб олади:[8]

(a) Фирманинг риск баҳолаш жараёни;

(b) Бошқарув ва раҳбарлик;

(c) Тегишли ахлоқий талаблар;

(d) Мижозлар билан муносабатлар ва махсус топшириқларни қабул қилиш ва давом эттириш;

(e) Топшириқни бажариш;

(f) Ресурслар;

(g) Ахборот ва мулоқот; ва

(h) Мониторинг ва тузатиш жараёни.

Фирмалар ёки миллий талаблар сифат бошқаруви тизимининг компонентларини тавсифлаш учун турли атамалар ёки асосларни қўллаши мумкин.

A62. Фирманинг сифат бошқаруви тизимини лойиҳалаштириш, жорий этиш ва ишлатиш бўйича мажбуриятларини қамраб оладиган бошқа профессионал талаблар ёки қонун ёки норматив ҳужжатлардаги талаблар, улар 1-сон СБХС талабларини қамраб олса ва фирмага 1-сон СБХС мақсадига эришиш бўйича мажбуриятлар юкласа, камида 1-сон СБХС қадар талабчан ҳисобланади.

A63. Топшириқ раҳбарлари ҳаракатлари ва топшириқ гуруҳининг бошқа аъзоларига муносиб хабарлар, топшириқ учун масъул раҳбар ҳар бир топшириқда сифатни бошқариш ва унга эришиш учун умумий масъулиятни олиши ва бутун топшириқ давомида етарли ва тегишли равишда иштирок этиши контекстида, ишончни таъминлаш топшириғини бажаришда сифат муҳим эканлигини ва ишончни таъминлаш топшириғи сифати учун қуйидагиларнинг аҳамиятини таъкидлайди:

(a) Профессионал стандартларга ва норматив ва қонуний талабларга мос келадиган ишни бажариш.

(b) Фирманинг сиёсатлари ёки тартиб-таомиллари, қўлланиладиган бўлса, уларга мувофиқ бўлиш.

(c) Шароитларда тегишли бўлган топшириқ учун ҳисобот чиқариш.

(d) Топшириқ гуруҳининг жазоланишдан қўрқмасдан хавотирларини кўтариш қобилияти.

A64. Фирманинг сифат бошқаруви тизими қуйидагиларга мўлжалланган мониторинг ва тузатиш жараёнини ўрнатишни ўз ичига олади:

(a) Фирмани сифат бошқаруви тизимининг дизайни, жорий этилиши ва ишлаши ҳақида тегишли, ишончли ва ўз вақтидаги маълумотлар билан таъминлаш.

(b) Аниқланган камчиликларга жавоб бериш учун тегишли ҳаракатларни амалга ошириш, шундай қилиб камчиликлар фирма томонидан ўз вақтида тузатилади.

A65. Одатда, топшириқ гуруҳи қуйидаги ҳоллардан ташқари фирманинг сифат бошқаруви тизимига таяниши мумкин:

- Топшириқ гуруҳининг тушунчаси ёки амалий тажрибаси фирманинг сиёсатлари ёки тартиб-таомиллари топшириқнинг хусусияти ва ҳолатларини самарали ҳал қила олмаслигини кўрсатса; ёки

[5] 1-сон СБХС, 1-банд.
[6] 1-сон СБХС, 2(a)-банд.
[7] 1-сон СБХС, 2(b)-банд.
[8] 1-сон СБХС, 6-банд.

- Фирма ёки бошқа томонлар томонидан бундай сиёсатлар ёки тартиб-таомилларнинг самарадорлиги ҳақида тақдим этилган маълумот бошқача ҳолатни кўрсатса.

Масалан, топшириқ гуруҳи қуйидагилар юзасидан фирманинг сифат бошқаруви тизимига таяниши мумкин:

(a) Ходимларни ишга қабул қилиш ва расмий тайёргарлик орқали уларнинг малакаси ва қобилиятлари.

(b) Тегишли мустақиллик маълумотларини тўплаш ва етказиш орқали мустақиллик.

(c) Мижозлар билан муносабатлар ва ишончни таъминлаш топшириқларини қабул қилиш ҳамда давом эттириш бўйича фирманинг сиёсатлари ёки тартиб-таомиллари орқали мижозлар билан муносабатларни сақлаш.

(d) Фирманинг мониторинг ва тузатиш жараёни орқали норматив ҳамда ҳуқуқий талабларга риоя қилиш.

Фирманинг сифат бошқаруви тизимида ишончни таъминлаш топшириғига таъсир қилиши мумкин бўлган аниқланган камчиликларни[9] кўриб чиқишда, топшириқ раҳбари фирма ушбу камчиликларни бартараф этиш учун кўрган тузатиш чораларини ҳисобга олиши мумкин.

A66. Фирманинг сифат бошқаруви тизимидаги камчилик ишончни таъминлаш топшириқ профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонуний ва норматив талабларга мувофиқ бажарилмаганлигини ёки амалиётчининг хулосаси мос эмаслигини англатмайди.

Асосида ётувчи масала ва уни ўлчаш ёки баҳолаш бўйича кўникмалар, билим ва тажриба (31(d)-бандга қаранг)

A67. Амалиётчидан кенг доирадаги асосий предметлар ва предмет ҳақидаги маълумотларга нисбатан ишончни таъминлаш топшириқларни бажариши сўралиши мумкин. Баъзилари маълум бир шахс одатда эга бўлган кўникмалар ва билимлардан ташқари махсуслаштирилган кўникмалар ва билимларни талаб қилиши мумкин.

A68. БХАСК Кодекси топшириқ гуруҳи профессионал хизматларни бажариш учун зарур малакаларга эга бўлмаса ёки уларни ололмаса, профессионал малака ва тегишли эътибор принципига риоя қилишга ўз манфаати таҳдиди бўйича талаблар ва кўрсатмаларни тақдим этади.[10] Амалиётчи билдирилган ишончни таъминлаш хулосасига ягона жавобгар бўлади, ва бу жавобгарлик амалиётчининг экспертининг ишидан фойдаланиш туфайли камаймайди. Шунга қарамай, агар амалиётчи амалиётчининг экспертининг ишидан фойдаланиб, ушбу ИТХС га риоя қилган ҳолда, ўша экспертнинг иши амалиётчининг мақсадлари учун етарли деган хулосага келса, амалиётчи экспертнинг соҳасидаги унинг топилмалари ёки хулосаларини тегишли далил сифатида қабул қилиши мумкин.

Топшириқ ресурслари

Жамоавий компетентлик ва қобилиятлар (32-бандга қаранг)

A69. 1-сон СБХС фирмадан мижоз муносабатлари ва ишончни таъминлаш топшириқларни қабул қилиш ва давом эттиришга қаратилган сифат мақсадларини ўрнатишни талаб қилади. Сифат мақсадлари фирманинг муносабатлар ва топшириқларни қабул қилиш ёки давом эттириш ҳақидаги мулоҳазаларининг, фирманинг топшириқни профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонуний ва норматив талабларга мувофиқ бажариш қобилиятига асосланган ҳолда, мувофиқлигига қаратилган.[11]

Амалиётчининг эксперти (32(a), 32(b)(i)-бандларга қаранг)

A70. Ишончни таъминлаш ишининг баъзи қисмлари бир ёки бир нечта амалиётчининг экспертини ўз ичига олган кўп тармоқли гуруҳ томонидан бажарилиши мумкин. Масалан, амалиётчининг эксперти асосий предметни ва бошқа топшириқ ҳолатларини тушунишда ёки 46R-бандда (оқилона ишончни таъминлаш топшириқ ҳолатида) ёки 46L-бандда (чекланган ишончни таъминлаш топшириқ ҳолатида) қайд этилган бир ёки бир нечта масалаларда амалиётчига ёрдам бериш учун зарур бўлиши мумкин.

A71. Амалиётчининг экспертининг ишидан фойдаланилганда, 52-бандда талаб қилинган тартиб-таомилларнинг баъзиларини топшириқни қабул қилиш ёки давом эттириш босқичида бажариш мувофиқ бўлиши мумкин.

Бошқа амалиётчилар (32(b)(ii)-бандга қаранг)

A72. Предмет ҳақидаги маълумот бошқа амалиётчи хулоса билдирган бўлиши мумкин бўлган маълумотларни ўз ичига олиши мумкин. Амалиётчи, предмет ҳақидаги маълумот бўйича хулоса чиқаришда, предмет ҳақидаги маълумотларга доир далилларни тақдим этиш учун бошқа амалиётчининг хулосаси асосланган далиллардан фойдаланишга қарор қилиши мумкин.

A73. Бошқа амалиётчининг иши, масалан, узоқ жойдаги ёки хорижий юрисдикциядаги асосий предметга нисбатан қўлланилиши мумкин. Бундай бошқа амалиётчилар топшириқ гуруҳининг бир қисми эмас. Топшириқ гуруҳи бошқа амалиётчининг ишидан фойдаланишни режалаштирганда аҳамиятли бўлиши мумкин бўлган мулоҳазаларга қуйидагилар киради:

- Бошқа амалиётчи топшириққа тегишли бўлган ахлоқ талабларини тушуниши ва уларга риоя қилиши, ва айниқса, мустақил эканлиги.

[9] 1-сон СБХС, 16(a)-банд.
[10] БХАСК Кодекси, 320.3 A3-банд.
[11] 1-сон СБХС, 30(a)(ii) ва A72-бандлар.

- Бошқа амалиётчининг профессионал малакаси.
- Топшириқ гуруҳининг бошқа амалиётчи ишидаги иштироки даражаси.
- Бошқа амалиётчи уни фаол равишда назорат қиладиган тартибга солиш муҳитида фаолият юритиш-юритмаслиги.

Кўриб чиқиш мажбуриятлари (33(c)-бандга қаранг)

A74. 1-сон СБХС бўйича, фирма топшириқ гуруҳларини йўналтириш ва назорат қилиш ҳамда уларнинг ишини кўриб чиқишнинг характери, муддати ва кўламига қаратилган сифат мақсадини ўрнатиши талаб қилинади. 1-сон СБХС шунингдек бундай йўналтириш, назорат ва кўриб чиқиш топшириқ гуруҳининг кам тажрибали аъзолари томонидан бажарилган иш топшириқ гуруҳининг кўпроқ тажрибали аъзолари томонидан йўналтирилиши, назорат қилиниши ва кўриб чиқилиши асосида режалаштирилиши ва бажарилишини талаб қилади.[12]

Топшириқ сифатини кўриб чиқиш (36(b)-бандга қаранг)

A75. Топшириқ сифатини кўриб чиқишда ҳисобга олиниши мумкин бўлган бошқа масалаларга қуйидагилар киради:

(a) Топшириқ гуруҳининг топшириққа нисбатан фирманинг мустақиллигини баҳолаши;

(b) Фикрлар тафовути ёки бошқа мураккаб ёхуд баҳсли масалалар бўйича тегишли маслаҳатлашув ўтказилган-ўтказилмаганлиги ва ушбу маслаҳатлашувлардан келиб чиққан хулосалар; ва

(c) Кўриб чиқиш учун танланган топшириқ ҳужжатлари муҳим мулоҳазалар юзасидан бажарилган ишни акс эттириши ва қилинган хулосаларни қўллаб-қувватлаши.

Профессионал скептицизм ва профессионал мулоҳаза

Профессионал скептицизм (37-бандга қаранг)

A76. Профессионал скептицизм — бу, масалан, қуйидагиларга эътиборли бўлишни ўз ичига олган муносабатдир:

- Олинган бошқа далилларга зид бўлган далил.
- Далил сифатида фойдаланиладиган ҳужжатлар ва сўровларга жавобларнинг ишончлилигини шубҳа остига қўювчи маълумот.
- Тегишли ИТХС талаб қиладиганлардан ташқари тартиб-таомиллар зарурлигини кўрсатувчи ҳолатлар.
- Эҳтимолий бузиб кўрсатишни кўрсатиши мумкин бўлган шароитлар.

A77. Топшириқ давомида профессионал скептицизмни сақлаш зарур, масалан, агар амалиётчи қуйидаги рискларни камайтирмоқчи бўлса:

- Ғайриоддий ҳолатларни эътибордан четда қолдириш.
- Кузатувлардан хулосалар чиқаришда ҳаддан ташқари умумлаштириш.
- Тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва кўламини аниқлашда, ҳамда уларнинг натижаларини баҳолашда номувофиқ тахминлардан фойдаланиш.

A78. Профессионал скептицизм далилларни танқидий баҳолаш учун зарур. Бу номувофиқликларга эга далилларни саволга тутиш ва ҳужжатлар ҳамда сўровларга берилган жавобларнинг ишончлилигини текширишни ўз ичига олади. Шунингдек, бу ҳолатларни ҳисобга олган ҳолда олинган далилларнинг етарлилиги ва мувофиқлигини кўриб чиқишни ҳам ўз ичига олади.

A79. Агар топшириқ ҳужжатларнинг ҳақиқийлиги ҳақида ишончни таъминлашни ўз ичига олмаса, амалиётчи ёзувлар ва ҳужжатларни, акси учун асос бўлмаса, ҳақиқий деб қабул қилиши мумкин. Шунга қарамай, амалиётчидан 50-бандга мувофиқ далил сифатида фойдаланиладиган маълумотларнинг ишончлилигини кўриб чиқиш талаб қилинади.

A80. Амалиётчидан далил тақдим этувчи шахсларнинг ҳалоллиги ва яхлитлиги тўғрисидаги ўтмиш тажрибасини эътибордан четда қолдириш кутилмайди. Шунга қарамай, далил тақдим этувчи шахслар ҳалол ва яхлитликка эга деган ишонч амалиётчини профессионал скептицизмни сақлаш заруратидан озод қилмайди.

Профессионал мулоҳаза (38-бандга қаранг)

A81. Профессионал мулоҳаза ишончни таъминлаш топшириқни тўғри бажариш учун зарур. Бунинг сабаби, тегишли ахлоқ талабларини ва тегишли ИТХС талқини ҳамда топшириқ давомида зарур бўлган маълумотга асосланган қарорларни, факт ва ҳолатларга тегишли машғулотлар, билим ва тажрибани қўлламасдан туриб қабул қилиб бўлмайди. Профессионал мулоҳаза, айниқса, қуйидагилар тўғрисидаги қарорлар учун зарур:

- Муҳимлик ва топшириқ риски.

[12] 1-сон СБХС, 31(b)-банд.

- Тегишли ИТХС талабларини бажариш ва далилларни олиш учун фойдаланиладиган тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва кўлами.
- Етарли ва муносиб далиллар олинганлигини баҳолаш, ҳамда ушбу ИТХС ва бошқа тегишли махсус предметга оид ИТХС мақсадларига эришиш учун кўпроқ иш қилиш зарурлигини аниқлаш. Айниқса, чекланган ишончни таъминлаш топшириқ ҳолатида, тушунарли даражадаги ишонч олинганлигини баҳолашда профессионал мулоҳаза зарур.
- Олинган далиллар асосида тегишли хулосаларни чиқариш.

A82. Амалиётчидан кутиладиган профессионал мулоҳазанинг фарқловчи хусусияти шундаки, у оқилона мулоҳазаларга эришиш учун зарур бўлган малакаларни ривожлантиришда кўмаклашган тайёргарлик, билим ва тажрибага эга амалиётчи томонидан амалга оширилади.

A83. Ҳар қандай аниқ ҳолатда профессионал мулоҳазани қўллаш амалиётчига маълум бўлган факт ва ҳолатларга асосланади. Топшириқ давомида қийин ёки баҳсли масалалар бўйича маслаҳатлашувлар, ҳам топшириқ гуруҳи ичида, ҳам топшириқ гуруҳи ва ташкилот ичидаги ёки ташқарисидаги тегишли даражадаги бошқалар билан, амалиётчига маълумотга асосланган ва оқилона мулоҳазалар юритишда ёрдам беради, шу жумладан предмет ҳақида маълумотдаги маълум элементларга тегишли томон(лар)нинг мулоҳазаси қай даражада таъсир қилишини аниқлашда.

A84. Профессионал мулоҳазани эришилган мулоҳаза ишончни таъминлаш ва ўлчаш ёки баҳолаш тамойилларини малакали қўллашни акс эттириши ва амалиётчининг ишончни таъминлаш топшириқ бўйича хулоса санасигача амалиётчига маълум бўлган факт ва ҳолатларни ҳисобга олган ҳолда мос ва изчил бўлиши асосида баҳолаш мумкин.

A85. Профессионал мулоҳазани топшириқ давомида қўллаш зарур. Уни тегишли равишда ҳужжатлаштириш ҳам зарур. Шу нуқтаи назардан, 79-банд амалиётчидан топшириқ билан аввалги мулоқотга эга бўлмаган тажрибали амалиётчи топшириқ давомида юзага келадиган аҳамиятли масалалар бўйича хулосаларга эришишда амалга оширилган аҳамиятли профессионал мулоҳазаларни тушуниши учун етарли ҳужжатларни тайёрлашни талаб қилади. Профессионал мулоҳаза топшириқнинг факт ва ҳолатлари ёки етарли ва муносиб далиллар билан бошқача қўллаб-қувватланмайдиган қарорлар учун асослаш сифатида фойдаланилмаслиги лозим.

Топшириқни режалаштириш ва бажариш

Режалаштириш (40-бандга қаранг)

A86. Режалаштириш топшириқ бўйича раҳбарни, топшириқ гуруҳининг бошқа асосий аъзоларини ва амалиётчининг барча асосий ташқи экспертларини топшириқнинг кўлами, эътибори, муддати ва ўтказилиши учун умумий стратегияни ишлаб чиқишни ҳамда бажариладиган тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва кўламига батафсил ёндашувдан ҳамда уларни танлаш сабабларидан иборат топшириқ режасини тузишни ўз ичига олади. Етарли режалаштириш топшириқнинг муҳим соҳаларига тегишли эътибор қаратишга, потенциал муаммоларни ўз вақтида аниқлашга ва топшириқни самарали ва тежамкор тарзда бажариш учун тўғри ташкил этиш ва бошқаришга ёрдам беради. Етарли режалаштириш шунингдек амалиётчига топшириқ гуруҳи аъзоларига ишни тўғри тақсимлаш, топшириқ гуруҳи аъзоларини йўналтириш ва назорат қилиш ҳамда уларнинг ишини кўриб чиқишни осонлаштиришга ёрдам беради. Бундан ташқари, қўлланилиши мумкин бўлган ҳолларда, бу бошқа амалиётчилар ва экспертлар томонидан бажарилган ишни мувофиқлаштиришга ёрдам беради. Режалаштириш фаолиятларининг характери ва кўлами топшириқ ҳолатларига қараб, масалан, асосий предмет ва мезонларнинг мураккаблигига қараб ўзгаради. Кўриб чиқилиши мумкин бўлган асосий масалалар мисолларига қуйидагилар киради:

- Топшириқнинг кўламини белгилайдиган хусусиятлари, шу жумладан топшириқ шартлари ва асосий предмет ҳамда мезонларнинг хусусиятлари.
- Кутилаётган муддатлар ва талаб қилинадиган хабарлар характери.
- Топшириқни қабул қилиш фаолиятларининг натижалари ва, қўлланиладиган бўлса, топшириқ раҳбари томонидан тегишли томон(лар) учун бажарилган бошқа топшириқларда олинган билимлар аҳамиятли бўлиш-бўлмаслиги.
- Топшириқ жараёни.
- Амалиётчининг тегишли томон(лар) ва унинг муҳитини, шу жумладан предмет ҳақида маълумотлар муҳим даражада бузиб кўрсатилиши мумкин бўлган рискларни тушуниши.
- Мўлжалланган фойдаланувчиларни ва уларнинг ахборот эҳтиёжларини аниқлаш ҳамда муҳимлик ва топшириқ риски компонентларини кўриб чиқиш.
- Фирибгарлик риски топшириқ учун қай даражада аҳамиятли эканлиги.
- Топшириқни бажариш учун зарур бўлган ресурсларнинг характери, муддати ва кўлами, масалан, ходимлар ва малака талаблари, шу жумладан экспертларнинг иштирокининг характери ва кўлами.

- Ички аудит функциясининг топшириққа таъсири.

A87. Амалиётчи топшириқнинг бажарилиши ва бошқарилишини осонлаштириш учун режалаштириш элементларини тегишли томон(лар) билан муҳокама қилишга қарор қилиши мумкин (масалан, режалаштирилган баъзи тартиб-таомилларни тегишли томон(лар)нинг ходимлари иши билан мувофиқлаштириш учун). Бундай муҳокамалар кўпинча бўлиб турса-да, умумий топшириқ стратегияси ва топшириқ режаси амалиётчининг жавобгарлигида қолади. Умумий топшириқ стратегияси ёки топшириқ режасига киритилган масалаларни муҳокама қилишда топшириқнинг самарадорлигига зарар етказмаслик учун эҳтиёткорлик зарур. Масалан, батафсил тартиб-таомилларнинг характери ва муддатини тегишли томон(лар) билан муҳокама қилиш, тартиб-таомилларни жуда ҳам башорат қилинадиган ҳолга келтириб қўйиш орқали топшириқнинг самарадорлигига зарар етказиши мумкин.

A88. Режалаштириш алоҳида босқич эмас, балки топшириқ мобайнида давомий ва такрорланувчи жараёндир. Кутилмаган ҳодисалар, шароитлардаги ўзгаришлар ёки олинган далиллар натижасида амалиётчи умумий стратегия ва топшириқ режасини, шу тариқа натижада режалаштирилган тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва кўламини қайта кўриб чиқиши зарур бўлиши мумкин.

A89. Кичик ёки мураккаб бўлмаган топшириқларда, бутун топшириқни жуда кичик топшириқ гуруҳи бажариши мумкин, эҳтимол топшириқ раҳбари (у якка амалиётчи бўлиши мумкин) бошқа топшириқ гуруҳи аъзоларисиз ишлашни ўз ичига олиши мумкин. Кичик гуруҳ билан гуруҳ аъзолари ўртасида мувофиқлаштириш ва хабар бериш осонроқ. Бундай ҳолларда умумий топшириқ стратегиясини белгилаш мураккаб ёки кўп вақт талаб қиладиган машқ бўлиши шарт эмас; бу субъектнинг ҳажмига, топшириқнинг мураккаблигига, шу жумладан асосий предмет ва мезонларга, ҳамда топшириқ гуруҳининг ҳажмига қараб ўзгаради. Масалан, такрорланувчи топшириқ ҳолатида, иш ҳужжатларини кўриб чиқиш асосида ва энди тугаллаган топшириқда аниқланган масалаларни таъкидлаб, аввалги давр якунида тайёрланган қисқа хотира варақаси, тегишли томонлар билан муҳокамалар асосида жорий даврда янгиланган, жорий топшириқ учун ҳужжатлаштирилган топшириқ стратегияси вазифасини бажариши мумкин.

A90. Агар 43-бандда тавсифланган ҳолатларда, амалиётчи топшириқни давом эттирса:

(a) Қачонки, амалиётчининг профессионал мулоҳазасига кўра, ноқулай қўлланиладиган мезонлар ёки номувофиқ асосида ётувчи предмет мўлжалланган фойдаланувчиларни чалғитиши эҳтимоли бўлганда, шартли хулоса ёки салбий хулоса масаланинг қанчалик аҳамиятли ва кенг тарқалганлигига қараб шароитларда ўринли бўлади.

(b) Бошқа ҳолларда, шартли хулоса ёки хулоса беришдан воз кечиш амалиётчининг профессионал мулоҳазасига кўра, масаланинг қанчалик аҳамиятли ва кенг тарқалганлигига қараб ўринли бўлади.

A91. Масалан, агар топшириқни қабул қилгандан сўнг, амалиётчи қўлланиладиган мезонларни қўллаш предмет тўғрисидаги маълумотларнинг мойиллигига олиб келишини аниқласа, ва предмет тўғрисидаги маълумотларнинг мойиллиги аҳамиятли ва кенг тарқалган бўлса, унда шароитларда салбий хулоса ўринли бўлади.

Муҳимлик (44-бандга қаранг)

A92. Муҳимлик ҳақидаги профессионал мулоҳазалар атрофдаги ҳолатларни ҳисобга олган ҳолда амалга оширилади, лекин ишонч даражаси таъсир қилмайди, яъни бир хил мўлжалланган фойдаланувчилар ва мақсад учун оқилона ишончни таъминлаш топшириғи учун муҳимлик чекланган ишончни таъминлаш топшириғи учун аҳамиятлилик билан бир хил, чунки аҳамиятлилик мўлжалланган фойдаланувчиларнинг ахборот эҳтиёжларига асосланади.

A93. Қўлланиладиган мезонлар масала ҳақидаги маълумотларни тайёрлаш ва тақдим этиш контекстида муҳимлик тушунчасини муҳокама қилиши ҳамда шу орқали амалиётчига топшириқ учун муҳимликни кўриб чиқишда мўлжал нуқтасини тақдим этиши мумкин. Қўлланиладиган мезонлар муҳимликни турли атамаларда муҳокама қилиши мумкин бўлса-да, муҳимлик тушунчаси одатда A92–A100-бандларда муҳокама қилинган масалаларни ўз ичига олади. Агар қўлланиладиган мезонлар муҳимлик тушунчасининг муҳокамасини ўз ичига олмаса, ушбу бандлар амалиётчига мўлжал нуқтасини тақдим этади.

A94. Тушириб қолдиришларни ўз ичига олган ҳолда, бузиб кўрсатишлар, агар улар алоҳида ёки умуман олганда, предмет тўғрисидаги маълумотлар асосида мўлжалланган фойдаланувчиларнинг тегишли қарорларига таъсир қилиши оқилона кутилиши мумкин бўлса, муҳим деб ҳисобланади. Амалиётчининг муҳимлик ҳақидаги мулоҳазаси профессионал мулоҳаза масаласидир ва амалиётчининг мўлжалланган фойдаланувчиларнинг гуруҳ сифатида умумий ахборот эҳтиёжларини идрок этиши таъсирида бўлади. Бу контекстда, амалиётчи учун мўлжалланган фойдаланувчилар қуйидагиларга эга деб ҳисоблаш оқилонадир:

(a) Асосида ётувчи предмет ҳақида оқилона билимга эга бўлиш ва предмет тўғрисидаги маълумотларни оқилона тиришқоқлик билан ўрганишга тайёр бўлиш;

(b) Предмет тўғрисидаги маълумотлар тегишли муҳимлик даражаларида тайёрланганлигини ва уларга ишонч берилганлигини тушуниш ҳамда қўлланиладиган мезонларда киритилган ҳар қандай муҳимлик тушунчаларини тушуниш;

(c) Асосида ётувчи предметни ўлчаш ёки баҳолашда иштирок этадиган ҳар қандай ажралмас ноаниқликларни тушуниш; ва

(d) Предмет тўғрисидаги маълумотлар асосида яхлит ҳолда оқилона қарорлар қабул қилиш.

Агар топшириқ махсус фойдаланувчиларнинг муайян ахборот эҳтиёжларини қондириш учун ишлаб чиқилмаган бўлса, бузиб кўрсатишларнинг ахборот эҳтиёжлари кенг тарқалган бўлиши мумкин бўлган муайян фойдаланувчиларга таъсири одатда ҳисобга олинмайди (шунингдек, А16–А18-бандларга қаранг).

А95. Муҳимлик сифат омиллари контекстида ва, қўлланиладиган бўлса, миқдорий омиллар контекстида кўриб чиқилади. Маълум бир топшириқда муҳимликни кўриб чиқишда сифат омиллари ва миқдорий омилларнинг нисбий аҳамияти амалиётчининг профессионал мулоҳазаси масаласидир.

А96. Сифат омиллари қуйидаги каби нарсаларни ўз ичига олиши мумкин:

- Масаладан таъсирланган шахслар ёки ташкилотлар сони.
- Масала ҳақидаги маълумотлар бир нечта таркибий қисмлардан иборат бўлганда, масалан, кўплаб фаолият кўрсаткичларини ўз ичига олган ҳисоботда, унинг турли таркибий қисмлари ўртасидаги ўзаро таъсир ва нисбий аҳамияти.
- Ҳикоя шаклида ифодаланган масала ҳақидаги маълумотларга нисбатан танланган сўзлар.
- Қўлланиладиган мезонлар тақдим этишда ўзгаришларга йўл қўйганда, масала ҳақидаги маълумотлар учун қабул қилинган тақдим этиш хусусиятлари.
- Бузиб кўрсатишнинг хусусияти, масалан, масала ҳақидаги маълумотлар назорат самарали деган баёнот бўлганда, назоратдан кузатилган четга чиқишларнинг хусусияти.
- Бузиб кўрсатиш қонун ёки норматив ҳужжатларга риоя қилишга таъсир қиладими.
- Асосида ётувчи масала юзасидан даврий ҳисобот бўлганда, ўтган ёки жорий масала ҳақидаги маълумотларга таъсир қилувчи ёки келажакдаги масала ҳақидаги маълумотларга таъсир қилиши эҳтимоли бўлган тузатишнинг таъсири.
- Бузиб кўрсатиш қасддан қилинган ҳаракат натижасими ёки беихтиёрми.
- Бузиб кўрсатиш фойдаланувчиларга маълум бўлган олдинги хабарлар ҳақидаги амалиётчининг тушунчасини ҳисобга олган ҳолда муҳимми, масалан, асосида ётувчи масалани ўлчаш ёки баҳолашнинг кутилаётган натижасига нисбатан.
- Бузиб кўрсатиш масъул томон, ўлчовчи ёки баҳоловчи, ёки буюртмачи томон ўртасидаги муносабатларга ёки уларнинг бошқа томонлар билан муносабатларига боғлиқми.
- Чегаравий ёки мезон-кўрсаткич қиймати аниқланган бўлса, тартиб-таомил натижаси ушбу қийматдан четга чиқадими.
- Асосида ётувчи масала давлат дастури ёки давлат сектори ташкилоти бўлганда, дастур ёки ташкилотнинг муайян жиҳати дастур ёки ташкилотнинг хусусияти, кўриниши ва сезгирлигини ҳисобга олган ҳолда муҳимми.
- Масала ҳақидаги маълумотлар қонун ёки норматив ҳужжатларга риоя қилиш юзасидан хулосага боғлиқ бўлганда, риоя этмаслик оқибатларининг жиддийлиги.

А97. Миқдорий омиллар предмет тўғрисидаги маълумотларнинг қуйидаги жиҳатлари учун ҳисобот қилинган суммаларга нисбатан бузиб кўрсатишларнинг даражасига тегишли, агар:

- Рақамлар билан ифодаланган бўлса; ёки
- Бошқача тарзда сонли қийматларга боғлиқ бўлса (масалан, назорат воситасидан кузатилган четга чиқишлар сони предмет тўғрисидаги маълумотлар назорат воситаси самарали деган баёнот бўлганда тегишли миқдорий омил бўлиши мумкин).

А98. Миқдорий омиллар қўлланилса, топшириқни фақат алоҳида муҳим бузиб кўрсатишларни аниқлаш учун режалаштириш тузатилмаган ва аниқланмаган алоҳида аҳамиятсиз бузиб кўрсатишларнинг йиғиндиси предмет тўғрисидаги маълумотларни муҳим даражада бузиб кўрсатилишига олиб келиши мумкинлиги фактини эътибордан четда қолдиради. Шунинг учун тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва кўламини режалаштиришда амалиётчи учун тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва кўламини аниқлаш учун асос сифатида муҳимликдан кам миқдорни аниқлаш мақсадга мувофиқ бўлиши мумкин.

А99. Муҳимлик ишонч ҳисоботида қамраб олинган маълумотларга тегишли. Шунинг учун, топшириқ асосида ётувчи предмет ҳақида хабар қилинган маълумотларнинг баъзи жиҳатларини қамраб олганда, лекин барчасини эмас, муҳимлик фақат топшириқ билан қамраб олинган қисмга нисбатан кўриб чиқилади.

А100. Амалга оширилган тартиб-таомиллар натижасида аниқланган бузиб кўрсатишларнинг аҳамиятлилиги ҳақида хулоса чиқариш профессионал мулоҳазани талаб қилади. Масалан:

- Шифохонанинг шошилинч ёрдам бўлими учун қийматининг самарадорлиги топшириғи учун қўлланиладиган мезонлар кўрсатилган хизматларнинг тезлиги, хизматларнинг сифати, смена давомида даволанган беморлар сони ва хизматлар харажатларининг бошқа ўхшаш шифохоналар билан таққослашни ўз ичига олиши мумкин. Агар қўлланиладиган мезонларнинг учтаси қаноатлантирилган бўлса, лекин битта қўлланиладиган мезон кичик фарқ билан қаноатлантирилмаган бўлса, унда шифохонанинг шошилинч ёрдам бўлими умуман олганда

қийматининг самарадорлигини ифодалаш-ифодаламаслиги ҳақида хулоса чиқариш учун профессионал мулоҳаза керак бўлади.

- Мувофиқлик топшириғида, ташкилот тегишли қонун ёки меъёрий ҳужжатнинг тўққизта қоидасига риоя қилган бўлиши мумкин, лекин битта қоидага риоя қилмаган. Ташкилот умуман олганда тегишли қонун ёки меъёрий ҳужжатга риоя қилган-қилмаганлиги ҳақида хулоса чиқариш учун профессионал мулоҳаза талаб қилинади. Масалан, амалиётчи ташкилот риоя қилмаган қоиданинг аҳамиятини, шунингдек, бу қоиданинг тегишли қонун ёки меъёрий ҳужжатнинг қолган қоидаларига нисбатини ҳисобга олиши мумкин.

Топшириқ ҳолатларини тушуниш (45–47R-бандларга қаранг)

A101. Топшириқ раҳбари ва топшириқ гуруҳининг бошқа асосий аъзолари, ҳамда амалиётчининг ҳар қандай асосий ташқи экспертлари ўртасидаги предмет тўғрисидаги маълумотларнинг муҳим бузиб кўрсатиш га мойиллиги ҳақидаги ва қўлланиладиган мезонларни топшириқнинг факт ва ҳолатларига қўллаш ҳақидаги муҳокамалар топшириқ гуруҳига топшириқни режалаштириш ва бажаришда ёрдам бериши мумкин. Шунингдек, топшириқ гуруҳининг аъзоларига ва муҳокамада иштирок этмаётган амалиётчининг ҳар қандай ташқи экспертларига тегишли масалалар ҳақида хабар бериш ҳам фойдалидир.

A102. Амалиётчида қонун, меъёрий ҳужжат ёки тегишли этика талаблари бўйича ташкилотнинг қонунлар ва меъёрий ҳужжатларга мувофиқ эмаслиги борасида қўшимча жавобгарликлар бўлиши мумкин, улар ушбу ИТХС бўйича амалиётчининг жавобгарликларидан фарқ қилиши ёки улардан ташқарига чиқиши мумкин, масалан:

(a) Аниқланган ёки гумон қилинган қонунлар ва меъёрий ҳужжатларга номувофиқликка жавоб бериш, шу жумладан раҳбарият ва бошқарув учун масъул шахслар билан махсус алоқаларга тегишли талаблар ва қўшимча ҳаракатлар керак-кераклигини кўриб чиқиш;

(b) Аниқланган ёки гумон қилинган қонунлар ва меъёрий ҳужжатларга номувофиқлик ҳақида аудиторга хабар бериш; [13] ва

(c) Аниқланган ёки гумон қилинган қонунлар ва меъёрий ҳужжатларга номувофиқликка тегишли ҳужжатлаштириш талаблари.

Бу қўшимча жавобгарликларга риоя қилиш амалиётчига ушбу ва бошқа ҳар қандай ИТХС бўйича ишига тегишли бўлган қўшимча маълумотларни тақдим этиши мумкин (масалан, масъул томон ёки бошқарув учун масъул шахсларнинг ҳалоллиги ҳақида). A194–A198 бандлар амалиётчининг қонун, меъёрий ҳужжат ёки тегишли этика талаблари бўйича аниқланган ёки гумон қилинган қонунлар ва меъёрий ҳужжатларга номувофиқлик ҳақида хабар бериш ва ҳисобот бериш бўйича жавобгарликларини қўшимча равишда ёритиб беради.

A103. Асосида ётувчи предмет ва бошқа топшириқ ҳолатларини тушуниб олиш амалиётчига бутун топшириқ давомида профессионал мулоҳаза юритиш учун таянч нуқтасини тақдим этади, масалан:

- Асосида ётувчи предметнинг хусусиятларини кўриб чиқиш;
- Мезонларнинг мослигини баҳолаш;
- Амалиётчининг профессионал мулоҳазасида, топшириқ гуруҳининг ҳаракатларини йўналтиришда аҳамиятлибўлган омилларни кўриб чиқиш, шу жумладан махсус кўриб чиқиш зарур бўлиши мумкин бўлган жойларда; масалан, ихтисослаштирилган кўникмалар ёки эксперт ишига эҳтиёж;
- Миқдорий аҳамиятлилик даражаларини ўрнатиш ва уларнинг давомий мослигини баҳолаш (қаерда мос бўлса), ва сифат аҳамиятлилик омилларини кўриб чиқиш;
- Таҳлилий тартиб-таомилларни бажаришда фойдаланиш учун кутишларни ишлаб чиқиш;
- Тартиб-таомилларни ишлаб чиқиш ва бажариш; ва
- Далилларни баҳолаш, шу жумладан амалиётчи олган оғзаки ва ёзма баёнотларнинг оқилоналигини.

A104. Амалиётчи одатда масъул томонга нисбатан асосий предмет ва бошқа топшириқ ҳолатлари ҳақида камроқ чуқур тушунчага эга бўлади. Амалиётчи шунингдек чекланган ишончни таъминлаш топшириқ учун, оқилона ишончни таъминлаш топшириққа нисбатан асосий предмет ва бошқа топшириқ ҳолатлари ҳақида камроқ чуқур тушунчага эга бўлади, масалан, баъзи чекланган ишончни таъминлаш топшириқларда амалиётчи предмет ҳақида маълумотни тайёрлаш бўйича ички назоратни тушуниб олиши мумкин бўлса-да, бу кўпинча шундай эмас.

A105. Чекланган ишончни таъминлаш топшириқда, предмет ҳақидаги маълумотнинг муҳим бузиб кўрсатиши юзага келиши эҳтимоли бўлган соҳаларни аниқлаш амалиётчига тартиб-таомилларни ўша соҳаларга қаратишга имкон беради. Масалан, топшириқда предмет ҳақидаги маълумот барқарорлик ҳақидаги ҳисобот бўлганда, амалиётчи барқарорлик ҳақидаги ҳисоботнинг маълум соҳаларига эътибор қаратиши мумкин. Амалиётчи предмет ҳақидаги маълумот фақат битта соҳадан иборат бўлганда ёки предмет ҳақидаги маълумотнинг барча соҳалари бўйича ишонч

[13] Масалан, БХАСК Кодексининг R360.31–360.35 A1-бандларига қаранг.

олиш мазмунли ишончни олиш учун зарур бўлганда, предмет ҳақидаги маълумотнинг бутун қисми бўйича тартиб-таомилларни ишлаб чиқиши ва бажариши мумкин.

A106. Оқилона ишончни таъминлаш топшириқда, предмет ҳақидаги маълумот бўйича ички назоратни тушуниш амалиётчига предмет ҳақидаги маълумотдаги бузиб кўрсатишлар турларини ва муҳим бузиб кўрсатишлар рискларига таъсир қилувчи омилларни аниқлашда ёрдам беради. Амалиётчидан тегишли назорат воситаларининг дизайнини баҳолаш ва масъул томондан сўраш билан бирга қўшимча тартиб-таомилларни бажариш орқали улар жорий қилинганлигини аниқлаш талаб қилинади. Топшириқ ҳолатларида қайси назорат воситалари тегишли эканлигини аниқлаш учун профессионал мулоҳаза керак бўлади.

A107. Чекланган ишончни таъминлаш топшириқда, предмет ҳақидаги маълумотни тайёрлаш учун қўлланиладиган жараённи кўриб чиқиш амалиётчига предмет ҳақидаги маълумотнинг муҳим бузиб кўрсатиши юзага келиши эҳтимоли бўлган соҳаларга қаратилган тартиб-таомилларни ишлаб чиқиш ва бажаришда ёрдам беради. Қўлланилган жараённи кўриб чиқишда, амалиётчи топшириқ учун жараённинг қайси жиҳатлари ўринли эканлигини аниқлаш учун профессионал мулоҳазадан фойдаланади ва бу жиҳатлар ҳақида тегишли томондан сўраши мумкин.

A108. Ҳам оқилона ишончни таъминлаш, ҳам чекланган ишончни таъминлаш топшириқда, ташкилотнинг риск баҳолаш жараёни натижалари ҳам амалиётчига асосий предмет ва бошқа топшириқ ҳолатларини тушуниб олишда ёрдам бериши мумкин.

Далилларни олиш

Тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва кўлами (48(L)–49(R)-бандларга қаранг)

A109. Амалиётчи оқилона ишонч ёки чекланган ишончни олиш учун, тегишли равишда, тартиб-таомилларнинг комбинациясини танлайди. Қуйида келтирилган тартиб-таомиллар, масалан, амалиётчи томонидан қўлланилиш контекстига қараб, топшириқни режалаштириш ёки бажариш учун қўлланилиши мумкин:

- Текшириш;
- Кузатиш;
- Тасдиқлаш;
- Қайта ҳисоблаш;
- Қайта бажариш;
- Таҳлилий тартиб-таомиллар; ва
- Сўров.

A110. Амалиётчининг тартиб-таомиллар танловига таъсир қилувчи омилларга асосий предметнинг характери; олиниши керак бўлган ишонч даражаси; ва тегишли вақт ва харажат чекловларини ўз ичига олган, мўлжалланган фойдаланувчилар ва буюртмачи томоннинг ахборот эҳтиёжлари киради.

A111. Баъзи ҳолларда, предметга хос ИТХС тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва кўламига таъсир қилувчи талабларни ўз ичига олиши мумкин. Масалан, предметга хос ИТХС муайян турдаги топшириқда бажарилиши керак бўлган алоҳида тартиб-таомилларнинг характери ёки кўламини ёки олиниши кутилаётган ишонч даражасини тавсифлаши мумкин. Ҳатто бундай ҳолларда ҳам, тартиб-таомилларнинг аниқ характери, муддати ва кўламини аниқлаш профессионал мулоҳаза масаласидир ва бир топшириқдан кейингисига қараб фарқ қилади

A112. Баъзи топшириқларда, амалиётчи предмет ҳақидаги маълумотнинг муҳим бузиб кўрсатиши юзага келиши эҳтимоли бўлган соҳаларни аниқламаслиги мумкин. Бундай соҳалар аниқланган-аниқланмаганлигидан қатъи назар, амалиётчи мазмунли ишонч даражасини олиш учун тартиб-таомилларни ишлаб чиқади ва бажаради.

A113. Ишончни таъминлаш топшириқ – бу такрорланувчи жараён бўлиб, режалаштирилган тартиб-таомилларни аниқлаш асосланган маълумотлардан сезиларли даражада фарқ қиладиган маълумотлар амалиётчининг эътиборига келиши мумкин. Амалиётчи режалаштирилган тартиб-таомилларни бажарганида, олинган далиллар амалиётчини қўшимча тартиб-таомилларни бажаришга ундаши мумкин. Бундай тартиб-таомилларга ўлчовчи ёки баҳоловчидан амалиётчи томонидан аниқланган масалани кўриб чиқишни ва тегишли бўлса, предмет ҳақидаги маълумотга тузатишлар киритишни сўраш киради.

Чекланган ишончни таъминлаш топшириқда қўшимча тартиб-таомиллар зарурлигини аниқлаш (49L-бандга қаранг)

A114. Амалиётчи профессионал мулоҳазани қўллаганда, муҳим бузиб кўрсатишлар мавжудлигини аниқ кўрсатмайдиган бузиб кўрсатишлардан хабардор бўлиши мумкин. Қуйидаги мисоллар амалиётчининг профессионал мулоҳазасига кўра, аниқланган бузиб кўрсатишлар муҳим бузиб кўрсатишлар мавжудлигини аниқ кўрсатмайдиган ҳолатда қўшимча тартиб-таомиллар зарур бўлмаслиги мумкинлигини кўрсатади:

- Агар муҳимлик 10,000 бирлик бўлса ва амалиётчи 100 бирлик миқдорида потенциал хато мавжуд бўлиши мумкин деб ҳисобласа, кўриб чиқилиши керак бўлган бошқа сифат омиллари бўлмаса, қўшимча тартиб-таомиллар одатда талаб қилинмайди, чунки муҳим бузиб кўрсатиш риски топшириқ ҳолатларида қабул қилиниши мумкин бўлади.
- Агар, муҳим бузиб кўрсатишлар бўлиши эҳтимоли юқори бўлган соҳа бўйича тартиб-таомиллар тўпламини бажаришда, кўп сўровлардан биттасига жавоб кутилганидек бўлмаса, муҳим бузиб кўрсатиш риски, шунга қарамасдан, бошқа тартиб-таомиллар натижаларини ҳисобга олган ҳолда топшириқ ҳолатларида қабул қилиниши мумкин бўлган даражада бўлса, қўшимча тартиб-таомиллар зарур бўлмаслиги мумкин.

A115. Амалиётчи унинг предмет ҳақидаги маълумот муҳим даражада бузиб кўрсатилган бўлиши мумкин деб ҳисоблашига сабаб бўладиган масала(лар)дан хабардор бўлиши мумкин. Қуйидаги мисоллар аниқланган бузиб кўрсатишлар предмет ҳақидаги маълумот муҳим даражада бузиб кўрсатилган бўлиши мумкинлигини кўрсатадиган ҳолларда қўшимча тартиб-таомиллар зарур бўлиши мумкинлигини кўрсатади:

- Таҳлилий тартиб-таомилларни бажаришда, амалиётчи бошқа тегишли маълумотларга мос келмайдиган ёки кутилган миқдорлар ёки нисбатлардан сезиларли даражада фарқ қиладиган тебраниш ёки муносабатни аниқлаши мумкин.
- Амалиётчи ташқи манбаларни кўриб чиқишда потенциал муҳим бузиб кўрсатишдан хабардор бўлиши мумкин.
- Агар қўлланиладиган мезонлар 10% хато ставкасига рухсат берса ва маълум бир тест асосида амалиётчи 9% хато ставкасини аниқласа, топшириқ ҳолатларида муҳим бузиб кўрсатиш риски қабул қилиниши мумкин бўлмаганлиги сабабли қўшимча тартиб-таомиллар зарур бўлиши мумкин.
- Агар таҳлилий тартиб-таомиллар натижалари кутишлар доирасида бўлса-да, шунга қарамасдан, кутилган қийматдан ошишга яқин бўлса, топшириқ ҳолатларида муҳим бузиб кўрсатиш риски қабул қилиниши мумкин бўлмаганлиги сабабли қўшимча тартиб-таомиллар зарур бўлиши мумкин.

A116. Агар, чекланган ишончни таъминлаш топшириқ ҳолатида, амалиётчининг эътиборига предмет ҳақидаги маълумот муҳим даражада бузиб кўрсатилган бўлиши мумкин деб ҳисоблашига сабаб бўладиган масала(лар) келса, 49L-банд бўйича амалиётчидан қўшимча тартиб-таомилларни лойиҳалаштириш ва бажариш талаб қилинади. Қўшимча тартиб-таомилларга, масалан, тегишли томон(лар)дан сўров юбориш ёки ҳолатларга мос равишда бошқа тартиб-таомилларни бажариш киради.

A117. Агар, 49L-бандда талаб қилинган қўшимча тартиб-таомилларни бажаргандан сўнг, амалиётчи масала(лар) предмет ҳақидаги маълумотнинг муҳим даражада бузиб кўрсатилишига сабаб бўлиши эҳтимоли йўқ деган хулосага келиш ёки у предмет ҳақидаги маълумотнинг муҳим даражада бузиб кўрсатилишига сабаб бўлишини аниқлаш учун етарли ва муносиб далилларни ололмаса, кўлам чекловлари мавжуд бўлади ва 66-банд қўлланилади.

A118. Амалиётчининг муҳим бузиб кўрсатишнинг мавжуд эмаслиги ҳақида хулоса чиқариш ёки муҳим бузиб кўрсатишнинг мавжудлигини аниқлаш учун далилларни олиш учун зарур бўлган қўшимча тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва кўлами ҳақидаги мулоҳазаси, масалан, қуйидагилар билан йўналтирилади:

- Амалиётчи томонидан аллақачон бажарилган тартиб-таомиллар натижаларини баҳолашдан олинган маълумотлар;
- Топшириқ давомида олинган асосида ётувчи мавзу ва бошқа топшириқ ҳолатлари ҳақида амалиётчининг янгиланган тушуниши; ва
- Амалиётчининг мавзу ҳақидаги маълумотлар муҳим даражада бузиб кўрсатилган бўлиши мумкин деб ҳисоблашига сабаб бўлган масалани ҳал қилиш учун зарур бўлган далилларнинг ишончлилиги ҳақидаги фикри

Аниқланмаган бузиб кўрсатишларни тўплаш (51, 65-бандларга қаранг)

A119. Аниқланмаган бузиб кўрсатишлар амалиётчининг хулосасини шакллантиришда улар алоҳида-алоҳида ёки жамланган ҳолда муҳим эканлигини баҳолаш мақсадида топшириқ давомида тўпланади (51-бандга қаранг).

A120. Амалиётчи бузиб кўрсатишларни, агар улар аниқ равишда аҳамиятсиз ва уларни тўплаш керак бўлмаган ҳолатлар учун маълум миқдорни белгилаши мумкин, чунки амалиётчи бундай миқдорларнинг тўпланиши мавзу ҳақидаги маълумотларга аниқ равишда муҳим таъсир кўрсатмаслигини кутади. "Аниқ равишда аҳамиятсиз" бу "муҳим эмас" сўзининг бошқача ифодаси эмас. Аниқ равишда аҳамиятсиз бўлган масалалар 44-бандга мувофиқ аниқланган муҳимликка нисбатан бутунлай бошқа (кичикрок) даражадаги катталикка эга бўлади ва аниқ равишда аҳамиятсиз масалалар бўлади, хоҳ алоҳида-алоҳида, хоҳ жамланган ҳолда кўриб чиқилсин, ва ҳажми, характери ёки ҳолатлари бўйича ҳар қандай мезонларга кўра баҳоланадими. Агар бир ёки бир нечта элементлар аниқ равишда аҳамиятсиз экани ҳақида ҳар қандай ноаниқлик мавжуд бўлса, масала аниқ равишда аҳамиятсиз эмас деб ҳисобланади.

Амалиётчининг эксперти топшириқда иштирок этганда бўладиган мулоҳазалар

Тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва кўлами (52-бандга қаранг)

A121. Ишонч топшириғи ишининг бир қисми бир ёки бир нечта амалиётчининг эксперти томонидан бажарилганда, амалиётчининг экспертининг иши бўйича тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва кўламини аниқлашда кўпинча қуйидаги масалалар ўринли ҳисобланади (A70-бандга қаранг):

(a) Топшириқ контекстида ўша экспертнинг ишининг аҳамияти (шунингдек A122–A123-бандларга қаранг);

(b) Ўша экспертнинг иши тегишли бўлган масаланинг характери;

(c) Ўша экспертнинг иши тегишли бўлган масаладаги муҳим бузиб кўрсатиш рисклари;

(d) Амалиётчининг ўша эксперт томонидан аввал бажарилган иш ҳақидаги билими ва тажрибаси; ва

(e) Ўша эксперт амалиётчининг фирмасининг сифат бошқаруви сиёсатлари ёки тартиб-таомилларига бўйсунадими (шунингдек A124–A125-бандларга қаранг).

Амалиётчи эксперти ишини бирлаштириш

A122. Ишонч топшириқлари топшириқ раҳбари ва топшириқ гуруҳининг бошқа аъзолари эга бўлганидан ташқари махсус кўникмалар ва билимларни талаб қиладиган ва амалиётчининг экспертининг иши қўлланиладиган кенг доирадаги асосида ётувчи мавзулар бўйича бажарилиши мумкин. Баъзи ҳолатларда, амалиётчининг эксперти алоҳида масала бўйича маслаҳат бериш учун маслаҳатлашади, аммо топшириқ контекстида амалиётчининг экспертининг ишининг аҳамияти қанчалик катта бўлса, эксперт мавзу бўйича экспертлар ва бошқа ишонч бериш ходимларидан иборат кўп тармоқли гуруҳнинг бир қисми сифатида ишлаши эҳтимоли шунчалик юқори бўлади. Экспертнинг иши характери, муддати ва кўлами бўйича умумий иш ҳаракати билан қанчалик кўп интеграциялашган бўлса, амалиётчининг эксперти ва бошқа ишонч бериш ходимлари ўртасида самарали икки томонлама алоқа шунчалик муҳим бўлади. Самарали икки томонлама алоқа экспертнинг ишини топшириқдаги бошқаларнинг иши билан тўғри интеграциялашувини енгиллаштиради.

A123. A71-бандда таъкидланганидек, амалиётчининг экспертининг иши қўлланиладиган бўлса, 52-банд талаб қиладиган баъзи тартиб-таомилларни топшириқни қабул қилиш ёки давом эттириш босқичида бажариш мақсадга мувофиқ бўлиши мумкин. Бу айниқса амалиётчининг экспертининг иши бошқа ишонч бериш ходимларининг иши билан тўлиқ интеграциялашадиган ҳолда ва амалиётчининг экспертининг иши топшириқнинг дастлабки босқичларида, масалан, дастлабки режалаштириш ва рискни баҳолаш пайтида қўлланиладиган ҳолда шундай.

Амалиётчи фирмасининг сифат бошқаруви сиёсати ёки тартиб-таомиллари

A124. Амалиётчининг ички эксперти амалиётчининг фирмасининг партнёри ёки ходими, шу жумладан вақтинчалик ходими бўлиши мумкин ва шунинг учун 1-сон СБХС га ёки камида 1-сон СБХС каби талабчан бўлган бошқа профессионал талабларга, ёки қонун ёки тартибга солиш органларининг талабларига мувофиқ фирманинг сифат бошқаруви тизимига, шу жумладан унинг сиёсатлари ёки тартиб-таомилларига бўйсунади. Бунга муқобил равишда, амалиётчининг ички эксперти амалиётчининг фирмаси билан умумий сифат бошқаруви сиёсатлари ёки тартиб-таомилларини баҳам кўрадиган тармоқ фирмасининг партнёри ёки ходими, шу жумладан вақтинча ходими бўлиши мумкин. Амалиётчининг ташқи эксперти топшириқ гуруҳининг аъзоси ҳисобланмайди.

A125. Одатда, топшириқ гуруҳи фирманинг сифат бошқаруви тизимига таяниши мумкин (A65-бандга қаранг). Таянчнинг даражаси ҳолатларга қараб ўзгаради ва қуйидаги каби масалаларга нисбатан амалиётчининг тартиб-таомилларининг характери, муддати ва кўламига таъсир қилиши мумкин:

- Ёллаш ва тренинг дастурлари орқали малака ва қобилиятлар.
- Амалиётчининг экспертининг холислигини амалиётчи томонидан баҳоланиши. Амалиётчининг ички экспертлари тегишли этик талабларга, шу жумладан мустақилликка тегишли талабларга риоя қилишлари шарт.
- Амалиётчининг экспертининг иши етарлилигини амалиётчи томонидан баҳоланиши. Масалан, фирманинг тренинг дастурлари амалиётчининг ички экспертларига уларнинг экспертизасининг далилларни тўплаш жараёни билан ўзаро боғлиқлигини тегишли равишда тушунишни таъминлаши мумкин. Бундай тренинг ва бошқа фирма жараёнларига қараб, амалиётчининг ички экспертларининг иши доирасини белгилаш учун протоколлар каби, амалиётчининг экспертининг иши етарлилигини баҳолаш учун амалиётчининг тартиб-таомилларининг характери, муддати ва кўламига таъсир қилиши мумкин.
- Фирманинг мониторинг ва тузатиш жараёни орқали тартибга солиш ва ҳуқуқий талабларга риоя қилиш.
- Амалиётчининг эксперти билан келишув. Бундай таянч амалиётчининг ушбу ИТХС талабларини бажариш масъулиятини камайтирмайди.

Амалиётчи экспертининг компетентлиги, қобилиятлари ва холислиги (52(a)-бандга қаранг)

A126. Амалиётчининг экспертининг малакаси, қобилиятлари ва холислиги ҳақидаги маълумотлар қуйидагилар каби турли манбалардан келиши мумкин:

- Ўша экспертнинг аввалги иши билан шахсий тажриба.
- Ўша эксперт билан муҳокамалар.

- Ўша экспертнинг иши билан таниш бўлган бошқа амалиётчилар ёки бошқалар билан муҳокамалар.
- Ўша экспертнинг малакаси, профессионал орган ёки саноат уюшмасига аъзолиги, амалиёт билан шуғулланиш учун лицензияси ёки ташқи эътирофнинг бошқа шакллари ҳақидаги маълумотлар.
- Ўша эксперт томонидан ёзилган нашр этилган мақолалар ёки китоблар.
- Фирманинг сифат бошқаруви сиёсатлари ёки тартиб-таомиллари (шунингдек А124–А125-бандларга қаранг).

А127. Амалиётчининг экспертлари ишончни таъминлаш топшириғининг барча жиҳатларини бажаришда амалиётчи каби бир хил профессионалликка эга бўлиши шарт бўлмаса-да, иши қўлланиладиган амалиётчининг эксперти ўзларига топширилган ишни топшириқ мақсадига боғлай олиш учун тегишли ИТХС ҳақида етарли тушунчага эга бўлиши керак бўлиши мумкин.

А128. Холисликка таҳдидлар мақбул даражада эканлигини баҳолаш амалиётчининг экспертининг роли ва топшириқ контекстида экспертнинг ишининг аҳамиятига боғлиқ бўлиши мумкин. Баъзи ҳолларда, таҳдидларни келтириб чиқарадиган ҳолатларни бартараф этиш ёки таҳдидларни мақбул даражага камайтириш учун ҳимоя чораларини қўллаш мумкин бўлмайди, масалан, агар таклиф қилинган амалиётчининг эксперти мавзу ҳақидаги маълумотларни тайёрлашда муҳим рол ўйнаган шахс бўлса.

А129. Амалиётчининг ташқи экспертининг холислигини баҳолашда қуйидагилар ўринли бўлиши мумкин:

- Тегишли томон(лар)дан ушбу экспертнинг холислигига таъсир қилиши мумкин бўлган, тегишли томон(лар) амалиётчининг ташқи эксперти билан эга бўлган ҳар қандай маълум манфаатлар ёки муносабатлар ҳақида сўров ўтказиш.
- Ушбу эксперт билан ҳар қандай қўлланиладиган ҳимоя чораларини, шу жумладан ушбу экспертга нисбатан қўлланиладиган ҳар қандай профессионал талабларни муҳокама қилиш ва ҳимоя чоралари таҳдидларни мақбул даражагача камайтириш учун етарли ёки йўқлигини баҳолаш. Амалиётчининг эксперти билан муҳокама қилиш ўринли бўлиши мумкин бўлган манфаатлар ва муносабатларга қуйидагилар киради:
  - Молиявий манфаатлар.
  - Ишбилармонлик ва шахсий муносабатлар.
  - Эксперт томонидан бошқа хизматларни кўрсатиш, шу жумладан эксперт ташкилот бўлган ҳолда ушбу ташкилот томонидан.

  Айрим ҳолларда амалиётчи учун амалиётчининг ташқи экспертидан унга маълум бўлган тегишли томон(лар) билан ҳар қандай манфаатлар ёки муносабатлар ҳақида ёзма баёнот олиш ҳам ўринли бўлиши мумкин.

Амалиётчи эксперти мутахассислиги соҳасини тушуниш (52(b)-бандга қаранг)

А130. Амалиётчининг экспертининг экспертиза соҳасини етарли даражада тушуниш амалиётчига қуйидагиларни амалга ошириш имконини беради:

(a) Амалиётчининг мақсадлари учун ўша экспертнинг ишининг характери, кўлами ва мақсадлари бўйича амалиётчининг эксперти билан келишиш; ва

(b) Ўша ишнинг амалиётчининг мақсадлари учун етарлилигини баҳолаш.

А131. Амалиётчининг тушуниши учун ўринли бўлган амалиётчининг экспертининг соҳасининг жиҳатларига қуйидагилар киради:

- Ўша экспертнинг соҳасида топшириқ учун ўринли бўлган ихтисослик соҳалари мавжудлиги.
- Ҳар қандай профессионал ёки бошқа стандартлар ва тартибга солиш ёки ҳуқуқий талаблар қўлланилиши.
- Амалиётчининг эксперти қўлланиладиган фаразлар ва усуллар, шу жумладан қўлланиладиган бўлса моделлар, ва улар ўша экспертнинг соҳасида умумий қабул қилинганлиги ва топшириқ ҳолатларида тўғри эканлиги.
- Амалиётчининг эксперти фойдаланадиган ички ва ташқи маълумотлар ёки ахборотнинг характери.

Амалиётчи эксперти билан келишув (52(c)-бандга қаранг)

А132. Амалиётчининг амалиётчининг эксперти билан келишувига қуйидаги каби масалаларни ҳам киритиш мақсадга мувофиқ бўлиши мумкин:

(a) Амалиётчи ва ўша экспертнинг тегишли роллари ва масъулиятлари;

(b) Амалиётчи ва ўша эксперт ўртасидаги мулоқотнинг характери, муддати ва кўлами, шу жумладан ўша эксперт томонидан тақдим этиладиган ҳар қандай ҳисоботнинг шакли; ва

(c) Амалиётчининг экспертининг махфийлик талабларига риоя қилиш зарурлиги..

А133. А125-бандда қайд этилган масалалар амалиётчи ва амалиётчининг эксперти ўртасидаги келишувнинг батафсиллик ва расмийлик даражасига, шу жумладан, келишувнинг ёзма равишда бўлиши мақсадга мувофиқлигига таъсир қилиши мумкин. Амалиётчи ва амалиётчининг ташқи эксперти ўртасидаги келишув кўпинча топшириқ хати шаклида бўлади.

Амалиётчи эксперти ишининг етарлилигини баҳолаш (52(d)-бандга қаранг)

A134. Амалиётчининг экспертининг ишининг амалиётчининг мақсадлари учун етарлилигини баҳолашда қуйидаги масалалар ўринли бўлиши мумкин:

(a) Ўша экспертнинг топилмалари ёки хулосаларининг ўринлилиги ва оқилоналиги, ва уларнинг бошқа далиллар билан мослиги;

(b) Агар ўша экспертнинг иши муҳим фаразлар ва усуллардан фойдаланишни ўз ичига олса, ўша фаразлар ва усулларнинг ҳолатларда ўринлилиги ва оқилоналиги; ва

(c) Агар ўша экспертнинг иши ўша экспертнинг иши учун муҳим бўлган манба маълумотларидан фойдаланишни ўз ичига олса, ўша манба маълумотларининг ўринлилиги, тўлиқлиги ва аниқлиги.

A135. Агар амалиётчи амалиётчининг эксперти иши амалиётчининг мақсадлари учун етарли эмаслигини аниқласа, амалиётчи учун мавжуд вариантлар қуйидагиларни ўз ичига олади:

(a) Ўша эксперт томонидан бажариладиган қўшимча ишларнинг характери ва кўлами бўйича у билан келишиш; ёки

(b) Шароитларга мос қўшимча тартиб-таомилларни бажариш.

Бошқа амалиётчи, масъул томоннинг, ўлчовчининг ёки баҳоловчининг эксперти ёки ички аудитор томонидан бажарилган иш (53–55-бандларга қаранг)

A136. A121–A135-бандлар амалиётчининг эксперти томонидан бажарилган ишдан фойдаланиш контекстида ёзилган бўлса-да, улар бошқа амалиётчи, масъул томон ёки ўлчовчи ёки баҳоловчининг эксперти, ёки ички аудитор томонидан бажарилган ишдан фойдаланиш билан боғлиқ фойдали кўрсатмаларни ҳам тақдим этиши мумкин.

Ёзма баёнотлар (56-бандга қаранг)

A137. Оғзаки тушунтиришларнинг ёзма тасдиғи амалиётчи ва тегишли томон(лар) ўртасидаги нотўғри тушунишлар эҳтимолини камайтиради. Амалиётчи ёзма баёнотлар сўрайдиган шахс(лар) одатда масалан, тегишли томон(лар)нинг бошқарув ва корпоратив бошқариш тузилмасига қараб, раҳбариятнинг юқори бўғинидаги аъзо ёки бошқарув учун масъул шахслар бўлади, бу турли маданий ва ҳуқуқий асослар, ҳамда ҳажм ва мулкчилик хусусиятлари каби таъсирларни акс эттирувчи юрисдикция ва ташкилотга қараб ўзгариши мумкин.

A138. Сўралиши мумкин бўлган бошқа ёзма баёнотларга қуйидагилар кириши мумкин:

- Тегишли томон(лар) тузатилмаган бузиб кўрсатишларнинг таъсирлари алоҳида ва жами ҳолда масала ҳақидаги маълумотлар учун муҳим эмас деб ҳисоблайдими. Бундай позицияларнинг қисқача баёни одатда ёзма баёнотга киритилади ёки унга илова қилинади;
- Ҳар қандай муҳим баҳоларни амалга оширишда қўлланилган муҳим тахминлар оқилонадир;
- Тегишли томон(лар) амалиётчига унга маълум бўлган, аниқ-равшан жузъий ва аҳамиятсиз бўлмаган, топшириқ учун тегишли ички назоратдаги барча камчиликларни етказган; ва
- Масъул томон ўлчовчи ёки баҳоловчидан фарқ қилганда, масъул томон асосида ётувчи масала учун жавобгарликни тан олади.

A139. Тегишли томон(лар) томонидан берилган баёнотлар амалиётчи оқилона кутиши мумкин бўлган бошқа далилларнинг ўрнини боса олмайди. Ёзма баёнотлар зарур далилларни тақдим этса-да, улар ўзи билан боғлиқ ҳар қандай масалалар ҳақида ўз-ўзидан етарли ва муносиб далилларни тақдим этмайди. Бундан ташқари, амалиётчи ишончли ёзма баёнотларни олганлиги факти амалиётчи оладиган бошқа далилларнинг характери ёки кўламига таъсир қилмайди.

Сўралган ёзма баёнотлар тақдим этилмаганда ёки ишончсиз бўлганда (60-бандга қаранг)

A140. Амалиётчи сўралган ёзма баёнотларни ололмайдиган ҳолатларга, масалан, қуйидагилар киради:

- Масъул томон тегишли ўлчаш ёки баҳолашни бажариш учун учинчи томон билан шартнома тузганда ва кейинчалик амалиётчини натижавий мавзу ҳақидаги маълумотлар бўйича ишончни таъминлаш топшириғини бажариш учун жалб қилганда. Баъзи бундай ҳолатларда, масалан, масъул томон ўлчовчи ёки баҳоловчи билан доимий муносабатларга эга бўлса, масъул томон ўлчовчи ёки баҳоловчининг сўралган ёзма баёнотларни тақдим этишини ташкил қила олиши мумкин, ёки агар масъул томон буни амалга ошириш учун оқилона асосга эга бўлса, у бундай баёнотларни тақдим эта оладиган вазиятда бўлиши мумкин, аммо, бошқа ҳолларда бу мумкин бўлмаслиги мумкин.
- Мўлжалланган фойдаланувчи амалиётчини оммага очиқ маълумотлар бўйича ишончни таъминлаш топшириғини бажариш учун жалб қилганда, лекин унинг масъул томон билан зарур муносабатлари йўқ бўлганда, бу томоннинг амалиётчининг ёзма баёнот сўровига жавоб беришини таъминлаш учун зарур бўлган мулоқотга эга бўлмаганда.

- Ишонч топшириғи ўлчовчи ёки баҳоловчининг хоҳишларига қарши амалга оширилганда. Бу, масалан, топшириқ суд буйруғига биноан амалга оширилганда, ёки давлат секторидаги амалиётчи қонун чиқарувчи орган ёки бошқа ваколатли орган томонидан маълум бир топшириқни бажаришга мажбур бўлганда юзага келиши мумкин.

Бу ёки шунга ўхшаш ҳолатларда, амалиётчи амалиётчининг хулосасини қўллаб-қувватлаш учун зарур бўлган далилларга кириш имкониятига эга бўлмаслиги мумкин. Агар шундай бўлса, ушбу ИТХС нинг 66-банди қўлланилади.

Кейинги ҳодисалар (61-бандга қаранг)

A141. Баъзи ишончни таъминлаш топшириқларида кейинги ҳодисаларни кўриб чиқиш асосида ётувчи мавзунинг характери туфайли ўринли бўлмаслиги мумкин. Масалан, топшириқ маълум бир вақтда статистик ҳисоботнинг аниқлиги ҳақида хулоса талаб қилганда, шу вақт ва ишонч ҳисоботи санаси орасида содир бўлган ҳодисалар хулосага таъсир қилмаслиги ёки ҳисобот ёки ишонч ҳисоботида маълумотларни ёритиб беришни талаб қилмаслиги мумкин.

A142. 61-бандда қайд этилганидек, амалиётчи амалиётчининг ҳисоботи санасидан кейин мавзу ҳақидаги маълумотларга тегишли ҳар қандай тартиб-таомилларни бажариш бўйича ҳеч қандай жавобгарликка эга эмас. Бироқ, агар амалиётчининг ҳисоботи санасидан кейин, амалиётчига бирор факт маълум бўлса, бу факт агар амалиётчининг ҳисоботи санасида амалиётчига маълум бўлганда амалиётчининг ҳисоботни ўзгартиришига сабаб бўлиши мумкин бўлса, амалиётчи бу масалани тегишли томон(лар) билан муҳокама қилиши ёки шароитларда тегишли бошқа ҳаракатларни амалга ошириши керак бўлиши мумкин.

Бошқа маълумотлар (62-бандга қаранг)

A143. Агар амалиётчи аҳамиятли номувофиқликни аниқласа ёки аҳамиятли фактлар бузиб кўрсатилганлигидан хабардор бўлса, тегишли бўлиши мумкин бўлган қўшимча ҳаракатларга, масалан, қуйидагилар киради:

- Тегишли томон(лар)дан малакали учинчи томон, масалан, тегишли томон(лар)нинг ҳуқуқий маслаҳатчиси билан маслаҳатлашишни сўраш.
- Турли ҳаракат йўналишларининг оқибатлари ҳақида ҳуқуқий маслаҳат олиш.
- Учинчи томонлар (масалан, тартибга солувчи орган) билан мулоқот қилиш.
- Ишонч ҳисоботини ушлаб туриш.
- Қўлланиладиган қонун ёки қоида бўйича чиқиб кетиш мумкин бўлганда, топшириқдан чиқиб кетиш.
- Ишонч ҳисоботида аҳамиятли номувофиқликни тавсифлаш.

Қўлланиладиган мезонлар тавсифи (63-бандга қаранг)

A144. Қўлланиладиган мезонларнинг тавсифи мўлжалланган фойдаланувчиларга мавзу ҳақидаги маълумотлар асосланган асослар ҳақида маълумот беради ва турли мезонлар ўртасида муайян масалалар мавзу ҳақидаги маълумотларда қандай қилиб қайта ишланиши мумкинлиги бўйича сезиларли фарқлар мавжуд бўлганда айниқса муҳимдир.

A145. Мавзу ҳақидаги маълумотлар муайян қўлланиладиган мезонларга мувофиқ тайёрланганлиги тўғрисидаги тавсиф фақат мавзу ҳақидаги маълумотлар амалда бўлган ўша қўлланиладиган мезонларнинг барча тегишли талабларига мос келган тақдирдагина мос ҳисобланади.

A146. Ноаниқ малакалаш ёки чеклаш тилини ўз ичига олган қўлланиладиган мезонларнинг тавсифи (масалан, "мавзу ҳақидаги маълумотлар XYZ талабларига жиддий мувофиқдир") етарли тавсиф эмас, чунки у мавзу ҳақидаги маълумотлар фойдаланувчиларини чалғитиши мумкин.

Ишончни таъминлаш хулосасини шакллантириш

Далилларнинг етарлилиги ва муносиблиги (12(i), 64-бандларга қаранг)

A147. Далиллар амалиётчининг хулосаси ва ишонч ҳисоботини қўллаб-қувватлаш учун зарурдир. Улар кумулятив характерга эга ва асосан топшириқ давомида бажарилган тартиб-таомиллардан олинади. Бироқ, улар шунингдек бошқа манбалардан олинган маълумотларни ҳам ўз ичига олиши мумкин, масалан, олдинги топшириқлардан (агар амалиётчи олдинги топшириқдан бери унинг жорий топшириққа тегишлилигига таъсир қилиши мумкин бўлган ўзгаришлар юз берган-бермаганлигини аниқлаган бўлса) ёки фирманинг мижозлар билан муносабатларни ва ишончни таъминлаш топшириқларини қабул қилиш ва давом эттириш бўйича сиёсатлари ёки тартиб-таомилларидан. Далиллар тегишли томон(лар)нинг ичидаги ва ташқарисидаги манбалардан келиши мумкин. Шунингдек, далил сифатида фойдаланилиши мумкин бўлган маълумотлар тегишли томон(лар) томонидан ёлланган ёки жалб қилинган эксперт томонидан тайёрланган бўлиши мумкин. Далиллар мавзу ҳақидаги маълумотларнинг жиҳатларини қўллаб-қувватловчи ва тасдиқловчи маълумотларни, ҳамда мавзу ҳақидаги маълумотларнинг

жиҳатларига зид бўлган ҳар қандай маълумотларни ўз ичига олади. Бундан ташқари, баъзи ҳолларда, маълумотнинг йўқлиги (масалан, тегишли томон(лар) сўралган баёнотни тақдим этишдан бош тортиши) амалиётчи томонидан фойдаланилади ва шунинг учун, далилни ҳам ташкил қилади. Амалиётчининг ишонч ҳисоботини шакллантиришдаги ишининг аксарият қисми далилларни олиш ва баҳолашдан иборат.

A148. Далилларнинг етарлилиги ва муносиблиги ўзаро боғлиқдир. Етарлилик далилларнинг миқдорий ўлчовидир. Зарур бўлган далиллар миқдори мавзу ҳақидаги маълумотларнинг аҳамиятли даражада бузиб кўрсатилиши рисклари билан (рисклар қанчалик юқори бўлса, кўпроқ далиллар талаб қилиниши эҳтимоли бор) ва шунингдек бундай далилларнинг сифати билан таъсирланади (сифат қанчалик юқори бўлса, камроқ талаб қилиниши мумкин). Бироқ, кўпроқ далиллар олиш уларнинг паст сифатини қоплай олмаслиги мумкин.

A149. Муносиблик далилларнинг сифат ўлчовидир; яъни, амалиётчининг хулосасини қўллаб-қувватлашда уларнинг ўринлилиги ва ишончлилиги. Далилларнинг ишончлилиги унинг манбаи ва характери билан таъсирланади, ҳамда у олинган алоҳида шароитларга боғлиқ. Турли хил далилларнинг ишончлилиги ҳақида умумлаштиришлар қилиш мумкин; бироқ, бундай умумлаштиришлар муҳим истисноларга эга. Ҳатто далиллар тегишли томон(лар)дан ташқари манбалардан олинганда ҳам, унинг ишончлилигига таъсир қилиши мумкин бўлган ҳолатлар мавжуд бўлиши мумкин. Масалан, ташқи манбадан олинган далиллар, агар манба билимли ёки объектив бўлмаса, ишончли бўлмаслиги мумкин. Истиснолар мавжуд бўлиши мумкинлигини тан олган ҳолда, далилларнинг ишончлилиги ҳақидаги қуйидаги умумлаштиришлар фойдали бўлиши мумкин:

- Далиллар тегишли томон(лар)дан ташқаридаги манбалардан олинганда ишончлироқ бўлади.
- Ички равишда яратилган далиллар тегишли назорат воситалари самарали бўлганда ишончлироқ бўлади.
- Амалиётчи томонидан тўғридан-тўғри олинган далиллар (масалан, назорат воситасининг қўлланилишини кузатиш) билвосита ёки хулоса чиқариш орқали олинган далиллардан ишончлироқ (масалан, назорат воситасининг қўлланилиши ҳақида сўров).
- Далиллар қоғозда, электрон шаклда ёки бошқа воситаларда ҳужжат шаклида мавжуд бўлганда ишончлироқ бўлади (масалан, йиғилиш ҳақида ўша вақтда ёзилган ҳисобот одатда муҳокама қилинган нарса ҳақидаги кейинги оғзаки тушунтиришдан ишончлироқ).

A150. Амалиётчи одатда алоҳида кўриб чиқилган далил элементларига қараганда турли манбалардан ёки турли характердаги далиллардан олинган изчил далиллардан кўпроқ ишонч ҳосил қилади. Бундан ташқари, турли манбалардан ёки турли характерда далиллар олиш далилнинг алоҳида элементи ишончли эмаслигини кўрсатиши мумкин. Масалан, тегишли томон(лар)дан мустақил бўлган манбадан олинган тасдиқловчи маълумотлар амалиётчи тегишли томон(лар)дан олган баёнотга нисбатан ишончни оширади. Аксинча, бир манбадан олинган далил бошқа манбадан олинган далилга мос келмаганда, амалиётчи бу номувофиқликни ҳал қилиш учун қандай қўшимча тартиб-таомиллар зарурлигини аниқлайди.

A151. Етарли ва муносиб далилларни олиш нуқтаи назаридан, даврни қамраб олувчи мавзу ҳақидаги маълумотлар тўғрисида маълум бир вақтдаги мавзу ҳақидаги маълумотларга қараганда ишонч олиш одатда қийинроқ. Бундан ташқари, жараёнлар бўйича тақдим этилган хулосалар одатда топшириқ қамраб олган давр билан чекланган; амалиётчи жараён келажакда белгиланган тарзда ишлашда давом этиши ҳақида ҳеч қандай хулоса бермайди.

A152. Амалиётчининг хулосасини шакллантириш учун етарли ва муносиб далиллар олинган-олинмаганлиги профессионал мулоҳаза масаласидир.

A153. Баъзи ҳолларда, амалиётчи режалаштирилган тартиб-таомиллар орқали олишни кутган далилларнинг етарлилиги ёки мувофиқлигига эриша олмаслиги мумкин. Бундай ҳолатларда, амалиётчи бажарилган тартиб-таомиллардан олинган далиллар мавзу тўғрисидаги маълумотлар бўйича хулоса чиқариш учун етарли ва мувофиқ эмаслигини ҳисобга олади. Амалиётчи қуйидагиларни амалга ошириши мумкин:

- Бажарилган ишни кенгайтириш; ёки
- Амалиётчи томонидан мавжуд шароитларда зарур деб ҳисобланган бошқа тартиб-таомилларни бажариш.

Бу иккаласи ҳам мавжуд шароитларда амалий бўлмаган тақдирда, амалиётчи хулоса чиқариш учун етарли муносиб далилларни ололмайди. Бундай вазият ҳатто амалиётчи 49L бандида кўрсатилганидек, амалиётчини мавзу тўғрисидаги маълумотлар муҳим жиҳатдан нотўғри тақдим этилган бўлиши мумкинлигига ишонишга сабаб бўладиган масала(лар)дан хабардор бўлмаган бўлса ҳам юзага келиши мумкин.

Далилларнинг етарлилиги ва муносиблигини баҳолаш (65-бандга қаранг)

A154. Ишонч топшириғи жамланувчи ва такрорланувчи жараёндир. Амалиётчи режалаштирилган тартиб-таомилларни бажариши давомида, олинган далиллар амалиётчини бошқа режалаштирилган тартиб-таомилларнинг табиати, муддати ёки ҳажмини ўзгартиришга олиб келиши мумкин. Амалиётчининг эътиборига кутилганидан сезиларли даражада фарқ қиладиган ва режалаштирилган тартиб-таомиллар асосланган маълумотлар келиши мумкин. Масалан:

- Амалиётчи аниқлаган нотўғри маълумотлар даражаси амалиётчининг маълумот манбаларининг ишончлилиги ҳақидаги профессионал мулоҳазасини ўзгартириши мумкин.
- Амалиётчи тегишли маълумотлардаги номувофиқликлар, ёки зиддиятли ёки етишмаётган далиллардан хабардор бўлиши мумкин.
- Агар таҳлилий тартиб-таомиллар топшириқнинг охирида бажарилган бўлса, уларнинг натижалари олдин аниқланмаган муҳим хато рискини кўрсатиши мумкин.

Бундай ҳолатларда амалиётчи режалаштирилган тартиб-таомилларни қайта баҳолаши зарур бўлиши мумкин.

A155. Етарли муносиб далиллар нимадан иборат эканлиги тўғрисидаги амалиётчининг профессионал мулоҳазасига қуйидаги каби омиллар таъсир кўрсатади:

- Потенциал нотўғри маълумотнинг аҳамияти ва унинг, алоҳида ёки бошқа потенциал нотўғри маълумотлар билан жамланганда, мавзу тўғрисидаги маълумотларга муҳим таъсир кўрсатиш эҳтимоли.
- Маълум бўлган муҳим хато рискига қарши чора кўриш учун тегишли томон(лар)нинг жавоб чораларининг самарадорлиги.
- Ўхшаш потенциал нотўғри маълумотларга нисбатан олдинги ишонч бериш топшириқлари давомида орттирилган тажриба.
- Бажарилган тартиб-таомиллар натижалари, шу жумладан бундай тартиб-таомиллар аниқ нотўғри маълумотларни аниқлаган-аниқламаганлиги.
- Мавжуд маълумотларнинг манбаи ва ишончлилиги.
- Далилларнинг ишонарлилиги (ишонтириш кучи).
- Тегишли томон(лар) ва унинг муҳитини тушуниш.

Кўлам чекловлари (26, 66-бандларга қаранг)

A156. Кўлам чеклови қуйидагилардан келиб чиқиши мумкин:

(a) Тегишли томон(лар) назоратидан ташқари ҳолатлар. Масалан, амалиётчи текшириш зарур деб ҳисоблаган ҳужжатлар тасодифан йўқ қилинган бўлиши мумкин;

(b) Амалиётчи ишининг хусусияти ёки вақтига оид ҳолатлар. Масалан, амалиётчи кузатиш зарур деб ҳисоблаган жисмоний жараён амалиётчининг топшириғидан олдин содир бўлган бўлиши мумкин; ёки

(c) Масъул томон, ўлчовчи ёки баҳоловчи, ёки буюртмачи томон томонидан амалиётчига нисбатан белгиланган чекловлар, масалан, амалиётчини ҳолатларда зарур деб ҳисоблаган тартиб-таомилни бажаришдан тўсиши мумкин. Бундай чекловлар топшириқ учун бошқа оқибатларга эга бўлиши мумкин, масалан, амалиётчининг топшириқ рискини ҳамда мижоз билан муносабат ва ишончни таъминлаш топшириғини қабул қилиш ҳамда давом эттиришни кўриб чиқиши учун.

A157. Агар амалиётчи муқобил тартиб-таомилларни бажариш орқали етарли ва муносиб далиллар олишга қодир бўлса, махсус тартиб-таомилни бажара олмаслик қамров чекловини ташкил этмайди.

A158. Чекланган ишонч бериш топшириғида бажариладиган тартиб-таомиллар, таърифга кўра, оқилона ишонч бериш топшириғида зарур бўлганларга нисбатан чекланган ҳисобланади. Чекланган ишонч бериш топшириғини қабул қилишдан олдин мавжудлиги маълум бўлган чекловлар ишонч бериш топшириғи учун дастлабки шартлар мавжудлигини аниқлашда муҳим аҳамият касб этади, хусусан, топшириқда далилларга кириш имконияти хусусиятлари (24(b)(iv)-бандга қаранг) ва оқилона мақсад (24(b)(vi)-бандга қаранг) мавжудлигида. Агар чекланган ишонч бериш топшириғи қабул қилингандан сўнг тегишли томон(лар) томонидан қўшимча чеклов юклатилса, қўлланиладиган қонун ёки қоида бўйича воз кечиш мумкин бўлган ҳолларда, топшириқдан воз кечиш мақсадга мувофиқ бўлиши мумкин.

Ишончни таъминлаш ҳисоботини тайёрлаш

Ишонч ҳисоботининг шакли (67–68-бандларга қаранг)

A159. Ёзма ҳисобот қўллаб-қувватламаса, оғзаки ва хулосаларни ифодалашнинг бошқа шакллари нотўғри тушунилиши мумкин. Шу сабабли, амалиётчи оғзаки ҳисобот тақдим этилганда ёки белги қўлланилганда ҳам осон топиладиган ёзма ишонч бериш ҳисоботини тақдим этмасдан туриб, оғзаки ёки белгилардан фойдаланган ҳолда ҳисобот бермайди. Масалан, белги интернетдаги ёзма ишонч бериш ҳисоботига гиперҳавола орқали боғланган бўлиши мумкин.

A160. Ушбу ИТХС барча ишонч бериш топшириқлари бўйича ҳисобот бериш учун стандартлаштирилган шаклни талаб қилмайди. Бунинг ўрнига, у ишонч бериш ҳисоботи ўз ичига олиши керак бўлган асосий элементларни аниқлайди. Ишонч бериш ҳисоботлари топшириқнинг аниқ шароитларига мослаштирилади. Амалиётчи ишонч бериш

ҳисоботининг аниқлиги ва ўқилишини яхшилаш учун сарлавҳалар, параграф рақамлари, матнни қалин қилиш каби типографик воситалар ва бошқа механизмлардан фойдаланиши мумкин.

A161. Амалиётчи мақсадли фойдаланувчиларга самарали маълумот етказиш учун "қисқа шакл" ёки "узун шакл" услубидаги ҳисобот беришни танлаши мумкин. "Қисқа шакл" ҳисоботлари одатда фақат асосий элементларни ўз ичига олади. "Узун шакл" ҳисоботлари амалиётчининг хулосасига таъсир қилиши мўлжалланмаган бошқа маълумотлар ва тушунтиришларни ўз ичига олади. Узун шакл ҳисоботлари асосий элементлардан ташқари, топшириқ шартларини, қўлланилаётган мезонларни, топшириқнинг алоҳида жиҳатларига тегишли топилмаларни, амалиётчи ва топшириқда иштирок этувчи бошқаларнинг малака ва тажрибаси тўғрисидаги тафсилотларни, муҳимлик даражаларини очиб бериш ва, баъзи ҳолларда, тавсияларни батафсил тавсифлаши мумкин. Амалиётчи бундай маълумотларни мақсадли фойдаланувчиларнинг маълумот эҳтиёжларига тақдим этиш аҳамиятини кўриб чиқишни фойдали деб топиши мумкин. 68-бандда талаб қилинганидек, қўшимча маълумотлар амалиётчининг хулосасидан аниқ ажратилган ва ушбу хулосани камситишни мақсад қилмаганлиги аниқ бўлган тарзда ифодаланган.

Ишонч ҳисоботи мазмуни

Сарлавҳа (69(a)-бандга қаранг)

A162. Тегишли сарлавҳа ишонч бериш ҳисоботининг табиатини аниқлашга ва уни амалиётчи каби бир хил ахлоқий талабларга риоя қилиш мажбурияти бўлмаганлар томонидан чиқарилган ҳисоботлардан фарқлашга ёрдам беради.

Манзил эгаси (69(b)-бандга қаранг)

A163. Манзил ишонч бериш ҳисоботи йўналтирилган томон ёки томонларни аниқлайди. Ишонч бериш ҳисоботи одатда топшириқни берувчи томонга йўналтирилади, лекин баъзи ҳолларда бошқа мақсадли фойдаланувчилар ҳам бўлиши мумкин.

Предмет ҳақидаги маълумот ва асосида ётувчи предмет (69(c)-бандга қаранг)

A164. Мавзу тўғрисидаги маълумотлар ва, тегишли ҳолларда, асосий мавзуни аниқлаш ва тавсифлаш, масалан, қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин:

- Асосий мавзунинг ўлчови ёки баҳолаши тегишли бўлган вақт нуқтаси ёки давр.
- Қўлланиладиган бўлса, асосий мавзу тегишли бўлган масъул томон ёки масъул томоннинг компоненти номи.
- Мақсадли фойдаланувчилар хабардор бўлиши керак бўлган асосий мавзу ёки мавзу тўғрисидаги маълумотларнинг хусусиятлари тушунтириши, ва бундай хусусиятлар асосий мавзуни қўлланиладиган мезонларга қараб ўлчаш ёки баҳолашнинг аниқлигига, ёки мавжуд далилларнинг ишонарлилигига қандай таъсир қилиши мумкинлиги. Масалан:
  - Мавзу тўғрисидаги маълумотларнинг сифатга қарши миқдор, объективга қарши субъектив, ёки тарихийга қарши истиқболли эканлик даражаси.
  - Мавзу тўғрисидаги маълумотларнинг бир даврдан кейингисига солиштирувчанлигига таъсир қиладиган асосий мавзу ёки бошқа топшириқ шароитларидаги ўзгаришлар.

Қўлланиладиган мезонлар (69(d)-бандга қаранг)

A165. Ишонч бериш ҳисоботи асосий мавзу ўлчанган ёки баҳоланган қўлланиладиган мезонларни аниқлайди, шундай қилиб мақсадли фойдаланувчилар амалиётчининг хулосаси асосини тушуна оладилар. Ишонч бериш ҳисоботи қўлланиладиган мезонларни ўз ичига олиши, ёки агар улар мавзу тўғрисидаги маълумотларда ўз ичига олинган бўлса ёки улар бошқача тарзда осон кириш мумкин бўлган манбадан мавжуд бўлса, уларга ҳавола берилиши мумкин. Қуйидагиларни ёритиб бериш шароитларда муҳим аҳамиятга эга бўлиши мумкин:

- Қўлланиладиган мезонлар манбаи, ва қўлланиладиган мезонлар қонун ёки қоидаларда мужассамланганми ёки йўқми, ёки шаффоф зарур жараёнга риоя қиладиган экспертларнинг ваколатли ёки тан олинган органлари томонидан чиқарилганми, яъни улар асосий мавзу контекстида ўрнатилган мезонлар ҳисобланадими (ва агар ундай бўлмаса, нима учун улар муносиб деб ҳисобланиши тўғрисида тушунтириш).
- Қўлланиладиган мезонлар бир нечта усуллар орасидан танлаш имконини берганда қўлланиладиган ўлчаш ёки баҳолаш усуллари.·
- Топшириқ шароитларида қўлланиладиган мезонларни қўллашда қилинган муҳим талқинлар.·
- Қўлланиладиган ўлчаш ёки баҳолаш усулларида ўзгаришлар бўлган-бўлмаганлиги.

Ажралмас чекловлар (69(e)-бандга қаранг)

A166. Баъзи ҳолларда, ажралмас чекловларни ишонч бериш ҳисоботининг мақсадли фойдаланувчилари яхши тушунишлари кутилса-да, бошқа ҳолларда ишонч бериш ҳисоботида уларга аниқ ҳавола қилиш мақсадга мувофиқ бўлиши мумкин. Масалан, ички назоратнинг самарадорлигига тегишли ишонч бериш ҳисоботида, ички назорат шароитларнинг ўзгариши туфайли етарли бўлмаслиги мумкинлиги риски, ёки сиёсатлар ёки тартиб-таомилларга

риоя қилиш даражаси ёмонлашиши мумкинлиги туфайли самарадорликнинг тарихий баҳолаши келажакдаги даврлар учун ўринли эмаслигини таъкидлаш мақсадга мувофиқ бўлиши мумкин.

Махсус мақсад (69(f)-бандга қаранг)

A167. Баъзи ҳолларда, асосий мавзуни ўлчаш ёки баҳолаш учун қўлланиладиган мезонлар махсус мақсад учун ишлаб чиқилган бўлиши мумкин. Масалан, тартибга солувчи орган муайян ташкилотлардан тартибга солиш мақсадларида ишлаб чиқилган маълум қўлланиладиган мезонлардан фойдаланишни талаб қилиши мумкин. Нотўғри тушунишларнинг олдини олиш учун, амалиётчи ишонч бериш ҳисоботи ўқувчиларини бу факт ҳақида ва шу сабабли, мавзу тўғрисидаги маълумотлар бошқа мақсад учун мос келмаслиги мумкинлиги ҳақида огоҳлантиради.

A168. 69(f)-бандда талаб қилинган огоҳлантиришга қўшимча равишда, амалиётчи ишонч бериш ҳисоботи фақат махсус фойдаланувчилар учун мўлжалланганлигини кўрсатиш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаши мумкин. Топшириқ шароитларига қараб, масалан, муайян юрисдикциянинг қонун ёки қоидалари бўйича, бунга ишонч бериш ҳисоботининг тарқатилишини ёки фойдаланишини чеклаш орқали эришиш мумкин. Ишонч бериш ҳисоботи шу тариқа чекланган бўлса-да, муайян фойдаланувчи ёки мақсадга нисбатан чекловнинг мавжуд эмаслиги ўз-ўзидан амалиётчи томонидан ўша фойдаланувчи олдидаги ёки ўша мақсад учун юридик жавобгарлик юкланганини англатмайди. Юридик жавобгарлик юкланиши ҳар бир ҳолатнинг ҳуқуқий шароитлари ва тегишли юрисдикцияга боғлиқ бўлади.

Нисбий жавобгарликлар (69(g)-бандга қаранг)

A169. Нисбий жавобгарликларни аниқлаш мақсадли фойдаланувчиларга масъул томон асосий мавзу учун жавобгар эканлигини, ўлчовчи ёки баҳоловчи асосий мавзуни қўлланиладиган мезонларга нисбатан ўлчаш ёки баҳолаш учун жавобгар эканлигини ва амалиётчининг роли мавзу тўғрисидаги маълумотлар ҳақида мустақил равишда хулоса билдириш эканлигини маълум қилади.

Топшириқни 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) ва предметга хос ИТХСга мувофиқ бажариш (69(h)-бандга қаранг)

A170. Мавзуга хос ИТХС мавзу тўғрисидаги маълумотларнинг фақат бир қисмига тааллуқли бўлса, ҳам ўша мавзуга хос ИТХС, ҳам ушбу ИТХС га ҳавола қилиш мақсадга мувофиқ бўлиши мумкин.

A171. Ноаниқ белгиловчи ёки чекловчи тилни ўз ичига олган баёнот (масалан, "топшириқ 3000-сон ИТХС (қайта таҳрирланган)га ҳавола қилиш орқали бажарилди") ишонч бериш ҳисоботлари фойдаланувчиларини чалғитиши мумкин.

Қўлланиладиган сифат бошқаруви талаблари (69(i)-бандга қаранг)

A172. Қуйидагилар ишончни таъминлаш топшириқ ҳисоботида қўлланиладиган сифат бошқаруви талаблари билан боғлиқ баёнотнинг намунасидир:

> Ташкилот 1-сон Сифат бошқарувининг халқаро стандартини (СБХС) қўллайди, бу стандарт ташкилотдан ахлоқ талаблари, профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонуний ҳамда норматив талабларга мувофиқликни таъминлаш бўйича сиёсат ва тартиб-таомилларни ўз ичига олган сифат бошқаруви тизимини ишлаб чиқиш, амалга ошириш ва ишлатишни талаб қилади.

Мустақиллик ва бошқа ахлоқий талабларга риоя қилиш (69(j)-бандга қаранг)

A173. Қуйидагилар ишончни таъминлаш топшириқ ҳисоботида ахлоқ талабларига мувофиқлик билан боғлиқ баёнотнинг намунасидир:

> Биз Бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ стандартлари кенгашининг Профессионал бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ кодекси (Халқаро мустақиллик стандартларини ўз ичига олган) (БХАСК Кодекси) талабларига мувофиқ мустақиллик ва бошқа ахлоқ талабларига риоя қилдик. Бу кодекс ҳалоллик, холислик, профессионал малака ва тегишли эҳтиёткорлик, махфийлик ва профессионал хулқ-атвор каби фундаментал тамойилларга асосланган.

Бажарилган ишнинг қисқача баёни (A6, 69(k)-бандларга қаранг)

A174. Бажарилган ишнинг қисқача баёни мўлжалланган фойдаланувчиларга амалиётчининг хулосасини тушунишда ёрдам беради. Кўплаб ишончни таъминлаш топшириқлар учун назарий жиҳатдан тартиб-таомилларнинг чексиз комбинациялари бўлиши мумкин. Амалда эса, буларни аниқ ва бир маънода етказиш қийин. Халқаро аудит ва ишончни таъминлаш стандартлари кенгаши томонидан чиқарилган бошқа ваколатли қоидалар амалиётчиларга қисқача баённи тайёрлашда фойдали бўлиши мумкин.

A175. Агар муайян ИТХС аниқ асосий предмет учун тартиб-таомиллар бўйича кўрсатмалар тақдим этмаса, қисқача баён бажарилган иш ҳақида батафсилроқ тавсифни ўз ичига олиши мумкин. Қисқача баёнга бажарилган иш қўлланиладиган мезонларнинг мувофиқлигини баҳолашни ўз ичига олганлиги ҳақидаги баёнотни киритиш мақсадга мувофиқ бўлиши мумкин.

A176. Чекланган ишончни таъминлаш топшириқда бажарилган ишнинг қисқача баёни одатда оқилона ишончни таъминлаш топшириқдагига қараганда батафсилроқ бўлади ва тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва кўламидаги чекловларни аниқлаб беради. Бу шунинг учунки, бажарилган тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва кўламини англаш, бажарилган тартиб-таомилларга асосланган ҳолда, амалиётчининг эътиборига предмет ҳақидаги маълумот муҳим даражада бузиб кўрсатилган деб ишонишга сабаб бўладиган муҳим масала(лар)

келганми-йўқлигини ифодаловчи шаклда хулоса билдириш учун муҳимдир. Шунингдек, бажарилган ишнинг қисқача баёнида оқилона ишончни таъминлаш топшириқда одатда бажарилиши кутиладиган, лекин бажарилмаган айрим тартиб-таомилларни кўрсатиш мақсадга мувофиқ бўлиши мумкин. Бироқ, бундай барча тартиб-таомилларни тўлиқ аниқлаш имконсиз бўлиши мумкин, чунки амалиётчидан талаб қилинадиган топшириқ рискини тушуниш ва кўриб чиқиш оқилона ишончни таъминлаш топшириқдагига қараганда камроқ.

А177. Бажарилган ишнинг қисқача баёнида тақдим этиладиган тафсилотлар даражасини аниқлашда кўриб чиқиш учун омиллар қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин:

- Ташкилотга хос ҳолатлар (масалан, ташкилот фаолиятининг характери соҳада одатий бўлган фаолиятлардан фарқланиши).
- Бажарилган тартиб-таомилларнинг характери ва кўламига таъсир кўрсатувчи махсус топшириқ ҳолатлари.
- Бозор амалиёти ёки қўлланиладиган қонун ёхуд тартибга солиш асосида мўлжалланган фойдаланувчиларнинг ҳисоботда тақдим этиладиган тафсилотлар даражасига оид кутишлари.

А178. Қисқача баённи мўлжалланган фойдаланувчиларга амалиётчининг хулосаси учун асос бўлган бажарилган ишни тушуниш имконини берадиган холис тарзда ёзиш муҳимдир. Кўпчилик ҳолларда, бу бутун иш режасини батафсил ёзиб чиқишни талаб қилмайди, аммо бошқа томондан, қисқача баён ноаниқ, бўрттирилган ёки безаб кўрсатилган тарзда ёзилмаслиги муҳимдир.

Амалиётчининг хулосаси (12(a)(i)(a), 69(l)-бандларга қаранг)

А179. Оқилона ишончни таъминлаш топшириқ учун мос шаклда ифодаланган хулосалар намуналари қуйидагиларни ўз ичига олади:

- Асосий предмет ва қўлланиладиган мезонлар нуқтаи назаридан ифодаланганда: "Бизнинг фикримизча, ташкилот барча муҳим жиҳатларда XYZ қонунига мувофиқ ҳаракат қилган;"
- Предмет ҳақидаги маълумот ва қўлланиладиган мезонлар нуқтаи назаридан ифодаланганда: "Бизнинг фикримизча, ташкилотнинг молиявий кўрсаткичлари прогнози барча муҳим жиҳатларда XYZ мезонлари асосида тўғри тайёрланган;" ёки
- Тегишли томон томонидан қилинган баёнот нуқтаи назаридан ифодаланганда: "Бизнинг фикримизча, [тегишли томон]нинг ташкилот XYZ қонунига мувофиқ ҳаракат қилгани ҳақидаги баёноти барча муҳим жиҳатларда ҳаққоний тақдим этилган," ёки "Бизнинг фикримизча, [тегишли томон]нинг асосий самарадорлик кўрсаткичлариXYZ мезонларига мувофиқ тақдим этилгани ҳақидаги баёноти барча муҳим жиҳатларда ҳаққоний тақдим этилган".

А180. Ишончни таъминлаш топшириқ ҳисоботи мўлжалланган фойдаланувчилар хабардор бўлиши керак бўлган асосий предметнинг ўзига хос хусусиятлари ҳақида тушунтириш берганда, мўлжалланган фойдаланувчиларни амалиётчининг хулосаси қайси контекстда ўқилиши кераклиги ҳақида хабардор қилиш мақсадга мувофиқ бўлиши мумкин. Масалан, амалиётчининг хулосаси "Ушбу хулоса мазкур мустақил ишончни таъминлаш топшириқ ҳисоботида бошқа жойларда баён қилинган масалалар асосида шакллантирилган" каби сўзларни ўз ичига олиши мумкин.

А181. Чекланган ишончни таъминлаш топшириқ учун мос шаклда ифодаланган хулосалар намуналари қуйидагиларни ўз ичига олади:

- Асосий предмет ва қўлланиладиган мезонлар нуқтаи назаридан ифодаланганда: "Бажарилган тартиб-таомиллар ва олинган далилларга асосланиб, бизнинг эътиборимизга [ташкилот] барча муҳим жиҳатларда XYZ қонунига мувофиқ ҳаракат қилмаганига ишонишга сабаб бўладиган ҳеч нарса келмади."
- Предмет ҳақидаги маълумот ва қўлланиладиган мезонлар нуқтаи назаридан ифодаланганда: "Бажарилган тартиб-таомиллар ва олинган далилларга асосланиб, биз асосий самарадорлик кўрсаткичларини XYZ мезонларига мувофиқ бўлиши учун уларнинг баҳоланишига киритилиши керак бўлган ҳеч қандай муҳим ўзгартиришлардан хабардор эмасмиз."
- Тегишли томон томонидан қилинган баёнот нуқтаи назаридан ифодаланганда: "Бажарилган тартиб-таомиллар ва олинган далилларга асосланиб, бизнинг эътиборимизга [тегишли томон]нинг [ташкилот] XYZ қонунига мувофиқ ҳаракат қилгани ҳақидаги баёноти барча муҳим жиҳатларда ҳаққоний тақдим этилмаганига ишонишга сабаб бўладиган ҳеч бир жиҳат келмади."

А182. Ифодалаш шакллари асосий предмет учун фойдали бўлиши мумкин, масалан, қуйидагилардан бири ёки уларнинг комбинацияси:

- Мувофиқлик топшириқлари учун — "мувофиқ келади" ёки "мувофиқ равишда".
- Қўлланиладиган мезонлар предмет ҳақидаги маълумотларни тайёрлаш ёки тақдим этиш бўйича жараён ёки методологияни тавсифлайдиган топшириқлар учун — "тўғри тайёрланган".

- Қўлланиладиган мезонларда ҳаққоний тақдим этиш тамойиллари мужассамлашган топшириқлар учун — "ҳаққоний тақдим этилган"

A183. Ўзгартирилган хулосаларни ва ўзгартириш келтириб чиқарган масала(лар)ни ўз ичига олган хатбошилар устида сарлавҳанинг киритилиши амалиётчининг ҳисоботини тушуниш имконини оширади. Мос сарлавҳаларга мисоллар: "Шартли хулоса", "Салбий хулоса" ёки "Хулоса беришдан воз кечиш" ва тегишлича "Шартли хулоса учун асос", "Салбий хулоса учун асос".

Амалиётчининг имзоси (69(m)-бандга қаранг)

A184. Амалиётчининг имзоси амалиётчи ташкилотининг номи, амалиётчи шахснинг исми ёки иккаласи биргаликда қўйилиши мумкин, муайян юрисдикция учун мос бўлганидек. Амалиётчининг имзосидан ташқари, баъзи юрисдикцияларда, амалиётчидан ҳисоботда профессионал унвонлар ёки ўша юрисдикциядаги тегишли лицензияловчи орган томонидан тан олиниш ҳақида баёнот бериш талаб қилиниши мумкин..

Сана (69(n)-бандга қаранг)

A185. Ишончни таъминлаш топшириқ бўйича ҳисоботга сана қўйиш мўлжалланган фойдаланувчиларга амалиётчи шу санагача содир бўлган ҳодисаларнинг предмет ҳақидаги маълумотларга ва ишончни таъминлаш топшириқ бўйича ҳисоботга таъсирини кўриб чиққанлиги ҳақида маълумот беради.

Ишонч ҳисоботида амалиётчининг экспертига ҳавола (70-бандга қаранг)

A186. Баъзи ҳолларда, қонун ёки норматив ҳужжатлар ишончни таъминлаш топшириқ бўйича ҳисоботда амалиётчининг экспертининг ишига ҳаволани талаб қилиши мумкин, масалан, давлат секторида шаффофлик мақсадлари учун. Бошқа ҳолатларда ҳам бу мос бўлиши мумкин, масалан, амалиётчининг хулосасидаги ўзгартиришнинг табиатини тушунтириш учун, ёки экспертнинг иши кенгайтирилган шаклдаги ҳисоботга киритилган топилмаларнинг ажралмас қисми бўлганда.

A187. Шунга қарамай, амалиётчи билдирилган хулоса учун ягона жавобгарликка эга бўлади ва ушбу жавобгарлик амалиётчининг амалиётчи эксперти ишидан фойдаланиши туфайли камаймайди. Шу сабабли, агар ишонч ҳисоботи амалиётчининг экспертига ҳавола қилса, ушбу ҳисоботнинг сўзлари ушбу эксперт иштироки туфайли амалиётчининг билдирилган хулоса учун жавобгарлиги камайишини англатмаслиги муҳимдир.

A188. Кенгайтирилган шаклдаги ҳисоботда топшириқ предмет бўйича экспертлар ва ишончни таъминлаш амалиётчиларини ўз ичига олган тегишли малакага эга ходимлар томонидан амалга оширилганлиги ҳақидаги умумий ҳавола камайтирилган жавобгарлик сифатида нотўғри тушунилиши эҳтимоли паст. Бироқ, қисқа шаклдаги хулосаларда, минимал контекстуал маълумотларни тақдим қилиш мумкин бўлган ҳолларда, ёки амалиётчининг экспертига ном билан ҳавола қилинганда, нотўғри тушуниш эҳтимоли юқорироқ. Шунинг учун, бундай ҳолларда амалиётчининг ифодаланган хулоса учун жавобгарлиги экспертнинг иштироки туфайли камайганлигини англатишини олдини олиш учун ишончни таъминлаш топшириқ бўйича хулосада қўшимча матн зарур бўлиши мумкин.

Модификацияланмаган ва модификацияланган хулосалар (74–77-бандлар, иловага қаранг)

A189. "Кенг тарқалган" атамаси предмет ҳақидаги маълумотлардаги бузиб кўрсатишларнинг таъсирини ёки, агар мавжуд бўлса, етарли ва муносиб далилларни олиш имконсизлиги туфайли аниқланмаган бузиб кўрсатишларнинг предмет ҳақидаги маълумотларга эҳтимолий таъсирини тавсифлайди. Амалиётчининг профессионал мулоҳазасига кўра, предмет ҳақидаги маълумотларга кенг тарқалган таъсирлар қуйидагилардир:

(a) Предмет ҳақидаги маълумотларнинг муайян жиҳатлари билан чекланмаган таъсирлар;

(b) Агар шундай чекланган бўлса, предмет ҳақидаги маълумотларнинг катта қисмини ифодалайдиган ёки ифодалаши мумкин бўлган таъсирлар; ёки

(c) Маълумотларни ёритиб беришга нисбатан, мўлжалланган фойдаланувчиларнинг предмет ҳақидаги маълумотларни тушуниши учун фундаментал аҳамиятга эга бўлган таъсирлар.

A190. Масаланинг характери ва амалиётчининг предмет ҳақидаги маълумотларга таъсирлар ёки эҳтимолий таъсирларнинг кенг тарқалганлиги ҳақидаги мулоҳазаси ифодаланадиган хулоса турига таъсир қилади.

A191. Шартли ва салбий хулосалар ҳамда хулоса беришдан бош тортишга мисоллар қуйидагилардир:

- Шартли хулоса (муҳим бузиб кўрсатиш мавжуд чекланган ишонч топшириқлари учун мисол) — «Бажарилган тартиб-таомиллар ва олинган далиллар асосида, ҳисоботимизнинг «Шартли хулоса учун асос» бўлимида тавсифланган масаланинг таъсиридан ташқари, бизнинг эътиборимизга [тегишли томоннинг] баёноти ташкилотнинг XYZ қонунига риоя қилишини барча муҳим жиҳатларда ҳаққоний тақдим этмаяпти деб ҳисоблашимизга сабаб бўладиган ҳеч нарса етказилмади.»
- Салбий хулоса (ҳам оқилона, ҳам чекланган ишонч топшириқлари учун муҳим ва тарқалган бузиб кўрсатишга мисол) — «Ҳисоботимизнинг «Салбий хулоса учун асос» бўлимида тавсифланган масаланинг аҳамияти

туфайли, [тегишли томоннинг] баёноти ташкилотнинг XYZ қонунига риоя қилишини ҳаққоний тақдим этмаяпти.»

- Хулоса беришдан бош тортиш (ҳам оқилона, ҳам чекланган ишонч топшириқлари учун кўламнинг муҳим ва тарқалган чекловига мисол) — «Ҳисоботимизнинг «Хулоса беришдан бош тортиш учун асос» бўлимида тавсифланган масаланинг аҳамияти туфайли, биз [тегишли томоннинг] баёноти юзасидан хулоса шакллантириш учун етарли ва муносиб далил ола олмадик. Шунга кўра, биз ушбу баёнот юзасидан хулоса билдирмаймиз.»

A192. Баъзи ҳолларда, ўлчовчи ёки баҳоловчи предмет ҳақидаги маълумотлар муҳим даражада бузиб кўрсатилганлигини аниқлаши ва тўғри тавсифлаши мумкин. Масалан, мувофиқлик топшириғида ўлчовчи ёки баҳоловчи мувофиқ келмаслик ҳолатларини тўғри тавсифлаши мумкин. Бундай ҳолатларда, 77-банд амалиётчидан мўлжалланган фойдаланувчиларнинг эътиборини муҳим бузиб кўрсатиш тавсифига қаратишни талаб қилади, бу шартли ёки салбий хулоса ифодалаш орқали ёки ўзгартирилмаган хулоса ифодалаш, лекин ишончни таъминлаш топшириқ бўйича хулосада унга махсус ҳавола қилиш орқали масалани таъкидлаш билан амалга оширилади.

Бошқа мулоқот мажбуриятлари (78-бандга қаранг)

A193. Масъул томон, ўлчовчи ёки баҳоловчи, буюртмачи томон ёки бошқалар билан мулоқот қилиш учун мос бўлиши мумкин бўлган масалаларга фирибгарлик ёки гумон қилинаётган фирибгарлик, ва предмет ҳақидаги маълумотларни тайёрлашдаги мойиллик киради.

Раҳбарият ва бошқарув учун масъул шахслар билан мулоқот

A194. Тегишли ахлоқ талаблари аниқланган ёки гумон қилинаётган қонунлар ва норматив ҳужжатларга мувофиқ келмасликлар ҳақида раҳбариятнинг тегишли даражасига ёки бошқарув учун масъул шахсларга хабар бериш талабини ўз ичига олиши мумкин. Баъзи юрисдикцияларда, қонун ёки норматив ҳужжатлар амалиётчининг масъул томон, раҳбарият ёки бошқарув учун масъул шахслар билан муайян масалалар бўйича мулоқотини чеклаши мумкин. Қонун ёки норматив ҳужжатлар махсус равишда маълум мулоқотларни ёки бошқа ҳаракатларни тақиқлаши мумкин, бу ҳақиқий ёки гумон қилинаётган ноқонуний ҳаракатни тегишли орган томонидан текширилишига зарар етказиши мумкин, шу жумладан субъектни огоҳлантириш, масалан, амалиётчи жиноий даромадларни легаллаштиришга қарши курашиш қонунчилигига мувофиқ аниқланган ёки гумон қилинаётган мувофиқ келмаслик ҳақида тегишли органга хабар бериши талаб қилинганда. Бундай ҳолатларда, амалиётчи томонидан кўриб чиқилаётган масалалар мураккаб бўлиши мумкин ва амалиётчи ҳуқуқий маслаҳат олишни мувофиқ деб ҳисоблаши мумкин. Ташкилотдан ташқаридаги тегишли ваколатли органга қонунлар ва нормативлар билан аниқланган ёки гумон қилинган номувофиқликлар ҳақида хабар бериш

Аниқланган ёки гумон қилинган қонунлар ва норматив ҳужжатларга риоя этмасликни ташкилотдан ташқаридаги тегишли органга хабар қилиш

A195. Қонун, норматив ҳужжатлар ёки тегишли ахлоқий талаблар қуйидагиларни қилиши мумкин:

(a) Амалиётчидан қонун ва норматив ҳужжатларга аниқланган ёки гумон қилинаётган риоя этмасликни ташкилотдан ташқаридаги тегишли органга хабар қилишни талаб қилиши.

(b) Ҳолатларда ташкилотдан ташқаридаги тегишли органга хабар қилиш ўринли бўлиши мумкин бўлган жавобгарликларни белгилаши.[14]

A196. Аниқланган ёки гумон қилинган қонунлар ва нормативлар билан номувофиқликлар ҳақида ташкилотдан ташқаридаги тегишли ваколатли органга хабар бериш қуйидаги сабабларга кўра шароитларда талаб қилиниши ёки мувофиқ бўлиши мумкин:

(a) Қонун, норматив ҳужжат ёки тегишли ахлоқий талаблар амалиётчидан хабар беришни талаб қилади;

(b) Амалиётчи тегишли ахлоқий талабларга мувофиқ аниқланган ёки гумон қилинган номувофиқликларга жавоб бериш учун хабар беришни мувофиқ ҳаракат деб аниқлаган; ёки

(c) Қонун, норматив ҳужжат ёки тегишли ахлоқий талаблар амалиётчига бундай қилиш ҳуқуқини беради.

A197. Қонун, норматив ҳужжат ёки тегишли ахлоқий талабларга мувофиқ аниқланган ёки гумон қилинган қонунлар ва нормативлар билан номувофиқликлар ҳақида хабар беришга амалиётчи топшириқни бажаришда дуч келган ёки хабардор бўлган, аммо предмет ҳақидаги маълумотга таъсир қилмайдиган қонунлар ва нормативлар билан номувофиқликлар ҳам киритилиши мумкин. Ушбу ИТХС бўйича, амалиётчидан предмет ҳақидаги маълумотга таъсир қиладиган қонунлар ва нормативлардан ташқари қонунлар ва нормативларни тушуниш даражасига эга бўлиши кутилмайди. Бироқ, қонун, норматив ҳужжат ёки тегишли ахлоқий талаблар амалиётчидан бундай номувофиқликларга жавоб беришда билим, профессионал мулоҳаза ва тажрибани қўллашни кутиши мумкин. Бирор ҳаракат ҳақиқий номувофиқликни ташкил этиш-этмаслиги якуний равишда суд ёки бошқа тегишли ҳакамлик органи томонидан аниқланадиган масаладир.

[14] Масалан, БХАСК Кодексининг R360.36–R360.37-бандларига қаранг.

A198. Баъзи ҳолатларда, аниқланган ёки гумон қилинган қонунлар ва нормативлар билан номувофиқликлар ҳақида ташкилотдан ташқаридаги тегишли ваколатли органга хабар бериш қонун, норматив ҳужжат ёки тегишли ахлоқий талаблар бўйича амалиётчининг махфийлик мажбурияти билан тақиқланиши мумкин. Бошқа ҳолларда, аниқланган ёки гумон қилинган номувофиқликлар ҳақида ташкилотдан ташқаридаги тегишли ваколатли органга хабар бериш тегишли ахлоқий талаблар бўйича махфийлик мажбуриятининг бузилиши деб ҳисобланмаслиги мумкин.[15]

A199. Амалиётчи ички маслаҳатлашишни (масалан, ташкилот ёки тармоқ ташкилоти доирасида), ҳар қандай маълум ҳаракат йўналишини амалга оширишнинг профессионал ёки ҳуқуқий оқибатларини тушуниш учун ҳуқуқий маслаҳат олишни ёки тартибга солувчи орган ёки профессионал ташкилот билан махфий асосда маслаҳатлашишни (бундай қилиш қонун ёки нормативлар билан тақиқланмаган ёки махфийлик мажбуриятини бузмайдиган бўлса) кўриб чиқиши мумкин.[16]

Ҳужжатлаштириш (79–83-бандларга қаранг)

A200. Ҳужжатлаштириш амалиётчининг профессионал мулоҳаза қўллашни талаб қиладиган барча аҳамиятли масалалар бўйича мулоҳазалари ва тегишли хулосаларининг ёзувини ўз ичига олади. Тамойил ёки профессионал мулоҳаза бўйича қийин саволлар мавжуд бўлганда, хулосага келинган вақтда амалиётчига маълум бўлган тегишли фактларни ўз ичига олган ҳужжатлаштириш амалиётчининг билимини намойиш этишда ёрдам бериши мумкин.

A201. Топшириқ давомида кўриб чиқилган ҳар бир масалани ёки қилинган профессионал мулоҳазани ҳужжатлаштириш зарур ҳам, амалий ҳам эмас. Бундан ташқари, амалиётчи учун топшириқ файлига киритилган ҳужжатлар билан риоя қилиниши намойиш этилган масалаларга риоя қилинишини алоҳида ҳужжатлаштириш (масалан, назорат рўйхатида) зарур эмас. Шунга ўхшаш, амалиётчи топшириқ файлига ишчи қоғозларнинг эскирган қораламаларини, тўлиқ бўлмаган ёки дастлабки фикрларни акс эттирувчи қайдларни, матн теришдаги ёки бошқа хатолар учун тузатилган ҳужжатларнинг аввалги нусхаларини ва ҳужжатларнинг дубликатларини киритиши шарт эмас.

A202. Ҳужжатлаштиришнинг ҳажмини баҳолашда профессионал мулоҳазани қўллашда, амалиётчи топшириқ билан аввалги тажрибага эга бўлмаган бошқа амалиётчига бажарилган ишни ва қабул қилинган асосий қарорларнинг асосини (аммо топшириқнинг батафсил жиҳатларини эмас) тушунишни таъминлаш учун нима зарурлигини кўриб чиқиши мумкин. Бошқа амалиётчи топшириқнинг батафсил жиҳатларини фақат ҳужжатларни тайёрлаган амалиётчи билан муҳокама қилиш орқали тушуниши мумкин.

A203. Ҳужжатлаштириш, масалан, қуйидагиларнинг ёзувини ўз ичига олиши мумкин:

- Текширилган муайян позициялар ёки масалаларнинг аниқловчи хусусиятлари;
- Топшириқ ишини ким бажарган ва бундай иш қачон якунланган;
- Бажарилган топшириқ ишини ким кўриб чиққан ва бундай кўриб чиқишнинг санаси ҳамда кўлами; ва
- Тегишли томон(лар) ва бошқалар билан муҳим масалаларни муҳокама қилиш, шу жумладан муҳокама қилинган муҳим масалаларнинг хусусияти ҳамда муҳокамалар қачон ва ким билан бўлганлиги.

A204. Ҳужжатлаштириш, масалан, қуйидагиларнинг ёзувини ўз ичига олиши мумкин:

- Тегишли ахлоқий талабларга риоя қилиш юзасидан аниқланган масалалар ва улар қандай ҳал қилингани.
- Топшириққа қўлланиладиган мустақиллик талабларига риоя қилиш юзасидан хулосалар ва ушбу хулосаларни қўллаб-қувватловчи фирма билан ҳар қандай тегишли муҳокамалар.
- Мижозлар билан муносабатлар ва ишончни таъминлаш топшириқларини қабул қилиш ҳамда давом эттириш юзасидан қилинган хулосалар.
- Топшириқ давомида ўтказилган маслаҳатлашувларнинг хусусияти ва кўлами ҳамда улардан келиб чиққан хулосалар.

Якуний топшириқ файлини тўплаш

A205. 1-сон СБХС (ёки бошқа профессионал талаблар, ёки 1-сон СБХС каби камида шунчалик талабчан бўлган қонун ёки нормативлардаги талаблар) ташкилотлардан топшириқ ҳисоботи санасидан кейин ўз вақтида топшириқ ҳужжатларини тўплашга қаратилган сифат мақсадини ўрнатишни талаб қилади.[17] Якуний топшириқ файлини тўплашни якунлаш учун тегишли вақт чегараси одатда ишончни таъминлаш топшириқ ҳисоботи санасидан кейин 60 кундан ошмайди.[18]

A206. Ишончни таъминлаш топшириқ бўйича ҳисобот санасидан кейин якуний топшириқ файлини тузиб бўлиш маъмурий жараён бўлиб, янги тартиб-таомилларни бажариш ёки янги хулосаларни чиқаришни талаб қилмайди. Бироқ, якуний тузиш жараёнида ҳужжатларга маъмурий тусдаги ўзгартиришлар киритилиши мумкин. Бундай ўзгартиришларга қуйидагилар мисол бўлади:

---

[15] Масалан, БҲАСК Кодексининг R114.1–114.3 A3 ва R360.37-бандларига қаранг.
[16] Масалан, БҲАСК Кодексининг 360.39 A1-бандига қаранг.
[17] 1-сон СБХС, 31(f)-банд.
[18] 1-сон СБХС, A83-банд.

- Эскирган ҳужжатларни ўчириш ёки бекор қилиш.
- Ишчи қоғозларни саралаш, бирлаштириш ва кесишган ҳаволалар киритиш.
- Файлни тузиш жараёнига тегишли назорат рўйхатларини имзолаш.
- Амалиётчи ишончни таъминлаш топшириқ бўйича ҳисобот санасидан олдин олган, муҳокама қилган ва топшириқ гуруҳининг тегишли аъзолари билан келишган далилларни ҳужжатлаштириш.

A207. 1-сон СБХС (ёки 1-сон СБХСдан камида унга тенг даражада талабчан бўлган миллий талаблар) ташкилотлардан ташкилотнинг эҳтиёжларини қондириш ва қонун, қоида, тегишли ахлоқ талаблари ёки профессионал стандартларга риоя қилиш учун топшириқ ҳужжатларини сақлаш ва тутиб туришга қаратилган сифат мақсадини белгилашни талаб қилади.[19] Ишончни таъминлаш топшириқлар учун сақлаш даври одатда ишончни таъминлаш топшириқ бўйича ҳисобот санасидан бошлаб беш йилдан кам бўлмайди.[20]

[19] 1-сон СБХС, 31(f)-банд.
[20] 1-сон СБХС, A85-банд.

Илова

(А10, А15, А16–А18, А19, А20, А37–А39 ва А189–А192-бандларга қаранг)

Роллар ва жавобгарликлар

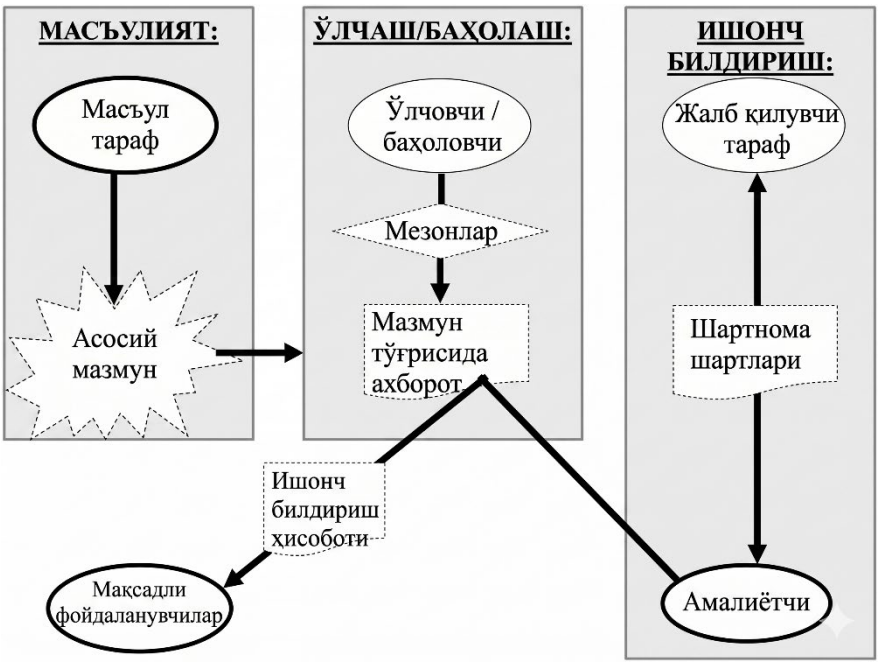

1. Мазкур Ишончни таъминлаш топшириқларининг халқаро стандарти (ИТХС) тарихий молиявий маълумотларнинг аудит ёки кўриб чиқишдан бошқа ишончни таъминлаш топшириқлари билан шуғулланади, уларнинг биринчиси Аудитнинг халқаро стандартлари (АХС), иккинчиси эса Кўриб чиқиш топшириқларининг халқаро стандартлари (КТХС) билан тартибга солинади. (А21–А22-бандларга қаранг)
2. Юқоридаги диаграмма қуйидаги ролларнинг ишончни таъминлаш топшириғига қандай боғлиқлигини кўрсатади:
   (a) Масъул томон асосида ётувчи масала учун жавобгардир.
   (b) Ўлчовчи ёки баҳоловчи асосида ётувчи масалани ўлчаш ёки баҳолаш учун мезонлардан фойдаланади, бу эса масала ҳақидаги маълумотларни ҳосил қилади.
   (c) Буюртмачи томон амалиётчи билан топшириқ шартларини келишади.
   (d) Амалиётчи масала ҳақидаги маълумотлар юзасидан масъул томондан бошқа мўлжалланган фойдаланувчиларнинг ишонч даражасини оширишга қаратилган хулоса билдириш мақсадида етарли ва муносиб далилларни олади.
   (e) Мўлжалланган фойдаланувчилар масала ҳақидаги маълумотлар асосида қарорлар қабул қилади. Мўлжалланган фойдаланувчилар — амалиётчи ишонч ҳисоботидан фойдаланади деб кутадиган шахс(лар) ёки ташкилот(лар), ёки уларнинг гуруҳ(лар)и.
3. Ушбу роллар юзасидан қуйидаги кузатишларни қилиш мумкин:
   - Ҳар бир ишончни таъминлаш топшириғида амалиётчидан ташқари камида масъул томон ва мўлжалланган фойдаланувчилар мавжуд бўлади.
   - Амалиётчи масъул томон, буюртмачи томон ёки мўлжалланган фойдаланувчи бўла олмайди.
   - Бевосита топшириқда амалиётчи шунингдек ўлчовчи ёки баҳоловчи ҳамдир.
   - Тасдиқлаш топшириғида масъул томон, ёки бошқа бирор шахс, аммо амалиётчи эмас, ўлчовчи ёки баҳоловчи бўлиши мумкин.
   - Амалиётчи асосида ётувчи масалани мезонларга нисбатан ўлчаган ёки баҳолаган бўлса, топшириқ бевосита топшириқдир. Ушбу топшириқнинг хусусияти бошқа томоннинг ўлчаш ёки баҳолаш учун жавобгарликни ўз зиммасига олиши, масалан, масъул томоннинг масала ҳақидаги маълумотларга у учун жавобгарликни қабул қилувчи баёнотни илова қилиши орқали тасдиқлаш топшириғига ўзгартирилиши мумкин эмас.
   - Масъул томон буюртмачи томон бўлиши мумкин.

- Кўплаб тасдиқлаш топшириқларида масъул томон шунингдек ўлчовчи ёки баҳоловчи, ҳамда буюртмачи томон бўлиши мумкин. Мисол тариқасида, ташкилот ўзининг барқарорлик амалиётлари ҳақида тайёрлаган ҳисоботи юзасидан ишончни таъминлаш топшириғини бажариш учун амалиётчини жалб қилганда. Масъул томон ўлчовчи ёки баҳоловчидан фарқ қиладиган ҳолатга мисол — амалиётчи давлат ташкилоти томонидан хусусий компаниянинг барқарорлик амалиётлари ҳақида тайёрланган ҳисобот юзасидан ишончни таъминлаш топшириғини бажариш учун жалб қилинганда.
- Тасдиқлаш топшириғида ўлчовчи ёки баҳоловчи одатда амалиётчига масала ҳақидаги маълумотлар юзасидан ёзма баёнот тақдим этади. Айрим ҳолларда амалиётчи бундай баёнотни ола олмаслиги мумкин, масалан, буюртмачи томон ўлчовчи ёки баҳоловчи бўлмаганда.
- Масъул томон мўлжалланган фойдаланувчилардан бири бўлиши мумкин, аммо ягонаси эмас.
- Масъул томон, ўлчовчи ёки баҳоловчи ҳамда мўлжалланган фойдаланувчилар турли ташкилотлардан ёки бир хил ташкилотдан бўлиши мумкин. Кейинги ҳолатга мисол сифатида, икки поғонали кенгаш тузилмасида кузатув кенгаши ўша ташкилотнинг ижроия кенгаши томонидан тақдим этилган маълумотлар юзасидан ишонч сўраши мумкин. Масъул томон, ўлчовчи ёки баҳоловчи ҳамда мўлжалланган фойдаланувчилар ўртасидаги муносабатлар муайян топшириқ контекстида кўриб чиқилиши керак ва анъанавий тарзда белгиланган жавобгарлик чизиқларидан фарқ қилиши мумкин. Масалан, ташкилотнинг олий раҳбарияти (мўлжалланган фойдаланувчи) ташкилот фаолиятининг паст даражадаги раҳбарият (масъул томон) бевосита жавобгар бўлган, аммо олий раҳбарият пировардида жавобгар бўлган муайян жиҳати юзасидан ишончни таъминлаш топшириғини бажариш учун амалиётчини жалб қилиши мумкин.
- Масъул томон бўлмаган буюртмачи томон мўлжалланган фойдаланувчи бўлиши мумкин.

4. Амалиётчининг хулосаси қуйидагилар нуқтаи назаридан ифодаланиши мумкин:
   - Асосида ётувчи масала ва қўлланиладиган мезонлар;
   - Масала ҳақидаги маълумотлар ва қўлланиладиган мезонлар; ёки
   - Тегишли томон томонидан билдирилган баёнот.
5. Амалиётчи ва масъул томон, масъул томондан бошқа мўлжалланган фойдаланувчилар бўлмаган, аммо ИТХСнинг бошқа барча талаблари бажарилган топшириққа ИТХС тамойилларини қўллашга келишишлари мумкин. Бундай ҳолларда амалиётчининг ҳисоботи ҳисоботдан фойдаланишни масъул томон билан чеклайдиган баёнотни ўз ичига олади.

3400-СОН ИШОНЧНИ ТАЪМИНЛАЙДИГАН ТОПШИРИҚЛАРНИНГ ХАЛҚАРО СТАНДАРТИ
(Аввалги 810-сон АХС)

ПРОГНОЗЛАШГАН МОЛИЯВИЙ МАЪЛУМОТЛАРНИ ТЕКШИРИШ

(Ушбу стандарт кучга кирган)

МУНДАРИЖА

	Банд
Кириш	1–7
Аудиторнинг прогнозлашган молиявий маълумотлар бўйича ишончи	8–9
Топшириқни қабул қилиш	10–12
Бизнесни билиш	13–15
Қамраб олинган давр	16
Текшириш тартиб-таомиллари	17–25
Тақдим этиш ва маълумотларни ёритиб бериш	26
Прогнозлашган молиявий маълумотларни текшириш ҳақида хулоса	27–33

3400-сон Ишончни таъминлайдиган топшириқларининг халқаро стандарти (ИТХС), *“Прогнозлашган молиявий маълумотларни текшириш”*, *“Сифат бошқаруви, аудит, таҳлилий текширув, бошқа ишончни таъминлайдиган топшириқлар ва турдош хизматлар бўйича халқаро стандартлар тўпламига муқаддима”* қисми билан биргаликда ўқилиши лозим.

Кириш

1. Ушбу Ишончни таъминлайдиган топшириқларининг халқаро стандарти (ИТХС)нинг мақсади прогнозлашган молиявий маълумотларни, шу жумладан энг тўғри ҳисобланган ва фаразий тахминларни текшириш тартиб-таомилларини ўрганиш ва ҳисобот бериш бўйича топшириқларга оид стандартларни белгилаш ва кўрсатмалар беришдан иборат. Ушбу ИТХС ташкилотнинг йиллик ҳисоботидаги раҳбариятнинг муҳокама ва таҳлилида учрайдиган каби умумий ёки баён тарзида ифодаланган прогнозлашган молиявий маълумотларни текширишга қўлланилмайди, гарчи бу ерда кўрсатилган кўплаб тартиб-таомиллар бундай текшириш учун ҳам мос бўлиши мумкин.

2. **Прогнозлашган молиявий маълумотларни текшириш топшириғи доирасида аудитор қуйидагиларга нисбатан етарли ва муносиб далилларни олиши лозим:**

   (a) **Прогнозлашган молиявий маълумотлар асосланган раҳбариятнинг энг тўғри ҳисобланган тахминлари асосли ва фаразий тахминлар ҳолатида, бундай тахминлар маълумотлар мақсадига мос келиши;**

   (b) **Прогнозлашган молиявий маълумотлар тахминлар асосида тўғри тайёрланганлиги;**

   (c) **Прогнозлашган молиявий маълумотлар тўғри тақдим этилганлиги ва барча муҳим тахминлар етарли даражада ёритиб берилганлиги, шу жумладан улар энг тўғри ҳисобланган тахминларми ёки фаразий тахминларми эканлиги аниқ кўрсатилганлиги; ва**

   (d) **Прогнозлашган молиявий маълумотлар тегишли бухгалтерия тамойилларидан фойдаланган ҳолда тарихий молиявий ҳисоботлар билан изчил равишда тайёрланганлиги.**

3. "Прогнозлашган молиявий маълумотлар" келажакда содир бўлиши мумкин бўлган ҳодисалар ва ташкилот томонидан мумкин бўлган ҳаракатлар тўғрисидаги тахминларга асосланган молиявий маълумотларни англатади. У табиатан жуда субъектив бўлиб, уни тайёрлаш учун анча мулоҳаза юритишни талаб қилади. Прогнозлашган молиявий маълумотлар прогноз қилиш, прогноз бериш ёки иккаласининг комбинацияси шаклида бўлиши мумкин, масалан, бир йиллик прогноз қилиш ва беш йиллик прогноз бериш.

4. "Прогноз қилиш" маълумотлар тайёрланган санада раҳбарият кутаётган келажакдаги ҳодисалар ва раҳбарият кўришни кутаётган ҳаракатлар бўйича тахминлар (энг тўғри ҳисобланган тахминлар) асосида тайёрланган прогнозлашган молиявий маълумотларни англатади.

5. "Прогноз бериш" қуйидаги асосларда тайёрланган прогнозлашган молиявий маълумотларни англатади:

   (a) Келажакдаги ҳодисалар ва раҳбарият ҳаракатлари ҳақидаги фаразий тахминлар асосида, бундай ҳодиса ва ҳаракатлар албатта юз бериши кутилмайди, масалан, айрим ташкилотлар бошланғич босқичда бўлганда ёки операциялар характерида катта ўзгаришни режалаштираётганда; ёки

   (b) Энг тўғри ҳисобланган ва фаразий тахминларнинг аралашмаси асосида.

   Бундай маълумот у тайёрланган санада, агар ҳодисалар ва ҳаракатлар юз берса, мумкин бўлган оқибатларни ("агар шундай бўлса" сценарийси) кўрсатади.

6. Прогнозлашган молиявий маълумотлар молиявий ҳисоботлар ёки молиявий ҳисоботларнинг бир ёки бир нечта элементларини ўз ичига олиши ва қуйидаги мақсадларда тайёрланиши мумкин:

   (a) Ички бошқарув воситаси сифатида, масалан, мумкин бўлган капитал инвестициясини баҳолашда ёрдам бериш учун; ёки

   (b) Учинчи томонларга тарқатиш учун, масалан:

   - Потенциал инвесторларга келажакдаги кутилаётган натижалар ҳақида маълумот бериш учун тузилган эмиссия проспектида.
   - Акциядорлар, тартибга солувчи органлар ва бошқа манфаатдор томонларга маълумот бериш учун йиллик ҳисоботда.
   - Кредиторларга маълумот бериш учун ҳужжатда, масалан, пул маблағлари ҳаракати прогноз қилишларини ўз ичига олиши мумкин.

7. Раҳбарият прогнозлашган молиявий маълумотларни тайёрлаш ва тақдим этиш, шу жумладан унинг асосида ётувчи тахминларни аниқлаш ва маълумотларни ёритиб бериш учун масъулдир. Аудитордан прогнозлашган молиявий маълумотларни текшириш ва ҳисобот бериш сўралиши мумкин, бу маълумотлар учинчи томонлар томонидан фойдаланиш учун ёки ички мақсадлар учун мўлжалланганлигидан қатъи назар, уларнинг ишончлилигини ошириш учун.

Аудиторнинг прогнозлашган молиявий маълумотлар бўйича ишончи

8. Прогнозлашган молиявий маълумотлар ҳали содир бўлмаган ва балки содир бўлмайдиган ҳодисалар ва ҳаракатларга тегишли. Прогнозлашган молиявий маълумотлар асосланган тахминларни қўллаб-қувватловчи далиллар мавжуд бўлиши мумкин бўлса-да, бундай далиллар ўзи одатда келажакка йўналтирилган ва, шунинг учун, тарихий молиявий маълумотлар аудитида одатда мавжуд бўлган далиллардан фарқли равишда, тахминий характерга эга. Шунинг учун, аудитор прогнозлашган молиявий маълумотларда кўрсатилган натижаларга эришилиши ҳақида фикр билдириш имкониятига эга эмас.

9. Бундан ташқари, прогнозлашган молиявий маълумотлар асосланган тахминларни баҳолашда мавжуд бўлган далиллар турларини ҳисобга олган ҳолда, аудитор учун тахминлар муҳим бузиб кўрсатишлардан холи эканлиги ҳақида ижобий фикр билдириш учун етарли қониқиш даражасига эришиш қийин бўлиши мумкин. Шунинг учун, ушбу ИТХСда, раҳбарият тахминларининг оқилоналиги ҳақида ҳисобот берганда, аудитор фақат ўртача даражадаги ишончни таъминлайди. Бироқ, аудиторнинг мулоҳазасига кўра, қониқишнинг тегишли даражасига эришилган бўлса, аудиторга тахминлар бўйича ижобий ишонч билдиришга тўсқинлик қилинмайди.

Топшириқни қабул қилиш

10. Прогнозлашган молиявий маълумотларни текшириш бўйича топшириқни қабул қилишдан олдин, аудитор, бошқа жиҳатлар қатори, қуйидагиларни кўриб чиқиши лозим:

    - Маълумотларнинг мўлжалланган фойдаланиши;
    - Маълумотлар умумий ёки чекланган тарқатиш учун бўлиши;
    - Тахминларнинг характери, яъни улар энг тўғри ҳисобланган ёки фаразий тахминлар эканлиги;
    - Маълумотларга киритиладиган элементлар; ва
    - Маълумотлар томонидан қамраб олинган давр.

11. **Аудитор агар тахминлар очиқ тарзда ҳақиқий бўлмаса ёки аудитор прогнозлашган молиявий маълумотлар унинг мўлжалланган фойдаланиши учун номувофиқ бўлади деб ҳисобласа, топшириқни қабул қилмаслиги ёки ундан воз кечиши лозим.**

12. **Аудитор ва мижоз топшириқ шартлари бўйича келишиб олишлари лозим.** Ташкилот ва аудитор иккаласининг манфаатлари учун, аудитор топшириқ билан боғлиқ нотўғри тушунишлардан қочишга ёрдам бериш учун топшириқ хатини юбориши мақсадга мувофиқ. Топшириқ хатида 10-бандда кўрсатилган масалалар ҳамда тахминлар учун ва тахминларни ишлаб чиқишда фойдаланилган барча тегишли маълумотлар ва манба маълумотларини аудиторга тақдим этиш учун раҳбарият жавобгарликлари баён этилади.

Бизнесни билиш

13. **Аудитор прогнозлашган молиявий маълумотларни тайёрлаш учун зарур бўлган барча аҳамиятли тахминлар аниқланганлигини баҳолай олиш учун бизнес ҳақида етарли даражада билимга эга бўлиши лозим.** Аудитор, шунингдек, ташкилотнинг прогнозлашган молиявий маълумотларни тайёрлаш жараёни билан таниш бўлиши керак, масалан, қуйидагиларни кўриб чиқиш орқали:

    - Прогнозлашган молиявий маълумотларни тайёрлаш учун фойдаланиладиган тизим устидан ички назорат ва прогнозлашган молиявий маълумотларни тайёрлаётган шахсларнинг малакаси ва тажрибаси.
    - Раҳбарият тахминларини қўллаб-қувватловчи ташкилот томонидан тайёрланган ҳужжатларнинг характери.
    - Статистик, математик ва компьютер ёрдамида бажариладиган техникалардан фойдаланиш даражаси.
    - Тахминларни ишлаб чиқиш ва қўллаш учун фойдаланиладиган усуллар.
    - Аввалги даврларда тайёрланган прогнозлашган молиявий маълумотларнинг аниқлиги ва аҳамиятли четга чиқишлар сабаблари.

14. **Аудитор ташкилотнинг тарихий молиявий маълумотларига таянишнинг қай даражада оқланганлигини кўриб чиқиши лозим.** Аудитор прогнозлашган молиявий маълумотлар тарихий молиявий маълумотларга мос келадиган асосда тайёрланганлигини баҳолаш ва раҳбарият тахминларини кўриб чиқиш учун тарихий мезон тақдим этиш учун ташкилотнинг тарихий молиявий маълумотлари ҳақида билимга эга бўлиши керак. Аудитор, масалан, тегишли тарихий маълумотлар аудит қилинган ёки таҳлилий текширувдан ўтказилганлигини ва унинг тайёрланишида мақбул ҳисоб тамойиллари фойдаланилганлигини аниқлаши керак бўлади.

15. Агар аввалги давр тарихий молиявий маълумотлари бўйича аудит ёки таҳлилий текшириш ҳисоботи модификация қилинмаган хулосадан бошқача бўлса ёки ташкилот бошланғич босқичда бўлса, аудитор

атрофдаги фактларни ва прогнозлашган молиявий маълумотларни текширишга таъсирини кўриб чиқиши лозим.

Қамраб олинган давр

16. **Аудитор прогнозлашган молиявий маълумотлар томонидан қамраб олинган вақт даврини кўриб чиқиши лозим.** Қамраб олинган давр узунлиги ошиб бориши билан тахминлар кўпроқ тахминий бўлиб қолади, чунки бу давр узайган сайин, раҳбариятнинг энг тўғри ҳисобланган тахминларни ишлаб чиқиш қобилияти камаяди. Бу давр раҳбариятнинг тахминлар учун оқилона асоси мавжуд бўлган вақтдан узоқ бўлмаслиги лозим. Қуйидагилар аудиторнинг прогнозлашган молиявий маълумотлар томонидан қамраб олинган вақт даврини кўриб чиқишида аҳамиятли бўлган омиллардан баъзиларидир:

- Операцион цикл, масалан, йирик қурилиш лойиҳаси ҳолатида, лойиҳани тугаллаш учун керак бўлган вақт қамраб олинган даврни белгилаб бериши мумкин.
- Тахминларнинг ишончлилик даражаси, масалан, агар ташкилот янги маҳсулот киритаётган бўлса, прогнозлашган даври қисқа бўлиши ва ҳафталар ёки ойлар каби кичик сегментларга бўлиниши мумкин. Аксинча, агар ташкилотнинг ягона бизнеси узоқ муддатли ижара шартномаси бўйича мулкка эгалик қилиш бўлса, нисбатан узоқ прогнозлашган давр оқилона бўлиши мумкин.
- Фойдаланувчиларнинг эҳтиёжлари, масалан, прогнозлашган молиявий маълумотлар кредитни қайтариш учун етарли маблағларни яратиш учун зарур бўлган вақт даври учун кредит олиш бўйича ариза билан боғлиқ ҳолда тайёрланиши мумкин. Ёки, маълумот инвесторлар учун облигациялар сотилиши билан боғлиқ ҳолда, кейинги даврда тушумларнинг мўлжалланган фойдаланишини кўрсатиш учун тайёрланиши мумкин.

Текшириш тартиб-таомиллари

17. **Текшириш тартиб-таомилларининг характери, муддати ва кўламини аниқлашда, аудиторнинг мулоҳазалари қуйидагиларни ўз ичига олиши лозим:**

    (a) **Муҳим бузиб кўрсатиш эҳтимоллиги;**

    (b) **Ҳар қандай аввалги топшириқлар давомида олинган билим;**

    (c) **Прогнозлашган молиявий маълумотларни тайёрлаш бўйича раҳбариятнинг малакаси;**

    (d) **Прогнозлашган молиявий маълумотлар раҳбариятнинг мулоҳазаси таъсирига қай даражада учраши; ва**

    (e) **Таянч маълумотларнинг етарлилиги ва ишончлилиги.**

18. Аудитор раҳбариятнинг энг тўғри ҳисобланган тахминларини қўллаб-қувватловчи далилларнинг манбаси ва ишончлилигини баҳолаши лозим. Бундай тахминларни қўллаб-қувватловчи етарли ва муносиб далиллар ички ва ташқи манбалардан олиниши керак, шу жумладан тахминларни тарихий маълумотлар нуқтаи назаридан кўриб чиқиш ва улар ташкилотнинг имкониятлари доирасидаги режаларга асосланганлигини баҳолаш.

19. Аудитор фаразий тахминлар қўлланилганда, бундай тахминларнинг барча аҳамиятли оқибатлари ҳисобга олинганлигини кўриб чиқиши лозим. Масалан, агар сотувлар ташкилотнинг жорий ишлаб чиқариш қувватидан ошиб кетиши тахмин қилинса, прогнозлашган молиявий маълумотлар қўшимча ишлаб чиқариш қувватига зарур инвестицияларни ёки кутилаётган сотувларни қондиришнинг муқобил усуллари харажатларини, масалан ишлаб чиқаришни субконтрактлаш ҳисобидан, ўз ичига олиши керак.

20. Фаразий тахминларни қўллаб-қувватловчи далилларни олиш талаб қилинмаса ҳам, аудитор улар прогнозлашган молиявий маълумотларнинг мақсадига мос эканлигига ва уларнинг очиқ тарзда ҳақиқий бўлмаганлигига ишониш учун сабаб йўқлигига қаноат ҳосил қилиши керак.

21. Аудитор прогнозлашган молиявий маълумотлар раҳбариятнинг тахминларидан тўғри тайёрланганлигига қаноат ҳосил қилиши керак, масалан, қайта ҳисоблаш каби ҳужжатларни текшириш ва ички изчилликни кўриб чиқиш орқали, яъни раҳбарият амалга оширмоқчи бўлган ҳаракатлар бир-бирига мос келиши ва фоиз ставкалари каби умумий ўзгарувчиларга асосланган миқдорларни аниқлашда номувофиқликлар йўқлиги.

22. Аудитор ўзгаришларга алоҳида сезгир бўлган соҳалар прогнозлашган молиявий маълумотларда кўрсатилган натижаларга муҳим таъсир қилиш даражасига эътибор қаратиши лозим. Бу аудитор муносиб далилларни қидириш даражасига таъсир қилади. Бу шунингдек, аудиторнинг маълумотларни ёритиб беришнинг мувофиқлиги ва етарлилигини баҳолашига ҳам таъсир қилади.

23. Прогнозлашган молиявий маълумотларнинг бир ёки бир нечта элементларини, масалан алоҳида молиявий ҳисоботни текшириш топшириғида, аудитор молиявий ҳисоботлардаги бошқа компонентлар ўртасидаги ўзаро боғлиқликни кўриб чиқиши муҳим.

24. Жорий даврнинг ўтган қисми прогнозлашган молиявий маълумотларга киритилган ҳолда, аудитор тарихий маълумотларга қўлланилиши керак бўлган тартиб-таомиллар даражасини кўриб чиқиши лозим. Тартиб-таомиллар ҳолатларга қараб ўзгариши мумкин, масалан, прогнозлашган даврнинг қанча қисми ўтган.

25. **Аудитор раҳбариятдан прогнозлашган молиявий маълумотларнинг мўлжалланган фойдаланиши, аҳамиятли раҳбарият тахминларининг тўлиқлиги ва раҳбариятнинг прогнозлашган молиявий маълумотлар учун жавобгарлигини қабул қилиши тўғрисида ёзма баёнотларни олиши лозим.**

Тақдим этиш ва маълумотларни ёритиб бериш

26. Прогнозлашган молиявий маълумотларнинг тақдимоти ва маълумотларни ёритиб беришни баҳолашда, тегишли қонунлар, қоидалар ёки профессионал стандартларнинг ҳар қандай махсус талабларидан ташқари, аудитор қуйидагиларни кўриб чиқиши лозим:

    (a) Прогнозлашган молиявий маълумотларнинг тақдимоти фойдали ва чалғитувчи эмаслиги;

    (b) Ҳисоб сиёсати прогнозлашган молиявий маълумотларга изоҳларда аниқ ёритиб берилганлиги;

    (c) Тахминлар прогнозлашган молиявий маълумотларга изоҳларда етарли даражада ёритиб берилганлиги. Тахминлар раҳбариятнинг энг тўғри ҳисобланган тахминларини ифодалайдими ёки фаразийми, аниқ бўлиши керак, ва тахминлар муҳим соҳаларда қилинганда ва юқори даражадаги ноаниқликка дучор бўлганда, бу ноаниқлик ва натижаларнинг сезгирлиги етарли даражада ёритиб берилиши лозим;

    (d) Прогнозлашган молиявий маълумотлар қайси санада тайёрланганлиги ёритиб берилганлиги. Раҳбарият тахминлар шу санага мос эканлигини тасдиқлаши керак, ҳатто асосидаги маълумотлар маълум вақт давомида тўпланган бўлса ҳам;

    (e) Прогнозлашган молиявий маълумотларда кўрсатилган натижалар диапазон шаклида ифодаланган бўлса, диапазондаги нуқталарни белгилаш асоси аниқ кўрсатилганлиги ва диапазон бир томонлама ёки чалғитувчи усулда танланмаганлиги; ва

    (f) Энг сўнгги тарихий молиявий ҳисоботлардан бери ҳисоб сиёсатидаги ҳар қандай ўзгариш ёритиб берилганлиги, унинг сабаби ва прогнозлашган молиявий маълумотларга таъсири билан бирга.

Прогнозлашган молиявий маълумотларни текшириш ҳақида хулоса

27. **Аудиторнинг прогнозлашган молиявий маълумотларни текшириш ҳақидаги хулоса қуйидагиларни ўз ичига олиши лозим:**

    (a) **Сарлавҳа;**

    (b) **Қабул қилувчи;**

    (c) **Прогнозлашган молиявий маълумотларни идентификация қилиш;**

    (d) **Прогнозлашган молиявий маълумотларни текширишга тегишли** ИТХС **ёки тегишли миллий стандартлар ёки амалиётларга ҳавола;**

    (e) **Раҳбарият прогнозлашган молиявий маълумотлар, шу жумладан унинг асосида ётувчи тахминлар учун масъул эканлиги тўғрисида баёнот;**

    (f) **Қўлланиладиган ҳолларда, прогнозлашган молиявий маълумотларнинг мақсади ва/ёки чекланган тарқатилишига ҳавола;**

    (g) **Тахминлар прогнозлашган молиявий маълумотлар учун оқилона асос тақдим этиш-этмаслиги бўйича салбий ишонч баёноти;**

    (h) **Прогнозлашган молиявий маълумотлар тахминлар асосида тўғри тайёрланганлиги ва тегишли молиявий ҳисобот концептуал асосларига мувофиқ тақдим этилганлиги тўғрисида фикр;**

    (i) **Прогнозлашган молиявий маълумотларда кўрсатилган натижаларнинг натижадорлиги тўғрисида тегишли огоҳлантиришлар;**

    (j) **Ҳисобот санаси, бу тартиб-таомиллар тугалланган сана бўлиши лозим;**

    (k) **Аудиторнинг манзили; ва**

    (l) **Имзо.**

    (m) **Бундай хулоса:**

        - Тахминларни қўллаб-қувватловчи далилларни текшириш асосида, аудиторда тахминлар прогнозлашган молиявий маълумотлар учун оқилона асос тақдим этмайди деб ҳисоблашга сабаб

бўладиган бирор нарса аудиторнинг эътиборига тушган-тушмаганлигини баён этади.

- Прогнозлашган молиявий маълумотлар тахминлар асосида тўғри тайёрланганлиги ва тегишли молиявий ҳисобот концептуал асосларига мувофиқ тақдим этилганлиги тўғрисида фикр билдиради.

- Қуйидагиларни баён этади:

  - Ҳақиқий натижалар прогнозлашган молиявий маълумотлардан фарқ қилиши эҳтимоли бор, чунки кутилаётган ҳодисалар кўпинча кутилганидек содир бўлмайди ва четланиш муҳим бўлиши мумкин. Шунингдек, прогнозлашган молиявий маълумотлар диапазон шаклида ифодаланган бўлса, ҳақиқий натижалар бу диапазон ичига тушиши ҳақида ҳеч қандай кафолат бўлиши мумкин эмаслиги баён этилади; ва

  - Прогноз бериш ҳолатида, прогнозлашган молиявий маълумотлар (мақсадни кўрсатади) учун тайёрланган бўлиб, келажакдаги ҳодисалар ва раҳбарият ҳаракатлари ҳақидаги, албатта содир бўлиши кутилмайдиган, фаразий тахминларни ўз ичига олган тахминлар тўпламидан фойдаланилган. Шунга кўра, ўқувчиларга прогнозлашган молиявий маълумотлар кўрсатилган мақсаддан бошқа мақсадларда ишлатилмаслиги ҳақида огоҳлантириш берилади.

28. Қуйида прогноз қилиш бўйича модификация қилинмаган хулосадан олинган кўчирма мисоли келтирилган:

"Биз прогноз қилишни[1] прогнозлашган молиявий маълумотларни текширишга тааллуқли Ишончни таъминлаш бўйича халқаро стандартга мувофиқ текширдик. Раҳбарият прогноз қилиш, шу жумладан, Х-изоҳда баён этилган унинг асосида ётувчи тахминлар учун масъулдир.

Тахминларни қўллаб-қувватловчи далилларни текширишимиз асосида, бу тахминлар прогноз қилиш учун оқилона асос тақдим этмайди деб ҳисоблашимизга сабаб бўладиган ҳеч нарса бизнинг эътиборимизга тушмади. Бундан ташқари, бизнинг фикримизча, прогноз қилиш тахминлар асосида тўғри тайёрланган ва ... га[2] мувофиқ тақдим этилган.

Ҳақиқий натижалар прогноз қилишдан фарқ қилиши эҳтимоли бор, чунки кутилаётган ҳодисалар кўпинча кутилганидек содир бўлмайди ва четланиш муҳим бўлиши мумкин."

29. Қуйида прогноз бериш бўйича модификацияланмаган ҳисоботдан олинган кўчирма мисоли келтирилган:

"Биз прогноз беришни[3] прогнозлашган молиявий маълумотларни текширишга тааллуқли Ишончни таъминлаш бўйича халқаро стандартга мувофиқ текширдик. Раҳбарият прогноз бериш, шу жумладан, Х-изоҳда баён этилган унинг асосида ётувчи тахминлар учун масъулдир.

Бу прогноз бериш (мақсадни тавсифлайди) учун тайёрланган. Ташкилот бошланғич босқичда бўлгани сабабли, прогноз бериш келажакдаги ҳодисалар ва раҳбарият ҳаракатлари ҳақидаги, албатта содир бўлиши кутилмайдиган, фаразий тахминларни ўз ичига олган тахминлар тўпламидан фойдаланган ҳолда тайёрланган. Шунга кўра, ўқувчиларга бу прогноз бериш юқорида тавсифланган мақсаддан бошқа мақсадлар учун мос бўлмаслиги мумкинлиги ҳақида огоҳлантириш берилади.

Тахминларни қўллаб-қувватловчи далилларни текширишимиз асосида, (фаразий тахминларни кўрсатади ёки уларга ҳавола қилади) назарда тутилган ҳолда, бизнинг эътиборимизга бу тахминлар прогноз бериш учун оқилона асос тақдим этмайди деб ҳисоблашимизга сабаб бўладиган ҳеч нарса тушмади. Бундан ташқари, бизнинг фикримизча, прогноз бериш тахминлар асосида тўғри тайёрланган ва ... га[4] мувофиқ тақдим этилган.

Юқорида тавсифланган фаразий тахминлар остидаги кутилаётган ҳодисалар содир бўлса ҳам, ҳақиқий натижалар прогноз беришдан фарқ қилиши эҳтимоли бор, чунки бошқа кутилаётган ҳодисалар кўпинча кутилганидек содир бўлмайди ва четланиш муҳим бўлиши мумкин.

30. **Агар аудитор прогнозлашган молиявий маълумотларнинг тақдимоти ва маълумотларни ёритиб бериш етарли эмас деб ҳисобласа, аудитор прогнозлашган молиявий маълумотлар ҳақидаги хулосасида шартли ёки салбий фикр билдириши ёки тегишли равишда топшириқдан воз кечиши лозим. Мисол сифатида, молиявий маълумотларда жуда сезгир бўлган тахминларнинг оқибатлари етарли даражада ёритиб берилмаган ҳолатни келтириш мумкин.**

---

[1] Ташкилотнинг номи, прогноз томонидан қамраб олинган давр ва саҳифа рақамларига ҳавола қилиш ёки алоҳида ҳисоботларни идентификация қилиш каби тегишли идентификацияни киритинг.

[2] Тегишли молиявий ҳисобот тузиш асосларини кўрсатинг.

[3] Ташкилотнинг номи, прогноз томонидан қамраб олинган давр ва саҳифа рақамларига ҳавола қилиш ёки алоҳида ҳисоботларни идентификация қилиш каби тегишли идентификацияни киритинг.

[4] 2-изоҳга қаранг.

31. **Агар аудитор бир ёки бир нечта аҳамиятли тахминлар энг тўғри ҳисобланган тахминлар асосида тайёрланган прогнозлашган молиявий маълумотлар учун оқилона асос тақдим этмайди деб ҳисобласа ёки бир ёки бир нечта аҳамиятли тахминлар фаразий тахминларни ҳисобга олган ҳолда прогнозлашган молиявий маълумотлар учун оқилона асос тақдим этмайди деб ҳисобласа, аудитор прогнозлашган молиявий маълумотлар ҳақидаги ҳисоботида салбий фикр билдириши ёки топшириқдан воз кечиши лозим.**

32. **Агар текшириш шароитларда зарур деб ҳисобланган бир ёки бир нечта тартиб-таомилларни қўллашга тўсқинлик қиладиган ҳолатлар таъсирида бўлса, аудитор топшириқдан воз кечиши ёки фикр билдиришдан воз кечиши ва прогнозлашган молиявий маълумотлар бўйича хулосада қўллаш доираси чекланганлигини тавсифлаши лозим.**

3402-СОН ИШОНЧНИ ТАЪМИНЛАШ БЎЙИЧА ТОПШИРИҚЛАРИНИНГ ХАЛҚАРО СТАНДАРТИ ХИЗМАТ КЎРСАТУВЧИ ТАШКИЛОТДАГИ НАЗОРАТ ВОСИТАЛАРИ БЎЙИЧА ИШОНЧНИ ТАЪМИНЛАЙДИГАН ХУЛОСАЛАР

(Хизмат аудиторларининг 2011 йил 15 июндан кейин тугайдиган даврларни қамраб олувчи ишончни таъминлайдиган хулосалар учун амал қилади)

МУНДАРИЖА

Банд

Кириш

ИТХСнинг қўллаш доираси ... 1–6

Кучга кириш санаси ... 7

Мақсадлар ... 8

Таърифлар ... 9

Талаблар

3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) ... 10

Ахлоқий талаблар ... 11

Раҳбарият ва бошқарув учун масъул шахслар ... 12

Топшириқни қабул қилиш ва давом эттириш ... 13–14

Мезонларнинг мувофиқлигини аниқлаш ... 15–18

Муҳимлик ... 19

Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизимини тушуниб олиш ... 20

Тавсиф бўйича далиллар олиш ... 21–22

Назорат воситалари лойиҳаси бўйича далиллар олиш ... 23

Назорат воситаларининг операцион самарадорлиги бўйича далиллар олиш ... 24–29

Ички аудит функциясининг иши ... 30–37

Ёзма баёнотлар ... 38–40

Бошқа маълумотлар ... 41–42

Кейинги ҳодисалар ... 43–44

Ҳужжатлаштириш ... 45–52

Хизмат кўрсатувчи аудиторнинг ишончни таъминлайдиган хулосани тайёрлаш ... 53–55

Бошқа хабар қилиш мажбуриятлари ... 56

Стандартни қўллаш ва бошқа изоҳловчи материаллар

ИТХСнинг қўллаш доираси ... A1–A2

Таърифлар ... A3–A4

Ахлоқий талаблар ... A5

Раҳбарият ва бошқарув учун масъул шахслар ... A6

Қабул қилиш ва давом эттириш ... A7–A12

Мезонларнинг мувофиқлигини баҳолаш ... A13–A15

Муҳимлик ... A16–A18

Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизимини тушуниб олиш ... A19–A20

Тавсиф бўйича далиллар олиш ... A21–A24

Назорат воситалари лойиҳаси бўйича далиллар олиш ... A25–A27

Назорат воситаларининг операцион самарадорлиги бўйича далиллар олиш ... A28–A36

Ички аудит функциясининг иши ... A37–A41

Ёзма баёнотлар ... A42–A43

Бошқа маълумотлар ... A44–A45

Ҳужжатлаштириш ... A46

Хизмат кўрсатувчи аудиторнинг ишончни таъминлайдиган хулосани тайёрлаш ... A47–A52

ХИЗМАТ КЎРСАТУВЧИ ТАШКИЛОТДАГИ НАЗОРАТ ВОСИТАЛАРИ БЎЙИЧА ИШОНЧНИ ТАЪМИНЛАЙДИГАН ХУЛОСАЛАР
Бошқа хабар қилиш мажбуриятлари..... A53
1-илова: Хизмат кўрсатувчи ташкилот баёнотлари намуналари
2-илова: Хизмат аудиторининг ишончни таъминлаш бўйича хулосалари намуналари
3-илова: Хизмат аудиторининг модификцияланган ишончни таъминлаш бўйича хулосалари намуналари

3402-сон ИТХС "Хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситалари бўйича ишончни таъминлайдиган хулосалар", "Сифат бошқаруви, аудит, таҳлилий текширув, бошқа ишончни таъминлайдиган хулосалар ва турдош хизматлар бўйича халқаро баёнотларга кириш" билан биргаликда ўқилиши лозим.

Кириш

ИТХСнинг қўллаш доираси

1. Ушбу Ишончни таъминловчи топшириқларнинг халқаро стандарти (ИТХС) амалиётчи томонидан фойдаланувчи ташкилотлар ва уларнинг аудиторлари томонидан фойдаланиш учун хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситалари ҳақида хулоса тақдим этиш мақсадида амалга ошириладиган ишонч топшириқларига тегишлидир. Бу хизмат кўрсатувчи ташкилот фойдаланувчи ташкилотларга хизмат кўрсатади, бу хизмат эса фойдаланувчи ташкилотларнинг молиявий ҳисобот тузишга оид ички назоратига тааллуқли бўлиши эҳтимоли мавжуд. У 402-сон АХСни тўлдиради, чунки ушбу ИТХС асосида тайёрланган хулосалар 402-сон АХС доирасида муносиб далилларни тақдим этиш имкониятига эга. (А1-бандга қаранг)

2. Ишончни таъминловчи топшириқларининг халқаро асослари (Ишонч асослари) ишонч топшириғи "оқилона ишончни таъминлаш бўйича" топшириқ ёки "чекланган ишончни таъминлаш бўйича" топшириқ бўлиши мумкинлигини ва ишонч топшириғи тасдиқловчи топшириқ ёки "тўғридан-тўғри" топшириқ бўлиши мумкинлигини кўрсатади. Ушбу ИТХС фақат оқилона ишончни таъминлаш бўйича тасдиқловчи топшириқларни тартибга солади.

3. Ушбу ИТХС фақат хизмат кўрсатувчи ташкилот назорат воситаларининг мос лойиҳаси учун масъул бўлганда ёки бошқа тарзда назорат воситаларининг мос лойиҳаси ҳақида баёнот бериш имкониятига эга бўлган ҳолда қўлланилади. Ушбу ИТХС қуйидаги ишончни таъминлаш бўйича топшириқларга тегишли эмас:

   (a) Фақат хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситалари тавсифланганидек амал қилинганлиги юзасидан хулоса бериш учун, ёки

   (b) Фойдаланувчи ташкилотларнинг молиявий ҳисобот тузишга оид ички назоратига тааллуқли бўлиши эҳтимоли мавжуд бўлган хизматларга тегишли бўлмаган хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситалари ҳақида хулоса бериш учун (масалан, фойдаланувчи ташкилотларнинг ишлаб чиқариш ёки сифат назоратига таъсир қилувчи назорат воситалари). Бироқ, ушбу ИТХС 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) асосида амалга ошириладиган бундай топшириқлар учун баъзи кўрсатмаларни тақдим этади. (А2-бандга қаранг)

4. Назорат воситалари бўйича ишончни таъминлайдиган хулосани тақдим этишдан ташқари, хизмат аудиторидан қуйидаги каби хулосаларни тақдим этиш ҳам сўралиши мумкин, лекин улар ушбу ИТХС да кўриб чиқилмайди:

   (a) Хизмат кўрсатувчи ташкилот томонидан юритиладиган фойдаланувчи ташкилотнинг операциялари ёки қолдиқлари ҳақида хулоса; ёки

   (b) Хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситалари бўйича келишилган тартиб-таомиллар ҳақида хулоса.

Стандартнинг 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган), бошқа профессионал баёнотлар ва бошқа талаблар билан боғлиқлиги

5. Хизмат аудиторидан хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситалари бўйича ишонч топшириқларини бажаришда 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) ва мазкур ИТХСга риоя қилиши талаб этилади. Мазкур ИТХС 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган)ни тўлдиради, лекин унинг ўрнини босмайди, ҳамда хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситалари ҳақида хулоса бериш учун оқилона ишончни таъминлаш бўйича топшириқда 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) қандай қўлланилишини кенгайтиради.

6. 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган)га риоя қилиш, бошқа жиҳатлар қатори, Бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ стандартлари кенгашининг Профессионал бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ кодекси (Халқаро мустақиллик стандартларини ўз ичига олган) (БХАСК Кодекси)нинг ишонч топшириқларига тегишли қоидаларига, ёки камида шунчалик талабчан бўлган бошқа профессионал талабларга, ёки қонун ва қоидалар билан белгиланган талабларга риоя қилишни талаб қилади. Шунингдек, топшириқ раҳбари 1-сон СБХСни, ёки бошқа профессионал талабларни, ёки қонун ёки қоидалардаги камида 1-сон СБХС каби талабчан бўлган талабларни қўллайдиган ташкилотнинг аъзоси бўлишини талаб қилади.

Кучга кириш санаси

7. Ушбу ИТХС хизмат аудиторларининг 2011 йил 15 июндан кейин тугайдиган даврларни қамраб олувчи ишончни таъминлайдиган хулосалар учун амал қилади.

Мақсадлар

8. Хизмат аудиторининг мақсадлари қуйидагилардан иборат:

   (a) Қуйидагилар ҳақида барча муҳим жиҳатларда, мувофиқ мезонларга асосланган ҳолда оқилона ишонч олиш учун:

(i) Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими ҳақидаги тавсифи кўрсатилган давр давомида (ёки 1-турдаги ҳисобот ҳолатида, кўрсатилган санада) ишлаб чиқилган ва амалга оширилган тизимни ҳаққоний тақдим этишини;

(ii) Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифида баён қилинган назорат мақсадларига тегишли назорат воситалари кўрсатилган давр давомида (ёки 1-турдаги ҳисобот ҳолатида, кўрсатилган санада) тўғри ишлаб чиқилганлигини;

(iii) Топшириқ кўламига киритилган бўлса, назорат воситалари хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифида баён қилинган назорат мақсадларига кўрсатилган давр давомида эришилганлиги ҳақида оқилона ишонч таъминлаш учун самарали ишлаганлигини.

(b) Хизмат кўрсатувчи аудиторнинг топилмаларига мувофиқ юқоридаги (a) бандда келтирилган масалалар ҳақида хулоса бериш учун.

Таърифлар

9. Ушбу ИТХС мақсадлари учун, қуйидаги атамалар мазкур маъноларга эга:

(a) Ажратиб чиқариш усули – Суб-хизмат кўрсатувчи ташкилот томонидан тақдим этиладиган хизматларни кўриб чиқиш усули бўлиб, бунда хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифи суб-хизмат кўрсатувчи ташкилот томонидан тақдим этиладиган хизматларнинг характерини ўз ичига олади, лекин ўша суб-хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тегишли назорат мақсадлари ва боғлиқ назорат воситалари хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифидан ва хизмат кўрсатувчи аудиторнинг топшириғи кўламидан чиқарилади. Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифи ва хизмат кўрсатувчи аудиторнинг топшириғи кўлами хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги суб-хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситаларининг самарадорлигини кузатиш учун назорат воситаларини ўз ичига олади, бу хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг суб-хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситалари ҳақидаги ишончни таъминлайдиган хулосани кўриб чиқишини ўз ичига олиши мумкин.

(b) Фойдаланувчи ташкилотнинг тўлдирувчи назорат воситалари – Хизмат кўрсатувчи ташкилот ўз хизматини ишлаб чиқишда фойдаланувчи ташкилотлар томонидан амалга оширилади деб тахмин қилинган назорат воситалари бўлиб, агар хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифида баён қилинган назорат мақсадларига эришиш учун зарур бўлса, ўша тавсифда аниқланади.

(c) Назорат мақсади – Назорат воситаларининг муайян жиҳатининг мақсади ёки ғояси. Назорат мақсадлари назорат воситалари камайтиришга интиладиган рискларга тегишли бўлади.

(d) Хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситалари – Хизмат кўрсатувчи аудиторнинг ишончни таъминлайдиган хулосаси билан қамраб олинган назорат мақсадига эришиш устидан назорат воситалари. (А3 бандга қаранг)

(e) Суб-хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситалари – Назорат мақсадига эришиш ҳақида оқилона ишонч таъминлаш учун суб-хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситалари.

(f) Мезонлар – Асосий предметни баҳолаш ёки ўлчаш учун қўлланиладиган кўрсаткичлар. "Қўлланиладиган мезонлар" муайян топшириқ учун фойдаланиладиган мезонлардир.

(g) Киритиш усули – Суб-хизмат кўрсатувчи ташкилот томонидан тақдим этиладиган хизматларни кўриб чиқиш усули бўлиб, бунда хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифи суб-хизмат кўрсатувчи ташкилот томонидан тақдим этиладиган хизматларнинг характерини ўз ичига олади, ва ўша суб-хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тегишли назорат мақсадлари ва боғлиқ назорат воситалари хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифига ва хизмат кўрсатувчи аудиторнинг топшириғи кўламига киритилади. (А4-бандга қаранг)

(h) Ички аудит функцияси – Ташкилотнинг бошқаруви, рискларни бошқариш ва ички назорат жараёнининг самарадорлигини баҳолаш ва яхшилаш учун мўлжалланган ишонч ва маслаҳат фаолиятларини бажарувчи ташкилот функцияси.

(i) Ички аудиторлар – Ички аудит функциясининг фаолиятларини бажарувчи шахслар. Ички аудиторлар ички аудит бандига ёки шунга тенг функцияга тегишли бўлиши мумкин.

(j) Хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситаларининг тавсифи ва лойиҳаси ҳақида ҳисобот (ушбу ИТХС да "1-турдаги ҳисобот" деб аталади) – Қуйидагиларни ўз ичига оладиган ҳисобот:

(i) Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифи;

(ii) Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг, барча муҳим жиҳатлардан ва мувофиқ мезонларга асосланган ҳолда:

a. Тавсиф кўрсатилган санадаги ишлаб чиқилган ва амалга оширилган хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизимини ҳаққоний тақдим этишини;

b. Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифида баён қилинган назорат мақсадларига тегишли назорат воситалари кўрсатилган санада тўғри ишлаб чиқилганлигини тасдиқловчи ёзма баёноти; ва

(iii) Юқоридаги (ii) a.–b. бандларидаги масалалар ҳақида оқилона ишонч хулосасини ифодаловчи хизмат кўрсатувчи аудиторнинг ишончни таъминлайдиган хулосаси.

(ii) a.–b. юқорида.

(k) Хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситаларининг тавсифи, лойиҳаси ва операцион самарадорлиги ҳақида ҳисобот (ушбу ИТХС да "2-турдаги ҳисобот" деб аталади) – Қуйидагиларни ўз ичига оладиган ҳисобот:

(i) Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифи;

(ii) Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг, барча муҳим жиҳатларда ва мувофиқ мезонларга асосланган ҳолда:

a. Тавсиф кўрсатилган давр давомида ишлаб чиқилган ва амалга оширилган хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизимини ҳаққоний тақдим этишини;

b. Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифида баён қилинган назорат мақсадларига тегишли назорат воситалари кўрсатилган давр давомида тўғри ишлаб чиқилганлигини; ва

c. Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифида баён қилинган назорат мақсадларига тегишли назорат воситалари кўрсатилган давр давомида самарали ишлаганлигини тасдиқловчи ёзма баёноти; ва

(iii) Хизмат кўрсатувчи аудиторнинг ишончни таъминлайдиган хулосаси:

a. Юқоридаги (ii)a.–c. бандлардаги масалалар ҳақида оқилона ишонч хулосасини ифодаловчи; ва

b. Назорат воситаларининг тестлари ва уларнинг натижалари тавсифини ўз ичига оладиган ишончни таъминлайдиган хулосаси.

(l) Хизмат аудитори – Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг илтимосига биноан хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситалари ҳақида ишончни таъминлайдиган хулосани тақдим этувчи амалиётчи.

(m) Хизмат кўрсатувчи ташкилот – Фойдаланувчи ташкилотларга хизмат кўрсатадиган ҳамда молиявий ҳисобот тузишга тегишли бўлган фойдаланувчи ташкилотларнинг ички назоратига алоқадор бўлиши мумкин бўлган учинчи томон ташкилоти (ёки учинчи томон ташкилотининг бир қисми).

(n) Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг баёноти – 9(к)(ii)-бандда кўрсатилган масалалар ҳақидаги ёзма баёнот (ёки 1-тур ҳисоботи ҳолатида 9(ж)(ii)-бандда кўрсатилган масалалар).

(o) Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизими (ёки тизим) – Хизмат кўрсатувчи ташкилот томонидан фойдаланувчи ташкилотларга хизмат аудиторининг ишончни таъминлайдиган хулосага киритилган хизматларни кўрсатиш учун ишлаб чиқилган ва жорий этилган сиёсатлар ва тартиб-таомиллар. Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими ҳақидаги тавсифи қуйидагиларни аниқлашни ўз ичига олади: қамраб олинган хизматлар; давр, ёки 1-тур ҳисоботи ҳолатида, тавсиф тегишли бўлган сана; назорат мақсадлари; ва тегишли назорат воситалари.

(p) Қўшимча хизмат кўрсатувчи ташкилот – Бошқа хизмат кўрсатувчи ташкилот томонидан фойдаланувчи ташкилотларга молиявий ҳисобот тузишга тегишли бўлган ички назоратига алоқадор бўлиши мумкин бўлган хизматларнинг бир қисмини бажариш учун фойдаланиладиган хизмат кўрсатувчи ташкилот.

(q) Назорат воситаларини тестдан ўтказиш – Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифида кўрсатилган назорат мақсадларига эришишда назорат воситаларининг операцион самарадорлигини баҳолаш учун мўлжалланган тартиб-таомил.

(r) Фойдаланувчи аудитор – Фойдаланувчи ташкилотнинг молиявий ҳисоботларини аудит қиладиган ва хулоса берадиган аудитор.

(s) Фойдаланувчи ташкилот – Хизмат кўрсатувчи ташкилотдан фойдаланадиган ташкилот.

Талаблар

3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган)

10. Хизмат аудитори ушбу ИТХС талабларига ва 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) талабларига риоя қилмагунча ушбу ИТХСга мувофиқликни тасдиқламаслиги лозим.

Ахлоқий талаблар

11. Хизмат аудитори ишонч топшириқларига тегишли БХАСК Кодексининг қоидаларига ёки камида шунчалик талабчан бўлган бошқа профессионал талабларга ёки қонун ёки норматив ҳужжатлар билан белгиланган талабларга риоя қилиши лозим. (А5-бандга қаранг)

Раҳбарият ва бошқарув учун масъул шахслар

12. Ушбу ИТХС хизмат аудиторидан хизмат кўрсатувчи ташкилотдан сўровни, тасдиқларни сўрашни, мулоқот қилишни ёки бошқача тарзда ўзаро мулоқотда бўлишни талаб қилганда, хизмат аудитори хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг раҳбарияти ёки бошқарув тузилмаси ичида ким билан ўзаро муносабатда бўлиш кераклигини аниқлаши лозим. Бунда қайси шахс(лар) тегишли масалалар учун зарур жавобгарликка эга эканлиги ва бу масалалар ҳақида етарли билимга эга эканлигини ҳисобга олиш зарур. (А6-бандга қаранг)

Топшириқни қабул қилиш ва давом эттириш

13. Топшириқни қабул қилишга ёки давом эттиришга розилик беришдан олдин, хизмат аудитори қуйидагиларни амалга ошириши лозим:

    (a) Қуйидагиларни аниқлаш:

        (i) Хизмат аудитори топшириқни бажариш учун зарур имкониятларга ва малакага эга эканлигини; (А7-бандга қаранг)

        (ii) Амалиётчи хизмат кўрсатувчи ташкилот томонидан ўз тизимининг тавсифини тайёрлаш учун қўлланилиши кутилаётган мезонлар мувофиқ эканлигини ва бу мезонлар фойдаланувчи ташкилотлар ва уларнинг аудиторлари учун мавжуд бўлишини; ва

        (iii) Топшириқнинг кўлами ва хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифи шу даражада чекланмаганлигини, яъни улар фойдаланувчи ташкилотлар ва уларнинг аудиторлари учун фойдали бўлмай қолмаслигини.

    (b) Хизмат кўрсатувчи ташкилот қуйидаги жавобгарликларни тан олиши ва тушунишини тасдиқловчи келишувни олиш:

        (i) Ўз тизимининг тавсифини ва унга илова қилинган хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг баёнотини тайёрлаш, шу жумладан бу тавсиф ва баёнотнинг тўлиқлиги, аниқлиги ва тақдим этиш усулини ҳам; (А8-бандга қаранг)

        (ii) Ўз тизими тавсифига илова қилинган хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг баёноти учун оқилона асосга эга бўлиш; (А9-бандга қаранг)

        (iii) Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг баёнотида ўз тизимининг тавсифини тайёрлаш учун фойдаланган мезонларни кўрсатиш;

        (iv) Ўз тизимининг тавсифида қуйидагиларни кўрсатиш:

            a. Назорат мақсадларини; ва

            b. Улар қонун ёки норматив ҳужжатлар билан, ёки бошқа томон (масалан, фойдаланувчилар гуруҳи ёки профессионал орган) тарафидан белгиланган бўлса, уларни белгилаган томонни;

        (v) Ўз тизими тавсифида кўрсатилган назорат мақсадларига эришишга таҳдид солувчи рискларни аниқлаш, ҳамда бу рисклар тизим тавсифида кўрсатилган назорат мақсадларига эришишга тўсқинлик қилмаслиги учун оқилона ишончни таъминлаш мақсадида назорат воситаларини ишлаб чиқиш ва жорий этиш, шу тариқа кўрсатилган назорат мақсадларига эришиш учун жавобгарлик; ва (А10-бандга қаранг)

        (vi) Хизмат аудиторига қуйидагиларни тақдим қилиш:

            a. Хизмат кўрсатувчи ташкилот хабардор бўлган барча маълумотларга, масалан ёзувлар, ҳужжатлар ва бошқа масалалар, шу жумладан хизмат даражаси бўйича келишувларга, агар булар хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизими тавсифи ва унга илова қилинган хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг баёнотига тегишли бўлса;

            b. Хизмат аудитори ишонч топшириғи мақсадида хизмат кўрсатувчи ташкилотдан сўраши мумкин бўлган қўшимча маълумотларга; ва

            c. Хизмат аудитори далил олиш учун зарур деб ҳисоблаган хизмат кўрсатувчи ташкилот ичидаги шахсларга чекловсиз кириш имкониятига.

Топшириқ шартларидаги ўзгаришни қабул қилиш

14. Агар хизмат кўрсатувчи ташкилот топшириқ якунланишидан олдин топшириқ кўламини ўзгартиришни сўраса, хизмат аудитори ўзгариш учун оқилона асос мавжудлигига ишонч ҳосил қилиши лозим. (А11-А12-бандларга қаранг)

Мезонларнинг мувофиқлигини аниқлаш

15. Хизмат аудитори хизмат кўрсатувчи ташкилот ўз тизимининг тавсифини тайёрлашда, назорат воситалари тўғри ишлаб чиқилганлигини баҳолашда ва, 2-тур ҳисоботи ҳолатида, назорат воситалари самарали ишлаётганлигини баҳолашда мувофиқ мезонлардан фойдаланганлигини аниқлаши лозим.

16. Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифини баҳолаш учун мезонларнинг мослигини аниқлашда, хизмат аудитори мезонлар камида қуйидагиларни ўз ичига олишини аниқлаши лозим:

    (a) Тавсиф хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизими қандай ишлаб чиқилганлиги ва жорий этилганлигини акс эттиришини, шу жумладан, тегишли равишда:

        (i) Кўрсатиладиган хизматлар турларини, шу жумладан, тегишли равишда, қайта ишланадиган операциялар турларини;

        (ii) Хизматлар кўрсатиладиган тартиб-таомилларни, ҳам ахборот технологиялари, ҳам қўлда бажариладиган тизимларда, шу жумладан, тегишли равишда, операциялар бошланиши, қайд этилиши, қайта ишланиши, зарур бўлганда тўғриланиши ва фойдаланувчи ташкилотлар учун тайёрланган ҳисоботлар ва бошқа маълумотларга ўтказилиши тартиб-таомилларини

        (iii) Операцияларни бошлаш, қайд этиш, қайта ишлаш ва хулоса беришда фойдаланиладиган тегишли ёзувлар ва қўллаб-қувватловчи маълумотлар, шу жумладан, керак бўлганда бухгалтерия ёзувлари, қўллаб-қувватловчи маълумотлар ва махсус ҳисоблар; бу нотўғри маълумотларни тузатишни ва маълумотлар фойдаланувчи ташкилотлар учун тайёрланган ҳисоботлар ва бошқа маълумотларга қандай ўтказилишини ўз ичига олади;

        (iv) Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизими операциялардан ташқари муҳим ҳодисалар ва шароитларни қандай ҳал қилиши;

        (v) Фойдаланувчи ташкилотлар учун ҳисоботлар ва бошқа маълумотларни тайёрлаш учун фойдаланиладиган жараён;

        (vi) Белгиланган назорат мақсадлари ва ушбу мақсадларга эришиш учун ишлаб чиқилган назорат воситалари;

        (vii) Назорат воситалари лойиҳасида кўзда тутилган фойдаланувчи ташкилотнинг тўлдирувчи назорат воситалари; ва

        (viii) Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг назорат муҳити, рискларни баҳолаш жараёни, ахборот тизими (тегишли бизнес жараёнлари билан бирга) ва коммуникация, назорат фаолиятлари ва мониторинг назорат воситаларининг кўрсатилаётган хизматларга тегишли бўлган бошқа жиҳатлари.

    (b) 2-тур ҳисоботи ҳолатида, тавсифга хизмат кўрсатувчи ташкилот тизимида тавсиф қамраб олган давр мобайнида юз берган ўзгаришларнинг тегишли тафсилотлари киритилган ёки киритилмаганлиги.

    (c) Тавсиф тавсифланаётган хизмат кўрсатувчи ташкилот тизимининг қамрови доирасига тегишли маълумотларни тушириб қолдириши ёки бузиб кўрсатиши, бунда тавсиф фойдаланувчи ташкилотларнинг кенг доираси ва уларнинг аудиторларининг умумий эҳтиёжларини қондириш учун тайёрланганлиги ва шунинг учун ҳар бир алоҳида фойдаланувчи ташкилот ва унинг аудитори ўз муҳитида муҳим деб ҳисоблаши мумкин бўлган хизмат кўрсатувчи ташкилот тизимининг ҳар бир жиҳатини ўз ичига олмаслиги мумкинлиги тан олингани ҳолда.

17. Назорат воситалари лойиҳасини баҳолаш учун мезонларнинг мослигини аниқлашда, хизмат аудитори мезонлар камида қуйидагиларни қамраб олиш ёки олмаслигини аниқлаши лозим:

    (a) Хизмат кўрсатувчи ташкилот ўз тизими тавсифида кўрсатилган назорат мақсадларига эришишга таҳдид соладиган рискларни аниқлаганлиги; ва

    (b) Ўша тавсифда аниқланган назорат воситалари, агар тавсифланганидек ишлаётган бўлса, бу рисклар кўрсатилган назорат мақсадларига эришишга тўсқинлик қилмаслиги ҳақида оқилона ишонч тақдим эта олиши.

18. Кўрсатилган ва тавсифда аниқланган назорат мақсадларига эришиш ҳақида оқилона ишонч тақдим этишда назорат воситаларининг операцион самарадорлигини баҳолаш учун мезонларнинг мослигини аниқлашда, хизмат аудитори мезонлар камида қуйидагиларни қамраб олиш-олмаслигини аниқлаши лозим: назорат воситалари белгиланган давр давомида лойиҳа қилинганидек изчил равишда қўлланилган-қўлланилмаганлигини. Бу қўлда бажариладиган назорат воситалари тегишли компетенция ва ваколатга эга шахслар томонидан қўлланилган ёки

қўлланилмаганлигини ҳам ўз ичига олади.

Муҳимлик

19. Топшириқни режалаштириш ва бажаришда, хизмат аудитори тавсифнинг ҳаққоний тақдимоти, назорат воситалари лойиҳасининг мослиги ва, 2-тур ҳисоботи ҳолатида, назорат воситаларининг операцион самарадорлиги нуқтаи назаридан муҳимликни кўриб чиқиши лозим. (А16–А18-бандларга қаранг)

Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизимини тушуниб олиш

20. Хизмат аудитори хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизимини, шу жумладан топшириқ қамровига киритилган назорат воситаларини тушуниб олиши лозим. (А19–А20-бандларга қаранг)

Тавсиф бўйича далиллар олиш

21. Хизмат аудитори хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифини олиши ва ўқиши лозим, ҳамда топшириқ қамровига киритилган тавсифнинг ўша жиҳатлари ҳаққоний тақдим этилганлигини, шу жумладан қуйидагиларни баҳолаши лозим: (А21–А22-бандларга қаранг)

    (a) Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифида кўрсатилган назорат мақсадлари шароитларда оқилоналиги; (А23-бандга қаранг)

    (b) Ўша тавсифда аниқланган назорат воситалари жорий қилинганлиги;

    (c) Фойдаланувчи ташкилотнинг тўлдирувчи назорат воситалари, агар мавжуд бўлса, етарлича тавсифланганлиги; ва

    (d) Суб-хизмат кўрсатувчи ташкилот томонидан кўрсатиладиган хизматлар, агар мавжуд бўлса, етарлича тавсифланганлиги, шу жумладан уларга нисбатан қамраб олувчи метод ёки ажратиб чиқариш методи қўлланилганлиги.

22. Хизмат аудитори сўровлар билан биргаликда бошқа тартиб-таомиллар орқали хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизими жорий қилинган ёки қилинмаганлигини аниқлаши лозим. Бу бошқа тартиб-таомиллар хизмат кўрсатувчи ташкилот тизимининг ишлаш тарзини ва назорат воситалари қандай қўлланилишини кузатиш ҳамда ёзувлар ва бошқа ҳужжатларни текширишни ўз ичига олиши лозим. (А24-бандга қаранг)

Назорат воситалари лойиҳаси бўйича далиллар олиш

23. Хизмат аудитори хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифида кўрсатилган назорат мақсадларига эришиш учун зарур бўлган хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситаларини аниқлаши лозим ва ўша назорат воситалари тегишли равишда ишлаб чиқилганлигини баҳолаши лозим. Бу аниқлаш қуйидагиларни ўз ичига олиши лозим: (А25–А27-бандларга қаранг)

    (a) Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифида кўрсатилган назорат мақсадларига эришишга таҳдид соладиган рискларни аниқлаш; ва

    (b) Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифида аниқланган назорат воситаларининг ўша рисклар билан боғлиқлигини баҳолаш.

Назорат воситаларининг операцион самарадорлиги бўйича далиллар олиш

24. 2-тур ҳисоботини тақдим этишда, хизмат аудитори хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифида кўрсатилган назорат мақсадларига эришиш учун зарур деб аниқланган назорат воситаларини тестдан ўтказиши лозим ва давр давомида уларнинг операцион самарадорлигини баҳолаши лозим. Олдинги даврларда назорат воситаларининг қониқарли ишлаши ҳақида олдинги топшириқларда олинган далиллар, ҳатто улар жорий даврда олинган далиллар билан тўлдирилса ҳам, тестларни камайтириш учун асос бўлиб хизмат қилмайди. (А28–А32-бандларга қаранг)

25. Назорат воситаларини тестдан ўтказишни ишлаб чиқиш ва бажаришда, хизмат аудитори:

    (a) Қуйидагилар ҳақида далиллар олиш учун сўровлар билан биргаликда бошқа тартиб-таомилларни бажариши лозим:

        (i) Назорат воситаси қандай қўлланилганлиги;

        (ii) Назорат воситасининг қай даражада изчил равишда қўлланилганлиги; ва

        (iii) Назорат воситаси ким томонидан ёки қандай воситалар орқали қўлланилганлиги;

    (b) Тестдан ўтказиладиган назорат воситалари бошқа назорат воситаларига (билвосита назорат воситаларига) боғлиқ эканлигини аниқлаши ва, агар шундай бўлса, ўша билвосита назорат воситаларининг операцион самарадорлигини қўллаб-қувватловчи далилларни олиш зарурлигини аниқлаши лозим; ва (А33–А34-бандларга қаранг)

(c) Тартиб-таомилнинг мақсадларига эришишда самарали бўлган тестдан ўтказиш учун элементларни танлаш усулларини аниқлаши лозим. (А35–А36-бандларга қаранг)

26. Назорат воситалари тестларининг кўламини аниқлашда, хизмат аудитори тестдан ўтказиладиган тўпламнинг хусусиятларини ўз ичига олган масалаларни, шу жумладан назорат воситаларининг характерини, уларни қўллаш частотасини (масалан, ойлик, кунлик, кунига бир неча марта) ва кутилаётган оғиш даражасини кўриб чиқиши лозим.

Танланма

27. Хизмат аудитори танланмадан фойдаланганда, хизмат аудитори: (А35–А36-бандларга қаранг)

(a) Танланмани ишлаб чиқишда тартиб-таомилнинг мақсадини ва танланма олинадиган тўпламнинг хусусиятларини кўриб чиқиши;

(b) Танланма рискини тегишли даражада паст даражага камайтириш учун етарли танланма ҳажмини аниқлаши;

(c) Бош тўпламдаги ҳар бир танланма бирлигининг танланиш имконияти бўладиган тарзда танланма учун элементларни танлаши;

(d) Агар ишлаб чиқилган тартиб-таомил танланган элементга қўлланилмаса, тартиб-таомилни алмаштирувчи элементга нисбатан бажариши; ва

(e) Агар ишлаб чиқилган тартиб-таомилларни ёки мос муқобил тартиб-таомилларни танланган элементга қўллай олмаса, ўша элементни оғиш сифатида қабул қилиши лозим.

Оғишларнинг характери ва сабаби

28. Хизмат аудитори аниқланган ҳар қандай оғишларнинг характери ва сабабини текшириши лозим ва қуйидагиларни аниқлаши лозим:

(a) Аниқланган оғишлар кутилаётган оғиш даражаси доирасида ва қабул қилиш мумкинлиги; шунинг учун, бажарилган тестлар белгиланган давр давомида назорат воситаси самарали ишлаётгани ҳақида хулоса чиқариш учун тегишли асос тақдим этиши;

(b) Муайян назорат мақсадларига боғлиқ назорат воситалари белгиланган давр давомида самарали ишлаётгани ҳақида хулосага келиш учун назорат воситасини ёки бошқа назорат воситаларини қўшимча тестдан ўтказиш зарурлиги; ёки (А25-бандга қаранг)

(c) Бажарилган тестлар назорат воситаси белгиланган давр давомида самарали ишламаганлиги ҳақида хулоса чиқариш учун тегишли асос тақдим этиши.

29. Камдан кам ҳолатларда, хизмат аудитори танланмада аниқланган оғишни аномалия деб ҳисоблаганда ва хизмат аудиторига тегишли назорат мақсади белгиланган давр давомида самарали ишлаётгани ҳақида хулоса чиқаришга имкон берадиган бошқа назорат воситалари аниқланмаганда, хизмат аудитори бундай оғиш бош тўпламга мос эмаслиги ҳақида юқори даражадаги ишончга эга бўлиши лозим. Хизмат аудитори бу оғиш бош тўпламнинг қолган қисмига таъсир қилмаслиги ҳақида етарли ва муносиб далиллар олиш учун қўшимча тартиб-таомилларни бажариш орқали бу даражадаги ишончга эришиши лозим.

Ички аудит функциясининг иши

Ички аудит функциясини тушуниб олиш

30. Агар хизмат кўрсатувчи ташкилотда ички аудит функцияси мавжуд бўлса, ички аудит функцияси топшириқ учун аҳамиятли бўлиши эҳтимолини аниқлаш учун хизмат аудитори ички аудит функциясининг жавобгарликлари характери ва бажарилган фаолиятларни тушуниб олиши лозим. (А37-бандга қаранг)

Ички аудиторлар ишидан фойдаланиш зарурлигини ва қай даражада фойдаланишни аниқлаш

31. Хизмат аудитори қуйидагиларни аниқлаши лозим:

(a) Ички аудиторларнинг иши топшириқ мақсадлари учун етарли бўлиш эҳтимоли борлиги; ва

(b) Агар шундай бўлса, ички аудиторлар ишининг хизмат аудиторининг тартиб-таомиллари характери, муддати ёки кўламига кўзланган таъсири.

32. Ички аудиторлар ишининг топшириқ мақсадлари учун етарли бўлиш эҳтимолини аниқлашда, хизмат аудитори қуйидагиларни баҳолаши лозим:

(a) Ички аудит функциясининг холислиги;

(b) Ички аудиторларнинг техник малакаси;

(c) Ички аудиторларнинг иши тегишли профессионал эҳтиёткорлик билан бажарилиш эҳтимоли борлиги; ва

(d) Ички аудиторлар ва хизмат аудитори ўртасида самарали мулоқот бўлиш эҳтимоли борлиги.

33. Ички аудиторлар ишининг хизмат аудиторининг тартиб-таомиллари характери, муддати ёки кўламига кўзланган таъсирини аниқлашда, хизмат аудитори қуйидагиларни кўриб чиқиши лозим: (А38-бандга қаранг)

(a) Ички аудиторлар томонидан бажарилган ёки бажариладиган махсус ишнинг характери ва кўлами;

(b) Ушбу ишнинг хизмат аудиторининг хулосалари учун аҳамияти; ва

(c) Ушбу хулосаларни қўллаб-қувватлаш учун тўпланган далилларни баҳолашда субъективлик даражаси.

Ички аудит функциясининг ишидан фойдаланиш

34. Хизмат аудитори ички аудиторларнинг махсус ишидан фойдаланиш учун, хизмат аудитори ушбу ишни баҳолаши ва унинг хизмат аудиторининг мақсадлари учун етарлилигини аниқлаш учун тартиб-таомилларни бажариши лозим. (А39-бандга қаранг)

35. Ички аудиторлар томонидан бажарилган махсус ишнинг хизмат аудиторининг мақсадлари учун етарлилигини аниқлаш учун, хизмат аудитори қуйидагиларни баҳолаши лозим:

(a) Иш етарли техник тайёргарлик ва малакага эга бўлган ички аудиторлар томонидан бажарилганлиги;

(b) Иш тегишли равишда назорат қилинган, кўриб чиқилган ва ҳужжатлаштирилганлиги;

(c) Ички аудиторларга оқилона хулосаларни чиқариш имконини бериш учун етарли далиллар олинганлиги;

(d) Чиқарилган хулосалар шароитларда тўғрилиги ва ички аудиторлар томонидан тайёрланган ҳар қандай хулосалар бажарилган ишнинг натижаларига мос келиши; ва

(e) Топшириққа тегишли истисноларни ёки ички аудиторлар томонидан аниқланган ғайриоддий масалалар тўғри ҳал қилинганлиги.

Хизмат аудиторининг ишонч хулосасига таъсири

36. Агар ички аудит функциясининг ишидан фойдаланилган бўлса, хизмат аудитори хизмат аудиторининг фикрини ўз ичига олган хизмат аудиторининг ишончни таъминлаш бўйича хулосаси нинг бандида бу ишга ҳеч қандай ҳавола қилмаслиги лозим. (А40-бандга қаранг)

37. 2-тур ҳисоботи ҳолатида, агар назорат воситаларини тестдан ўтказишда ички аудит функциясининг ишидан фойдаланилган бўлса, хизмат аудиторининг назорат воситаларини тестдан ўтказиш ва унинг натижаларини тавсифлайдиган хизмат аудиторининг ишончни таъминлаш бўйича хулосаси нинг қисми ички аудиторнинг иши ва ушбу ишга нисбатан хизмат аудиторининг тартиб-таомилларининг тавсифини ўз ичига олиши лозим. (А41-бандга қаранг)

Ёзма баёнотлар

38. Хизмат аудитори хизмат кўрсатувчи ташкилотдан қуйидагиларни тақдим этишини сўраш учун ёзма баёнотларни сўраши лозим: (А42-бандга қаранг)

(a) Тизим тавсифига илова қилинган баёнот бўйича қайта ишонч хосил қилиш;

(b) У хизмат аудиторига барча тегишли маълумотлар ва келишилган киришни тақдим этганлигини тасдиқловчи; ва

(c) У хизмат аудиторига қуйидагилардан бирортаси ҳақида хабардор бўлса, ёритиб берганлигини тасдиқловчи:

(i) Хизмат кўрсатувчи ташкилотга боғлиқ бўлиб, бир ёки бир нечта фойдаланувчи ташкилотларга таъсир қилиши мумкин бўлган қонун ва қоидаларга риоя қилмаслик, фирибгарлик ёки тузатилмаган оғишлар;

(ii) Назорат воситаларидаги камчиликларни ишлаб чиқиш;

(iii) Назорат воситалари тавсифланганидек ишламаган ҳолатлар; ва

(iv) Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизими тавсифи қамраб оладиган даврдан кейинги ҳар қандай ҳодисалардан то хизмат аудиторининг ишончни таъминлаш бўйича хулосаси санасигача бўлган, хизмат аудиторининг ишончни таъминлаш бўйича хулосасига аҳамиятли таъсир кўрсатиши мумкин бўлган ҳодисалар.

39. Ёзма баёнотлар хизмат аудиторига йўлланган тасдиқлаш хати шаклида бўлиши лозим. Ёзма баёнотларнинг санаси амалий жиҳатдан имкон қадар хизмат аудиторининг ишончни таъминлаш бўйича хулосаси санасига яқин бўлиши, лекин ундан кейин бўлмаслиги лозим.

40. Агар, масалани хизмат аудитори билан муҳокама қилгандан сўнг, хизмат кўрсатувчи ташкилот ушбу ИТХС 38(a) ва (b)-бандига мувофиқ сўралган ёзма баёнотларнинг бир ёки бир нечтасини тақдим этмаса, хизмат аудитори фикр билдиришдан воз кечиши лозим. (А43-бандга қаранг)

Бошқа маълумотлар

41. Хизмат аудитори хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизими тавсифи ва хизмат аудиторининг ишончни таъминлаш бўйича хулосаси мавжуд бўлган ҳужжатда киритилган бошқа маълумотларни, агар мавжуд бўлса, ўша тавсиф билан муҳим номувофиқликларни, агар мавжуд бўлса, аниқлаш учун ўқиб чиқиши лозим. Муҳим номувофиқликларни аниқлаш мақсадида бошқа маълумотларни ўқиш жараёнида, хизмат аудитори бошқа маълумотлардаги фактнинг аниқ бузиб кўрсатилишидан хабардор бўлиши мумкин.

42. Агар хизмат аудитори муҳим номувофиқликни аниқласа ёки бошқа маълумотларда фактнинг бузиб кўрсатилишидан хабардор бўлса, хизмат аудитори бу масалани хизмат кўрсатувчи ташкилот билан муҳокама қилиши лозим. Агар хизмат аудитори бошқа маълумотларда хизмат кўрсатувчи ташкилот тузатишни рад этадиган муҳим номувофиқлик ёки фактнинг бузиб кўрсатилиши мавжуд деган хулосага келса, хизмат аудитори кейинги тегишли ҳаракатларни амалга ошириши лозим. (А44–А45-бандларга қаранг)

Кейинги ҳодисалар

43. Хизмат аудитори хизмат кўрсатувчи ташкилотдан, у хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизими тавсифи қамраб олган даврдан кейин то хизмат аудиторининг ишончни таъминлаш бўйича хулосаси санасигача бўлган, хизмат аудиторини ишончни таъминлаш бўйича хулосани ўзгартиришга мажбур қилиши мумкин бўлган ҳар қандай ҳодисалардан хабардорлигини сўраши лозим. Агар хизмат аудитори бундай ҳодиса ҳақида хабардор бўлса ва бу ҳодиса ҳақидаги маълумот хизмат кўрсатувчи ташкилот томонидан ёритиб берилмаган бўлса, хизмат аудитори буни хизмат аудиторининг ишончни таъминлаш бўйича хулосасида ёритиб бериши лозим.

44. Хизмат аудиторининг хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизими тавсифи ёки назорат воситаларининг лойиҳаси ёки операцион самарадорлигининг мувофиқлиги бўйича хизмат аудиторининг ишончни таъминлаш бўйича хулосаси санасидан кейин ҳеч қандай тартиб-таомилларни бажариш мажбурияти йўқ.

Ҳужжатлаштириш

45. Хизмат аудитори ўз вақтида топшириқ ҳужжатларини тайёрлаши лозим, бу ҳужжатлар ишончни таъминлаш бўйича хулоса учун етарли ва муносиб асос бўлиб, топшириқ билан аввал алоқаси бўлмаган тажрибали хизмат аудиторига қуйидагиларни тушуниш имконини бериши лозим:

    (а) Ушбу ИТХС ва қўлланиладиган қонуний ва норматив талабларга риоя қилиш учун бажарилган тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва кўлами;

    (b) Бажарилган тартиб-таомилларнинг натижалари ва олинган далиллар; ва

    (с) Топшириқ давомида юзага келган аҳамиятли масалалар ва улар бўйича чиқарилган хулосалар ҳамда бу хулосаларга келишда қилинган аҳамиятли профессионал мулоҳазалар.

46. Бажарилган тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва кўламини ҳужжатлаштиришда, хизмат аудитори қуйидагиларни қайд этиши лозим:

    (а) Тестдан ўтказилаётган махсус элементлар ёки масалаларнинг идентификация қилувчи хусусиятлари;

    (б) Ишни ким бажаргани ва бундай иш қачон тугалланганлиги; ва

    (в) Бажарилган ишни ким кўриб чиққани ҳамда бундай кўриб чиқишнинг санаси ва кўлами.

47. Агар хизмат аудитори ички аудиторларнинг махсус ишидан фойдаланса, хизмат аудитори ички аудиторлар ишининг етарлилигини баҳолашга доир чиқарилган хулосаларни ва хизмат аудитори томонидан ушбу иш бўйича бажарилган тартиб-таомилларни ҳужжатлаштириши лозим.

48. Хизмат аудитори хизмат кўрсатувчи ташкилот ва бошқалар билан аҳамиятли масалалар бўйича муҳокамаларни, шу жумладан муҳокама қилинган аҳамиятли масалаларнинг характери ҳамда муҳокамалар қачон ва ким билан ўтказилганлигини ҳужжатлаштириши лозим.

49. Агар хизмат аудитори аҳамиятли масала бўйича хизмат аудиторининг якуний хулосасига зид бўлган маълумотни аниқласа, хизмат аудитори ушбу номувофиқликни қандай ҳал қилганлигини ҳужжатлаштириши лозим.

50. Хизмат аудитори ҳужжатларни топшириқ файлига жамлаши ва хизмат аудиторининг ишончни таъминлаш бўйича ҳисоботи санасидан кейин якуний топшириқ файлини жамлаш бўйича маъмурий жараённи ўз вақтида якунлаши лозим.

51. Якуний топшириқ файлини жамлаш тугаллангандан сўнг, хизмат аудитори сақлаш даври тугагунга қадар ҳужжатларни ўчириб ташламаслиги ёки йўқ қилмаслиги лозим. (А46-бандга қаранг)

52. Агар хизмат аудитори якуний топшириқ файлини жамлаш тугаллангандан сўнг мавжуд топшириқ ҳужжатларини ўзгартириш ёки янги ҳужжатларни қўшиш зарур деб топса ва бу ҳужжатлар хизмат аудиторининг ҳисоботига

таъсир қилмаса, хизмат аудитори, ўзгартиришлар ёки қўшимчаларнинг характеридан қатъи назар, қуйидагиларни ҳужжатлаштириши лозим:

(a) Уларни киритишнинг аниқ сабаблари; ва

(b) Улар қачон ва ким томонидан киритилгани ва кўриб чиқилгани.

Хизмат кўрсатувчи аудиторнинг ишончни таъминлайдиган хулосани тайёрлаш

Хизмат кўрсатувчи аудиторнинг ишончни таъминлайдиган хулосанинг мазмуни

53. Хизмат кўрсатувчи аудиторнинг ишончни таъминлайдиган хулосаси, энг камида, қуйидаги асосий элементларни ўз ичига олиши лозим: (А47-бандга қаранг)

(a) Хулосанинг мустақил хизмат кўрсатувчи аудиторнинг ишончни таъминлайдиган хулоса эканлигини аниқ кўрсатадиган сарлавҳа.

(b) Қабул қилувчи.

(c) Қуйидагиларни аниқлаштириш:

(i) Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифи ва хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг баёноти, бу 2-тур ҳисоботи учун 9(k)(ii)-бандда ёки 1-тур ҳисоботи учун 9(j)(ii)-бандда тавсифланган масалаларни ўз ичига олади

(ii) Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифининг хизмат кўрсатувчи аудиторнинг фикри билан қамраб олинмайдиган қисмлари, агар бундай қисмлар мавжуд бўлса.

(iii) Агар тавсиф тўлдирувчи фойдаланувчи ташкилот назорат воситаларига эҳтиёж борлигини кўрсатса, хизмат кўрсатувчи аудитор тўлдирувчи фойдаланувчи ташкилот назорат воситаларининг лойиҳасининг мослигини ёки операцион самарадорлигини баҳоламаганлиги тўғрисидаги баёнот, ҳамда хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифида баён қилинган назорат мақсадларига, фақат тўлдирувчи фойдаланувчи ташкилот назорат воситалари хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситалари билан бирга тегишли равишда ишлаб чиқилган ёки операцион самарали бўлган тақдирдагина эришиш мумкинлиги ҳақидаги баёнот.

(iv) Агар хизматлар суб-хизмат кўрсатувчи ташкилот томонидан амалга оширилса, хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифида баён қилинганидек, суб-хизмат кўрсатувчи ташкилот томонидан амалга ошириладиган фаолиятнинг характери ва уларга нисбатан қамраб олувчи усул ёки ажратиб чиқариш усули қўлланилганлиги. Чиқариб ташлаш усули қўлланилган бўлса, хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифи тегишли суб-хизмат кўрсатувчи ташкилотлардаги назорат мақсадлари ва тегишли назорат воситаларини ўз ичига олмаслиги, ҳамда хизмат кўрсатувчи аудиторнинг тартиб-таомиллари суб-хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситаларигача ёйилмаслиги ҳақидаги баёнот. Қамраб олувчи усул қўлланилган бўлса, хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифи суб-хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат мақсадлари ва тегишли назорат воситаларини ўз ичига олиши, ҳамда хизмат кўрсатувчи аудиторнинг тартиб-таомиллари суб-хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситаларигача ёйилганлиги ҳақидаги баёнот.

(d) Қўлланиладиган мезонларни ва назорат мақсадларини белгилайдиган томонни аниқлаштириш.

(e) Ҳисобот ва, 2-тур ҳисоботи ҳолатида, назорат воситаларининг тестлари тавсифи фақат фойдаланувчи ташкилотлар ва уларнинг аудиторлари учун мўлжалланганлиги, улар буни фойдаланувчи ташкилотларнинг молиявий ҳисоботларидаги муҳим бузиб кўрсатиш рискларини баҳолашда, фойдаланувчи ташкилотларнинг ўзлари томонидан амалга оширилган назорат воситалари ҳақидаги маълумотларни ҳам ўз ичига олган бошқа маълумотлар билан бирга кўриб чиқиш учун етарли тушунчага эга бўлиши ҳақидаги баёнот. (А48-бандга қаранг)

(f) Хизмат кўрсатувчи ташкилот қуйидагилар учун масъул эканлиги ҳақидаги баёнот:

(i) Ўз тизими тавсифини ва бу тавсиф ҳамда баёнотнинг тўлиқлиги, аниқлиги ва тақдим этиш усулини ўз ичига олган ҳамроҳ баёнотни тайёрлаш;

(ii) Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифи билан қамраб олинган хизматларни тақдим этиш;

(iii) Назорат мақсадларини баён қилиш (қонун ёки норматив ҳужжатлар, ёки бошқа томон, масалан, фойдаланувчилар гуруҳи ёки профессионал орган томонидан аниқланмаган бўлса); ва

(iv) Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифида баён қилинган назорат мақсадларига эришиш учун назорат воситаларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш.

(g) Хизмат кўрсатувчи аудиторнинг масъулияти хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тавсифи, ўша тавсифда баён

қилинган назорат мақсадларига тегишли назорат воситаларининг лойиҳаси ва, 2-тур ҳисоботи ҳолатида, хизмат кўрсатувчи аудиторнинг тартиб-таомилларига асосланган ҳолда ўша назорат воситаларининг операцион самарадорлиги бўйича фикр билдириш эканлиги ҳақидаги баёнот.

(h) Амалиётчи аъзо бўлган фирма 1-сон СБХС ёки бошқа профессионал талаблар, ёки қонун ёки норматив ҳужжатлардаги талабларни, булар камида 1-сон СБХС каби талабчан бўлса, қўллаши ҳақидаги баёнот. Агар амалиётчи профессионал бухгалтер бўлмаса, баёнот қўлланиладиган ва камида 1-сон СБХС каби талабчан бўлган профессионал талабларни ёки қонун ёки норматив ҳужжатлардаги талабларни аниқлаштириши лозим.

(i) Амалиётчи БХАСК Кодексининг мустақиллик ва бошқа ахлоқий талабларига, ёки бошқа профессионал талабларга, ёки қонун ёки норматив ҳужжатлар томонидан белгиланган талабларга, булар камида БХАСК Кодексининг ишонч топшириқларига тегишли қоидалари каби талабчан бўлса, риоя қилиши ҳақидаги баёнот. Агар амалиётчи профессионал бухгалтер бўлмаса, баёнот қўлланиладиган ва камида БХАСК Кодексининг ишонч топшириқларига тегишли қоидалари каби талабчан бўлган профессионал талабларни ёки қонун ёки норматив ҳужжатлар томонидан белгиланган талабларни аниқлаштириши лозим.

(j) Топшириқ хизмат кўрсатувчи аудитордан хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифи барча муҳим жиҳатлардан ҳаққоний тақдим этилганлиги ва назорат воситалари тегишли равишда ишлаб чиқилганлиги ва, 2-тур ҳисоботи ҳолатида, операцион самарали эканлиги ҳақида оқилона ишончни олиш учун тартиб-таомилларни режалаштириш ва бажаришни талаб қиладиган 3402-сон ИТХС, хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситалари бўйича ишончни таъминлайдиган хулосалар стандартига мувофиқ бажарилганлиги ҳақидаги баёнот.

(o) Хизмат кўрсатувчи аудиторнинг номи ва хизмат кўрсатувчи аудитор амалиёт билан шуғулланаётган юрисдикциядаги жойлашув.

54. 2-тур ҳисоботи ҳолатида, хизмат кўрсатувчи аудиторнинг ишончни таъминлайдиган хулоса фикрдан кейин алоҳида банд ёки илова сифатида бажарилган назорат воситалари тестларини ва ушбу тестлар натижаларини тавсифловчи қисмни ўз ичига олиши лозим. Назорат воситалари тестларини тавсифлашда, хизмат кўрсатувчи аудитор қайси назорат воситалари тестдан ўтказилганлигини аниқ кўрсатиши, тестдан ўтказилган элементлар тўпламдаги барча элементларни ёки танланган элементларни ифодалаш ёки ифодаламаслигини аниқлаштириши ва фойдаланувчи аудиторларга бундай тестларнинг ўзларининг рискларни баҳолашларига таъсирини аниқлаш имконини берадиган етарли тафсилотда тестларнинг характерини кўрсатиши лозим. Агар оғишлар аниқланган бўлса, хизмат кўрсатувчи аудитор оғишларни аниқлашга олиб келган бажарилган тестлар ҳажмини (танланма олиш қўлланилган ҳолларда танланма ҳажмини ўз ичига олган ҳолда) ва аниқланган оғишларнинг сони ва характерини киритиши лозим. Хизмат кўрсатувчи аудитор, бажарилган тестлар асосида тегишли назорат мақсадига эришилган деган хулосага келган бўлса ҳам, оғишлар ҳақида хабар қилиши лозим. (А18 ва А49-бандларга қаранг)

Модификацияланган фикрлар

55. Агар хизмат кўрсатувчи аудитор қуйидаги хулосага келса: (А50-А52-бандларга қаранг)

(a) Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тавсифи тизимни ишлаб чиқилган ва амалга оширилган ҳолда барча муҳим жиҳатларда ҳаққоний тақдим этмаса;

(b) Тавсифда баён қилинган назорат мақсадларига тегишли назорат воситалари барча муҳим жиҳатларда тегишли равишда ишлаб чиқилмаган бўлса;

(c) 2-тур ҳисоботи ҳолатида, хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифида баён қилинган назорат мақсадларига эришилганлиги бўйича оқилона ишончни таъминлаш учун зарур бўлган ва тестдан ўтказилган назорат воситалари барча муҳим жиҳатларда операцион самарали бўлмаган бўлса; ёки

(d) Хизмат кўрсатувчи аудитор етарли ва муносиб аудит далилларини ололмаса,

хизмат кўрсатувчи аудиторнинг фикри модификацияланиши лозим ва хизмат кўрсатувчи аудиторнинг ишончни таъминлаш бўйича хулосаси модификациялашнинг барча сабабларини аниқ баён қилган бандни ўз ичига олиши лозим.

Бошқа хабар қилиш мажбуриятлари

56. Агар хизмат кўрсатувчи аудитор қонунлар ва норматив ҳужжатларга риоя қилмаслик, фирибгарлик ёки хизмат кўрсатувчи ташкилотга тегишли очиқча аҳамиятсиз бўлмаган ва бир ёки бир нечта фойдаланувчи ташкилотларга таъсир кўрсатиши мумкин бўлган тузатилмаган хатолардан хабардор бўлса, хизмат кўрсатувчи аудитор ушбу масала таъсирланган фойдаланувчи ташкилотларга тегишли равишда хабар қилинганлигини аниқлаши лозим. Агар бундай масала хабар қилинмаган бўлса ва хизмат кўрсатувчи ташкилот буни қилишни хоҳламаса, хизмат кўрсатувчи аудитор тегишли чораларни кўриши лозим. (А53-бандга қаранг)

Стандартни қўллаш ва бошқа изоҳловчи материаллар

ИТХСнинг қўллаш доираси (1, 3-бандларга қаранг)

А1. Ички назорат молиявий ҳисобот ишончлилиги, операциялар самарадорлиги ва тегишли қонун ва норматив ҳужжатларга мувофиқлик билан боғлиқ мақсадларга эришиш бўйича оқилона ишончни таъминлаш учун мўлжалланган жараёндир. Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг операцион ва мувофиқлик мақсадларига боғлиқ назорат воситалари фойдаланувчи ташкилотнинг молиявий ҳисобот билан боғлиқ бўлган ички назорати учун аҳамиятли бўлиши мумкин. Бундай назорат воситалари ҳисоб қолдиқлари, операциялар турлари ёки маълумотларни ёритиб бериш билан боғлиқ тақдим этиш ва маълумотларни ёритиб бериш ҳақидаги тасдиқларга тегишли бўлиши ёки фойдаланувчи аудитор баҳолайдиган ёки аудиторлик тартиб-таомилларини қўллашда фойдаланадиган далилларга тегишли бўлиши мумкин. Масалан, иш ҳақини қайта ишлаш хизмат кўрсатувчи ташкилотининг иш ҳақи ушланмаларини давлат органларига ўз вақтида ўтказиб бериш билан боғлиқ назорат воситалари фойдаланувчи ташкилот учун аҳамиятли бўлиши мумкин, чунки кечиктирилган ўтказмалар фойдаланувчи ташкилот учун мажбурият юзага келтирадиган фоиз ва жарималарга сабаб бўлиши мумкин. Шунга ўхшаш, хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг инвестиция операцияларининг тартибга солиш нуқтаи назаридан мақбуллиги устидан назорат воситалари фойдаланувчи ташкилотнинг молиявий ҳисоботларида операциялар ва ҳисоб қолдиқларини тақдим этиш ва маълумотларни ёритиб бериш учун аҳамиятли деб ҳисобланиши мумкин. Хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги операцион ва мувофиқлик билан боғлиқ назорат воситалари фойдаланувчи ташкилотларнинг молиявий ҳисобот билан боғлиқ бўлган ички назорати учун аҳамиятли бўлиши хизмат кўрсатувчи ташкилот томонидан белгиланган назорат мақсадларини ва мезонларнинг мувофиқлигини ҳисобга олган ҳолда профессионал мулоҳаза масаласидир.

А2. Хизмат кўрсатувчи ташкилот тизим тўғри ишлаб чиқилганлигини тасдиқлай олмаслиги мумкин, масалан, хизмат кўрсатувчи ташкилот фойдаланувчи ташкилот томонидан ишлаб чиқилган ёки фойдаланувчи ташкилот ва хизмат кўрсатувчи ташкилот ўртасидаги шартномада белгиланган тизимни ишлатаётган бўлса. Назорат воситаларининг тўғри ишлаб чиқилиши ва уларнинг операцион самарадорлиги ўртасидаги ажралмас боғлиқлик туфайли, ишлаб чиқиш мувофиқлиги тўғрисидаги баёнотнинг йўқлиги хизмат кўрсатувчи аудиторнинг назорат воситалари назорат мақсадларига эришилганлиги ҳақида оқилона ишончни таъминлашини хулоса қилишига ва шунинг учун назорат воситаларининг операцион самарадорлиги ҳақида фикр билдиришига тўсқинлик қилиши эҳтимоли юқори. Муқобил сифатида амалиётчи назорат воситаларини тестдан ўтказиш учун келишилган тартиб-таомиллар топшириғини ёки 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) бўйича назорат воситалари тестлари асосида назорат воситалари тавсифланганидек ишлаган ёки ишламаганлиги ҳақида хулоса чиқариш учун ишончни таъминлайдиган топшириқни қабул қилишни танлаши мумкин.

Таърифлар (9(d), 9(g)-бандларга қаранг)

А3. "Хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситалари" таърифи хизмат кўрсатувчи ташкилот томонидан қўллаб-қувватланадиган фойдаланувчи ташкилотларнинг ахборот тизимларининг жиҳатларини ўз ичига олади ва шунингдек хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги ички назоратнинг бошқа компонентларидан бири ёки бир нечтасининг жиҳатларини ҳам ўз ичига олиши мумкин. Масалан, у хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг назорат муҳити, мониторинг ва назорат фаолиятларининг кўрсатилаётган хизматларга тегишли бўлган жиҳатларини ўз ичига олиши мумкин. Бироқ, у хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифида келтирилган назорат мақсадларига эришиш билан боғлиқ бўлмаган хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситаларини, масалан, хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз молиявий ҳисоботларини тайёрлаш билан боғлиқ назорат воситаларини ўз ичига олмайди.

А4. Қамраб олиш усули қўлланилганда, ушбу ИТХСнинг талаблари суб-хизмат кўрсатувчи ташкилот томонидан кўрсатиладиган хизматларга ҳам қўлланилади, шу жумладан хизмат кўрсатувчи ташкилот эмас, балки суб-хизмат кўрсатувчи ташкилотга нисбатан 13(b)(i)–(v)-бандларда келтирилган масалалар бўйича келишувга эришиш ҳам. Суб-хизмат кўрсатувчи ташкилотда тартиб-таомилларни бажариш хизмат кўрсатувчи ташкилот, суб-хизмат кўрсатувчи ташкилот ва хизмат кўрсатувчи аудитор ўртасида мувофиқлаштириш ва мулоқотни талаб қилади. Қамраб олиш усули одатда фақат хизмат кўрсатувчи ташкилот ва суб-хизмат кўрсатувчи ташкилот ўзаро боғлиқ бўлганда ёки хизмат кўрсатувчи ташкилот ва суб-хизмат кўрсатувчи ташкилот ўртасидаги шартнома унинг қўлланилишини назарда тутса, амалга оширилиши мумкин.

Ахлоқий талаблар (11-бандга қаранг)

А5. Хизмат кўрсатувчи аудитор тегишли мустақиллик талабларига риоя қилиши лозим, бу одатда БХАСК Кодексининг Халқаро мустақиллик стандартлари ва ундан қатъийроқ бўлган миллий талабларни ўз ичига олади. Ушбу ИТХС бўйича топшириқни бажаришда, БХАСК Кодекси хизмат кўрсатувчи аудитордан ҳар бир фойдаланувчи ташкилотдан мустақил бўлишни талаб қилмайди.

Раҳбарият ва бошқарув учун масъул шахслар (12-бандга қаранг)

А6. Раҳбарият ва бошқарув тузилмалари юрисдикция ва ташкилотга қараб фарқ қилади, турли маданий ва ҳуқуқий асослар, ҳажм ва мулкчилик хусусиятлари каби таъсирларни акс эттиради. Бундай хилма-хиллик ушбу ИТХС барча топшириқлар учун хизмат кўрсатувчи аудитор маълум масалалар бўйича кимлар билан мулоқот қилиши кераклигини аниқ белгилай олмаслигини англатади. Масалан, хизмат кўрсатувчи ташкилот учинчи томон ташкилотининг бир қисми бўлиши ва алоҳида юридик шахс бўлмаслиги мумкин. Бундай ҳолларда, ёзма баёнотларни сўраш учун тегишли раҳбарият ходимларини ёки бошқарув учун масъул шахсларни аниқлаш профессионал мулоҳаза юритишни талаб қилиши мумкин.

Қабул қилиш ва давом эттириш

*Топшириқни бажариш учун қобилиятлар ва малака (*13(a)(i)-бандга қаранг)

А7. Топшириқни бажариш учун тегишли қобилиятлар ва малакага қуйидаги каби масалалар киради:

- Тегишли соҳани билиш;
- Ахборот технологиялари ва тизимларини тушуниш;
- Назорат воситаларининг тўғри лойиҳаланиши билан боғлиқ рискларни баҳолашда тажриба; ва
- Назорат воситаларини тестдан ўтказишни лойиҳалаш ва бажариш ҳамда натижаларни баҳолашда тажриба.

*Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг баёноти (*13(b)(i)-бандга қаранг)

А8. Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг хизмат кўрсатувчи аудитор топшириқни қабул қилиш ёки давом эттиришга розилигидан кейин ёзма баёнот беришдан бош тортиши, хизмат кўрсатувчи аудиторнинг топшириқдан четлашишига сабаб бўладиган кўлам чекловини ифодалайди. Агар қонун ёки норматив ҳужжат хизмат кўрсатувчи аудиторга топшириқдан четлашишга рухсат бермаса, хизмат кўрсатувчи аудитор фикр беришдан бош тортади.

*Хизмат кўрсатувчи ташкилот баёноти учун оқилона асос (*13(b)(ii)-бандга қаранг)

А9. 2-турдаги ҳисобот ҳолатида, хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг баёноти хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизими тавсифида келтирилган назорат мақсадларига боғлиқ назорат воситалари кўрсатилган давр давомида самарали ишлаганлиги ҳақидаги баёнотни ўз ичига олади. Бу баёнот хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг мониторинг фаолиятларига асосланган бўлиши мумкин. Назорат воситаларининг мониторинги - бу вақт ўтиши билан назорат воситаларининг самарадорлигини баҳолаш жараёни. У назорат воситаларининг самарадорлигини ўз вақтида баҳолаш, камчиликларни аниқлаш ва хизмат кўрсатувчи ташкилот ичидаги тегишли шахсларга хабар бериш ҳамда зарур тузатиш чораларини кўришни ўз ичига олади. Хизмат кўрсатувчи ташкилот назорат воситаларининг мониторингини доимий фаолиятлар, алоҳида баҳолашлар ёки иккаласининг комбинацияси орқали амалга оширади. Доимий мониторинг фаолиятларининг даражаси ва самарадорлиги қанчалик юқори бўлса, алоҳида баҳолашларга шунчалик кам эҳтиёж бўлади. Доимий мониторинг фаолиятлари кўпинча хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг нормал такрорланувчи фаолиятларига киритилади ва мунтазам бошқарув ва назорат фаолиятларини ўз ичига олади. Ички аудиторлар ёки шунга ўхшаш функцияларни бажарувчи ходимлар хизмат кўрсатувчи ташкилот фаолиятларининг мониторингига ҳисса қўшиши мумкин. Мониторинг фаолиятлари шунингдек мижозларнинг шикоятлари ва тартибга солувчи органлар шарҳлари каби ташқи томонлар билан мулоқот қилинган маълумотлардан фойдаланишни ҳам ўз ичига олиши мумкин, бу муаммоларни кўрсатиши ёки яхшиланиш керак бўлган соҳаларга эътиборни қаратиши мумкин. Хизмат кўрсатувчи аудитор назорат воситаларининг операцион самарадорлиги ҳақида хулоса беришининг ўзи хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз баёноти учун оқилона асос таъминлашга оид жараёнларининг ўрнини боса олмайди.

*Рискларни аниқлаш (*13(b)(iv)-бандга қаранг)

А10. 9(c)-бандда таъкидланганидек, назорат мақсадлари назорат воситалари камайтиришга интилаётган рисклар билан боғлиқ. Масалан, операция нотўғри миқдорда ёки нотўғри даврда қайд этилиши риски операциялар тўғри миқдорда ва тўғри даврда қайд этилиши керак деган назорат мақсади сифатида ифодаланиши мумкин. Хизмат кўрсатувчи ташкилот ўз тизими тавсифида келтирилган назорат мақсадларига эришишга таҳдид соладиган рискларни аниқлаш учун масъулдир. Хизмат кўрсатувчи ташкилот тегишли рискларни аниқлаш учун расмий ёки норасмий жараёнга эга бўлиши мумкин. Расмий жараён аниқланган рискларнинг аҳамиятини баҳолаш, уларнинг юзага келиш эҳтимолини баҳолаш ва уларни ҳал қилиш бўйича чоралар ҳақида қарор қабул қилишни ўз ичига олиши мумкин. Бироқ, назорат мақсадлари назорат воситалари камайтиришга интилаётган рисклар билан боғлиқ бўлгани учун, хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизимини лойиҳалаш ва амалга оширишда назорат мақсадларини чуқур ўйлаб аниқлаш ўзи тегишли рискларни аниқлаш учун норасмий жараённи ташкил этиши мумкин.

*Топшириқ шартларидаги ўзгаришни қабул қилиш (*14-бандга қаранг)

А11. Топшириқ кўламини ўзгартириш ҳақидаги сўров, масалан, қуйидаги ҳолларда оқилона асосга эга бўлмаслиги мумкин: сўров хизмат кўрсатувчи аудиторнинг фикри ўзгартирилиши эҳтимоли туфайли маълум назорат мақсадларини топшириқ кўламидан чиқариб ташлаш учун киритилганда; ёки хизмат кўрсатувчи ташкилот хизмат

кўрсатувчи аудиторга ёзма баёнот тақдим этмаса ва сўров 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) бўйича топшириқни бажариш учун киритилса.

A12. Топшириқ кўламини ўзгартириш ҳақидаги сўров, масалан, қуйидаги ҳолларда оқилона асосга эга бўлиши мумкин: сўров суб-хизмат кўрсатувчи ташкилотни топшириқ кўламидан чиқариб ташлаш учун киритилганда, бунда хизмат кўрсатувчи ташкилот хизмат кўрсатувчи аудиторга кириш ҳуқуқини таъминлай олмайди ва бу суб-хизмат кўрсатувчи ташкилот томонидан кўрсатиладиган хизматларни киритиш усули қўшиб олиш усулидан ажратиб чиқариш усулига ўзгартирилади.

Мезонларнинг мувофиқлигини баҳолаш (15-18-бандларга қаранг)

A13. Мўлжалланган фойдаланувчиларга хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизим тавсифининг ҳаққоний тақдим этилиши, назорат воситаларининг лойиҳаси мувофиқлиги ва, 2-тур ҳисоботи ҳолатида, назорат мақсадларига тегишли назорат воситаларининг операцион самарадорлиги ҳақидаги баёноти асосини тушуниш имконини бериш учун мезонлар мўлжалланган фойдаланувчилар учун мавжуд бўлиши лозим.

A14. 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) хизмат кўрсатувчи аудитордан, бошқа масалалар қаторида, қўлланиладиган мезонлар мувофиқ эканлигини аниқлаш ва асосий предметнинг мослигини аниқлашни талаб қилади. Асосий предмет - бу ишончни таъминлайдиган хулоса мўлжалланган фойдаланувчиларини қизиқтирадиган асосий ҳолатдир. Қуйидаги жадвалда 2-тур ва 1-тур ҳисоботларидаги ҳар бир фикр учун предмет ва минимал мезонлар аниқланган.

	Асосий мавзу	**Мезонлар**	**Изоҳ**	
Хизмат кўрсатувчи ташкилот тизимининг тавсифини ҳаққоний тақдим этиш ҳақидаги фикр (1-тур ва 2-тур ҳисоботлари)	Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг фойдаланувчи ташкилотларнинг молиявий ҳисоботига тегишли ички назоратига алоқадор бўлиши эҳтимоли юқори бўлган тизими ва хизмат кўрсатувчи аудиторнинг ишончни таъминлайдиган хулоса билан қамраб олинган тизими.	Агар тавсиф қуйидагиларга жавоб берса, у ҳаққоний тақдим этилган ҳисобланади: (a) хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизими қандай ишлаб чиқилгани ва жорий қилинганини, шу жумладан, тегишли равишда, 16(a)(i)–(viii)-бандларда аниқланган масалаларни тақдим этса; (b) 2-тур ҳисоботи ҳолатида, тавсиф билан қамраб олинган давр мобайнида хизмат кўрсатувчи ташкилот тизимидаги ўзгаришларнинг тегишли тафсилотларини ўз ичига олса; ва(c) тавсифланаётган хизмат кўрсатувчи ташкилот тизимининг кўламига тегишли маълумотларни тушириб қолдирмаса ёки бузиб кўрсатмаса, бунда тавсиф фойдаланувчи ташкилотларнинг кенг доирасининг умумий эҳтиёжларини қондириш учун тайёрланганлиги ва шунинг учун ҳар бир алоҳида фойдаланувчи ташкилот ўз муҳитида муҳим деб ҳисоблаши мумкин бўлган хизмат кўрсатувчи ташкилот тизимининг ҳар бир жиҳатини ўз ичига олмаслиги мумкинлигини эътироф этса.	Ушбу фикр учун мезонларнинг махсус сўз шакли, масалан, қонун ёки қоида, фойдаланувчи гуруҳлари ёки профессионал ташкилот томонидан белгиланган мезонларга мос келиши учун мослаштирилиши керак бўлиши мумкин. Ушбу фикр учун мезонлар намуналари 1-иловадаги намунавий хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг баёнотида келтирилган. A21–A24-бандлар ушбу мезонларга жавоб бериш-бермаслигини аниқлаш борасида қўшимча кўрсатмалар тақдим этади. (3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) талаблари жиҳатидан, ушбу фикр учун предмет ҳақидаги маълумот хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифи ва хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тавсиф ҳаққоний тақдим этилгани ҳақидаги баёнотидир.)	
Лойиҳанинг мувофиқлиги ва операцион самарадорлик ҳақидаги фикр (2-тур ҳисоботлари)	Назорат воситаларининг лойиҳаси мувофиқлиги ва операцион самарадорлиги, хизмат кўрсатувчи ташкилот тизими тавсифида келтирилган назорат мақсадларига эришиш учун	Назорат воситалари мувофиқ тарзда ишлаб чиқилган ва самарали ишлаётган ҳисобланади, агар: (a) хизмат кўрсатувчи ташкилот ўз тизимининг тавсифида келтирилган назорат мақсадларига эришишга таҳдид соладиган рискларни аниқлаган бўлса;(b) ўша тавсифда аниқланган назорат воситалари, агар тавсифланганидек ишлаётган бўлса, бу рисклар белгиланган назорат мақсадларига эришишга тўсқинлик қилмаслиги ҳақида оқилона ишончни таъминласа; ва(c) назорат воситалари	Ушбу фикр учун мезонлар бажарилганда, назорат воситалари белгиланган давр давомида тегишли назорат мақсадларига эришилганлиги ҳақида оқилона ишончни таъминлаган бўлади. (3000-сон ИТХС (Қайта	Назорат мақсадлари, хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифида келтирилган, ушбу фикрлар учун мезонларнинг бир қисми ҳисобланади. Белгиланган назорат мақсадлари турли топшириқларда ҳар хил бўлади. Агар, тавсиф ҳақида фикр шакллантириш жараёнида, хизмат

Лойиҳанинг мувофиқлиги ҳақидаги фикр (1-тур ҳисоботлари)	**Назорат мақсадларига эришиш учун зарур бўлган назорат воситалари лойиҳасининг мувофиқлиги, хизмат кўрсатувчи ташкилот тизими тавсифида келтирилган назорат мақсадлари.**	**Назорат воситалари мувофиқ тарзда ишлаб чиқилган ҳисобланади, агар: (a) хизмат кўрсатувчи ташкилот ўз тизимининг тавсифида келтирилган назорат мақсадларига эришишга таҳдид соладиган рискларни аниқлаган бўлса; ва(b) ўша тавсифда аниқланган назорат воситалари, агар тавсифланганидек ишлаётган бўлса, бу рисклар белгиланган**	**Ушбу мезонларга мос келиш ўз-ўзидан тегишли назорат мақсадларига эришилганлиги ҳақида ҳеч қандай ишончни таъминламайди, чунки назорат воситаларининг ишлаши ҳақида ҳеч қандай ишонч олинмаган. (ИТХС**	

A15. 16(a)-банд хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифига мувофиқ равишда киритиладиган бир қатор элементларни аниқлаштиради. Агар тавсифланган тизим операцияларни қайта ишламаса, масалан, агар тизим АТ иловасини жойлаштириш устидан умумий назорат воситаларига тегишли бўлса, лекин илованинг ўзида жойлашган назорат воситаларига тегишли бўлмаса, бу элементлар мувофиқ бўлмаслиги мумкин.

Муҳимлик (19, 54-бандларга қаранг)

A16. Хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситалари ҳақида хулоса бериш топшириғида муҳимлик тушунчаси ҳисобот берилаётган тизимга тегишли бўлиб, фойдаланувчи ташкилотларнинг молиявий ҳисоботларига эмас. Хизмат кўрсатувчи аудитор, хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифи барча муҳим жиҳатлардан ҳаққоний тақдим этилганлигини, хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситалари барча муҳим жиҳатларда мувофиқ тарзда ишлаб чиқилганлигини ва 2-тур ҳисоботи ҳолатида, хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситалари барча муҳим жиҳатларда самарали ишлаётганлигини аниқлаш учун тартиб-таомилларни режалаштиради ва бажаради. Муҳимлик тушунчаси шуни ҳисобга оладики, хизмат кўрсатувчи аудиторнинг ишончни таъминлайдиган хулосаси хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизими ҳақида, кенг доирадаги фойдаланувчи ташкилотлар ва уларнинг аудиторларининг умумий маълумот эҳтиёжларини қондириш учун маълумот тақдим этади, улар бу тизимдан қандай фойдаланилганлиги ҳақида тушунчага эга.

A17. Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифининг ҳаққоний тақдим этилишига ва назорат воситаларининг ишлаб чиқилишига нисбатан муҳимлик, асосан, сифат омилларини кўриб чиқишни ўз ичига олади, масалан: тавсиф аҳамиятли операцияларни қайта ишлашнинг муҳим жиҳатларини ўз ичига олиши; тавсиф тегишли маълумотларни тушириб қолдиргани ёки бузиб кўрсатилгани; ва назорат воситалари, ишлаб чиқилганидек, назорат мақсадларига эришилишини оқилона ишонч билан таъминлаш қобилияти. Назорат воситаларининг операцион самарадорлиги ҳақидаги хизмат кўрсатувчи аудиторнинг фикрига нисбатан муҳимлик ҳам миқдорий, ҳам сифат омилларини кўриб чиқишни ўз ичига олади, масалан, оғишнинг йўл қўйиладиган ва кузатилган даражаси (миқдорий масала), ва ҳар қандай кузатилган оғишнинг характери ва сабаби (сифат масаласи).

A18. Муҳимлик тушунчаси назорат воситаларини тестдан ўтказиш тавсифида, оғишлар аниқланган ҳолларда, бу тестлар натижаларини ёритиб беришда қўлланилмайди. Бунинг сабаби, маълум бир фойдаланувчи ташкилоти ёки фойдаланувчи аудиторининг алоҳида ҳолатларида, четга чиқиш хизмат кўрсатувчи аудитор фикрига кўра, назорат воситаси самарали ишлашига тўсқинлик қилиши, бундан ташқари муҳимлик касб этиши мумкин. Масалан, четга чиқиш тегишли бўлган назорат воситаси фойдаланувчи ташкилотининг молиявий ҳисоботлари алоҳида ҳолатларида муҳим бўлиши мумкин бўлган маълум турдаги хатонинг олдини олишда айниқса муҳим бўлиши мумкин.

Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизимини тушуниб олиш (20-бандга қаранг)

A19. Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизимини, шу жумладан топшириқ доирасига киритилган назорат воситаларини тушуниб олиш хизмат кўрсатувчи аудиторга қуйидагиларда ёрдам беради:

- Ушбу тизим чегараларини ва у бошқа тизимлар билан қандай боғланишини аниқлашда.
- Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тавсифи ишлаб чиқилган ва амалга оширилган тизимни ҳаққоний тақдим этиш ёки этмаслигини баҳолашда.
- Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг баёнотини тайёрлаш устидан ички назоратни тушуниб олишда.
- Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифида баён қилинган назорат мақсадларига эришиш учун зарур бўлган назорат воситаларини аниқлашда.
- Назорат воситалари мувофиқ тарзда ишлаб чиқилган-ишлаб чиқилмаганлигини баҳолашда.

- 2-тур ҳисоботи ҳолатида, назорат воситалари самарали ишлаётган-ишламаётганлигини баҳолашда.

A20. Ушбу тушунчани олиш учун хизмат кўрсатувчи аудиторнинг тартиб-таомиллари қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин:

- Хизмат кўрсатувчи аудиторнинг мулоҳазасига кўра, тегишли маълумотларга эга бўлиши мумкин бўлган хизмат кўрсатувчи ташкилот ичидаги шахслардан сўраш.
- Операцияларни кузатиш ва ҳужжатлар, ҳисоботлар, операцияларни қайта ишлашнинг босма ва электрон ёзувларини текшириш.
- Хизмат кўрсатувчи ташкилот ва фойдаланувчи ташкилотлар ўртасидаги шартномаларнинг танланмани уларнинг умумий шартларини аниқлаш учун текшириш.
- Назорат тартиб-таомилларини қайта бажариш.

Тавсиф ҳақида далил олиш (21–22-бандларга қаранг)

A21. Қуйидаги саволларни кўриб чиқиш хизмат кўрсатувчи аудиторга топшириқ доирасига киритилган тавсиф жиҳатларининг барча муҳим жиҳатлардан ҳаққоний тақдим этилган-этилмаганлигини аниқлашда ёрдам бериши мумкин:

- Тавсиф (топшириқ доирасидаги) кўрсатилган хизматнинг асосий жиҳатларини қамраб олиши, бу жиҳатлар фойдаланувчи ташкилотларнинг молиявий ҳисоботлари аудитини режалаштиришда кенг доирадаги фойдаланувчи аудиторларининг умумий эҳтиёжлари учун тегишли бўлиши асосли равишда кутилиши мумкинми?
- Тавсиф фойдаланувчи аудиторларининг кенг доирасини 315-сон АХС (2019 йилда қайта таҳрирланган) га мувофиқ ички назоратни тушуниб олиш учун етарли маълумот билан таъминлаш учун оқилона кутилиши мумкин бўлган тафсилот даражасида тайёрланганми? Тавсиф хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг қайта ишлашининг ҳар бир жиҳатини ёки фойдаланувчи ташкилотларга кўрсатиладиган хизматларни қамраб олиши шарт эмас, ва ўқувчига хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги хавфсизлик ёки бошқа назорат воситаларини заифлаштириш имконини берадиган даражада батафсил бўлиши шарт эмас.
- Тавсиф кенг доирадаги фойдаланувчи аудиторларининг умумий эҳтиёжлари бўйича қарорларига таъсир қилиши мумкин бўлган маълумотларни тушириб қолдирмайдиган ёки бузиб кўрсатмайдиган тарзда тайёрланганлиги, масалан, тавсиф хизмат кўрсатувчи аудиторга маълум бўлган қайта ишлашдаги муҳим тушириб қолдиришлар ёки ноаниқликларни ўз ичига оладими?
- Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифида баён қилинган назорат мақсадларининг баъзилари топшириқ доирасидан чиқарилган бўлса, тавсиф чиқариб ташланган мақсадларни аниқ белгилаб берадими?
- Тавсифда аниқланган назорат воситалари амалга оширилганми?
- Фойдаланувчи ташкилоти томонидан тўлдирувчи назорат воситалари, агар мавжуд бўлса, етарлича тавсифланганми?
- Кўпчилик ҳолларда, назорат мақсадлари тавсифи шундай сўз билан ифодаланадики, назорат мақсадларига фақат хизмат кўрсатувчи ташкилот томонидан амалга оширилган назорат воситаларининг самарали ишлаши орқали эришиш мумкин. Баъзи ҳолларда, бироқ, хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифида баён қилинган назорат мақсадларига хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўзи томонидан эришиб бўлмайди, чунки уларга эришиш фойдаланувчи ташкилотлари томонидан маълум назорат воситаларини амалга оширишни талаб қилади. Бу, масалан, назорат мақсадлари тартибга солувчи орган томонидан белгиланган ҳолларда шундай бўлиши мумкин. Тавсиф фойдаланувчи ташкилотнинг тўлдирувчи назорат воситаларини ўз ичига олганда, тавсиф ушбу назорат воситаларини ва хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўзи томонидан эришиб бўлмайдиган махсус назорат мақсадларини алоҳида аниқлаб беради.
- Агар киритиш усули қўлланилган бўлса, тавсиф хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситаларини ва суб-хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситаларини алоҳида аниқлаб берадими?
- Агар ажратиб чиқариш ташлаш усули қўлланилса, тавсиф суб-хизмат кўрсатувчи ташкилот томонидан бажариладиган функцияларни аниқлаб берадими?
- Ажратиб чиқариш ташлаш усули қўлланилганда, тавсиф суб-хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги батафсил қайта ишлаш ёки назорат воситаларини тавсифлаши шарт эмас.

A22. Тавсифнинг ҳаққоний тақдим этилишини баҳолаш учун хизмат кўрсатувчи аудиторнинг тартиб-таомиллари қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин:

- Фойдаланувчи ташкилотларининг характерини ва хизмат кўрсатувчи ташкилот томонидан кўрсатилаётган хизматлар уларга қандай таъсир қилиши мумкинлигини кўриб чиқиш, масалан, фойдаланувчи

ташкилотлари маълум бир соҳадан эканлиги ва улар давлат органлари томонидан тартибга солиниши.

- Фойдаланувчи ташкилотлари билан стандарт шартномаларни ёки шартномаларнинг стандарт шартларини (агар қўлланиладиган бўлса) хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг шартнома мажбуриятларини тушуниб олиш учун ўқиш.
- Хизмат кўрсатувчи ташкилот ходимлари томонидан бажариладиган тартиб-таомилларни кузатиш.
- Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг сиёсат ва тартиб-таомиллар бўйича қўлланмаларини ва бошқа тизим ҳужжатларини, масалан, ишлаш схемалари ва баённарни кўриб чиқиш.

A23. 21(a)-банд хизмат кўрсатувчи аудитордан хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифида баён қилинган назорат мақсадлари шароитларда оқилона эканлигини баҳолашни талаб қилади. Қуйидаги саволларни кўриб чиқиш хизмат кўрсатувчи аудиторга ушбу баҳолашда ёрдам бериши мумкин:

- Баён қилинган назорат мақсадлари хизмат кўрсатувчи ташкилот томонидан ёки тартибга солувчи орган, фойдаланувчилар гуруҳи ёки шаффоф тегишли жараёнга риоя қиладиган профессионал орган каби ташқи томонлар томонидан белгиланганми?
- Баён қилинган назорат мақсадлари хизмат кўрсатувчи ташкилот томонидан белгиланган бўлса, улар хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситалари оқилона боғлиқ бўлиши кутиладиган фойдаланувчи ташкилотларининг кенг доирадаги молиявий ҳисоботларида одатда мужассамлашган тасдиқлаш турларига тегишлими?
- Хизмат кўрсатувчи аудитор одатда хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситалари алоҳида фойдаланувчи ташкилотларининг молиявий ҳисоботларида мужассамлашган тасдиқлашларга қандай аниқ боғлиқлигини аниқлай олмаса-да, хизмат кўрсатувчи аудиторнинг хизмат кўрсатувчи ташкилот тизимининг характери, шу жумладан назорат воситалари, ва кўрсатилаётган хизматлар ҳақидаги тушунчаси ушбу назорат воситалари боғлиқ бўлиши мумкин бўлган тасдиқлаш турларини аниқлаш учун фойдаланилади.
- Агар хизмат кўрсатувчи ташкилот томонидан назорат мақсадлари белгиланган бўлса, улар тўлиқми? Назорат мақсадларининг тўлиқ тўплами фойдаланувчи аудиторларга хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситаларининг фойдаланувчи ташкилотлар молиявий ҳисоботларида одатда мужассамлашган тасдиқлашларга таъсирини баҳолаш учун кенг доирадаги асос тақдим этиши мумкин.

A24. Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизими жорий қилинганлигини аниқлаш учун хизмат кўрсатувчи аудиторнинг тартиб-таомиллари бу тизимни тушуниб олиш учун тартиб-таомилларга ўхшаш бўлиши ва улар билан биргаликда бажарилиши мумкин. Улар шунингдек хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизими орқали элементларни кузатишни ва, 2-турдаги ҳисобот ҳолатида, давр давомида жорий қилинган назорат воситаларидаги ўзгаришлар ҳақида махсус сўровларни ўз ичига олиши мумкин. Фойдаланувчи ташкилотлар ёки уларнинг аудиторлари учун аҳамиятли бўлган ўзгаришлар хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизими тавсифига киритилади.

Назорат воситалари лойиҳаси бўйича далиллар олиш (23, 28(b)-бандларга қаранг)

A25. Фойдаланувчи ташкилот ёки фойдаланувчи аудитор нуқтаи назаридан, назорат воситаси, агар у алоҳида ёки бошқа назорат воситалари билан биргаликда, қониқарли равишда риоя қилинганда, муҳим бузиб кўрсатишлар олдини олиш ёки аниқлаш ва тузатиш бўйича оқилона ишончни таъминласа, тегишли равишда ишлаб чиқилган ҳисобланади. Бироқ, хизмат кўрсатувчи ташкилот ёки хизмат кўрсатувчи аудитор алоҳида фойдаланувчи ташкилотлардаги ҳолатлардан, яъни назорат четга чиқиши натижасида юзага келган бузиб кўрсатиш бу фойдаланувчи ташкилотлар учун муҳим бўлиш-бўлмаслигини аниқлайдиган ҳолатлардан, хабардор эмас. Шунинг учун, хизмат кўрсатувчи аудитор нуқтаи назаридан, назорат воситаси, агар у алоҳида ёки бошқа назорат воситалари билан биргаликда, қониқарли равишда риоя қилинганда, хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизими тавсифида кўрсатилган назорат мақсадларига эришиш бўйича оқилона ишончни таъминласа, тегишли равишда ишлаб чиқилган ҳисобланади.

A26. Хизмат кўрсатувчи аудитор назорат воситаларининг лойиҳасини тушунишни осонлаштириш учун оқим схемалари, сўровномалар ёки қарор қабул қилиш жадваллари қўллашни кўриб чиқиши мумкин.

A27. Назорат воситалари назорат мақсадига эришишга қаратилган бир қатор фаолиятлардан иборат бўлиши мумкин. Натижада, агар хизмат кўрсатувчи аудитор маълум бир фаолиятларни муайян назорат мақсадига эришишда самарасиз деб баҳоласа, бошқа фаолиятларнинг мавжудлиги хизмат кўрсатувчи аудиторга назорат мақсадига боғлиқ назорат воситалари тегишли равишда ишлаб чиқилган деган хулосага келиш имконини бериши мумкин.

Назорат воситаларининг операцион самарадорлиги бўйича далиллар олиш

*Операцион самарадорликни баҳолаш (*24-бандга қаранг)

A28. Фойдаланувчи ташкилот ёки фойдаланувчи аудитор нуқтаи назаридан, назорат воситаси, агар у алоҳида ёки бошқа назорат воситалари билан биргаликда фирибгарлик ёки хато туфайли муҳим бузиб кўрсатишлар олдини олиш ёки

аниқлаш ва тузатиш бўйича оқилона ишончни таъминласа, самарали ишлаётган ҳисобланади. Бироқ, хизмат кўрсатувчи ташкилот ёки хизмат кўрсатувчи аудитор алоҳида фойдаланувчи ташкилотлардаги ҳолатлардан, яъни назорат четга чиқиши натижасида бузиб кўрсатиш юз берганлигини ва, агар шундай бўлса, у муҳимлигини аниқлайдиган ҳолатлардан хабардор эмас. Шунинг учун, хизмат кўрсатувчи аудитор нуқтаи назаридан, назорат воситаси, агар у алоҳида ёки бошқа назорат воситалари билан биргаликда хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизими тавсифида кўрсатилган назорат мақсадларига эришиш бўйича оқилона ишончни таъминласа, самарали ишлаётган ҳисобланади. Шунга ўхшаш, хизмат кўрсатувчи ташкилот ёки хизмат кўрсатувчи аудитор алоҳида фойдаланувчи ташкилот нуқтаи назаридан, кузатилган ҳар қандай назорат четга чиқиши муҳим бузиб кўрсатишга олиб келиш-келмаслигини аниқлаш имкониятига эга эмас.

A29. Назорат воситаларининг лойиҳаси мослиги ҳақида фикр билдириш учун уларни етарли даражада тушуниш, назорат воситаларининг ишлаб чиқилиши ва жорий қилинишидаги каби изчил ишлашини таъминлайдиган автоматлаштириш мавжуд бўлмаса, уларнинг операцион самарадорлиги ҳақида етарли далил бўлмайди. Масалан, маълум бир вақт нуқтасида қўлда бажариладиган назорат воситасининг жорий қилиниши ҳақида маълумот олиш, бошқа вақтларда бу назорат воситасининг ишлаши ҳақида далил тақдим этмайди. Бироқ, АТ қайта ишлашнинг ажралмас изчиллиги туфайли, автоматлаштирилган назорат воситасининг лойиҳасини аниқлаш ва у жорий қилинганлигини аниқлаш учун тартиб-таомилларни бажариш, хизмат кўрсатувчи аудиторнинг бошқа назорат воситалари, масалан дастур ўзгаришлари устидан назорат воситаларини баҳолаши ва тестдан ўтказишига қараб, бу назорат воситасининг операцион самарадорлиги ҳақида далил бўлиб хизмат қилиши мумкин.

A30. Фойдаланувчи аудиторлар учун фойдали бўлиши учун, 2-турдаги ҳисобот одатда камида олти ойлик даврни қамраб олади. Агар давр олти ойдан кам бўлса, хизмат кўрсатувчи аудитор қисқароқ давр сабабларини хизмат кўрсатувчи аудиторнинг ишончни таъминлаш хулосасида тавсифлашни мувофиқ деб ҳисоблаши мумкин. Олти ойдан кам даврни қамраб оладиган ҳисоботга олиб келувчи ҳолатларга қуйидагилар киради: (a) хизмат кўрсатувчи аудитор назорат воситалари ҳақидаги ҳисобот чиқарилиши керак бўлган санага яқин вақтда жалб қилинганда; (b) хизмат кўрсатувчи ташкилот (ёки маълум бир тизим ёки дастур) олти ойдан кам вақт давомида фаолият кўрсатганда; ёки (c) назорат воситаларига аҳамиятли ўзгаришлар киритилган ва ҳисобот чиқаришдан олдин олти ой кутиш ёки ўзгаришлардан олдин ва кейин тизимни қамраб олувчи ҳисобот чиқариш амалий бўлмаганда.

A31. Айрим назорат тартиб-таомиллари кейинчалик тестдан ўтказилиши мумкин бўлган ўз фаолиятининг далилларини қолдирмаслиги мумкин ва, шунга кўра, хизмат кўрсатувчи аудитор хулоса бериш даври давомида турли вақтларда бундай назорат тартиб-таомилларининг операцион самарадорлигини тестдан ўтказишни зарур деб топиши мумкин.

A32. Хизмат кўрсатувчи аудитор ҳар бир давр давомида назорат воситаларининг операцион самарадорлиги ҳақида фикр тақдим этади, шунинг учун, жорий давр давомида назорат воситаларининг ишлаши ҳақида етарли ва муносиб далиллар хизмат кўрсатувчи аудиторнинг бу фикрни билдириши учун талаб қилинади. Бироқ, аввалги топшириқларда кузатилган оғишлар ҳақидаги билимлар хизмат кўрсатувчи аудиторни жорий даврда тестдан ўтказиш кўламини оширишга ундаши мумкин.

Билвосита назорат воситаларини тестдан ўтказиш (25(b)-бандга қаранг)

A33. Баъзи ҳолатларда, билвосита назорат воситаларининг самарали ишлашини қўллаб-қувватловчи далиллар олиш зарур бўлиши мумкин. Масалан, хизмат кўрсатувчи аудитор рухсат этилган кредит лимитларидан ошиб кетган сотувларни батафсил баён қилувчи истисно ҳисоботларини кўриб чиқишнинг самарадорлигини тестдан ўтказишга қарор қилганда, кўриб чиқиш ва тегишли кейинги ҳаракатлар хизмат кўрсатувчи аудитор учун бевосита аҳамиятга эга бўлган назорат воситасидир. Ҳисоботлардаги маълумотларнинг аниқлиги устидан назорат воситалари (масалан, умумий АТ назорат воситалари) "билвосита" назорат воситалари сифатида тавсифланади.

A34. АТ қайта ишлашнинг ажралмас изчиллиги туфайли, автоматлаштирилган дастур назорат воситасининг жорий қилиниши ҳақидаги далиллар, хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг умумий назорат воситаларининг (айниқса, ўзгаришлар устидан назорат воситаларининг) операцион самарадорлиги ҳақидаги далиллар билан биргаликда кўриб чиқилганда, унинг операцион самарадорлиги ҳақида ҳам муҳим далиллар тақдим этиши мумкин.

Тестдан ўтказиш учун элементларни танлаш усуллари (25(c), 27-бандларга қаранг)

A35. Хизмат кўрсатувчи аудитор учун мавжуд бўлган тестдан ўтказиш учун элементларни танлаш усуллари қуйидагилардан иборат

(a) Барча элементларни танлаш (100% текшириш). Бу камдан-кам қўлланиладиган назорат воситаларини, масалан, чораклик назорат воситаларини тестдан ўтказиш учун, ёки назорат воситасини қўллаш ҳақидаги далиллар 100% текширишни самарали қиладиган ҳолларда мос келиши мумкин;

(b) Муайян элементларни танлаш. Бу 100% текшириш самарали бўлмаган ва танлаб олиш таъсирли бўлмаган ҳолларда мос келиши мумкин, масалан, танлаб олиш учун катта тўпламни шакллантириш учун етарли даражада тез-тез қўлланилмайдиган, масалан, ойлик ёки ҳафталик қўлланиладиган назорат воситаларини

тестдан ўтказишда; ва

(c) Танланма. Бу бир хил тарзда тез-тез қўлланиладиган ва ўз қўлланилишининг ҳужжатли далилларини қолдирадиган назорат воситаларини тестдан ўтказиш учун мос келиши мумкин.

A36. Муайян элементларни танлаб текшириш кўпинча далил олишнинг самарали усули бўлса-да, у танлаб олиш ҳисобланмайди. Бу тарзда танланган элементларга қўлланилган тартиб-таомиллар натижаларини бутун тўпламга нисбатан умумлаштириб бўлмайди; шунга кўра, муайян элементларни танлаб текшириш тўпламнинг қолган қисми ҳақида далил тақдим этмайди. Бошқа томондан, танлаб олиш ундан олинган намунани тестдан ўтказиш асосида бутун тўплам ҳақида хулосалар чиқариш имконини бериш учун мўлжалланган.

Ички аудит функциясининг иши

*Ички аудит функциясини тушуниб олиш (*30-бандга қаранг)

A37. Ички аудит функцияси раҳбарият ва бошқарув учун масъул шахсларга таҳлиллар, баҳолашлар, ишончни таъминлаш, тавсиялар ва бошқа маълумотларни тақдим этиш учун масъул бўлиши мумкин. Хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги ички аудит функцияси хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз ички назорат тизимига тегишли фаолиятларни ёки хизмат кўрсатувчи ташкилот фойдаланувчи ташкилотларга тақдим этаётган хизматлар ва тизимларга, шу жумладан назорат воситаларига тегишли фаолиятларни бажариши мумкин.

*Ички аудиторлар ишидан фойдаланиш зарурлигини ва қай даражада фойдаланишини аниқлаш (*33-бандга қаранг)

A38. Хизмат кўрсатувчи аудиторнинг тартиб-таомилларининг характери, муддати ёки кўламига ички аудиторларнинг ишининг режалаштирилган таъсирини аниқлашда, қуйидаги омиллар акс ҳолда бўлиши мумкин бўлганидан фарқли ёки камроқ кенг кўламли тартиб-таомилларнинг зарурлигини кўрсатиши мумкин:

- Ички аудиторлар томонидан бажарилган ёки бажариладиган ўзига хос ишнинг характери ва кўлами анча чекланган.
- Ички аудиторларнинг иши хизмат кўрсатувчи аудиторнинг хулосалари учун камроқ аҳамиятли бўлган назорат воситаларига тегишли.
- Ички аудиторлар томонидан бажарилган ёки бажариладиган иш субъектив ёки мураккаб мулоҳазаларни талаб қилмайди.

*Ички аудит хизмати ишидан фойдаланиш (*34-бандга қаранг)

A39. Ички аудиторларнинг муайян ишига нисбатан хизмат кўрсатувчи аудиторнинг тартиб-таомилларининг характери, муддати ва кўлами хизмат кўрсатувчи аудиторнинг ушбу ишнинг хизмат кўрсатувчи аудитор хулосалари учун аҳамиятлилиги (масалан, тестдан ўтказилган назорат воситалари камайтиришга қаратилган рискларнинг аҳамиятлилиги), ички аудит хизматини баҳолаш ва ички аудиторларнинг муайян ишини баҳолашга боғлиқ бўлади. Бундай тартиб-таомиллар қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин:

- Ички аудиторлар томонидан аллақачон текширилган элементларни текшириш;
- Бошқа шунга ўхшаш элементларни текшириш; ва
- Ички аудиторлар томонидан бажарилган тартиб-таомилларни кузатиш.

*Хизмат кўрсатувчи аудиторнинг ишончни таъминлайдиган хулосага таъсири (*36-37-бандларга қаранг)

A40. Ички аудит хизматининг мустақиллик ва холислик даражасидан қатъий назар, бундай хизмат хизмат кўрсатувчи ташкилотдан топшириқни бажариш пайтида хизмат кўрсатувчи аудитордан талаб қилинганидек мустақил эмас. Хизмат кўрсатувчи аудиторнинг ишончни таъминлайдиган хулосада ифодаланган фикр учун тўлиқ жавобгарлик хизмат кўрсатувчи аудиторда бўлади ва бу жавобгарлик хизмат кўрсатувчи аудитор ички аудиторларнинг ишидан фойдаланиши билан камаймайди..

A41. Ички аудит хизмати томонидан бажарилган ишни хизмат кўрсатувчи аудиторнинг тавсифи турли усулларда тақдим этилиши мумкин, масалан:

- Назорат воситаларини тестдан ўтказиш тавсифига ички аудит хизматининг маълум ишларидан назорат воситаларини тестдан ўтказишда фойдаланилганлигини кўрсатувчи кириш материалини киритиш орқали.
- Алоҳида тестларни ички аудитга нисбат бериш.

Ёзма баёнотлар (38, 40-бандларга қаранг)

A42. 38-бандда талаб қилинган ёзма баёнотлар 9(o)-бандда таърифланганидек, хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг баёнотидан алоҳида ва унга қўшимча ҳисобланади.

A43. Агар хизмат кўрсатувчи ташкилот ушбу ИТХС нинг 38(c)-бандига мувофиқ сўралган ёзма баёнотларни тақдим этмаса, хизмат кўрсатувчи аудиторнинг фикрини ушбу ИТХС нинг 55(d)-бандига мувофиқ ўзгартириш мақсадга

мувофиқ бўлиши мумкин.

Бошқа маълумотлар (42-бандга қаранг)

А44. БХАСК Кодекси хизмат кўрсатувчи аудитордан, агар хизмат кўрсатувчи аудитор маълумотнинг қуйидаги эканлигига ишонса, бундай маълумот билан боғлиқ бўлмасликни талаб қилади:

(a) Муҳим даражада ёлғон ёки чалғитувчи баёнотни ўз ичига олса;

(b) Эҳтиётсизлик билан тақдим этилган баёнотлар ёки маълумотларни ўз ичига олса; ёки

(c) Талаб қилинадиган маълумотларни тушириб қолдирса ёки ноаниқ қилса, бундай тушириб қолдириш ёки ноаниқлик чалғитувчи бўлиши мумкин бўлса.

Агар хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифи ва хизмат кўрсатувчи аудиторнинг ишончни таъминлаш хулосасини ўз ичига олган ҳужжатда келтирилган бошқа маълумотлар тикланиш ёки фавқулодда режалар, ёки хизмат кўрсатувчи аудиторнинг ишончни таъминлаш хулосасида аниқланган оғишларни бартараф этиш учун тизимга киритиладиган ўзгартиришлар режалари каби келажакка йўналтирилган маълумотларни, ёки оқилона асослаб бўлмайдиган рекламавий характердаги даъволарни ўз ичига олса, хизмат кўрсатувчи аудитор бу маълумотларни олиб ташлаш ёки қайта баён қилишни сўраши мумкин.

А45. Агар хизмат кўрсатувчи ташкилот бошқа маълумотларни олиб ташлаш ёки қайта баён қилишдан бош тортса, тегишли бўлиши мумкин бўлган қўшимча ҳаракатларга, масалан, қуйидагилар киради:

- Хизмат кўрсатувчи ташкилотдан ҳаракатларнинг тегишли йўналиши бўйича ўзининг ҳуқуқий маслаҳатчисига мурожаат қилишни сўраш.
- Ишончни таъминлаш хулосасида муҳим номувофиқлик ёки фактнинг муҳим бузиб кўрсатилишини тавсифлаш.
- Масала ҳал қилингунга қадар ишончни таъминлаш хулосасини ушлаб туриш.
- Топшириқдан воз кечиш.

Ҳужжатлаштириш (51-бандга қаранг)

А46. 1-сон СБХС (ёки камида 1-сон СБХС каби талабчан бўлган профессионал талаблар ёки қонун ёки қоидалардаги талаблар) ташкилотлардан топшириқ ҳисоботи санасидан кейин ўз вақтида топшириқ ҳужжатларини йиғишни қамраб оладиган сифат мақсадини белгилашни талаб қилади. Якуний топшириқ файлини тўлдиришни якунлаш учун тегишли вақт чегараси одатда хизмат кўрсатувчи аудиторнинг ҳисоботи санасидан кейин 60 кундан ошмайди.

Хизмат кўрсатувчи аудиторнинг ишончни таъминлайдиган хулосани тайёрлаш

*Хизмат кўрсатувчи аудиторнинг ишончни таъминлайдиган хулосанинг мазмуни (*53-бандга қаранг)

А47. Хизмат кўрсатувчи аудиторларнинг ишончни таъминлаш хулосалари ва тегишли хизмат кўрсатувчи ташкилотларнинг баёнотларининг намунавий мисоллари 1 ва 2-иловаларда келтирилган.

Хизмат кўрсатувчи аудиторнинг ишончни таъминлаш хулосасининг мўлжалланган фойдаланувчилари ва мақсадлари (53(е)-бандга қаранг)

А48. Хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситалари ҳақида хулоса бериш топшириқлари учун фойдаланиладиган мезонлар фақат хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизими, шу жумладан назорат воситалари ҳақида, тизимнинг фойдаланувчи ташкилотлар томонидан молиявий ҳисобот учун қандай фойдаланилганлигини тушунадиган шахсларга маълумот тақдим этиш мақсадидагина алоқадор. Шунга кўра, бу хизмат кўрсатувчи аудиторнинг ишончни таъминлаш хулосасида айтиб ўтилади. Бундан ташқари, хизмат кўрсатувчи аудитор ишончни таъминлаш хулосасини мўлжалланган фойдаланувчилардан бошқаларга тарқатишни, бошқалар томонидан фойдаланишни ёки бошқа мақсадларда фойдаланишни махсус чеклайдиган сўзларни киритишни мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаши мумкин.

*Назорат воситалари тестларининг тавсифи (*54-бандга қаранг)

А49. 2-турдаги ҳисобот учун назорат воситалари тестларининг характерини тавсифлашда, хизмат кўрсатувчи аудитор қуйидагиларни киритса, бу хизмат кўрсатувчи аудиторнинг ишончни таъминлаш хулосаси ўқувчиларига ёрдам беради:

- Оғишлар аниқланган барча тестларнинг натижалари, ҳатто хизмат кўрсатувчи аудиторга тегишли назорат мақсадига эришилган деган хулосага келиш имконини берувчи бошқа назорат воситалари аниқланган ёки тестдан ўтказилган назорат воситаси кейинчалик хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифидан олиб ташланган бўлса ҳам.

- Хизмат кўрсатувчи аудитор бундай омилларни аниқлаган даражада, аниқланган оғишларнинг сабаб бўлувчи омиллари ҳақида маълумот.

*Модификцияланган фикрлар (*55-бандга қаранг)

A50. Хизмат кўрсатувчи аудиторнинг модификцияланган ишончни таъминлаш хулосаси элементларининг намунавий мисоллари 3-иловада келтирилган.

A51. Ҳатто хизмат кўрсатувчи аудитор салбий фикр билдирган ёки фикр билдиришдан бош тортган бўлса ҳам, ўзгартириш учун асос бўлган бандда хизмат кўрсатувчи аудиторга маълум бўлган ва фикрни ўзгартиришни талаб қиладиган бошқа масалаларнинг сабабларини ҳамда уларнинг таъсирини тавсифлаш мақсадга мувофиқ бўлиши мумкин.

A52. Кўлам чекловлари туфайли фикр билдиришдан воз кечишни ифодалаганда, одатда бажарилган тартиб-таомилларни белгилаш ёки хизмат кўрсатувчи аудиторнинг топшириғи хусусиятларини тавсифловчи баёнотларни киритиш мақсадга мувофиқ эмас; бундай қилиш фикр билдиришдан воз кечишни ноаниқ қилиши мумкин.

Бошқа хабар қилиш мажбуриятлари (56-бандга қаранг)

A53. 56-бандда белгиланган ҳолатларга жавоб бериш учун тегишли ҳаракатлар, агар қонун ёки қоида билан тақиқланмаган бўлса, қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин:

- Турли ҳаракат йўналишларининг оқибатлари ҳақида ҳуқуқий маслаҳат олиш.
- Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг бошқарув учун масъул шахслари билан хабар қилиш.
- Учинчи томонлар билан хабар қилиш кераклигини аниқлаш (масалан, қонун, қоида ёки тегишли ахлоқий талаблар хизмат кўрсатувчи аудитордан ташкилотдан ташқаридаги тегишли органга ёки хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ташқи аудиторига хулоса беришни талаб қилиши мумкин, ёки шароитларда бундай хулоса бериш мақсадга мувофиқ бўлиши мумкин бўлган жавобгарликларни белгилайди).
- Хизмат кўрсатувчи аудиторнинг фикрини ўзгартириш ёки Бошқа масалалар бандини қўшиш.
- Топшириқдан воз кечиш.

1-илова

(А47-бандга қаранг)

Хизмат кўрсатувчи ташкилот баёнотлари намуналари

Хизмат кўрсатувчи ташкилот баёнотларининг қуйидаги намуналари фақат йўл-йўриқ сифатида тақдим этилган ва барча ҳолатларни қамраб олувчи ёки барча вазиятларга қўлланиладиган бўлиши учун мўлжалланмаган.

1-намуна: 2-турдаги хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг баёноти

Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг баёноти

Илова қилинган тавсиф [тури ёки номи] тизимидан фойдаланган мижозлар ва уларнинг аудиторлари учун тайёрланган бўлиб, улар мижозларнинг молиявий ҳисоботларидаги муҳим бузиб кўрсатишлар рискларини баҳолашда тавсифни, мижозларнинг ўзлари томонидан амалга ошириладиган назорат воситалари ҳақидаги маълумотлар билан бирга, бошқа маълумотлар каби кўриб чиқиш учун етарли тушунчага эга.

[Ташкилот номи] қуйидагиларни тасдиқлайди:

(a) Илова қилинган [bb–cc] саҳифалардаги тавсиф [тури ёки номи] тизимининг [сана] дан [сана] гача бўлган давр мобайнида мижозларнинг операцияларини қайта ишлаш учун ҳаққоний тақдим этади.

Ушбу баёнотни тузишда қўлланилган мезонлар шундан иборатки, илова қилинган тавсиф:

(i) Тизим қандай ишлаб чиқилган ва жорий қилинганлигини тақдим этади, шу жумладан:

- Кўрсатилган хизматлар турлари, шу жумладан, тегишли бўлганда, қайта ишланган операциялар синфлари.
- Ушбу операцияларни амалга ошириш, қайд этиш, қайта ишлаш, зарур бўлганда тузатиш ва мижозлар учун тайёрланган ҳисоботларга ўтказиш учун ахборот технологиялари ва қўлда бошқариладиган тизимлар доирасидаги тартиб-таомиллар.
- Операцияларни амалга ошириш, қайд этиш, қайта ишлаш ва хулоса бериш учун фойдаланилган тегишли бухгалтерия ёзувлари, қўллаб-қувватловчи маълумотлар ва махсус ҳисоблар; бу нотўғри маълумотларни тузатишни ва маълумотлар мижозлар учун тайёрланган ҳисоботларга қандай ўтказилганлигини ўз ичига олади.
- Тизим операциялардан ташқари муҳим ҳодисалар ва шароитларни қандай ҳал қилганлиги.
- Мижозлар учун ҳисоботларни тайёрлашда фойдаланиладиган жараён.
- Тегишли назорат мақсадлари ва ушбу мақсадларга эришиш учун ишлаб чиқилган назорат воситалари.
- Тизимни ишлаб чиқишда фойдаланувчи ташкилотлар томонидан амалга оширилади деб тахмин қилинган назорат воситалари, ва агар илова қилинган тавсифда кўрсатилган назорат мақсадларига эришиш учун зарур бўлса, ўзимиз томонимиздан якка ўзимиз эриша олмайдиган махсус назорат мақсадлари билан бирга тавсифда аниқланган.
- Мижозларнинг операцияларини қайта ишлаш ва хулоса беришга алоқадор бўлган назорат муҳитимизнинг, рискни баҳолаш жараёнининг, ахборот тизимининг (тегишли бизнес жараёнлари билан бирга) ва мулоқотнинг, назорат фаолиятларининг ва мониторинг назорат воситаларининг бошқа жиҳатлари.

(ii) [сана] дан [сана] гача бўлган давр мобайнида хизмат кўрсатувчи ташкилот тизимидаги ўзгаришларнинг тегишли тафсилотларини ўз ичига олади.

(iii) Тавсиф мижозлар ва уларнинг аудиторларининг кенг доираси учун умумий эҳтиёжларни қондириш мақсадида тайёрланганлигини ва шунинг учун ҳар бир алоҳида мижоз ўзининг алоҳида муҳитида муҳим деб ҳисоблаши мумкин бўлган тизимнинг ҳар бир жиҳатини ўз ичига олмаслигини эътироф этган ҳолда, тавсифланаётган тизим кўламига тегишли маълумотларни тушириб қолдирмайди ёки бузиб кўрсатмайди.

(b) Илова қилинган тавсифда баён қилинган назорат мақсадларига боғлиқ назорат воситалари [сана] дан [сана] гача бўлган давр мобайнида тегишли равишда ишлаб чиқилган ва самарали ишлаган.

Ушбу баёнотни тузишда қўлланилган мезонлар қуйидагилар эди:

(i) Тавсифда баён қилинган назорат мақсадларига эришишга хавф соладиган рисклар аниқланган;

(ii) Аниқланган назорат воситалари, агар тавсифланганидек амалга оширилса, бу рисклар белгиланган назорат мақсадларига эришишга тўсқинлик қилмаслиги ҳақида оқилона ишончни таъминлайди; ва

(iii) Назорат воситалари, шу жумладан қўлда бажариладиган назорат воситалари тегишли малака ва ваколатга эга бўлган шахслар томонидан амалга оширилгани ҳамда ишлаб чиқилганидек [сана] дан

[сана] гача бўлган давр мобайнида изчил қўлланилган.

2-мисол: 1-тур хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг баёноти

Қуйидаги тавсиф [тур ёки ном] тизимидан фойдаланган мижозлар ва уларнинг аудиторлари учун тайёрланган бўлиб, улар молиявий ҳисоботга тегишли мижозларнинг ахборот тизимларини тушунишда, мижозларнинг ўзлари томонидан амалга ошириладиган назорат воситалари ҳақидаги маълумотлар билан бирга, ушбу тавсифни ҳисобга олиш учун етарли тушунчага эга. [Ташкилот номи] қуйидагиларни тасдиқлайди:

(a) [bb-cc] саҳифалардаги қуйидаги тавсиф [сана] ҳолатига мижозлар операцияларини қайта ишлаш учун [тур ёки ном] тизимини ҳаққоний тақдим этади.

Ушбу баёнотни беришда қўлланилган мезонлар қуйидагилардан иборат эди: илова қилинган тавсиф:

(i) Тизим қандай ишлаб чиқилгани ва амалга оширилганини тақдим этади, шу жумладан:

- Кўрсатиладиган хизматлар турлари, шу жумладан, тегишли ҳолларда, қайта ишланадиган операциялар турлари.
- Ахборот технологиялари ва қўлда бажариладиган тизимлар доирасидаги тартиб-таомиллар, улар орқали бу операциялар бошланган, қайд этилган, қайта ишланган, зарур бўлганда тузатилган ва мижозлар учун тайёрланган ҳисоботларга ўтказилган.
- Тегишли бухгалтерия ёзувлари, қўллаб-қувватловчи маълумотлар ва операцияларни бошлаш, қайд этиш, қайта ишлаш ва хулоса беришда фойдаланилган махсус ҳисоблар; бу нотўғри маълумотларни тузатишни ва маълумотлар мижозлар учун тайёрланган ҳисоботларга қандай ўтказилишини ўз ичига олади.
- Тизим операциялардан ташқари муҳим ҳодисалар ва шароитларни қандай ҳал қилгани.
- Мижозлар учун ҳисоботларни тайёрлашда фойдаланилган жараён.
- Тегишли назорат мақсадлари ва бу мақсадларга эришиш учун ишлаб чиқилган назорат воситалари.
- Биз тизимни ишлаб чиқишда фойдаланувчи субъектлар томонидан амалга оширилади деб тахмин қилган назорат воситалари, ва агар илова қилинган тавсифда баён этилган назорат мақсадларига эришиш учун зарур бўлса, бизнинг ўзимиз томонидан эришиб бўлмайдиган махсус назорат мақсадлари билан бирга тавсифда аниқланган.
- Бизнинг назорат муҳитимизнинг бошқа жиҳатлари, рискни баҳолаш жараёни, ахборот тизими (тегишли бизнес жараёнларини ўз ичига олган) ва коммуникация, назорат фаолиятлари ва мониторинг назорат воситалари, буларнинг барчаси мижозлар операцияларини қайта ишлаш ва хулоса беришга тегишли бўлган.

(ii) Тавсифланаётган тизим кўламига тегишли маълумотларни тушириб қолдирмайди ёки бузиб кўрсатмайди, бунда тавсиф кенг доирадаги мижозлар ва уларнинг аудиторларининг умумий эҳтиёжларини қондириш учун тайёрланганлигини ва шунинг учун ҳар бир алоҳида мижоз ўзининг ўзига хос муҳитида муҳим деб ҳисоблаши мумкин бўлган тизимнинг ҳар бир жиҳатини ўз ичига олмаслигини тан олган ҳолда.

(b) Илова қилинган тавсифда баён этилган назорат мақсадларига тегишли назорат воситалари [сана] ҳолатига тегишли равишда ишлаб чиқилган эди.

Ушбу баёнотни беришда қўлланилган мезонлар қуйидагилардир:

(i) Тавсифда баён этилган назорат мақсадларига эришишга таҳдид солувчи рисклар аниқланган эди;

ва (ii) Аниқланган назорат воситалари, агар тавсифланганидек амалга оширилса, бу рисклар белгиланган назорат мақсадларига эришишга тўсқинлик қилмаслиги ҳақида оқилона ишончни таъминлаши мумкин эди.

2-илова

(А47-бандга қаранг)

Хизмат аудиторининг ишончни таъминлаш бўйича хулосалари намуналари

Қуйидаги ҳисобот намуналари фақат кўрсатма сифатида берилган бўлиб, ҳамма нарсани қамраб олишга ёки барча ҳолатларда қўлланишга мўлжалланмаган

1-намуна: 2-тур хизмат аудиторининг ишончни таъминлаш бўйича хулосаси

Назорат воситалари тавсифи, уларнинг лойиҳаси ва операцион самарадорлиги тўғрисида мустақил хизмат аудиторининг ишончни таъминлаш бўйича хулосаси

Кимга: XYZ хизмат кўрсатувчи ташкилоти

Кўлам

Биз XYZ хизмат кўрсатувчи ташкилотининг [сана] дан [сана] гача бўлган давр мобайнида мижозлар операцияларини қайта ишлаш учун [тур ёки ном] тизими ҳақидаги [bb-cc] саҳифалардаги тавсифи (тавсиф), ҳамда тавсифда баён этилган назорат мақсадларига тегишли назорат воситаларининг лойиҳаси ва ишлаши ҳақида хулоса беришни ўз зиммамизга олганмиз .1

XYZ хизмат кўрсатувчи ташкилотининг жавобгарликлари

XYZ хизмат кўрсатувчи ташкилоти қуйидагилар учун масъулдир: [аа] саҳифадаги тавсифни ва унга илова қилинган баёнотни тайёрлаш, шу жумладан тавсиф ва баёнотнинг тўлиқлиги, аниқлиги ва тақдим этиш усули; тавсифда қамраб олинган хизматларни тақдим этиш; назорат мақсадларини белгилаш; ва белгиланган назорат мақсадларига эришиш учун назорат воситаларини ишлаб чиқиш, жорий қилиш ва самарали ишлатиш.

Бизнинг мустақиллигимиз ва сифат бошқаруви

Биз Бухгалтерларнинг халқаро ахлоқ стандартлари кенгашининг Профессионал бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ кодекси (халқаро мустақиллик стандартларини ўз ичига олган) (IESBA Кодекси) талабларига риоя қилдик, бу кодекс ҳалоллик, холислик, профессионал малака ва тегишли эътибор, махфийлик ва профессионал хулқ-атвор каби фундаментал тамойилларга асосланган. Ташкилот 1-сон Сифат бошқарувининг халқаро стандартини, қўллайди, бу ташкилотдан ахлоқий талаблар, профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонуний ва норматив талабларга риоя қилиш бўйича сиёсат ёки тартиб-таомилларни ўз ичига олган сифат бошқаруви тизимини ишлаб чиқиш, жорий қилиш ва ишлатишни талаб қилади.

Хизмат аудиторининг жавобгарликлари

Бизнинг жавобгарлигимиз XYZ хизмат кўрсатувчи ташкилотининг тавсифи ва ўша тавсифда баён этилган назорат мақсадларига тегишли назорат воситаларининг лойиҳаси ва ишлаши ҳақида, ўз тартиб-таомилларимизга асосланган ҳолда фикр билдиришдир. Биз топшириқни Халқаро аудит ва ишонч стандартлари кенгаши томонидан чиқарилган 3402-сон Ишонч топшириқларнинг халқаро стандарти, “Хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситалари бўйича ишончни таъминлайдиган хулосалар” га мувофиқ ўтказдик. Бу стандарт бизлардан барча муҳим жиҳатларда тавсиф ҳаққоний тақдим этилганлиги ва назорат воситалари тегишли равишда ишлаб чиқилганлиги ҳамда самарали ишлаётганлиги ҳақида оқилона ишончни олиш учун тартиб-таомилларимизни режалаштириш ва бажаришни талаб қилади. Хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситаларининг тавсифи, лойиҳаси ва операцион самарадорлиги ҳақида хулоса бериш бўйича ишонч топшириғи хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими ҳақидаги тавсифида очиб берилган маълумотлар ва назорат воситаларининг лойиҳаси ва операцион самарадорлиги ҳақида далиллар олиш учун тартиб-таомилларни бажаришни ўз ичига олади. Танланган тартиб-таомиллар хизмат аудиторининг мулоҳазасига, шу жумладан тавсиф ҳаққоний тақдим этилмаган ва назорат воситалари тегишли равишда ишлаб чиқилмаган ёки самарали ишламаётган деган рискларни баҳолашга боғлиқ. Бизнинг тартиб-таомилларимиз тавсифда баён этилган назорат мақсадларига эришилганлиги ҳақида оқилона ишончни таъминлаш учун зарур деб ҳисоблаган назорат воситаларининг операцион самарадорлигини тестдан ўтказишни ўз ичига олди. Бу турдаги ишончни таъминлаш бўйича топшириқ шунингдек тавсифнинг умумий тақдимотини, унда баён этилган мақсадларнинг мослигини ва хизмат кўрсатувчи ташкилот томонидан белгиланган ва [аа] саҳифада тавсифланган мезонларнинг мослигини баҳолашни ўз ичига олади.

Биз олган далиллар фикримиз учун асос сифатида етарли ва муносиб деб ҳисоблаймиз.

Хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситаларининг чекловлари

XYZ хизмат кўрсатувчи ташкилотининг тавсифи кенг доирадаги мижозлар ва уларнинг аудиторларининг умумий эҳтиёжларини қондириш учун тайёрланган ва шунинг учун ҳар бир алоҳида мижоз ўзининг ўзига хос муҳитида муҳим деб ҳисоблаши мумкин бўлган тизимнинг ҳар бир жиҳатини ўз ичига олмаслиги мумкин. Шунингдек, улар табиатига кўра, хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситалари операцияларни қайта ишлаш ёки хулоса беришдаги барча

хатолар ёки тушириб қолдиришларнинг олдини олмаслиги ёки аниқламаслиги мумкин. Бундан ташқари, самарадорликнинг ҳар қандай баҳосини келажак даврларга ишлаб чиқиш хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситалари етарли бўлмай қолиши ёки ишламай қолиши риски остида бўлади.

Фикр

Бизнинг фикримиз ушбу хулоса баён этилган масалалар асосида шакллантирилган. Фикримизни шакллантиришда қўллаган мезонларимиз [аа] саҳифада тавсифланган мезонлардир. Бизнинг фикримизча, барча муҳим жиҳатларда :

(a) Тавсиф [сана] дан [сана] гача бўлган давр мобайнида ишлаб чиқилган ва жорий қилинган [тур ёки ном] тизимини ҳаққоний тақдим этади ;

(b) Тавсифда баён этилган назорат мақсадларига тегишли назорат воситалари [сана] дан [сана] гача бўлган давр мобайнида тегишли равишда ишлаб чиқилган; ва

(c) Тестдан ўтказилган назорат воситалари, яъни тавсифда баён этилган назорат мақсадларига эришилганлиги бўйича оқилона ишончни таъминлаш учун зарур бўлган ва тестдан ўтказилган назорат воситалари белгиланган давр давомида операцион самарали бўлган.

Назорат воситаларининг тестлари тавсифи

Тестдан ўтказилган аниқ назорат воситалари ва бу тестларнинг характери, вақти ва натижалари [уу-zz] саҳифаларда келтирилган.

Мўлжалланган фойдаланувчилар ва мақсад

Ушбу ҳисобот ва [уу-zz] саҳифалардаги назорат воситалари тестларининг тавсифи фақат XYZ хизмат кўрсатувчи ташкилотининг [тур ёки ном] тизимидан фойдаланган мижозлар ва уларнинг аудиторлари учун мўлжалланган бўлиб, улар мижозларнинг молиявий ҳисоботларидаги муҳим бузиб кўрсатиш рискларини баҳолашда, мижозларнинг ўзлари томонидан амалга ошириладиган назорат воситалари ҳақидаги маълумотлар билан бирга, буни ҳисобга олиш учун етарли тушунчага эгадир.

[Хизмат аудиторининг ишончни таъминлаш бўйича хулосаси санаси]

[Хизмат аудиторининг манзили]

2-намуна: 1-тур хизмат аудиторининг ишончни таъминлаш бўйича хулосаси

Назорат воситалари тавсифи ва уларнинг лойиҳаси тўғрисида мустақил хизмат аудиторининг ишончни таъминлаш бўйича хулосаси

Кимга: XYZ хизмат кўрсатувчи ташкилоти

Кўлам

Биз XYZ хизмат кўрсатувчи ташкилотининг [сана] ҳолатига мижозлар операцияларини қайта ишлаш учун [тур ёки ном] тизими ҳақидаги [bb-cc] саҳифалардаги тавсифи (тавсиф), ҳамда тавсифда баён этилган назорат мақсадларига тегишли назорат воситаларининг лойиҳаси ҳақида хулоса беришни ўз зиммамизга олганмиз .3

Биз тавсифда киритилган назорат воситаларининг операцион самарадорлиги бўйича ҳеч қандай тартиб-таомилларни бажармадик ва, шунга мувофиқ, бу борада фикр билдирмаймиз.

XYZ Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг жавобгарликлари

XYZ Хизмат кўрсатувчи ташкилот қуйидагилар учун жавобгардир: [аа] саҳифадаги тавсиф ва илова қилинган баёнотни тайёрлаш, жумладан тавсиф ва баёнотнинг тўлиқлиги, аниқлиги ва тақдим этиш усули; тавсифда қамраб олинган хизматларни тақдим этиш; назорат мақсадларини белгилаш; ва белгиланган назорат мақсадларига эришиш учун назорат воситаларини лойиҳалаштириш, жорий қилиш ва самарали ишлатиш.

Бизнинг мустақиллигимиз ва сифат бошқаруви

Биз Бухгалтерларнинг Халқаро Ахлоқ Стандартлари Кенгашининг "Профессионал бухгалтерлар учун Халқаро Ахлоқ Кодекси" (Халқаро Мустақиллик Стандартларини ўз ичига олган) (БХАСК Кодекси) мустақиллик ва бошқа ахлоқ талабларига риоя қилдик, бу кодекс ҳалоллик, холислик, профессионал малака ва тегишли эътибор, махфийлик ва профессионал хулқ-атвор каби асосий тамойилларга асосланган. ташкилот сифат бошқарувининг 1-сон Халқаро Стандартини, қўллайди, бу стандарт ташкилотдан этик талаблар, профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонуний ва норматив талабларга риоя қилиш бўйича сиёсат ёки тартиб-таомилларни ўз ичига олган сифат бошқаруви тизимини ишлаб чиқиш, жорий қилиш ва ишлатишни талаб қилади.

Хизмат аудиторининг жавобгарликлари

Бизнинг жавобгарлигимиз XYZ Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тавсифи ва шу тавсифда кўрсатилган назорат

мақсадларига тегишли назорат воситаларининг лойиҳаси бўйича, биз ўтказган тартиб-таомилларга асосланган ҳолда фикр билдиришдир. Биз топшириқни халқаро аудит ва ишонч стандартлари кенгаши томонидан чиқарилган 3402-сон ишонч топшириқларнинг халқаро стандарти, "Хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситалари бўйича ишончни таъминлайдиган хулосалар" га мувофиқ бажардик. Бу стандарт биздан тавсиф барча муҳим жиҳатлардан ҳаққоний тақдим этилганлиги ва назорат воситалари барча муҳим жиҳатлардан тегишли тарзда ишлаб чиқилганлиги ҳақида оқилона ишончни олиш учун тартиб-таомилларни режалаштириш ва бажаришни талаб қилади. Хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситаларининг тавсифи ва лойиҳаси ҳақида хулоса бериш бўйича ишонч топшириғи хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифидаги маълумотларни ёритиб беришлар ва назорат воситаларининг лойиҳаси ҳақида далил олиш учун тартиб-таомилларни бажаришни ўз ичига олади. Танланган тартиб-таомиллар хизмат аудиторининг мулоҳазасига боғлиқ, жумладан тавсиф ҳаққоний тақдим этилмаган ва назорат воситалари тегишли тарзда ишлаб чиқилмаган деган баҳолашни ўз ичига олади. Бу турдаги ишонч топшириғи шунингдек тавсифнинг умумий тақдимотини, унда белгиланган назорат мақсадларининг мослигини ва хизмат кўрсатувчи ташкилот томонидан белгиланган ва [аа] саҳифада тавсифланган мезонларнинг мослигини баҳолашни ўз ичига олади.

Юқорида таъкидланганидек, биз тавсифда киритилган назорат воситаларининг операцион самарадорлиги бўйича ҳеч қандай тартиб-таомилларни бажармадик ва, мувофиқ равишда, шу борада фикр билдирмаймиз.

Биз олган далиллар фикримиз учун етарли ва муносиб асос тақдим этишига ишонамиз.

Хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситаларининг чекловлари

XYZ Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тавсифи кенг доирадаги мижозлар ва уларнинг аудиторларининг умумий эҳтиёжларини қондириш учун тайёрланган ва, шунинг учун, ҳар бир алоҳида мижоз ўзининг муайян муҳитида муҳим деб ҳисоблаши мумкин бўлган тизимнинг ҳар бир жиҳатини ўз ичига олмаслиги мумкин. Шунингдек, ўзларининг характери туфайли, хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситалари операцияларни қайта ишлашда ёки улар ҳақида хулоса беришда барча хатоларни ёки тушириб қолдиришларни олдини олмаслиги ёки аниқламаслиги мумкин.

Фикр

Бизнинг фикримиз ушбу ҳисоботда баён қилинган масалалар асосида шакллантирилган. Фикримизни шакллантиришда биз қўллаган мезонлар [аа] саҳифада тавсифланган. Бизнинг фикримизча, барча муҳим жиҳатларда:

(a) Тавсиф [сана] га [тизим тури ёки номи] тизимини ишлаб чиқилган ва жорий қилинган ҳолатда ҳаққоний тақдим этади; ва

(b) Тавсифда кўрсатилган назорат мақсадларига тегишли назорат воситалари [сана] га тегишли тарзда ишлаб чиқилган.

Мўлжалланган фойдаланувчилар ва мақсад

Ушбу ҳисобот фақат XYZ Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг [тизим тури ёки номи] тизимидан фойдаланган мижозлар ва уларнинг аудиторлари учун мўлжалланган, улар молиявий хулоса бериш учун аҳамиятли бўлган мижозларнинг ахборот тизимларини тушунишда, мижозларнинг ўзлари томонидан бошқариладиган назорат воситалари ҳақидаги маълумотлар ҳам киритилган бошқа маълумотлар билан бирга, уни кўриб чиқиш учун етарли тушунчага эга.

[Хизмат аудиторининг имзоси]

[Хизмат аудиторининг ишончни таъминлаш бўйича хулосаси санаси]

[Хизмат аудиторининг манзили]

3-илова

(А50-бандга қаранг)

Хизмат аудиторининг модификцияланган ишончни таъминлаш бўйича хулосалари намуналари

Қуйидаги модификцияланган ҳисоботлар намуналари фақат йўл-йўриқ учун бўлиб, барча вазиятларда қамровли ёки қўлланиладиган бўлиш учун мўлжалланмаган. Улар 2-иловадаги ҳисоботлар намуналарига асосланган.

1-намуна: Шартли фикр – хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизим тавсифи барча муҳим жиҳатлардан ҳаққоний тақдим этилмаган

…

Хизмат аудиторининг жавобгарликлари

…

Биз олган далиллар шартли фикримиз учун етарли ва муносиб асос тақдим этишига ишонамиз.

Шартли фикр учун асос

Илова қилинган тавсифда [mn] саҳифада XYZ Хизмат кўрсатувчи ташкилот тизимга рухсатсиз киришни олдини олиш учун оператор идентификация рақамлари ва паролларидан фойдаланиши кўрсатилган. Бизнинг тартиб-таомилларимизга асосланиб, жумладан ходимлар билан сўровлар ва фаолиятларни кузатишни ўз ичига олган ҳолда, биз оператор идентификация рақамлари ва пароллари А ва В иловаларида қўлланилишини, аммо С ва D иловаларида қўлланилмаслигини аниқладик.

Шартли фикр

Бизнинг фикримиз ушбу ҳисоботда баён қилинган масалалар асосида шакллантирилган. Фикримизни шакллантиришда биз қўллаган мезонлар XYZ Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг [аа] саҳифадаги баёнотида тавсифланган. Бизнинг фикримизча, шартли фикр учун асос бандида тавсифланган масала бундан мустасно:

(а) …

2-намуна: Шартли фикр – назорат воситалари, назорат воситалари самарали ишласа, хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизими тавсифида кўрсатилган назорат мақсадларига эришилиши ҳақида оқилона ишончни таъминлаш учун тегишли тарзда ишлаб чиқилмаган.

…

Хизмат аудиторининг жавобгарликлари

…

Биз олган далиллар шартли фикримиз учун етарли ва муносиб асос тақдим этишига ишонамиз.

Шартли фикр учун асос

Илова қилинган тавсифнинг [mn] саҳифасида муҳокама қилинганидек, XYZ Хизмат кўрсатувчи ташкилот вақти-вақти билан камчиликларни тузатиш ёки имкониятларни кенгайтириш учун дастурий иловаларга ўзгартиришлар киритади. Ўзгартиришларни киритиш ҳақида қарор қабул қилиш, ўзгартиришларни лойиҳалаштириш ва уларни жорий қилиш учун амал қилинадиган тартиб-таомиллар ўзгартиришларни амалга оширишда иштирок этувчилардан мустақил бўлган ваколатли шахслар томонидан кўриб чиқиш ва тасдиқлашни ўз ичига олмайди. Шунингдек, бундай ўзгартиришларни тестдан ўтказиш ёки ўзгартиришларни жорий қилишдан олдин тест натижаларини ваколатли текширувчига тақдим этиш бўйича белгиланган талаблар ҳам мавжуд эмас.

Шартли фикр

Бизнинг фикримиз ушбу ҳисоботда баён қилинган масалалар асосида шакллантирилган. Фикримизни шакллантиришда биз қўллаган мезонлар XYZ Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг [аа] саҳифадаги баёнотида тавсифланган. Бизнинг фикримизча, шартли фикр учун асос бандида тавсифланган масала бундан мустасно:

(а) …

3-намуна: Шартли фикр – назорат воситалари белгиланган давр давомида самарали ишламаган (фақат 2-турдаги ҳисобот)

…

Хизмат аудиторининг жавобгарликлари

…

Биз олган далиллар шартли фикримиз учун етарли ва муносиб асос тақдим этишига ишонамиз.

Шартли фикр учун асос

XYZ Хизмат кўрсатувчи ташкилот ўз тавсифида олинган кредит тўловларини яратилган натижа билан мослаштириш учун автоматлаштирилган назорат воситалари мавжуд эканлигини кўрсатади. Аммо, тавсифнинг [mn] саҳифасида таъкидланганидек, бу назорат воситаси дастурлаш хатоси туфайли дд/мм/ййй дан кк/оо/ййй гача бўлган даврда самарали ишламаган. Бу кк/оо/ййй дан кк/оо/ййй гача бўлган даврда "Назорат воситалари олинган кредит тўловлари тўғри қайд этилиши ҳақида оқилона ишончни таъминлайди" назорат мақсадига эришилмаслигига олиб келган. XYZ [сана] санасида ҳисоблашни бажарувчи дастурга ўзгартириш киритган, ва бизнинг тестларимиз кўрсатишича, у кк/оо/ййй дан кк/оо/ййй гача бўлган даврда самарали ишлаган .

Шартли фикр

Бизнинг фикримиз ушбу ҳисоботда баён қилинган масалалар асосида шакллантирилган. Фикримизни шакллантиришда биз қўллаган мезонлар XYZ Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг [аа] саҳифадаги баёнотида тавсифланган. Бизнинг фикримизча, шартли фикр учун асос бандида тавсифланган масала бундан мустасно:

…

4-намуна: Шартли фикр – хизмат аудитори етарли ва муносиб далилларни ололмаган

4-намуна: Шартли фикр – хизмат аудитори етарли ва муносиб далилларни ололмаган

…

Хизмат аудиторининг жавобгарликлари

…

Биз олган далиллар шартли фикримиз учун етарли ва муносиб асос тақдим этишига ишонамиз.

Шартли фикр учун асос

XYZ Хизмат кўрсатувчи ташкилот ўз тавсифида олинган кредит тўловларини яратилган натижа билан мослаштириш учун автоматлаштирилган назорат воситалари мавжуд эканлигини кўрсатади. Аммо, кк/оо/ййй дан кк/оо/ййй гача бўлган даврда бу мослаштиришнинг бажарилиши ҳақидаги электрон ёзувлар компьютер қайта ишлаш хатоси натижасида ўчирилган, ва шунинг учун биз бу давр учун ушбу назорат воситасининг ишлашини тестдан ўтказа олмадик. Натижада, биз "Назорат воситалари олинган кредит тўловлари тўғри қайд этилиши ҳақида оқилона ишончни таъминлайди" назорат мақсади кк/оо/ййй дан кк/оо/ййй гача бўлган даврда самарали ишлаган-ишламаганини аниқлай олмадик.

Шартли фикр

Бизнинг фикримиз ушбу ҳисоботда баён қилинган масалалар асосида шакллантирилган. Фикримизни шакллантиришда биз қўллаган мезонлар XYZ Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг [аа] саҳифадаги баёнотида тавсифланган. Бизнинг фикримизча, шартли фикр учун асос бандида тавсифланган масала бундан мустасно:

(а) …

3410-СОН ИШОНЧНИ ТАЪМИНЛАШ БЎЙИЧА ХАЛҚАРО СТАНДАРТ
ИССИҚХОНА ГАЗЛАРИ ТЎҒРИСИДАГИ ҲИСОБОТЛАР БЎЙИЧА ИШОНЧНИ ТАЪМИНЛАШ ТОПШИРИҚЛАРИ

(Ушбу стандарт 2013 йил 30 сентябрда ва ундан кейин тугайдиган даврларни қамраб олувчи ишончни таъминлаш бўйича хулосалар учун амал қилади)

МУНДАРИЖА

Банд

Кириш ... 1
ИТХСнинг қўллаш доираси ... 2–11
Кучга кириш санаси ... 12
Мақсадлар ... 13
Таърифлар ... 14
Талаблар ...
3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) ... 15
Топшириқни қабул қилиш ва давом эттириш ... 16–18
Режалаштириш ... 19
Топшириқни режалаштиришда ва бажаришда муҳимлик ... 20–22
Ташкилотни ва унинг муҳитини тушуниш, ташкилотнинг ички назоратини ҳам қўшган ҳолда, ва муҳим бузиб кўрсатиш рискларини аниқлаш ҳамда баҳолаш ... 23–34
Муҳим бузиб кўрсатиш баҳоланган рискларига умумий жавоблар ва қўшимча тартиб-таомиллар ... 35–56
Бошқа амалиётчилар ишидан фойдаланиш ... 57
Ёзма баёнотлар ... 58–60
Кейинги ҳодисалар ... 61
Таққослама маълумотлар ... 62–63
Бошқа маълумотлар ... 64
Ҳужжатлаштириш ... 65–70
Ишонч хулосасини шакллантириш ... 71–74
Ишончни таъминловчи хулоса мазмуни ... 75–76
Бошқа мулоқот ўрнатиш талаблари ... 77
Стандартни қўллаш ва бошқа изоҳловчи материаллар ...
Кириш ... A1–A7
Таърифлар ... A8–A16
3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) ... A17
Топшириқни қабул қилиш ва давом эттириш ... A18–A37
Режалаштириш ... A38–A43
Топшириқни режалаштиришда ва бажаришда муҳимлик ... A44–A51
Ташкилотни ва унинг муҳитини тушуниш, ташкилотнинг ички назоратини ҳам қўшган ҳолда, ва муҳим бузиб кўрсатиш рискларини аниқлаш ҳамда баҳолаш ... A52–A89
Муҳим бузиб кўрсатиш баҳоланган рискларига умумий жавоблар ва қўшимча тартиб-таомиллар ... A90–A112
Бошқа амалиётчи ишидан фойдаланиш ... A113–A115
Ёзма баёнотлар ... A116
Кейинги ҳодисалар ... A117
Таққослама маълумотлар ... A118–A123
Бошқа маълумотлар ... A124–A126
Ҳужжатлаштириш ... A127–A129
Ишонч хулосасини шакллантириш ... A130–A132
Ишончни таъминловчи хулоса мазмуни ... A133–A151
1-илова: Эмиссиялар, юткичлар ва эмиссия чегирмалари ...
2-илова: Иссиқхона газлари ҳисоботлари бўйича ишончни таъминлаш хулосалари намуналари ...

3410-сон Ишончни таъминлаш бўйича халқаро стандарт (ИТХС) “Иссиқхона газлари тўғрисидаги ҳисоботлар бўйича ишончни таъминлаш топшириқлари” “Халқаро сифат бошқаруви, аудит, таҳлилий текширув, бошқа ишончни таъминлаш ва турдош хизматлар бўйича стандартлар тўпламига муқаддима” билан биргаликда ўқилиши лозим.

Кириш

1. Иссиқхона гази (ИГ) чиқиндилари ва иқлим ўзгариши ўртасидаги боғлиқлик туфайли, кўпгина ташкилотлар ички бошқарув мақсадларида ўзларининг ИГ чиқиндиларини миқдорий баҳоламоқдалар, шунингдек кўпчилик қуйидаги мақсадларда ИГ ҳисоботини ҳам тайёрламоқдалар:

   (a) Норматив ошкор қилиш режими доирасида;

   (b) Чиқиндилар савдоси схемаси доирасида;

   (c) Инвесторлар ва бошқаларни ихтиёрий равишда хабардор қилиш учун. Ихтиёрий равишда маълумотларни ёритиб бериш, масалан, алоҳида ҳужжат сифатида нашр этилиши; кенгроқ барқарор ривожланиш ҳисоботининг бир қисми сифатида ёки ташкилотнинг йиллик ҳисоботида киритилиши; ёки "углерод реестри"га киритишни қўллаб-қувватлаш учун амалга оширилиши мумкин.

ИТХСнинг қўллаш доираси

2. Ушбу Ишончни таъминлаш бўйича халқаро стандарти (ИТХС) ташкилотнинг ИГ ҳисоботи бўйича хулоса бериш учун Ишонч топшириқлари билан шуғулланади.

3. Амалиётчининг ишончни таъминлаш бўйича топшириқдаги хулосаси ИГ ҳисоботига қўшимча равишда бошқа маълумотларни ҳам қамраб олиши мумкин, масалан:[1]

   (a) Ушбу ИТХС ИГ ҳисоботи ишончга тегишли бўлган умумий маълумотнинг нисбатан кичик қисми бўлган ҳоллардан ташқари, ИГ ҳисоботига нисбатан бажарилган ишонч тартиб-таомилларига нисбатан қўлланилади; ва

   (b) 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) (ёки муайян асосий предмет масаласи билан шуғулланадиган бошқа ИТХС) амалиётчининг хулосаси қамраб олган қолган маълумотларга нисбатан бажарилган ишонч тартиб-таомилларига нисбатан қўлланилади.

4. Ушбу ИТХС қуйидагилар ҳақида ҳисобот бериш учун Ишонч топшириқлари билан шуғулланмайди ёки уларга махсус кўрсатма бермайди:[2]

   (a) ИГ чиқиндиларидан ташқари бошқа чиқиндилар тўғрисидаги ҳисоботлар, масалан, азот оксидлари (NOx) ва олтингугурт диоксиди (SO_2). Бироқ, ушбу ИТХС бундай топшириқлар учун кўрсатма бериши мумкин;

   (b) маҳсулот ҳаёт давринининг "излари", гипотетик "базавий" маълумотлар ва чиқиндилар ҳақидаги маълумотларга асосланган асосий самарадорлик кўрсаткичлари каби бошқа ИГга тегишли маълумотлар; ёки (A3-бандга қаранг)

   (c) Бошқа ташкилотлар томонидан чиқиндиларни камайтириш сифатида фойдаланиладиган воситалар, жараёнлар ёки механизмлар, масалан, офсет лойиҳалари. Аммо, ташкилотнинг ИГ ҳисоботи ишонч берилиши лозим бўлган чиқиндиларни камайтиришларни ўз ичига олган ҳолларда, ушбу ИТХС талаблари бу чиқиндиларни камайтиришларга нисбатан тегишли равишда қўлланилади (75(g)-бандга қаранг).

Тасдиқловчи ва тўғридан-тўғри топшириқлар

5. Ишонч топшириқлари учун халқаро концептуал асос (Ишонч асоси) шуни таъкидлайдики, ишончни таъминлаш бўйича топшириқ тасдиқловчи топшириқ ёки тўғридан-тўғри топшириқ бўлиши мумкин. Ушбу ИТХС фақат тасдиқловчи топшириқлар билан шуғулланади.[3]

Оқилона ишонч ва чекланган ишонч топшириқлари учун тартиб-таомиллар

6. 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) шуни таъкидлайдики, ишончни таъминлаш бўйича топшириқ оқилона ишончни таъминлаш бўйича топшириқ ёки чекланган ишончни таъминлаш бўйича топшириқ бўлиши мумкин. Ушбу ИТХС ҳам оқилона, ҳам чекланган ишонч топшириқлари билан шуғулланади.[4]

7. ИГ ҳисоботи бўйича ҳам оқилона ишонч, ҳам чекланган ишонч топшириқларида амалиётчи қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин бўлган ишонч тартиб-таомилларининг комбинациясини танлайди: текшириш; кузатиш; тасдиқлаш; қайта ҳисоблаш; қайта бажариш; таҳлилий тартиб-таомиллар; ва сўров юбориш. Маълум бир топшириқда бажарилиши керак бўлган ишонч тартиб-таомилларини аниқлаш профессионал мулоҳаза масаласидир. ИГ ҳисоботилар кенг кўламли вазиятларни қамраб олгани сабабли, тартиб-

[1] 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган), «Тарихий молиявий маълумотлар аудити ёки кўриб чиқишидан бошқа ишончни таъминлаш топшириқлари»

[2] NOx (яъни, парник гази бўлган азот закиси N2O дан фарқ қиладиган NO ва NO2) ҳамда SO2 иқлим ўзгариши билан эмас, балки «кислотали ёмғирлар» билан боғлиқдир.

[3] 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган), 12(a)(ii)-банд

[4] 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган), 12(a)(i)(b)-банд

таомилларнинг характери, муддати ва кўлами топшириқдан топшириққа сезиларли даражада фарқ қилиши мумкин.

8. Агар бошқача кўрсатилмаган бўлса, ушбу ИТХСнинг ҳар бир талаби ҳам оқилона ишонч, ҳам чекланган ишонч топшириқларига нисбатан қўлланилади. Чекланган ишончни таъминлаш бўйича топшириқда олинган ишонч даражаси оқилона ишончни таъминлаш бўйича топшириқдаги даражадан пастроқ бўлгани сабабли, амалиётчи чекланган ишончни таъминлаш бўйича топшириқда бажарадиган тартиб-таомиллар оқилона ишончни таъминлаш бўйича топшириқ учун бажариладиган тартиб-таомиллардан характери ва муддати бўйича фарқ қилади ва кўлами камроқ бўлади. Фақат бир ёки бошқа турдаги топшириққа қўлланиладиган талаблар устунли форматда тақдим этилган бўлиб, банд рақамидан кейин "Ч" (чекланган ишонч) ёки "О" (оқилона ишонч) ҳарфи билан белгиланган. Гарчи баъзи тартиб-таомиллар фақат оқилона ишонч топшириқлари учун талаб қилинса-да, улар баъзи чекланган Ишонч топшириқларида ҳам тўғри келиши мумкин (шунингдек, А90-бандга қаранг, бу банд ИГ ҳисоботи бўйича оқилона ишончни таъминлаш бўйича топшириқ ва чекланган ишонч топшириқлари учун амалиётчининг қўшимча тартиб-таомилларидаги асосий фарқларни ёритиб беради). (А4, А90-бандларга қаранг)[5]

3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган), бошқа профессионал баёнотлар ва бошқа талаблар билан боғлиқлик

9. Амалиётчи ташкилотнинг ИГ ҳақида ҳисобот бериш учун ишончни таъминлаш бўйича топшириқни бажарганда 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) ва ушбу ИТХС га риоя қилиши талаб этилади. Ушбу ИТХС 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган)ни тўлдиради, аммо уни ўрнини босмайди, ҳамда 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган)ни ташкилотнинг ИГ ҳисоботи бўйича хулоса бериш учун ишончни таъминлаш бўйича топшириқда қандай қўлланилиши кенгайтирилади. (А17-бандга қаранг)

10. 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган)га риоя қилиш, бошқа жиҳатлар қаторида, Бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ стандартлари кенгашининг Профессионал бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ кодекси (халқаро мустақиллик стандартларини қўшган ҳолда) (БХАСК Кодекси)нинг Ишонч топшириқларига оид қоидаларига ёки бошқа профессионал талабларга ёки қонун ёки норматив ҳужжатлар билан белгиланган талабларга, агар улар камида шунчалик талабчан бўлса, риоя қилишни талаб этади. Шунингдек, у топшириқ бўйича раҳбар тан 1-сон СБХС ни ёки бошқа профессионал талабларни, ёки қонун ёки норматив ҳужжатларда белгиланган талабларни, агар улар камида 1-сон СБХС каби талабчан бўлса, қўллайдиган фирманинг аъзоси бўлишини талаб қилади. (А5–А6-бандларга қаранг)[6]

11. Агар топшириқ маҳаллий қонунлар ёки норматив ҳужжатлар ёки чиқиндилар савдоси схемаси қоидаларига тегишли бўлса, ушбу ИТХС бу қонун, норматив ҳужжат ёки қоидадан устун бўлмайди. Агар маҳаллий қонунлар ёки норматив ҳужжатлар ёки чиқиндилар савдоси схемаси қоидалари ушбу ИТХС дан фарқ қилса, маҳаллий қонунлар ёки норматив ҳужжатлар ёки маълум бир схема қоидаларига мувофиқ ўтказилган топшириқ автоматик равишда ушбу ИТХС га мос келмайди. Амалиётчи ушбу ИТХСнинг барча амалдаги талаблари бажарилган тақдирдагина, маҳаллий қонунлар ёки норматив ҳужжатлар ёки чиқиндилар савдоси схемасининг қоидаларига риоя қилиш билан бирга, ушбу ИТХС га ҳам риоя қилиш тўғрисида маълумот бериш ҳуқуқига эга. (А7-бандга қаранг)

Кучга кириш санаси

12. Ушбу ИТХС 2013 йил 30 сентябрда ва ундан кейин тугайдиган даврларни қамраб олувчи ишончни таъминлаш бўйича хулосалар учун амал қилади.

Мақсадлар

13. Амалиётчининг мақсадлари қуйидагилардан иборат:

(a) ИГ ҳисоботи фирибгарлик ёки хато туфайли юзага келган муҳим бузиб кўрсатишдан холи эканлиги ҳақида, вазиятга қараб, оқилона ишонч ёки чекланган ишонч олиш, шу билан амалиётчига оқилона ишонч ёки чекланган ишонч хулосасини ифодалаш имконини бериш;

(b) Амалиётчининг топилмаларига мувофиқ, қуйидагилар ҳақида хулоса бериш:

(i) Оқилона ишончни таъминлаш бўйича топшириқ ҳолатида, ИГ ҳисоботи барча муҳим жиҳатлардан қўлланиладиган мезонларга мувофиқ тайёрланганлиги; ёки

(ii) Чекланган ишончни таъминлаш бўйича топшириқ ҳолатида, бажарилган тартиб-таомиллар ва олинган далиллар асосида, амалиётчига ИГ ҳисоботи барча муҳим жиҳатлардан қўлланиладиган мезонларга мувофиқ тайёрланмаган деб ҳисоблашга сабаб бўладиган бирон жиҳат маълум бўлганлиги; ва

(c) Ушбу ИТХС талаб қилгандек, амалиётчининг топилмаларига мувофиқ, мулоқот қилиш.

---

[5]3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган), 12(a)(i)(b)-банд

[6]3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган), 3(b) ва 31(a)-бандлар. 1-сон СБХС, «Молиявий ҳисоботлар аудитини ёки кўриб чиқишини, ёхуд бошқа ишончлилик ва алоқадор хизматлар топшириқларини бажарувчи фирмалар учун сифатни бошқариш»

Таърифлар

14. Ушбу ИТХС мақсадлари учун қуйидаги атамалар мазкур маъноларга эга:[7][8]

(a) Қўлланиладиган мезонлар - ташкилот томонидан ўзининг чиқиндиларини ИГ ҳисоботида миқдорий ҳисоблаш ва ҳисобот бериш учун фойдаланиладиган мезонлар.

(b) Тасдиқлар - амалиётчи томонидан юзага келиши мумкин бўлган бузиб кўрсатишларнинг турли хилларини кўриб чиқиш учун фойдаланиладиган, ИГ ҳисоботида мужассамлашган ташкилотнинг очиқ ёки бошқача кўринишдаги баёнотлари.

(c) Базавий йил - ташкилотнинг чиқиндилари вақт давомида таққосланадиган аниқ бир йил ёки бир неча йил давомидаги ўртача кўрсаткич.

(d) Чеклаш ва савдо - умумий чиқинди чегараларини белгилайдиган, иштирокчиларга чиқинди рухсатномаларини тақсимлайдиган ва уларга рухсатномалар ва чиқинди кредитларини ўзаро савдо қилиш имконини берадиган тизим.

(e) Таққослама маълумотлар - ИГ ҳисоботида бир ёки бир нечта аввалги даврларга нисбатан киритилган миқдорлар ва маълумотларни ёритиб беришлар.

(f) Чиқиндилар - тегишли давр мобайнида атмосферага чиқарилган ёки ушланиб қолмаганда ва ютгичга йўналтирилмаганда атмосферага чиқариладиган ИГлар. Чиқиндилар қуйидагича тоифаларга бўлиниши мумкин:

Тўғридан-тўғри чиқиндилар (шунингдек 1-соҳа чиқиндилари деб ҳам аталади), булар ташкилотга тегишли бўлган ёки ташкилот назорат қиладиган манбалардан чиқадиган чиқиндилардир. (А8-бандга қаранг)

Билвосита чиқиндилар, булар ташкилот фаолияти натижасида содир бўладиган, аммо бошқа ташкилотга тегишли бўлган ёки бошқа ташкилот назорат қиладиган манбаларда юзага келадиган чиқиндилардир. Билвосита чиқиндилар қуйидагича қўшимча тоифаларга бўлиниши мумкин:

- 2-соҳа чиқиндилари, булар ташкилотга узатиладиган ва ташкилот томонидан истеъмол қилинадиган энергия билан боғлиқ чиқиндилардир. (А9-бандга қаранг)
- 3-соҳа чиқиндилари, булар барча бошқа билвосита чиқиндилардир. (А10-бандга қаранг)

(g) Чиқиндиларни камайтириш - ташкилотнинг ИГ ҳисоботига киритилган, умумий ҳисобот берилган чиқиндилардан чиқариб ташланадиган, лекин олиб ташлаш бўлмаган ҳар қандай модда; бу одатда сотиб олинган офсетларни ўз ичига олади, лекин шунингдек ташкилот иштирок этадиган тартибга солувчи ёки бошқа схема томонидан тан олинган кўрсаткич кредитлари ва рухсатномалар каби турли хил бошқа воситалар ёки механизмларни ҳам ўз ичига олиши мумкин. (А11–А12-бандларга қаранг)

(h) Чиқинди коэффициенти - фаолият ўлчовини (масалан, истеъмол қилинган ёқилғи литрлари, босиб ўтилган километрлар, чорвачиликдаги ҳайвонлар сони ёки ишлаб чиқарилган маҳсулот тоннаси) ўша фаолият билан боғлиқ ИГлар миқдорини баҳолашга айлантириш учун математик коэффициент ёки нисбат.

(i) Чиқиндилар савдоси схемаси - бундай газларнинг чиқиндиларини камайтиришга эришиш учун иқтисодий рағбатлантиришларни таъминлаш орқали иссиқхона газларини назорат қилиш учун ишлатиладиган бозорга асосланган ёндашув.

(j) Ташкилот - ИГ ҳисоботидаги чиқиндилар тегишли бўлган юридик шахс, иқтисодий субъект ёки юридик ёки иқтисодий субъектнинг аниқланадиган қисми (масалан, битта завод ёки чиқиндихона каби бошқа турдаги объект) ёки юридик ёки бошқа субъектлар ёки ўша субъектларнинг қисмлари комбинацияси (масалан, қўшма корхона).

(k) Фирибгарлик - раҳбарият, бошқарув учун масъул шахслар, ходимлар ёки учинчи томонлар орасидаги бир ёки бир нечта шахслар томонидан адолатсиз ёки ноқонуний устунликка эга бўлиш учун алдовдан фойдаланиш билан боғлиқ атайлаб қилинган ҳаракат.

(l) Қўшимча тартиб-таомиллар - муҳим бузиб кўрсатиш баҳоланган рискларига жавобан бажариладиган тартиб-таомиллар, шу жумладан назорат воситалари тестлари (агар мавжуд бўлса), батафсил тестлар ва таҳлилий тартиб-таомиллар.

(m) ИГ ҳисоботи - таркибий элементларни белгилайдиган ва маълум бир давр учун ташкилотнинг ИГ чиқиндиларини миқдорий ифодалайдиган (баъзан чиқиндилар рўйхати деб аталади) ҳамда, қўлланиладиган ўринларда, таққослама маълумотлар ва тушунтирувчи изоҳларни, шу жумладан

[7] 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган)даги таърифлар ушбу ИТХСга ҳам татбиқ этилади.

[8] 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган), 12(х)-банд

муҳим миқдорий ҳисоблаш ва ҳисобот бериш сиёсатларининг хулосасини ўз ичига олган баёнот. Ташкилотнинг ИГ ҳисоботи олиб ташланадиган ёки камайтириладиган чиқиндиларнинг тоифаланган рўйхатини ҳам ўз ичига олиши мумкин. Агар топшириқ ИГ тўғрисидаги бутун ҳисоботни қамраб олмаса, "ИГ ҳисоботи" атамаси топшириқ томонидан қамраб олинган қисм сифатида ўқилиши лозим. ИГ ҳисоботи топшириқнинг "предмет тўғрисидаги маълумот"дир.

(n) Иссиқхона газлари (ИГлар) - углерод диоксиди (CO_2) ва қўлланиладиган мезонлар томонидан ИГ ҳисоботига киритилиши талаб қилинадиган бошқа газлар, масалан: метан; азот оксиди; олтингугурт гексафторид; гидрофторуглеродлар; перфторуглеродлар; ва хлорфторуглеродлар. Углерод диоксидидан бошқа газлар кўпинча углерод диоксиди эквивалентлари (CO_2-э) шаклида ифодаланади.

(o) Ташкилий чегара - ташкилотнинг ИГ ҳисоботига қайси операцияларни киритишни белгилайдиган чегара.

(p) Бажариш муҳимлиги - тузатилмаган ва аниқланмаган бузиб кўрсатишлар йиғиндиси ИГ ҳисоботи учун муҳимликдан ошиб кетиш эҳтимолини мувофиқ даражада камайтириш учун амалиётчи томонидан ИГ ҳисоботи учун муҳимликдан камроқ қилиб белгиланган миқдор ёки миқдорлар. Агар қўлланиладиган бўлса, бажариш муҳимлиги шунингдек амалиётчи томонидан чиқиндилар ёки маълумотларни ёритиб беришнинг маълум турлари учун муҳимлик даражаси ёки даражаларидан камроқ қилиб белгиланган миқдор ёки миқдорларга ҳам тегишли.

(q) Сотиб олинган офсет - ташкилот фаразий базавий чизиққа нисбатан бошқа ташкилотнинг чиқиндиларини камайтириш (чиқиндиларни камайтириш) ёки бошқа ташкилотнинг олиб ташлашларини кўпайтириш (олиб ташлашларни кучайтириш) учун тўлов тўлайдиган чиқиндиларни камайтириш. (А13-бандга қаранг)

(r) Миқдорий ҳисоблаш - ташкилотга бевосита ёки билвосита тегишли бўлган, муайян манбалар томонидан чиқарилган (ёки ютгичлар томонидан олиб ташланган) ИГлар миқдорини аниқлаш жараёни.

(s) Олиб ташлаш - ташкилот давр давомида атмосферадан олиб ташлаган, ёки ушланиб қолинмаганда ва ютгичга йўналтирилмаганда атмосферага чиқариладиган ИГлар. (А14-бандга қаранг)

(t) Аҳамиятли объект - ИГ ҳисоботига киритилган умумий чиқиндиларга нисбатан чиқиндилар ҳажми ёки муҳим бузиб кўрсатишнинг алоҳида рискларини келтириб чиқарадиган ўзига хос характери ёки шароитлари туфайли алоҳида аҳамиятга эга бўлган объект. (А15-А16-бандларга қаранг)

(u) Ютгич - атмосферадан ИГларни олиб ташлайдиган физик бирлик ёки жараён.

(v) Манба - атмосферага ИГларни чиқарадиган физик бирлик ёки жараён.

(w) Чиқинди тури - масалан, чиқинди манбаси, газ тури, минтақа ёки объектга асосланган чиқиндиларни гуруҳлаш.

Талаблар

3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган)

15. Амалиётчи ушбу ИТХС ва 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) талабларининг иккаласига ҳам риоя қилмаса, мазкур ИТХСга риоя қилиш ҳақида маълумот бермаслиги лозим. (А5–А6, А17, А21-А22, А37, А127-бандларга қаранг)

Топшириқни қабул қилиш ва давом эттириш

(a) Кенг қамровли тайёргарлик ва амалий қўллаш орқали шаклланган ишончни таъминлаш кўникмалари ва техникаларига, шунингдек ишонч хулосаси учун жавобгарликни қабул қилиш учун чиқиндиларни миқдорий ҳисоблаш ва ҳисобот бериш бўйича етарли малакага эга бўлиши; ва

Кўникмалар, билим ва тажриба

16. Топшириқ бўйича раҳбар:[9]

(b) Топшириқни бажаришда иштирок этувчи шахслар биргаликда ушбу ИТХС га мувофиқ ишончни таъминлаш бўйича топшириқни бажариш учун чиқиндиларни миқдорий ҳисоблаш ва ҳисобот бериш ҳамда ишонч бериш соҳасида тегишли малака ва қобилиятларга эга эканлигига ишонч ҳосил қилиши лозим. (А18–А19-бандларга қаранг)

Топшириқ учун дастлабки шартлар

17. Топшириқ учун дастлабки шартлар мавжудлигини аниқлаш мақсадида:

[9]3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган), 24(b)(ii) ва 41-бандлар

(a) Топшириқ бўйича раҳбар ИГ ҳисоботи ва топшириқ мўлжалланган фойдаланувчилар учун фойдали бўлиши учун етарли кўламга эга эканлигини аниқлаши лозим, хусусан қуйидагиларни ҳисобга олган ҳолда: (А20-бандга қаранг)

(i) Агар ИГ ҳисоботи миқдорий ҳисобланган ёки осонлик билан миқдорий ҳисобланиши мумкин бўлган муҳим чиқиндиларни истисно қилиши лозим бўлса, бундай истиснолар ўша ҳолатларда оқилона эканлигини;

(ii) Агар топшириқ ташкилот томонидан ҳисобот берилган муҳим чиқиндиларга нисбатан ишончни истисно қилиши лозим бўлса, бундай истиснолар ўша ҳолатларда оқилона эканлигини; ва

(iii) Агар топшириқ чиқиндиларни камайтиришларга нисбатан ишончни ўз ичига олиши лозим бўлса, амалиётчи камайтиришлар бўйича оладиган ишончнинг характери ва уларга нисбатан ишонч хулосасининг мўлжалланган мазмуни аниқ, ўша ҳолатларда оқилона эканлиги ва буюртмачи томон тарафидан тушунилганлигини. (А11–А12-бандларга қаранг)

(b) 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) талаб қилгандек, қўлланиладиган мезонларнинг мувофиқлигини аниқлашда, амалиётчи мезонлар камида қуйидагиларни қамраб олишини аниқлаши лозим: (А23–А26-бандларга қаранг)

(i) Ташкилотнинг ташкилий чегарасини аниқлаш усули; (А27–А28-бандларга қаранг)

(ii) Ҳисобга олиниши керак бўлган ИГлар;

(iii) Мақбул миқдорий ҳисоблаш усуллари, шу жумладан базавий йилга тузатишлар киритиш усуллари (агар қўлланиладиган бўлса); ва

(iv) Мўлжалланган фойдаланувчилар ИГ ҳисоботини тайёрлашда қилинган муҳим мулоҳазаларни тушуниши учун етарли маълумотларни ёритиб бериш. (А29–А34-бандларга қаранг)

(c) Амалиётчи ташкилот қуйидаги жавобгарликларни тан олиши ва тушунишини тасдиқловчи келишувни олиши лозим:

(i) Ташкилот фирибгарлик ёки хато туфайли юзага келадиган муҳим бузиб кўрсатишлардан холи бўлган ИГ ҳисоботини тайёрлаш учун зарур деб ҳисоблайдиган ички назоратни ишлаб чиқиш, амалга ошириш ва сақлаб туриш учун;

(ii) ИГ ҳисоботини қўлланиладиган мезонларга мувофиқ тайёрлаш учун; ва (А35-бандга қаранг)

(iii) ИГ ҳисоботида у фойдаланган қўлланиладиган мезонларга ҳавола қилиш ёки уларни тавсифлаш учун ва, агар топшириқ ҳолатларидан бу аниқ бўлмаса, уларни кимлар ишлаб чиққанини кўрсатиш учун. (А36-бандга қаранг)

Топшириқ шартлари бўйича келишув

18. 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) томонидан келишилиши талаб қилинадиган топшириқ шартлари қуйидагиларни ўз ичига олиши лозим: (А37-бандга қаранг)[10]

(a) Топшириқнинг мақсади ва кўлами;

(b) Амалиётчининг жавобгарликлари;

(c) 17(c)-бандда тавсифланганларни қўшган ҳолда ташкилотнинг жавобгарликлари;

(d) ИГ ҳисоботини тайёрлаш учун қўлланиладиган мезонларни аниқлаш;

(e) Амалиётчи томонидан чиқариладиган ҳар қандай хулосаларнинг кутилаётган шакли ва мазмунига ҳавола ҳамда хулосанинг кутилаётган шакли ва мазмунидан фарқ қилиши мумкин бўлган ҳолатлар мавжудлиги тўғрисидаги баёнот; ва

(f) Ташкилот топшириқ якунида ёзма баёнотлар тақдим этишга розилигини тасдиқлаш.

Режалаштириш

19. 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) талаб қилгандек топшириқни режалаштиришда, амалиётчи: (А38-А41-бандларга қаранг)[11]

(a) Топшириқнинг унинг кўламини белгилайдиган хусусиятларини аниқлаши;

(b) Топшириқнинг муддатини режалаштириш ва талаб қилинадиган мулоқотнинг характерини аниқлаш учун топшириқнинг ҳисобот бериш мақсадларини аниқлаши;

[10] 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган), 27-банд

[11] 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган), 40-банд

(c) Амалиётчининг профессионал мулоҳазасига кўра, топшириқ гуруҳининг ҳаракатларини йўналтиришда муҳим бўлган омилларни кўриб чиқиши;

(d) Топшириқни қабул қилиш ёки давом эттириш тартиб-таомиллари натижаларини ва, қўлланиладиган ҳолларда, топшириқ бўйича раҳбар томонидан ташкилот учун бажарилган бошқа топшириқларда олинган билимлар тегишли эканлигини кўриб чиқиши;

(e) Экспертлар ва бошқа амалиётчиларнинг иштирокини қўшган ҳолда, топшириқни бажариш учун зарур бўлган ресурсларнинг характери, муддати ва кўламини аниқлаши; ва (А42-А43-бандларга қаранг)

(f) Агар мавжуд бўлса, ташкилотнинг ички аудит функциясининг топшириққа таъсирини аниқлаши лозим.

Топшириқни режалаштиришда ва бажаришда муҳимлик

Топшириқни режалаштиришда муҳимлик ва бажариш муҳимлигини аниқлаш

20. Умумий топшириқ стратегиясини белгилаганда, амалиётчи ИГ ҳисоботи учун муҳимликни аниқлаши лозим. (А44-А50-бандларга қаранг)

21. Амалиётчи муҳим бузиб кўрсатиш рискларини баҳолаш ва қўшимча тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва кўламини аниқлаш мақсадида бажариш муҳимлигини аниқлаши лозим.

Топшириқ давомида қайта кўриб чиқиш

22. Амалиётчи топшириқ давомида амалиётчига дастлаб бошқа миқдорни аниқлашга сабаб бўладиган маълумотдан хабардор бўлган ҳолда, ИГ ҳисоботи учун муҳимликни қайта кўриб чиқиши лозим. (А51-бандга қаранг)

Ташкилот ва унинг муҳитини, шу жумладан ташкилотнинг ички назоратини тушуниш, ҳамда муҳим бузиб кўрсатиш рискларини аниқлаш ва баҳолаш

Ташкилот ва унинг муҳити ҳақида тушунчага эга бўлиш

23. Амалиётчи қуйидагиларни тушуниши лозим: (А52-А53-бандларга қаранг)

(a) Қўлланиладиган мезонларни қўшган ҳолда, тегишли соҳа, тартибга солувчи ва бошқа ташқи омиллар.

(b) Ташкилотнинг характери, шу жумладан:

(i) Ташкилотнинг ташкилий чегарасига киритилган операцияларнинг характери, шу жумладан: (А27–А28-бандларга қаранг)

a. Чиқиндилар манбалари ва тўлиқлиги, ҳамда, агар мавжуд бўлса, ютгичлар ва чиқиндиларни камайтиришлар;

b. Ҳар бирининг ташкилотнинг умумий чиқиндиларига қўшган ҳиссаси; ва

c. ИГ ҳисоботида ҳисобот берилган миқдорлар билан боғлиқ ноаниқликлар. (А54-А59-бандларга қаранг)

(ii) Операцияларнинг характери ёки кўламидаги аввалги даврга нисбатан ўзгаришлар, шу жумладан аҳамиятли чиқиндиларга эга бўлган чиқинди манбаларининг қўшилиши, харид қилиниши ёки сотилиши, ёки функцияларни аутсорсинг қилиш юз берган-бермаганлиги; ва

(iii) Операцияларнинг узилиши частотаси ва характери. (А60-бандга қаранг)

(c) Ташкилотнинг миқдорий ҳисоблаш усуллари ва ҳисобот бериш сиёсатини танланмаси ва қўллаши, шу жумладан уларга киритилган ўзгаришлар сабаблари ва ИГ ҳисоботида чиқиндиларни икки марта ҳисоблаш эҳтимоли.

(d) Тегишли маълумотларни ёритиб беришларни қўшган ҳолда, баҳоларга тегишли қўлланиладиган мезонлар талаблари.

(e) Агар мавжуд бўлса, ташкилотнинг иқлим ўзгариши бўйича мақсади ва стратегияси, ҳамда улар билан боғлиқ иқтисодий, тартибга солувчи, жисмоний ва обрўга оид рисклар. (А61-бандга қаранг)

(f) Ташкилот ичида чиқиндилар тўғрисидаги маълумотларни кузатиш ва уларга жавобгарлик.

(g) Ташкилотда ички аудит функцияси мавжуд эканлиги ва, агар шундай бўлса, унинг фаолияти ҳамда чиқиндиларга нисбатан асосий топилмалари.

Тушунчага эга бўлиш ва муҳим бузиб кўрсатиш рискларини аниқлаш ва баҳолаш учун тартиб-таомиллар

24. Ташкилот ва унинг муҳитини тушуниш ҳамда муҳим бузиб кўрсатиш рискларини аниқлаш ва баҳолаш учун тартиб-таомиллар қуйидагиларни ўз ичига олиши лозим: (А52-А53, А62-бандларга қаранг)

(a) Амалиётчининг мулоҳазасига кўра, фирибгарлик ёки хато туфайли муҳим бузиб кўрсатиш рискларини аниқлаш ва баҳолашда ёрдам бериши мумкин бўлган маълумотга эга бўлган ташкилот доирасидаги шахслардан сўров.

(b) Таҳлилий тартиб-таомиллар. (А63-А65-бандларга қаранг)

(c) Кузатиш ва кўздан кечириш. (А66-А68-бандларга қаранг)

Ташкилотнинг ички назоратини тушуниш

Чекланган ишонч

25L. Чиқиндиларни миқдорий ҳисоблаш ва ҳисобот беришга тегишли ички назорат, муҳим бузиб кўрсатиш рискларини аниқлаш ва баҳолаш учун асос сифатида, амалиётчи қуйидагилар ҳақида сўровлар орқали тушунчага эга бўлиши лозим: (А52-А53, А69-А70-бандларга қаранг)

(a) Назорат муҳити;

(b) Чиқиндилар ҳақида ҳисобот бериш роллари ва жавобгарликларини ҳамда чиқиндилар ҳақида ҳисобот беришга тегишли муҳим масалаларни мулоқот қилишни қўшган ҳолда, ахборот тизими ва тегишли бизнес жараёнлари; ва

(c) Ташкилотнинг рискни баҳолаш жараёни натижалари.

Оқилона ишонч

25R. Амалиётчи ташкилотнинг чиқиндиларни миқдорий ҳисоблаш ва ҳисобот беришга тегишли ички назоратининг қуйидаги компонентларини муҳим бузиб кўрсатиш рискларини аниқлаш ва баҳолаш учун асос сифатида тушуниши лозим: (А52-А53, А70-бандларга қаранг)

(a) Назорат муҳити;

(b) Чиқиндилар ҳақида ҳисобот бериш роллари ва жавобгарликларини ҳамда чиқиндилар ҳақида ҳисобот беришга тегишли муҳим масалаларни алоқа қилишни қўшган ҳолда, ахборот тизими ва тегишли бизнес жараёнлари;

(c) Ташкилотнинг рискни баҳолаш жараёни;

(d) Топшириққа тегишли назорат фаолияти, яъни амалиётчи тасдиқ даражасида муҳим бузиб кўрсатиш рискларини баҳолаш ва баҳоланган рискларга жавоб берадиган қўшимча тартиб-таомилларни ишлаб чиқиш учун тушуниш зарур деб ҳукм қиладиган назорат фаолиятлари. Ишончни таъминловчи топшириқ ИГ ҳисоботидаги ҳар бир муҳим турдаги чиқинди ва маълумотларни ёритиб беришга тегишли ёки улар билан боғлиқ ҳар бир тасдиққа тегишли барча назорат фаолиятларини тушунишни талаб қилмайди; ва (А71-А72-бандларга қаранг)

(e) Назорат воситаларини мониторинг қилиш.

26R. 25R бандда талаб қилинган тушунчани олганда, амалиётчи назорат воситаларининг лойиҳасини баҳолаши ва ИГ ҳисоботи учун масъул бўлган ташкилот ходимларидан сўровдан ташқари тартиб-таомилларни бажариш орқали улар амалга оширилганлигини аниқлаши лозим. (А52-А53-бандларга қаранг)

Тушунчага эга бўлиш ва муҳим бузиб кўрсатиш рискларини аниқлаш ва баҳолаш учун бошқа тартиб-таомиллар

27. Агар топшириқ бўйича раҳбар ташкилот учун бошқа топшириқларни бажарган бўлса, топшириқ бўйича раҳбар олинган маълумотлар муҳим бузиб кўрсатиш рискларини аниқлаш ва баҳолаш учун тегишли эканлигини кўриб чиқиши лозим. (А73-бандга қаранг)

28. Амалиётчи раҳбариятдан ва, зарур бўлса, ташкилот ичидаги бошқа шахслардан ИГ ҳисоботига таъсир қилувчи ҳар қандай ҳақиқий, шубҳаланган ёки тахмин қилинган фирибгарлик ёки қонун ёки норматив ҳужжатларга риоя қилмаслик ҳақида уларга маълум эканлигини аниқлаш учун сўровлар ўтказиши лозим. (А84-А86-бандларга қаранг)

29. Топшириқ бўйича раҳбар ва топшириқ гуруҳининг бошқа асосий аъзолари, ҳамда амалиётчининг барча асосий ташқи экспертлари ташкилотнинг ИГ ҳисоботининг фирибгарлик ёки хато туфайли муҳим бузиб кўрсатишга мойиллиги, ҳамда қўлланиладиган мезонларнинг ташкилотнинг фактлари ва шароитларига қўлланилиши ҳақида муҳокама қилишлари лозим. Топшириқ бўйича раҳбар топшириқ гуруҳи аъзоларига ва муҳокамада иштирок этмаган амалиётчининг ҳар қандай ташқи экспертларига етказилиши керак бўлган масалаларни аниқлаши лозим.

30. Амалиётчи ташкилотнинг миқдорий ҳисоблаш усуллари ва ҳисобот бериш сиёсатлари, шу жумладан ташкилотнинг ташкилий чегарасини аниқлаш, унинг операциялари учун мувофиқ эканлигини, ҳамда қўлланиладиган мезонлар ва тегишли соҳада ва аввалги даврларда фойдаланилган миқдорий ҳисоблаш ва ҳисобот бериш сиёсатларига мос эканлигини баҳолаши лозим.

Ташкилотнинг объектларида жойида тартиб-таомилларни бажариш

31. Амалиётчи топшириқ ҳолатларида муҳим объектларда жойида тартиб-таомилларни бажариш зарур эканлигини аниқлаши лозим. (А15-А16, А74-А77-бандларга қаранг)

Ички аудит

32. Ташкилотда топшириққа тегишли ички аудит функцияси мавжуд бўлган ҳолларда, амалиётчи: (А78-бандга қаранг)

(a) Ички аудит функциясининг аниқ ишидан фойдаланиш ёки фойдаланмаслигини ва қай даражада фойдаланишни аниқлаши; ва

(b) Агар ички аудит функциясининг аниқ ишидан фойдаланса, бу иш топшириқ мақсадлари учун етарли эканлигини аниқлаши лозим.

Муҳим бузиб кўрсатиш рискларини аниқлаш ва баҳолаш

Чекланган ишонч

33L. Амалиётчи муҳим бузиб кўрсатиш рискларини аниқлаши ва баҳолаши лозим:

(a) ИГ ҳисоботи даражасида; ва (А79-А80-бандларга қаранг)

(b) Чиқиндиларнинг муҳим турлари ва маълумотларни ёритиб бериш учун, (А81-бандга қаранг) Қуйидаги характер, муддат ва кўламга эга бўлган тартиб-таомилларни ишлаб чиқиш ва бажариш учун асос сифатида:

(c) Муҳим бузиб кўрсатиш баҳоланган рискларига жавоб берадиган; ва

(d) ИГ ҳисоботи барча муҳим жиҳатлардан қўлланиладиган мезонларга мувофиқ тайёрланганлиги ҳақида амалиётчига чекланган ишонч олиш имконини берадиган.

Оқилона ишонч

33R. Амалиётчи муҳим бузиб кўрсатиш рискларини аниқлаши ва баҳолаши лозим:

(a) ИГ ҳисоботи даражасида; ва (А79-А80-бандларга қаранг)

(b) Тасдиқ даражасида чиқиндиларнинг муҳим турлари ва маълумотларни ёритиб бериш учун, (А81-А82-бандларга қаранг) Қуйидаги характер, муддат ва кўламга эга бўлган тартиб-таомилларни ишлаб чиқиш ва бажариш учун асос сифатида: (А83-бандга қаранг)

(c) Муҳим бузиб кўрсатиш баҳоланган рискларига жавоб берадиган; ва

(d) ИГ ҳисоботи барча муҳим жиҳатлардан қўлланиладиган мезонларга мувофиқ тайёрланганлиги ҳақида амалиётчига оқилона ишонч олиш имконини берадиган.

Муҳим бузиб кўрсатиш рискларининг сабаблари

34. 33L ёки 33R бандларда талаб қилинган тартиб-таомилларни бажарганда, амалиётчи камида қуйидаги омилларни кўриб чиқиши лозим: (А84-А89-бандларга қаранг)

(a) ИГ ҳисоботида атайлаб бузиб кўрсатиш эҳтимоли; (А84-А86-бандларга қаранг)

(b) ИГ ҳисоботи мазмунига бевосита таъсир кўрсатадиган қонун ёки норматив ҳужжатларга риоя қилмаслик туфайли муҳим бузиб кўрсатиш эҳтимоли; (А87-бандга қаранг)

(c) Потенциал муҳим чиқиндини қолдириб кетиш эҳтимоли; (А88(а)-бандга қаранг)

(d) Муҳим иқтисодий ёки норматив ўзгаришлар; (А88(b)-бандга қаранг)

(e) Операцияларнинг характери; (А88(c)-бандга қаранг)

(f) Миқдорий ҳисоблаш усулларининг характери; (А88(d)-бандга қаранг)

(g) Ташкилий чегарани аниқлашда мураккаблик даражаси ва боғлиқ томонлар иштирок этганлиги; (А27–А28-бандларга қаранг)

(h) Ташкилот учун одатий бизнес йўналишидан ташқарида бўлган ёки бошқача тарзда ғайриоддий кўринадиган муҳим чиқиндилар мавжудлиги; (А88(e)-бандга қаранг)

(i) Чиқиндиларни миқдорий ҳисоблашда субъективлик даражаси; (А88(e)-бандга қаранг)

(j) ИГ ҳисоботига 3-соҳа чиқиндилари киритилганлиги; ва (А88(f)-бандга қаранг)

(k) Ташкилот муҳим баҳоларни қандай амалга ошириши ва улар асосланган маълумотлар. (А88(g)-бандга қаранг)

Муҳим бузиб кўрсатиш баҳоланган рискларига нисбатан умумий жавоблар ва қўшимча тартиб-таомиллар

35. Амалиётчи ИГ ҳисоботи даражасида муҳим бузиб кўрсатиш баҳоланган рискларига қаратилган умумий жавобларни ишлаб чиқиши ва амалга ошириши лозим. (А90-А93-бандларга қаранг)

36. Амалиётчи муҳим бузиб кўрсатиш баҳоланган рискларига жавоб берадиган характерга, муддатга ва кўламга эга бўлган қўшимча тартиб-таомилларни, тегишлича, оқилона ёки чекланган ишонч даражасини ҳисобга олган ҳолда ишлаб чиқиши ва бажариши лозим. (А90-бандга қаранг)

Чекланган ишонч

37L. 36-бандга мувофиқ қўшимча тартиб-таомилларни ишлаб чиқиш ва бажаришда, амалиётчи: (А90, А94-бандларга қаранг)

(a) Чиқиндиларнинг муҳим турлари ва маълумотларни ёритиб беришга муҳим бузиб кўрсатиш рискларига берилган баҳоларнинг сабабларини кўриб чиқиши; ва (А95-бандга қаранг)

(b) Амалиётчининг риск баҳоси қанчалик юқори бўлса, шунчалик ишонарли далиллар олиши лозим. (А97-бандга қаранг)

Оқилона ишонч

37R. 36-бандга мувофиқ қўшимча тартиб-таомилларни ишлаб чиқиш ва бажаришда, амалиётчи: (А90, А94-бандларга қаранг)

(a) Чиқиндиларнинг муҳим турлари ва маълумотларни ёритиб бериш учун тасдиқ даражасида муҳим бузиб кўрсатиш рискларига берилган баҳоларнинг сабабларини кўриб чиқиши, шу жумладан: (А95-бандга қаранг)

(i) Тегишли чиқинди ёки маълумотларни ёритиб бериш турининг ўзига хос хусусиятлари туфайли муҳим бузиб кўрсатиш эҳтимоли (яъни, ўзига хос риск); ва

(ii) Амалиётчи бошқа тартиб-таомилларнинг характерини, муддатини ва кўламини аниқлашда назорат воситаларининг операцион самарадорлигига таяниш ниятида эканлиги; ва (А96-бандга қаранг)

(b) Амалиётчининг риск баҳоси қанчалик юқори бўлса, шунчалик ишонарли далиллар олиши лозим. (А97-бандга қаранг)

Назорат воситалари тестлари

38R. Амалиётчи қуйидаги ҳолларда тегишли назорат воситаларининг операцион самарадорлиги ҳақида етарли ва муносиб далиллар олиш учун назорат воситалари тестларини ишлаб чиқиши ва бажариши лозим: (А90(а)-бандга қаранг)

(a) Амалиётчи бошқа тартиб-таомилларнинг характерини, муддатини ва кўламини аниқлашда назорат воситаларининг операцион самарадорлигига таяниш ниятида бўлса; ёки (А96-бандга қаранг)

(b) Назорат воситалари тестларидан бошқа тартиб-таомиллар ўзлари тасдиқ даражасида етарли ва муносиб далиллар тақдим эта олмаса. (А98-бандга қаранг)

39R. Агар амалиётчи таянишни мўлжаллаган назорат воситаларидан четга чиқишлар аниқланса, амалиётчи бу масалаларни ва уларнинг потенциал оқибатларини тушуниш учун аниқ сўровлар ўтказиши ҳамда қуйидагиларни аниқлаши лозим: (А90-бандга қаранг)

(a) Бажарилган назорат воситалари тестлари назорат воситаларига таяниш учун тегишли асос тақдим этиши;

(b) Қўшимча назорат воситалари тестлари зарурлиги; ёки

(c) Муҳим бузиб кўрсатишнинг потенциал рискларига бошқа тартиб-таомиллар ёрдамида қаратилиш зарурлиги.

Назорат воситалари тестларидан бошқа тартиб-таомиллар

40R. Муҳим бузиб кўрсатиш баҳоланган рискларидан қатъи назар, амалиётчи чиқиндиларнинг ҳар бир муҳим тури ва маълумотларни ёритиб бериш учун назорат воситалари тестларига (агар бўлса) қўшимча равишда батафсил тестлар ёки таҳлилий тартиб-таомилларни ишлаб чиқиши ва бажариши лозим. (А90, А94-бандларга қаранг)

41R. Амалиётчи ташқи тасдиқлаш тартиб-таомиллари бажарилиши лозим эканлигини кўриб чиқиши лозим. (А90, А99-бандларга қаранг)

Муҳим бузиб кўрсатиш баҳоланган рискларига жавобан бажариладиган таҳлилий тартиб-таомиллар

Чекланган ишонч

42L. Таҳлилий тартиб-таомилларни ишлаб чиқиш ва бажаришда, амалиётчи: (А90(с), А100-А102-бандларга қаранг)

(a) Муҳим бузиб кўрсатиш баҳоланган рискларини ва батафсил тестларни (агар бўлса) ҳисобга олган ҳолда, маълум таҳлилий тартиб-таомилларнинг мувофиқлигини аниқлаши;

(b) Манба, таққосланиши, мавжуд маълумотнинг характери ва ўринлилиги, ҳамда тайёрлаш бўйича назорат воситаларини ҳисобга олган ҳолда, амалиётчининг қайд этилган миқдорлар ёки нисбатлар ҳақидаги тахмини ишлаб чиқилган маълумотларнинг ишончлилигини баҳолаши; ва

(c) Қайд этилган миқдорлар ёки нисбатларга нисбатан тахмин ишлаб чиқиши лозим.

43L. Агар таҳлилий тартиб-таомиллар бошқа тегишли маълумотларга мос келмайдиган ёки кутилган миқдорлар ёки нисбатлардан сезиларли даражада фарқ қиладиган тебранишлар ёки муносабатларни аниқласа, амалиётчи ташкилотдан бундай фарқлар ҳақида сўровлар ўтказиши лозим. Амалиётчи ушбу сўровларга жавобларни ўша ҳолатларда бошқа тартиб-таомиллар зарур эканлигини аниқлаш учун кўриб чиқиши лозим. (А90(с)-бандга қаранг)

Оқилона ишонч

42R. Таҳлилий тартиб-таомилларни ишлаб чиқиш ва бажаришда, амалиётчи: (А90(с), А100-А102-бандларга қаранг)

(a) Ушбу тасдиқлар учун муҳим бузиб кўрсатиш баҳоланган рискларини ва батафсил тестларни (агар бўлса) ҳисобга олган ҳолда, берилган тасдиқлар учун маълум таҳлилий тартиб-таомилларнинг мувофиқлигини аниқлаши;

(b) Манба, таққосланиши, мавжуд маълумотнинг характери ва ўринлилиги, ҳамда тайёрлаш бўйича назорат воситаларини ҳисобга олган ҳолда, амалиётчининг қайд этилган миқдорлар ёки нисбатлар ҳақидаги тахмини ишлаб чиқилган маълумотларнинг ишончлилигини баҳолаши; ва

(c) Қайд этилган миқдорлар ёки нисбатларга нисбатан потенциал муҳим бузиб кўрсатишларни аниқлаш учун етарлича аниқ бўлган тахмин ишлаб чиқиши лозим.

43R. Агар таҳлилий тартиб-таомиллар бошқа тегишли маълумотларга мос келмайдиган ёки кутилган миқдорлар ёки нисбатлардан сезиларли даражада фарқ қиладиган тебранишлар ёки муносабатларни аниқласа, амалиётчи бундай фарқларни қуйидагилар орқали текшириши лозим: (А90(с)-бандга қаранг)

(a) Ташкилотдан сўровлар ўтказиш ва ташкилотнинг жавобларига тегишли қўшимча далиллар олиш; ва

(b) Ўша ҳолатларда зарур бўлган бошқа тартиб-таомилларни бажариш.

Баҳоларга оид тартиб-таомиллар

Чекланган ишонч

44L. Муҳим бузиб кўрсатиш баҳоланган рискларига асосланиб, амалиётчи: (А103-А104-бандларга қаранг)

(a) Қуйидагиларни баҳолаши:

(i) Ташкилот баҳоларга тегишли қўлланиладиган мезонлар талабларини тўғри қўллаганлиги; ва

(ii) Баҳоларни амалга ошириш усуллари мувофиқ эканлиги ва изчил қўлланилганлиги, ҳамда ҳисоботда кўрсатилган баҳоларда ёки уларни амалга ошириш усулларида аввалги давр билан солиштирганда ўзгаришлар (агар мавжуд бўлса) ўша ҳолатларда мувофиқ эканлигини; ва

(b) Ўша ҳолатларда бошқа тартиб-таомиллар зарур эканлигини кўриб чиқиши лозим.

Оқилона ишонч

44R. Муҳим бузиб кўрсатиш баҳоланган рискларига асосланиб, амалиётчи қуйидагиларни баҳолаши лозим: (А103-бандга қаранг)

(a) Ташкилот баҳоларга тегишли қўлланиладиган мезонлар талабларини тўғри қўллаганлиги; ва

(b) Баҳоларни амалга ошириш усуллари мувофиқ эканлиги ва изчил қўлланилганлиги, ҳамда ҳисоботда кўрсатилган баҳоларда ёки уларни амалга ошириш усулларида аввалги давр билан солиштирганда ўзгаришлар (агар мавжуд бўлса) ўша ҳолатларда мувофиқ эканлигини.

45R. Баҳоланган муҳим бузиб кўрсатиш рискига жавоб беришда, амалиётчи баҳоларнинг характерини ҳисобга олган ҳолда, қуйидагилардан бирини ёки бир нечтасини амалга ошириши лозим: (А103-бандга қаранг)

(a) Ташкилот баҳолашни қандай амалга оширганлигини ва у асосланган маълумотларни тестдан ўтказиш. Бунда амалиётчи қуйидагиларни баҳолаши лозим:

(i) Қўлланилган миқдорий ҳисоблаш усули ўша ҳолатларда мувофиқ эканлигини; ва

(ii) Ташкилот томонидан қўлланилган тахминлар оқилона эканлигини.

(b) Ташкилотнинг баҳолашни амалга ошириши устидан назорат воситаларининг операцион самарадорлигини бошқа тегишли тартиб-таомиллар билан биргаликда тестдан ўтказиш.

(c) Ташкилотнинг баҳосини баҳолаш учун нуқтали баҳо ёки диапазон ишлаб чиқиш. Бу мақсадда:

(i) Агар амалиётчи ташкилотникидан фарқ қиладиган тахминлар ёки усуллардан фойдаланса, амалиётчи амалиётчининг нуқтали баҳоси ёки диапазони тегишли ўзгарувчиларни ҳисобга олишини таъминлаш ва ташкилотнинг нуқтали баҳосидан ҳар қандай муҳим фарқларни баҳолаш учун етарли даражада ташкилотнинг тахминлари ёки усулларини тушунишни олиши лозим.

(ii) Агар амалиётчи диапазондан фойдаланиш мувофиқ деб хулосага келса, амалиётчи мавжуд далилларга асосланиб, диапазон ичидаги барча натижалар оқилона деб ҳисобланадиган даражагача диапазонни торайтириши лозим.

Танланма

46. Агар танланма қўлланилса, амалиётчи намунани ишлаб чиқишда тартиб-таомил мақсадини ва намуна олинадиган тўпламнинг хусусиятларини ҳисобга олиши лозим. (A90(b), A105-бандларга қаранг)

Фирибгарлик, қонун ва норматив ҳужжатлар

47. Амалиётчи топшириқ давомида аниқланган фирибгарлик ёки шубҳаланилган фирибгарлик ҳамда қонун ёки норматив ҳужжатларга риоя қилмаслик ёки шубҳаланган риоя қилмасликка тегишли равишда жавоб бериши лозим. (A106-A107-бандларга қаранг)

ИГ ҳисоботини жамлаш жараёнига оид тартиб-таомиллар

Чекланган ишонч

48L. Амалиётчининг тартиб-таомиллари ИГ ҳисоботини жамлаш жараёнига оид қуйидаги тартиб-таомилларни ўз ичига олиши лозим: (A108-бандга қаранг)

(a) ИГ ҳисоботини бирламчи ҳисоб ёзувлари билан мувофиқлаштириш ёки солиштириш; ва

(b) Ташкилотдан сўров орқали, ИГ ҳисоботини тайёрлаш жараёнида киритилган муҳим тузатишларни тушуниш ва ўша ҳолатларда бошқа тартиб-таомиллар зарур эканлигини кўриб чиқиш.

Оқилона ишонч

48R. Амалиётчининг тартиб-таомиллари ИГ ҳисоботини жамлаш жараёнига оид қуйидаги тартиб-таомилларни ўз ичига олиши лозим: (A108-бандга қаранг)

(a) ИГ ҳисоботини бирламчи ҳисоб ёзувлари билан мувофиқлаштириш ёки солиштириш; ва

(b) ИГ ҳисоботини тайёрлаш жараёнида киритилган муҳим тузатишларни текшириш.

Чекланган ишончни таъминлаш бўйича топшириқда қўшимча тартиб-таомиллар зарур эканлигини аниқлаш

Чекланган ишонч

49L. Агар амалиётчи ИГ ҳисоботи муҳим даражада бузиб кўрсатилган деб ҳисоблашга сабаб бўладиган масала(лар)дан хабардор бўлса, амалиётчи қуйидагиларни амалга оширишга қодир бўлгунча қўшимча далиллар олиш учун қўшимча тартиб-таомилларни ишлаб чиқиши ва бажариши лозим: (A109-A110-бандларга қаранг)

(a) Ушбу масала(лар) ИГ ҳисоботини муҳим даражада бузиб кўрсатилишига сабаб бўлиши эҳтимоли йўқ деб хулоса қилиш; ёки

(b) Ушбу масала(лар) ИГ ҳисоботини муҳим даражада бузиб кўрсатилишига сабаб бўлади деб аниқлаш. (A111-бандга қаранг)

Оқилона ишончни таъминлаш бўйича топшириқда риск баҳосини қайта кўриб чиқиш

49R. Амалиётчининг тасдиқ даражасида муҳим бузиб кўрсатиш рискларини баҳолаши қўшимча далиллар олинганда топшириқ давомида ўзгариши мумкин. Амалиётчи дастлаб баҳолашни асослаган далилларга мос келмайдиган далилларни олган ҳолларда, амалиётчи баҳолашни қайта кўриб чиқиши ва режалаштирилган тартиб-таомилларни тегишлича ўзгартириши лозим. (A109-бандга қаранг)

Аниқланган бузиб кўрсатишларни тўплаш

50. Амалиётчи очиқча аҳамиятсиз бўлганларидан ташқари, топшириқ давомида аниқланган бузиб кўрсатишларни тўплаши лозим. (A112-бандга қаранг)

Топшириқ давомида аниқланган бузиб кўрсатишларни кўриб чиқиш

51. Амалиётчи қуйидаги ҳолларда умумий топшириқ стратегияси ва топшириқ режасини қайта кўриб чиқиш зарур эканлигини аниқлаши лозим:

(a) Аниқланган бузиб кўрсатишларнинг характери ва уларнинг юзага келиш ҳолатлари топшириқ давомида тўпланган бузиб кўрсатишлар билан жамланганда муҳим бўлиши мумкин бўлган бошқа бузиб кўрсатишлар мавжуд бўлиши мумкинлигини кўрсатса; ёки

(b) Топшириқ давомида тўпланган бузиб кўрсатишлар йиғиндиси ушбу ИТХС нинг 20-22-бандларига мувофиқ белгиланган муҳимликка яқинлашса.

52. Агар, амалиётчининг илтимосига кўра, ташкилот чиқиндиларнинг маълум турини ёки маълумотларни ёритиб беришни текширган ва аниқланган бузиб кўрсатишларни тузатган бўлса, амалиётчи муҳим бузиб кўрсатишлар қолган-қолмаганлигини аниқлаш учун ташкилот томонидан бажарилган ишга нисбатан тартиб-таомилларни бажариши лозим.

Бузиб кўрсатишлар ҳақида хабар бериш ва уларни тузатиш

53. Амалиётчи топшириқ давомида тўпланган барча бузиб кўрсатишлар ҳақида ташкилот ичидаги тегишли даражага ўз вақтида хабар бериши ва ташкилотдан бу бузиб кўрсатишларни тузатишни сўраши лозим.

54. Агар ташкилот амалиётчи томонидан хабар берилган бузиб кўрсатишларнинг баъзиларини ёки барчасини тузатишдан бош тортса, амалиётчи ташкилотнинг тузатишларни амалга оширмаслик сабабларини тушуниши ва амалиётчининг хулосасини шакллантиришда бу тушунчани ҳисобга олиши лозим.

Тузатилмаган бузиб кўрсатишлар таъсирини баҳолаш

55. Тузатилмаган бузиб кўрсатишлар таъсирини баҳолашдан олдин, амалиётчи ушбу ИТХС нинг 20-22-бандларига мувофиқ белгиланган муҳимликни ташкилотнинг ҳақиқий чиқиндиларига нисбатан мос келиб-келмаслигини тасдиқлаш мақсадида қайта баҳолаши лозим.

Тузатилмаган бузиб кўрсатишлар таъсирини баҳолаш

56. Амалиётчи тузатилмаган бузиб кўрсатишлар алоҳида ёки жамланганда муҳим эканлигини аниқлаши лозим. Бу аниқлашни амалга оширишда, амалиётчи бузиб кўрсатишларнинг кўлами ва характерини, ҳамда уларнинг содир бўлишининг ўзига хос ҳолатларини чиқиндиларнинг маълум турлари ёки маълумотларни ёритиб бериш ҳамда ИГ ҳисоботига нисбатан ҳисобга олиши лозим (71-бандга қаранг).

Бошқа амалиётчининг ишидан фойдаланиш

57. Амалиётчи бошқа амалиётчининг ишидан фойдаланишни мўлжаллаган ҳолда:

(a) Бошқа амалиётчилар билан ишнинг кўлами ва муддати ҳамда бошқа амалиётчининг топилмалари ҳақида аниқ мулоқот қилиши; ва (A113-A114-бандларга қаранг)

(b) Олинган далилларнинг етарлилиги ва мувофиқлигини ҳамда тегишли маълумотларни ИГ ҳисоботига киритиш жараёнини баҳолаши лозим. (A115-бандга қаранг)

Ёзма баёнотлар

58. Амалиётчи ташкилот ичида тегишли масалалар бўйича тегишли жавобгарликлар ва билимларга эга шахс(лар)дан қуйидаги ёзма баёнотларни сўраши лозим: (A116-бандга қаранг)

(a) Улар топшириқ шартларида белгиланганидек, қўлланиладиган мезонларга мувофиқ тегишли ҳолларда таққослама маълумотларни қўшган ҳолда, ИГ ҳисоботини тайёрлаш бўйича ўз жавобгарликларини бажарганликлари тўғрисида;

(b) Улар амалиётчига топшириқ шартларида келишилган барча тегишли маълумотлар ва киришни тақдим этганликлари ҳамда ИГ ҳисоботида барча тегишли масалаларни акс эттирганликлари тўғрисида;

(c) Улар тузатилмаган бузиб кўрсатишлар таъсири ИГ ҳисоботига нисбатан алоҳида ва жамланганда аҳамиятсиз деб ҳисоблашлари тўғрисида. Бундай элементларнинг хулосаси ёзма баёнотга киритилиши ёки унга илова қилиниши лозим;

(d) Улар баҳоларни амалга оширишда фойдаланилган муҳим тахминлар оқилона эканлигига ишонишлари тўғрисида;

(e) Улар амалиётчига ўзлари билган очиқ аҳамиятсиз бўлмаган топшириққа тегишли ички назоратдаги барча камчиликлар ҳақида хабар берганликлари тўғрисида; ва

(f) Улар ИГ ҳисоботига муҳим таъсир кўрсатиши мумкин бўлган ҳақиқий, шубҳаланган ёки тахмин қилинган фирибгарлик ёки қонун ёки норматив ҳужжатларга риоя қилмаслик ҳақидаги ўз маълумотларини амалиётчига ёритиб берганликлари тўғрисида.

59. Ёзма баёнотлар санаси ишонч хулосаси санасига имкон қадар яқин, аммо ундан кейин бўлмаслиги лозим.

60. Амалиётчи қуйидаги ҳолларда ИГ ҳисоботи бўйича хулоса беришдан бош тортиши ёки қўлланиладиган қонун ёки норматив ҳужжатлар доирасида мумкин бўлган ҳолларда топшириқдан воз кечиши лозим:

(a) Амалиётчи 58(a) ва (b)-бандларда талаб қилинган ёзма баёнотларни тақдим этувчи шахс(лар)нинг ҳалоллиги ҳақида бу соҳаларда ёзма баёнотлар ишончсиз бўлиши учун етарли шубҳа мавжуд деб хулоса қилса; ёки

(b) Ташкилот 58(a) ва (b)-бандларда талаб қилинган ёзма баёнотларни тақдим этмаса.

Кейинги ҳодисалар

61. Амалиётчи: (A117-бандга қаранг)

(a) ИГ ҳисоботи санаси ва ишонч хулосаси санаси оралиғида содир бўлган ҳодисалар ИГ ҳисоботига тузатиш киритишни ёки маълумотларни ёритиб беришни талаб қилиш-қилмаслигини кўриб чиқиши ва бундай ҳодисалар қўлланиладиган мезонларга мувофиқ ўша ИГ ҳисоботида тегишли равишда акс эттирилганлиги ҳақида олинган далилларнинг етарлилиги ва мувофиқлигини баҳолаши; ва

(b) Агар ишонч хулосаси санасида амалиётчига маълум бўлганда, амалиётчининг ишонч хулосасини ўзгартиришига сабаб бўлиши мумкин бўлган, ишонч хулосаси санасидан кейин амалиётчига маълум бўлган фактларга тегишли равишда жавоб бериши лозим.

Таққослама маълумотлар

62. Жорий чиқиндилар тўғрисидаги маълумотлар билан таққослама маълумотлар тақдим этилганда ва бу таққослама маълумотларнинг баъзилари ёки барчаси амалиётчининг хулосаси билан қамраб олинганда, амалиётчининг таққослама маълумотларга нисбатан тартиб-таомиллари қуйидагиларни баҳолашни ўз ичига олиши лозим: (А118-А121-бандларга қаранг)

(a) Таққослама маълумотлар аввалги даврда тақдим этилган миқдорлар ва бошқа маълумотларни ёритиб беришларга мос келиши ёки, тегишли ҳолларда, тўғри қайта ифодаланганлиги ва бу қайта ифодалаш етарли даражада ёритиб берилганлиги; ва (А121-бандга қаранг)

(b) Таққослама маълумотларда акс эттирилган миқдорий ҳисоблаш сиёсатлари жорий даврда қўлланилган сиёсатларга мос келиши ёки, агар ўзгаришлар бўлган бўлса, улар тўғри қўлланилганлиги ва етарли даражада ёритиб берилганлиги.

63. Амалиётчининг хулосаси таққослама маълумотларни қамраб олиш-олмаслигидан қатъи назар, агар амалиётчи тақдим этилган таққослама маълумотларда муҳим бузиб кўрсатиш мавжуд бўлиши мумкинлигидан хабардор бўлса, амалиётчи:

(a) Масалани ташкилот ичида тегишли масалалар бўйича тегишли жавобгарликлар ва билимларга эга шахс(лар) билан муҳокама қилиши ва ўша ҳолатларда тегишли тартиб-таомилларни бажариши; ва (А122-А123-бандларга қаранг)

(b) Ишонч хулосасига таъсирини кўриб чиқиши лозим. Агар тақдим этилган таққослама маълумотлар муҳим бузиб кўрсатишни ўз ичига олса ва таққослама маълумотлар қайта ифодаланмаган бўлса:

(i) Амалиётчининг хулосаси таққослама маълумотларни қамраб олган ҳолларда, амалиётчи ишонч хулосасида шартли хулоса ёки салбий хулоса ифодалаши; ёки

(ii) Амалиётчининг хулосаси таққослама маълумотларни қамраб олмаган ҳолларда, амалиётчи таққослама маълумотларга таъсир қилувчи ҳолатларни тавсифловчи "Бошқа масалалар" бандини ишонч хулосасига киритиши лозим.

Бошқа маълумотлар

64. Амалиётчи ИГ ҳисоботи ва унга доир ишонч хулосасини ўз ичига олган ҳужжатларда киритилган бошқа маълумотларни ИГ ҳисоботи ёки ишонч хулосаси билан муҳим номувофиқликларни (агар мавжуд бўлса) аниқлаш учун ўқиб чиқиши лозим ва, агар бу бошқа маълумотларни ўқиш жараёнида, амалиётчи: (А138-бандга қаранг)

(a) Ўша бошқа маълумотлар ҳамда ИГ ҳисоботи ёки ишонч хулосаси ўртасида муҳим номувофиқликни аниқласа; ёки

(b) ИГ ҳисоботи ёки ишонч хулосасида кўринадиган масалаларга боғлиқ бўлмаган ўша бошқа маълумотлардаги фактнинг муҳим бузиб кўрсатилишидан хабардор бўлса, амалиётчи масалани ташкилот билан муҳокама қилиши ва тегишли равишда қўшимча чоралар кўриши лозим. (А124-А126-бандларга қаранг)

Ҳужжатлаштириш

65. Бажарилган тартиб-таомиллар характери, муддати ва кўламини ҳужжатлаштиришда, амалиётчи қуйидагиларни ёзиб қўйиши лозим: (А127-бандга қаранг)

(a) Тестдан ўтказилган аниқ элементлар ёки масалаларнинг идентификация хусусиятлари;

(b) Топшириқ бўйича ишни ким бажарганлиги ва бу иш қачон тугалланганлиги; ва

(c) Бажарилган топшириқ бўйича ишни ким кўриб чиққанлиги ҳамда бу кўриб чиқиш санаси ва кўлами.

66. Амалиётчи ташкилот ва бошқалар билан муҳим масалалар бўйича муҳокамаларни, шу жумладан муҳокама қилинган муҳим масалаларнинг характерини, ҳамда муҳокамалар қачон ва ким билан ўтказилганлигини ҳужжатлаштириши лозим. (А127-бандга қаранг)

Сифат бошқаруви

67. Амалиётчи топшириқ ҳужжатларига қуйидагиларни киритиши лозим:

(a) Тегишли ахлоқ талабларига риоя қилиш бўйича аниқланган масалалар ва улар қандай ҳал қилингани;

(b) Топшириққа нисбатан қўлланиладиган мустақиллик талабларига риоя қилиш ҳақидаги хулосалар, ҳамда бу хулосаларни қўллаб-қувватлайдиган фирма билан тегишли мунозаралар;

(c) Мижозлар ва ишонч топшириқлари билан муносабатларни қабул қилиш ва давом эттириш бўйича чиқарилган хулосалар; ва

(d) Топшириқни бажариш жараёнида ўтказилган маслаҳатлашувларнинг характери ва қўлами, ҳамда улардан келиб чиқадиган хулосалар.

Ишонч хулосаси санасидан кейин юзага келадиган масалалар

68. Агар, истисно ҳолатларда, амалиётчи ишонч хулосаси санасидан кейин янги ёки қўшимча тартиб-таомилларни бажарса ёки янги хулосаларни чиқарса, амалиётчи қуйидагиларни ҳужжатлаштириши лозим: (А128-бандга қаранг)

(a) Дуч келинган ҳолатлар;

(b) Бажарилган янги ёки қўшимча тартиб-таомиллар, олинган далиллар ва чиқарилган хулосалар, ҳамда уларнинг ишонч хулосасига таъсири; ва

(c) Топшириқ ҳужжатларидаги натижада келиб чиққан ўзгаришлар қачон ва ким томонидан амалга оширилганлиги ва кўриб чиқилганлиги.

Якуний топшириқ файлини тўплаш

69. Амалиётчи топшириқ ҳужжатларини топшириқ файлига тўплаши ва ишонч хулосаси санасидан кейин якуний топшириқ файлини тўплашнинг маъмурий жараёнини ўз вақтида тугаллаши лозим. Якуний топшириқ файлини тўплаш тугаллангандан сўнг, амалиётчи сақлаш муддати тугашидан олдин ҳар қандай турдаги топшириқ ҳужжатларини ўчириб ташламаслиги ёки ташлаб юбормаслиги лозим. (А129-бандга қаранг)

70. 68-бандда кўзда тутилганлардан бошқа ҳолатларда, амалиётчи якуний топшириқ файлини тўплаш тугаллангандан сўнг мавжуд топшириқ ҳужжатларини ўзгартириш ёки янги топшириқ ҳужжатларини қўшиш зарур деб топса, амалиётчи, ўзгартиришлар ёки қўшимчаларнинг характеридан қатъи назар, қуйидагиларни ҳужжатлаштириши лозим:

(a) Уларни амалга ошириш учун аниқ сабаблар; ва

(b) Улар қачон ва ким томонидан амалга оширилганлиги ва кўриб чиқилганлиги.

Ишонч хулосасини шакллантириш

71. Амалиётчи ИГ ҳисоботи ҳақида вазиятга қараб оқилона ёки чекланган ишонч олганлиги ҳақида хулоса чиқариши лозим. Бу хулоса ушбу ИТХС нинг 56 ва 72-74-бандлари талабларини ҳисобга олиши лозим.

Чекланган ишонч

72L. Амалиётчи ИГ ҳисоботи барча муҳим жиҳатлардан қўлланиладиган мезонларга мувофиқ тайёрланмаган деб ҳисоблашга сабаб бўладиган бирон жиҳат маълум бўлган-бўлмаганлигини баҳолаши лозим.

Оқилона ишонч

72R. Амалиётчи ИГ ҳисоботи барча муҳим жиҳатлардан қўлланиладиган мезонларга мувофиқ тайёрланганлигини баҳолаши лозим.

73. Бу баҳолаш баҳоларни амалга ошириш ва ИГ ҳисоботини тайёрлашда мулоҳаза ва қарорларда мумкин бўлган бир томонлама ёндашув кўрсаткичларини қўшган ҳолда, ташкилотнинг миқдорий ҳисоблаш усуллари ва ҳисобот бериш амалиётларининг сифат жиҳатларини кўриб чиқишни, ҳамда қўлланиладиган мезонлар нуқтаи назаридан қуйидагиларни ўз ичига олиши лозим:[12]

(a) Танланган ва қўлланилган миқдорий ҳисоблаш усуллари ва ҳисобот бериш сиёсатлари қўлланиладиган мезонларга мос келиши ва мувофиқ эканлиги;

(b) ИГ ҳисоботини тайёрлашда амалга оширилган баҳолар оқилона эканлиги;

(c) ИГ ҳисоботида тақдим этилган маълумотлар ўринли, ишончли, тўлиқ, таққосланадиган ва тушунарли эканлиги;

(c) ИГ ҳисоботида тақдим этилган маълумотлар ўринли, ишончли, тўлиқ, таққосланадиган ва тушунарли эканлиги;

[12]Мумкин бўлган холислик бузилишининг аломатлари алоҳида баҳолашларнинг асослилиги бўйича хулосалар чиқариш мақсадларида ўз-ўзидан нотўғри маълумот ҳисобланмайди.

(d) ИГ ҳисоботи қўлланиладиган мезонлар, ҳамда мўлжалланган фойдаланувчилар унинг тайёрланишида қилинган муҳим мулоҳазаларни тушуниши учун ноаниқликларни қўшган ҳолда, бошқа масалаларни етарли даражада ёритиб бериши; ва (A29, A130-A132-бандларга қаранг)

(e) ИГ ҳисоботида фойдаланилган терминология мувофиқ эканлиги.

74. 72-бандда талаб қилинган баҳолаш шунингдек қуйидагиларни кўриб чиқишни ўз ичига олиши лозим:

(a) ИГ ҳисоботининг умумий тақдимоти, тузилиши ва мазмуни; ва

(b) Мезонлар контекстида тегишли бўлса, ишонч хулосасининг ифодаланиши, ёки бошқа топшириқ ҳолатлари, ИГ ҳисоботи ҳаққоний тақдим этилишига эришиш йўлида асосий чиқиндиларни ифодалаши.

Ишончни таъминловчи хулоса мазмуни

75. Ишончни таъминловчи хулоса камида қуйидаги асосий элементларни ўз ичига олиши лозим: (A133-бандга қаранг)

(a) Хулосанинг мустақил ишончни таъминлаш бўйича хулоса эканлигини аниқ кўрсатадиган сарлавҳа.

(b) Қабул қилувчи.

(c) Амалиётчи томонидан олинган ишонч даражасини, оқилона ёки чекланган, аниқлаш ёки тавсифлаш.

(d) ИГ ҳисоботини, у қамраб оладиган давр(лар)ни қўшган ҳолда, аниқлаш ва, агар ўша ҳисоботдаги бирон маълумот амалиётчининг хулосаси билан қамраб олинмаган бўлса, ишонч бериладиган маълумотларни ҳамда чиқариб ташланган маълумотларни аниқ аниқлаш, шунингдек амалиётчи чиқариб ташланган маълумотларга нисбатан ҳеч қандай тартиб-таомилларни бажармаганлиги ва, шунинг учун, улар бўйича ҳеч қандай хулоса ифодаланмаганлиги ҳақидаги баёнот билан биргаликда. (A120, A134-бандларга қаранг)

(e) Ташкилотнинг жавобгарликлари тавсифи. (A35-бандга қаранг)

(f) ИГни миқдорий ҳисоблаш ўзига хос ноаниқликка эга эканлиги ҳақидаги баёнот. (A54-A59-бандларга қаранг)

(g) Агар ИГ ҳисоботи амалиётчининг хулосаси билан қамраб олинган чиқиндиларни камайтиришларни ўз ичига олса, ўша чиқиндиларни камайтиришларни аниқлаш ва уларга нисбатан амалиётчининг жавобгарлиги тўғрисидаги баёнот. (A135-A138-бандларга қаранг)

(h) Қўлланиладиган мезонларни аниқлаш;

(i) Амалиётчи аъзоси бўлган фирма 1-сон СБХС ни, ёки камида 1-сон СБХС каби талабчан бўлган бошқа профессионал талабларни, ёки қонун ёки норматив ҳужжатлардаги талабларни қўллаши ҳақидаги баёнот. Агар амалиётчи профессионал бухгалтер бўлмаса, баёнот камида 1-сон СБХС каби талабчан қўлланиладиган профессионал талабларни, ёки қонун ёки норматив ҳужжатлардаги талабларни аниқлаши лозим.

(j) Амалиётчи БХАСК Кодексининг, ёки камида БХАСК Кодексининг ишонч топшириқларига тегишли қоидалари каби талабчан бўлган бошқа профессионал талабларнинг, ёки қонун ёки норматив ҳужжатлар томонидан белгиланган талабларнинг мустақиллик ва бошқа ахлоқ талабларига риоя қилиши ҳақидаги баёнот. Агар амалиётчи профессионал бухгалтер бўлмаса, баёнот камида БХАСК Кодексининг Ишонч топшириқларига тегишли қоидалари каби талабчан қўлланиладиган профессионал талабларни, ёки қонун ёки норматив ҳужжатлар томонидан белгиланган талабларни аниқлаши лозим.

(k) Амалиётчининг жавобгарлиги тавсифи, шу жумладан:

(i) Топшириқ 3410-сон ИТХС, "Иссиқхона газлари тўғрисидаги ҳисоботлар бўйича ишонч топшириқлари"га мувофиқ бажарилганлиги ҳақидаги баёнот; ва

(ii) Амалиётчининг хулосаси учун асос бўлган бажарилган ишнинг маълумотли хулосаси. Чекланган ишончни таъминлаш бўйича топшириқ ҳолатида, бажарилган тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва кўламини англаш амалиётчининг хулосасини тушуниш учун муҳимдир. Чекланган ишончни таъминлаш бўйича топшириқда, бажарилган ишнинг хулосаси қуйидагиларни баён қилиши лозим: Чекланган ишончни таъминлаш бўйича топшириқдаги тартиб-таомиллар оқилона ишончни таъминлаш бўйича топшириқдагидан характери ва муддати бўйича фарқ қилади, ҳамда кўлами камроқ; ва Натижада, чекланган ишончни таъминлаш бўйича топшириқда олинган ишонч даражаси оқилона ишончни таъминлаш бўйича топшириқ бажарилган тақдирда олинадиган ишончдан анча пастроқ. (A141-A143-бандларга қаранг)

(l) Амалиётчининг хулосаси:

(i) Оқилона ишончни таъминлаш бўйича топшириқда, хулоса ижобий шаклда ифодаланиши лозим; ёки

(ii) Чекланган ишончни таъминлаш бўйича топшириқда, хулоса бажарилган тартиб-таомиллар ва олинган далиллар асосида, амалиётчига ИГ ҳисоботи барча муҳим жиҳатлардан қўлланиладиган мезонларга мувофиқ тайёрланмаган деб ҳисоблашга сабаб бўладиган масала(лар) маълум бўлган-бўлмаганлигини ифодалайдиган шаклда бўлиши лозим.

(iii) Амалиётчи ўзгартирилган хулоса ифодалаганда, ишончни таъминлаш бўйича хулоса қуйидагиларни ўз ичига олиши лозим:

a. Модификациялашга сабаб бўлган масала(лар) тавсифини тақдим этувчи бўлим; ва

b. Амалиётчининг модификацияланган хулосасини ўз ичига олган бўлим.

(m) Амалиётчининг имзоси. (А144-бандга қаранг)

(n) Ишончни тахминловчи хулоса санаси. Ишончни тахминловчи хулоса қуйидаги санадан эртароқ саналанмаслиги лозим:

(i) Амалиётчи ўзининг хулосаси асосланган далилларни, шу жумладан тан олинган ваколатга эга бўлган шахслар ўзларининг ИГ ҳисоботи учун жавобгарликни зиммаларига олганликларини тасдиқлаганлиги ҳақидаги далилларни олган; ва

(ii) 1-сон СБХС ёки фирманинг сиёсатлари ёки тартиб-таомилларига мувофиқ топшириқ сифатини текшириш талаб қилинганда, топшириқ сифатини текшириш тугалланган.

(o) Амалиётчи амалиёт олиб борадиган юрисдикциядаги жойлашув.

Алоҳида масалалар бандлари ва бошқа масалалар бандлари

76. Агар амалиётчи қуйидагиларни зарур деб ҳисобласа: (А145-А151-бандларга қаранг)

(a) Мўлжалланган фойдаланувчиларнинг эътиборини ИГ ҳисоботида тақдим этилган ёки ёритиб берилган, амалиётчининг мулоҳазасига кўра мўлжалланган фойдаланувчиларнинг ИГ ҳисоботини тушуниши учун фундаментал аҳамиятга эга бўлган масалага қаратиш (Алоҳида масалалар банди); ёки

(b) ИГ ҳисоботида тақдим этилган ёки ёритиб берилганлардан бошқа, амалиётчининг мулоҳазасига кўра мўлжалланган фойдаланувчиларнинг топшириқни, амалиётчининг жавобгарликларини ёки ишонч хулосасини тушуниши учун аҳамиятли бўлган масалани хабар қилиш (Бошқа масалалар банди), - ва бу қонун ёки норматив ҳужжатлар томонидан тақиқланмаган бўлса, амалиётчи буни ишонч хулосасидаги бандда, тегишли сарлавҳа билан, амалиётчининг хулосаси ўша масалага нисбатан ўзгартирилмаганлигини аниқ кўрсатадиган ҳолда амалга ошириши лозим.

Бошқа мулоқот ўрнатиш талаблари

77. Амалиётчи, қонун ёки норматив ҳужжатлар томонидан тақиқланмаган бўлса, ИГ ҳисоботи учун назорат жавобгарликларига эга бўлган шахс(лар) билан топшириқ давомида амалиётчининг эътиборига келган қуйидаги масалаларни хабар қилиши ва уларни ташкилот ичидаги ёки ташқарисидаги бошқа томонга ҳисобот бериш жавобгарлиги мавжудлигини аниқлаши лозим:

(a) Амалиётчининг профессионал мулоҳазасига кўра, эътиборга олишга етарлича аҳамиятли бўлган ички назоратдаги камчиликлар;

(b) Аниқланган ёки шубҳаланилган фирибгарлик; ва

(c) Аниқланган ёки шубҳаланилган қонунлар ва норматив ҳужжатларга риоя қилмаслик билан боғлиқ масалалар, бундай масалалар очиқча аҳамиятсиз бўлган ҳоллардан ташқари. (А87-бандга қаранг)

***

Стандартни қўллаш ва бошқа изоҳловчи материаллар

Кириш

ИГ ҳисоботига қўшимча маълумотларни қамраб олувчи ишонч топшириқлари (3-бандга қаранг)

А1. Баъзи ҳолларда, амалиётчи ИГ маълумотларини ўз ичига олган ҳисобот бўйича ишончни таъминлаш бўйича топшириқни бажариши мумкин, лекин бу ИГ маълумотлари 14(m) бандда таърифланганидек ИГ ҳисоботини ташкил этмайди. Бундай ҳолларда, ушбу ИТХС бундай топшириқ учун йўриқнома таъминлаши мумкин.

А2. ИГ ҳисоботи амалиётчининг хулосаси билан қамраб олинган умумий маълумотларнинг нисбатан кичик қисми бўлганда, ушбу ИТХС қанчалик тегишли эканлиги масаласи топшириқ ҳолатларида амалиётчининг профессионал мулоҳазаси учун масаладир.

ИГ маълумотларига асосланган муҳим самарадорлик кўрсаткичлари (4(b)-бандга қаранг)

А3. ИГ маълумотларига асосланган муҳим самарадорлик кўрсаткичига мисол - бу ташкилот томонидан маълум давр давомида ишлаб чиқарилган транспорт воситаларининг километр бошига чиқиндиларининг ўртача тортилган қиймати бўлиб, бу айрим юрисдикцияларда қонун ёки норматив ҳужжатлар томонидан ҳисобланиши ва ёритиб берилиши талаб қилинади.

Оқилона ишонч ва чекланган ишонч топшириқлари учун тартиб-таомиллар (8-бандга қаранг)

А4. Фақат оқилона ишонч топшириқлари учун талаб қилинадиган баъзи тартиб-таомиллар шунга қарамай, айрим чекланган ишонч топшириқларида ҳам тўғри келиши мумкин. Масалан, назорат фаолиятларини тушуниш чекланган ишонч топшириқлари учун талаб қилинмаса-да, айрим ҳолларда, масалан, маълумотлар фақат электрон шаклда ёзиб олинганда, қайта ишланганда ёки ҳисобот берилганда, амалиётчи шунга қарамай назорат воситаларини тестдан ўтказиш, ва шунинг учун тегишли назорат фаолиятларини тушунишга эришиш, чекланган ишончни таъминлаш бўйича топшириқ учун зарур деб қарор қилиши мумкин (шунингдек А90-бандга қаранг).

Мустақиллик (10, 15-бандларга қаранг)

А5. БХАСК Кодекси Халқаро мустақиллик стандартларини белгилайди, улар бу топшириқларга нисбатан мустақилликка таҳдидлар бўйича концептуал асосни қўллаш орқали ўрнатилган. Асосий тамойилларга риоя қилиш кенг кўламли ҳолатлар туфайли потенциал таҳдидга дучор бўлиши мумкин. Кўпгина таҳдидлар қуйидаги тоифаларга киради:

Шахсий манфаатдорлик, масалан, ташкилотдан олинадиган умумий тўловларга ҳаддан ташқари боғлиқлик.

Ўз ўзини текшириш, масалан, ташкилотнинг чиқиндиларини миқдорий ҳисоблашда иштирок этиш каби ИГ ҳисоботига бевосита таъсир қиладиган бошқа хизматни ташкилот учун бажариш.

Вакиллик қилиш, масалан, қўлланиладиган мезонларни талқин қилиш бўйича ташкилот номидан вакил сифатида ҳаракат қилиш.

Яқин танишлик, масалан, топшириқ гуруҳининг аъзоси ИГ ҳисоботини тайёрлашга бевосита ва муҳим таъсир кўрсатиш имкониятига эга бўлган ташкилот ходими билан узоқ муддатли боғланиш, ёки яқин ёки бевосита оилавий муносабатга эга бўлиш.

Қўрқитиш, масалан, тўловларни камайтириш учун бажарилган ишлар ҳажмини номувофиқ равишда камайтиришга босим ўтказилиши, ёки ташкилотнинг саноат гуруҳи билан боғлиқ бўлган рўйхатга олувчи орган томонидан амалиётчининг рўйхатдан чиқарилиши билан таҳдид қилиниши.

А6. Аниқланган таҳдидлар мақбул даражада бўлмаган ҳолларда, БХАСК Кодекси таҳдидларга таҳдидларни яратувчи ҳолатларни бартараф этиш, таҳдидларни мақбул даражага камайтириш учун ҳимоя чораларини қўллаш ёки қўлланиладиган қонун ёки норматив ҳужжатлар доирасида мумкин бўлган ҳолларда топшириқдан чиқиб кетиш орқали қаратилишини талаб қилади.

Маҳаллий қонун ёки норматив ҳужжатлар ва чиқиндилар савдоси схемасининг қоидалари (11-бандга қаранг)

А7. Маҳаллий қонун ёки норматив ҳужжатлар ёки чиқиндилар савдоси схемасининг қоидалари: ушбу ИТХС талабларига қўшимча талабларни ўз ичига олиши мумкин; барча топшириқларда махсус тартиб-таомиллар бажарилишини талаб қилиши мумкин; ёки тартиб-таомиллар маълум бир усулда бажарилишини талаб қилиши мумкин. Масалан, маҳаллий қонун ёки норматив ҳужжатлар ёки чиқиндилар савдоси схемасининг қоидалари амалиётчидан ушбу ИТХС га мувофиқ бўлмаган форматда ҳисобот беришни талаб қилиши мумкин. Қонун ёки норматив ҳужжатлар ишонч хулосасининг макети ёки матнини ушбу ИТХС дан сезиларли даражада фарқ қиладиган шаклда ёки шартларда белгилаб берган ҳолларда, ва амалиётчи ишонч хулосасидаги қўшимча тушунтириш мумкин бўлган нотўғри тушунишни юмшата олмайди деб хулоса қилса, амалиётчи ҳисоботга топшириқ ушбу ИТХС га мувофиқ бажарилмаганлиги ҳақидаги баёнотни киритишни кўриб чиқиши мумкин.

Таърифлар

Чиқиндилар (14(f)-банд, 1-илова)

А8. 1-соҳа чиқиндилари стационар ёниш (қозонлар, чиқиндиларни ёқиш қурилмалари, двигателлар ва газни ёқиш мосламалари каби ташкилотнинг стационар ускуналарида ёқилган ёқилғидан), мобил ёниш (юк машиналари, поездлар, самолётлар ва қайиқлар каби ташкилотнинг транспорт воситаларида ёқилган ёқилғидан), жараён чиқиндилари (цемент ишлаб чиқариш, нефть-кимё қайта ишлаш ва алюминий эритиш каби жисмоний ёки кимёвий жараёнлардан), ва қочиб чиқувчи чиқиндиларни (бирикмалар ва зичлагичлардан ускуна сизиб чиқишлари ва оқава сувларни тозалаш, чуқурлар ва совитиш минораларидан чиқиндилар каби атайлаб ва беихтиёр чиқарилишлар) ўз ичига олиши мумкин.

А9. Деярли барча ташкилотлар электр энергияси, иситиш ёки буғ каби шаклда энергия сотиб оладилар; шунинг учун, деярли барча ташкилотлар 2-соҳа чиқиндиларига эга. 2-соҳа чиқиндилари билвоситадир, чунки

масалан, ташкилот сотиб оладиган электр энергияси билан боғлиқ чиқиндилар электр станциясида содир бўлади, бу эса ташкилотнинг ташкилий чегарасидан ташқарида.

А10. 3-соҳа чиқиндилари масалан, қуйидагилар билан боғлиқ чиқиндиларни ўз ичига олиши мумкин: ходимларнинг ишга оид саёҳатлари; аутсорсинг қилинган фаолиятлар; ташкилот маҳсулотларидан фойдаланиш учун зарур бўлган қазилма ёқилғи ёки электр энергиясини истеъмол қилиш; ташкилот жараёнларига кирувчи сифатида сотиб олинган материалларни қазиб олиш ва ишлаб чиқариш; ва сотиб олинган ёқилғиларни ташиш. 3-соҳа чиқиндилари А31-А34-бандларда янада батафсил муҳокама қилинган.

Чиқиндиларни камайтиришлар (14(g)-банд, 17(a)(iii)-банд, 1-илова)

А11. Баъзи ҳолларда, чиқиндиларни камайтиришлар юрисдикцияга хос кредитлар ва рухсатномаларни ўз ичига олади, улар учун мезонлар томонидан камайтириш учун рухсат берилган чиқиндилар миқдори ва ташкилот томонидан чиқиндиларни камайтиришни талаб қилиш учун тўланган пул ёки бошқа ҳаракатлар натижасида юзага келиши мумкин бўлган чиқиндиларнинг ҳар қандай камайиши ўртасида ўрнатилган боғлиқлик мавжуд эмас.

А12. Ташкилотнинг ИГ ҳисоботи топшириқ доирасига кирадиган чиқиндиларни камайтиришларни ўз ичига олган ҳолларда, ушбу ИТХС талаблари тегишли равишда чиқиндиларни камайтиришларга нисбатан қўлланилади (шунингдек А135-А138-бандларга қаранг).

Сотиб олинган офсет (14(q)-банд, 1-илова)

А13. Ташкилот бошқа ташкилотдан офсет сотиб олганда, бу бошқа ташкилот сотишдан олган пулни чиқиндиларни камайтириш лойиҳаларига (масалан, қазилма ёқилғидан фойдаланиб энергия ишлаб чиқаришни қайта тикланадиган энергия манбалари билан алмаштириш ёки энергия самарадорлиги чораларини жорий этиш) ёки атмосферадан чиқиндиларни олиб ташлаш учун (масалан, акс ҳолда экилмайдиган ёки сақланмайдиган дарахтларни экиш ва сақлаш) сарфлаши мумкин, ёки бу пул бошқа ҳолда амалга ошириладиган ҳаракатни бажармаслик учун офсет бўлиши мумкин (масалан, ўрмонларни йўқ қилиш ёки ўрмонларнинг деградацияси). Баъзи юрисдикцияларда, офсетларни фақат чиқиндиларни камайтириш ёки уларни олиб ташлашни кучайтириш аллақачон содир бўлган ҳолдагина сотиб олиш мумкин.

Олиб ташлаш (14(s)-банд, 1-илова)

А14. Олиб ташлаш ИГларни геологик ютгичларда (масалан, ер ости) ёки биологик ютгичларда (масалан, дарахтлар) сақлаш орқали амалга оширилиши мумкин. ИГ ҳисоботи ташкилот акс ҳолда атмосферага чиқарадиган ИГларни олиб ташлашни ўз ичига олган ҳолларда, улар одатда ИГ ҳисоботида ялпи асосда, яъни ИГ ҳисоботида ҳам манба, ҳам ютгич миқдорий ҳисобланади. Олиб ташлашлар амалиётчининг хулосаси билан қамраб олинган ҳолларда, ушбу ИТХС талаблари тегишли равишда ўша олиб ташлашларга нисбатан қўлланилади.

Аҳамиятли объект (14(t)-банд, 31-банд)

А15. Алоҳида объектнинг ИГ ҳисоботида ҳисобот берилган жамланган чиқиндиларга қўшган ҳиссаси ортиб борган сари, ИГ ҳисоботига муҳим бузиб кўрсатиш рисклари одатда ортади. Амалиётчи жамланган чиқиндиларга нисбатан чиқиндилар ҳажми туфайли алоҳида аҳамиятга эга бўлган объектларни аниқлашда ёрдам сифатида танланган таққослаш меъёрига фоизни қўллаши мумкин. Таққослаш меъёрини аниқлаш ва унга нисбатан қўлланиладиган фоизни белгилаш профессионал мулоҳазадан фойдаланишни ўз ичига олади. Масалан, амалиётчи умумий ишлаб чиқариш ҳажмининг 15% дан ошадиган объектлар муҳим объектлар эканлигини ҳисобга олиши мумкин. Аммо, амалиётчининг профессионал мулоҳазасига кўра, ўша ҳолатларда юқорироқ ёки пастроқ фоиз мувофиқ деб белгиланиши мумкин. Бу, масалан, қуйидаги ҳолларда бўлиши мумкин: объектлар сони кам бўлса, уларнинг ҳеч бири умумий ишлаб чиқариш ҳажмининг 15% дан кам эмас, лекин амалиётчининг профессионал мулоҳазасига кўра барча объектлар муҳим эмас; ёки амалиётчининг профессионал мулоҳазасига кўра муҳим бўлган умумий ишлаб чиқариш ҳажмининг 15% дан сал пастроқ бўлган бир нечта объектлар мавжуд бўлса.

А16. Амалиётчи шунингдек муҳим бузиб кўрсатишнинг алоҳида рискларини келтириб чиқарадиган ўзига хос табиати ёки шароитлари туфайли объектни муҳим деб аниқлаши мумкин. Масалан, объект бошқа объектлардан фарқли ўлароқ турли хил маълумотларни тўплаш жараёнлари ёки миқдорий ҳисоблаш техникаларидан фойдаланиши, алоҳида мураккаб ёки ихтисослашган ҳисоб-китобларни қўллашни талаб қилиши, ёки алоҳида мураккаб ёки ихтисослашган кимёвий ёки физик жараёнларни ўз ичига олиши мумкин.

3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) (9, 15-бандларга қаранг)

А17. 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) ушбу ИТХС га мувофиқ топшириқларни қўшган ҳолда, Ишонч топшириқларига (тарихий молиявий маълумотлар аудити ёки кўриб чиқишидан ташқари) қўлланиладиган талабларни ўз ичига олади. Баъзи ҳолларда, ушбу ИТХС ўша мавзуларга нисбатан қўшимча талаблар ёки қўллаш материалларини ўз ичига олиши мумкин.

Топшириқни қабул қилиш ва давом эттириш

Малака (16(b)-бандга қаранг)

А18. ИГ малакалари қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин:

ИГларни иқлим ўзгариши билан боғлайдиган илмий жараёнларни қўшган ҳолда, иқлим фани бўйича умумий тушунча.

Ташкилотнинг ИГ ҳисоботидаги маълумотларнинг мўлжалланган фойдаланувчилари кимлар эканлигини тушуниш ва улар ўша маълумотлардан қандай фойдаланишлари мумкинлигини англаш (А47-бандга қаранг).

Тегишли бўлганда, чиқиндилар савдоси схемалари ва тегишли бозор механизмларини тушуниш.

Қўлланиладиган қонунлар ва норматив ҳужжатларни билиш, агар мавжуд бўлса, бу ташкилот ўз чиқиндилари ҳақида қандай ҳисобот бериши лозимлигига таъсир қилади ва шунингдек, масалан, ташкилотнинг чиқиндиларига чеклов қўйиши мумкин.

Тегишли илмий ва баҳолаш ноаниқликларини ҳамда мавжуд муқобил методологияларни қўшган ҳолда, ИГни миқдорий ҳисоблаш ва ўлчаш методологиялари.

Қўлланиладиган мезонларни билиш, масалан, қуйидагиларни қўшган ҳолда:

Тегишли чиқинди коэффициентларини аниқлаш.

Муҳим ёки сезгир баҳоларни амалга оширишни ёки катта мулоҳазани қўллашни талаб қиладиган мезонларнинг жиҳатларини аниқлаш.

Ташкилий чегараларни, яъни чиқиндилари ИГ ҳисоботига киритилиши лозим бўлган ташкилотларни аниқлаш учун фойдаланиладиган усуллар.

Қайси чиқиндиларни камайтиришлар ташкилотнинг ИГ ҳисоботига киритилишига рухсат берилганлиги.

А19. ИГ ҳисоботи бўйича Ишонч топшириқларининг мураккаблиги ўзгариб туради. Баъзи ҳолларда, топшириқ нисбатан содда бўлиши мумкин, масалан, ташкилотда 1-соҳа чиқиндилари мавжуд бўлмаганда ва у фақат 2-соҳа чиқиндилари ҳақида норматив ҳужжатларда белгиланган чиқинди коэффициентини бир жойда электр энергияси истеъмолига нисбатан қўллаб ҳисобот берса. Бундай ҳолда, топшириқ асосан ҳисоб-фактураларда кўрсатилган электр энергияси истеъмоли рақамларини ёзиб олиш ва қайта ишлаш учун фойдаланиладиган тизимга ҳамда белгиланган чиқинди коэффициентини арифметик қўллашга қаратилиши мумкин. Аммо, топшириқ нисбатан мураккаб бўлганда, у чиқиндиларни миқдорий ҳисоблаш ва ҳисобот бериш бўйича мутахассислик малакасини талаб қилиши эҳтимоли юқори. Бундай ҳолларда тегишли бўлиши мумкин бўлган махсус мутахассислик соҳалари қуйидагиларни ўз ичига олади:

Ахборот тизимлари бўйича билим

Чиқиндилар ҳақидаги маълумотларнинг қандай ҳосил қилинишини, шу жумладан маълумотлар қандай киритилиши, ёзиб олиниши, қайта ишланиши, зарур бўлганда тузатилиши, жамланиши ва ИГ ҳисоботида берилишини тушуниш.

Илмий ва муҳандислик бўйча билим ва тажриба

Ишлаб чиқариш жараёнидаги материаллар оқимини ва чиқиндиларни яратувчи тегишли жараёнларни харитага тушириш, шу жумладан манба маълумотлари тўпланадиган тегишли нуқталарни аниқлаш. Бу ташкилотнинг чиқинди манбалари аниқланишининг тўлиқлигини кўриб чиқишда айниқса муҳим бўлиши мумкин.

Кирувчи маълумотлар, жараёнлар ва чиқувчи маълумотлар ўртасидаги кимёвий ва физик муносабатларни, ҳамда чиқиндилар ва бошқа ўзгарувчилар ўртасидаги муносабатларни таҳлил қилиш. Бу муносабатларни тушуниш ва таҳлил қилиш қобилияти кўпинча таҳлилий тартиб-таомилларни ишлаб чиқишда муҳим бўлади.

Ноаниқликнинг ИГ ҳисоботига таъсирини аниқлаш.

Тестлаш лабораторияларида амалга ошириладиган сифатни назорат қилиш сиёсатлари ва тартиб-таомилларини билиш, улар ички ёки ташқи бўлишидан қатъи назар.

Маълум саноат тармоқлари ва улар билан боғлиқ чиқиндиларни яратиш ва олиб ташлаш жараёнлари бўйича тажриба. 1-соҳа чиқиндиларини миқдорий ҳисоблаш тартиб-таомиллари иштирок этувчи саноат тармоқлари ва жараёнларга қараб кескин фарқ қилади, масалан, алюминий ишлаб чиқаришда электролитик жараёнларнинг характери; қазилма ёқилғилардан фойдаланиб электр энергиясини ишлаб чиқаришда ёниш жараёнлари; ва цемент ишлаб чиқаришда кимёвий жараёнларнинг барчаси турлича.

Физик сенсорлар ва бошқа миқдорий ҳисоблаш усулларини ишлатиш, ҳамда тегишли чиқинди коэффициентларини танлаш.

ИГ ҳисоботи ва топшириқ кўлами (17(a)-бандга қаранг)

A20. Маълум чиқинди манбаларини ИГ ҳисоботидан чиқариб ташлаш ёки ёритиб берилган чиқинди манбаларини топшириқдан чиқариб ташлаш учун сабаблар ўша ҳолатларда оқилона бўлмаслиги мумкин бўлган ҳолатларга мисоллар қуйидагиларни ўз ичига олади:

Ташкилотда муҳим 1-соҳа чиқиндилари мавжуд, амма у ИГ ҳисоботиа фақат 2-соҳа чиқиндиларини киритади.

Ташкилот каттароқ юридик шахснинг бир қисми бўлиб, унда мўлжалланган фойдаланувчиларни чалғитиши эҳтимоли бўлган ташкилий чегара белгиланган тарзда ҳисобот берилмаётган муҳим чиқиндилар мавжуд.

Амалиётчи ҳисобот бераётган чиқиндилар ИГ ҳисоботига киритилган умумий чиқиндиларнинг фақат кичик қисмини ташкил этади.

Предмет масаласининг мувофиқлигини аниқлаш (15-бандга қаранг)

A21. 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) амалиётчидан асосий предмет мувофиқ эканлигини аниқлашни талаб қилади. ИГ ҳисоботи ҳолатида, ташкилотнинг чиқиндилари (ва, агар қўлланиладиган бўлса, олиб ташлашлар ва чиқиндиларни камайтиришлар) топшириқнинг асосий предмети ҳисобланади. Бу асосий предмет бошқа жиҳатлар қаторида, ташкилотнинг чиқиндилари мувофиқ мезонлардан фойдаланган ҳолда изчил миқдорий ҳисобланиши мумкин бўлса, мувофиқ бўлади.[13][14]

A22. ИГ манбалари қуйидагилар орқали миқдорий ҳисобланиши мумкин:[15]

(a) Доимий чиқиндиларни мониторинг қилиш ёки даврий намуна олиш ёрдамида ИГ концентрацияси ва оқим тезликларини тўғридан-тўғри ўлчаш (ёки тўғридан-тўғри мониторинг); ёки

(b) Ёқилғи истеъмоли каби ўринбосар фаолиятни ўлчаш ва масалан, масса баланси тенгламалари, ташкилотга хос чиқинди коэффициентлари, ёки минтақа, манба, саноат ёки жараён учун ўртача чиқинди коэффициентларидан фойдаланиб чиқиндиларни ҳисоблаш.

Мезонларнинг мувофиқлигини аниқлаш

Махсус ишлаб чиқилган ва ўрнатилган мезонлар (17(b)-бандга қаранг)

A23. Мувофиқ мезонлар қуйидаги хусусиятларга эга: ўринлилик, тўлиқлик, ишончлилик, холислик ва тушунарлилик. Мезонлар "махсус ишлаб чиқилган" ёки "ўрнатилган" бўлиши мумкин, масалан, қонун ёки норматив ҳужжатларда мужассамлашган, ёки шаффоф тегишли жараённи амалга оширувчи ваколатли ёки тан олинган экспертлар органлари томонидан чиқарилган. Тартибга солувчи томонидан ўрнатилган мезонлар, ўша тартибга солувчи мўлжалланган фойдаланувчи бўлганда ўринли деб тахмин қилиниши мумкин бўлса-да, баъзи ўрнатилган мезонлар махсус мақсад учун ишлаб чиқилган бўлиши ва бошқа ҳолатларда қўллаш учун номувофиқ бўлиши мумкин. Масалан, тартибга солувчи томонидан ишлаб чиқилган муайян минтақа учун чиқинди коэффициентларини ўз ичига олган мезонлар бошқа минтақада чиқиндилар учун фойдаланилганда чалғитувчи маълумотларни келтириб чиқариши мумкин; ёки фақат чиқиндиларнинг маълум тартибга солиш жиҳатлари ҳақида ҳисобот бериш учун мўлжалланган мезонлар мезонларни ўрнатган тартибга солувчидан бошқа мўлжалланган фойдаланувчиларга ҳисобот бериш учун номувофиқ бўлиши мумкин.[16]

A24. Махсус ишлаб чиқилган мезонлар, масалан, ташкилотда жуда ихтисослашган машиналар мавжуд бўлса ёки турли юрисдикциялардан чиқиндилар ҳақидаги маълумотларни жамлаётган бўлса ва бу юрисдикцияларда фойдаланиладиган ўрнатилган мезонлар турлича бўлса, мувофиқ бўлиши мумкин. Махсус ишлаб чиқилган мезонларнинг холислиги ва бошқа хусусиятларини баҳолашда махсус эътибор зарур бўлиши мумкин, айниқса улар ташкилотнинг саноат тармоғи ёки минтақасида умумий фойдаланиладиган ўрнатилган мезонларга асосан асосланмаган бўлса, ёки бундай мезонларга номувофиқ бўлса.

A25. Мезонлар ИГ ҳисоботининг тушунтирувчи изоҳларида махсус чегаралар, усуллар, тахминлар, чиқинди коэффициентлари ва ҳоказолар ҳақидаги маълумотларни ёритиб беришлар билан тўлдирилган ўрнатилган мезонлардан иборат бўлиши мумкин. Баъзи ҳолларда, ўрнатилган мезонлар ИГ ҳисоботининг тушунтирувчи изоҳларидаги маълумотларни ёритиб беришлар билан тўлдирилган бўлса ҳам, мувофиқ бўлмаслиги мумкин, масалан, улар 17(b)-бандда таъкидланган масалаларни ўз ичига олмаганда.

A26. Мезонларнинг мувофиқлиги ишонч даражасидан таъсирланмаслигини таъкидлаш лозим, яъни, агар улар оқилона ишончни таъминлаш бўйича топшириқ учун мувофиқ бўлмаса, улар чекланган ишончни таъминлаш бўйича топшириқ учун ҳам мувофиқ эмас, ва аксинча.

---

[13] 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган), 24(b)(i)-банд

[14] 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган), 24(b)(ii)-банд

[15] Яъни, белгиланган чегарага кирувчи ва ундан чиқувчи модда миқдорини тенглаштириш; масалан, ёниш қурилмасига кирувчи углеводород асосидаги ёқилғидаги углерод миқдори қурилмадан карбонат ангидрид кўринишида чиқувчи углерод миқдорига тенг бўлади.

[16] 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган), A45–A48-бандлар

Ташкилотнинг ташкилий чегарасига киритилган операциялар (17(b)(i), 23(b)(i), 34(g)-бандларга қаранг)

A27. Ташкилотга тегишли ёки у томонидан назорат қилинадиган қайси операцияларни ташкилотнинг ИГ ҳисоботига киритишни аниқлаш ташкилотнинг ташкилий чегарасини аниқлаш деб аталади. Баъзи ҳолларда, қонун ёки норматив ҳужжатлар тартибга солиш мақсадлари учун ИГ чиқиндилари ҳақида ҳисобот бериш учун ташкилот чегараларини белгилайди. Бошқа ҳолларда, қўлланиладиган мезонлар ташкилотнинг ташкилий чегарасини аниқлаш учун турли усуллар ўртасида танланма имконини бериши мумкин, масалан, мезонлар ташкилотнинг ИГ ҳисоботини унинг молиявий ҳисоботлари билан мувофиқлаштирадиган ёндашув ва масалан, қўшма корхоналар ёки ассоциацияланган компанияларга турлича муносабатда бўладиган бошқа ёндашув ўртасида танланма имконини бериши мумкин. Ташкилотнинг ташкилий чегарасини аниқлаш қўшма корхоналар, ҳамкорликлар ва трастлар каби мураккаб ташкилий тузилмаларнинг ҳамда мураккаб ёки ғайриоддий шартномавий муносабатларнинг таҳлилини талаб қилиши мумкин. Масалан, объект бир томон эгалигида бўлиши, бошқаси томонидан бошқарилиши ва материалларни фақат бошқа томон учун қайта ишлаши мумкин.

A28. Ташкилотнинг ташкилий чегарасини аниқлаш баъзи мезонлар тавсифлайдиган ташкилотнинг "операцион чегарасини" аниқлашдан фарқ қилади. Операцион чегара ИГ ҳисоботига 1, 2 ва 3-соҳа чиқиндиларининг қайси тоифалари киритилишига тегишли бўлиб, у ташкилий чегарани белгилагандан кейин аниқланади.

Муносиб маълумотларни ёритиб бериш (17(b)(iv), 73(d)-бандларга қаранг)

A29. Тартибга солувчи ошкор қилиш режимларида, тегишли қонун ёки норматив ҳужжатларда белгиланган маълумотларни ёритиб беришлар тартибга солувчига ҳисобот бериш учун етарли. ИГ ҳисоботида қуйидагидек масалалар ҳақидаги маълумотларни ёритиб беришлар мўлжалланган фойдаланувчиларга ИГ ҳисоботини тайёрлашда қилинган муҳим мулоҳазаларни тушуниш учун ихтиёрий ҳисобот бериш вазиятларида зарур бўлиши мумкин:

(a) Ташкилотнинг ташкилий чегарасига қайси операциялар киритилганлиги ва, агар қўлланиладиган мезонлар турли усуллар ўртасида танланма имконини берса, бу чегарани аниқлаш учун фойдаланилган усул (A27–A28-бандларга қаранг);

(b) Танланган муҳим миқдорий ҳисоблаш усуллари ва ҳисобот бериш сиёсатлари, шу жумладан:

(i) ИГ ҳисоботига қайси 1-соҳа ва 2-соҳа чиқиндилари киритилганлигини аниқлаш учун фойдаланилган усул (A30-бандга қаранг);

(ii) Ташкилотнинг шароитларида қўлланиладиган мезонларни қўллашда қилинган муҳим талқинлар, шу жумладан маълумот манбалари ва, турли усуллар ўртасида танланма имкони берилганда ёки ташкилотга хос усуллар қўлланилганда, қўлланилган усул ва бундай қилишнинг асослари ҳақидаги маълумотларни ёритиб бериш; ва

(iii) Ташкилот аввал ҳисобот берилган чиқиндилар қайта ифодаланиши зарурлигини қандай аниқлаши.

(c) ИГ ҳисоботида чиқиндиларни тоифалаш. A14-бандда таъкидланганидек, ИГ ҳисоботи ташкилот акс ҳолда атмосферага чиқарадиган ИГларни олиб ташлашни ўз ичига олган ҳолларда, ҳам чиқиндилар, ҳам олиб ташлашлар одатда ИГ ҳисоботида ялпи асосда ҳисобот берилади, яъни ИГ ҳисоботида ҳам манба, ҳам ютгич миқдорий ҳисобланади;

(d) Ташкилотнинг чиқиндиларини миқдорий ҳисоблашига тегишли ноаниқликлар тўғрисидаги баёнот, шу жумладан: уларнинг сабаблари; улар қандай кўриб чиқилганлиги; уларнинг ИГ ҳисоботига таъсири; ва, агар ИГ ҳисоботи 3-соҳа чиқиндиларини ўз ичига олса, қуйидагилар ҳақида тушунтириш: (A31-A34-бандларга қаранг)

(i) 3-соҳа чиқиндиларининг характери, шу жумладан ташкилот учун ўзининг ИГ ҳисоботига барча 3-соҳа чиқиндиларини киритиш амалда мумкин эмаслиги; ва

(ii) Киритилган 3-соҳа чиқиндилари манбаларини танланма учун асос; ва

(e) Ушбу бандда таъкидланган масалаларда ёки ИГ ҳисоботининг аввалги давр(лар) ёки базавий йил билан таққосланишига муҳим таъсир кўрсатадиган бошқа масалаларда ўзгаришлар, агар мавжуд бўлса.

1-соҳа ва 2-соҳа чиқиндилари

A30. Мезонлар одатда барча муҳим 1-соҳа, 2-соҳа, ёки ҳам 1-соҳа, ҳам 2-соҳа чиқиндилари ИГ ҳисоботига киритилишини талаб қилади. Баъзи 1-соҳа ёки 2-соҳа чиқиндилари чиқариб ташланган ҳолда, ИГ ҳисоботининг тушунтирувчи изоҳларида қайси чиқиндилар киритилганлиги ва қайсилари чиқариб ташланганлигини аниқлаш учун асосни ёритиб бериш муҳим, айниқса, киритилганлар ташкилот жавобгар бўлган энг каттаси бўлиши эҳтимоли кам бўлса.

3-соҳа чиқиндилари

A31. Баъзи мезонлар маълум 3-соҳа чиқиндилари ҳақида ҳисобот беришни талаб қилса-да, кўпроқ ҳолларда 3-соҳа чиқиндиларини киритиш ихтиёрий ҳисобланади, чунки деярли ҳар қандай ташкилот учун ўзининг

билвосита чиқиндиларининг тўлиқ кўламини миқдорий ҳисоблашга уриниш амалда мумкин эмас, чунки бу ташкилотнинг етказиб бериш занжирининг ҳам юқори, ҳам қуйи оқимида барча манбаларни ўз ичига олади. Баъзи ташкилотлар учун 3-соҳа чиқиндиларининг маълум тоифалари ҳақида ҳисобот бериш мўлжалланган фойдаланувчилар учун муҳим маълумотларни тақдим этади, масалан, ташкилотнинг 3-соҳа чиқиндилари унинг 1-соҳа ва 2-соҳа чиқиндиларидан анча каттароқ бўлса, бу кўпгина хизмат кўрсатиш секторидаги ташкилотлар учун ҳолат бўлиши мумкин. Бундай ҳолларда, амалиётчи агар муҳим 3-соҳа чиқиндилари ИГ ҳисоботига киритилмаган бўлса, ишончни таъминлаш бўйича топшириқни амалга оширишни номувофиқ деб ҳисоблаши мумкин.

А32. ИГ ҳисоботига баъзи 3-соҳа чиқиндилари манбалари киритилган ҳолда, қайси манбаларни киритиш учун танланма асоси оқилона бўлиши муҳим, айниқса киритилганлар ташкилот жавобгар бўлган энг катта манбалар бўлиши эҳтимоли кам бўлса.

А33. Баъзи ҳолларда, 3-соҳа чиқиндиларини миқдорий ҳисоблаш учун фойдаланиладиган манба маълумотлари ташкилот томонидан сақланади. Масалан, ташкилот ходимларнинг ҳаво йўли орқали саёҳати билан боғлиқ чиқиндиларни миқдорий ҳисоблаш учун асос сифатида батафсил ёзувларни сақлаши мумкин. Баъзи бошқа ҳолларда, 3-соҳа чиқиндиларини миқдорий ҳисоблаш учун фойдаланиладиган манба маълумотлари ташкилотдан ташқаридаги яхши назорат қилинадиган ва кириш мумкин бўлган манбада сақланиши мумкин. Аммо, бундай ҳолат бўлмаса, амалиётчи бундай 3-соҳа чиқиндиларига нисбатан етарли ва муносиб далиллар ола олиши эҳтимоли кам бўлиши мумкин. Бундай ҳолларда, ўша 3-соҳа чиқиндилари манбаларини топшириқдан чиқариб ташлаш мувофиқ бўлиши мумкин.

А34. Фойдаланиладиган миқдорий ҳисоблаш усуллари кучли даражада баҳолашга боғлиқ бўлганда ва ҳисобот берилган чиқиндиларда юқори даражадаги ноаниқликка олиб келганда ҳам 3-соҳа чиқиндиларини топшириқдан чиқариб ташлаш мувофиқ бўлиши мумкин. Масалан, ҳаво йўли орқали саёҳат билан боғлиқ чиқиндиларни баҳолаш учун турли миқдорий ҳисоблаш усуллари бир хил манба маълумотларидан фойдаланилса ҳам кенг ўзгарувчан миқдорий баҳоларни бериши мумкин. Агар бундай 3-соҳа чиқиндилари манбалари топшириққа киритилган бўлса, фойдаланиладиган миқдорий ҳисоблаш усуллари холис танланганлиги ва улардан фойдаланиш билан боғлиқ ноаниқликлар билан биргаликда тўлиқ тавсифланиши муҳим.

ИГ ҳисоботини тайёрлаш учун ташкилотнинг жавобгарлиги (17(c)(ii), 76(d)-бандларга қаранг)

А35. А70-бандда таъкидланганидек, баъзи топшириқларда ташкилотнинг ёзувлари ҳолати ва ишончлилиги ҳақидаги хавотирлар амалиётчини ИГ ҳисоботи бўйича ўзгартирилмаган хулосани қўллаб-қувватлаш учун етарли ва муносиб далиллар мавжуд бўлиши эҳтимоли кам деб хулоса қилишига сабаб бўлиши мумкин. Бу ташкилотнинг ИГ ҳисоботларини тайёрлаш бўйича тажрибаси кам бўлганда юзага келиши мумкин. Бундай ҳолатларда, чиқиндиларни миқдорий ҳисоблаш ва ҳисобот бериш кейинги даврда ишончни таъминлаш бўйича топшириққа тайёргарлик сифатида келишилган тартиб-таомиллар бўйича топшириқ ёки маслаҳат бериш топшириғига тегишли бўлиши мувофиқроқ бўлиши мумкин.

Мезонларни ким ишлаб чиққан (17(c)(iii)-бандга қаранг)

А36. ИГ ҳисоботи тартибга солувчи ошкор қилиш режими ёки чиқиндилар савдоси схемаси учун тайёрланганда, унда қўлланиладиган мезонлар ва ҳисобот бериш шакли белгиланган бўлса, мезонларни тартибга солувчи ёки схемага масъул орган ишлаб чиққанлиги топшириқ ҳолатларидан аниқ бўлиши эҳтимоли мавжуд. Аммо, ихтиёрий ҳисобот бериш вазиятларида, агар бу ИГ ҳисоботининг тушунтирувчи изоҳларида баён қилинмаган бўлса, мезонларни ким ишлаб чиққанлиги аниқ бўлмаслиги мумкин.

Топшириқ шартларини ўзгартириш (15, 18-бандларга қаранг)

А37. 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) амалиётчидан бунинг учун оқилона асос бўлмаган ҳолларда топшириқ шартларини ўзгартиришга рози бўлмасликни талаб қилади. Топшириқ кўламини ўзгартириш ҳақидаги илтимос, масалан, илтимос амалиётчининг хулосаси ўзгартирилиши мумкинлиги эҳтимоли туфайли маълум чиқинди манбаларини топшириқ кўламидан чиқариб ташлаш учун қилинганда, оқилона асосга эга бўлмаслиги мумкин.[17]

Режалаштириш (19-бандга қаранг)

А38. Умумий топшириқ стратегиясини белгилашда, ИГ маълумотлар тизимини ишлаб чиқиш ва амалга оширишнинг турли жиҳатларига берилган урғуни кўриб чиқиш ўринли бўлиши мумкин. Масалан, баъзи ҳолларда ташкилот ҳисобот берилган маълумотларнинг ишончлилигини таъминлаш учун етарли ички назоратга бўлган эҳтиёжни алоҳида англаган бўлиши мумкин, бошқа ҳолларда эса ташкилот тўпланадиган маълумотларнинг илмий, операцион ёки техник хусусиятларини аниқ аниқлашга кўпроқ эътибор қаратган бўлиши мумкин.

А39. Кичикроқ топшириқлар ёки оддийроқ топшириқлар (А19-бандга қаранг) жуда кичик топшириқ гуруҳи томонидан амалга оширилиши мумкин. Кичикроқ гуруҳ билан, гуруҳ аъзолари ўртасида

[17] 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган), 29-банд

мувофиқлаштириш ва коммуникация осонроқ. Кичикроқ топшириқ учун ёки оддийроқ топшириқ учун умумий топшириқ стратегиясини белгилаш мураккаб ёки кўп вақт талаб қиладиган машқ бўлиши шарт эмас. Масалан, ташкилот билан муҳокамаларга асосланган қисқа меморандум, агар у 19-бандда таъкидланган масалаларни қамраб олса, ҳужжатлаштирилган топшириқ стратегияси сифатида хизмат қилиши мумкин.

А40. Амалиётчи топшириқнинг кўламини аниқлашда ёки топшириқни ўтказиш ва бошқаришни осонлаштириш учун (масалан, баъзи режалаштирилган тартиб-таомилларни ташкилот ходимларининг иши билан мувофиқлаштириш) режалаштириш элементларини ташкилот билан муҳокама қилишга қарор қилиши мумкин. Гарчи бу муҳокамалар кўпинча юз берса-да, умумий топшириқ стратегияси ва топшириқ режаси амалиётчининг жавобгарлиги бўлиб қолади. Умумий топшириқ стратегияси ёки топшириқ режасига киритилган масалаларни муҳокама қилганда, топшириқнинг самарадорлигини хавф остига қўймаслик учун эҳтиёткорлик талаб қилинади. Масалан, батафсил тартиб-таомилларнинг характери ва муддатини ташкилот билан муҳокама қилиш тартиб-таомилларни жуда олдиндан айтиб бўладиган қилиб қўйиш орқали топшириқнинг самарадорлигини хавф остига қўйиши мумкин.

А41. Ишончни таъминловчи топшириқни бажариш такрорланувчи жараёндир. Амалиётчи режалаштирилган тартиб-таомилларни бажарганда, олинган далиллар амалиётчини бошқа режалаштирилган тартиб-таомилларнинг характерини, муддатини ёки кўламини ўзгартиришга мажбур қилиши мумкин. Баъзи ҳолларда, амалиётчининг эътиборига топшириқнинг олдинги босқичида кутилганидан сезиларли даражада фарқ қиладиган маълумот келиши мумкин. Масалан, танланган объектларда жойида тартиб-таомилларни бажариш вақтида аниқланган тизимли хатолар қўшимча объектларни ташриф буюриш зарурлигини кўрсатиши мумкин.

Амалиётчининг эксперти ёки бошқа амалиётчидан фойдаланишни режалаштириш (19(е)-бандга қаранг)

А42. Топшириқ бир ёки бир нечта экспертларни ўз ичига олган кўп тармоқли гуруҳ томонидан амалга оширилиши мумкин, айниқса чиқиндиларни миқдорий ҳисоблаш ва ҳисобот беришда махсус малака талаб қилиниши мумкин бўлган нисбатан мураккаб топшириқларда (А19-бандга қаранг). 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) топшириқни бажариш учун зарур бўлган ресурсларнинг характери, муддати ва кўламини аниқлашда режалаштириш босқичида кўриб чиқилиши керак бўлган экспертнинг ишидан фойдаланишга нисбатан бир қатор талабларни ўз ичига олади.[18]

А43. Бошқа амалиётчининг иши, масалан, узоқ жойлашган заводга ёки бошқа турдаги объектга; хорижий юрисдикциядаги шуъба корхона, бўлинма ёки филиалга; ёки қўшма корхона ёки ассоциацияланган компанияга нисбатан фойдаланилиши мумкин. ИГ ҳисоботига киритиладиган маълумотлар бўйича ишни бажариш учун топшириқ гуруҳи бошқа амалиётчидан илтимос қилишни режалаштирганда ўринли мулоҳазалар қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин:

Бошқа амалиётчи топшириққа тегишли бўлган ахлоқ талабларини тушуниши ва уларга риоя қилиши, хусусан, мустақил эканлиги.

Бошқа амалиётчининг профессионал малакаси.

Топшириқ гуруҳининг бошқа амалиётчи ишидаги иштироки даражаси.

Бошқа амалиётчи ўша амалиётчини фаол назорат қиладиган тартибга солувчи муҳитда фаолият юритиши.

Топшириқни режалаштиришда ва бажаришда муҳимлик

Топшириқни режалаштиришда муҳимликни аниқлаш (20-21-бандларга қаранг)

А44. Мезонлар ИГ ҳисоботини тайёрлаш ва тақдим этиш контекстида муҳимлик тушунчасини муҳокама қилиши мумкин. Гарчи мезонлар муҳимликни турли шартларда муҳокама қилиши мумкин бўлса-да, муҳимлик тушунчаси одатда қуйидагиларни ўз ичига олади:

Бузиб кўрсатишлар, шу жумладан тушириб қолдиришлар, агар улар алоҳида ёки жамланганда ИГ ҳисоботи асосида қабул қилинадиган фойдаланувчиларнинг тегишли қарорларига таъсир қилиши оқилона кутилиши мумкин бўлса, муҳим деб ҳисобланади;

Муҳимлик ҳақидаги мулоҳазалар атрофдаги ҳолатларни ҳисобга олган ҳолда амалга оширилади ва бузиб кўрсатишнинг ҳажми ёки характери, ёки иккаласининг комбинацияси таъсирида бўлади; ва

ИГ ҳисоботининг мўлжалланган фойдаланувчилари учун муҳим бўлган масалалар ҳақидаги мулоҳазалар гуруҳ сифатида мўлжалланган фойдаланувчиларнинг умумий маълумот эҳтиёжларини кўриб чиқишга асосланади. Агар топшириқ махсус фойдаланувчиларнинг алоҳида маълумот эҳтиёжларини қондириш учун мўлжалланмаган бўлса, маълумот эҳтиёжлари кенг ўзгариши мумкин бўлган махсус фойдаланувчиларга бузиб кўрсатишларнинг мумкин бўлган таъсири одатда кўриб чиқилмайди.

[18] 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган), 45(с), 52 ва 54-бандлар

A45. Бундай муҳокама, агар қўлланиладиган мезонларда мавжуд бўлса, амалиётчига топшириқ учун муҳимликни аниқлашда маълумот берувчи таянч нуқтасини тақдим этади. Агар қўлланиладиган мезонлар муҳимлик тушунчаси ҳақидаги муҳокамани ўз ичига олмаса, юқорида таъкидланган хусусиятлар амалиётчига шундай таянч нуқтасини тақдим этади.

A46. Амалиётчининг муҳимликни аниқлаши профессионал мулоҳаза масаласидир ва гуруҳ сифатида мўлжалланган фойдаланувчиларнинг умумий маълумот эҳтиёжлари ҳақидаги амалиётчининг тасаввури таъсирида бўлади. Бу контекстда, амалиётчи мўлжалланган фойдаланувчилар қуйидагиларга эга деб тахмин қилиши оқилонадир:

(a) ИГ билан боғлиқ фаолиятлар ҳақида оқилона билимга ва ИГ ҳисоботидаги маълумотларни оқилона тиришқоқлик билан ўрганиш истагига;

(b) ИГ ҳисоботи муҳимликнинг маълум даражаларига қараб тайёрланганлиги ва ишонч берилганлигини, ҳамда қўлланиладиган мезонларга киритилган ҳар қандай муҳимлик тушунчаларини тушунишга;

(c) Чиқиндиларни миқдорий ҳисоблаш ноаниқликларни ўз ичига олишини тушунишга (A54-A59-бандларга қаранг); ва

(d) ИГ ҳисоботидаги маълумотлар асосида оқилона қарорлар қабул қилишга.

A47. Мўлжалланган фойдаланувчилар ва уларнинг маълумот эҳтиёжлари қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин:

Ихтиёрий маълумотларни ёритиб бериш ҳолатида инвесторлар ва етказиб берувчилар, мижозлар, ходимлар ва кенгроқ жамоат каби бошқа манфаатдор томонлар. Уларнинг маълумот эҳтиёжлари ташкилотда акцияларни сотиб олиш ёки сотиш; ташкилотга қарз бериш, у билан савдо қилиш ёки унда ишлаш; ёки ташкилотга ёки бошқаларга, масалан, сиёсатчиларга тақдимотлар тайёрлаш каби қарорларга боғлиқ бўлиши мумкин.

Чиқиндилар савдоси схемаси ҳолатида бозор иштирокчилари, уларнинг маълумот эҳтиёжлари схема томонидан яратилган муомала қилинадиган воситалар (рухсатномалар, кредитлар ёки имтиёзлар каби) билан савдо қилиш ёки ортиқча чиқиндилар асосида жарималар ёки бошқа жазоларни белгилаш каби қарорларга боғлиқ бўлиши мумкин.

Тартибга солувчилар ва сиёсат ишлаб чиқувчилар ҳолатида тартибга солувчи ошкор қилиш режими. Уларнинг маълумот эҳтиёжлари ошкор қилиш режимига риоя қилишни мониторинг қилиш ва одатда жамланган маълумотларга асосланган иқлим ўзгаришини юмшатиш ва мослашиш билан боғлиқ кенг кўламли ҳукумат сиёсати қарорларига боғлиқ бўлиши мумкин.

Ташкилотнинг раҳбарияти ва бошқарув учун масъул шахслар, улар чиқиндилар ҳақидаги маълумотлардан муқобил технологиялар ўртасида танланма ва инвестиция ҳамда инвестицияни қайтариб олиш қарорлари каби стратегик ва операцион қарорлар учун фойдаланадилар, эҳтимол тартибга солувчи ошкор қилиш режимини кутиб ёки чиқиндилар савдоси схемасига кириш учун.

Амалиётчи ишонч хулосасини ўқийдиган барча кишиларни аниқлай олмаслиги мумкин, айниқса унга кириш имкониятига эга бўлган одамлар сони катта бўлганда. Бундай ҳолларда, айниқса потенциал фойдаланувчилар чиқиндиларга нисбатан кенг кўламли манфаатларга эга бўлиши мумкин бўлганда, мўлжалланган фойдаланувчилар муҳим ва умумий манфаатларга эга бўлган асосий манфаатдор томонлар билан чекланиши мумкин. Мўлжалланган фойдаланувчилар турли йўллар билан аниқланиши мумкин, масалан, амалиётчи ва буюртмачи томон ўртасидаги келишув орқали, ёки қонун ёки норматив ҳужжатлар томонидан.

A48. Муҳимлик ҳақидаги мулоҳазалар атрофдаги ҳолатларни ҳисобга олган ҳолда амалга оширилади ва ҳам миқдорий, ҳам сифат омиллари таъсирида бўлади. Аммо шуни таъкидлаш керакки, муҳимлик бўйича қарорлар ишонч даражаси таъсирида бўлмайди, яъни оқилона ишончни таъминлаш бўйича топшириқ учун муҳимлик чекланган ишончни таъминлаш бўйича топшириқ учун бўлган муҳимлик билан бир хил.

A49. Муҳимликни аниқлашда бошланғич нуқта сифатида кўпинча танланган таққослаш меъёрига фоиз қўлланилади. Тегишли таққослаш меъёри ва фоизни аниқлашга таъсир қилувчи омилларга қуйидагилар киради:

ИГ ҳисоботига киритилган элементлар (масалан, 1-соҳа, 2-соҳа ва 3-соҳа чиқиндилари, чиқиндиларни камайтиришлар ва олиб ташлашлар). Ҳолатларга қараб мувофиқ бўлиши мумкин бўлган таққослаш меъёри ялпи ҳисобот берилган чиқиндилар, яъни ҳар қандай чиқиндиларни камайтиришлар ёки олиб ташлашларни чиқариб ташлашдан олдин ҳисобот берилган 1-соҳа, 2-соҳа ва 3-соҳа чиқиндиларининг йиғиндиси. Муҳимлик амалиётчининг хулосаси билан қамраб олинган чиқиндиларга тегишли. Шунинг учун, амалиётчининг хулосаси бутун ИГ ҳисоботини қамраб олмаганда, муҳимлик худди у ИГ ҳисоботи бўлгандек, амалиётчининг хулосаси билан қамраб олинган ИГ ҳисоботининг фақат ўша қисмига нисбатан белгиланади.

Маълум турдаги чиқиндининг миқдори ёки маълум бир маълумотни ёритиб беришнинг характери. Баъзи ҳолларда, бутун ИГ ҳисоботи муҳимлигидан кам ёки катта миқдордаги бузиб кўрсатишлар мақбул бўлган маълум

турдаги чиқиндилар ёки маълумотларни ёритиб беришлар мавжуд. Масалан, амалиётчи маълум юрисдикциядан чиқадиган чиқиндилар ёки маълум газ, соҳа ёки объект учун пастроқ ёки юқорироқ муҳимликни белгилашни мувофиқ деб ҳисоблаши мумкин.

ИГ ҳисоботи тегишли маълумотларни қандай тақдим этиши, масалан, у аввалги давр(лар), базавий йил ёки "чеклов" билан чиқиндиларни таққослашни ўз ичига олиши, бу ҳолда таққослама маълумотларга нисбатан муҳимликни аниқлаш ўринли мулоҳаза бўлиши мумкин. "Чеклов" ўринли бўлганда, агар у ҳисобот берилган чиқиндилардан пастроқ бўлса, муҳимлик ташкилотнинг чеклов тақсимотига нисбатан белгиланиши мумкин.

Чиқиндиларнинг нисбий ўзгарувчанлиги. Масалан, агар чиқиндилар даврдан даврга сезиларли даражада ўзгарса, ҳатто жорий давр юқорироқ бўлса ҳам, муҳимликни ўзгаришлар диапазонининг қуйи чегарасига нисбатан белгилаш мувофиқ бўлиши мумкин.

Қўлланиладиган мезонлар талаблари. Баъзи ҳолларда, қўлланиладиган мезонлар аниқлик учун чегара белгилаши ва буни муҳимлик сифатида тилга олиши мумкин. Масалан, мезонлар чиқиндилар "муҳимлик чегараси" сифатида белгиланган фоизни қўллаган ҳолда ўлчанишини кутишни билдириши мумкин. Бундай ҳолда, мезонлар томонидан белгиланган чегара амалиётчига топшириқ учун муҳимликни аниқлашда маълумот берувчи таянч нуқтасини тақдим этади.

А50. Сифат омилларига қуйидагилар киради:

Чиқиндилар манбалари.

Иштирок этувчи газлар турлари.

ИГ ҳисоботидаги маълумотлар қўлланиладиган контекст (масалан, маълумотлар чиқиндилар савдоси схемасида фойдаланиш учун, тартибга солувчига тақдим этиш учун, ёки кенг тарқалган барқарор ривожланиш ҳисоботига киритиш учунми); ва мўлжалланган фойдаланувчилар қабул қилиши мумкин бўлган қарорлар турлари.

Мўлжалланган фойдаланувчиларнинг эътибори қаратилишга мойил бўлган бир ёки бир нечта турдаги чиқиндилар ёки маълумотларни ёритиб беришлар мавжудлиги, масалан, газлар, иқлим ўзгаришига ҳисса қўшиш билан бирга, озон қатламини емирадиган.

Ташкилотнинг характери, унинг иқлим ўзгариши стратегиялари ва тегишли мақсадларга эришиш прогресси.

Ташкилот фаолият юритадиган саноат ва иқтисодий ҳамда тартибга солувчи муҳит.

Топшириқ давомида қайта кўриб чиқиш (22-бандга қаранг)

А51. Муҳимлик даврда юзага келган ўзгаришлар (масалан, ташкилот бизнесининг асосий қисмини сотиш), янги маълумотлар ёки тартиб-таомилларни бажариш натижасида амалиётчининг ташкилот ва унинг операциялари ҳақидаги тушунчаси ўзгариши туфайли қайта кўриб чиқилиши керак бўлиши мумкин. Масалан, топшириқ давомида ҳақиқий чиқиндилар дастлаб муҳимликни аниқлаш учун фойдаланилганлардан сезиларли даражада фарқ қилиши мумкинлиги маълум бўлиши мумкин. Агар топшириқ давомида амалиётчи ИГ ҳисоботи учун (ва, агар қўлланиладиган бўлса, чиқиндиларнинг маълум турлари ёки маълумотларни ёритиб беришлар учун муҳимлик даражаси ёки даражалари) дастлаб аниқланган муҳимликдан пастроқ муҳимлик мувофиқ деган хулосага келса, бажариш муҳимлигини, ҳамда қўшимча тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва кўламини қайта кўриб чиқиш зарур бўлиши мумкин.

Ташкилот ва унинг муҳитини, шу жумладан ташкилотнинг ички назоратини тушуниш, ҳамда муҳим бузиб кўрсатиш рискларини аниқлаш ва баҳолаш (23-26-бандларга қаранг)

А52. Амалиётчи вазиятга қараб, оқилона ёки чекланган ишонч олиш учун талаб қилинадиган муҳим бузиб кўрсатиш рискларини аниқлаш ва баҳолаш учун тушунчанинг кўлами ва тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва кўламини аниқлашда профессионал мулоҳазадан фойдаланади. Амалиётчининг асосий мулоҳазаси - эришилган тушунча ҳамда рискларни аниқлаш ва баҳолаш ушбу ИТХС да айтилган мақсадга эришиш учун етарли эканлиги. Амалиётчи талаб қиладиган тушунчанинг чуқурлиги ташкилотни бошқаришда раҳбарият томонидан эга бўлинган тушунчадан камроқ, ҳамда тушунчанинг чуқурлиги ва муҳим бузиб кўрсатиш рискларини аниқлаш ва баҳолаш учун тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва кўлами чекланган ишончни таъминлаш бўйича топшириқ учун оқилона ишончни таъминлаш бўйича топшириқдагидан камроқ.

А53. Тушунчага эга бўлиш ва муҳим бузиб кўрсатиш рискларини аниқлаш ва баҳолаш такрорланувчи жараёндир. Ташкилот ва унинг муҳитини тушуниш ҳамда муҳим бузиб кўрсатиш рискларини аниқлаш ва баҳолаш учун тартиб-таомиллар ўзи ишонч хулосасини асослаш учун етарли ва муносиб далилларни тақдим этмайди.

Ноаниқлик (23(b)(i)c, 76(e)-бандларга қаранг)

А54. ИГ миқдорий ҳисоблаш жараёни қуйидагилар туфайли камдан-кам 100% аниқ бўлиши мумкин:

(a) Илмий ноаниқлик: Бу ИГларни ўлчаш ҳақидаги тўлиқ бўлмаган илмий билим туфайли юзага келади. Масалан, биологик ютгичларда ИГ ушлаб қолиш тезлиги ва турли газлар чиқиндиларини бирлаштириш ҳамда уларни углерод диоксиди эквивалентлари сифатида ҳисобот бериш учун фойдаланиладиган "глобал исиш потенциали" қийматлари тўлиқ бўлмаган илмий билимга боғлиқ. Илмий ноаниқлик ҳисобот берилган чиқиндиларни миқдорий ҳисоблашга таъсир қилиш даражаси ташкилот назоратидан ташқарида. Аммо, илмий ноаниқликнинг ҳисобот берилган чиқиндиларда оқилона бўлмаган ўзгаришларга олиб келиш имконияти ИГ ҳисоботини тайёрлашда қўлланиладиган маълум илмий тахминларни ёки ўша тахминларни мужассамлаштирадиган маълум омилларни белгилайдиган мезонлардан фойдаланиш орқали бартараф этилиши мумкин; ва

(b) Баҳолаш (ёки ўлчаш) ноаниқлиги: Бу мавжуд илмий билим доирасида чиқиндиларни миқдорий ҳисоблаш учун фойдаланиладиган ўлчаш ва ҳисоблаш жараёнлари натижасида юзага келади. Баҳолаш ноаниқлиги баҳо асосланган маълумотларга тегишли бўлиши мумкин (масалан, у фойдаланиладиган ўлчаш асбобларига хос бўлган ноаниқликка тегишли бўлиши мумкин), ёки баҳолашни амалга оширишда фойдаланиладиган усулга, шу жумладан қўлланиладиган жойларда моделга тегишли бўлиши мумкин (баъзида мос равишда параметр ва модель ноаниқлиги деб аталади). Баҳолаш ноаниқлиги даражаси кўпинча ташкилот томонидан назорат қилиниши мумкин. Баҳолаш ноаниқлиги даражасини камайтириш каттароқ харажатларни ўз ичига олиши мумкин.

А55. Ташкилотнинг чиқиндиларини миқдорий ҳисоблаш ноаниқликка боғлиқлиги факти ташкилотнинг чиқиндилари предмет сифатида номувофиқ деган маънони англатмайди. Масалан, қўлланиладиган мезонлар электр энергиясидан келиб чиқадиган 2-соҳа чиқиндиларини истеъмол қилинган киловатт-соатлар сонига белгиланган чиқинди коэффициентини қўллаш орқали ҳисоблашни талаб қилиши мумкин. Белгиланган чиқинди коэффициенти барча ҳолатларда тўғри бўлмаслиги мумкин бўлган тахминлар ва моделларга асосланади. Аммо, тахминлар ва моделлар ўша ҳолатларда оқилона бўлгани ва етарли даражада ёритиб берилган муддатда, ИГ ҳисоботидаги маълумотлар одатда ишончни таъминлаш бўйича топшириққа дучор бўлиш имкониятига эга бўлади.

А56. А55-банддаги вазиятни ташкилотнинг индивидуал ҳолатларига асосланган моделлар ва тахминлардан фойдаланадиган мезонларга мувофиқ миқдорий ҳисоблаш билан таққослаш мумкин. Ташкилотга хос моделлар ва тахминлардан фойдаланиш, масалан, саноат учун ўртача чиқинди коэффициентларидан фойдаланишга қараганда аниқроқ миқдорий ҳисоблашга олиб келиши мумкин; шунингдек бу ташкилотга хос моделлар ва тахминларга қандай эришилганлигига нисбатан муҳим бузиб кўрсатишнинг қўшимча рискларини киритиши мумкин. А55-бандда таъкидланганидек, тахминлар ва моделлар ўша ҳолатларда оқилона бўлгани ва етарли даражада ёритиб берилгани муддатда, ИГ ҳисоботидаги маълумотлар одатда ишончни таъминлаш бўйича топшириққа дучор бўлиш имкониятига эга бўлади.

А57. Аммо, баъзи ҳолларда, амалиётчи ИГ ҳисоботидаги маълумотларга ноаниқликнинг таъсири жуда юқори бўлса, ишончни таъминлаш бўйича топшириқни амалга оширишни номувофиқ деб қарор қилиши мумкин. Бу, масалан, ташкилотнинг ҳисобот берилган чиқиндиларининг сезиларли қисми мониторинг қилинмайдиган сизиб чиқувчи манбалардан (А8-бандга қаранг) келиб чиқса ва баҳолаш усуллари етарлича мураккаб бўлмаса, ёки ташкилотнинг ҳисобот берилган олиб ташлашларининг сезиларли қисми биологик ютгичларга боғланганда юз бериши мумкин. Шуни таъкидлаш керакки, бундай ҳолатларда ишончни таъминлаш бўйича топшириқни бажариш ҳақидаги қарорлар ишонч даражаси таъсирида бўлмайди, яъни агар у оқилона ишончни таъминлаш бўйича топшириқ учун мувофиқ бўлмаса, у чекланган ишончни таъминлаш бўйича топшириқ учун ҳам мувофиқ эмас, ва аксинча.

А58. ИГ ҳисоботининг тушунтирувчи изоҳларидаги ташкилотнинг ИГ ҳисоботига таъсир қиладиган ноаниқликларнинг характери, сабаблари ва таъсирлари ҳақидаги муҳокама мўлжалланган фойдаланувчиларни чиқиндиларни миқдорий ҳисоблаш билан боғлиқ ноаниқликлардан огоҳлантиради. Бу айниқса мўлжалланган фойдаланувчилар фойдаланиладиган мезонларни аниқламаган бўлса муҳим бўлиши мумкин. Масалан, ИГ ҳисоботи кенг доирадаги фойдаланувчиларга мавжуд бўлиши мумкин, гарчи фойдаланилган мезонлар маълум тартибга солиш мақсади учун ишлаб чиқилган бўлса ҳам.

А59. Ноаниқлик барча ИГ ҳисоботларнинг муҳим хусусияти бўлгани учун, 76(е)-банд, ИГ ҳисоботининг тушунтирувчи изоҳларига қандай, агар мавжуд бўлса, маълумотларни ёритиб беришлар киритилганидан қатъи назар, у ишонч хулосасида тилга олинишини талаб қилади.[19]

Ташкилот ва унинг муҳити

Операцияларнинг узилиши (23(b)(iii)-бандга қаранг)

А60. Узилишлар кутилмаганда юз бериши мумкин бўлган ёки, масалан, техник хизмат кўрсатиш жадвалининг бир қисми сифатида режалаштирилган тўхтатишлар каби ҳодисаларни ўз ичига олиши мумкин. Баъзи

[19]Шунингдек қаранг: 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган), 69(е)-банд.

ҳолларда, операцияларнинг табиати даврий бўлиши мумкин, масалан, объект фақат энг юқори даврларда ишлатилганда.

Иқлим ўзгариши мақсадлари ва стратегиялари (23(e)-бандга қаранг)

A61. Ташкилотнинг иқлим ўзгариши стратегиясини, агар мавжуд бўлса, ва у билан боғлиқ иқтисодий, тартибга солувчи, жисмоний ва обрўга оид рискларни кўриб чиқиш амалиётчига муҳим бузиб кўрсатиш рискларини аниқлашда ёрдам бериши мумкин. Масалан, агар ташкилот углерод нейтрал бўлиш ҳақида мажбуриятлар олган бўлса, бу мақсад эълон қилинган вақт доирасида эришилган бўлиб кўриниши учун чиқиндиларни камайтириб кўрсатишга рағбат бериши мумкин. Аксинча, агар ташкилот келажакда тартибга солинадиган чиқиндилар савдоси схемасига бўйсуниши кутилаётган бўлса, бу схеманинг бошида каттароқ рухсатнома олиш имкониятини ошириш учун шу вақтгача чиқиндиларни ортиқча кўрсатишга рағбат бериши мумкин.

Тушунишга эришиш ҳамда муҳим бузиб кўрсатиш рискларини аниқлаш ва баҳолаш учун тартиб-таомиллар (24-бандга қаранг)

A62. Гарчи амалиётчи талаб қилинган ташкилотни тушунишни олиш жараёнида 24-банддаги барча тартиб-таомилларни бажариши талаб қилинса-да, амалиётчи тушунчанинг ҳар бир жиҳати учун уларнинг барчасини бажариши талаб қилинмайди.

Ташкилот ва унинг муҳитини тушуниш ҳамда муҳим бузиб кўрсатиш рискларини аниқлаш ва баҳолаш учун таҳлилий тартиб-таомиллар (24(b)-бандга қаранг)

A63. Ташкилот ва унинг муҳитини тушуниш ҳамда муҳим бузиб кўрсатиш рискларини аниқлаш ва баҳолаш учун бажарилган таҳлилий тартиб-таомиллар амалиётчига маълум бўлмаган ташкилотнинг жиҳатларини аниқлаши мумкин ва баҳоланган рискларга жавоб бериш учун лойиҳалаш ва амалга ошириш учун асосни тақдим этиш учун муҳим бузиб кўрсатиш рискларини баҳолашда ёрдам бериши мумкин. Таҳлилий тартиб-таомиллар, масалан, турли объектлардан чиқадиган ИГ чиқиндиларини ўша объектларнинг ишлаб чиқариш рақамлари билан таққослашни ўз ичига олиши мумкин.

A64. Таҳлилий тартиб-таомиллар ғайриоддий ҳодисалар, ва топшириқ учун аҳамиятли бўлиши мумкин бўлган масалаларни кўрсатадиган миқдорлар, нисбатлар ва тенденцияларнинг мавжудлигини аниқлашга ёрдам бериши мумкин. Аниқланган ғайриоддий ёки кутилмаган муносабатлар амалиётчига муҳим бузиб кўрсатиш рискларини аниқлашда ёрдам бериши мумкин.

A65. Аммо, бундай таҳлилий тартиб-таомиллар юқори даражада жамланган маълумотлардан фойдаланганда (бу ташкилот ва унинг муҳитини тушуниш ҳамда муҳим бузиб кўрсатиш рискларини аниқлаш ва баҳолаш учун бажарилган таҳлилий тартиб-таомиллар билан бўлиши мумкин), бу таҳлилий тартиб-таомиллар натижалари фақат муҳим бузиб кўрсатиш мавжуд бўлиши мумкинлиги ҳақида кенг дастлабки кўрсаткични тақдим этади. Шунга кўра, бундай ҳолларда, муҳим бузиб кўрсатиш рискларини аниқлашда тўпланган бошқа далилларни бундай таҳлилий тартиб-таомиллар натижалари билан биргаликда кўриб чиқиш амалиётчига таҳлилий тартиб-таомиллар натижаларини тушуниш ва баҳолашда ёрдам бериши мумкин.

Кузатиш ва кўздан кечириш (24(c)-бандга қаранг)

A66. Кузатиш бошқалар томонидан бажарилаётган жараён ёки тартиб-таомилни кўришдан иборат, масалан, амалиётчининг мониторинг қурилмаларининг ташкилот ходимлари томонидан калибрланишини ёки назорат фаолиятларининг бажарилишини кузатиши. Кузатиш жараён ёки тартиб-таомилнинг бажарилиши ҳақида далиллар тақдим этади, лекин кузатиш содир бўладиган вақт билан, ва кузатилиш ҳаракати жараён ёки тартиб-таомилнинг қандай бажарилишига таъсир қилиши мумкинлиги факти билан чекланган.

A67. Текшириш қуйидагиларни ўз ичига олади:

(a) Ҳужжатлар ва ёзувларни, улар ички ёки ташқи, қоғоз шаклида, электрон шаклда ёки бошқа воситаларда бўлишидан қатъи назар, кўриб чиқиш, масалан, мониторинг қурилмасининг калибрлаш ёзувлари. Ёзувлар ва ҳужжатларни текшириш уларнинг характери ва манбасига ва, ички ёзувлар ва ҳужжатлар ҳолатида, уларни ишлаб чиқариш бўйича назорат воситаларининг самарадорлигига қараб турли даражадаги ишончлилик далилларини тақдим этади; ёки

(b) Масалан, калибрлаш қурилмасининг жисмоний текшируви.

A68. Кузатиш ва кўздан кечириш раҳбарият ва бошқаларнинг сўровларини қўллаб-қувватлаши, шунингдек ташкилот ва унинг муҳити ҳақида маълумот бериши мумкин. Бундай тартиб-таомилларга қуйидагиларни кузатиш ёки кўздан кечириш мисоллари киради:

Ташкилотнинг операциялари. Иссиқхона газлари ҳисоботида муҳим 1-қамров эмиссиялари киритилган жойларда, жараёнлар ва ускуналарни, шу жумладан мониторинг ускуналарини кузатиш алоҳида аҳамиятга эга бўлиши мумкин.

Ҳужжатлар (масалан, эмиссияларни камайтириш режалари ва стратегиялари), ёзувлар (масалан, калибровка ёзувлари ва тестлаш лабораторияларининг натижалари) ва маълумотларни тўплаш тартиб-таомиллари ва ички назоратларни батафсил ифодаловчи қўлланмалар.

Раҳбарият ёки бошқарув учун масъул шахслар учун тайёрланган ҳисоботлар, масалан, ташкилотнинг экологик бошқарув тизимларига нисбатан ички ёки ташқи ҳисоботлар.

Раҳбарият (масалан, чораклик бошқарув ҳисоботлари) ва бошқарув учун масъул шахслар (масалан, директорлар кенгаши мажлисларининг баённомалари) томонидан тайёрланган ҳисоботлар.

Ташкилотнинг ички назорати ҳақида тушунишга эришиш (25L–26R бандларга қаранг)

А69. Чекланган ишончни таъминлайдиган топшириқда, оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқда талаб қилинганидек, амалиётчидан эмиссияларни миқдорий баҳолаш ва ҳисобот беришга тегишли ташкилотнинг ички назорати компонентларининг барчасини тушуниш талаб қилинмайди. Бундан ташқари, амалиётчидан назорат воситаларининг дизайнини баҳолаш ва уларнинг жорий қилинганлигини аниқлаш талаб қилинмайди. Шунинг учун, чекланган ишончни таъминлайдиган топшириқда, эмиссияларни миқдорий баҳолаш ва ҳисобот беришга тегишли назорат фаолиятлари ва назорат воситаларини мониторинг қилиш ҳақида ташкилотдан сўраш кўпинча мувофиқ бўлса-да, ташкилотнинг ички назорати компонентларини батафсил тушуниш одатда зарур бўлмайди.

А70. Ички назоратнинг тегишли компонентлари ҳақида амалиётчининг тушуниши амалиётчи топшириқни тугаллаши учун етарли муносиб далиллар мавжудлиги ҳақида шубҳаларни келтириб чиқариши мумкин. Масалан (шунингдек А71–А72, А92–А93 ва А96-бандларга қаранг):

Иссиқхона газлари ҳисоботини тайёрлаётган шахсларнинг ҳалоллиги ҳақидаги хавотирлар, амалиётчининг иссиқхона газлари ҳисоботида раҳбарият томонидан бузиб кўрсатиш риски жиддий деган хулосага келишига сабаб бўладиган даражада жиддий бўлиши мумкин, бу эса топшириқ ўтказилиши мумкин эмаслигига олиб келади.

Ташкилот ёзувларининг ҳолати ва ишончлилиги ҳақидаги хавотирлар амалиётчининг иссиқхона газлари ҳисоботи бўйича ўзгартирилмаган хулосани қўллаб-қувватлаш учун етарли муносиб далиллар мавжуд бўлиши эҳтимоли камлиги ҳақида хулосага келишига олиб келиши мумкин.

Топшириқ учун ўринли назорат фаолиятлари (25R(d) бандга қаранг)

А71. Муайян назорат фаолиятлари топшириқ учун ўринли ёки ўринсиз эканлиги ҳақидаги амалиётчининг мулоҳазаси ташкилотнинг ахборот тизимининг мураккаблик даражаси, ҳужжатлаштириш ва расмийлаштириш, шу жумладан эмиссиялар ҳақида ҳисобот бериш билан боғлиқ тегишли бизнес жараёнларидан таъсирланиши мумкин. Эмиссиялар ҳақида ҳисобот бериш ривожланиб борган сари, ахборот тизимларининг мураккаблик даражаси, ҳужжатлаштириш ва расмийлаштириш, шунингдек эмиссияларни миқдорий баҳолаш ва ҳисобот бериш билан боғлиқ назорат фаолиятлари ҳам ривожланиб бориши кутилиши мумкин.

А72. Жуда кичик ташкилотлар ёки тўлиқ шакллантирилмаган ахборот тизимлари ҳолатида, муайян назорат фаолиятлари кўпроқ оддий, камроқ ҳужжатлаштирилган бўлиши ва фақатгина норасмий мавжуд бўлиши мумкин. Бундай ҳолларда, амалиётчи муҳим бузиб кўрсатиш рискларини баҳолаш ва баҳоланган рискларга жавоб берувчи қўшимча тартиб-таомилларни ишлаб чиқиш мақсадида муайян назорат фаолиятларини тушунишни зарур деб ҳисоблаши эҳтимоли камроқ. Бошқа томондан, айрим тартибга солинадиган тизимларда, ахборот тизими ва назорат фаолиятлари расмий равишда ҳужжатлаштирилиши ва уларнинг дизайни тартибга солувчи орган томонидан тасдиқланиши талаб қилиниши мумкин. Ҳатто бундай ҳолатларнинг айримларида ҳам, барча тегишли маълумотлар оқими ва боғлиқ назорат воситалари ҳужжатлаштирилмаган бўлиши мумкин. Масалан, узлуксиз мониторинг орқали манба маълумотларини тўплаш бўйича назорат фаолиятлари кейинги маълумотларни қайта ишлаш ва ҳисобот беришга нисбатан назорат фаолиятларига қараганда мураккаброқ, яхши ҳужжатлаштирилган ва расмийроқ бўлиши эҳтимоли кўпроқ (шунингдек, А70, А92–А93 ва А96-бандларга қаранг).

Ташкилотда бажарилган бошқа топшириқлар (27-бандга қаранг)

А73. Ташкилот учун бажарилган бошқа топшириқлардан олинган маълумотлар, масалан, ташкилотнинг назорат муҳитининг жиҳатларига тегишли бўлиши мумкин.

Ташкилот объектларида жойида тартиб-таомилларни бажариш (31-бандга қаранг)

А74. Объектда жойида кузатиш ва кўздан кечиришни, шунингдек бошқа тартиб-таомилларни бажариш (кўпинча "объектга ташриф" деб аталади) амалиётчи бош офисда тартиб-таомилларни бажариш орқали ривожлантирадиган ташкилот ҳақидаги тушунишни қуришда муҳим бўлиши мумкин. Амалиётчининг ташкилот тўғрисидаги тушуниши ҳамда муҳим бузиб кўрсатиш рискларини аниқлаш ва баҳолаши чекланган ишончни таъминлайдиган топшириққа қараганда оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқ учун кенгроқ бўлиши кутилиши мумкинлиги сабабли, оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқда тартиб-таомиллар жойида бажариладиган объектлар сони, одатда, чекланган ишончни таъминлайдиган топшириқдагидан кўпроқ бўлади.

А75. Объектда жойида тартиб-таомилларни бажариш (ёки бошқа амалиётчининг амалиётчи номидан бундай тартиб-таомилларни бажариши) режалаштиришнинг бир қисми сифатида, муҳим бузиб кўрсатиш

рискларини аниқлаш ва баҳолаш учун тартиб-таомилларни бажаришда ёки баҳоланган муҳим бузиб кўрсатиш рискларига жавоб беришда амалга оширилиши мумкин. Муҳим объектларда тартиб-таомилларни бажариш, айниқса, биринчи марта топшириқни бажаришда 1-қамров манбалари ва иссиқхона газлари ҳисоботига киритилган ютувчиларнинг тўлиқлигини кўриб чиқишда ҳамда ташкилотнинг маълумотларни тўплаш ва қайта ишлаш тизимлари ва баҳолаш услублари асосий физик жараёнлар ва уларга боғлиқ ноаниқликларга нисбатан мувофиқлигини ўрнатишда муҳимдир.

А76. А74-бандда таъкидланганидек, объектда жойида тартиб-таомилларни бажариш амалиётчи бош офисда тартиб-таомилларни бажариш орқали ривожлантирадиган ташкилот ҳақидаги тушунишни қуришда муҳим бўлиши мумкин. Кўплаб оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқлар учун, амалиётчи, айниқса ташкилотда 1-қамров эмиссиялари билан муҳим объектлар мавжуд бўлса, баҳоланган муҳим бузиб кўрсатиш рискларига жавоб бериш учун ҳар бир муҳим объектда жойида тартиб-таомилларни бажариш зарур деб мулоҳаза қилади. Чекланган ишончни таъминлайдиган топшириқда, ташкилот 1-қамров эмиссиялари билан бир нечта муҳим объектларга эга бўлса, амалиётчи муҳим объектларнинг танланмасида тартиб-таомилларни бажармасдан туриб, тушунарли даражадаги ишончга эришиб бўлмаслиги мумкин. Ташкилот 1-қамров эмиссиялари билан муҳим объектларга эга бўлса ва амалиётчи самарали ва самарадор тартиб-таомиллар объектда жойида амалиётчи (ёки улар номидан бошқа амалиётчи) томонидан бажарилиши мумкин эмаслигини аниқласа, муқобил тартиб-таомиллар қуйидагиларнинг бир ёки бир нечтасини ўз ичига олиши мумкин:

Манба ҳужжатларини, энергия оқими диаграммаларини ва материал оқими диаграммаларини кўриб чиқиш.

Объект раҳбариятидан олинган сўровнома жавобларини таҳлил қилиш.

Объектнинг сунъий йўлдош тасвирларини кўздан кечириш.

А77. Умумий эмиссиялар бўйича етарли қамровни таъминлаш учун, айниқса оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқда, амалиётчи муҳим бўлмаган объектлар танланмасида жойида тартиб-таомилларни бажариш мувофиқ деб қарор қилиши мумкин. Бундай қарорга тегишли бўлиши мумкин бўлган омилларга қуйидагилар киради:

Турли объектлардаги эмиссияларнинг характери. Масалан, амалиётчи 1-қамров эмиссиялари билан объектни танлаб ташриф қилиши фақат 2-қамров эмиссиялари бўлган объектга ташриф қилишдан кўра эҳтимоли юқорироқ. Кейинги ҳолатда, бош офисда энергия ҳисоб-фактураларини кўриб чиқиш далилларнинг асосий манбаи бўлиши эҳтимоли юқорироқ.

Объектлар сони ва ҳажми, ҳамда уларнинг умумий эмиссияларга қўшган ҳиссаси.

Объектлар турли жараёнлардан, ёки турли технологиялардан фойдаланувчи жараёнлардан фойдаланиши. Бундай ҳолда, турли жараёнлар ёки технологиялардан фойдаланувчи объектлар танланмасида жойида тартиб-таомилларни бажариш мувофиқ бўлиши мумкин.

Турли объектларда эмиссиялар маълумотларини тўплаш учун фойдаланиладиган усуллар.

Турли объектлардаги тегишли ходимларнинг тажрибаси.

Вақт ўтиши билан объектлар танланмасини ўзгартириш.

Ички аудит (32-бандга қаранг)

А78. Ташкилотнинг ички аудит функцияси, агар ички аудит функциясининг масъулиятлари ва фаолиятининг характери эмиссияларни миқдорий баҳолаш ва ҳисобот бериш билан боғлиқ бўлса ҳамда амалиётчи бажариладиган тартиб-таомилларнинг характери ёки муддатини ўзгартириш, ёки ҳажмини камайтириш мақсадида ички аудит функциясининг ишидан фойдаланишни кутса, топшириқ учун ўринли бўлиши эҳтимоли юқори.

Иссиқхона газлари ҳисоботи даражасидаги муҳим бузиб кўрсатиш рисклари (33L(а)–33R(а) бандларга қаранг)

А79. Иссиқхона газлари ҳисоботи даражасидаги муҳим бузиб кўрсатиш рисклари иссиқхона газлари ҳисоботининг бутун мажмуига умумий боғлиқ бўлган рискларни англатади. Бу табиатдаги рисклар муайян эмиссия тури ёки ёритиб бериш даражаси билан аниқланадиган рисклар бўлиши шарт эмас. Аксинча, улар умуман муҳим бузиб кўрсатиш рискларини оширадиган, масалан, раҳбарият томонидан ички назоратни четлаб ўтиш орқали, вазиятларни ифодалайди. Иссиқхона газлари ҳисоботи даражасидаги муҳим бузиб кўрсатиш рисклари, амалиётчининг фирибгарлик оқибатида юзага келувчи муҳим бузиб кўрсатиш риски кўриб чиқиши учун алоҳида аҳамиятли бўлиши мумкин.

А80. Иссиқхона газлари ҳисоботи даражасидаги рисклар, айниқса, заиф назорат муҳитидан келиб чиқиши мумкин. Масалан, раҳбариятнинг малакаси етишмаслиги каби камчиликлар иссиқхона газлари ҳисоботига умумий таъсир кўрсатиши ва амалиётчидан умумий жавоб талаб қилиши мумкин. Иссиқхона газлари ҳисоботи даражасидаги бошқа муҳим бузиб кўрсатиш рискларига, масалан, қуйидагилар киради:

Маълумотларни тўплаш, эмиссияларни миқдорий баҳолаш ва иссиқхона газлари ҳисоботларини тайёрлаш учун етарли бўлмаган, заиф назорат қилинадиган ёки заиф ҳужжатлаштирилган механизмлар.

Маълумотларни тўплаш, эмиссияларни миқдорий баҳолаш ва иссиқхона газлари ҳисоботларини тайёрлашда ходимлар малакасининг етишмаслиги.

Эмиссияларни миқдорий баҳолаш ва иссиқхона газлари ҳисоботларини тайёрлашда раҳбарият иштирокининг етишмаслиги.

Иссиқхона газларининг барча манбаларини аниқлашда муваффақиятсизлик.

Фирибгарлик риски, масалан, эмиссиялар савдоси бозорлари билан боғлиқ ҳолда.

Аввалги даврларни қамраб олувчи маълумотларни изчил асосда тайёрланмаган тарзда тақдим этиш, масалан, чегаралар ўзгариши ёки ўлчаш методологиясидаги ўзгаришлар сабабли.

Иссиқхона газлари ҳисоботида маълумотларни чалғитувчи тарзда тақдим этиш, масалан, айниқса қулай маълумотлар ёки тенденцияларни асоссиз равишда таъкидлаш.

Миқдорий баҳолаш усуллари ва ҳисобот бериш сиёсатларининг номувофиқлиги, шу жумладан турли объектларда ташкилот чегарасини аниқлаш учун турли усуллар.

Объектлардан маълумотларни консолидация қилишда ўлчов бирликларини ўзгартиришдаги хатолар.

Баҳолашлар билан боғлиқ илмий ноаниқликлар ва асосий тахминларнинг етарли даражада ёритиб берилмаслиги.

Тасдиқлардан фойдаланиш (33L(b)–33R(b) бандларга қаранг)

A81. Тасдиқлар амалиётчи томонидан оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқда қўлланилади ва чекланган ишончни таъминлайдиган топшириқда юзага келиши мумкин бўлган турли потенциал бузиб кўрсатиш турларини кўриб чиқиш учун қўлланилиши мумкин.

A82. Иссиқхона газлари ҳисоботини қўлланиладиган мезонларга мувофиқлигини ифодалашда, ташкилот эмиссияларни миқдорий баҳолаш, тақдим этиш ва ёритиб бериш тўғрисида имплицит ёки эксплицит равишда тасдиқлар беради. Тасдиқлар қуйидаги тоифаларга тўғри келади ва қуйидаги шаклларни олиши мумкин:

(a) Ишончни таъминлаш даврига оид эмиссияларни миқдорий баҳолаш ҳақидаги тасдиқлар:

(i) Содир бўлиш - қайд этилган эмиссиялар содир бўлган ва ташкилотга тегишли.

(ii) Тўлиқлик - қайд этилиши лозим бўлган барча эмиссиялар қайд этилган (турли қамровларга нисбатан тўлиқлик муҳокамаси учун A30-A34 бандларга қаранг).

(iii) Аниқлик - эмиссияларнинг миқдорий баҳоси тегишли равишда қайд этилган.

(iv) Ўз вақтида тан олиш - эмиссиялар тўғри ҳисобот даврида қайд этилган.

(v) Таснифлаш - эмиссиялар тўғри тур сифатида қайд этилган.

(b) Тақдим этиш ва ёритиб бериш ҳақидаги тасдиқлар:

(i) Содир бўлиш ва жавобгарлик - ёритиб берилган эмиссиялар ва бошқа масалалар содир бўлган ва ташкилотга тегишли.

(ii) Тўлиқлик - иссиқхона газлари ҳисоботига киритилиши лозим бўлган барча ёритиб беришлар киритилган.

(iii) Таснифлаш ва тушунарлилик - эмиссиялар маълумоти тегишли равишда тақдим этилган ва тавсифланган, ҳамда ёритиб беришлар аниқ ифодаланган.

(iv) Аниқлик ва миқдорий баҳолаш - иссиқхона газлари ҳисоботига киритилган эмиссияларнинг миқдорий баҳоси ва боғлиқ маълумотлар тегишли равишда ёритиб берилган.

(v) Изчиллик - миқдорий баҳолаш сиёсатлари аввалги даврда қўлланилган сиёсатлар билан мувофиқ, ёки ўзгаришлар асосланган ва тўғри қўлланилган ҳамда етарли даражада ёритиб берилган; ва таққосланадиган маълумотлар, агар мавжуд бўлса, аввалги даврда ҳисобот қилинганидек ёки тегишли равишда қайта ҳисобланган.

Ички назоратга таяниш (33R бандга қаранг)

A83. Агар амалиётчининг тасдиқ даражасидаги муҳим бузиб кўрсатиш рискларини баҳолаши назорат воситалари самарали ишлаётгани ҳақидаги кутилмани ўз ичига олса (яъни, амалиётчи бошқа тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва ҳажмини аниқлашда назорат воситаларининг операцион самарадорлигига таянишни мўлжалласа), 38R-бандга кўра амалиётчидан ўша назорат воситаларининг операцион самарадорлигини тестлашни ишлаб чиқиш ва бажариш талаб қилинади.

Муҳим бузиб кўрсатиш рискларининг сабаблари (34-бандга қаранг)

Фирибгарлик (28, 34(a) бандларга қаранг)

A84. Иссиқхона газлари ҳисоботидаги бузиб кўрсатишлар фирибгарлик ёки хатодан келиб чиқиши мумкин. Фирибгарлик ва хато ўртасидаги фарқлаш омили иссиқхона газлари ҳисоботини бузиб кўрсатишга олиб келадиган асосий ҳаракатнинг қасддан ёки қасдсиз бўлишидир.

A85. Иссиқхона газлари ҳисоботини қасддан бузиб кўрсатиш учун рағбатлар, масалан, агар эмиссиялар ҳақида ҳисобот бериш жараёнида бевосита иштирок этувчи ёки унга таъсир кўрсатиш имкониятига эга бўлган шахсларнинг компенсацияларининг муҳим қисми жиддий иссиқхона газлари мақсадларига эришишга боғлиқ бўлса, юзага келиши мумкин. A61-бандда таъкидланганидек, эмиссияларни паст ёки юқори кўрсатиш учун бошқа рағбатлар ташкилотнинг иқлим ўзгариши стратегиясидан, агар мавжуд бўлса, ҳамда боғлиқ иқтисодий, норматив, жисмоний ва обрўга оид рисклардан келиб чиқиши мумкин.

A86. Фирибгарлик кенг юридик концепция бўлса-да, ушбу ИТХС мақсадлари учун амалиётчи иссиқхона газлари ҳисоботида муҳим бузиб кўрсатишга сабаб бўлувчи фирибгарлик билан қизиқади. Амалиётчи фирибгарликдан шубҳаланиши ёки нодир ҳолларда фирибгарлик содир бўлганлигини аниқлаши мумкин бўлса-да, амалиётчи фирибгарлик ҳақиқатда содир бўлганлиги ҳақида юридик аниқликларни белгиламайди.

Қонун ва норматив ҳужжатларга номувофиқлик (34(b), 77(c) бандларга қаранг)

A87. Ушбу ИТХС қонун ва норматив ҳужжатларнинг икки турли тоифасига риоя қилиш бўйича амалиётчининг жавобгарликлари ўртасида қуйидагича фарқ қилади:[20]

(a) Иссиқхона газлари ҳисоботидаги муҳим миқдорлар ва ёритиб беришларни аниқлашга бевосита таъсир кўрсатадиган қонун ва норматив ҳужжатларнинг қоидалари, чунки улар ташкилотнинг иссиқхона газлари ҳисоботида ҳисобот қилинадиган миқдорлар ва ёритиб беришларни белгилайди. 34(b) банд амалиётчидан 33L ёки 33R бандларда талаб қилинган тартиб-таомилларни бажаришда бундай қонун ёки норматив ҳужжатларнинг қоидаларига номувофиқлик туфайли муҳим бузиб кўрсатиш эҳтимолини кўриб чиқишни талаб қилади; ва

(b) Иссиқхона газлари ҳисоботидаги миқдорлар ва ёритиб беришларни аниқлашга бевосита таъсир кўрсатмайдиган бошқа қонун ёки норматив ҳужжатлар, бироқ уларга риоя қилиш бизнеснинг фаолият жиҳатлари учун, ташкилотнинг ўз бизнесини давом эттириш қобилияти учун ёки муҳим жарималардан қочиш учун муҳим бўлиши мумкин (масалан, фаолият лицензияси шартларига риоя қилиш ёки экологик норматив ҳужжатларга риоя қилиш). ИТХС 3000 (Қайта таҳрирланган) талаб қилганидек, профессионал скептицизм билан топшириқни режалаштириш ва бажариш, иссиқхона газлари ҳисоботи бўйича хулоса шакллантириш мақсадида қўлланиладиган тартиб-таомиллар бундай қонун ёки норматив ҳужжатларга аниқланган ёки гумон қилинган номувофиқлик ҳолатларини амалиётчининг эътиборига олиб келиши мумкинлиги эҳтимолига нисбатан сергаклик сақлаш контекстида муҳимдир.

Муҳим бузиб кўрсатиш рискларининг бошқа сабаблари (34-бандга қаранг)

A88. 34(c)–(k) бандларда кўрсатилган омилларга мисоллар қуйидагиларни ўз ичига олади:

(a) Бир ёки бир нечта эмиссия манбаларининг тушириб қолдирилиши, масалан, қочиб чиқувчи эмиссиялар каби, камроқ аниқ бўлган ва эътибордан четда қолиши мумкин бўлган манбалар учун кўпроқ эҳтимолли.

(b) Муҳим иқтисодий ёки норматив ўзгаришлар, масалан, қайта тикланувчи энергия мақсадларининг ошиши ёки эмиссиялар савдоси тизими доирасида ажратмалар учун нархларнинг сезиларли ўзгариши, бу эса, масалан, электр энергияси ишлаб чиқарувчи манбада манбаларнинг нотўғри таснифланиши рискининг ошишига олиб келиши мумкин.

(c) Ташкилот фаолиятининг характери мураккаб бўлиши мумкин (масалан, у бир нечта ва турли-туман объектлар ва жараёнларни ўз ичига олиши мумкин), узликли бўлиши мумкин (масалан, максимал юкланиш даврида электр энергияси ишлаб чиқариш), ёки ташкилотнинг эмиссиялари билан бошқа ўлчанадиган фаолият даражалари ўртасида кам ёки заиф алоқаларга олиб келиши мумкин (масалан, кобальт-никель заводи). Бундай ҳолларда, маъноли таҳлилий тартиб-таомиллар имконияти сезиларли даражада камайиши мумкин.

Фаолият ёки чегараларда ўзгаришлар (масалан, янги жараёнларни жорий этиш ёки эмиссия манбалари ёки ютқичларни сотиш, сотиб олиш ёки ташқаридан ёллаш) ҳам муҳим бузиб кўрсатиш рискларини юзага келтириши мумкин (масалан, миқдорий баҳолаш ёки ҳисобот бериш тартиб-таомиллари билан таниш эмаслик туфайли).

[20] 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган), 37-банд

Шунингдек, мураккаб қурилмада манбалар ва ютқичларни аниқлашда координациянинг етарли эмаслиги сабабли эмиссия манбаси ёки ютқичларнинг икки марта ҳисобланиши ҳолати юзага келиши мумкин.

(d) Фаолият ёки чегараларда ўзгаришлар (масалан, янги жараёнларни жорий этиш ёки эмиссия манбалари ёки ютқичларни сотиш, сотиб олиш ёки ташқаридан ёллаш) ҳам муҳим бузиб кўрсатиш рискларини юзага келтириши мумкин (масалан, миқдорий баҳолаш ёки ҳисобот бериш тартиб-таомиллари билан таниш эмаслик туфайли). Шунингдек, мураккаб қурилмада манбалар ва ютқичларни аниқлашда координациянинг етарли эмаслиги сабабли эмиссия манбаси ёки ютқичларнинг икки марта ҳисобланиши ҳолати юзага келиши мумкин.

Миқдорий баҳолаш усулининг нотўғри қўлланилиши, масалан, ўлчаш асбобларини калибровка қилмаслик ёки уларни етарлича тез-тез ўқимаслик, ёки вазиятда номувофиқ эмиссия коэффициентидан фойдаланиш. Масалан, эмиссия коэффициенти узлуксиз фойдаланиш ҳақидаги тахминга асосланган бўлиши мумкин ва тўхтатишдан кейин қўллаш учун мувофиқ бўлмаслиги мумкин.

Миқдорий баҳолаш усулларидаги мураккаблик, бу эҳтимол муҳим бузиб кўрсатишнинг юқори рискини келтириб чиқаради, масалан: манба маълумотларини кенг ёки мураккаб математик ишлов бериш (масалан, мураккаб математик моделлардан фойдаланиш); ҳолат конверсия коэффициентларидан кенг фойдаланиш (масалан, суюқлик ўлчовларини газ ўлчовларига айлантириш учун); ёки ўлчов бирлиги конверсия коэффициентларидан кенг фойдаланиш (масалан, империал ўлчовларни метрик ўлчовларга айлантириш учун).

Миқдорий баҳолаш усуллари ёки кирувчи ўзгарувчиларда ўзгаришлар (масалан, агар қўлланиладиган миқдорий баҳолаш усули биомассанинг углерод таркибига асосланган бўлса ва давр давомида фойдаланиладиган биомассанинг таркиби ўзгарса).

(e) Муҳим доимий бўлмаган эмиссиялар ёки мулоҳазавий масалалар тизимли миқдорий баҳоланадиган ва ҳисобот бериладиган доимий, мураккаб бўлмаган эмиссияларга нисбатан муҳим бузиб кўрсатишнинг каттароқ риск манбаи ҳисобланади. Доимий бўлмаган эмиссиялар - бу ҳажми ёки характери бўйича ноодатий бўлган ва шу сабабли кам учрайдиган эмиссиялардир (масалан, завод носозлиги ёки катта оқиб чиқиш каби бир марталик ҳодисалар). Мулоҳазавий масалаларга субъектив баҳоларни ишлаб чиқиш киради. Муҳим бузиб кўрсатиш рисклари қуйидаги каби масалалар туфайли каттароқ бўлиши мумкин:

Миқдорий баҳолаш усуллари ёки ҳисобот бериш тартибини белгилаш учун раҳбариятнинг кўпроқ аралашуви.

Маълумотларни тўплаш ва қайта ишлаш учун кўпроқ қўлда аралашув.

Мураккаб ҳисоб-китоблар ёки миқдорий баҳолаш усуллари ва ҳисобот бериш тамойиллари.

Ташкилотнинг рисклар устидан самарали назорат воситаларини жорий қилишини қийинлаштириши мумкин бўлган доимий бўлмаган эмиссияларнинг характери.

Баҳолашлар учун миқдорий баҳолаш усуллари ва ҳисобот бериш принциплари турли талқинларга эга бўлиши мумкин.

Талаб қилинадиган мулоҳазалар субъектив ёки мураккаб бўлиши мумкин.

(f) Миқдорий баҳолашда фойдаланиладиган манба маълумотлари ташкилот томонидан сақланмайдиган ёки миқдорий баҳолаш усуллари одатда ноаниқ ёки ҳисобот берилган эмиссияларда катта фарқларга олиб келадиган жойларда 3-қамров эмиссияларини киритиш (А31–А34 бандларга қаранг).

(g) Амалиётчи ташкилот томонидан муҳим баҳоларни қандай амалга оширишини тушунишга эришишда ва улар асосланган маълумотларни ҳисобга олишда кўриб чиқиши мумкин бўлган масалаларга, масалан, қуйидагилар киради:

Баҳолар асосланган маълумотларни тушуниш;

Баҳоларни амалга оширишда фойдаланиладиган усул, қўлланадиган бўлса, модел;

Назорат муҳити ва ахборот тизимининг тегишли жиҳатлари;

Ташкилот экспертдан фойдаланганлиги;

Баҳолар асосидаги тахминлар;

Баҳоларни амалга ошириш усулларида аввалги даврга нисбатан ўзгариш бўлганми ёки бўлиши керакмиди, агар шундай бўлса, нима сабабдан; ва

Ташкилот баҳолаш ноаниқлигининг иссиқхона газлари ҳисоботига таъсирини баҳолаганлиги, агар шундай бўлса, қандай, шу жумладан:

- Ташкилот муқобил тахминлар ёки натижаларни кўриб чиққанлиги, агар шундай бўлса, қандай, масалан, тахминлардаги ўзгаришларнинг баҳога таъсирини аниқлаш учун сезгирлик таҳлилини амалга ошириш орқали;
- Таҳлил бир нечта натижа сценарийларини кўрсатганда ташкилот баҳони қандай аниқлаши; ва
- Ташкилот аввалги даврда амалга оширилган баҳоларнинг натижаларини кузатиб борадими ва шу кузатув тартиб-таомилининг натижасига тегишли равишда жавоб бериши.

А89. Муҳим бузиб кўрсатиш рискларига олиб келиши мумкин бўлган бошқа омилларга мисоллар:

Эмиссияларни миқдорий баҳолашда инсон хатоси, агар ходимлар эмиссиялар жараёнлари ёки маълумотларни ёзиш билан таниш бўлмаса ёки яхши ўқитилмаган бўлса, юзага келиши эҳтимоли юқорироқ.

Ёмон лойиҳалаштирилган ахборот тизимига ҳаддан ташқари ишониш, унда самарали назорат воситалари кам бўлиши мумкин, масалан, етарли назорат воситаларисиз электрон жадваллардан фойдаланиш.

Акс ҳолда автоматик тарзда қайд этиладиган фаолият даражаларини қўлда тузатиш, масалан, агар алангали ўлчагич ортиқча юкланиб қолса, қўлда киритиш талаб қилиниши мумкин.

Муҳим ташқи ўзгаришлар, масалан, муайян объектга нисбатан жамоатчилик эътиборининг кучайиши.

Муҳим бузиб кўрсатиш баҳоланган рискларига умумий жавоблар ва қўшимча тартиб-таомиллар

Чекланган ва оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқлар (8, 35–41R, 42L–43R, 46 бандларга қаранг)

А90. Чекланган ишончни таъминлайдиган топшириқда олинадиган ишонч даражаси оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқдагига қараганда пастроқ бўлгани учун, амалиётчи чекланган ишончни таъминлайдиган топшириқда бажарадиган тартиб-таомиллар характери ва муддати жиҳатидан оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқдагига нисбатан фарқ қилади ва ҳажми камроқ. Иссиқхона газлари ҳисоботи бўйича оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқ ва чекланган ишончни таъминлайдиган топшириқ учун муҳим бузиб кўрсатиш баҳоланган рискларига амалиётчининг умумий жавоблари ва қўшимча тартиб-таомиллари ўртасидаги асосий фарқлар қуйидагиларни ўз ичига олади:[21]

(a) Турли тартиб-таомилларга далил манбаи сифатида эътибор қаратиш топшириқ шароитларига қараб фарқ қилиши мумкин. Масалан:

Амалиётчи муайян чекланган ишончни таъминлайдиган топшириқ шароитларида ташкилот ходимларига сўровлар ва таҳлилий тартиб-таомилларга нисбатан кўпроқ эътибор қаратиш ва назорат воситаларининг тестларига ва ташқи манбалардан далиллар олишга, агар бўлса, оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқда бўлиши мумкин бўлган ҳолатга нисбатан камроқ эътибор қаратиш мувофиқ деб ҳисоблаши мумкин.

Ташкилот эмиссиялар оқимларини миқдорий баҳолаш учун узлуксиз ўлчаш ускунасидан фойдаланса, амалиётчи чекланган ишончни таъминлайдиган топшириқда муҳим бузиб кўрсатишнинг баҳоланган рискига жавоб сифатида ускунанинг қайси даврийликда калибровкадан ўтказилиши ҳақида сўраб чиқишга қарор қилиши мумкин. Худди шу шароитларда оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқ учун амалиётчи ташкилотнинг ускунани калибровкадан ўтказиш ёзувларини кўриб чиқишга ёки унинг калибровкасини мустақил равишда тестдан ўтказишга қарор қилиши мумкин.

Агар ташкилот кўмир ёқса, амалиётчи оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқда кўмирнинг хусусиятларини мустақил равишда таҳлил қилишга қарор қилиши мумкин, аммо чекланган ишончни таъминлайдиган топшириқда амалиётчи ташкилотнинг лаборатория синовлари натижалари ёзувларини кўриб чиқишни муҳим бузиб кўрсатишнинг баҳоланган рискига етарли жавоб деб қарор қилиши мумкин.

(b) Чекланган ишончни таъминлайдиган топшириқда бажариладиган қўшимча тартиб-таомиллар оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқдагидан камроқ. Бу қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин:

Текшириш учун камроқ элементларни танлаш;

Камроқ тартиб-таомилларни бажариш (масалан, оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқда ҳам таҳлилий тартиб-таомиллар, ҳам батафсил тестлар бажариладиган ҳолатларда фақат таҳлилий тартиб-таомилларни бажариш); ёки

Камроқ объектларда жойида тартиб-таомилларни бажариш.

(c) Оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқда, муҳим бузиб кўрсатишнинг баҳоланган рискларига жавоб сифатида бажариладиган таҳлилий тартиб-таомиллар муҳим бузиб кўрсатишларни аниқлаш учун етарлича аниқ бўлган миқдорлар ёки нисбатлар ҳақидаги кутилмаларни ишлаб чиқишни ўз ичига олади. Чекланган ишончни таъминлайдиган топшириқда, таҳлилий тартиб-таомиллар оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқда кутилган аниқлик даражаси билан бузиб кўрсатишларни

[21]Бу ҳар доим ҳам шундай бўлавермаслиги мумкин; масалан, баъзи ҳолатларда амалиётчи ҳатто чекланган ишончни таъминлаш топшириғида ҳам қатъий физик ёки кимёвий боғланишларга асосланган аниқ кутилмани ишлаб чиқиши мумкин.

аниқлаш ўрнига тенденциялар, муносабатлар ва нисбатлар йўналиши бўйича кутилмаларни қўллаб-қувватлаш учун ишлаб чиқилиши мумкин.

Бундан ташқари, муҳим ўзгаришлар, муносабатлар ёки фарқлар аниқланганда, чекланган ишончни таъминлайдиган топшириқда муносиб далиллар кўпинча ташкилотга сўровлар юбориш ва олинган жавобларни маълум топшириқ шароитлари нуқтаи назаридан кўриб чиқиш орқали олиниши мумкин, оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқ ҳолатида 43R(a) бандда талаб қилинганидек қўшимча далиллар олмасдан.

Бундан ташқари, чекланган ишончни таъминлайдиган топшириқда таҳлилий тартиб-таомилларни бажаришда амалиётчи, масалан:

Юқорироқ даражада агрегатланган маълумотлардан фойдаланиши мумкин, масалан, объект даражасидаги маълумотлар ўрнига минтақа даражасидаги маълумотлар, ёки ҳафталик маълумотлар ўрнига ойлик маълумотлар.

Ишончлилигини текшириш учун алоҳида тартиб-таомиллардан ўтказилмаган маълумотлардан оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқдаги каби даражада фойдаланиши мумкин.

Муҳим бузиб кўрсатиш баҳоланган рискларига умумий жавоблар (35-бандга қаранг)

A91. Иссиқхона газлари ҳисоботи даражасида муҳим бузиб кўрсатиш баҳоланган рискларига қаратилган умумий жавобларга қуйидагилар киради:

Ишончни таъминлаш бўйича ходимларга профессионал скептицизмни сақлаш заруриятини таъкидлаш.

Тажрибалироқ ходимларни ёки махсус кўникмаларга эга бўлганларни ёки экспертлардан фойдаланиш.

Кўпроқ назорат қилиш.

Бажариладиган қўшимча тартиб-таомилларни танланмада кутилмаганлик элементларини киритиш.

Тартиб-таомилларнинг характери, муддати ёки ҳажмига умумий ўзгаришлар киритиш, масалан: тартиб-таомилларни оралиқ санада эмас, балки давр охирида бажариш; ёки кўпроқ ишонтирувчи далиллар олиш учун тартиб-таомилларнинг характерини ўзгартириш.

A92. Иссиқхона газлари ҳисоботи даражасида муҳим бузиб кўрсатиш рискларини баҳолаш ва шу орқали амалиётчининг умумий жавоблари амалиётчининг назорат муҳитини тушуниши таъсирида бўлади. Самарали назорат муҳити амалиётчига ички назоратга ва ташкилот ичида яратилган далилларнинг ишончлилигига кўпроқ ишониш имконини бериши мумкин ва шу тариқа, масалан, амалиётчига баъзи тартиб-таомилларни давр охирида эмас, балки оралиқ санада ўтказиш имконини беради. Бироқ назорат муҳитидаги камчиликлар тескари таъсирга эга. Масалан, амалиётчи самарасиз назорат муҳитига қуйидагича жавоб бериши мумкин:

Оралиқ сана ўрнига давр охирида кўпроқ тартиб-таомилларни ўтказиш.

Назорат воситаларининг тестларидан ташқари бошқа тартиб-таомиллардан кенгроқ далиллар олиш.

Танланмалар ҳажмини ва тартиб-таомиллар ҳажмини ошириш, масалан, тартиб-таомиллар бажариладиган объектлар сонини.

A93. Шунинг учун, бундай мулоҳазалар амалиётчининг умумий ёндашувига сезиларли таъсир кўрсатади, масалан, назорат воситаларининг тестлари ва бошқа тартиб-таомиллар ўртасидаги нисбий эътибор (шунингдек, A70–A72 ва A96 бандларга қаранг).

Қўшимча тартиб-таомилларга мисоллар (37L–37R, 40R бандларга қаранг)

A94. Қўшимча тартиб-таомилларга, масалан, қуйидагилар киради:

Фаолият маълумотларини тўплаш ва қайд этиш бўйича назорат воситаларининг операцион самарадорлигини тестлаш, масалан, сотиб олинган электр энергиясининг киловатт-соатлари.

Эмиссия коэффициентларини тегишли манбаларга (масалан, ҳукумат нашрлари) солиштириш ва уларнинг вазиятда қўлланилишини кўриб чиқиш.

Ташкилотнинг ташкилий чегарасини аниқлаш учун аҳамиятли бўлган қўшма корхона шартномалари ва бошқа шартномаларни кўриб чиқиш.

Қайд этилган маълумотларни, масалан, ташкилотга тегишли транспорт воситаларидаги одометрлар билан солиштириш.

Ҳисоб-китобларни қайта бажариш (масалан, масса баланси ва энергия баланси ҳисоб-китоблари) ва аниқланган фарқларни солиштириш.

Узлуксиз мониторинг ускунасидан кўрсаткичларни олиш.

Жисмоний ўлчашларни кузатиш ёки қайта бажариш, масалан, нефть цистерналарини чўктириш.

Ноёб ўлчаш ёки миқдорий баҳолаш усулларининг асослилиги ва муносиблигини таҳлил қилиш, айниқса, масалан, қайта ишлаш ёки қайта алоқа цикларини ўз ичига олиши мумкин бўлган мураккаб усуллар.

Кўмир каби материалларнинг хусусиятларини намуна олиш ва мустақил равишда таҳлил қилиш, ёки ташкилотнинг намуна олиш техникасини кузатиш ва лаборатория синовлари натижалари ёзувларини кўриб чиқиш.

Ҳисоб-китобларнинг аниқлиги ва фойдаланилган ҳисоблаш усулларининг мувофиқлигини текшириш (масалан, кирувчи ўлчовларни ўзгартириш ва агрегатлаш).

Қайд этилган маълумотларни ишлаб чиқариш ёзувлари, ёқилғи фойдаланиш ёзувлари ва сотиб олинган энергия учун ҳисоб-фактуралар каби бошланғич ҳужжатларга солиштириш.

Муҳим бузиб кўрсатишнинг баҳоланган рискларига таъсир қилиши мумкин бўлган омиллар (37L(a)–37R(a) бандларга қаранг)

A95. Муҳим бузиб кўрсатишнинг баҳоланган рискларига таъсир қилиши мумкин бўлган омилларга қуйидагилар киради:

Ўлчаш асбобларининг имкониятларидаги ўзига хос чекловлар ва уларнинг калибровка қилиш даврийлиги.

Маълумотлар тўпланадиган объектларнинг сони, характери, географик тарқалиши ва мулкчилик хусусиятлари.

Иссиқхона газлари ҳисоботига киритилган турли газлар ва эмиссия манбаларининг сони ва характери.

Эмиссиялар боғлиқ бўлган жараёнлар узлуксиз ёки орқалик эканлиги ва бундай жараёнларнинг бузилиш риски.

Фаолиятни ўлчаш ва эмиссияларни ҳисоблаш усулларининг мураккаблиги, масалан, баъзи жараёнлар ноёб ўлчаш ва ҳисоблаш усулларини талаб қилади.

Аниқланмаган сизиб чиқувчи эмиссиялар риски.

Эмиссиялар миқдорининг осонк билан мавжуд бўлган кирувчи маълумотлар билан боғлиқлик даражаси.

Маълумотларни тўпловчи ходимларнинг тегишли усулларда ўқитилганлиги ва бундай ходимларнинг алмашинуви даврийлиги.

Маълумотларни қамраб олиш ва қайта ишлашда фойдаланиладиган автоматлаштириш характери ва даражаси.

Синов лабораторияларида, у ички ёки ташқи бўлишидан қатъи назар, амалга оширилган сифат назорати сиёсатлари ва тартиб-таомиллари.

Мезонлар ва миқдорий баҳолаш ҳамда ҳисобот бериш сиёсатларининг мураккаблиги, шу жумладан ташкилий чегара қандай аниқланиши.

Назорат воситаларининг операцион самарадорлиги (37R(a)(ii), 38R(a) бандларга қаранг)

A96. Жуда кичик ташкилотлар ёки тўлиқ шакллантирилмаган ахборот тизимлари ҳолатида, амалиётчи томонидан аниқланиши мумкин бўлган кўплаб назорат фаолиятлари мавжуд бўлмаслиги, ёки уларнинг мавжудлиги ёки ишлаши ташкилот томонидан ҳужжатлаштирилиши чекланган бўлиши мумкин. Бундай ҳолларда, амалиётчи учун назорат воситалари тестларидан бошқа қўшимча тартиб-таомилларни бажариш самаралироқ бўлиши мумкин. Бироқ, баъзи ноёб ҳолларда, назорат фаолиятлари ёки назоратнинг бошқа компонентларининг мавжуд эмаслиги етарли муносиб далилларни олишни имконсиз қилиши мумкин (шунингдек, A70-A72 ва A92-A93 бандларга қаранг).

Далилларнинг ишонтирувчи кучи (37L(b)–37R(b) бандларга қаранг)

A97. Муҳим бузиб кўрсатиш рискининг юқори баҳоланиши туфайли кўпроқ ишонтирувчи далилларни олиш учун, амалиётчи далиллар миқдорини ошириши ёки кўпроқ ўринли ёки ишончли далилларни олиши мумкин, масалан, бир нечта мустақил манбалардан тасдиқловчи далиллар олиш орқали.

Етарли муносиб далилларни тақдим этиш учун назорат воситалари тестлари зарур бўлган рисклар (38R(b)-бандга қаранг)

A98. Эмиссияларни миқдорий баҳолаш жуда автоматлаштирилган жараёнларни ўз ичига олиши мумкин, бунда қўлда аралашув йўқ ёки жуда кам, масалан, тегишли маълумотлар фақат электрон шаклда қайд этилганда, қайта ишланганда ёки ҳисобот берилганда, масалан, узлуксиз мониторинг тизимида, ёки фаолият маълумотларини қайта ишлаш информацион технологияларга асосланган операцион ёки молиявий ҳисобот тизими билан интеграциялашган бўлса. Бундай ҳолларда:

Далиллар фақат электрон шаклда мавжуд бўлиши мумкин ва уларнинг етарлилиги ва муносиблиги унинг аниқлиги ва тўлиқлиги бўйича назорат воситаларининг самарадорлигига боғлиқ.

Маълумотларнинг нотўғри бошланиши ёки ўзгартирилиши ва аниқланмаслиги эҳтимоли, агар тегишли назорат воситалари самарали ишламаса, юқорироқ бўлиши мумкин.

Тасдиқлаш тартиб-таомиллари (41R бандга қаранг)

A99. Ташқи тасдиқлаш тартиб-таомиллари қуйидаги маълумотлар ҳақида ўринли далиллар тақдим этиши мумкин:

Учинчи томон томонидан тўпланган фаолият маълумотлари, масалан қуйидагилар ҳақидаги маълумотлар: саёҳат агенти томонидан тўпланган ходимларнинг ҳаво саёҳати; етказиб берувчи томонидан ўлчанган объектга келаётган энергия оқими; ёки ташқи флот менежери томонидан қайд этилган ташкилотга тегишли транспорт воситалари томонидан босиб ўтилган километрлар.

Эмиссия коэффициентларини ҳисоблашда ишлатиладиган соҳа бўйича маълумотлар.

Ташкилот ва бошқа томонлар ўртасидаги келишувлар, шартномалар ёки операциялар шартлари, ёки ташкилотнинг ташкилий чегарасини кўриб чиқишда бошқа томонлар маълум эмиссияларни ўзларининг иссиқхона газлари ҳисоботига киритаётгани ёки киритмаётгани ҳақидаги маълумот.

Намуналарнинг лаборатория таҳлили натижалари (масалан, кирувчи намуналарнинг иссиқлик қиймати).

Муҳим бузиб кўрсатишнинг баҳоланган рискларига жавобан бажариладиган таҳлилий тартиб-таомиллар (42L–42R бандларга қаранг)

A100. Кўп ҳолларда, маълум эмиссиялар ва бошқа ўлчанадиган ҳодисалар ўртасидаги физик ёки кимёвий муносабатларнинг доимий характери кучли таҳлилий тартиб-таомилларни ишлаб чиқиш имконини беради (масалан, ёқилғи истеъмоли ва углерод диоксиди ҳамда азот оксиди эмиссиялари ўртасидаги муносабат).

A101. Худди шундай, эмиссиялар ва молиявий ёки операцион маълумотлар ўртасида оқилона прогноз қилиш мумкин бўлган муносабат мавжуд бўлиши мумкин (масалан, электр энергиясидан 2-қамров эмиссиялари ва электр энергияси харидлари ёки ишлаш соатлари учун бош китоб қолдиғи ўртасидаги муносабат). Бошқа таҳлилий тартиб-таомиллар ташкилотнинг эмиссиялари ҳақидаги маълумотни соҳа ўртача кўрсаткичлари каби ташқи маълумотлар билан таққослашни; ёки кейинчалик текшириш учун аномалияларни аниқлаш учун давр давомида тенденцияларни таҳлил қилишни ва объектларни сотиб олиш ёки сотиш каби бошқа ҳолатлар билан мувофиқлик учун даврлар бўйича тенденцияларни таҳлил қилишни ўз ичига олиши мумкин.

A102. Таҳлилий тартиб-таомиллар, айниқса, дезагрегатланган маълумотлар осонк билан мавжуд бўлганда, ёки амалиётчи фойдаланиладиган маълумотларни ишончли деб ҳисоблаш учун сабаб бўлганда, масалан, улар яхши назорат қилинадиган манбадан олинганда, айниқса самарали бўлиши мумкин. Баъзи ҳолларда, фойдаланиладиган маълумотлар молиявий ҳисобот бериш ахборот тизими томонидан қамраб олиниши мумкин, ёки боғлиқ молиявий маълумотларни киритиш билан параллел равишда бошқа ахборот тизимига киритилиши мумкин, ва баъзи умумий кирувчи назорат воситалари қўлланилиши мумкин. Масалан, етказиб берувчиларнинг ҳисоб-фактураларида қайд этилган сотиб олинган ёқилғининг миқдори тегишли ҳисоб-фактуралар кредиторлик қарздорлиги тизимига киритилган шароитларда киритилиши мумкин. Баъзи ҳолларда, фойдаланиладиган маълумотлар операцион қарорларга қўшиладиган ажралмас кирувчи маълумот бўлиши ва шунинг учун операцион ходимлар томонидан синчиклаб кўриб чиқилиши, ёки алоҳида ташқи аудит тартиб-таомилларига (масалан, қўшма корхона шартномаси ёки тартибга солувчи орган назорати доирасида) тегишли бўлиши мумкин.

Баҳоларга оид тартиб-таомиллар (44L–45R бандларга қаранг)

A103. Баъзи ҳолларда, амалиётчи учун ташкилот муқобил тахминлар ёки натижаларни қандай кўриб чиққанлигини ва нима учун уларни рад этганлигини баҳолаш мувофиқ бўлиши мумкин.

Баҳоларга оид тартиб-таомиллар (44L–45R бандларга қаранг)

A104. Баъзи чекланган ишончни таъминлайдиган топшириқларда, амалиётчи учун 45R бандда кўрсатилган тартиб-таомилларнинг бир ёки бир нечтасини бажариш мувофиқ бўлиши мумкин.

Танланма (46-бандга қаранг)

A105. Танланма қуйидагиларни ўз ичига олади:

(a) Танланма рискини мақбул даражада паст даражага туширишга етарли бўлган танланма ҳажмини аниқлаш. Ишончни таъминлайдиган топшириқ риски учун мақбул даража оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқда чекланган ишончни таъминлайдиган топшириққа қараганда паст бўлгани учун, батафсил тестлар ҳолатида мақбул бўлган танланма риски даражаси ҳам шундай бўлиши мумкин. Шунинг учун, танланмадан оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқда батафсил тестлар учун фойдаланилганда, танланма ҳажми чекланган ишончни таъминлайдиган топшириқда шунга ўхшаш ҳолатларда фойдаланилганга қараганда каттароқ бўлиши мумкин.

(b) Тўпламдаги ҳар бир танланма бирлигининг танланиш имконияти бўладиган тарзда танланма учун элементларни танланма ва танланган ҳар бир элементга нисбатан мақсадга мувофиқ тартиб-таомилларни бажариш. Агар амалиётчи ишлаб чиққан тартиб-таомилларни ёки муносиб муқобил тартиб-таомилларни танланган элементга қўллай олмаса, бу элемент назорат воситалари тестлари

ҳолатида, белгиланган назорат воситасидан четга чиқиш сифатида, ёки батафсил тестлар ҳолатида, бузиб кўрсатиш сифатида қаралади.

(c) Аниқланган четга чиқишлар ёки бузиб кўрсатишларнинг характерини ва сабабини текшириш ва уларнинг тартиб-таомилнинг мақсадига ва топшириқнинг бошқа соҳаларига бўлиши мумкин бўлган таъсирини баҳолаш.

(d) Қуйидагиларни баҳолаш:

(i) Танланма натижалари, шу жумладан, батафсил тестлар учун, танланмада топилган бузиб кўрсатишларни тўпламга ўтказиш; ва

(ii) Танланмадан фойдаланиш тестдан ўтказилган тўплам ҳақидаги хулосалар учун тегишли асос тақдим этганлиги.

Фирибгарлик, қонун ва норматив ҳужжатлар (47-бандга қаранг)

А106. Топшириқ давомида аниқланган фирибгарлик ёки гумон қилинган фирибгарликка жавоб беришда, амалиётчи учун, масалан, қуйидагиларни бажариш мувофиқ бўлиши мумкин:

Масалани ташкилот билан муҳокама қилиш.

Ташкилотдан ташкилотнинг ҳуқуқий маслаҳатчиси ёки тартибга солувчи орган каби тегишли равишда малакали учинчи томон билан маслаҳатлашишни сўраш.

Масаланинг топшириқнинг бошқа жиҳатларига, шу жумладан амалиётчининг риск баҳоси ва ташкилотдан олинган ёзма баёнотларнинг ишончлилигига нисбатан оқибатларини кўриб чиқиш.

Ҳаракатнинг турли йўналишларининг оқибатлари ҳақида ҳуқуқий маслаҳат олиш.

Учинчи томонлар билан мулоқот қилиш (масалан, тартибга солувчи орган).

Ишончни таъминлайдиган ҳисоботни ушлаб туриш.

Топшириқдан воз кечиш.

А107. А106-бандда қайд этилган ҳаракатлар топшириқ давомида аниқланган қонун ва норматив ҳужжатларга номувофиқлик ёки гумон қилинган номувофиқликка жавоб беришда мувофиқ бўлиши мумкин. Шунингдек, ушбу ИТХСнинг 77-бандига мувофиқ масалани ишончни таъминлайдиган ҳисоботдаги Бошқа масала бандида тавсифлаш мувофиқ бўлиши мумкин, фақат амалиётчи:

(a) Номувофиқликнинг иссиқхона газлари ҳисоботига муҳим таъсири борлиги ва иссиқхона газлари ҳисоботида етарли даражада акс эттирилмаганлиги ҳақида хулоса қилса; ёки

(b) Ташкилот томонидан иссиқхона газлари ҳисоботи учун муҳим бўлиши мумкин бўлган номувофиқлик содир бўлганми ёки содир бўлиши эҳтимоли борми деб баҳолаш учун етарли муносиб далилларни олишдан ман қилинган бўлса, бу ҳолда ИТХС 3000 (Қайта таҳрирланган)нинг 66-банди қўлланилади.

ИГ ҳисоботини жамлаш жараёнига оид тартиб-таомиллар (48L–48R бандларга қаранг)

А108. А71-бандда қайд этилганидек, эмиссиялар ҳақида ҳисобот бериш ривожланиб боргани сайин, эмиссияларни миқдорий баҳолаш ва ҳисобот бериш билан боғлиқ ахборот тизимларининг мураккаблик даражаси, ҳужжатлаштириш ва расмийлаштириш ҳам ривожланиб бориши кутилиши мумкин. Тўлиқ шакллантирилмаган ахборот тизимларида, агрегатлаш жараёни жуда норасмий бўлиши мумкин. Мураккаброқ тизимларда, агрегатлаш жараёни кўпроқ тизимли ва расмий ҳужжатлаштирилган бўлиши мумкин. Амалиётчининг тузатишларга нисбатан тартиб-таомилларининг характери, шунингдек ҳажми, ва амалиётчи иссиқхона газлари ҳисоботини асос бўлувчи ёзувлар билан қандай мувофиқлаштириш ёки солиштириши ташкилотнинг миқдорий баҳолаш ва ҳисобот жараёнининг характери ва мураккаблигига ва муҳим бузиб кўрсатишнинг боғлиқ рискларига боғлиқ.

Қўшимча тартиб-таомиллар (49L–49R бандларга қаранг)

А109. Ишончни таъминлайдиган топшириқ такрорланувчи жараён ҳисобланади ва амалиётчининг эътиборига режалаштирилган тартиб-таомилларни аниқлаш асосланган маълумотлардан сезиларли даражада фарқ қиладиган маълумотлар келиши мумкин. Амалиётчи режалаштирилган тартиб-таомилларни бажарганда, олинган далиллар амалиётчининг қўшимча тартиб-таомилларни бажаришига сабаб бўлиши мумкин. Бундай тартиб-таомилларга ташкилотдан амалиётчи аниқлаган масала(лар)ни кўриб чиқишни ва, агар мувофиқ бўлса, иссиқхона газлари ҳисоботига тузатишлар киритишни сўраш киради.

Чекланган ишончни таъминлаш бўйича топшириқда қўшимча тартиб-таомиллар зарур эканлигини аниқлаш (49L, 49L(b) бандларга қаранг)

А110. Амалиётчига иссиқхона газлари ҳисоботи муҳим даражада бузиб кўрсатилганини гумон қилишига сабаб бўладиган масала(лар) ҳақида маълумот келиши мумкин. Масалан, объектларга ташриф буюрганда, амалиётчи иссиқхона газлари ҳисоботида киритилмаганга ўхшайдиган эмиссияларнинг потенциал

манбасини аниқлаши мумкин. Бундай ҳолларда, амалиётчи потенциал манба иссиқхона газлари ҳисоботига киритилганлиги юзасидан қўшимча сўровлар юборади. 49L-бандга мувофиқ бажариладиган қўшимча тартиб-таомилларнинг ҳажми профессионал мулоҳаза масаласидир. Муҳим бузиб кўрсатиш эҳтимоли қанчалик юқори бўлса, амалиётчи оладиган далиллар шунчалик ишонтирувчи бўлиши керак.

А111. Агар чекланган ишончни таъминлайдиган топшириқда амалиётчининг эътиборига иссиқхона газлари ҳисоботи муҳим даражада бузиб кўрсатилган бўлиши мумкин деб ҳисоблаш учун сабаб бўладиган масала(лар) келса, 49L-бандга мувофиқ амалиётчидан қўшимча тартиб-таомилларни ишлаб чиқиш ва бажариш талаб қилинади. Бироқ, шундай қилса ҳам, агар амалиётчи масала(лар) иссиқхона газлари ҳисоботини муҳим даражада бузиб кўрсатишга олиб келиши эҳтимоли йўқ деб хулоса қилиш ёки у иссиқхона газлари ҳисоботини муҳим даражада бузиб кўрсатишга олиб келиши ҳақида аниқлаш учун етарли муносиб далилларни ололмаса, кўлам чекланиши мавжуд бўлади.

Аниқланган бузиб кўрсатишларни тўплаш (50-бандга қаранг)

А112. Амалиётчи бузиб кўрсатишлар аниқ аҳамиятсиз бўладиган ва тўпланиши керак бўлмайдиган миқдордан пастроқ чегарани белгилаши мумкин, чунки амалиётчи бундай миқдорларнинг тўпланиши иссиқхона газлари ҳисоботига муҳим таъсир кўрсатмайди деб кутади. "Аниқ аҳамиятсиз" - "муҳим эмас" ибораси учун бошқа ифода эмас. Аниқ аҳамиятсиз масалалар ушбу ИТХС га мувофиқ аниқланган муҳимликдан бутунлай бошқача (кичикроқ) миқёсда бўлади ва бу масалалар, алоҳида ёки жамланган ҳолда олинган бўлишидан қатъи назар ва ҳажм, характер ёки шароитларнинг ҳар қандай мезонлари бўйича ҳукм қилинган бўлишидан қатъи назар, аниқ аҳамиятсиз бўлади. Бир ёки бир нечта элементлар аниқ аҳамиятсиз бўлиши ҳақида ҳар қандай ноаниқлик мавжуд бўлганда, масала аниқ аҳамиятсиз эмас деб ҳисобланади.

Бошқа амалиётчи ишидан фойдаланиш

Бошқа амалиётчига хабар бериш (57(а) бандга қаранг)

А113. Топшириқ гуруҳи бажариладиган иш, бу ишдан фойдаланиш, шунингдек бошқа амалиётчи топшириқ гуруҳи билан алоқанинг шакли ва мазмуни бўйича бошқа амалиётчиларга хабар бериши мумкин бўлган ўринли масалаларга қуйидагилар киради:

Бошқа амалиётчидан, топшириқ гуруҳи бошқа амалиётчининг ишидан қандай фойдаланиши ҳақидаги контекстни билган ҳолда, бошқа амалиётчининг топшириқ гуруҳи билан ҳамкорлик қилишини тасдиқлаш сўрови.

Бошқа амалиётчининг иши учун бажариш муҳимлиги, бу иссиқхона газлари ҳисоботи учун бажариш муҳимлигидан пастроқ бўлиши мумкин (ва, агар қўлланиладиган бўлса, эмиссияларнинг ёки ёритиб беришларнинг маълум турлари учун муҳимлик даражаси ёки даражалари) ва бузиб кўрсатишлар иссиқхона газлари ҳисоботи учун аниқ аҳамиятсиз деб ҳисобланиши мумкин бўлмаган чегарадан юқори чегара.

Иссиқхона газлари ҳисоботининг муҳим бузиб кўрсатилишига сабаб бўлиши мумкин бўлган қонун ёки норматив ҳужжатларга риоя қилмаслик ҳолатлари ҳақида маълумот.

Бошқа амалиётчидан ахборот олиш(57(а) бандга қаранг)

А114. Топшириқ гуруҳи бошқа амалиётчидан хабар бериши талаб қилиши мумкин бўлган ўринли масалаларга қуйидагилар киради:

Бошқа амалиётчи гуруҳ топшириғига тегишли бўлган ахлоқий талабларга, шу жумладан мустақиллик ва профессионал малакага риоя қилганлиги.

Бошқа амалиётчи гуруҳ топшириғи гуруҳининг талабларига риоя қилганлиги.

Иссиқхона газлари ҳисоботининг муҳим бузиб кўрсатилишига сабаб бўлиши мумкин бўлган қонун ёки норматив ҳужжатларга риоя қилмаслик ҳолатлари ҳақида маълумот.

Бошқа амалиётчи томонидан топшириқ давомида аниқланган, аниқ аҳамиятсиз бўлмаган тузатилмаган бузиб кўрсатишлар рўйхати.

Тегишли маълумотни тайёрлашда мумкин бўлган муносабатдорлик кўрсаткичлари.

Бошқа амалиётчи томонидан топшириқ давомида аниқланган ички назоратдаги аниқланган муҳим камчиликларнинг тавсифи.

Бошқа амалиётчи ташкилотга хабар берган ёки хабар бериш ниятида бўлган бошқа муҳим масалалар, шу жумладан фирибгарлик ёки гумон қилинган фирибгарлик.

Иссиқхона газлари ҳисоботига тегишли бўлиши мумкин бўлган ёки бошқа амалиётчи топшириқ гуруҳининг эътиборига олиб келишни хоҳлайдиган бошқа масалалар, шу жумладан бошқа амалиётчи ташкилотдан сўраган ҳар қандай ёзма баёнотлардаги қайд этилган истиснолар.

Бошқа амалиётчининг умумий топилмалари, хулосаси ёки фикри.

Далиллар (57(b) бандга қаранг)

A115. Бошқа амалиётчи иши бўйича далиллар олишда ўринли мулоҳазаларга қуйидагилар киради:

Иссиқхона газлари ҳисоботи учун муҳим бўлган бошқа амалиётчининг ишига тегишли бизнес фаолиятлари ҳақида бошқа амалиётчи билан муҳокамалар.

Бошқа амалиётчининг муҳим бузиб кўрсатишга мойиллиги ҳақида бошқа амалиётчи билан муҳокамалар.

Бошқа амалиётчининг муҳим бузиб кўрсатишнинг аниқланган рисклари, бу рискларга жавоблар, ва хулосалари ҳақидаги ҳужжатларини кўриб чиқиш. Бундай ҳужжатлар бошқа амалиётчининг аниқланган рисклар бўйича хулосасини акс эттирувчи меморандум шаклида бўлиши мумкин.

Ёзма баёнотлар (58-бандга қаранг)

A116. 58-бандда талаб қилинган ёзма баёнотлардан ташқари, амалиётчи бошқа ёзма баёнотларни сўраш зарур деб ҳисоблаши мумкин. Амалиётчи ёзма баёнотларни сўрайдиган шахс(лар) одатда юқори раҳбарият аъзоси ёки бошқарув учун масъул шахслар бўлади. Бироқ, раҳбарият ва бошқарув тузилмалари турли маданий ва ҳуқуқий келиб чиқиш, ҳажм ва мулкчилик хусусиятлари каби таъсирларни акс эттирган ҳолда ҳудуд ва ташкилот бўйича фарқ қилгани учун, ушбу ИТХС барча топшириқлар учун ёзма баёнотларни сўраш учун мувофиқ шахс(лар)ни аниқлай олмайди. Масалан, ташкилот ўз ҳуқуқий мавқеига эга бўлмаган алоҳида ҳуқуқий шахс бўлмаган объект бўлиши мумкин. Бундай ҳолларда, ёзма баёнотларни сўраш учун мувофиқ раҳбарият ходимлари ёки бошқарув учун масъул шахсларни аниқлаш профессионал мулоҳазадан фойдаланишни талаб қилиши мумкин.

Ҳисобот санасидан кейинги ҳодисалар (61-бандга қаранг)

A117. Ҳисобот санасидан кейинги ҳодисаларга, масалан, ҳукумат идораси каби орган томонидан қайта таҳрирланган эмиссия коэффициентларининг эълон қилиниши, тегишли қонунчилик ёки норматив ҳужжатлардаги ўзгаришлар, илмий билимларнинг яхшиланиши, ташкилотдаги муҳим таркибий ўзгаришлар, янада аниқроқ миқдорий баҳолаш усулларининг мавжудлиги, ёки аҳамиятли хатонинг аниқланиши киради.

Таққослама маълумотлар (62–63, 76(c) бандларга қаранг)

A118. Қонун ёки норматив ҳужжатлар, ёки топшириқ шартлари иссиқхона газлари ҳисоботидаги қиёсий маълумотларни тақдим этиш, ҳисобот бериш ва ишончни таъминлаш бўйича талабларни белгилаши мумкин. Молиявий ҳисоботлар ва иссиқхона газлари ҳисоботи ўртасидаги асосий фарқ шундаки, иссиқхона газлари ҳисоботида тақдим этилган миқдорлар алоҳида давр учун эмиссияларни ўлчайди ва вақт давомида жамланган миқдорларга асосланмайди. Натижада, тақдим этилган қиёсий маълумотлар жорий йил маълумотларига таъсир кўрсатмайди, фақат эмиссиялар нотўғри даврда қайд этилган бўлса ва шунинг учун миқдорлар ўлчаш учун нотўғри бошланғич даврга асосланган бўлиши мумкин.

A119. Иссиқхона газлари ҳисоботи эмиссияларнинг фоиз ҳисобидаги камайишига ёки даврлар ўртасидаги маълумотларнинг шунга ўхшаш таққосланишига ҳаволаларни ўз ичига олса, амалиётчининг таққослашларнинг мувофиқлигини кўриб чиқиши муҳим. Булар қуйидагилар туфайли номувофиқ бўлиши мумкин:

(a) Олдинги даврга нисбатан операцияларда муҳим ўзгаришлар;

(b) Конверсия коэффициентларида муҳим ўзгаришлар; ёки

(c) Ўлчаш манбалари ёки усулларининг номувофиқлиги.

A120. Қиёсий маълумотлар жорий эмиссиялар маълумоти билан биргаликда тақдим этилганда, лекин бу қиёсий маълумотларнинг баъзилари ёки барчаси амалиётчининг хулосаси билан қамраб олинмаганда, бундай маълумотларнинг ҳолати ҳам иссиқхона газлари ҳисоботида, ҳам ишончни таъминлайдиган ҳисоботда аниқ белгиланиши муҳим.

Қайта ҳисоблар (62(a) бандга қаранг)

A121. Олдинги даврда ҳисобот қилинган иссиқхона газлари миқдорлари, масалан, яхшиланган илмий билимлар, ташкилотдаги муҳим таркибий ўзгаришлар, янада аниқроқ миқдорий баҳолаш усулларининг мавжудлиги, ёки аҳамиятли хатонинг аниқланиши сабабли қонун ёки норматив ҳужжатлар ёки қўлланиладиган мезонларга мувофиқ қайта ҳисобланиши зарур бўлиши мумкин.

Қиёсий маълумотлар бўйича тартиб-таомилларни бажариш (63(a) бандга қаранг)

A122. Қиёсий маълумотлар бўйича ишончни таъминлашни ўз ичига олган чекланган ишончни таъминлайдиган топшириқда, агар амалиётчи тақдим этилган қиёсий маълумотларда муҳим бузиб кўрсатиш бўлиши мумкинлигини аниқласа, бажариладиган тартиб-таомиллар 49L-банд талабларига мувофиқ бўлиши керак. Оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқ ҳолатида, бажариладиган тартиб-таомиллар қиёсий маълумотлар бўйича фикр шакллантириш учун етарли бўлиши лозим.

A123. Агар топшириқ қиёсий маълумотлар бўйича ишончни таъминлашни ўз ичига олмаса, 63(а) бандда кўрсатилган ҳолатларда тартиб-таомилларни бажариш талаби амалиётчининг муҳим даражада нотўғри ёки чалғитувчи маълумотлар билан билган ҳолда боғлиқ бўлмаслик бўйича ахлоқий мажбуриятини қондириш учун ҳисобланади.

Бошқа маълумотлар (64-бандга қаранг)

A124. Иссиқхона газлари ҳисоботи амалиётчининг хулосаси билан қамраб олинмаган бошқа маълумотлар билан бирга нашр этилиши мумкин, масалан, иссиқхона газлари ҳисоботи ташкилотнинг йиллик ҳисоботи ёки барқарорлик ҳисоботининг бир қисми сифатида киритилиши ёки бошқа иқлим ўзгаришига хос маълумотлар билан биргаликда киритилиши мумкин, масалан:

Иқлим ўзгаришининг ташкилотнинг стратегик мақсадларига таъсири ҳақидаги баёнотни ўз ичига олган стратегик таҳлил.

Иқлим ўзгариши билан боғлиқ жорий ва кутилаётган муҳим рисклар ва имкониятлар ҳақида тушунтириш ва сифат жиҳатидан баҳолаш.

Иқлим ўзгариши билан боғлиқ рисклар, имкониятлар ва таъсирларга қарши курашиш бўйича узоқ муддатли ва қисқа муддатли режалар каби ташкилотнинг ҳаракатлари ҳақида маълумотлар.

Ташкилотнинг стратегиясига ёки стратегияни амалга ошириш режалаштирилган вақт оралиғига таъсир қилиши мумкин бўлган иқлим ўзгариши билан боғлиқ тенденциялар ва омиллар каби келажак истиқболлари ҳақида маълумотлар.

Иқлим ўзгариши билан боғлиқ масалаларни аниқлаш, бошқариш ва назорат қилиш учун ажратилган бошқарув жараёнлари ва ташкилот ресурсларининг тавсифи.

A125. Баъзи ҳолларда, ташкилот иссиқхона газлари ҳисоботини тайёрлашда фойдаланиладиган усулдан фарқ қиладиган асосда ҳисобланган эмиссиялар маълумотларини нашр этиши мумкин, масалан, бошқа маълумотлар "бир хил шароитларда" тайёрланган бўлиши мумкин, бунда янги заводни ишга тушириш ёки объектни ёпиш каби такрорланмайдиган ҳодисаларнинг таъсирини истисно қилиш учун эмиссиялар қайта ҳисобланади. Амалиётчи, агар уни тайёрлашда фойдаланиладиган усуллар иссиқхона газлари ҳисоботини тайёрлаш учун фойдаланиладиган мезонлар томонидан рухсат берилмаса, бундай маълумотларнинг олиб ташланишини талаб қилиши мумкин. Амалиётчи, шунингдек, иссиқхона газлари ҳисоботига киритилган миқдорий маълумотларга зид бўлган ёки асослантирилиши мумкин бўлмаган (масалан, келажакдаги ҳаракатлар ҳақида тахминий прогнозлар ёки даъволар) ҳар қандай баён шаклидаги маълумотларни олиб ташлашни сўраши мумкин.

A126. Бошқа маълумотлар иссиқхона газлари ҳисоботи ва ишончни таъминлайдиган ҳисоботнинг ишончлилигини заифлаштириши мумкин бўлганда мувофиқ бўлиши мумкин бўлган қўшимча ҳаракатларга, масалан, қуйидагилар киради:

Ташкилотдан ташкилотнинг ҳуқуқий маслаҳатчиси каби малакали учинчи томон билан маслаҳатлашишни сўраш.

Турли ҳаракат йўналишларининг оқибатлари ҳақида ҳуқуқий маслаҳат олиш.

Учинчи томонлар, масалан, тартибга солувчи орган билан мулоқот ўрнатиш.

Ишончни таъминлайдиган хулосани ушлаб туриш.

Қўлланиладиган қонун ёки норматив ҳужжат бўйича имкон бўлса, топшириқдан чиқиш.

Масалани ишончни таъминлайдиган хулосада тавсифлаш.

Ҳужжатлаштириш

Бажарилган тартиб-таомиллар ва олинган далилларни ҳужжатлаштириш (15, 65–66 бандларга қаранг)

A127. ИТХС 3000 (Қайта таҳрирланган) амалиётчидан ишончни таъминлайдиган ҳисобот асосини ифодаловчи топшириқ ҳужжатларини ўз вақтида тайёрлашни талаб қилади. Топшириқ ҳужжатларига киритиш мувофиқ бўлиши мумкин бўлган масалаларнинг мисоллари қуйидагилардир:[22]

Фирибгарлик: Фирибгарликка нисбатан муҳим бузиб кўрсатиш рисклари ва тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва ҳажми; ва фирибгарлик ҳақида ташкилот, тартибга солувчи органлар ва бошқаларга юборилган хабарлар.

Қонун ёки норматив ҳужжатлар: Қонун ёки норматив ҳужжатларга аниқланган ёки гумон қилинган номувофиқлик ва ташкилот ҳамда ташкилотдан ташқаридаги бошқа томонлар билан муҳокама натижалари.

[22] 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган), 79-банд

Режалаштириш: Умумий топшириқ стратегияси, топшириқ режаси ва топшириқ давомида қилинган ҳар қандай муҳим ўзгаришлар, ва бундай ўзгаришларнинг сабаблари.

Муҳимлик: Уларни аниқлашда ҳисобга олинган қуйидаги миқдорлар ва омиллар: иссиқхона газлари ҳисоботи учун муҳимлик; агар қўлланиладиган бўлса, эмиссияларнинг ёки ёритиб беришларнинг алоҳида турлари учун муҳимлик даражаси ёки даражалари; бажариш муҳимлиги; ва топшириқ давомида муҳимликнинг ҳар қандай қайта кўриб чиқилиши.

Муҳим бузиб кўрсатиш рисклари: 29-бандда талаб қилинган муҳокама, ва эришилган муҳим қарорлар, 23-бандда кўрсатилган ташкилот ва унинг муҳитининг ҳар бир жиҳати бўйича олинган тушунишнинг асосий элементлари, ва амалиётчининг профессионал мулоҳазасида қўшимча тартиб-таомиллар талаб қилинган муҳим бузиб кўрсатиш рисклари.

Қўшимча тартиб-таомиллар: бажарилган қўшимча тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва ҳажми, ўша қўшимча тартиб-таомилларнинг муҳим бузиб кўрсатиш рисклари билан боғлиқлиги, ва тартиб-таомилларнинг натижалари.

Бузиб кўрсатишларни баҳолаш: Бузиб кўрсатишлар аниқ аҳамиятсиз деб ҳисобланадиган миқдордан пастроқ, топшириқ давомида тўпланган бузиб кўрсатишлар ва улар тузатилганми, ва тузатилмаган бузиб кўрсатишлар муҳим, индивидуал ёки жамланган ҳолда, эканлиги ҳақидаги амалиётчининг хулосаси, ва бу хулосанинг асоси.

Ишонч хулосаси санасидан кейин юзага келадиган масалалар (68-бандга қаранг)

А128. Истисно ҳолатларига мисоллар ишонч хулосаси санасидан кейин амалиётчига маълум бўладиган, лекин ўша санада мавжуд бўлган ва ўша санада маълум бўлганда иссиқхона газлари ҳисоботига ўзгартириш киритилишига ёки амалиётчининг ишончни таъминлайдиган ҳисоботдаги хулосасини ўзгартиришига сабаб бўлиши мумкин бўлган фактлар, масалан, муҳим тузатилмаган хатонинг аниқланиши. Топшириқ ҳужжатларидаги натижада юзага келган ўзгаришлар 1-сон СБХС талаб қилганидек, топшириқ гуруҳи аъзоларининг ишини кўриб чиқишнинг характери, муддати ва ҳажмига нисбатан ташкилотнинг сиёсатлари ёки тартиб-таомилларига мувофиқ кўриб чиқилади, бунда топшириқ бўйича раҳбар ўзгаришлар учун якуний жавобгарликни олади.[23]

Якуний топшириқ файлини тузиш (69-бандга қаранг)

А129. 1-сон СБХС (ёки бошқа профессионал талаблар, ёки қонун ёки норматив ҳужжатлардаги талаблар, улар камида 1-сон СБХС каби талабчан бўлса) ташкилотлардан топшириқ ҳисоботи санасидан кейин ўз вақтида топшириқ ҳужжатларини тузишни таъминловчи сифат мақсадини ўрнатишни талаб қилади. Якуний топшириқ файлини тузишни якунлаш учун мувофиқ вақт чегараси одатда ишончни таъминлайдиган ҳисобот санасидан кейин 60 кундан ошмайди.[24][25]

Ишончни таъминлайдиган хулосани шакллантириш

Қўлланиладиган мезонларнинг тавсифи (73(d), 75(h)(iii) бандларга қаранг)

А130. Ташкилот томонидан иссиқхона газлари ҳисоботини тайёрлаш иссиқхона газлари ҳисоботининг тушунтириш изоҳларига қўлланиладиган мезонларнинг етарли тавсифини киритишни талаб қилади. Бу тавсиф мўлжалланган фойдаланувчиларга иссиқхона газлари ҳисоботи асосланган асослар ҳақида маслаҳат беради ва айниқса турли мезонлар ўртасида иссиқхона газлари ҳисоботида муайян масалаларга қандай муносабатда бўлиш бўйича муҳим фарқлар мавжуд бўлганда муҳимдир, масалан: қайси эмиссия чегирмалари киритилган, агар мавжуд бўлса; улар қандай миқдорий баҳоланган ва нимани ифодалайди; ва қайси 3-қамров эмиссиялари киритилганлигини танланма асоси, ва улар қандай миқдорий баҳоланган.

А131. Иссиқхона газлари ҳисоботи муайян мезонларга мувофиқ тайёрланганлиги ҳақидаги тавсиф фақат иссиқхона газлари ҳисоботи иссиқхона газлари ҳисоботи қамраб олган давр давомида амалда бўлган ўша мезонларнинг барча талабларига мувофиқ келсагина мувофиқдир.

А132. Аниқ бўлмаган малакаловчи ёки чекловчи тилни ўз ичига олган қўлланиладиган мезонларнинг тавсифи (масалан, "иссиқхона газлари ҳисоботи XYZ талабларига муҳим жиҳатдан мувофиқ келади") етарли тавсиф эмас, чунки у иссиқхона газлари ҳисоботи фойдаланувчиларини чалғитиши мумкин.

Ишончни таъминловчи хулоса мазмуни

Ишончни таъминловчи хулосаларнинг намуналари(75-бандга қаранг)

А133. 2-илова 75-бандда белгиланган элементларни ўз ичига олган иссиқхона газлари ҳисоботлари бўйича ишончни таъминлаш бўйича хулосаларнинг намуналарини ўз ичига олади.

---

[23] 1-сон СБХС, «Молиявий ҳисоботлар аудитини ёки кўриб чиқишини, ёхуд бошқа ишончлилик ва алоқадор хизматлар топшириқларини бажарувчи фирмалар учун сифатни бошқариш», 31(b)-банд

[24] 1-сон СБХС, 31(f)-банд

[25] 1-сон СБХС, А83-банд

Амалиётчининг хулосаси билан қамраб олинмаган маълумот (75(d) бандга қаранг)

A134. Ишончни таъминлашдан ўтказилмаган маълумотга нисбатан тушунмовчилик ва асоссиз ишончдан қочиш учун, иссиқхона газлари ҳисоботи амалиётчининг хулосаси билан қамраб олинмаган маълумотларни, масалан, қиёсий маълумотларни ўз ичига олганда, бу маълумот одатда иссиқхона газлари ҳисоботида ва амалиётчининг ишончни таъминлайдиган ҳисоботида шундай сифатида белгиланади.

Эмиссия чегирмалари (75(g) бандга қаранг)

A135. Иссиқхона газлари ҳисоботи эмиссия чегирмаларини ўз ичига олганда ишончни таъминлайдиган ҳисоботга киритиладиган баёнотнинг матни вазиятларга қараб сезиларли даражада фарқ қилиши мумкин.

A136. Офсетлар ва бошқа эмиссия чегирмаларига боғлиқ ўринли ва ишончли маълумотларнинг мавжудлиги катта фарқ қилади ва, шунинг учун, ташкилотларнинг даъво қилинган эмиссия чегирмаларини қўллаб-қувватлаш учун амалиётчиларга мавжуд бўлган далиллар ҳам шундай фарқ қилади.

A137. Эмиссия чегирмаларининг турли табиати ва кўпинча амалиётчи томонидан эмиссия чегирмаларига қўлланилиши мумкин бўлган тартиб-таомилларнинг камайтирилган сони ва табиати туфайли, ушбу ИТХС ишончни таъминлайдиган ҳисоботда эмиссия чегирмаларини, агар мавжуд бўлса, амалиётчининг хулосаси билан қамраб олинганларни аниқлашни ва уларга нисбатан амалиётчининг жавобгарлиги ҳақида баёнотни талаб қилади.

A138. Эмиссия чегирмаларига нисбатан амалиётчининг жавобгарлиги ҳақидаги баёнот эмиссия чегирмалари офсетлардан иборат бўлганда қуйидагича тузилиши мумкин: "Иссиқхона газлари ҳисоботи офсетлар билан боғлиқ бўлган йил давомида АВС эмиссияларидан CO_2-э ууу тоннаси миқдоридаги чегирмани ўз ичига олади. Биз бу офсетлар йил давомида олинганми ва иссиқхона газлари ҳисоботидаги уларнинг тавсифи тегишли шартномалар ва боғлиқ ҳужжатларнинг оқилона қисқача баёни эканлигини аниқлаш учун тартиб-таомилларни бажардик. Бироқ, биз бу офсетларнинг ташқи таъминотчиларига нисбатан ҳеч қандай тартиб-таомилларни бажармадик ва офсетлар CO_2-э ууу тонна миқдорида камайишга олиб келганми ёки олиб келадими деган хулоса билдирмаймиз".

Ишончни таъминлайдиган ҳисоботдан фойдаланиш (75(h)(ii) бандга қаранг)

A139. Ишончни таъминлайдиган ҳисоботнинг қабул қилувчисини аниқлаш билан бирга, амалиётчи ҳисобот қандай мақсадда ёки кимлар учун тайёрланганлигини аниқлаштирувчи матнни ишончни таъминлайдиган ҳисобот матнига киритишни мувофиқ деб ҳисоблаши мумкин. Масалан, иссиқхона газлари ҳисоботи оммавий рўйхатга қўйилганда, иссиқхона газлари ҳисоботининг тушунтириш изоҳлари ва ишончни таъминлайдиган ҳисоботга ҳисобот иссиқхона газлари билан боғлиқ фаолиятлар ҳақида оқилона билимга эга бўлган, иссиқхона газлари ҳисоботидаги маълумотларни оқилона тиришқоқлик билан ўрганган ва иссиқхона газлари ҳисоботи муҳимликнинг тегишли даражаларида тайёрланган ва ишонч таъминланганини тушунадиган фойдаланувчилар учун мўлжалланганлиги ҳақида баёнот киритиш мувофиқ бўлиши мумкин.

A140. Бундан ташқари, амалиётчи ишончни таъминлайдиган ҳисоботнинг тарқатилишини мўлжалланган фойдаланувчилардан ташқари бошқаларга, бошқалар томонидан ишлатилишини, ёки бошқа мақсадларда фойдаланилишини чекловчи матнни киритишни мувофиқ деб ҳисоблаши мумкин.

Амалиётчи тартиб-таомилларининг қисқача баёни (75(k)(ii) бандга қаранг)

A141. Оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқдаги ишончни таъминлайдиган ҳисобот одатда стандарт матнга эргашади ва бажарилган тартиб-таомилларни фақат қисқача тавсифлайди. Бунинг сабаби, оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқда, бажарилган махсус тартиб-таомилларни ҳар қандай даражада батафсил тавсифлаш, ўзгартирилмаган ҳисобот берилган барча ҳолларда, амалиётчига фикр билдириш имконини бериш учун етарли ва муносиб далиллар олинганлигини тушунишда фойдаланувчиларга ёрдам бермайди.

A142. Чекланган ишончни таъминлайдиган топшириқда, бажарилган тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва ҳажмини тушуниш мўлжалланган фойдаланувчилар учун чекланган ишонч берувчи ҳисоботда ифодаланган хулосани тушуниш учун муҳимдир. Шунинг учун, чекланган ишончни таъминлайдиган топшириқда амалиётчининг тартиб-таомилларининг тавсифи одатда оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқдагига қараганда батафсилроқ. У ҳам одатда оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқда бажариладиган, аммо бажарилмаган тартиб-таомилларнинг тавсифини ўз ичига олиши мувофиқ бўлиши мумкин. Бироқ, бундай барча тартиб-таомилларни тўлиқ аниқлаш мумкин бўлмаслиги мумкин, чунки амалиётчининг муҳим бузиб кўрсатиш рискларини талаб қилинадиган тушуниш ва баҳолаш даражаси оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқдагига қараганда камроқ.

Бу аниқлашни амалга оширишда ва тақдим этиладиган батафсиллик даражасини ҳисобга олишда қуйидаги омилларни кўриб чиқиш лозим:

Ташкилотга хос бўлган вазиятлар (масалан, ташкилот фаолиятининг соҳада одатий бўлганлардан фарқли характери).

Бажарилган тартиб-таомилларнинг характери ва ҳажмига таъсир қилувчи муайян топшириқ вазиятлари.

Бозор амалиёти ёки қўлланиладиган қонун ёки норматив ҳужжатлар асосида ҳисоботда тақдим этиладиган батафсиллик даражаси ҳақидаги мўлжалланган фойдаланувчиларнинг кутилмалари.

A143. Чекланган ишончни таъминлайдиган ҳисоботда бажарилган тартиб-таомилларни тавсифлашда, уларнинг объектив тарзда ёзилиши муҳим, аммо улар ноаниқ бўладиган даражада қисқартирилмаслиги, ошириб кўрсатилган ёки безатилган ёки оқилона ишонч олинганлигини назарда тутадиган тарзда ёзилмаслиги муҳим. Шунингдек, тартиб-таомилларнинг тавсифи келишилган тартиб-таомиллар топшириғи бажарилганлиги таассуротини қолдирмаслиги муҳим ва кўп ҳолларда бутун иш режасини батафсил тавсифламайди.

Амалиётчининг имзоси (75(m) бандга қаранг)

A144. Амалиётчининг имзоси муайян юрисдикция учун мувофиқ бўлганидек, амалиётчининг ташкилоти номи, амалиётчининг шахсий номи ёки иккаласи бўлиши мумкин. Амалиётчининг имзосидан ташқари, айрим юрисдикцияларда, амалиётчидан ишончни таъминлайдиган ҳисоботда амалиётчининг профессионал унвонини ёки амалиётчи ёки ташкилот, тегишлича, ўша юрисдикциядаги тегишли лицензияловчи орган томонидан тан олинганлиги ҳақидаги фактни эълон қилиш талаб қилиниши мумкин.

Алоҳида масалалар бандлари ва бошқа масала бандлари (76-бандга қаранг)

A145. Алоҳида масалалар ёки Бошқа масала бандларидан кенг фойдаланиш амалиётчининг бундай масалалар бўйича хабарини етказиш самарадорлигини камайтиради.

A146. Алоҳида масалалар банди, масалан, турли мезонлар фойдаланилганда ёки мезонлар аввалги даврлардагидан фарқли тарзда қайта таҳрирланган, янгиланган ёки талқин қилинган бўлса ва бу ҳисобот қилинган эмиссияларга фундаментал таъсир кўрсатган бўлса, ёки ҳисобланаётган даврнинг бир қисмида тизим бузилиши туфайли ўша вақт учун эмиссияларни баҳолаш учун экстраполяциядан фойдаланилган ва бу иссиқхона газлари ҳисоботида кўрсатилган бўлса, мувофиқ бўлиши мумкин.

A147. Бошқа масала банди, масалан, топшириқнинг кўлами аввалги даврга нисбатан сезиларли даражада ўзгарган ва бу иссиқхона газлари ҳисоботида кўрсатилмаган бўлса, мувофиқ бўлиши мумкин.

A148. Алоҳида масалалар бандининг мазмуни таъкидланаётган масалага аниқ ҳаволани ва бу масалани тўлиқ тавсифловчи тегишли маълумотларни иссиқхона газлари ҳисоботида қаердан топиш мумкинлигини ўз ичига олади. У шунингдек амалиётчининг хулосаси таъкидланган масалага нисбатан ўзгартирилмаганлигини кўрсатади. (Шунингдек, A125-бандга қаранг)

A149. Бошқа масала бандининг мазмуни бундай бошқа масаланинг иссиқхона газлари ҳисоботида тақдим этилиши ва ёритиб берилиши талаб қилинмаслигини аниқ кўрсатади. 76-банд бошқа масалалар бандидан фойдаланишни фойдаланувчиларнинг топшириқни тушуниши, амалиётчининг жавобгарликлари ёки ишончни таъминлайдиган ҳисобот учун ўринли бўлган ва амалиётчи ишончни таъминлайдиган ҳисоботда хабар бериш зарур деб ҳисоблайдиган масалалар билан чеклайди. (Шунингдек, A124-бандга қаранг)

A150. Ишончни таъминлайдиган ҳисоботда ташкилотнинг ахборот тизимини такомиллаштириш каби масалалар бўйича амалиётчининг тавсияларини киритиш, иссиқхона газлари ҳисоботини тайёрлашда бу масалалар тегишли равишда кўриб чиқилмаганлигини назарда тутиши мумкин. Бундай тавсиялар, масалан, раҳбариятга хат орқали ёки бошқарув учун масъул шахслар билан муҳокама қилиш орқали хабар қилиниши мумкин. Ишончни таъминлайдиган ҳисоботда тавсияларни киритиш ҳақида қарор қабул қилишда ўринли мулоҳазаларга уларнинг характери мўлжалланган фойдаланувчиларнинг ахборот эҳтиёжларига ўринли эканлиги ва улар иссиқхона газлари ҳисоботи бўйича амалиётчининг хулосасига шарт сифатида нотўғри тушунилмаслигини таъминлаш учун тегишли равишда тузилганлиги киради.

A151. Бошқа масалалар банди амалиётчига қонун, норматив ҳужжатлар ёки бошқа профессионал стандартлар, масалан, маълумотларнинг махфийлигига тегишли ахлоқий стандартлар томонидан тақдим этиш таъқиқланган маълумотларни ўз ичига олмайди. Бошқа масала банди шунингдек раҳбарият томонидан тақдим этилиши талаб қилинадиган маълумотларни ҳам ўз ичига олмайди.

1-ИЛОВА

(Ref: Para. A8–A14)

Эмиссиялар, ютқичлар ва эмиссия чегирмалари

A = Бевосита, ёки 1-қамров эмиссиялари (A8 бандга қаранг).

B = Ютқичлар (ташкилот чегараси ичида ҳосил бўладиган, лекин атмосферага чиқарилмасдан шу чегара ичида қамраб олинадиган ва сақланадиган эмиссиялар. Улар одатда ялпи асосда, яъни 1-қамров эмиссияси ва ютқич сифатида ҳисобга олинади) (A14 бандга қаранг).

C = Ютқичлар (ташкилот атмосферадан чиқариб олган иссиқхона газлари) (A14 бандга қаранг).

D = Ташкилот ўз эмиссияларини камайтириш учун амалга оширадиган ҳаракатлар. Бундай ҳаракатлар 1-қамров эмиссияларини (масалан, кўпроқ ёқилғи самарали транспорт воситаларидан фойдаланиш), 2-қамров эмиссияларини (масалан, сотиб олинадиган электр энергияси миқдорини камайтириш учун қуёш панелларини ўрнатиш) ёки 3-қамров эмиссияларини (масалан, иш сафарларини камайтириш ёки фойдаланиш учун камроқ энергия талаб қиладиган маҳсулотларни сотиш) камайтириши мумкин. Ташкилот бундай ҳаракатлар ҳақида иссиқхона газлари ҳисоботининг тушунтириш изоҳларида муҳокама қилиши мумкин, лекин улар ташкилотнинг иссиқхона газлари ҳисоботи юзасидаги эмиссияларни миқдорий баҳолашга фақат ҳисобот қилинган эмиссиялар акс ҳолда бўладиган даражадан пастроқ бўлса ёки улар қўлланиладиган мезонларга мувофиқ эмиссия чегирмасини ташкил этса таъсир қилади (A11 бандга қаранг).

E = 2-қамров эмиссиялари (A9 бандга қаранг).

F = 3-қамров эмиссиялари (A10 бандга қаранг).

G = Эмиссия чегирмалари, шу жумладан сотиб олинган офсетлар (A11–A13 бандларга қаранг).

2-Илова

(А133-бандга қаранг)

ИССИҚХОНА ГАЗЛАРИ ҲИСОБОТИ БЎЙИЧА ИШОНЧНИ ТАЪМИНЛАЙДИГАН ХУЛОСАЛАРНИНГ НАМУНАЛАРИ

1-намуна:

Қуйидаги ҳолатларни ўз ичига олади:

- Оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқ.

- Ташкилотнинг иссиқхона газлари ҳисоботи 3-қамров эмиссияларини ўз ичига олмайди.

- Ташкилотнинг иссиқхона газлари ҳисоботи эмиссия чегирмаларини ўз ичига олмайди.

- Иссиқхона газлари ҳисоботи қиёсий маълумотларни ўз ичига олмайди.

Қуйидаги намунавий ҳисобот фақат йўл-йўриқ сифатида берилган ва барча ҳолатларга тўлиқ ёки қўлланиладиган бўлиши мўлжалланмаган.

МУСТАҚИЛ АМАЛИЁТЧИНИНГ АВС КОМПАНИЯСИНИНГ ИССИҚХОНА ГАЗЛАРИ (ИГ) ҲИСОБОТИ БЎЙИЧА ОҚИЛОНА ИШОНЧНИ ТАЪМИНЛАЙДИГАН ХУЛОСАСИ

[Тегишли қабул қилувчи]

Иссиқхона газлари ҳисоботи бўйича ҳисобот (агар бу ягона бўлим бўлса, бу сарлавҳа керак эмас)

Биз 31 декабрь, 20X1 йилда тугаган йил учун АВС компаниясининг илова қилинган ИГ ҳисоботи, яъни хх–уу саҳифалардаги Эмиссиялар рўйхати ва тушунтириш изоҳларидан иборат ҳисоботи бўйича оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқни бажардик. [Бу топшириқ ишончни таъминловчи амалиётчилар, муҳандислар ва экология олимларини ўз ичига олган кўп тармоқли гуруҳ томонидан бажарилди.]1

АВС компаниясининг иссиқхона газлари ҳисоботи учун жавобгарлиги

АВС компанияси ИГ ҳисоботининг 1-изоҳида тушунтирилганидек қўлланилган [қўлланиладиган мезонлар2] га мувофиқ ИГ ҳисоботини тайёрлаш учун жавобгардир. Бу жавобгарлик фирибгарлик ёки хато натижасида юзага келган муҳим бузиб кўрсатишлардан холи ИГ ҳисоботини тайёрлаш учун ўринли бўлган ички назоратни ишлаб чиқиш, амалга ошириш ва сақлашни ўз ичига олади.

[ИГ ҳисоботининг 1-изоҳида муҳокама қилинганидек,]3 ИГ миқдорий баҳоси эмиссия коэффициентларини аниқлаш ва турли газларнинг эмиссияларини бирлаштириш учун зарур бўлган қийматларни аниқлаш учун ишлатиладиган тўлиқ бўлмаган илмий билимлар туфайли ўзига хос ноаниқликка эга.

Бизнинг мустақиллигимиз ва сифат бошқаруви

Биз Бухгалтерларнинг халқаро ахлоқ стандартлари кенгашининг Профессионал бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ кодекси (шу жумладан Халқаро мустақиллик стандартлари) (БХАСК Кодекси) мустақиллик ва бошқа ахлоқий талабларига риоя қилдик, бу кодекс ҳалоллик, холислик, профессионал малака ва тегишли эҳтиёткорлик, махфийлик ва профессионал хулқ-атвор каби фундаментал тамойилларга асосланган.

Ташкилот Сифат бошқарувининг 1-сон халқаро стандартини қўллайди, бунда ташкилотдан сифат бошқаруви тизимини ахлоқий талаблар, профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонуний ва норматив талабларга мувофиқликка доир сиёсатлар ёки тартиб-таомилларни ўз ичига олган ҳолда ишлаб чиқиш, амалга ошириш ва ишлатиш талаб қилинади.

Бизнинг жавобгарлигимиз

Бизнинг жавобгарлигимиз олган далилларимизга асосланиб ИГ ҳисоботи бўйича фикр билдиришдир. Биз оқилона ишончни таъминлайдиган топшириғимизни Халқаро аудит ва ишончни таъминлаш стандартлари кенгаши томонидан чиқарилган 3410-сон Ишончни таъминловчи топшириқларининг халқаро стандарти(ИТТХС), Иссиқхона газлари ҳисоботлари бўйича ишонч топшириқлари га мувофиқ ўтказдик. Бу стандарт бизнинг ИГ ҳисоботи муҳим бузиб кўрсатишлардан холи эканлиги ҳақида оқилона ишончга эга бўлиш учун ушбу топшириқни режалаштириш ва бажаришимизни талаб қилади.

3410-сон ИТТХС га мувофиқ оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқ ИГ ҳисоботидаги эмиссияларнинг миқдорий баҳоси ва боғлиқ маълумотлар ҳақида далил олиш учун тартиб-таомилларни бажаришни ўз ичига олади. Танланган тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва ҳажми амалиётчининг мулоҳазасига, шу жумладан ИГ ҳисоботидаги фирибгарлик ёки хато туфайли юзага келадиган муҳим бузиб кўрсатиш рискларини баҳолашга боғлиқ. Ушбу риск баҳоларини амалга оширишда, биз АВС компаниясининг ИГ ҳисоботини тайёрлаш учун ўринли ички назоратни кўриб чиқдик. Оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқ шунингдек қуйидагиларни ўз ичига олади:

- ИГ ҳисоботини тайёрлаш асоси сифатида, вазиятда АВС компаниясининг ИГ ҳисоботининг 1-изоҳида тушунтирилганидек қўлланилган [қўлланиладиган мезонлар] дан фойдаланишининг мувофиқлигини баҳолаш;

- Фойдаланилган миқдорий баҳолаш усуллари ва ҳисобот бериш сиёсатларининг мувофиқлигини ва АВС компанияси томонидан қилинган баҳоларнинг оқиллигини баҳолаш; ва

- ИГ ҳисоботининг умумий тақдимотини баҳолаш.

Биз олган далилларимиз фикримиз учун асос бўлиш учун етарли ва муносиб деб ҳисоблаймиз.

Фикр

Бизнинг фикримизча, 31 декабрь, 20X1 йилда тугаган йил учун ИГ ҳисоботи барча муҳим жиҳатларда, ИГ ҳисоботининг 1-изоҳида тушунтирилганидек қўлланилган [қўлланиладиган мезонлар] га мувофиқ тайёрланган.

Бошқа қонуний ва норматив талаблар бўйича ҳисобот (фақат баъзи топшириқлар учун қўлланилади)

[Ишончни таъминлайдиган ҳисоботнинг бу қисмининг шакли ва мазмуни амалиётчининг бошқа ҳисобот бериш мажбуриятларининг характерига қараб фарқ қилади.]

[Амалиётчининг имзоси]

[Ишончни таъминлайдиган ҳисобот санаси]

[Амалиётчининг манзили]

2-намуна:

Қуйидаги ҳолатларни ўз ичига олади:

- Чекланган ишончни таъминлайдиган топшириқ.

- Ташкилотнинг иссиқхона газлари ҳисоботи 3-қамров эмиссияларини ўз ичига олмайди.

- Ташкилотнинг иссиқхона газлари ҳисоботи эмиссия чегирмаларини ўз ичига олмайди.

- Иссиқхона газлари ҳисоботи қиёсий маълумотларни ўз ичига олмайди.

Қуйидаги намунавий ҳисобот фақат йўл-йўриқ сифатида берилган ва барча ҳолатларга тўлиқ ёки қўлланиладиган бўлиши мўлжалланмаган.

МУСТАҚИЛ АМАЛИЁТЧИНИНГ АВС КОМПАНИЯСИНИНГ ИССИҚХОНА ГАЗЛАРИ (ИГ) ҲИСОБОТИ БЎЙИЧА ЧЕКЛАНГАН ИШОНЧНИ ТАЪМИНЛАЙДИГАН ХУЛОСАСИ

[Тегишли қабул қилувчи]

Иссиқхона газлари ҳисоботи бўйича ҳисобот (агар бу ягона бўлим бўлса, бу сарлавҳа керак эмас)

Биз 31 декабрь, 20X1 йилда тугаган йил учун АВС компаниясининг илова қилинган ИГ ҳисоботи, яъни Эмиссиялар рўйхати [ва хх–уу саҳифалардаги тушунтириш изоҳлари]дан иборат ҳисоботи бўйича чекланган ишончни таъминлайдиган топшириқни бажардик. [Бу топшириқ ишончни таъминловчи амалиётчилар, муҳандислар ва экология олимларини ўз ичига олган кўп тармоқли гуруҳ томонидан бажарилди.]5

АВС компаниясининг иссиқхона газлари ҳисоботи учун жавобгарлиги

АВС компанияси ИГ ҳисоботининг 1-изоҳида тушунтирилганидек қўлланилган [қўлланиладиган мезонлар6] га мувофиқ ИГ ҳисоботини тайёрлаш учун жавобгардир. Бу жавобгарлик фирибгарлик ёки хато натижасида юзага келган муҳим бузиб кўрсатишлардан холи ИГ ҳисоботини тайёрлаш учун ўринли бўлган ички назоратни лойиҳалаш, амалга ошириш ва сақлашни ўз ичига олади.

[ИГ ҳисоботининг 1-изоҳида муҳокама қилинганидек,]7 ИГ миқдорий баҳоси эмиссия коэффициентларини аниқлаш ва турли газларнинг эмиссияларини бирлаштириш учун зарур бўлган қийматларни аниқлаш учун ишлатиладиган тўлиқ бўлмаган илмий билимлар туфайли ўзига хос ноаниқликка эга.

Бизнинг мустақиллигимиз ва сифат бошқаруви

Биз Бухгалтерларнинг халқаро ахлоқ стандартлари кенгаши томонидан чиқарилган Профессионал бухгалтерлар учун этика кодекси талабларига риоя қилдик, бу кодекс ҳалоллик, холислик, профессионал малака ва тегишли эҳтиёткорлик, махфийлик ва профессионал хулқ-атвор каби фундаментал тамойилларга асосланган.

Ташкилот Сифат бошқарувининг 1-сон халқаро стандартини қўллайди, бунда ташкилотдан сифат бошқаруви тизимини ахлоқий талаблар, профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонуний ва норматив талабларга мувофиқликка доир сиёсатлар ёки тартиб-таомилларни ўз ичига олган ҳолда лойиҳалаш, амалга ошириш ва ишлатиш талаб қилинади.

Бизнинг жавобгарлигимиз

Бизнинг жавобгарлигимиз биз бажарган тартиб-таомиллар ва олган далилларимизга асосланиб ИГ ҳисоботи бўйича чекланган ишонч хулосасини билдиришдир. Биз чекланган ишончни таъминлайдиган топшириғимизни Халқаро аудит ва ишончни таъминлаш стандартлари кенгаши томонидан чиқарилган 3410-сон Ишончни

таъминловчи топшириқларининг халқаро стандарти (ИТТХС), Иссиқхона газлари ҳисоботлари бўйича ишонч топшириқларига мувофиқ ўтказдик. Бу стандарт бизнинг ИГ ҳисоботи муҳим бузиб кўрсатишлардан холи эканлиги ҳақида чекланган ишончга эга бўлиш учун ушбу топшириқни режалаштириш ва бажаришимизни талаб қилади.

3410-сон ИТТХС га мувофиқ бажарилган чекланган ишончни таъминлайдиган топшириқ АВС компаниясининг ИГ ҳисоботини тайёрлаш асоси сифатида [қўлланиладиган мезонлар] дан фойдаланишининг вазиятда мувофиқлигини баҳолашни, фирибгарлик ёки хато туфайли ИГ ҳисоботининг муҳим бузиб кўрсатилиши рискларини баҳолашни, вазиятларда зарур бўлганда баҳоланган рискларга жавоб беришни ва ИГ ҳисоботининг умумий тақдимотини баҳолашни ўз ичига олади. Чекланган ишончни таъминлайдиган топшириқ ҳам риск баҳолаш тартиб-таомиллари, шу жумладан ички назоратни тушуниш, ҳам баҳоланган рискларга жавоб сифатида бажариладиган тартиб-таомиллар бўйича кўлами жиҳатидан оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқдан сезиларли даражада камроқдир.

Биз бажарган тартиб-таомиллар бизнинг профессионал мулоҳазамизга асосланган бўлиб, улар сўровлар, бажарилган жараёнларни кузатиш, ҳужжатларни кўздан кечириш, таҳлилий тартиб-таомиллар, миқдорий баҳолаш усуллари ва ҳисобот бериш сиёсатларининг мувофиқлигини баҳолаш, ва асос бўлувчи ёзувлар билан солиштириш ёки мувофиқлаштиришни ўз ичига олади.

[[Амалиётчи, унинг мулоҳазасига кўра, фойдаланувчиларнинг амалиётчининг хулосаси асосини тушунишига ўринли бўлиши мумкин бўлган қўшимча маълумотларни тақдим этадиган бажарилган тартиб-таомилларнинг характери ва ҳажмининг қисқача баёнини киритиши мумкин. Қуйидаги бўлим йўл-йўриқ сифатида берилган ва намунавий тартиб-таомиллар фойдаланувчиларнинг бажарилган ишни тушуниши учун муҳим бўлиши мумкин бўлган тартиб-таомилларнинг тури ёки ҳажмининг тўлиқ рўйхати эмас.]

Топшириқ вазиятларини ҳисобга олган ҳолда, юқоридаги тартиб-таомилларни бажаришда биз:

- Сўровлар орқали, АВС компаниясининг эмиссияларни миқдорий баҳолаш ва ҳисобот бериш учун ўринли бўлган назорат муҳити ва ахборот тизимларини тушунишга эришдик, аммо маълум назорат фаолиятларининг лойиҳасини баҳоламадик, уларнинг амалга оширилиши ҳақида далиллар олмадик ёки уларнинг операцион самарадорлигини тестдан ўтказмадик.

- АВС компаниясининг баҳоларни ишлаб чиқиш усуллари мувофиқлигини ва изчил қўлланилганлигини баҳоладик. Бироқ, бизнинг тартиб-таомилларимиз баҳолар асосланган маълумотларни тестдан ўтказишни ёки АВС компаниясининг баҳоларини баҳолаш учун ўзимизнинг алоҳида баҳоларимизни ишлаб чиқишни ўз ичига олмади.

- Эмиссия манбаларининг тўлиқлигини, маълумотларни тўплаш усулларини, манба маълумотларини ва объектларга тегишли бўлган ўринли тахминларни баҳолаш учун [учта объектда] объектларга ташрифларни амалга оширдик. Тестдан ўтказиш учун танланган объектлар уларнинг умумий эмиссияларга нисбатан эмиссиялари, эмиссия манбалари ва аввалги даврларда танланган объектларни ҳисобга олган ҳолда танланди. Бизнинг тартиб-таомилларимиз объект маълумотларини тўплаш ва агрегатлаш учун ахборот тизимларини ёки бу объектлардаги назорат воситаларини тестдан ўтказишни [ўз ичига олди/олмади].

Чекланган ишончни таъминлайдиган топшириқда бажариладиган тартиб-таомиллар оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқдагига нисбатан характери ва муддати жиҳатидан фарқ қилади ва ҳажми камроқдир. Натижада, чекланган ишончни таъминлайдиган топшириқда олинган ишонч даражаси оқилона ишончни таъминлайдиган топшириқни бажарганимизда олинадиган ишончдан сезиларли даражада пастроқдир. Шунга кўра, биз АВС компаниясининг ИГ ҳисоботи ИГ ҳисоботининг 1-изоҳида тушунтирилганидек қўлланилган [қўлланиладиган мезонлар] га мувофиқ барча муҳим жиҳатларда тайёрланганлиги ҳақида оқилона ишонч фикрини билдирмаймиз.

3420–СОН ИШОНЧНИ ТАЪМИНЛАЙДИГАН ТОПШИРИҚЛАРНИНГ ХАЛҚАРО СТАНДАРТИ

ПРОСПЕКТГА КИРИТИЛГАН ПРОФОРМА МОЛИЯВИЙ МАЪЛУМОТЛАРНИНГ ТУЗИЛИШИ БЎЙИЧА ҲИСОБОТ БЕРИШ УЧУН ИШОНЧ ТОПШИРИҚЛАРИ

(2013 йил 31 март ёки ундан кейин саналанган ишонч ҳисоботлари учун амал қилади)

МУНДАРИЖА

Банд

Кириш

ИТХСнинг қўллаш доираси 1–8

Кучга кириш санаси 9

Мақсадлар 10

Таърифлар 11

Талаблар

3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) 12

Топшириқни қабул қилиш 13

Топшириқни режалаштириш ва бажариш 14–27

Ёзма баёнотлар 28

Фикрни шакллантириш 29–30

Фикр шакли 31–34

Ишончни таъминлаш хулосасини тайёрлаш 35

Стандартни қўллаш ва бошқа изоҳловчи материаллар

ИТХСнинг қўллаш доираси A1

Проспектга киритилган про-форма молиявий ахборотнинг мақсади A2–A3

Проформа молиявий маълумотларнинг тузилиши A4–A5

Оқилона ишончни таъминлаш топшириғининг характери A6

Таърифлар A7–A9

Топшириқни қабул қилиш A10–A12

Топшириқни режалаштириш ва бажариш A13–A44

Ёзма баёнотлар A45

Фикрни шакллантириш A46–A50

Ишончни таъминлаш хулосасини тайёрлаш A51–A57

Илова: Модификацияланмаган фикрли амалиётчининг намунавий хулосаси

3420-сон Ишончни таъминлайдиган топшириқларнинг халқаро стандарти (ИТТХС), Проспектга киритилган Проформа молиявий маълумотларнинг тузилиши бўйича хулоса бериш учун ишончни таъминлайдиган топшириқлар, Халқаро сифатни бошқариш, аудит, таҳлилий текширувлар, бошқа ишончни таъминлайдиган топшириқлар ва турдош хизматлар тўғрисидаги халқаро стандартларнинг кириш сўзи билан биргаликда ўқилиши лозим.

Кириш

ИТХСнинг қўллаш доираси

1. Ушбу Ишончни таъминлайдиган топшириқларнинг халқаро стандарти(ИТХС) амалиётчи томонидан проспектга киритилган Проформа молиявий маълумотларнинг масъул томон тарафидан тузилиши бўйича ҳисобот бериш учун амалга ошириладиган оқилона ишончни тасдиқлаш топшириқлари билан шуғулланади. ИТХС қуйидаги ҳолларда қўлланилади:
   - Бундай ҳисобот бериш проспект чиқариладиган юрисдикциядаги қимматли қоғозлар қонуни ёки қимматли қоғозлар биржаси қоидалари ("тегишли қонун ёки қоида") томонидан талаб қилинганда; ёки
   - Бу ҳисобот бериш бундай юрисдикцияда умумий қабул қилинган амалиёт ҳисобланганда. (А1-бандга қаранг)

Амалиётчи жавобгарлигининг характери

2. Ушбу ИТХС бўйича бажариладиган топшириқда амалиётчи ташкилот учун проформа молиявий маълумотларни тузиш жавобгарлигига эга эмас; бундай жавобгарлик масъул томон зиммасида қолади. Амалиётчининг ягона жавобгарлиги проформа молиявий маълумотлар масъул томон тарафидан тегишли мезонлар асосида барча муҳим жиҳатларда тузилганлиги ҳақида ҳисобот беришдир.
3. Ушбу ИТХС амалиётчи ташкилот томонидан унинг тарихий молиявий ҳисоботларини тузиш учун жалб қилинган ишончни таъминлаш ҳисобланмайдиган топшириқлар билан шуғулланмайди.

Проспектга киритилган проформа молиявий маълумотларнинг мақсади

4. Проспектга киритилган проформа молиявий маълумотларнинг мақсади фақат муҳим воқеа ёки операциянинг ташкилотнинг тузатилмаган молиявий маълумотларига таъсирини, гўё воқеа содир бўлган ёки операция тегишли намуна мақсадлари учун танланган олдинги санада амалга оширилган бўлса, кўрсатиш ҳисобланади. Бунга тузатилмаган молиявий маълумотларга проформа тузатишларни қўллаш орқали эришилади. Проформа молиявий маълумотлар ташкилотнинг ҳақиқий молиявий ҳолатини, молиявий фаолияти натижаларини ёки пул оқимларини акс эттирмайди. (А2–А3-бандларга қаранг) Проформа молиявий маълумотларни тузиш
5. Проформа молиявий маълумотларни тузиш масъул томон тарафидан муҳим воқеа ёки операциянинг ташкилотнинг тузатилмаган молиявий маълумотларига таъсирини, гўё воқеа содир бўлган ёки операция танланган санада амалга оширилган бўлса, кўрсатувчи молиявий маълумотларни йиғиш, таснифлаш, хулосалаш ва тақдим этишни ўз ичига олади. Бу жараёнда қуйидаги қадамлар иштирок этади:
   - проформа молиявий маълумотларни тузишда фойдаланиладиган тузатилмаган молиявий маълумотлар манбасини аниқлаш ва ўша манбадан тузатилмаган молиявий маълумотларни ажратиб олиш; (А4–А5-бандларга қаранг)
   - Проформа молиявий маълумотлар тақдим этиладиган мақсад учун тузатилмаган молиявий маълумотларга проформа тузатишларни киритиш; ва
   - Натижадаги проформа молиявий маълумотларни тегишли маълумотлар билан биргаликда тақдим этиш.

Оқилона ишонч топшириғининг характери

6. Проформа молиявий маълумотларнинг тузилиши бўйича ҳисобот бериш учун оқилона ишонч топшириғи масъул томон тарафидан проформа молиявий маълумотларни тузишда фойдаланиладиган тегишли мезонлар воқеа ёки операцияга бевосита боғлиқ бўлган муҳим таъсирларни тақдим этиш учун оқилона асос таъминлаш ёки таъминламаслигини баҳолаш учун ушбу ИТХСда белгиланган тартиб-таомилларни бажаришни ва қуйидагилар ҳақида етарли ва муносиб далилларни олишни ўз ичига олади: (А6-бандга қаранг)
   - Тегишли проформа тузатишлар ўша мезонларга тўғри таъсир бериши; ва
   - Натижадаги проформа устуни (11(c)-бандга қаранг) ўша тузатишларнинг тузатилмаган молиявий маълумотларга тўғри қўлланилишини акс эттириши.

   Бу шунингдек проформа молиявий маълумотларнинг умумий тақдимотини баҳолашни ҳам ўз ичига олади. Шу билан бирга, топшириқ амалиётчининг проформа молиявий маълумотларни тузишда фойдаланилган ҳар қандай тарихий молиявий маълумотлар бўйича ҳисоботлар ёки фикрларни янгилаши ёки қайта чиқаришини, ёки проформа молиявий маълумотларни тузишда фойдаланилган молиявий маълумотларнинг аудитини ёки текширувини ўтказишини ўз ичига олмайди.

3000-сон Ишонч топшириғининг халқаро стандарти (Қайта таҳрирланган), бошқа профессионал баёнотлар ва бошқа талаблар билан муносабати

7. Амалиётчи проспектга киритилган проформа молиявий маълумотларнинг тузилиши бўйича хулоса бериш учун ишонч топшириғини бажаришда 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) ва ушбу ИТХСга риоя қилиши талаб этилади. Ушбу

ИТХС 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган)ни тўлдиради, лекин унинг ўрнини босмайди, ва 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) проспектга киритилган проформа молиявий маълумотларнинг тузилиши бўйича ҳисобот бериш учун оқилона ишонч топшириғида қандай қўлланилишини кенгайтиради.

8. 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган)га риоя қилиш, бошқа жиҳатлар қаторида, Бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ стандартлари кенгашининг Профессионал бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ кодекси (халқаро мустақиллик стандартларини ўз ичига олган) (БХАСК Кодекси)нинг ишонч топшириқларига тегишли қоидаларига, ёки бошқа профессионал талабларга, ёки қонун ёки меъёрий ҳужжатлар томонидан белгиланган, камида шунчалик талабчан бўлган талабларга мувофиқликни талаб қилади. Шунингдек, топшириқ бўйича партнёрнинг 1-сон СБХСни, ёки бошқа профессионал талабларни, ёки қонун ёки меъёрий ҳужжатларда белгиланган, камида 1-сон СБХС каби талабчан бўлган талабларни қўллайдиган ташкилотнинг аъзоси бўлишини талаб қилади.[1][2][3]

Кучга кириш санаси

9. Ушбу ИТХС 2013 йил 31 март ёки ундан кейинги саналарда ишончни таъминлайдиган хулосалар учун кучга киради.

Мақсадлар

10. Амалиётчининг мақсадлари:

    (a) проформа молиявий маълумотлар масъул томон тарафидан барча муҳим жиҳатларда тегишли мезонлар асосида тузилганлиги ҳақида оқилона ишонч олиш; ва

    (b) амалиётчининг натижаларига мувофиқ хулоса бериш.

Таърифлар

11. Ушбу ИТХС мақсадлари учун қуйидаги атамалар мазкур маъноларга эга:

    (a) Тегишли мезонлар – масъул томон тарафидан проформа молиявий маълумотларни тузишда фойдаланиладиган мезонлар. Мезонлар ваколатли ёки тан олинган стандарт ўрнатувчи ташкилот ёки қонун ёки меъёрий ҳужжатлар томонидан белгиланиши мумкин. Белгиланган мезонлар мавжуд бўлмаса, улар масъул томон тарафидан ишлаб чиқилади. (А7–А9-бандларга қаранг)

    (b) Проформа тузатишлар— тузатилмаган молиявий маълумотларга нисбатан қуйидагиларни ўз ичига олади:

        (i) тузатилмаган молиявий маълумотларга муҳим воқеа ёки операциянинг ("воқеа" ёки "операция") таъсирини, гўё воқеа содир бўлган ёки операция тегишли намуна мақсадлари учун танланган олдинги санада амалга оширилган тақдирда, юзага келадиган тузатишлар; ва

        (ii) Проформа молиявий маълумотларни ҳисобот берувчи ташкилотнинг ("ташкилот") тегишли молиявий ҳисобот тайёрлаш асоси қоидаси ва ўша асос қоидаси бўйича унинг ҳисоб сиёсатига мувофиқ асосда тузиш учун зарур бўлган тузатилмаган молиявий маълумотларга тузатишлар. Проформа тузатишлар олинган ёки олиниши режалаштирилган бизнеснинг ("сотиб олинган") ёки сотилган ёки сотилиши режалаштирилган бизнеснинг ("сотилган") тегишли молиявий маълумотларини, бундай маълумотлар проформа молиявий маълумотни тузишда фойдаланилган даражада ("сотиб олинган ёки сотилган молиявий маълумотлар") ўз ичига олади. (А15–А16-бандларга қаранг)

    Проформа тузатишлар олинган ёки олиниши режалаштирилган бизнеснинг ("сотиб олинган") ёки сотилган ёки сотилиши режалаштирилган бизнеснинг ("сотилган") тегишли молиявий маълумотларини, бундай маълумотлар проформа молиявий маълумотларни тузишда фойдаланилган даражада ("сотиб олинган ёки сотилган молиявий маълумотлар"), ўз ичига олади.

    (c) Проформа молиявий маълумот—воқеа ёки операциянинг тузатилмаган молиявий маълумотга таъсирини кўрсатиш учун, гўё воқеа содир бўлган ёки операция тегишли намуна мақсадлари учун танланган олдинги санада амалга оширилган бўлса, тузатишлар билан биргаликда кўрсатилган молиявий маълумотлар. Ушбу ИТХСда проформа молиявий маълумотлар (a) тузатилмаган молиявий маълумотлар; (b) проформа тузатишлар; ва (c) натижадаги проформа устунидан иборат устунли форматда тақдим этилади деб тахмин қилинади. (А2-бандга қаранг)

    (d) Проспект – учинчи томон инвестиция қарорини қабул қилиши мақсад қилинган ташкилотнинг қимматли қоғозларига тегишли қонуний ёки меъёрий талабларга мувофиқ чиқарилган ҳужжат.

---

[1] 1-сон СБХС, «Молиявий ҳисоботлар аудитини ёки кўриб чиқишини, ёки бошқа ишончни таъминлаш ёхуд турдош хизматлар топшириқларини бажарувчи фирмалар учун сифат бошқаруви».

[2] 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган), 3(a), 20 ва 34-бандлар.

[3] 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган), 3(b) ва 31(a)-бандлар. 1-сон Сифат бошқарувининг халқаро стандарти (СБХС), «Молиявий ҳисоботлар аудитини ёки кўриб чиқишини, ёки бошқа ишончни таъминлаш ёхуд турдош хизматлар топшириқларини бажарувчи фирмалар учун сифат бошқаруви».

(e) Эълон қилинган молиявий маълумот – оммавий равишда мавжуд бўлган ташкилот ёки сотиб олинган ёки сотилган ташкилотнинг молиявий маълумоти.

(f) Тузатилмаган молиявий маълумот—масъул томон тарафидан проформа тузатишлар қўлланиладиган ташкилотнинг молиявий маълумоти. (A4–A5 бандларга қаранг)

Талаблар

3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган)

12. Амалиётчи, агар амалиётчи ушбу ИТХС ва 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) талабларининг ҳар иккисига риоя қилмаган бўлса, ушбу ИТХСга мувофиқликни ифодаламаслиги лозим.[4]

Топшириқни қабул қилиш

13. Амалиётчи эмиссия проспектида киритилган проформа молиявий маълумотлар барча муҳим жиҳатларда қўлланиладиган мезонлар асосида тузилганлиги ҳақида ҳисобот беришга топшириқни қабул қилишга рози бўлишдан олдин:

(a) Топшириқни бажариш учун тайинланган шахслар жамоавий равишда тегишли малака ва имкониятларга эга эканлигини аниқлаши; (A10-бандга қаранг)

(b) топшириқ ҳолатлари ҳақида дастлабки билим ва масъул томон билан муҳокама асосида, амалиётчи қўлланилишини кутаётган мезонлар мувофиқлигини ва проформа молиявий маълумотлар кўзланган мақсад учун чалғитувчи бўлиш эҳтимоли мавжуд эмаслигини аниқлаши;

(c) Агар мавжуд бўлса, тегишли қонун ёки норматив ҳужжатда белгиланган фикрнинг таърифини баҳолаш, бу амалиётчи ушбу ИТХС да белгиланган тартиб-таомилларни бажариш асосида шундай белгиланган фикрни ифодалай олиши эҳтимоли мавжудлигини аниқлаш учун; (A54–A56 бандларга қаранг)

(d) Агар тузатилмаган молиявий маълумот ва ҳар қандай сотиб олинган ёки сотилган ташкилотнинг молиявий маълумоти олинган манбалар аудит қилинган ёки таҳлилий текширувдан ўтказилган бўлса ва модификацияланган аудит фикри ёки таҳлилий текширув хулосаси ифодаланган бўлса, ёки хулоса алоҳида масалалар бандини ўз ичига олса, тегишли қонун ёки норматив ҳужжат бундай манбаларга нисбатан модификацияланган аудит фикри ёки таҳлилий текширув хулосаси ёки алоҳида масалалар бандини ўз ичига олган хулосадан фойдаланишга ёки амалиётчи ҳисоботида ҳавола қилишга рухсат беришини кўриб чиқиш;

(e) Агар ташкилотнинг тарихий молиявий маълумоти ҳеч қачон аудит қилинмаган ёки таҳлилий текширувдан ўтказилмаган бўлса, амалиётчи топшириқни бажариш учун ташкилот ва унинг бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисобот амалиётлари ҳақида етарли тушунчага эга бўла олишини кўриб чиқиш; (A31-бандга қаранг)

(f) Агар ҳодиса ёки операция харидни ўз ичига олса ва харид қилинган ташкилотнинг тарихий молиявий маълумоти ҳеч қачон аудит қилинмаган ёки таҳлилий текширувдан ўтказилмаган бўлса, амалиётчи топшириқни бажариш учун харид қилинган ташкилот ва унинг бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисобот амалиётлари ҳақида етарли тушунчага эга бўла олишини кўриб чиқиш; ва

(g) Масъул томон қуйидаги жавобгарликларини тан олиши ва тушунишини тасдиқловчи келишувни олиш: (A11–A12 бандларга қаранг)

(i) Қўлланиладиган мезонлар оммавий равишда мавжуд бўлмаса, уларни мўлжалланган фойдаланувчиларга етарли даражада ёритиб бериш ва тавсифлаш;

(ii) Проформа молиявий маълумотларни қўлланиладиган мезонлар асосида тузиш; ва

(iii) Амалиётчини қуйидагилар билан таъминлаш:

a. Барча маълумотларга кириш (шу жумладан, топшириқ мақсадлари учун зарур бўлганда, бизнес бирлашувидаги харид қилинган ташкилот(лар) ҳақида маълумот), масалан, проформа молиявий маълумотлар барча муҳим жиҳатларда қўлланиладиган мезонлар асосида тузилганлигини баҳолаш учун тегишли бўлган ёзувлар, ҳужжатлар ва бошқа материаллар;

b. Амалиётчи топшириқ мақсадлари учун масъул томондан сўраши мумкин бўлган қўшимча маълумот;

c. Проформа молиявий маълумотлар барча муҳим жиҳатларда қўлланиладиган мезонлар асосида тузилганлигини баҳолашга тегишли далилларни олиш учун зарур деб аниқлаган ташкилот ичидаги шахсларга ва ташкилотнинг маслаҳатчиларига кириш; ва

d. Топшириқ мақсадлари учун зарур бўлганда, бизнес бирлашувидаги харид қилинган ташкилот(лар) ичидаги тегишли шахсларга кириш.

[4] 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган), 20-банд.

Топшириқни режалаштириш ва бажариш

Қўлланиладиган мезонларнинг мослигини аниқлаш

14. Амалиётчи 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) да талаб қилинганидек, қўлланиладиган мезонлар мос эканлигини аниқлаши лозим ва хусусан, уларга камида қуйидагилар киритилганлигини аниқлаши лозим:
    (a) Тузатилмаган молиявий маълумотлар тегишли манбадан олинган бўлиши; (А4–А5, А27 бандларига қаранг)
    (b) Проформа тузатишлар:
        (i) Ҳодиса ёки операцияга бевосита боғлиқ бўлиши; (А13 бандига қаранг)
        (ii) Фактга асосланган бўлиши; ва (А14 бандига қаранг)
        (iii) Ташкилотнинг қўлланиладиган молиявий ҳисобот тайёрлаш асоси ва у асос бўйича ҳисоб сиёсатларига мос бўлиши; ва (А15–А16 бандларига қаранг)
    (c) Мўлжалланган фойдаланувчиларга узатилган маълумотларни тушуниш имконини бериш учун тегишли тақдимот ва ёритиб беришлар тақдим этиши. (А2–А3, А42 бандларига қаранг)
15. Бундан ташқари, амалиётчи қўлланиладиган мезонлар:
    (a) Тегишли қонун ёки норматив ҳужжатлар билан мос эканлиги ва зид эмаслиги; ва
    (b) Чалғитувчи проформа молиявий маълумотларга олиб келиши эҳтимоли кам эканлигини баҳолаши лозим.

Муҳимлик

16. Топшириқни режалаштириш ва бажаришда, амалиётчи проформа молиявий маълумотлар, барча муҳим жиҳатларда, қўлланиладиган мезонлар асосида тузилганлигини баҳолашга нисбатан муҳимликни кўриб чиқиши лозим. (А17–А18 бандларига қаранг)

Масъул томон проформа молиявий маълумотларни қандай тузганлиги ва бошқа топшириқ вазиятларини тушуниб олиш

17. Амалиётчи қуйидагиларни тушунишни олиши лозим: (А19 бандига қаранг)
    (a) Проформа молиявий маълумотлар тузилаётган ҳодиса ёки операция;
    (b) Масъул томон проформа молиявий маълумотларни қандай тузганлиги; (А20–А21 бандларига қаранг)
    (c) Ташкилот ва ҳар қандай сотиб олинган ёки сотилган ташкилотнинг характери, шу жумладан: (А22–А23 бандларига қаранг)
        (i) Уларнинг операциялари;
        (ii) Уларнинг активлари ва мажбуриятлари; ва
        (iii) Улар қандай тузилганлиги ва қандай молиялаштирилиши;
    (d) Ташкилот ва ҳар қандай сотиб олинган ёки сотилган ташкилотга тегишли соҳа, ҳуқуқий ва тартибга солувчи, ва бошқа ташқи омиллар; ва (А24–А26 бандларига қаранг)
    (e) Ташкилот ва ҳар қандай сотиб олинган ёки сотилган ташкилотнинг қўлланиладиган молиявий ҳисобот тайёрлаш асоси ва бухгалтерия ҳисоби ҳамда молиявий ҳисобот амалиётлари, шу жумладан уларнинг ҳисоб сиёсатларини танлаш ва қўллаши.

Тузатилмаган молиявий маълумотлар олинган манбанинг мувофиқлиги тўғрисида далиллар олиш

18. Амалиётчи масъул томон тузатилмаган молиявий маълумотларни тегишли манбадан олганлигини аниқлаши лозим. (А27–А28 бандларига қаранг)
19. Агар тузатилмаган молиявий маълумотлар олинган манба бўйича аудит ёки таҳлилий текширув хулосаси мавжуд бўлмаса, амалиётчи манба ўринли эканлигига ишонч ҳосил қилиш учун тартиб-таомилларни бажариши лозим. (А29–А31 бандларига қаранг)
20. Амалиётчи масъул томон тузатилмаган молиявий маълумотларни манбадан ўринли равишда олганлигини аниқлаши лозим.

Проформа тузатишларнинг ўринлилиги тўғрисида далиллар олиш

21. Проформа тузатишлар тегишли эканлигини баҳолашда, амалиётчи масъул томон ҳодиса ёки операциянинг тақдим этиш санасидаги ёки даври учун таъсирини кўрсатиш учун зарур проформа тузатишларни аниқлаганлигини белгилаши лозим. (А32 бандига қаранг)
22. Проформа тузатишлар қўлланиладиган мезонларга мувофиқ эканлигини аниқлашда, амалиётчи улар:
    (a) Ҳодиса ёки операцияга бевосита боғлиқ эканлигини; (А13 бандига қаранг)

(b) Фактга асосланган эканлигини аниқлаши лозим. Агар сотиб олинган ёки сотилган ташкилот молиявий маълумотлари проформа тузатишларга киритилган бўлса ва бундай молиявий маълумотлар олинган манба бўйича аудит ёки таҳлилий текширув хулосаси мавжуд бўлмаса, амалиётчи молиявий маълумотлар фактга асосланган эканлигига ишонч ҳосил қилиш учун тартиб-таомилларни бажариши лозим; ва (A14, A33–A38 бандларига қаранг)

(c) Ташкилотнинг қўлланиладиган молиявий ҳисобот тайёрлаш асоси ва у асос бўйича ҳисоб сиёсатларига мос эканлигини аниқлаши лозим. (A15-A16 бандларига қаранг) Тузатилмаган молиявий маълумотлар олинган манба ёки сотиб олинган ёки сотилган ташкилот молиявий маълумотлари олинган манбага нисбатан ўзгартирилган аудиторлик фикри ёки таҳлилий текширув хулосаси, ёки изоҳловчи хат банди

23. Тузатилмаган молиявий маълумотлар олинган манба ёки сотиб олинган ёки сотилган ташкилот молиявий маълумотлари олинган манбага нисбатан ўзгартирилган аудиторлик фикри ёки таҳлилий текширув хулосаси ифодаланган бўлиши ёки бундай манбага нисбатан алоҳида масалалар бандини ўз ичига олган хулоса чиқарилган бўлиши мумкин. Бундай вазиятларда, агар тегишли қонун ёки норматив ҳужжат бундай манбадан фойдаланишни тақиқламаса, амалиётчи қуйидагиларни баҳолаши лозим:

(a) Проформа молиявий маълумотлар, барча муҳим жиҳатларда, қўлланиладиган мезонлар асосида тузилганлигига потенциал оқибат; (A39 бандига қаранг)

(b) Қандай қўшимча тегишли чора кўриш; ва (A40 бандига қаранг)

(c) Топшириқ шартларига мувофиқ амалиётчининг хулоса бериш қобилиятига, шу жумладан амалиётчининг хулосасига таъсир кўрсатиши ёки кўрсатмаслиги.

Тузатилмаган молиявий маълумотлар олинган манба ёки проформа тузатишлари номувофиқлиги

24. Агар, бажарилган тартиб-таомиллар асосида, амалиётчи масъул томон:

(a) Тузатилмаган молиявий маълумотларни олиш учун номувофиқ манбадан фойдаланганлигини; ёки

(b) Киритилиши керак бўлган проформа тузатишни қолдириб кетганлигини, қўлланиладиган мезонларга мувофиқ бўлмаган проформа тузатишни қўллаганлигини ёки бошқача тарзда проформа тузатишни номувофиқ қўллаганлигини аниқласа, амалиётчи масала бўйича масъул томон билан муҳокама қилиши лозим. Агар амалиётчи масала қандай ҳал қилиниши керак бўлган масала бўйича масъул томон билан келиша олмаса, амалиётчи қандай қўшимча чора кўришни баҳолаши лозим. (A40 бандига қаранг)

Проформа молиявий маълумотлар доираси бўйича ҳисоб-китоблар тўғрисида далиллар олиш

25. Амалиётчи проформа молиявий маълумотлар ҳисоб-китоблар арифметик жиҳатдан аниқ эканлигини аниқлаши лозим.

Проформа молиявий маълумотларнинг тақдим этилишини баҳолаш

26. Амалиётчи проформа молиявий маълумотларнинг тақдим этилишини баҳолаши лозим. Бу қуйидагиларни кўриб чиқишни ўз ичига олиши лозим:

(a) Проформа молиявий маълумотларнинг умумий тақдимоти ва тузилиши, шу жумладан уни тарихий ёки бошқа молиявий маълумотлардан ажратиш учун аниқ белгиланганлиги; (A2–A3 бандларига қаранг)

(b) Проформа молиявий маълумотлар ва тегишли тушунтириш изоҳлари ҳодиса ёки операциянинг таъсирини чалғитмайдиган тарзда намойиш қилиши; (A41 бандига қаранг)

(c) Мўлжалланган фойдаланувчиларга етказилган маълумотларни тушуниш имконини бериш учун проформа молиявий маълумотлар билан бирга тегишли ёритиб беришлар тақдим этилганлиги; ва (A42 бандига қаранг)

(d) Амалиётчи тузатилмаган молиявий маълумотлар олинган манба санасидан кейинги, проформа молиявий маълумотларда ҳавола қилиш ёки ёритиб беришни талаб қилиши мумкин бўлган бирон-бир муҳим кейинги ҳодисалардан хабардор бўлганлиги. (A43 бандига қаранг)

27. Амалиётчи проформа молиявий маълумотлар ёки ишончни таъминлайдиган хулоса билан муҳим номувофиқликларни, агар мавжуд бўлса, аниқлаш учун проформа молиявий маълумотларни ўз ичига олган эмиссия проспектига киритилган бошқа маълумотларни ўқиб чиқиши лозим. Агар, бошқа маълумотларни ўқиш пайтида, амалиётчи муҳим номувофиқликни аниқласа ёки ўша бошқа маълумотларда фактнинг муҳим бузиб кўрсатилишидан хабардор бўлса, амалиётчи масалани масъул томон билан муҳокама қилиши лозим. Агар масалани тузатиш зарур бўлса ва масъул томон буни рад этса, амалиётчи қўшимча тегишли чоралар кўриши лозим. (A44 бандига қаранг)

Ёзма баёнотлар

28. Амалиётчи масъул томондан қуйидаги ёзма боёнотлар талаб қилиши лозим: (a) Проформа молиявий маълумотларни тузишда, масъул томон намойиш санасида ёки даври учун ҳодиса ёки операциянинг таъсирини кўрсатиш учун зарур

барча тегишли проформа тузатишларни аниқлаганлиги; ва (A45 бандига қаранг) (b) Проформа молиявий маълумотлар, барча муҳим жиҳатларда, қўлланиладиган мезонлар асосида тузилганлиги.[5]

Фикрни шакллантириш

29. Амалиётчи проформа молиявий маълумотлар, барча муҳим жиҳатларда, масъул томон тарафидан қўлланиладиган мезонлар асосида тузилганлиги тўғрисида фикр шакллантириши лозим. (A46–A48 бандларига қаранг)

30. Бу фикрни шакллантириш учун, амалиётчи проформа молиявий маълумотлар тузилиши муҳим тушириб қолдиришлар ёки проформа тузатишларни номувофиқ қўллаш ёки қўлланилишидан холи эканлиги тўғрисида етарли ва муносиб далиллар олганлиги ёки олмаганлиги ҳақида хулоса чиқариши лозим. Бу хулоса масъул томон, булар оммавий эълон қилинмаган даражада, қўлланиладиган мезонларни етарли даражада ёритиб берганлиги ва тавсифлаганлигини баҳолашни ўз ичига олиши лозим. (A49–A50 бандларига қаранг)

Фикр шакли

Модификацияланмаган фикр

31. Амалиётчи проформа молиявий маълумотлар, барча муҳим жиҳатларда, масъул томон тарафидан қўлланиладиган мезонлар асосида тузилган деб хулоса чиқарганда модификацияланмаган фикр ифодалаши лозим.

Модификацияланган фикр

32. Аксарият юрисдикцияларда, тегишли қонун ёки норматив ҳужжат проформа молиявий маълумотлар, барча муҳим жиҳатларда, қўлланиладиган мезонлар асосида тузилганлиги ёки тузилмаганлиги тўғрисида модификацияланган фикрни ўз ичига олган эмиссия проспектини эълон қилишни тақиқлайди. Агар бу ҳолат бўлса ва амалиётчи шунга қарамай, 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган)га мувофиқ модификацияланган фикр мувофиқ деб хулоса чиқарса, амалиётчи масалани масъул томон билан муҳокама қилиши лозим. Агар масъул томон зарур ўзгаришларни амалга оширишга рози бўлмаса, амалиётчи:

    (a) Хулосани ушлаб туриши;

    (b) Топшириқдан воз кечиши; ёки

    (c) Ҳуқуқий маслаҳат олишни кўриб чиқиши лозим.

33. Баъзи юрисдикцияларда, тегишли қонун ёки норматив ҳужжат проформа молиявий маълумотлар, барча муҳим жиҳатларда, қўлланиладиган мезонлар асосида тузилганлиги ёки тузилмаганлиги тўғрисида модификацияланган фикрни ўз ичига олган эмиссия проспектини эълон қилишни тақиқламаслиги мумкин. Бундай юрисдикцияларда, агар амалиётчи 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган)га мувофиқ модификацияланган фикр мувофиқ деб аниқласа, амалиётчи 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) даги модификацияланган фикрларга тегишли талабларни қўллаши лозим.

Алоҳида масалалар банди

34. Баъзи вазиятларда, амалиётчи фойдаланувчиларнинг эътиборини проформа молиявий маълумотларда ёки уларга илова қилинган тушунтириш изоҳларида тақдим этилган ёки ёритиб берилган масалага жалб қилишни зарур деб ҳисоблаши мумкин. Бу, амалиётчининг фикрига кўра, масала проформа молиявий маълумотлар, барча муҳим жиҳатларда, қўлланиладиган мезонлар асосида тузилганлиги ёки тузилмаганлигини фойдаланувчилар тушуниши учун асосий аҳамиятга эга бўлган даражада муҳим бўлганда юз беради. Бундай вазиятларда, амалиётчи масала проформа молиявий маълумотлар, барча муҳим жиҳатларда, қўлланиладиган мезонлар асосида тузилганлигига таъсир қилмаслиги тўғрисида етарли ва муносиб далиллар олган бўлса, амалиётчининг хулосасига алоҳида масалалар бандини киритиши лозим. Бундай банд фақат проформа молиявий маълумотларда ёки уларга илова қилинган тушунтириш изоҳларида тақдим этилган ёки ёритиб берилган маълумотларга ҳавола қилиши лозим.[6]

Ишончни таъминлаш хулосасини тайёрлаш

35. Амалиётчининг хулосаси, камида, қуйидаги асосий элементларни ўз ичига олиши лозим: (A57 бандига қаранг)

    (a) Хулоса мустақил ишончни таъминлаш хулосаси эканлигини аниқ кўрсатадиган сарлавҳа; (A51 бандига қаранг)

    (b) Топшириқ шартларида келишилганидек, буюртмачи(лари); (A52 бандига қаранг)

        (i) Қуйидагиларни аниқлайдиган кириш бандлари: (A53 бандига қаранг)

        (ii) Проформа молиявий маълумотлар;

        (iii) Тузатилмаган молиявий маълумотлар олинган манба, ва бундай манба бўйича аудит ёки таҳлилий текширув хулоса эълон қилинган ёки йўқлиги;

[5] 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган), 27-банд.
[6] 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган), 74-банд.

(iv) Проформа молиявий маълумотлар қамраб олган давр ёки санаси; ва

(c) Қўлланиладиган мезонларга ҳавола, уларнинг асосида масъул томон проформа молиявий маълумотларни тузишни амалга оширганлиги, ва мезонларнинг манбаси;

(d) Масъул томон қўлланиладиган мезонлар асосида проформа молиявий маълумотларни тузиш учун жавобгар эканлиги тўғрисидаги баёнот;

(i) Амалиётчининг жавобгарликлари тавсифи, шу жумладан қуйидагиларни билдирувчи баёнотлар:

(ii) Амалиётчининг жавобгарлиги проформа молиявий маълумотлар, барча муҳим жиҳатларда, масъул томон тарафидан қўлланиладиган мезонлар асосида тузилганлиги тўғрисида фикр ифодалашдан иборат эканлиги;

(iii) Мазкур топшириқ мақсадлари учун, амалиётчи проформа молиявий маълумотларни тузишда қўлланилган ҳар қандай тарихий молиявий маълумотлар бўйича ҳар қандай хулосалар ёки фикрларни янгилаш ёки қайта чиқариш учун жавобгар эмас, шунингдек амалиётчи, мазкур топшириқ давомида, проформа молиявий маълумотларни тузишда қўлланилган молиявий маълумотларнинг аудитини ёки таҳлилий текширувини ўтказмаганлиги; ва

(e) Эмиссия проспектига киритилган проформа молиявий маълумотларнинг мақсади фақат муҳим ҳодиса ёки операциянинг ташкилотнинг тузатилмаган молиявий маълумотларига таъсирини, худди ҳодиса юз берган ёки операция намойиш мақсадлари учун танланган илгариги санада амалга оширилгандек, намойиш этиш эканлиги. Шунга мувофиқ, амалиётчи ўша санадаги ҳодиса ёки операциянинг ҳақиқий натижаси тақдим этилганидек бўлиши тўғрисида ҳеч қандай ишончни таъминламаслиги;

(f) Топшириқ 3420-сон ИТХС, "Эмиссия проспектига киритилган проформа молиявий маълумотлар тузилиши тўғрисида ҳисобот бериш бўйича ишончни таъминлаш топшириқлари"га мувофиқ бажарилганлиги тўғрисидаги баёнот, бу амалиётчидан масъул томон, барча муҳим жиҳатларда, проформа молиявий маълумотларни қўлланиладиган мезонлар асосида тузганлиги тўғрисида оқилона ишончни олиш учун тартиб-таомилларни режалаштириш ва бажаришни талаб қилади;

(g) Амалиётчи аъзо бўлган ташкилот 1-сон СБХС, ёки бошқа профессионал талаблар, ёки қонун ёки норматив ҳужжатдаги талабларни, булар камида 1-сон СБХС каби талабчан бўлган, қўллаши тўғрисидаги баёнот. Агар амалиётчи профессионал бухгалтер бўлмаса, баёнот қўлланиладиган ва камида 1-сон СБХС каби талабчан бўлган профессионал талаблар, ёки қонун ёки норматив ҳужжатдаги талабларни аниқлаши лозим.

(h) Амалиётчи БХАСК кодексининг, ёки бошқа профессионал талаблар, ёки қонун ва норматив ҳужжат томонидан юкланган талабларнинг, камида ишончни таъминлаш топшириқларига тегишли БХАСК кодекси қоидалари каби талабчан бўлган, мустақиллик ва бошқа ахлоқий талабларига риоя қилиши тўғрисидаги баёнот. Агар амалиётчи профессионал бухгалтер бўлмаса, баёнот қўлланиладиган ва камида ишончни таъминлаш топшириқларига тегишли БХАСК кодекси қоидалари каби талабчан бўлган профессионал талаблар, ёки қонун ёки норматив ҳужжат томонидан юкланган талабларни аниқлаши лозим.

(i) Қуйидаги баёнотлар:

- Проформа молиявий маълумотлар, барча муҳим жиҳатларда, қўлланиладиган мезонлар асосида тузилганлиги тўғрисида хулоса бериш бўйича оқилона ишончни таъминлаш топшириғи масъул томон тарафидан проформа молиявий маълумотларни тузишда қўлланиладиган мезонлар ҳодиса ёки операцияга бевосита боғлиқ бўлган муҳим таъсирларни тақдим этиш учун оқилона асос таъминлаш ёки таъминмаслигини баҳолаш учун тартиб-таомилларни бажаришни ва қуйидагилар тўғрисида етарли ва муносиб далилларни олишни ўз ичига олади:
- Тегишли проформа тузатишлар ўша мезонларга тегишли равишда таъсир кўрсатиши; ва
- Проформа молиявий маълумотлар ўша тузатишларнинг тузатилмаган молиявий маълумотларга тўғри қўлланилишини акс эттириши;

(ii) Танланган тартиб-таомиллар амалиётчининг мулоҳазасига, ташкилотнинг характери, проформа молиявий маълумотлар тузилган ҳодиса ёки операция ва бошқа тегишли топшириқ вазиятлари тўғрисидаги тушунчасини ҳисобга олган ҳолда, боғлиқ; ва

(iii) Топшириқ шунингдек проформа молиявий маълумотларнинг умумий тақдимотини баҳолашни ўз ичига олади;

(i) Қонун ёки норматив ҳужжат томонидан бошқача талаб қилинмаса, амалиётчининг фикри қуйидаги иборалардан бирини қўллаган ҳолда, булар эквивалент деб ҳисобланади: (A54–A56 бандларига қаранг)

(i) Проформа молиявий маълумотлар, барча муҳим жиҳатларда, [қўлланиладиган мезонлар] асосида тузилган; ёки

(ii) Проформа молиявий маълумотлар баён қилинган асосда тўғри тузилган; (j) Амалиётчининг имзоси;

(k) Хулоса санаси; ва

(l) Амалиётчи амалиёт юритадиган юрисдикциядаги жойлашув.

***

Стандартни қўллаш ва бошқа изоҳловчи материаллар

ИТХСнинг қўллаш доираси

A1. Ушбу стандарт проформа молиявий маълумотлар қўлланиладиган молиявий ҳисобот тайёрлаш концепцияси талабларига мувофиқ ташкилотнинг молиявий ҳисоботларининг бир қисми сифатида тақдим этилган вазиятларни қамраб олмайди.

Проспектга киритилган про-форма молиявий ахборотнинг мақсади (4, 11(c), 14(c), 26(a)-бандларга қаранг)

A2. Проформа молиявий маълумотларга тегишли тушунтириш изоҳлари илова қилинади, улар кўпинча A42 бандда келтирилган масалаларни ёритиб беради.

A3. Проформа молиявий маълумотларнинг турли тақдимотлари ҳодиса ёки операциянинг характерига ва масъул томон бундай ҳодиса ёки операциянинг ташкилотнинг тузатилмаган молиявий маълумотларига таъсирини қандай намойиш этмоқчи эканлигига қараб эмиссия проспектига киритилиши мумкин. Масалан, ташкилот дастлабки оммавий таклифдан олдин бир қатор бизнесларни сотиб олиши мумкин. Бундай вазиятларда, масъул томон сотиб олинган бизнеслар ташкилот билан илгариги санада бирлаштирилган бўлгандаги каби сотиб олишларнинг ташкилотнинг молиявий ҳолатига ва қарз маблағларининг капиталга нисбати каби асосий коэффициентларга таъсирини кўрсатиш учун проформа соф активлар тўғрисидаги ҳисоботни тақдим этишни танлаши мумкин. Масъул томон шунингдек ўша санада тугаган давр учун операциялар натижалари қандай бўлиши мумкинлигини кўрсатиш учун проформа даромад тўғрисидаги ҳисоботни тақдим этишни танлаши мумкин. Бундай ҳолларда, проформа молиявий маълумотларнинг характери "20X1 йил 31 декабрь ҳолатига проформа соф активлар тўғрисидаги ҳисобот" ва "20X1 йил 31 декабрда тугаган йил учун проформа молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисобот" каби сарлавҳалар билан тавсифланиши мумкин.

Проформа молиявий маълумотларнинг тузилиши

Тузатилмаган молиявий маълумотлар (5, 11(f), 14(a) бандларига қаранг)

A4. Кўп ҳолларда, тузатилмаган молиявий маълумотлар олинган манба йиллик ёки оралиқ молиявий ҳисоботлар каби эълон қилинган молиявий маълумотлар бўлади.

A5. Масъул томон ҳодиса ёки операциянинг таъсирини қандай намойиш этишни танлашига қараб, тузатилмаган молиявий маълумотлар қуйидагилардан бирини ўз ичига олиши мумкин:

- Молиявий ҳолат тўғрисидаги ҳисобот ва умумлашган даромад тўғрисидаги ҳисобот каби бир ёки бир нечта алоҳида молиявий ҳисоботлар; ёки
- Молиявий ҳисоботларнинг тўлиқ тўпламидан тегишли равишда қисқартирилган молиявий маълумотлар, масалан, соф активлар тўғрисидаги ҳисобот.

Оқилона ишончни таъминлаш топшириғининг характери

A6. Ушбу ИТХСда проформа молиявий маълумотларни "тўғри тузилган" деб тавсифлаш проформа молиявий маълумотлар, барча муҳим жиҳатларда, масъул томон тарафидан қўлланиладиган мезонлар асосида тузилганлигини англатади.

Таърифлар

Қўлланиладиган мезонлар (11(a) бандга қаранг)

A7. Проформа молиявий маълумотларни тузиш учун ўрнатилган мезонлар мавжуд бўлмаган жойда, масъул томон, масалан, маълум соҳадаги амалиёт ёки ўрнатилган мезонларни ишлаб чиққан юрисдикциянинг мезонлари асосида мезонларни ишлаб чиққан бўлади ва бу фактни ёритиб берган бўлади.

A8. Проформа молиявий маълумотларни тузиш учун қўлланиладиган мезонлар 14-бандда белгиланган талабларга жавоб берса, вазиятларда мос бўлади.

A9. Илова қилинган тушунтириш изоҳлари улар маълум ҳодиса ёки операциянинг таъсирларини қандай намойиш этишини тавсифлаш учун мезонлар тўғрисида баъзи қўшимча тафсилотларни ўз ичига олиши мумкин. Бу, масалан, қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин:

- Ҳодиса юз берган ёки операция амалга оширилган деб фараз қилинадиган сана.
- Сотиш жараёнида тегишли бизнеслар ўртасида даромад, устама харажатлар, активлар ва мажбуриятларни тақсимлаш учун қўлланилган ёндашув.

Топшириқни қабул қилиш

Топшириқни бажариш қобилияти ва малакаси (13(a) бандга қаранг)

A10. БХАСК кодекси амалиётчидан компетент профессионал хизматни кўрсатиш учун профессионал билим ва кўникмаларни қўлга киритиш ва сақлаб туриш, жорий техник ва профессионал стандартлар ҳамда тегишли қонунчиликка асосланган ҳамда бундай техник ва профессионал стандартлар ва қонунчиликка мувофиқ тиришқоқлик билан ҳаракат қилиш орқали профессионал малака ва зарур эътиборлилик тамойилига риоя қилишни талаб қилади. БХАСК кодексининг ушбу талаби контекстида топшириқни бажариш учун профессионал компетентлик қуйидагилар каби масалаларни ўз ичига олиши мумкин:

- Ташкилот фаолият кўрсатадиган соҳадаги билим ва тажриба;
- Тегишли қимматли қоғозлар қонунлари ва норматив ҳужжатлари ва тегишли ўзгаришларни тушуниш;
- Тегишли қимматли қоғозлар биржасининг листинг талабларини ва бирлашиш, сотиб олиш ва қимматли қоғозлар таклифлари каби капитал бозори операцияларини тушуниш;
- Эмиссия проспектини тайёрлаш ва қимматли қоғозларни қимматли қоғозлар биржасида листинг қилиш жараёни билан таниш бўлиш; ва
- Тузатилмаган молиявий маълумотлар, ва агар қўлланиладиган бўлса, сотиб олинган ташкилотнинг молиявий маълумотлари олинган манбаларни тайёрлашда қўлланиладиган молиявий ҳисобот тайёрлаш концепцияларини билиш.

Масъул томоннинг жавобгарликлари (13(g) бандга қаранг)

A11. Ушбу ИТХСга мувофиқ топшириқ масъул томон 13(g) бандда белгиланган жавобгарликларни тан олганлиги ва тушунганлиги тўғрисидаги тахминга асосланади. Баъзи юрисдикцияларда, бундай жавобгарликлар тегишли қонун ёки норматив ҳужжатда белгиланиши мумкин. Бошқаларда, бундай жавобгарликларнинг ҳуқуқий ёки норматив таърифи кам ёки йўқ бўлиши мумкин. Проформа молиявий маълумотлар, барча муҳим жиҳатларда, қўлланиладиган мезонлар асосида тузилганлиги тўғрисида хулоса бериш бўйича ишончни таъминлаш топшириғи қуйидаги тасдиққа асосланади:[7]

(a) Амалиётчининг роли бундай маълумотларни тузиш учун жавобгарликни ўз зиммасига олишни ўз ичига олмайди; ва

(b) Амалиётчида топшириқ учун зарур маълумотларни олиш бўйича оқилона кутилмаси мавжуд. Шунга кўра, бу тахмин топшириқни ўтказиш учун фундаментал ҳисобланади. Нотўғри тушунишнинг олдини олиш учун, 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) да талаб қилинганидек, топшириқ шартларини келишиш ва қайд этишнинг бир қисми сифатида масъул томон билан у бундай жавобгарликларга эга эканлигини тан олиши ва тушуниши тўғрисида келишувга эришилади.

A12. Агар қонун ёки норматив ҳужжат топшириқ шартларини етарли батафсиллик билан белгиласа, амалиётчи фақат бундай қонун ёки норматив ҳужжат қўлланилиши ва масъул томон 13(g) бандда белгиланган ўз жавобгарликларини тан олиши ва тушунишини қайд этиши лозим.

Топшириқни режалаштириш ва бажариш

Қўлланиладиган мезонларнинг мослигини баҳолаш

Бевосита боғлиқ тузатишлар (14(b)(i), 22(a) бандларига қаранг)

A13. Проформа молиявий маълумотлар фақат ҳодиса натижасида юзага келмайдиган ёки операциянинг ажралмас қисми бўлмаган масалаларни акс эттирмаслиги учун проформа тузатишлар ҳодиса ёки операцияга бевосита боғлиқ бўлиши зарур. Бевосита боғлиқ тузатишлар, ҳатто бундай ҳаракатлар ташкилотнинг операцияга киришиши учун асосий бўлса ҳам, келажакдаги ҳодисаларга тегишли бўлган ёки операция якунлангандан кейин амалга ошириладиган ҳаракатларга боғлиқ бўлганларни истисно қилади (масалан, сотиб олишдан кейин ортиқча ишлаб чиқариш объектларини ёпиш). Фактга асосланган тузатишлар (14(b)(ii), 22(b) бандларига қаранг)

A14. Проформа молиявий маълумотлар учун ишончли асосни таъминлаш мақсадида проформа тузатишлар фактга асосланган бўлиши ҳам зарур. Фактга асосланган тузатишлар объектив аниқланиш қобилиятига эга. Проформа тузатишлар учун фактик қўллаб-қувватлаш манбалари, масалан, қуйидагиларни ўз ичига олади:

[7] БХАСК Кодекси, R113.1-банд.

- Харид ва сотиш шартномалари.
- Қарз шартномалари каби ҳодиса ёки операция учун молиялаштириш ҳужжатлари.
- Мустақил баҳолаш ҳисоботлари.
- Ҳодиса ёки операцияга тегишли бошқа ҳужжатлар.
- Эълон қилинган молиявий ҳисоботлар.
- Эмиссия проспектида ёритиб берилган бошқа молиявий маълумотлар.
- Солиқ соҳаси каби тегишли ҳуқуқий ёки норматив ҳаракатлар.
- Меҳнат шартномалари.
- Бошқарув учун масъул шахсларнинг ҳаракатлари. Ташкилотнинг қўлланиладиган молиявий ҳисобот тайёрлаш концепцияси ва у концепция бўйича ҳисоб сиёсатларига мос тузатишлар (11(b)(ii), 14(b)(iii), 22(c) бандларига қаранг)

A15. Проформа молиявий маълумотлар маъноли бўлиши учун, проформа тузатишлар ташкилотнинг қўлланиладиган молиявий ҳисобот тайёрлаш асоси ва у асос бўйича ҳисоб сиёсатларига мос бўлиши зарур. Бизнес бирлашуви контекстида, масалан, қўлланиладиган мезонлар асосида проформа молиявий маълумотларни тузиш қуйидаги каби масалаларни кўриб чиқишни ўз ичига олади:

- Сотиб олинган ташкилотнинг ҳисоб сиёсатлари ва ташкилотнинг ҳисоб сиёсатлари ўртасида фарқлар мавжуд эканлиги; ва
- Ташкилот илгари амалга оширмаган, сотиб олинган ташкилот томонидан амалга оширилган операциялар учун ҳисоб сиёсатлари ташкилотнинг ўзига хос вазиятларини ҳисобга олган ҳолда, унинг қўлланиладиган молиявий ҳисобот тайёрлаш асоси бўйича ташкилот бундай операциялар учун қабул қилган сиёсатлар эканлиги.

A16. Баъзи вазиятларда ташкилотнинг ҳисоб сиёсатларининг мувофиқлигини кўриб чиқиш ҳам зарур бўлиши мумкин. Масалан, ҳодиса ёки операциянинг бир қисми сифатида, ташкилот биринчи марта мураккаб молиявий инструментларни чиқаришни таклиф қилиши мумкин. Агар бу ҳолат мавжуд бўлса, қуйидагиларни кўриб чиқиш зарур бўлиши мумкин:

- Масъул томон ўзининг қўлланиладиган молиявий ҳисобот тайёрлаш асоси бўйича бундай молиявий инструментларни ҳисобга олишда қўлланиладиган тегишли ҳисоб сиёсатларини танлаганлиги; ва
- У проформа молиявий маълумотларни тузишда бундай сиёсатларни тегишли равишда қўллаганлиги.

Муҳимлик (16-бандга қаранг)

A17. Проформа молиявий маълумотлар, барча муҳим жиҳатларда, қўлланиладиган мезонлар асосида тузилганлигига нисбатан муҳимлик бир миқдорий ўлчовга боғлиқ эмас. Аксинча, бу A18 бандда тавсифланганидек, тузилишнинг элементини тушириб қолдириш ёки номувофиқ қўллашнинг ҳажми ва характерига, қасддан ёки қасдсиз бўлишидан қатъи назар, боғлиқ. Бу ҳажм ва характер жиҳатлари тўғрисидаги мулоҳаза, ўз навбатида, қуйидагилар каби масалаларга боғлиқ бўлади:

- Ҳодиса ёки операциянинг контексти;
- Проформа молиявий маълумотлар тузилаётган мақсад; ва
- Тегишли топшириқ вазиятлари.
- Аниқловчи омил масаланинг ҳажми ёки характери, ёки иккаласининг комбинацияси бўлиши мумкин.

A18. Проформа молиявий маълумотлар, барча муҳим жиҳатларда, қўлланиладиган мезонлар асосида тузилган деб ҳисобланмаслик риски, масалан, қуйидагилар тўғрисидаги далиллар мавжуд бўлганда юзага келиши мумкин:

- Тузатилмаган молиявий маълумотларни олиш учун номувофиқ манбадан фойдаланиш.
- Тузатилмаган молиявий маълумотларни тегишли манбадан нотўғри олиш.
- Тузатишларга нисбатан, ҳисоб сиёсатларини нотўғри қўллаш ёки тузатишларнинг ташкилотнинг ҳисоб сиёсатларига мос келмаслиги.
- Қўлланиладиган мезонлар талаб қиладиган тузатишни қилмаслик.
- Қўлланиладиган мезонларга мувофиқ бўлмаган тузатишни қилиш.
- Проформа молиявий маълумотлар ичидаги ҳисоб-китобларда математик ёки ҳисоб хатоси.
- Етарли бўлмаган, нотўғри ёки тушириб қолдиришларни ёритиб беришлар. Масъул томон проформа молиявий маълумотларни қандай тузганлиги ва бошқа топшириқ вазиятларини тушуниб олиш (17-бандга қаранг)

A19. Амалиётчи бу тушунчани қуйидагилар каби тартиб-таомилларнинг комбинацияси орқали олиши мумкин:[8]

[8] 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган), 42(b)(ii) ва A45-бандлар.

- Масъул томон ва проформа молиявий маълумотларни тузишда иштирок этган ташкилотнинг бошқа ходимларидан сўров ўтказиш.
- Бошқарув учун масъул шахслар ва ташкилотнинг маслаҳатчилари каби бошқа тегишли томонлардан сўров ўтказиш.
- Шартномалар ёки келишувлар каби тегишли қўллаб-қувватловчи ҳужжатларни ўқиш.
- Бошқарув учун масъул шахсларнинг йиғилишлари баённомаларини ўқиш. Масъул томон проформа молиявий маълумотларни қандай тузганлиги (17(b) бандга қаранг)

А20. Амалиётчи масъул томон проформа молиявий маълумотларни қандай тузганлигини, масалан, қуйидагиларни кўриб чиқиш орқали тушуниши мумкин:

- Тузатилмаган молиявий маълумотлар олинган манба.
- Масъул томон тарафидан қуйидагилар учун кўрилган қадамлар:
  - o Тузатилмаган молиявий маълумотларни манбадан олиш.
  - o Тегишли проформа тузатишларни аниқлаш, масалан, масъул томон проформа молиявий маълумотларни тузишда сотиб олинган ташкилот молиявий маълумотларини қандай олганлиги.
- Масъул томоннинг проформа молиявий маълумотларни тузишдаги малакаси.
- Проформа молиявий маълумотларни тузишда иштирок этган ташкилотнинг бошқа ходимлари устидан масъул томоннинг назоратининг характери ва кўлами.
- Проформа молиявий маълумотларни қўллаб-қувватлаш учун тегишли ёритиб беришларни аниқлашда масъул томоннинг ёндашуви.

А21. Бизнес бирлашуви ёки сотиш жараёнида, проформа молиявий маълумотларни тузишда мураккабликни келтириб чиқариши мумкин бўлган соҳаларга тегишли бизнеслар ўртасида даромад, устама харажатлар ва активлар ва мажбуриятларни тақсимлаш киради. Шунга кўра, амалиётчи масъул томоннинг бундай тақсимлашлар учун ёндашуви ва мезонларини тушуниши ва проформа молиявий маълумотларга илова қилинган тушунтириш изоҳлари бу масалаларни ёритиб бериши муҳимдир. Ташкилот ва ҳар қандай сотиб олинган ёки сотилган ташкилотнинг характери (17(c) бандга қаранг)

А22. Сотиб олинган ташкилот ташкил қилинган ташкилот ёки бўлинма, филиал ёки бизнес йўналиши каби бошқа ташкилот ичидаги алоҳида аниқланадиган ташкил қилинмаган операция бўлиши мумкин. Сотилган ташкилот шўъба корхона ёки қўшма корхона каби ташкил қилинган ташкилот ёки бўлинма, филиал ёки бизнес йўналиши каби ташкилот ичидаги алоҳида аниқланадиган ташкил қилинмаган операция бўлиши мумкин.

А23. Агар амалиётчи уларнинг молиявий маълумотларини аудит қилган ёки таҳлилий текширув ўтказган бўлса, у ташкилот ва ҳар қандай сотиб олинган ёки сотилган ташкилот, ва уларнинг тегишли муҳитлари тўғрисидаги талаб қилинган тушунчанинг барчасига ёки бир қисмига эга бўлиши мумкин. Тегишли соҳа, ҳуқуқий ва тартибга солувчи, ва бошқа ташқи омиллар (17(d) бандга қаранг)

А24. Тегишли соҳа омиллари рақобат муҳити, етказиб берувчи ва мижоз муносабатлари, ва технологик ривожланишлар каби соҳа шароитларини ўз ичига олади. Амалиётчи кўриб чиқиши мумкин бўлган масалалар мисоллари қуйидагиларни ўз ичига олади:

- Талаб, қувват ва нарх рақобати каби бозор ва рақобат.
- Соҳа ичидаги умумий бизнес амалиётлари.
- Цикллик ёки мавсумий фаолият.
- Ташкилотнинг маҳсулотларига тегишли маҳсулот технологияси.

А25. Тегишли ҳуқуқий ва тартибга солувчи омиллар ҳуқуқий ва тартибга солувчи муҳитни ўз ичига олади. Бу, бошқа масалалар қаторида, ташкилот ёки, агар қўлланиладиган бўлса, сотиб олинган ташкилот ўзининг даврий молиявий маълумотларини тайёрлайдиган қўлланиладиган молиявий ҳисобот тайёрлаш асоси ва ҳуқуқий ва сиёсий муҳитни ўз ичига олади. Амалиётчи кўриб чиқиши мумкин бўлган масалалар мисоллари қуйидагиларни ўз ичига олади: Соҳага хос бухгалтерия амалиётлари. Тартибга солинадиган соҳа учун ҳуқуқий ва тартибга солувчи асос. Ташкилотнинг ёки, агар қўлланиладиган бўлса, сотиб олинган ёки сотилган ташкилотнинг операцияларига сезиларли таъсир кўрсатадиган қонунчилик ва тартибга солиш, шу жумладан бевосита назорат фаолиятлари. Солиқ солиш. Ҳозирда ташкилотнинг ёки, агар қўлланиладиган бўлса, сотиб олинган ёки сотилган ташкилотнинг бизнесига таъсир қилаётган ҳукумат сиёсатлари, масалан, монетар сиёсатлар (шу жумладан валюта назорати), фискал сиёсатлар, молиявий рағбатлантиришлар (масалан, ҳукумат ёрдам дастурлари), ва тарифлар ёки савдо чекловлари сиёсатлари. Ташкилотнинг ёки сотиб олинган ёки сотилган ташкилотнинг соҳаси ва бизнесига таъсир қиладиган экологик талаблар.

A26. Амалиётчи кўриб чиқиши мумкин бўлган ташкилотга ва, агар қўлланиладиган бўлса, сотиб олинган ёки сотилган ташкилотга таъсир қиладиган бошқа ташқи омиллар мисоллари умумий иқтисодий вазият, фоиз ставкалари ва молиялаштириш мавжудлиги, ва инфляция ёки валюта қайта баҳолашни ўз ичига олади.

Тузатилмаган молиявий маълумотлар олинган манбанинг мувофиқлиги тўғрисида далиллар олиш

Ҳисобга олиниши лозим бўлган тегишли омиллар (14(а), 18 бандларига қаранг)

A27. Тузатилмаган молиявий маълумотлар олинган манбанинг мувофиқлигига таъсир қиладиган омилларга манба бўйича аудит ёки таҳлилий текширув хулосаси мавжудлиги ва манбанинг қуйидаги хусусиятлари киради:

- Тегишли қонун ёки норматив ҳужжат томонидан рухсат берилган ёки махсус белгиланган, эмиссия проспекти тақдим этиладиган тегишли қимматли қоғозлар биржаси томонидан рухсат берилган, ёки нормал бозор одатлари ва амалиётига кўра шундай қўлланиладиган бўлиши.
- Аниқ идентификацияланадиган бўлиши.
- Ҳодиса ёки операция контекстида проформа молиявий маълумотларни тузиш учун оқилона бошланғич нуқтани ифодалаши, шу жумладан ташкилотнинг ҳисоб сиёсатларига мос эканлиги ва тегишли санада бўлиши ёки тегишли даврни қамраб олиши.

A28. Тузатилмаган молиявий маълумотлар олинган манба бўйича аудит ёки таҳлилий текширув хулосаси бошқа амалиётчи томонидан чиқарилган бўлиши мумкин. Бундай вазиятда, ушбу ИТХС бўйича ҳисобот берувчи амалиётчининг 17(с) ва (е) бандлардаги талабларга мувофиқ ташкилот ва унинг бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисобот амалиётлари тўғрисида тушунчага эга бўлиш зарурияти, ва тузатилмаган молиявий маълумотлар олинган манба мувофиқлигига ишонч ҳосил қилиш зарурияти камаймайди Тузатилмаган молиявий маълумотлар олинган манба бўйича аудит ёки таҳлилий текширув хулосаси мавжуд эмаслиги (19-бандга қаранг)

A29. Тузатилмаган молиявий маълумотлар олинган манба бўйича аудит ёки таҳлилий текширув хулосаси мавжуд бўлмаганда, амалиётчи ўша манбанинг мувофиқлигига тегишли тартиб-таомилларни бажариши зарур. Бу тартиб-таомилларнинг характери ва кўламига таъсир қилиши мумкин бўлган омиллар, масалан, қуйидагиларни ўз ичига олади: Амалиётчи илгари ташкилотнинг тарихий молиявий маълумотларини аудит қилган ёки таҳлилий текширув ўтказган бўлса ва амалиётчининг бундай топшириқдан ташкилот тўғрисидаги билими. Ташкилотнинг тарихий молиявий маълумотлари қанчалик яқинда аудит қилинган ёки таҳлилий текширувдан ўтказилган. Ташкилотнинг молиявий маълумотлари амалиётчи томонидан даврий равишда таҳлил қилиниши, масалан, тартибга солувчи талабларга мувофиқ тақдим этиш мақсадлари учун.

A30. Тузатилмаган молиявий маълумотлар олинган манбанинг ўзи аудит қилинмаган ёки таҳлилий текширувдан ўтказилмаган бўлса ҳам, ташкилотнинг тузатилмаган молиявий маълумотлар олинган манбанинг даврига бевосита олдинги давр молиявий ҳисоботлари аудит қилинган ёки таҳлилий текширувдан ўтказилган бўлиши эҳтимоли юқори. Масалан, тузатилмаган молиявий маълумотлар олинган манба аудит қилинмаган ёки таҳлилий текширувдан ўтказилмаган оралиқ молиявий ҳисоботлар бўлиши мумкин, аммо ташкилотнинг бевосита олдинги молиявий йил учун молиявий ҳисоботлари аудит қилинган бўлиши мумкин. Бундай ҳолда, А29 банддаги омилларни ҳисобга олган ҳолда, амалиётчи тузатилмаган молиявий маълумотлар олинган манбанинг мувофиқлигига тегишли бажариши мумкин бўлган тартиб-таомиллар қуйидагиларни ўз ичига олади: Масъул томондан қуйидагилар тўғрисида сўров ўтказиш: о Манба тайёрланган жараён ва манба келишилган ёки мослаштирилган асосидаги бухгалтерия ҳисоби ёзувларининг ишончлилиги. о Барча операциялар қайд этилганлиги. ISAE ISAE о Манба ташкилотнинг ҳисоб сиёсатларига мувофиқ тайёрланганлиги. о Энг сўнгги аудит қилинган ёки таҳлилий текширувдан ўтказилган давр пайтидан бери ҳисоб сиёсатларида ўзгаришлар бўлган-бўлмаганлиги ва, агар шундай бўлса, бундай ўзгаришлар қандай ҳал қилинганлиги. о Манба фирибгарлик натижасида муҳим бузиб кўрсатилиши мумкин бўлган рискни баҳолаши. о Ташкилотнинг бизнес фаолиятлари ва операцияларидаги ўзгаришларнинг таъсири. Агар амалиётчи бевосита олдинги йиллик ёки оралиқ молиявий маълумотларни аудит қилган ёки таҳлилий текширувдан ўтказган бўлса, бундай аудит ёки таҳлилий текширув натижаларини кўриб чиқиш ва булар тузатилмаган молиявий маълумотлар олинган манбани тайёрлашда бирон-бир муаммоларни кўрсатиши ёки кўрсатмаслигини. Масъул томоннинг амалиётчи сўровларига жавоблари амалиётчининг ташкилот тўғрисидаги тушунчаси ёки топшириқ вазиятларига номувофиқ кўринганда, масъул томон тарафидан тақдим этилган маълумотларни тасдиқлаш. Манбани тегишли олдинги давр молиявий маълумотлари билан ва, қўлланиладиган бўлса, бевосита олдинги йиллик ёки оралиқ молиявий маълумотлар билан таққослаш, ва муҳим ўзгаришларни масъул томон билан муҳокама қилиш. Ҳеч қачон аудит қилинмаган ёки таҳлилий текширувдан ўтказилмаган ташкилотнинг тарихий молиявий маълумотлари (13(е) бандга қаранг)

A31. Операция учун ташкил этилган ва ҳеч қачон савдо фаолиятига эга бўлмаган ташкилот ҳолатидан ташқари, тарихий молиявий маълумотлари ҳеч қачон аудит қилинмаган ёки таҳлилий текширувдан ўтказилмаган бўлса, тегишли қонун ёки норматив ҳужжат ташкилотга эмиссия проспектини чиқаришга рухсат бериши эҳтимоли кам.

Проформа тузатишларнинг мувофиқлиги тўғрисида далиллар олиш

A32. Масъул томон проформа молиявий маълумотларни қандай тузганлиги ва бошқа топшириқ вазиятлари тўғрисидаги амалиётчининг тушунчаси асосида, амалиётчи масъул томон зарур проформа тузатишларни тегишли равишда аниқлаганлиги тўғрисида қуйидагилар каби тартиб-таомилларнинг комбинацияси орқали далиллар олиши мумкин: Масъул томоннинг тегишли проформа тузатишларни аниқлаш ёндашувининг оқилоналигини, масалан, тегишли бизнеслар ўртасида даромад, устама харажатлар, активлар ва мажбуриятларнинг тегишли тақсимланишларини аниқлашда қўлланиладиган услубни баҳолаш. Сотиб олинган ташкилотнинг молиявий маълумотларини олиш ёндашуви тўғрисида сотиб олинган ташкилот ичидаги тегишли томонлардан сўров ўтказиш. Тегишли шартномалар, битимлар ёки бошқа ҳужжатларнинг муайян жиҳатларини баҳолаш. Тегишли тузатишларни аниқлаш учун тегишли бўлган ҳодиса ёки операция ва тегишли шартномалар ва битимларнинг муайян жиҳатлари тўғрисида ташкилотнинг маслаҳатчиларидан сўров ўтказиш. Масъул томон ва проформа молиявий маълумотларни тузишда иштирок этган ташкилотнинг бошқа ходимлари томонидан тайёрланган тегишли таҳлиллар ва жадвалларни баҳолаш. Проформа молиявий маълумотларни тузишда иштирок этган ташкилотнинг бошқа ходимлари устидан масъул томоннинг назоратига доир далиллар олиш. Таҳлилий тартиб-таомилларни бажариш. Проформа тузатишларга киритилган ҳар қандай сотиб олинган ёки сотилган ташкилот молиявий маълумотлари учун фактга асос (22(b) бандга қаранг) Сотилган ташкилот молиявий маълумотлари

A33. Сотиш ҳолатида, сотилган ташкилотнинг молиявий маълумотлари тузатилмаган молиявий маълумотлар олинган манбадан келиб чиқади, бу кўпинча аудит қилинган ёки таҳлилий текширувдан ўтказилган бўлади. Шунинг учун, тузатилмаган молиявий маълумотлар олинган манба амалиётчига сотилган ташкилот молиявий маълумотлари учун фактга асос мавжудлигини аниқлаш учун асос тақдим этади. Бундай ҳолда, кўриб чиқилиши мумкин бўлган масалалар, масалан, консолидация даражасида қайд этилган сотилган ташкилотга тегишли даромад ва харажатлар проформа тузатишларда тегишли равишда акс эттирилганлигини ўз ичига олади.

A34. Тузатилмаган молиявий маълумотлар олинган манба аудит қилинмаган ёки таҳлилий текширувдан ўтказилмаган бўлса, амалиётчи сотилган ташкилот молиявий маълумотлари фактга асосланган эканлигини аниқлашда A29–A30 бандлардаги кўрсатмага мурожаат қилиши мумкин. Сотиб олинган ташкилот молиявий маълумотлари

A35. Сотиб олинган ташкилот молиявий маълумотлари олинган манба аудит қилинган ёки таҳлилий текширувдан ўтказилган бўлиши мумкин. Сотиб олинган ташкилот молиявий маълумотлари олинган манба амалиётчи томонидан аудит қилинган ёки таҳлилий текширувдан ўтказилган бўлса, сотиб олинган ташкилот молиявий маълумотлари, 23-бандда кўриб чиқилган вазиятлардан келиб чиқадиган ҳар қандай оқибатларга риоя қилган ҳолда, фактга асосланган бўлади.

A36. Сотиб олинган ташкилот молиявий маълумотлари олинган манба бошқа амалиётчи томонидан аудит қилинган ёки таҳлилий текширувдан ўтказилган бўлиши мумкин. Бундай вазиятда, ушбу ИТХС бўйича ҳисобот берувчи амалиётчининг 17(c) ва (e) бандлардаги талабларга мувофиқ сотиб олинган ташкилот ва унинг бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисобот амалиётлари тўғрисида тушунчага эга бўлиш зарурияти ва сотиб олинган ташкилот молиявий маълумотлари фактга асосланган эканлигига ишонч ҳосил қилиш зарурияти камаймайди.

A37. Сотиб олинган ташкилот молиявий маълумотлари олинган манба аудит қилинмаган ёки таҳлилий текширувдан ўтказилмаган бўлса, амалиётчи ўша манбанинг мувофиқлигига тегишли тартиб-таомилларни бажариши зарур. Бу тартиб-таомилларнинг характери ва қўламига таъсир қилиши мумкин бўлган омиллар, масалан, қуйидагиларни ўз ичига олади: Амалиётчи илгари сотиб олинган ташкилотнинг тарихий молиявий маълумотларини аудит қилган ёки таҳлилий текширув ўтказган бўлса ва амалиётчининг бундай топшириқдан сотиб олинган ташкилот тўғрисидаги билими. Сотиб олинган ташкилотнинг тарихий молиявий маълумотлари қанчалик яқинда аудит қилинган ёки таҳлилий текширувдан ўтказилган. Сотиб олинган ташкилотнинг молиявий маълумотлари амалиётчи томонидан даврий равишда таҳлил қилиниши, масалан, тартибга солувчи талабларга мувофиқ тақдим этиш мақсадлари учун.

A38. Сотиб олинган ташкилот молиявий маълумотлари олинган манбанинг ўзи аудит қилинмаган ёки таҳлилий текширувдан ўтказилмаган бўлса ҳам, сотиб олинган ташкилотнинг сотиб олинган ташкилот молиявий маълумотлари олинган манбаникидан бевосита олдинги давр молиявий ҳисоботлари аудит қилинган ёки таҳлилий текширувдан ўтказилган бўлиши эҳтимоли юқори. Бундай ҳолда, A37 банддаги омилларни ҳисобга олган ҳолда, амалиётчи сотиб олинган ташкилот молиявий маълумотлари фактга асосланган эканлигига тегишли бажариши мумкин бўлган тартиб-таомиллар қуйидагиларни ўз ичига олади: Сотиб олинган ташкилот раҳбариятидан қуйидагилар тўғрисида сўров ўтказиш: o Сотиб олинган ташкилот молиявий маълумотлари олинган манба тайёрланган жараён ва манба келишилган ёки мослаштирилган асосидаги бухгалтерия ҳисоби ёзувларининг ишончлилиги. o Барча операциялар қайд этилганлиги. o Сотиб олинган ташкилот молиявий маълумотлари олинган манба сотиб олинган ташкилотнинг ҳисоб сиёсатларига мувофиқ тайёрланганлиги. o Энг сўнгги аудит қилинган ёки таҳлилий текширувдан ўтказилган давр пайтидан бери ҳисоб сиёсатларида ўзгаришлар бўлган-бўлмаганлиги ва, агар шундай бўлса, бундай ўзгаришлар қандай ҳал қилинганлиги. o Сотиб олинган ташкилот молиявий маълумотлари олинган манба фирибгарлик натижасида муҳим бузиб кўрсатилиши мумкин бўлган рискни баҳолаши. o Сотиб олинган ташкилотнинг бизнес

фаолиятлари ва операцияларидаги ўзгаришларнинг таъсири. Агар амалиётчи бевосита олдинги йиллик ёки оралиқ молиявий маълумотларни аудит қилган ёки таҳлилий текширувдан ўтказган бўлса, бундай аудит ёки таҳлилий текширув натижаларини кўриб чиқиш ва булар сотиб олинган ташкилот молиявий маълумотлари олинган манбани тайёрлашда бирон-бир муаммоларни кўрсатиши ёки кўрсатмаслигини. Сотиб олинган ташкилот раҳбариятининг амалиётчи сўровларига жавоблари амалиётчининг сотиб олинган ташкилот тўғрисидаги тушунчаси ёки топшириқ вазиятларига номувофиқ кўринганда, сотиб олинган ташкилот раҳбарияти томонидан тақдим этилган маълумотларни тасдиқлаш. Сотиб олинган ташкилот молиявий маълумотлари олинган манбани тегишли олдинги давр молиявий маълумотлари билан ва, қўлланиладиган бўлса, бевосита олдинги йиллик ёки оралиқ молиявий маълумотлар билан таққослаш, ва муҳим ўзгаришларни сотиб олинган ташкилот раҳбарияти билан муҳокама қилиш. Тузатилмаган молиявий маълумотлар олинган манба ёки сотиб олинган ёки сотилган ташкилот молиявий маълумотлари олинган манбага нисбатан ўзгартирилган аудиторлик фикри ёки таҳлилий текширув хулосаси, ёки изоҳловчи хат банди Потенциал оқибат (23(a) бандга қаранг)

A39. Тузатилмаган молиявий маълумотлар олинган манба ёки сотиб олинган ёки сотилган ташкилот молиявий маълумотлари олинган манбага нисбатан барча ўзгартирилган аудиторлик фикрлари, таҳлилий текширув хулосалари ёки изоҳловчи хат бандлари проформа молиявий маълумотлар, барча муҳим жиҳатларда, қўлланиладиган мезонлар асосида тузилиши мумкинлигига зарур равишда таъсир кўрсатмайди. Масалан, қўлланиладиган молиявий ҳисобот тайёрлаш концепцияси томонидан талаб қилинганидек, бошқарув учун масъул шахсларга тақдим этилган рағбатлантириш ёритиб берилмаганлиги сабабли ташкилотнинг молиявий ҳисоботлари бўйича шартли аудиторлик фикри ифодаланган бўлиши мумкин. Агар бу ҳолат юз берса ва бу молиявий ҳисоботлар тузатилмаган молиявий маълумотлар олинган манба сифатида қўлланилса, бундай шартлилик проформа соф активлар ва даромад тўғрисидаги ҳисоботлар, барча муҳим жиҳатларда, қўлланиладиган мезонлар асосида тузилиши мумкинлигига ҳеч қандай оқибатга эга бўлмаслиги мумкин. Қўшимча тегишли ҳаракат (23(b), 24 бандларига қаранг)

A40. Амалиётчи кўриши мумкин бўлган қўшимча тегишли ҳаракатлар, масалан, қуйидагиларни ўз ичига олади: 23(b) банддаги талабга нисбатан: о Масала бўйича масъул томон билан муҳокама қилиш. о Агар, амалиётчининг профессионал мулоҳазасига кўра, масала проформа молиявий маълумотларни фойдаланувчилар тушуниши учун етарли даражада тегишли ва муҳим бўлса, тегишли қонун ёки норматив ҳужжат бўйича мумкин бўлган жойда, амалиётчининг хулосасида модификацияланган аудиторлик фикри, таҳлилий текширув хулосаси ёки алоҳида масалалар бандига ҳавола қилиш. 24-банддаги талабга нисбатан, тегишли қонун ёки норматив ҳужжат бўйича мумкин бўлган жойда, амалиётчининг фикрини ўзгартириш. Тегишли қонун ёки норматив ҳужжат бўйича мумкин бўлган жойда, хулосани ушлаб туриш ёки топшириқдан воз кечиш. Ҳуқуқий маслаҳат олиш.

Проформа молиявий маълумотларнинг тақдим этилишини баҳолаш

Чалғитувчи молиявий маълумотлар билан боғланишдан воз кечиш (26(b) бандга қаранг)

A41. БХАСК кодекси амалиётчидан амалиётчи қуйидагиларни ўз ичига олган деб ҳисоблайдиган ҳисоботлар, декларациялар, мулоқотлар ёки бошқа маълумотлар билан атайин боғлиқ бўлмасликни талаб қилади:[9]

(a) Муҳим хатолик ёки чалғитувчи баёнотни ўз ичига олади;

(b) Эҳтиётсиз тақдим этилган баёнотлар ёки маълумотларни ўз ичига олади; ёки

(c) Талаб қилинадиган маълумотларни қолдириб кетади ёки яширади, бундай тушириб қолдириш ёки яшириш чалғитувчи бўлиши мумкин бўлган жойларда. Проформа молиявий маълумотларга илова қилинган ёритиб беришлар (14(c), 26(c) бандларига қаранг)

A42. Тегишли ёритиб беришлар қуйидагилар каби масалаларни ўз ичига олиши мумкин: Ҳодиса ёки операциянинг характерини ва бундай ҳодиса юз берган ёки операция амалга оширилган деб фараз қилинадиган санани ўз ичига олган ҳолда, проформа молиявий маълумотларнинг характери ва мақсади; Тузатилмаган молиявий маълумотлар олинган манба, ва бундай манба бўйича аудит ёки таҳлилий текширув хулосаси эълон қилинганлиги; Проформа тузатишлар, шу жумладан ҳар бир тузатишнинг тавсифи ва тушунтириши. Бу, сотиб олинган ёки сотилган ташкилот молиявий маълумотлари ҳолатида, бундай маълумотлар олинган манба ва бундай манба бўйича аудит ёки таҳлилий текширув хулоса эълон қилинганлигини ўз ичига олади; Оммага очиқ бўлмаган бўлса, проформа молиявий маълумотлар тузилган қўлланиладиган мезонларнинг тавсифи; ва Проформа молиявий маълумотлар фақат намойиш мақсадларида тузилганлиги ва, унинг характери туфайли, ташкилотнинг ҳақиқий молиявий ҳолати, молиявий натижадорлиги ёки пул оқимларини акс эттирмаслиги тўғрисидаги баёнот. Тегишли қонун ёки норматив ҳужжат бундай ёки бошқа махсус ёритиб беришларни талаб қилиши мумкин. Ҳисобот санасидан кейинги ҳодисаларни кўриб чиқиш (26(d) бандга қаранг)

A43. Амалиётчи тузатилмаган молиявий маълумотлар олинган манба тўғрисида ҳисобот бермаётганлиги сабабли, амалиётчи бундай манбада тузатишни ёки ёритиб беришни талаб қиладиган манба ҳисобот санасидан кейинги

[9] БХАСК Кодекси, R111.2-банд.

ҳодисаларни аниқлаш учун тартиб-таомилларни бажариши бўйича талаб мавжуд эмас. Шунга қарамай, амалиётчи тузатилмаган молиявий маълумотлар олинган манба санасидан кейинги, кейингиси чалғитувчи бўлишининг олдини олиш учун проформа молиявий маълумотларга тушунтириш изоҳларида ҳавола қилиш ёки ёритиб бериш талаб этилиши мумкин бўлган, амалиётчининг эътиборига келган ҳар қандай муҳим ҳодисаларни кўриб чиқиши зарур. Бундай кўриб чиқиш ушбу ИТХС бўйича тартиб-таомилларни бажаришга ёки амалиётчининг ташкилот ва топшириқ вазиятлари тўғрисидаги билимига асосланган. Масалан, тузатилмаган молиявий маълумотлар олинган манба санасидан кейин, ташкилот ўзининг конвертация қилинадиган қарзини капиталга айлантиришни ўз ичига олган капитал операциясини амалга оширган бўлиши мумкин, буни ёритиб бермаслик проформа молиявий маълумотларнинг чалғитувчи бўлишига олиб келиши мумкин. Бошқа маълумотлар билан муҳим номувофиқлик (27-бандга қаранг)

A44. Агар масъул томон проформа молиявий маълумотларни ёки бошқа маълумотларни тегишли равишда қайта кўриб чиқишдан бош тортса, амалиётчи кўриши мумкин бўлган қўшимча тегишли ҳаракатлар, масалан, қуйидагиларни ўз ичига олади: Тегишли қонун ёки норматив ҳужжат бўйича мумкин бўлган жойда: о Амалиётчининг хулосасида муҳим номувофиқликни тавсифлаш. о Амалиётчининг фикрини модификациялаш. о Хулосани ушлаб туриш ёки топшириқдан воз кечиш. Ҳуқуқий маслаҳат олиш.

Ёзма баёнотлар (28(а) бандга қаранг)

A45. Баъзи вазиятларда, ўз ичига олган операциялар турлари масъул томондан ташкилот илгари тегишли операциялар бўлмаганлиги учун аниқлаш зарурияти бўлмаган проформа тузатишлар учун ҳисоб сиёсатларини танлашни талаб қилиши мумкин. Бундай ҳолда, амалиётчи масъул томондан танланган ҳисоб сиёсатлари ташкилотнинг бундай турдаги операциялар учун қабул қилинган сиёсатларини ташкил этишини тасдиқлашни ўз ичига олиш учун ёзма тасдиқлашларни кенгайтиришни сўраши мумкин.

Фикрни шакллантириш

Тегишли қонун ёки норматив ҳужжат томонидан талаб қилинадиган қўшимча масалалар бўйича ишончни таъминлаш (29-бандга қаранг)

A46. Тегишли қонун ёки норматив ҳужжат амалиётчидан проформа молиявий маълумотлар, барча муҳим жиҳатларда, қўлланиладиган мезонлар асосида тузилганлиги тўғрисидан ташқари бошқа масалалар бўйича фикр ифодалашни талаб қилиши мумкин. Бу вазиятларнинг баъзиларида, амалиётчи учун қўшимча тартиб-таомилларни бажариш зарур бўлмаслиги мумкин. Масалан, тегишли қонун ёки норматив ҳужжат амалиётчидан масъул томон проформа молиявий маълумотларни тузган асос ташкилотнинг ҳисоб сиёсатларига мос эканлиги тўғрисида фикр ифодалашни талаб қилиши мумкин. Ушбу ИТХСнинг 18 ва 22(с) бандларидаги талабларга риоя қилиш бундай фикрни ифодалаш учун асос тақдим этади.

A47. Бошқа вазиятларда, амалиётчи қўшимча тартиб-таомилларни бажариши зарур бўлиши мумкин. Бундай қўшимча тартиб-таомилларнинг характери ва кўлами тегишли қонун ёки норматив ҳужжат амалиётчидан фикр ифодалашни талаб қиладиган бошқа масалаларнинг характерига қараб ўзгариб туради. Амалиётчининг хулоса бўйича жавобгарлиги тўғрисидаги баёнот

A48. Тегишли қонун ёки норматив ҳужжат амалиётчидан амалиётчининг хулосаси ва у бўйича жавобгарлигини тасдиқлайдиган ёки тасдиқловчи аниқ баёнотни киритишни талаб қилиши мумкин. Амалиётчининг хулосасига бундай қўшимча қонуний ёки норматив баёнотни киритиш ушбу ИТХС талабларига зид эмас.

Қўлланиладиган мезонларни ёритиб бериш (30-бандга қаранг)

A49. Проформа молиявий маълумотларга илова қилинган изоҳловчи қайдларда масъул томон тегишли қонун ёки қоида билан белгиланган ёки ваколатли ёки тан олинган стандартларни ўрнатувчи ташкилот томонидан эълон қилинган ҳар қандай мезонларни такрорлаши шарт эмас. Бундай мезонлар ҳисобот бериш режимининг бир қисми сифатида оммага очиқ бўлади ва шунинг учун масъул томоннинг проформа молиявий маълумотларни тузишида назарда тутилган ҳисобланади.

A50. Агар масъул томон ҳар қандай махсус мезонларни ишлаб чиққан бўлса, фойдаланувчилар проформа молиявий маълумотлар масъул томон тарафидан қандай тузилганлиги тўғрисида тегишли тушунчани олишлари учун ўша мезонларни ёритиб бериш зарур.

Ишончни таъминлаш хулосасини тайёрлаш

Сарлавҳа (35(а) бандга қаранг)

A51. Хулосанинг мустақил амалиётчининг хулосаси эканлигини кўрсатадиган сарлавҳа, масалан, "Эмиссия проспектига киритилган проформа молиявий маълумотлар тузилиши тўғрисида мустақил амалиётчининг ишончни таъминлаш хулосаси", амалиётчи 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) талаб қилганидек мустақилликка тегишли тегишли

ахлоқий талабларнинг барчасини бажарганлигини тасдиқлайди. Бу мустақил амалиётчининг хулосасини бошқалар томонидан чиқарилган хулосалардан фарқлайди.

Қабул қилувчи томон(лар) (35(b) бандга қаранг)

A52. Тегишли қонун ёки норматив ҳужжат хулосанинг қабул қилувчи томон(лари)ни белгилаши мумкин. Бунга муқобил равишда, амалиётчи топшириқ шартларининг бир қисми сифатида ташкилот билан қабул қилувчи(лар) ким бўлиши бўйича келишиши мумкин.

Кириш бандлари (35(c) бандга қаранг)

A53. Проформа молиявий маълумотлар бошқа маълумотларни ўз ичига олган эмиссия проспектига киритилиши учун, амалиётчи, агар тақдимот шакли имкон берса, проформа молиявий маълумотлар тақдим этилган бўлимни аниқлайдиган ҳаволани киритишни кўриб чиқиши мумкин. Бу ўқувчиларга амалиётчининг хулосаси тегишли бўлган проформа молиявий маълумотларни аниқлашга ёрдам беради.

Фикр (13(c), 35(h) бандларига қаранг)

A54. "Проформа молиявий маълумотлар, барча муҳим жиҳатларда, [қўлланиладиган мезонлар] асосида тузилган" ёки "проформа молиявий маълумотлар баён қилинган асосда тўғри тузилган" иборасининг қайси бири маълум юрисдикцияда фикрни ифодалаш учун қўлланилиши ўша юрисдикцияда проформа молиявий маълумотлар тўғрисидаги ҳисоботни бошқарадиган қонун ёки норматив ҳужжат, ёки ўша юрисдикцияда умумий қабул қилинган амалиёт томонидан белгиланади.[10]

A55. Баъзи юрисдикциялардаги тегишли қонун ёки норматив ҳужжат амалиётчининг фикри матнини юқорида белгиланганлардан бошқа шартлар билан белгилаши мумкин. Агар шундай бўлса, амалиётчи учун ушбу ИТХСда белгиланган тартиб-таомилларни бажариш амалиётчига қонун ёки норматив ҳужжат томонидан белгиланган матнда фикрни ифодалаш имконини бериши ёки қўшимча тартиб-таомиллар зарур бўлиши эҳтимолини аниқлаш учун мулоҳаза юритиш зарур бўлиши мумкин.

A56. Амалиётчи ушбу ИТХСда белгиланган тартиб-таомилларни бажариш амалиётчига қонун ёки норматив ҳужжат томонидан белгиланган матнда фикрни ифодалаш имконини бериши тўғрисида хулоса чиқарганда, ўша матнни ушбу ИТХСда белгиланган фикрнинг икки муқобил матнига эквивалент деб ҳисоблаш ўринли бўлиши мумкин.

Намунавий хулоса (35-бандга қаранг)

A57. Модификацяиланмаган фикрли амалиётчининг хулосаси иловада келтирилган.

[10] Аудит ёки текширув ҳисоботи модификацияланган бўлса, модификация манбавий молиявий ҳисоботларда қаерда тавсифланганига ҳавола берилиши мумкин.

Илова

(А57 бандга қаранг)

Модификацияланмаган фикрли амалиётчининг намунавий хулосаси

ЭМИССИЯ ПРОСПЕКТИГА КИРИТИЛГАН ПРОФОРМА МОЛИЯВИЙ МАЪЛУМОТЛАР ТУЗИЛИШИ ТЎҒРИСИДА МУСТАҚИЛ АМАЛИЁТЧИНИНГ ИШОНЧНИ ТАЪМИНЛАШ ХУЛОСАСИ

[Тегишли манзил эгаси(лари)]

Эмиссия проспектига киритилган проформа молиявий маълумотлар тузилиши тўғрисида хулоса

Биз [масъул томон] томонидан ABC компаниясининг проформа молиявий маълумотлари тузилиши тўғрисида хулоса бериш бўйича ишончни таъминлаш топшириғимизни якунладик. Проформа молиявий маълумотлар [компания томонидан чиқарилган эмиссия проспектининг хх–хх бетларида белгиланганидек] [[сана] ҳолатига проформа соф активлар тўғрисидаги ҳисобот], [[сана]да тугаган давр учун проформа молиявий натижалари тўғрисидаги ҳисобот], [[сана]да тугаган давр учун проформа пул оқимлари тўғрисидаги ҳисобот] ва тегишли изоҳлардан иборат. [Масъул томон] проформа молиявий маълумотларни тузган қўлланиладиган мезонлар [[Қимматли қоғозлар бўйича ХХ тартибида белгиланган ва [Х изоҳ]да тавсифланган]/[[Х изоҳ]да тавсифланган].

Проформа молиявий маълумотлар [масъул томон] томонидан [Х изоҳда келтирилган] [ҳодиса ёки операция] худди [ҳодиса ёки операция] [сана белгиланади] [ва тегишлича сана белгиланади]да содир бўлгандек компаниянинг [сана белгиланади ҳолатига молиявий ҳолати] [ва] [[сана]да тугаган давр учун компаниянинг/унинг молиявий натижадорлиги [ва пул оқимлари]]га таъсирини намойиш этиш учун тузилган. Ушбу жараённинг бир қисми сифатида, компаниянинг [молиявий ҳолати], [молиявий натижадорлиги] [ва пул оқимлари] тўғрисидаги маълумотлар [масъул томон] томонидан компаниянинг [[сана]да тугаган давр учун] молиявий ҳисоботларидан олинган, улар бўйича [[аудит]/[таҳлилий текширув] ҳисоботи]/[аудит ёки таҳлилий текширув ҳисоботи йўқ] эълон қилинган.1

Масъул томоннинг проформа молиявий маълумотлар учун жавобгарлиги

[Масъул томон] проформа молиявий маълумотларни [қўлланиладиган мезонлар] асосида тузиш учун жавобгардир. Бизнинг мустақиллигимиз ва сифатни бошқариш

Биз Бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ стандартлари кенгашининг Профессионал бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ кодекси (Халқаро мустақиллик стандартларини ўз ичига олган) (БХАСК кодекси)нинг мустақиллик ва бошқа ахлоқий талабларига риоя қилдик, бу ҳалоллик, холислик, профессионал малака ва зарур эътиборлилик, махфийлик ва профессионал хулқ-атвор каби фундаментал тамойилларга асосланган.

Ташкилот Сифат бошқаруви бўйича 1-сон халқаро стандартни2 қўллайди, бу ташкилотдан ахлоқий талаблар, профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонуний ва норматив талабларга риоя қилиш бўйича сиёсатлар ёки тартиб-таомилларни ўз ичига олган сифатни бошқариш тизимини ишлаб чиқиш, амалга ошириш ва ишлатишни талаб қилади.

Амалиётчининг жавобгарликлари

Ташкилот Сифат бошқаруви бўйича 1-сон халқаро стандартни2 қўллайди, бу ташкилотдан ахлоқий талаблар, профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонуний ва норматив талабларга риоя қилиш бўйича сиёсатлар ёки тартиб-таомилларни ўз ичига олган сифатни бошқариш тизимини ишлаб чиқиш, амалга ошириш ва ишлатишни талаб қилади

Биз тадбиркорлик ташкилоти Халқаро Аудит ва Ишонч Стандартлари Кенгаши томонидан чиқарилган 3420-сон Ишонч Топшириқларининг Халқаро Стандарти (ИТХС), Проспектга киритилган проформа молиявий маълумотларни тузиш тўғрисида ҳисобот бериш учун ишонч топшириқлари асосида ўтказдик. Ушбу стандарт амалиётчидан [масъул томон] [қўлланиладиган мезонлар] асосида барча муҳим жиҳатларда проформа молиявий маълумотларни тузганлиги тўғрисида оқилона ишончни олиш учун тартиб-таомилларни режалаштириш ва бажаришни талаб қилади.

Ушбу топшириқ мақсадлари учун, биз проформа молиявий маълумотларни тузишда фойдаланилган тарихий молиявий маълумотлар бўйича ҳар қандай ҳисоботлар ёки фикрларни янгилаш ёки қайта чиқариш учун масъул эмасмиз, шунингдек, биз ушбу топшириқ давомида проформа молиявий маълумотларни тузиш учун фойдаланилган молиявий маълумотларнинг аудитини ёки таҳлилий текширувини ўтказмаганмиз.

Проспектга киритилган проформа молиявий маълумотларнинг мақсади фақатгина муҳим ҳодиса ёки операциянинг ташкилотнинг тузатилмаган молиявий маълумотларига таъсирини, гўё ҳодиса содир бўлган ёки операция намуна мақсадлари учун танланган олдинги санада амалга оширилгандек, кўрсатишдир. Шунга кўра, биз ҳодиса ёки операциянинг [санани кўрсатинг] кунидаги ҳақиқий натижаси тақдим этилгандек бўлиши тўғрисида ҳеч қандай ишонч билдирмаймиз.

Проформа молиявий маълумотлар қўлланиладиган мезонлар асосида барча муҳим жиҳатларда тузилганлиги тўғрисида ҳисобот бериш учун оқилона ишонч топшириғи [масъул томон] томонидан проформа молиявий маълумотларни тузишда қўлланиладиган мезонлар ҳодиса ёки операцияга бевосита тегишли муҳим таъсирларни тақдим этиш учун оқилона асос

таъминлаш-таъминламаслигини баҳолаш учун тартиб-таомилларни бажаришни ва қуйидагилар тўғрисида етарли ва муносиб далилларни олишни ўз ичига олади:

Тегишли проформа тузатишлар ўша мезонларга тегишли таъсир кўрсатади; ва

Проформа молиявий маълумотлар ўша тузатишларнинг тузатилмаган молиявий маълумотларга тўғри қўлланилишини акс эттиради. Танланган тартиб-таомиллар амалиётчининг мулоҳазасига, ташкилотнинг характери, проформа молиявий маълумотлар тузилган ҳодиса ёки операция ва бошқа тегишли топшириқ вазиятлари тўғрисидаги тушунишига асосланган.

Топшириқ шунингдек проформа молиявий маълумотларнинг умумий тақдим этилишини баҳолашни ҳам ўз ичига олади.

Биз олган далиллар фикримиз учун асос бўлиб хизмат қилиш учун етарли ва муносиб деб ҳисоблаймиз.

Бизнинг фикримизча, [проформа молиявий маълумотлар барча муҳим жиҳатларда [қўлланиладиган мезонлар] асосида тузилган]/[проформа молиявий маълумотлар кўрсатилган асос бўйича тўғри тузилган].

Бошқа ҳуқуқий ёки тартибга солувчи талаблар тўғрисида хулоса

[Тегишли қонун ёки норматив ҳужжатлар амалиётчидан бошқа масалалар бўйича фикр билдиришни талаб қилиши мумкин (А46-А47 бандларига қаранг). Амалиётчи хулосасининг ушбу банди шакли ва мазмуни бундай бошқа хулоса бериш жавобгарликларининг характерига қараб ўзгаради.] [Амалиётчининг имзоси]

[Амалиётчи хулосасининг санаси]

[Амалиётчининг манзили]

4400-СОН ТУРДОШ ХИЗМАТЛАРНИНГ ХАЛҚАРО СТАНДАРТИ (ҚАЙТА ТАҲРИРЛАНГАН)
КЕЛИШИЛГАН ТАРТИБ-ТАОМИЛЛАР ТОПШИРИҚЛАРИ

(2022 йил 1 январда ёки ундан кейин шартлари келишилган келишилган тартиб-таомиллар топшириқлари учун амал қилади)

МУНДАРИЖА

Банд

Кириш

ТХХСнинг қўллаш доираси 1–3

Келишилган тартиб-таомиллар топшириғи 4–6

ТХХС ваколати 7–10

Кучга кириш санаси 11

Мақсадлар 12

Таърифлар 13

Талаблар

ТХХСга мувофиқ келишилган тартиб-таомиллар топшириғини амалга ошириш 14–16

Тегишли ахлоқий талаблар 17

Профессионал мулоҳаза 18

Топшириқ даражасида сифатни бошқариш 19–20

Топшириқни қабул қилиш ва давом эттириш 21–23

Топшириқ шартларини келишиш 24–26

Келишилган тартиб-таомилларни бажариш 27–28

Амалиётчининг экспертининг ишидан фойдаланиш 29

Келишилган тартиб-таомиллар тўғрисидаги ҳисобот 30–33

Келишилган тартиб-таомиллар топшириғини бошқа топшириқ билан биргаликда бажариш 34

Ҳужжатлаштириш 35

Стандартни қўллаш ва бошқа изоҳловчи материаллар

ТХХСнинг қўллаш доираси A1–A8

Кучга кириш санаси A9

Таърифлар A10–A13

Тегишли ахлоқий талаблар A14–A20

Профессионал мулоҳаза A21–A23

Топшириқ даражасида сифатни бошқариш A24–A27

Топшириқни қабул қилиш ва давом эттириш A28–A38

Топшириқ шартларини келишиш A39–A44

Келишилган тартиб-таомилларни бажариш A45

Амалиётчининг экспертининг ишидан фойдаланиш A46–A50

Келишилган тартиб-таомиллар тўғрисидаги ҳисобот A51–A58

Келишилган тартиб-таомиллар топшириғини бошқа топшириқ билан биргаликда бажариш A59

Ҳужжатлаштириш A60

1-илова: Келишилган тартиб-таомиллар топшириғи учун намунавий топшириқ хати

2-илова: Келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботлари намуналари

4400-сон Турдош хизматларнинг халқаро стандарти (ТХХС) (Қайта таҳрирланган), *Келишилган тартиб-таомиллар топшириқлари*, Халқаро сифат бошқаруви, аудит, таҳлилий текширув, бошқа ишончни таъминлаш ва турдош хизматлар бўйича баёнотларга кириш контекстида ўқилиши лозим.

Кириш

Ушбу ТХХСнинг қўллаш доираси

1. Ушбу турдош хизматларнинг халқаро стандарти (ТХХС) қуйидагиларни қамраб олади:

   (a) Келишилган тартиб-таомиллар топшириғини бажариш учун ёлланган амалиётчининг жавобгарликлари; ва

   (b) Келишилган тартиб-таомиллар тўғрисидаги ҳисоботнинг шакли ва мазмуни.

2. Ушбу ТХХС топшириқ предмети сифатида молиявий ёки номолиявий мавзуларга оид келишилган тартиб-таомилларни бажаришга қўлланилади. (А1-А2 бандларга қаранг)

1-сон СБХС билан боғлиқлик[1] (3-бандга қаранг)

3. Сифатни бошқариш тизими ва сиёсатлари ёки тартиб-таомиллари ташкилотнинг жавобгарлигидир. 1-сон СБХС ташкилотнинг келишилган тартиб-таомиллар топшириқларига нисбатан ташкилотларга қўлланилади. Ушбу ТХХСнинг алоҳида келишилган тартиб-таомиллар топшириқлари даражасида сифатни бошқариш бўйича қоидалари ташкилот 1-сон СБХС ёки камида шу даражада талабчан бўлган талабларга бўйсуниши тахминига асосланган. (А3-А8 бандларга қаранг)[2]

Келишилган тартиб-таомиллар топшириғи

4. Келишилган тартиб-таомиллар топшириғида амалиётчи, буюртмачи томон бажарилган тартиб-таомиллар топшириқ мақсади учун тўғри эканлигини тан олган ҳолда, амалиётчи ва буюртмачи томон ўртасида келишилган тартиб-таомилларни бажаради. Амалиётчи келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботида бажарилган келишилган тартиб-таомиллар ва тегишли аниқланган натижаларни хабар қилади. Буюртмачи томон ва бошқа мўлжалланган фойдаланувчилар келишилган тартиб-таомиллар ва амалиётчи томонидан хабар қилинган аниқланган натижаларни ўзлари кўриб чиқадилар ва амалиётчи томонидан бажарилган ишдан ўз ҳисоботларини чиқарадилар.

5. Ушбу ТХХСга мувофиқ бажарилган келишилган тартиб-таомиллар топшириғининг қадри қуйидагилардан келиб чиқади:

   (a) Амалиётчининг профессионал стандартларга, шу жумладан тегишли ахлоқий талабларга риоя қилиши; ва

   (b) Бажарилган тартиб-таомиллар ва тегишли аниқланган натижаларни аниқ етказиш.

6. Келишилган тартиб-таомиллар топшириғи аудит, таҳлилий текширув ёки бошқа ишончни таъминловчи топшириқ эмас. Келишилган тартиб-таомиллар топшириғи амалиётчининг фикрини ёки ишончни таъминлайдиган ҳисоботини ҳар қандай шаклда ифодалаш мақсадида далиллар олишни ўз ичига олмайди.

Ушбу ТХХС ваколати

7. Ушбу ТХХС амалиётчининг ТХХСга риоя қилишда мақсадларини ўз ичига олади, бу эса ушбу ТХХС талаблари белгиланган контекстни тақдим этади. Мақсадлар амалиётчига келишилган тартиб-таомиллар топшириғида нимага эришиш кераклигини тушунишда ёрдам беришга қаратилган.

8. Ушбу ТХХС амалиётчига белгиланган мақсадларга эришиш имконини бериш учун мўлжалланган "лозим" сўзидан фойдаланган ҳолда ифодаланган талабларни ўз ичига олади.

9. Бундан ташқари, ушбу ТХХС ушбу ТХХСни тўғри тушуниш учун тегишли контекстни тақдим этувчи кириш материали, таърифлар ва қўллаш ҳамда бошқа изоҳловчи материалларни ўз ичига олади.

10. Қўллаш ва бошқа изоҳловчи материаллар талаблар тўғрисида қўшимча тушунтириш ва уларни амалга ошириш учун кўрсатмалар беради. Бундай кўрсатмалар ўз-ўзидан талабни юкламаса-да, талабларни тўғри қўллаш учун тегишлидир. Қўллаш ва бошқа изоҳловчи материаллар шунингдек, ушбу ТХХСда кўриб чиқилган масалалар бўйича талабларни қўллашда ёрдам берадиган базавий маълумотларни ҳам тақдим этиши мумкин.

Кучга кириш санаси

11. Ушбу ТХХС 2022 йил 1 январдан ёки ундан кейин келишилган топшириқ шартлари келишилган тартиб-таомиллар бўйича топшириқлар учун амал қилади. (А9-бандга қаранг)

---

[1] Сифатни бошқаришнинг халқаро стандарти (СБХС) 1-сон, *Молиявий ҳисоботлар аудити ёки таҳлилий текширувини ёхуд бошқа ишончни таъминлаш ёки алоқадор хизматлар топшириқларини бажарувчи фирмалар учун сифат бошқаруви*

[2] 1-сон СБХС, 5-банд

Мақсадлар

12. Ушбу ТХХС бўйича келишилган тартиб-таомиллар топшириғида амалиётчининг мақсадлари қуйидагилардан иборат:

    (a) Бажариладиган тартиб-таомилларни буюртмачи томон билан келишиш;

    (b) Келишилган тартиб-таомилларни бажариш; ва

    (c) Ушбу ТХХС талабларига мувофиқ бажарилган тартиб-таомиллар ва тегишли натижаларни хабар қилиш.

Таърифлар

13. Ушбу ТХХС мақсадлари учун қуйидаги атамалар мазкур маъноларга эга:

    (a) Келишилган тартиб-таомиллар – Амалиётчи ва буюртмачи томон (ва агар тегишли бўлса, бошқа томонлар) тарафидан келишилган тартиб-таомиллар. (А10 бандга қаранг)

    (b) Келишилган тартиб-таомиллар топшириғи – Амалиётчи ва буюртмачи томон (ва агар тегишли бўлса, бошқа томонлар) келишган тартиб-таомилларни бажариш ва бажарилган тартиб-таомиллар ҳамда тегишли аниқланган натижаларни келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботида хабар қилиш учун амалиётчи жалб қилинган топшириқ. (А10 бандга қаранг)

    (c) Топшириқ раҳбари – Топшириқ ва унинг бажарилиши, шунингдек ташкилот номидан чиқариладиган келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботи учун жавобгар бўлган ҳамда зарур бўлганда, профессионал, юридик ёки тартибга солувчи орган томонидан тегишли ваколатлар берилган партнёр ёки ташкилот томонидан тайинланган бошқа шахс.

    (d) Буюртмачи томон – Амалиётчини келишилган тартиб-таомиллар топшириғини бажариш учун ёлловчи томон(лар). (А11 бандга қаранг)

    (e) Топшириқ гуруҳи – Келишилган тартиб-таомиллар топшириғини бажарувчи барча партнёрлар ва ходимлар, ҳамда амалиётчининг ташқи экспертидан ташқари, топшириқда тартиб-таомилларни бажарувчи бошқа шахслар.

    (f) Аниқланган натижалар – бу бажарилган келишилган тартиб-таомилларнинг факт натижаларидир. Аниқланган натижалар холис тасдиқланиши мумкин. Ушбу ТХХСда аниқланган натижаларга ҳаволалар амалиётчи бериши мумкин бўлган ҳар қандай тавсиялар каби ҳар қандай шаклдаги фикрлар ёки ҳисоботларни истисно қилади. (А12-А13 бандларга қаранг)

    (g) Мўлжалланган фойдаланувчилар – Амалиётчи келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботидан фойдаланишини кутадиган шахс(лар) ёки ташкилот(лар) ёки гуруҳ(лар). Баъзи ҳолларда, келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботи юборилган шахслардан ташқари бошқа мўлжалланган фойдаланувчилар ҳам бўлиши мумкин. (А10 бандга қаранг)

    (h) Амалиётчи – Топшириқни бажарувчи шахс(лар) (одатда топшириқ раҳбари ёки топшириқ гуруҳининг бошқа аъзолари, ёки қўлланилишига қараб, ташкилот). Ушбу ТХХС талаб ёки жавобгарлик топшириқ раҳбари томонидан бажарилишини аниқ мақсад қилган ҳолларда, "амалиётчи" эмас, балки "топшириқ раҳбари" атамаси қўлланилади.

    (i) Амалиётчининг эксперти – Ишончни таъминлаш ва турдош хизматлардан бошқа соҳада мутахассисликка эга бўлган, шу соҳадаги иши амалиётчига келишилган тартиб-таомиллар топшириғи бўйича жавобгарликларини бажаришда ёрдам бериш учун қўлланиладиган шахс ёки ташкилот. Амалиётчининг эксперти амалиётчининг ички эксперти (амалиётчининг ташкилоти ёки тармоқ ташкилотининг шериги ёки ходими, шу жумладан вақтинчалик ходими) ёки амалиётчининг ташқи эксперти бўлиши мумкин.

    (j) Профессионал мулоҳаза – Ушбу ТХХС ва тегишли ахлоқий талаблар томонидан тақдим этилган контекст доирасида, келишилган тартиб-таомиллар топшириғи вазиятларида тўғри бўлган ҳаракат йўналишлари тўғрисида маълумотларга асосланган қарорлар қабул қилишда тегишли кўникма, билим ва тажрибани қўллаш.

    (k) Тегишли ахлоқий талаблар – Келишилган тартиб-таомиллар топшириқларини бажаришда топшириқ гуруҳига қўлланиладиган профессионал ахлоқ тамойиллари ва ахлоқий талаблар. Тегишли ахлоқий талаблар одатда Бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ стандартлари кенгашининг Профессионал бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ кодекси (Халқаро мустақиллик стандартларини ўз ичига олган) (БХАСК кодекси)нинг қоидаларини, қатъийроқ бўлган миллий талаблар билан биргаликда, ўз ичига

олади.

(l) Масъул томон – Келишилган тартиб-таомиллар бўйича баҳоланадиган предмет учун масъул томон(лар).

Талаблар

Ушбу ТХХСга мувофиқ келишилган тартиб-таомиллар топшириғини амалга ошириш

14. Амалиётчи ушбу ТХХСнинг бутун матнини, шу жумладан унинг қўллаш ва бошқа изоҳловчи материалларини, унинг мақсадларини тушуниш ва унинг талабларини тўғри қўллаш учун тушуниши лозим.

Тегишли талабларга риоя қилиш

15. Амалиётчи ушбу ТХХСнинг ҳар бир талабига риоя қилиши лозим, агар муайян талаб келишилган тартиб-таомиллар топшириғига тегишли бўлмаса, масалан, агар талаб билан қамраб олинган вазиятлар топшириқда мавжуд бўлмаса.

16. Амалиётчи ушбу ТХХСнинг келишилган тартиб-таомиллар топшириғига тегишли барча талабларига риоя қилмаса, ушбу ТХХСга мувофиқлигини ифодаламаслиги лозим.

Тегишли ахлоқий талаблар

17. Амалиётчи тегишли ахлоқий талабларга риоя қилиши лозим. (А14-А20 бандларга қаранг)

Профессионал мулоҳаза

18. Амалиётчи келишилган тартиб-таомиллар топшириғини қабул қилиш, бажариш ва ҳисобот беришда, топшириқ шароитларини ҳисобга олган ҳолда, профессионал мулоҳаза юритиши лозим. (А21-А23 бандларга қаранг)

Топшириқ даражасида сифатни бошқариш

19. Топшириқ раҳбари қуйидагилар учун умумий жавобгарликни ўз зиммасига олиши лозим:

(a) Келишилган тартиб-таомиллар топшириғида сифатни бошқариш ва унга эришиш, шу жумладан, агар қўлланилса, амалиётчининг эксперти томонидан бажарилган иш, ва бутун топшириқ давомида етарлича ва тегишли равишда иштирок этиш; ва (А24 бандга қаранг)

(b) Топшириқ ташкилотнинг сифатни бошқариш сиёсати ёки тартиб-таомилларига мувофиқ бажарилиши учун:

(i) Мижозлар билан муносабатларни ва келишилган тартиб-таомиллар топшириқларини қабул қилиш ва давом эттириш бўйича ташкилотнинг сиёсати ёки тартиб-таомилларига риоя қилиш; (А25 бандга қаранг)

(ii) Топшириқнинг характери ва вазиятларини, ташкилотнинг сиёсати ёки тартиб-таомилларини ва топшириқ давомида юзага келиши мумкин бўлган ҳар қандай ўзгаришларни ҳисобга олган ҳолда, топшириқни бажариш учун етарли ва муносиб ресурслар топшириқ гуруҳига ўз вақтида ажратилганлигини ёки тақдим этилганлигини аниқлаш;

(iii) Топшириқ гуруҳи ва топшириқ гуруҳининг таркибига кирмайдиган амалиётчининг экспертлари биргаликда келишилган тартиб-таомиллар топшириғини бажариш учун, шу жумладан етарли вақтга эга бўлиш, тегишли малака ва қобилиятларга эга эканлигидан қаноат ҳосил қилиш;

(iv) Топшириқ гуруҳи аъзолари томонидан тегишли ахлоқий талабларнинг бузилиши аломатларига нисбатан ҳушёр бўлиш ва агар топшириқ раҳбарининг эътиборига топшириқ гуруҳи аъзолари тегишли ахлоқий талабларни бузганлигини кўрсатувчи масалалар етиб келса, тегишли ҳаракатларни аниқлаш; (А26 бандга қаранг)

(v) Топшириқ гуруҳи аъзоларини йўналтириш ва назорат қилиш, уларнинг ишини кўриб чиқиш ва топшириқни профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонун ва норматив ҳужжат талабларига мувофиқ бажариш; ва

(vi) Тегишли топшириқ ҳужжатларини тўплаш, тегишли равишда сақлаш ва ушлаб туриш учун жавобгарликни ўз зиммасига олиш.

(vii) 1-сон СБХС ёки ташкилотнинг сиёсати ёки тартиб-таомилларига мувофиқ топшириқ сифатини текшириш талаб қилинганда, топшириқ сифатини текшириш якунланмагунча ҳисоботга сана

қўймаслик.[3]

20. Агар амалиётчи унинг эксперти ишидан фойдаланиш керак бўлса, топшириқ раҳбари амалиётчи келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботига киритилган аниқланган натижалар учун жавобгарликни ўз зиммасига олиш учун етарли даражада амалиётчининг экспертининг ишида иштирок эта олишидан қаноат ҳосил қилиши лозим. (А27 бандга қаранг)

Топшириқни қабул қилиш ва давом эттириш

21. Келишилган тартиб-таомиллар топшириғини қабул қилиш ёки давом эттиришдан олдин, амалиётчи топшириқнинг мақсадини тушуниши лозим. Амалиётчи, агар амалиётчидан бажариш сўралаётган тартиб-таомиллар келишилган тартиб-таомиллар топшириғининг мақсади учун номувофиқ эканлигини кўрсатувчи ҳар қандай фактлар ёки вазиятлардан хабардор бўлса, келишилган тартиб-таомиллар топшириғини қабул қилмаслиги ёки давом эттирмаслиги лозим. (А28-А31 бандларга қаранг)

22. Амалиётчи келишилган тартиб-таомиллар топшириғини фақат қуйидаги ҳолларда қабул қилиши ёки давом эттириши лозим: (А28-А31 бандларга қаранг)

    (a) Буюртмачи томон амалиётчи томонидан бажарилиши кутилаётган тартиб-таомиллар топшириқ мақсади учун тўғри эканлигини тан олади;

    (b) Амалиётчи келишилган тартиб-таомилларни бажариш учун зарур бўлган маълумотларни олиш имконияти бўлишини кутади;

    (c) Келишилган тартиб-таомиллар ва тегишли аниқланган натижалар аниқ, чалғитмайдиган ва турли талқинларга йўл қўймайдиган атамаларда холис тарзда тавсифланиши мумкин; (А32-А36 бандларга қаранг)

    (d) Амалиётчида тегишли ахлоқий талабларга риоя қилинмаслигини тахмин қилиш учун сабаб йўқ; ва

    (e) Агар амалиётчидан мустақиллик талабларига риоя қилиш талаб қилинса, амалиётчида мустақиллик талабларига риоя қилинмаслигини тахмин қилиш учун сабаб йўқ. (А37-А38 бандларга қаранг)

23. Агар топшириқ раҳбари ташкилот томонидан топшириқни қабул қилиш ёки давом эттиришдан олдин маълум бўлганида, топшириқни рад этишига сабаб бўлган бўлиши мумкин бўлган маълумотни олса, топшириқ раҳбари бу маълумотни дарҳол ташкилотга етказиши лозим, шунда ташкилот ва топшириқ раҳбари зарур чораларни кўриши мумкин.

Топшириқ шартларини келишиш

24. Амалиётчи келишилган тартиб-таомиллар топшириғининг шартларини буюртмачи томон билан келишиши ва келишилган топшириқ шартларини топшириқ хати ёки бошқа мос ёзма келишув шаклида қайд этиши лозим. Бу шартлар қуйидагиларни ўз ичига олиши лозим: (А39-А40 бандларга қаранг)

    (a) Келишилган тартиб-таомиллар предмет(лар)ни аниқлаш;

    (b) Буюртмачи томон тарафидан аниқланган топшириқнинг мақсади ва келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботининг мўлжалланган фойдаланувчилари;

    (c) Агар қўлланилса, буюртмачи томон тарафидан аниқланган масъул томон, ва келишилган тартиб-таомиллар топшириғи келишилган тартиб-таомиллар предмети учун масъул томон жавобгарлиги асосида бажарилиши тўғрисидаги баёнот;

    (d) Амалиётчи келишилган тартиб-таомиллар топшириғини бажаришда риоя қиладиган тегишли ахлоқий талабларни тан олиш;

    (e) Амалиётчидан мустақиллик талабларига риоя қилиш талаб қилиниши ва, агар шундай бўлса, тегишли мустақиллик талаблари тўғрисида баёнот; (А37-А38 бандларга қаранг)

    (f) Келишилган тартиб-таомиллар топшириғининг характери, шу жумладан қуйидаги баёнотлар:

        (i) Келишилган тартиб-таомиллар топшириғи амалиётчи томонидан буюртмачи томон (ва агар тегишли бўлса, бошқа томонлар) билан келишилган тартиб-таомилларни бажаришни ва аниқланган натижаларни хабар қилишни ўз ичига олади; (А10 бандга қаранг)

        (ii) Аниқланган натижалар бу бажарилган келишилган тартиб-таомилларнинг факт натижаларидир; ва

        (iii) Келишилган тартиб-таомиллар топшириғи ишончни таъминловчи топшириқ эмас ва шунга

---

[3] 1-сон СБХС 2, *Топшириқ сифатини текширишлар*

кўра, амалиётчи фикр ёки ишончни таъминловчи ҳисоботини ифодаламайди;

(g) Буюртмачи томон (ва агар тегишли бўлса, бошқа томонлар) тарафидан келишилган тартиб-таомиллар топшириқ мақсади учун тўғри эканлигини тан олиш; (А10 бандга қаранг)

(h) Келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботи юбориладиган шахсни аниқлаш;

(i) Бажариладиган тартиб-таомилларнинг характери, муддатлари ва қўллаш доираси, аниқ, чалғитмайдиган ва турли талқинларга йўл қўймайдиган атамаларда тавсифланиши; ва (А41-А42 бандларга қаранг)

(j) Келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботининг кутилаётган шакли ва мазмунига ҳавола.

25. Агар келишилган тартиб-таомиллар топшириқ давомида ўзгартирилса, амалиётчи ўзгартирилган тартиб-таомилларни акс эттирувчи ўзгартирилган топшириқ шартларини буюртмачи томон билан келишиши лозим. (А43 бандга қаранг)

Такрорланувчи келишилган тартиб-таомиллар топшириқлари

26. Такрорланувчи келишилган тартиб-таомиллар топшириқларида, амалиётчи, вазиятлар, шу жумладан топшириқни қабул қилиш ёки давом эттириш тўғрисидаги ташкилотнинг мулоҳазаларидаги ўзгаришлар, топшириқ шартларини қайта кўриб чиқишни талаб қилиш-қилмаслигини ва буюртмачи томонга мавжуд топшириқ шартларини эслатиш зарурияти бор-йўқлигини баҳолаши лозим. (А44 бандга қаранг)

Келишилган тартиб-таомилларни бажариш

27. Амалиётчи топшириқ шартларида келишилган тартиб-таомилларни бажариши лозим.

28. Амалиётчи ёзма тасдиқлашларни сўраш лозимлигини кўриб чиқиши лозим. (А45 бандга қаранг)

Амалиётчининг экспертининг ишидан фойдаланиш

29. Агар амалиётчи ўз экспертининг ишидан фойдаланса, амалиётчи: (А46-А47, А50 бандларга қаранг)

(a) Экспертнинг малакаси, қобилиятлари ва холислигини баҳолаши;

(b) Эксперт билан ўша экспертнинг ишининг характери, қўллаш доираси ва мақсадларини келишиши; (А48-А49 бандларга қаранг)

(c) Эксперт томонидан бажарилган ишнинг характери, муддатлари ва қўллаш доираси эксперт билан келишилган иш билан мослигин аниқлаши; ва

(d) Аниқланган натижалар, амалиётчининг эксперти томонидан бажарилган ишни ҳисобга олган ҳолда, бажарилган ишнинг натижаларини етарли даражада тавсифлаши-тавсифламаслигини аниқлаши лозим.

Келишилган тартиб-таомиллар тўғрисидаги ҳисобот

30. Келишилган тартиб-таомиллар тўғрисидаги ҳисобот ёзма бўлиши ва қуйидагиларни ўз ичига олиши лозим: (А51 бандга қаранг)

(a) Ҳисоботнинг келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботи эканлигини аниқ кўрсатадиган сарлавҳа;

(b) Топшириқ шартларида белгиланган манзил;

(c) Келишилган тартиб-таомиллар предметини аниқлаш; (А52 бандга қаранг)

(d) Келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботининг мақсадини аниқлаш ва келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботи бошқа мақсад учун мос бўлмаслиги мумкинлиги тўғрисида баёнот; (А53-А54 бандларга қаранг)

(e) Қуйидагиларни кўрсатувчи келишилган тартиб-таомиллар топшириғи тавсифи:

(i) Келишилган тартиб-таомиллар топшириғи амалиётчи томонидан буюртмачи томон (ва агар тегишли бўлса, бошқа томонлар) билан келишилган тартиб-таомилларни бажаришни ва аниқланган натижаларни хабар қилишни ўз ичига олади; (А10 бандга қаранг)

(ii) Аниқланган натижалар бу бажарилган келишилган тартиб-таомилларнинг факт натижаларидир; ва

(iii) Буюртмачи томон (ва агар тегишли бўлса, бошқа томонлар) келишилган тартиб-таомиллар топшириқ мақсади учун тўғри эканлигини тан олган; (А10 бандга қаранг)

(f) Агар қўлланилса, буюртмачи томон тарафидан аниқланган масъул томон, ва масъул томон

келишилган тартиб-таомиллар предмети учун жавобгар эканлиги тўғрисида баёнот;

(g) Топшириқ *4400-сон ТХХС (Қайта таҳрирланган)*га мувофиқ бажарилганлиги тўғрисида баёнот;

(h) Амалиётчи келишилган тартиб-таомилларнинг тўғрилиги тўғрисида ҳеч қандай тасдиқлаш бермаслиги тўғрисида баёнот;

(i) Келишилган тартиб-таомиллар топшириғи ишончни таъминловчи топшириқ эмаслиги ва шунга кўра, амалиётчи фикр ёки ишончни таъминловчи ҳисоботини ифодаламаслиги тўғрисида баёнот;

(j) Агар амалиётчи қўшимча тартиб-таомилларни бажарганида, амалиётчининг эътиборига хабар қилиниши мумкин бўлган бошқа масалалар етиб келиши мумкинлиги тўғрисида баёнот;

(k) Амалиётчи БҲАСК кодексининг ахлоқий талабларига, ёки бошқа профессионал талабларга, ёки қонун ёки норматив ҳужжат билан юкланган талабларга, камида шу даражада талабчан бўлган талабларга риоя қилиши тўғрисида баёнот;

(l) Мустақилликка нисбатан:

(i) Агар амалиётчидан мустақил бўлиш талаб қилинмаса ва бошқача топшириқ шартларида мустақиллик талабларига риоя қилишга келишилмаган бўлса, топшириқ мақсади учун амалиётчи риоя қилиши талаб қилинадиган мустақиллик талаблари йўқлиги тўғрисида баёнот; ёки

(ii) Агар амалиётчидан мустақил бўлиш талаб қилинса ёки топшириқ шартларида мустақиллик талабларига риоя қилишга келишилган бўлса, амалиётчи тегишли мустақиллик талабларига риоя қилганлиги тўғрисида баёнот. Баёнот тегишли мустақиллик талабларини аниқлаши лозим;

(m) Амалиётчи аъзоси бўлган ташкилот 1-сон СБХСни, ёки бошқа профессионал талабларни, ёки қонун ёки норматив ҳужжатдаги талабларни, камида 1-сон СБХС каби талабчан бўлган талабларни қўллаши тўғрисида баёнот. Агар амалиётчи профессионал бухгалтер бўлмаса, баёнот қўлланилган, камида 1-сон СБХС каби талабчан бўлган профессионал талабларни ёки қонун ёки норматив ҳужжатдаги талабларни аниқлаши лозим;

(n) Топшириқ шартларида келишилганидек, бажарилган тартиб-таомилларнинг характери ва қўллаш доирасини, ва агар қўлланилса, ҳар бир тартиб-таомилнинг муддатларини батафсил тавсифлаш; (А55-А57 бандларга қаранг)

(o) Бажарилган ҳар бир тартиб-таомилдан келиб чиққан аниқланган натижалар, шу жумладан аниқланган истиснолар тўғрисида тафсилотлар; (А55-А56 бандларга қаранг)

(p) Амалиётчининг имзоси;

(q) Келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботининг санаси; ва

(r) Амалиётчи амалиёт олиб борадиган юрисдикциядаги жойлашуви.

31. Агар амалиётчи келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботида амалиётчининг эксперти томонидан бажарилган ишга ҳавола берса, ҳисоботнинг матни амалиётчининг тартиб-таомилларни бажариш ва аниқланган натижаларни хабар қилиш бўйича жавобгарлиги экспертнинг иштироки туфайли камайганлигини англатмаслиги лозим. (А58 бандга қаранг)

32. Агар амалиётчи келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботида 30(o) бандда талаб қилинганидек, аниқланган натижаларнинг тавсифидан ташқари аниқланган натижалар қисқача баёнини тақдим этса:

(a) аниқланган натижалар қисқача баёни аниқ, чалғитмайдиган ва турли талқинларга йўл қўймайдиган атамаларда, холис тарзда тавсифланиши лозим; ва

(b) Келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботи қисқача баёнини ўқиш тўлиқ ҳисоботни ўқиш ўрнини босмаслигини кўрсатувчи баёнотни ўз ичига олиши лозим.

33. Амалиётчи келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботига амалиётчи келишилган тартиб-таомилларни якунлаган ва ушбу ТХХСга мувофиқ натижаларни аниқлаган санадан олдин бўлмаган санани қўйиши лозим.

Келишилган тартиб-таомиллар топшириғини бошқа топшириқ билан биргаликда бажариш

34. Келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботи бошқа топшириқлар бўйича ҳисоботлардан аниқ фарқланиши лозим. (А59 бандга қаранг)

Ҳужжатлаштириш

35. Амалиётчи топшириқ ҳужжатларига қуйидагиларни киритиши лозим: (А60 бандга қаранг)

(a) Топшириқнинг ёзма шартлари ва, агар қўлланилса, тартиб-таомилларга ўзгартиришлар киритиш бўйича буюртмачи томоннинг келишуви;

(b) Бажарилган келишилган тартиб-таомилларнинг характери, муддатлари ва қўллаш доираси; ва

(c) Бажарилган келишилган тартиб-таомиллардан келиб чиққан аниқланган натижалар.

***

Стандартни қўллаш ва бошқа изоҳловчи материаллар

Ушбу ТХХСнинг қўллаш доираси (2-бандга қаранг)

А1. Ушбу ТХХСда "илова"га ҳавола, тегишлигича, келишилган тартиб-таомиллар бажариладиган ҳар қандай нарсани, шу жумладан маълумот, ҳужжатлар, баҳолашлар ёки қонунлар ва норматив ҳужжатларга риоя қилишни қамраб олади.

А2. Молиявий ва номолиявий мавзусига оид келишилган тартиб-таомиллар топшириғи предметига мисоллар қуйидагиларни ўз ичига олади:

- Қуйидагилар молиявий ҳарактерга эга топшириқлар предмети ҳисобланади:
  - Ташкилотнинг молиявий ҳисоботи ёки молиявий ҳисобот ичидаги операцияларнинг, ҳисоб қолдиқлари ёки ёритиб беришларнинг муайян синфлари.
  - Молиялаштириш дастуридан талаб қилинган харажатларнинг мувофиқлиги.
  - Роялти, ижара ёки франшиза тўловларини тушумнинг фоизи асосида аниқлаш учун тушумлар.
  - Тартибга солувчи органлар учун капитал етарлилиги коэффициентлари.
- Қуйидагилар номолиявий характердаги топшириқлар предмети:
  - Фуқаро авиацияси органига хабар қилинган йўловчилар сони.
  - Тартибга солувчи органга хабар қилинган сохта ёки яроқсиз товарларнинг йўқ қилинишини кузатиш.
  - Тартибга солувчи органга хабар қилинган лотерея тиражлари учун маълумотларни шакллантириш жараёнлари.
  - Тартибга солувчи органга хабар қилинган иссиқхона газлари чиқиндилари ҳажми.

Юқоридаги рўйхат тўлиқ эмас. Ташқи ҳисобот бериш талаблари ривожланиб боргани сайин қўшимча турдаги предметлар пайдо бўлиши мумкин.

1-сон СБХС билан боғлиқлик (3-бандга қаранг)

А3. 1-сон СБХС ташкилотнинг турдош хизматлар топшириқлари, шу жумладан келишилган тартиб-таомиллар топшириқлари учун сифатни бошқариш тизимини ишлаб чиқиш, амалга ошириш ва ишлатиш бўйича жавобгарликларини кўриб чиқади. 1-сон СБХС шунингдек ташкилотнинг топшириқ сифатини текширишга тегишли бўлиши талаб қилинадиган топшириқларни қамраб олувчи сиёсатлар ёки тартиб-таомилларни ўрнатиш бўйича жавобгарлигини кўриб чиқади. 2-сон СБХС топшириқ сифатини текширувчини тайинлаш ва мос келиши, ҳамда топшириқ сифатини текширишни бажариш ва ҳужжатлаштириш билан шуғулланади.[4][5][6]

А4. 1-сон СБХСга кўра, ташкилотнинг мақсади турдош хизматлар топшириқлари, шу жумладан келишилган тартиб-таомиллар топшириқлари учун сифатни бошқариш тизимини ишлаб чиқиш, амалга ошириш ва ишлатишдан иборат бўлиб, бу ташкилотга қуйидагилар бўйича асосли ишончни таъминлайди:

(a) Ташкилот ва унинг ходимлари профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонун ва норматив ҳужжатлар талабларига мувофиқ ўз жавобгарликларини бажарадилар ва бундай стандартлар ва талабларга мувофиқ топшириқларни амалга оширадилар; ва

(b) Ташкилот ёки топшириқ раҳбарлари томонидан чиқарилган топшириқ ҳисоботлари вазиятларга мос.[7]

А5. Келишилган тартиб-таомиллар топшириқларига нисбатан 1-сон СБХСни қабул қилмаган юрисдикция

---

4 1-сон СБХС, 2(b)-банд
5 1-сон СБХС, 2(a)-банд
6 1-сон СБХС, 1-банд
7 1-сон СБХС, 14-банд

бундай топшириқларни бажарувчи ташкилотларда сифатни бошқариш учун талабларни белгилаши мумкин. Топшириқ даражасида сифатни бошқариш тўғрисидаги ушбу ТХХСнинг қоидалари қабул қилинган сифатни бошқариш талаблари камида 1-сон СБХС каби талабчан эканлиги тахминига асосланган. Бу ўша талаблар 1-сон СБХС талабларини қамраб олганда ва ташкилотга 1-сон СБХС мақсадига эришиш учун мажбуриятлар юклаганда эришилади. 1-сон СБХСга риоя қилиш, бошқа жиҳатлардан ташқари, ташкилотнинг сифатни бошқариш тизими қуйидаги саккиз компонентни қамраб олишини талаб қилади:[8]

(a) Ташкилотнинг рискларни баҳолаш жараёни;

(b) Бошқарув ва раҳбарлик;

(c) Тегишли ахлоқий талаблар;

(d) Мижоз муносабатларини ва муайян топшириқларни қабул қилиш ва давом эттириш;

(e) Топшириқ натижадорлиги;

(f) Ресурслар;

(g) Маълумот ва мулоқат; ва

(h) Мониторинг ва тузатиш жараёни.

A6. Ташкилотнинг сифатни бошқариш тизими контекстида, топшириқ гуруҳлари топшириққа қўлланиладиган сиёсатлар ёки тартиб-таомилларни амалга ошириш учун жавобгарликка эга.

A7. Одатда, қуйидаги ҳоллардан ташқари, топшириқ гуруҳи ташкилотнинг сифатни бошқариш тизимига таяниши мумкин:

- Топшириқ гуруҳининг тушуниши ёки амалий тажрибаси ташкилотнинг сиёсатлари ёки тартиб-таомиллари топшириқнинг характери ва вазиятларини самарали қамраб олмаслигини кўрсатса; ёки
- Ташкилот ёки бошқа томонлар тарафидан тақдим этилган, бундай сиёсатлар ёки тартиб-таомилларнинг самарадорлиги тўғрисидаги маълумотлар бошқача ҳолатни кўрсатса.

Масалан, топшириқ гуруҳи қуйидагиларга нисбатан ташкилотнинг сифатни бошқариш тизимига таяниши мумкин:

- Ходимларни ишга қабул қилиш ва расмий тренинг орқали ходимларнинг малакаси ва қобилиятлари.
- Мижоз муносабатларини ва келишилган тартиб-таомиллар топшириқларини қабул қилиш ва давом эттириш бўйича ташкилотнинг сиёсатлари ёки тартиб-таомиллари орқали мижоз муносабатларини сақлаш.
- Ташкилотнинг мониторинг ва тузатиш жараёни орқали қонун ва норматив талабларга риоя қилиш.

Келишилган тартиб-таомиллар топшириғига таъсир қилиши мумкин бўлган ташкилотнинг сифатни бошқариш тизимида аниқланган камчиликларни кўриб чиқишда, топшириқ раҳбари ташкилот томонидан амалга оширилган тузатиш ҳаракатларини ўша камчиликларни бартараф этиш учун топшириқ раҳбари келишилган тартиб-таомиллар топшириғи контекстида етарли деб ҳисоблайдиган ҳаракатларни кўриб чиқиши мумкин.[9]

A8. Ташкилотнинг сифатни бошқариш тизимидаги камчилик келишилган тартиб-таомиллар топшириғи профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонун ва норматив ҳужжат талабларига мувофиқ бажарилмаганлигини ёки келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботи тўғри бўлмаганлигини англатмайди.

Кучга кириш санаси (11-бандга қаранг)

A9. Бир неча йилни қамраб олувчи топшириқ шартлари учун, амалиётчилар келишилган тартиб-таомиллар топшириқлари кучга кириш санасида ёки ундан кейин ушбу ТХХСга мувофиқ ўтказилиши учун топшириқ шартларини янгилашни хоҳлаши мумкин.

Таърифлар

Буюртмачи томон ва бошқа мўлжалланган фойдаланувчилар (13(a), 13(b), 13(d), 13(g), 24(f)(i), 24(g), 30(e)(i), 30(e)(iii) бандларга қаранг)

A10. Баъзи ҳолларда, тартиб-таомиллар буюртмачи томондан ташқари мўлжалланган фойдаланувчилар билан келишилиши мумкин. Буюртмачи томондан ташқари мўлжалланган фойдаланувчилар ҳам тартиб-таомилларнинг тўғрилигини тан олиши мумкин.

---

[8] 1-сон СБХС, 6-банд

[9] 1-сон СБХС, 16(a)-банд

A11. Буюртмачи томон турли вазиятларда масъул томон, тартибга солувчи орган ёки бошқа мўлжалланган фойдаланувчи бўлиши мумкин. Ушбу ТХХСда буюртмачи томонга ҳаволалар тегишли бўлганда бир нечта буюртмачи томонларни ўз ичига олади.

Аниқланган натижалар (13(f) бандга қаранг)

A12. Аниқланган натижалар холис тасдиқланиши мумкин, бу эса бир хил тартиб-таомилларни бажарувчи турли амалиётчилар эквивалент натижаларга эришиши кутилишини англатади. Аниқланган натижалар амалиётчи бериши мумкин бўлган ҳар қандай тавсиялар каби фикр ёки ҳисобот ифодаланишини истисно қилади.

A13. Амалиётчилар "аниқланган натижалар" атамаси ўрнига "факт аниқланган натижалар" атамасидан фойдаланиши мумкин, масалан, "аниқланган натижалар" атамаси нотўғри тушунилиши мумкин бўлган ҳолларда. Бу "аниқланган натижалар" атамаси факт бўлмаган натижаларни ўз ичига олиши мумкин деб тушуниладиган юрисдикцияларда ёки тилларда бўлиши мумкин.

Тегишли ахлоқий талаблар (17-бандга қаранг)

Холислик ва мустақиллик

A14. Келишилган тартиб-таомиллар топшириғини бажарувчи амалиётчидан тегишли ахлоқий талабларга риоя қилиш талаб қилинади. Тегишли ахлоқий талаблар одатда БХАСК кодекси, қатъийроқ бўлган миллий талабларни биргаликда, ўз ичига олади. БХАСК кодекси амалиётчилардан холислик ҳам киритилган асосий тамойилларга риоя қилишни талаб қилади, бу эса амалиётчилардан ўзларининг профессионал ёки бизнес мулоҳазаларини бир томонламалик, манфаатлар тўқнашуви ёки ноўрин таъсир, ёки шахслар, ташкилотлар, технология ёки бошқа омилларга нисбатан ноўрин ишониш туфайли хавф остига қўймасликни талаб қилади. Шунга кўра, амалиётчи бўйсунадиган тегишли ахлоқий талаблар, камида, амалиётчидан келишилган тартиб-таомиллар топшириғини бажаришда холис бўлишни талаб қилиши лозим.

A15. БХАСК кодекси келишилган тартиб-таомиллар топшириқлари учун мустақиллик талабларини ўз ичига олмайди. Бироқ, миллий ахлоқ кодекслари, қонунлар ёки норматив ҳужжатлар, бошқа профессионал талаблар ёки келишилган тартиб-таомиллар топшириғи предметига тегишли шартнома, дастур ёки келишув шартлари мустақилликка тегишли талабларни белгилаши мумкин.

Қонунлар ва норматив ҳужжатларга риоя қилмаслик[10]

A16. Қонун, норматив ҳужжат ёки тегишли ахлоқий талаблар:

(a) Амалиётчидан аниқланган ёки гумон қилинган қонунлар ва норматив ҳужжатларга риоя қилмасликни ташкилотдан ташқаридаги тегишли органга хабар қилишни талаб қилиши мумкин.

(b) Ташкилотдан ташқаридаги тегишли органга хабар бериш вазиятларда тўғри бўлиши мумкин бўлган жавобгарликларни белгилаши мумкин.[11]

A17. Аниқланган ёки гумон қилинган қонунлар ва норматив ҳужжатларга риоя қилмасликни ташкилотдан ташқаридаги тегишли органга хабар бериш қуйидаги сабабларга кўра вазиятларда талаб қилиниши ёки тўғри бўлиши мумкин:

(a) Қонун, норматив ҳужжат ёки тегишли ахлоқий талаблар амалиётчидан хабар беришни талаб қилади;

(b) Амалиётчи тегишли ахлоқий талабларга мувофиқ аниқланган ёки гумон қилинган риоя қилмасликка жавоб бериш учун хабар беришни тўғри ҳаракат деб аниқлаган; ёки

(c) Қонун, норматив ҳужжат ёки тегишли ахлоқий талаблар амалиётчига шундай қилиш ҳуқуқини беради.

A18. Амалиётчидан келишилган тартиб-таомиллар топшириғини бажариш учун зарур бўлгандан юқори даражада қонунлар ва норматив ҳужжатларни тушуниш кутилмайди. Бироқ, қонун, норматив ҳужжат ёки тегишли ахлоқий талаблар амалиётчидан аниқланган ёки гумон қилинган риоя қилмасликка жавоб беришда билимни, профессионал мулоҳазани ва эскпертликни қўллашни кутиши мумкин. Бирор ҳаракат ҳақиқий риоя қилмасликни ташкил қилиш-қилмаслиги охир-оқибат суд ёки бошқа тегишли ҳакамлик органи томонидан аниқланадиган масаладир.

A19. Баъзи ҳолларда, аниқланган ёки гумон қилинган қонунлар ва норматив ҳужжатларга риоя қилмасликни

---

[10] Тегишли ахлоқий талаблар қонунлар ва норматив ҳужжатларга риоя қилмаслик фирибгарликни ҳам ўз ичига олишини кўрсатиши мумкин. Масалан, БХАСК Кодексининг 360.5 A2 бандига қаранг.

[11] Масалан, БХАСК Кодексининг R360.36 — 360.36A3 бандларига қаранг.

ташкилотдан ташқаридаги тегишли органга хабар бериш қонун, норматив ҳужжат ёки тегишли ахлоқий талаблар бўйича амалиётчининг махфийлик вазифаси томонидан чекланиши мумкин. Бошқа ҳолларда, аниқланган ёки гумон қилинган риоя қилмасликни ташкилотдан ташқаридаги тегишли органга хабар бериш тегишли ахлоқий талаблар бўйича махфийлик вазифасининг бузилиши деб ҳисобланмайди.[12]

А20. Амалиётчи ҳар қандай муайян ҳаракат йўналишини танлашнинг профессионал ёки ҳуқуқий оқибатларини тушуниш учун ички маслаҳатлашишни (масалан, ташкилот ичида ёки тармоқ ташкилоти ичида), ҳуқуқий маслаҳат олишни, ёки тартибга солувчи орган ёки профессионал ташкилот билан махфий асосда маслаҳатлашишни (агар бундай қилиш қонун ёки норматив ҳужжатлар билан тақиқланмаган бўлса ёки махфийлик вазифасини бузмаса) кўриб чиқиши мумкин.[13]

Профессионал мулоҳаза (18-бандга қаранг)

А21. Профессионал мулоҳаза ушбу ТХХС ва тегишли ахлоқий талабларни қўллашда ва бутун келишилган тартиб-таомиллар топшириғи давомида ҳаракат йўналишлари тўғрисида, тўғри бўлгани каби, маълумотларга асосланган қарорлар қабул қилишда юритилади.

А22. Келишилган тартиб-таомиллар топшириғини қабул қилиш, бажариш ва ҳисобот беришда профессионал мулоҳаза, масалан, қуйидагиларда юритилади:

- Топшириқни қабул қилишда
- Буюртмачи томон (ва агар тегишли бўлса, бошқа томонлар) билан бажариладиган тартиб-таомилларнинг характери, муддатлари ва қўллаш доирасини (топшириқ мақсадини ҳисобга олган ҳолда) муҳокама қилиш ва келишиш.
- Топшириқни қабул қилиш ва давом эттириш шартлари бажарилган-бажарилмаганлигини аниқлаш.
- Топшириқ шартларида келишилганидек тартиб-таомилларни бажариш учун зарур ресурсларни, шу жумладан амалиётчининг экспертини жалб қилиш зарурлигини аниқлаш.
- Агар амалиётчи ундан келишиши сўралаётган тартиб-таомиллар келишилган тартиб-таомиллар топшириғининг мақсади учун номувофиқ эканлигини кўрсатувчи фактлар ёки вазиятлардан хабардор бўлса, тўғри ҳаракатларни аниқлаш.
- Топшириқни бажаришда
- Агар келишилган тартиб-таомилларни бажараётганда, амалиётчи қуйидагилардан хабардор бўлса, тўғри ҳаракатлар ёки жавобларни аниқлаш:
  - Фирибгарликни ёки қонунлар ёки норматив ҳужжатларга риоя қилмаслик ёки гумон қилинган риоя қилмаслик ҳолатини кўрсатиши мумкин бўлган масалалар.
  - Келишилган тартиб-таомиллар топшириғига тегишли маълумотнинг яхлитлигига шубҳа туғдирадиган ёки маълумот чалғитувчи бўлиши мумкинлигини кўрсатадиган бошқа масалалар.
  - Келишилганидек бажарилиши мумкин бўлмаган тартиб-таомиллар.
- Топшириқ ҳақида ҳисобот беришда
- Истиснолар аниқланганда ҳам, топилмалрни холис тарзда ва етарли тафсилотларда тавсифлаш.

А23. Келишилган тартиб-таомиллар топшириғини бажаришда, амалиётчидан келишилган тартиб-таомилларни бажараётганда профессионал мулоҳаза юритиш зарурати чекланган, шу жумладан қуйидаги сабабларга кўра:

- Келишилган тартиб-таомиллар топшириғи амалиётчи ва буюртмачи томон келишган тартиб-таомилларни бажаришни ўз ичига олади, бунда буюртмачи томон бажарилган тартиб-таомиллар топшириқ мақсади учун тўғри эканлигини тан олган.
- Келишилган тартиб-таомиллар ва уларни бажаришдан келиб чиқадиган натижалар аниқ, чалғитмайдиган ва турли талқинларга йўл қўймайдиган атамаларда холис тарзда тавсифланиши мумкин.
- Аниқланган натижалар холис тасдиқланиши мумкин, бу эса бир хил тартиб-таомилларни бажарувчи турли амалиётчилар эквивалент натижаларга эришиши кутилишини англатади.

Топшириқ даражасида сифатни бошқариш (19-20 бандларга қаранг)

А24. Топшириқ раҳбарининг ҳаракатлари ва топшириқ гуруҳининг бошқа аъзоларига тегишли хабарлари, ҳар бир топшириқда сифатни бошқариш ва унга эришиш учун умумий жавобгарликни ўз зиммасига олганда, топшириқ сифатига эришиш учун қуйидагиларнинг муҳимлигини таъкидлайди:

(a) Профессионал стандартлар ва тартибга солувчи ва қонуний талабларга мувофиқ иш бажариш;

(b) Қўлланиладиган ҳолда ташкилотнинг сиёсати ёки тартиб-таомилларига риоя қилиш; ва

(c) Ушбу ТХХСга мувофиқ топшириқ учун амалиётчининг ҳисоботини чиқариш.

---

[12] Масалан, БХАСК Кодексининг R114.1 — 114.3 A3 ва R360.37 бандларига қаранг.

[13] Масалан, БХАСК Кодексининг 360.39 A1 бандига қаранг.

А25. 1-сон СБХС ташкилотдан мижоз билан муносабатларни ёки топшириқни қабул қилиш ёки давом эттириш тўғрисида келишилган тартиб-таомиллар топшириғининг характери ва вазиятлари ва мижознинг яхлитлиги ва ахлоқий қадриятлари (шу жумладан раҳбарият, ва, ўринли бўлганда, бошқарув учун масъул шахслар) тўғрисида бундай мулоҳазаларни қўллаб-қувватлаш учун етарли бўлган олинган маълумотларга асосланган мулоҳазаларининг тўғрилигини қамраб оладиган сифат мақсадларини белгилашни талаб қилади. Агар топшириқ раҳбари раҳбариятнинг яхлитлигига топшириқнинг тўғри бажарилишига таъсир қилиши мумкин бўлган даражада шубҳа туғдирган ҳолатда топшириқни қабул қилиш тўғри бўлмаслиги мумкин.

А26. 1-сон СБХС тегишли ахлоқий талабларга нисбатан жавобгарликларни бажаришни қамраб оладиган сифат мақсадларини белгилаш бўйича ташкилотнинг жавобгарликларини белгилайди. Ушбу ТХХС топшириқ гуруҳининг тегишли ахлоқий талабларга риоя қилиши бўйича топшириқ раҳбарининг жавобгарликларини белгилайди.[14]

А27. Агар амалиётчи 20-банддаги талабни бажара олмаса, амалиётчи учун келишилган тартиб-таомиллар топшириғининг қўллаш доирасини амалиётчи тўғри равишда жавобгарликни ўз зиммасига ола оладиган тартиб-таомиллар билан чеклаш учун буюртмачи томон билан келишиш тўғри бўлиши мумкин. Буюртмачи томон бошқа тартиб-таомилларни бажариш учун экспертни алоҳида ёллаши мумкин.

Топшириқни қабул қилиш ва давом эттириш (21-23 бандларга қаранг)

А28. Келишилган тартиб-таомиллар топшириғининг мақсадини тушунишда, амалиётчи ундан бажариш сўралаётган тартиб-таомиллар келишилган тартиб-таомиллар топшириғининг мақсади учун номувофиқ эканлигини кўрсатувчи белгилардан хабардор бўлиши мумкин. Масалан, амалиётчи қуйидагиларни кўрсатадиган фактлар ёки вазиятлардан хабардор бўлиши мумкин:

- Тартиб-таомиллар мўлжалланган фойдаланувчиларнинг қарор қабул қилишига таъсир ўтказиш учун мўлжалланган тарзда танланган.
- Келишилган тартиб-таомиллар бўйича баҳоланадиган предмет ишончсиз.
- Ишончни таъминловчи топшириқ ёки маслаҳат хизмати буюртмачи томон ёки бошқа мўлжалланган фойдаланувчиларнинг эҳтиёжларини яхшироқ қондириши мумкин.

А29. 21 ва 22 бандлардаги шартлар бажарилганлигига амалиётчини қаноатлантириши мумкин бўлган бошқа ҳаракатларга қуйидагилар киради:

- Ўринли бўлганда, бажариладиган тартиб-таомилларни, масалан, қонун ёки норматив ҳужжатда, ёки шартномавий келишувда (баъзида "Қоидалар" деб аталади) белгиланган ёзма талаблар билан таққослаш.
- Буюртмачи томондан қуйидагиларни сўраш:
  - Кутилаётган тартиб-таомиллар ва топшириқ шартларида белгиланган келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботининг шакли ва мазмуни нусхасини мўлжалланган фойдаланувчи(лар)га тарқатиш.
  - Бажарилиши лозим бўлган тартиб-таомиллар бўйича мўлжалланган фойдаланувчи(лар)дан тасдиқ олиш.
  - Бажариладиган тартиб-таомилларни мўлжалланган фойдаланувчи(лар)нинг тегишли вакиллари билан муҳокама қилиш.
- Агар буюртмачи томон ягона мўлжалланган фойдаланувчи бўлмаса, буюртмачи томон ва бошқа мўлжалланган фойдаланувчи(лар) ўртасидаги ёзишмаларни ўқиш.

А30. Агар 21 ва 22 бандлардаги шартлар бажарилмаса, келишилган тартиб-таомиллар топшириғи буюртмачи томон ёки бошқа мўлжалланган фойдаланувчиларнинг эҳтиёжларини қондириши эҳтимоли кам. Бундай вазиятларда, амалиётчи ишончни таъминловчи топшириқ каби бошқа хизматларни, янада мувофиқроқ бўлиши мумкин бўлганларни, таклиф қилиши мумкин.

А31. 21 ва 22 бандлардаги барча шартлар шунингдек топшириқ давомида қўшилган ёки ўзгартирилган тартиб-таомилларга ҳам қўлланилади.

Келишилган тартиб-таомиллар ва аниқланган натижаларнинг тавсифлари (22(c) бандга қаранг)

А32. Келишилган тартиб-таомиллар топшириғи давомида бажариладиган тартиб-таомиллар қонун ёки норматив ҳужжат билан белгиланиши мумкин. Баъзи вазиятларда, қонун ёки норматив ҳужжат шунингдек тартиб-таомиллар ёки аниқланган натижаларнинг келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботида қандай тавсифланиши кераклигини ҳам белгилаши мумкин. 22(c) бандда белгиланганидек, келишилган тартиб-таомиллар топшириғини қабул қилиш шарти амалиётчи келишилган тартиб-таомиллар ва аниқланган натижалар аниқ, чалғитмайдиган ва турли талқинларга йўл қўймайдиган атамаларда холис тарзда

[14] 1-сон СБХС, 29-банд

тавсифланиши мумкинлигини аниқлаганидир.

А33. Келишилган тартиб-таомиллар аниқ, чалғитмайдиган ва турли талқинларга йўл қўймайдиган атамаларда холис тарзда тавсифланади. Бу уларнинг мўлжалланган фойдаланувчига бажарилган тартиб-таомилларнинг характери ва қўллаш доирасини, ва агар қўлланилса, муддатларини тушуниш учун етарли даражада спецификлик даражасида тавсифланишини англатади. Ҳар қандай атама контекстга ёки унинг йўқлигига қараб ноаниқ ёки чалғитувчи тарзда қўлланилиши мумкинлигини тан олиш муҳим. Атамалар улар қўлланиладиган контекстда тўғри деб тахмин қилинса, қабул қилиниши мумкин бўлган ҳаракатлар тавсифларининг мисоллари қуйидагиларни ўз ичига олади:

- Тасдиқлаш.
- Таққослаш.
- Келишиш.
- Кузатиб бориш.
- Текшириш.
- Сўров.
- Қайта ҳисоблаш.
- Кузатиш.

А34. Улар қўлланиладиган контекстга қараб ноаниқ, чалғитувчи ёки турли талқинларга йўл қўядиган атамаларга, масалан, қуйидагилар киради:

- ХАИСКнинг стандартлари бўйича ишончга тегишли бўлган атамалар, масалан "ҳаққоний тақдим этилган" ёки "тўғри ва ҳаққоний", "аудит", "таҳлилий текширув", "ишонч", "фикр" ёки "ҳисобот".
- Натижаларга нисбатан "биз тасдиқлаймиз", "биз текширдик", "биз аниқладик" ёки "биз таъминладик" каби ишонч фикри ёки ҳисоботини ифода этишни англатадиган атамалар.
- "Биз барча тушунтиришларни олдик ва биз зарур деб ҳисоблаган бундай тартиб-таомилларни бажардик" каби ноаниқ ёки мужмал иборалар.
- "Муҳим" ёки "аҳамиятли" каби турли талқинларга йўл қўядиган атамалар.
- Бажариладиган тартиб-таомилларнинг характери ва қўллаш доираси, ва агар қўлланилса, муддатларини белгиламасдан "муҳокама қилиш", "баҳолаш", "синов", "таҳлил қилиш" ёки "кўриб чиқиш" каби ноаниқ тартиб-таомиллар тавсифлари. Масалан, "муҳокама қилиш" сўзидан фойдаланиш муҳокама ким билан олиб борилиши ёки берилган аниқ саволларни белгиламасдан ноаниқ бўлиши мумкин.
- "Бизнинг фикримизча", "бизнинг нуқтаи назаримиздан" ёки "биз шундай позицияни эгаллаймизки" каби натижалар факт натижаларни акс эттирмаслигини таклиф қиладиган атамалар.

А35. Масалан, "харажатлар тақсимланишини улар оқилона эканлигини аниқлаш учун кўриб чиқиш" каби тартиб-таомил, атамалар аниқ, чалғитмайдиган ёки турли талқинларга йўл қўймайдиган бўлиши шартини қондириши эҳтимоли кам, чунки:

- "Кўриб чиқиш" атамаси айрим фойдаланувчилар томонидан харажатлар тақсимланиши чекланган ишонч топшириғи предмети деб нотўғри тушунилиши мумкин, бундай ишонч тартиб-таомили томонидан кўзда тутилмаган бўлса ҳам.
- "Оқилона" атамаси "оқилона"ни нима ташкил қилиши бўйича турли талқинларга йўл қўяди.

А36. Қонун ёки норматив ҳужжат тартиб-таомилани белгилаган ёки тартиб-таомилани ноаниқ, чалғитувчи ёки турли талқинларга йўл қўядиган атамалар билан тавсифлаган вазиятларда, амалиётчи 22(c) банддаги шартни, масалан, буюртмачи томондан қуйидагиларни сўраш орқали қондириши мумкин:

- Тартиб-таомилни ёки тартиб-таомил тавсифини ўзгартириш, шунда у бошқа ноаниқ, чалғитувчи ёки турли талқинларга йўл қўймайдиган бўлади.
- Агар масалан қонун ёки норматив ҳужжат туфайли ноаниқ, чалғитувчи ёки турли талқинларга йўл қўядиган атамани ўзгартириб бўлмаса, атаманинг таърифини келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботига киритиш.

Мустақиллик талабларига риоя қилиш (22(e), 24(e) бандларга қаранг)

А37. 22(e) банд амалиётчидан А15 бандда келтирилганлар каби сабабларга кўра мустақиллик талабларига риоя қилиш талаб қилинганда қўлланилади. 22(e) банд шунингдек амалиётчи буюртмачи томон билан, топшириқ шартларида, мустақиллик талабларига риоя қилишга келишганда ҳам қўлланилади. Масалан, амалиётчи дастлаб амалиётчидан тегишли ахлоқий талаблар, қонун ёки норматив ҳужжат, ёки бошқа сабабларга кўра мустақиллик талабларига риоя қилиш талаб қилинмайди деб аниқлаган бўлиши мумкин. Бироқ, топшириқни қабул қилиш ва давом эттиришни кўриб чиқишда ёки топшириқ шартларини келишишда, амалиётчининг қуйидаги масалалар тўғрисидаги билими муайян аниқланган мустақиллик талабларига риоя қилиш келишилган тартиб-таомиллар топшириғи мақсади учун тўғри эканлиги тўғрисида буюртмачи томон билан муҳокамани кўрсатиши мумкин:

- Келишилган тартиб-таомиллар топшириғининг мақсади;

- Буюртмачи томон, бошқа мўлжалланган фойдаланувчилар ва масъул томоннинг (агар буюртмачи томондан фарқ қилса) шахсияти;
- Бажариладиган тартиб-таомилларнинг характери, муддатлари ва қўллаш доираси; ёки
- Амалиётчи буюртмачи томон, бошқа мўлжалланган фойдаланувчилар ёки масъул томон (агар буюртмачи томондан фарқ қилса) учун бажараётган ёки бажарган бошқа топшириқлар.

А38. Амалиётчи буюртмачи томоннинг (ёки агар буюртмачи томондан фарқ қилса, масъул томоннинг) молиявий ҳисоботларининг аудитори бўлиши мумкин. Бундай вазиятда, агар амалиётчи шунингдек келишилган тартиб-таомиллар топшириғини ўтказиш учун жалб қилинган бўлса, келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботининг мўлжалланган фойдаланувчилари амалиётчи келишилган тартиб-таомиллар топшириғи мақсади учун мустақил деб тахмин қилиши мумкин. Шу сабабли, амалиётчи буюртмачи томон билан амалиётчининг молиявий ҳисоботлар аудитига қўлланиладиган мустақиллик талабларига риоя қилиши келишилган тартиб-таомиллар топшириғи мақсади учун тўғри эканлигига келишиши мумкин. Бундай ҳолда, 24(е) бандга мувофиқ, амалиётчидан бундай мустақиллик талабларига риоя қилиш талаб қилиниши тўғрисидаги баёнот топшириқ шартларига киритилади.

Топшириқ шартларини келишиб олиш (24–25-бандларга қаранг)

А39. Тегишли бўлганда, топшириқ хатига қўшимча масалалар киритилиши мумкин, масалан:
- Келишилган тартиб-таомиллар топшириғининг айрим жиҳатларида амалиётчи-экспертнинг ёлланиши билан боғлиқ келишувлар.
- Келишилган тартиб-таомиллар тўғрисидаги ҳисоботдан фойдаланиш ёки уни тарқатиш бўйича ҳар қандай чекловлар.

А40. Келишилган тартиб-таомиллар топшириғи учун топшириқ хатининг намунаси 1-иловада келтирилган.

А41. Амалиётчи буюртмачи томон билан бажариладиган тартиб-таомиллар истисноларни аниқлаш учун миқдорий чегараларни ўз ичига олишини келишиб олиши мумкин. Агар шундай бўлса, топшириқ шартларидаги тартиб-таомилларнинг тавсифига киритилади.

А42. Баъзи ҳолларда, қонун ёки қоида фақат бажариладиган тартиб-таомилларнинг хусусиятини белгилаб қўйиши мумкин. Бундай ҳолатларда, 24(і)-бандга мувофиқ, амалиётчи бажариладиган тартиб-таомилларнинг муддати ва қўллаш доирасини буюртмачи томон билан келишиб олади, токи буюртмачи томонда бажариладиган тартиб-таомиллар топшириқ мақсади учун тўғри эканлигини тан олиш учун асос бўлсин.

А43. Баъзи ҳолларда, топшириқ шартларини келишиб олиш ва келишилган тартиб-таомилларни бажариш чизиқли ва алоҳида тарзда амалга оширилади. Бошқа ҳолларда, топшириқ шартларини келишиб олиш ва келишилган тартиб-таомилларни бажариш такрорланувчи жараён бўлиб, топшириқ давомида янги маълумотлар юзага келишига жавобан келишилган тартиб-таомилларга ўзгартиришлар киритилади. Агар олдин келишилган тартиб-таомилларни ўзгартириш керак бўлса, 25-банд амалиётчидан буюртмачи томон билан топшириқнинг ўзгартирилган шартларини келишиб олишни талаб қилади. Топшириқнинг ўзгартирилган шартлари, масалан, янгиланган топшириқ хати, мавжуд топшириқ хатига қўшимча ёки бошқа шаклдаги ёзма тасдиқлаш кўринишида бўлиши мумкин.

Такрорланувчи топшириқлар (26-бандга қаранг)

А44. Амалиётчи такрорланувчи топшириқ учун янги топшириқ хати ёки бошқа ёзма келишув юбормасликка қарор қилиши мумкин. Қуйидаги омиллар топшириқ шартларини қайта кўриб чиқиш ёки буюртмачи томонга мавжуд топшириқ шартларини эслатиш мақсадга мувофиқлигини кўрсатиши мумкин:
- Буюртмачи томон келишилган тартиб-таомиллар топшириғининг мақсадини ёки келишилган тартиб-таомилларнинг хусусияти, муддати ёки қўллаш доирасини нотўғри тушунганлигини кўрсатувчи ҳар қандай белги.
- Топшириқнинг ҳар қандай қайта таҳрирланган ёки махсус шартлари, шу жумладан илгари келишилган тартиб-таомилларга киритилган ҳар қандай ўзгартиришлар.
- Топшириқга таъсир қилувчи ҳуқуқий, меъёрий ёки шартномавиий талабларнинг ўзгариши.
- Топшириқ раҳбарияти ёки бошқарув ваколатига эга шахсларининг ўзгариши.

Келишилган тартиб-таомилларни бажариш (28-бандга қаранг)

А45. Амалиётчи баъзи ҳолларда ёзма тасдиқлашларни сўрашга қарор қилиши мумкин, масалан:
- Агар келишилган тартиб-таомиллар сўровларни ўз ичига олса, амалиётчи оғзаки тақдим этилган жавоблар бўйича ёзма тасдиқлашларни сўраши мумкин.
- Агар буюртмачи томон масъул томон бўлмаса, амалиётчи буюртмачи томон билан келишилган тартиб-таомила сифатида масъул томондан ёзма тасдиқлашлар сўровларини киритишга келишиши мумкин.

Амалиётчининг экспертининг ишидан фойдаланиш (29-бандга қаранг)

А46. Амалиётчининг экспертининг ишидан фойдаланиш экспертни амалиётчига қуйидагиларда ёрдам бериш учун жалб қилишни ўз ичига олиши мумкин:

- Буюртмачи томон билан бажариладиган келишилган тартиб-таомилларни муҳокама қилиш. Масалан, юрист амалиётчига шартноманинг ҳуқуқий жиҳатларини қамраб олиш учун тартиб-таомилани лойиҳалаш бўйича таклифлар бериши мумкин; ёки
- Келишилган тартиб-таомила(лар)дан бирини ёки бир нечтасини бажариш. Масалан, кимёгар дон намунасидаги токсин даражаларини аниқлаш каби келишилган тартиб-таомилалардан бирини бажариши мумкин.

А47. Амалиётчининг эксперти амалиётчи томонидан ёлланган ташқи эксперт ёки ташкилотнинг бир қисми бўлган ва шунинг учун ташкилотнинг сифатни бошқариш тизимига бўйсунадиган ички эксперт бўлиши мумкин. Одатда, амалиётчи қуйидаги ҳоллардан ташқари, ташкилотнинг сифатни бошқариш тизимига таяниши мумкин:

- Амалиётчининг тушуниши ёки амалий тажрибаси ташкилотнинг сиёсатлари ёки тартиб-таомиллари топшириқнинг характери ва вазиятларини самарали қамраб олмаслигини кўрсатса; ёки
- Ташкилот ёки бошқа томонлар томонидан тақдим этилган, бундай сиёсатлар ёки тартиб-таомилларнинг самарадорлиги тўғрисидаги маълумотлар бошқача ҳолатни кўрсатса.

Бундай таянишнинг даражаси вазиятларга қараб турлича бўлади ва қуйидагилар каби масалаларга нисбатан амалиётчининг тартиб-таомилларининг характери, муддатлари ва қўллаш доирасига таъсир қилиши мумкин:

- Ишга қабул қилиш ва тренинг дастурлари орқали малака ва қобилиятлар.
- Амалиётчининг экспертининг холислигини амалиётчи томонидан баҳоланиши.
- Амалиётчининг эксперти билан келишув.

Бундай таяниш амалиётчининг ушбу ТХХС талабларини бажариш бўйича жавобгарлигини камайтирмайди.

А48. Агар амалиётчининг эксперти келишилган тартиб-таомила(лар)дан бирини ёки бир нечтасини бажараётган бўлса, 29(b) бандда талаб қилинганидек, ўша экспертнинг ишининг характери, қўллаш доираси ва мақсадларини келишиш амалиётчининг эксперти томонидан бажариладиган тартиб-таомил(лар)нинг характери, муддатлари ва қўллаш доирасини ўз ичига олади. 29(b) бандда талаб қилинган масалалардан ташқари, амалиётчининг амалиётчининг эксперти билан келишувига қуйидагилар каби масалаларни киритиш тўғри бўлиши мумкин:

(a) Амалиётчи ва ўша экспертнинг тегишли роллари ва жавобгарликлари;

(b) Амалиётчи ва ўша эксперт ўртасидаги мулоқотнинг характери, муддатлари ва қўллаш доираси, шу жумладан ўша эксперт томонидан тақдим этиладиган ҳар қандай ҳисоботнинг шакли; ва

(c) Амалиётчининг экспертининг махфийлик талабларига риоя қилиш зарурияти.

А49. А47 бандда қайд этилган масалалар амалиётчи ва амалиётчининг эксперти ўртасидаги келишувнинг тафсилоти ва расмийлик даражасига, шу жумладан келишувнинг ёзма бўлиши тўғри эканлигига таъсир қилиши мумкин. Амалиётчи ва амалиётчининг ташқи эксперти ўртасидаги келишув кўпинча топшириқ хати шаклида бўлади.

А50. Амалиётчининг экспертининг ишидан фойдаланиш лозим бўлса, 29-бандда талаб қилинган баъзи тартиб-таомилларни топшириқни қабул қилиш ёки давом эттириш босқичида бажариш тўғри бўлиши мумкин.

Келишилган тартиб-таомиллар тўғрисидаги ҳисобот (30-33 бандларга қаранг)

А51. 2-илова келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботларининг намуналарини ўз ичига олади.

Топшириқ предмети бўйича бажарилган келишилган тартиб-таомиллар (30(c) бандга қаранг)

А52. Агар қўлланилса, нотўғри тушунишни олдини олиш учун, амалиётчи келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботи топшириқ пердмети бўйича бажарилган келишилган тартиб-таомиллар ташқаридаги маълумотларга алоқаси йўқлигини аниқлаштиришни хоҳлаши мумкин. Масалан, агар амалиётчи ташкилотнинг дебиторлик қарзлари ва товар-моддий захиралари бўйича келишилган тартиб-таомилларни бажариш учун ёлланган бўлса, амалиётчи келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботи фақат шу ҳисобларга тегишли эканлиги ва ташкилотнинг тўлиқ молиявий ҳисоботларига алоқаси йўқлиги тўғрисидаги баёнотни киритишни хоҳлаши мумкин.

Келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботининг мақсади (30(d) бандга қаранг)

А53. 30(d) бандда талаб қилинган баёнотдан ташқари, амалиётчи келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботи фақат

буюртмачи томон ва мўлжалланган фойдаланувчилар учун мўлжалланганлигини кўрсатишни тўғри деб ҳисоблаши мумкин. Муайян юрисдикциянинг қонун ёки норматив ҳужжатига қараб, бунга келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботининг тарқатилиши ёки фойдаланилишини чеклаш орқали эришилиши мумкин. Баъзи юрисдикцияларда келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботидан фойдаланишни, аммо унинг тарқатилишини эмас, чеклаш мумкин бўлиши мумкин. Бошқа юрисдикцияларда келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботининг тарқатилишини, аммо унинг фойдаланилишини эмас, чеклаш мумкин бўлиши мумкин.

A54. Агар рухсат берилса, амалиётчи келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботининг тарқатилиши ёки фойдаланилишини чеклаш ҳақида қарор қабул қилишда кўриб чиқиши мумкин бўлган омиллар, масалан, қуйидагиларни ўз ичига олади:

- Мўлжалланган фойдаланувчилардан ташқари бошқа фойдаланувчилар келишилган тартиб-таомиллар топшириғининг мақсадини нотўғри тушуниши ёки натижаларни нотўғри талқин қилиши хавфи юқори эканлиги.
- Келишилган тартиб-таомиллар фақат буюртмачи томоннинг раҳбарияти ва бошқарув учун масъул шахслари каби ички фойдаланувчилар фойдаланиши учун мўлжалланганлиги.
- Келишилган тартиб-таомиллар ёки натижалар махфий маълумотларни ўз ичига олиши.

Келишилган тартиб-таомиллар ва натижалар (30(n)-30(o) бандларга қаранг)

A55. Агар амалиётчи махфий ёки ёпиқ маълумотларни киритмасдан келишилган тартиб-таомиллар ёки натижаларни тавсифлай олмаса, амалиётчи қуйидагиларни кўриб чиқиши мумкин:

- Ички маслаҳатлашиш (масалан, ташкилот ичида ёки тармоқ ташкилоти ичида);
- Ташқи маслаҳатлашиш (масалан, тегишли профессионал ташкилот ёки бошқа амалиётчи билан); ёки

Ҳуқуқий маслаҳат олиш, ҳар қандай муайян ҳаракат йўналишини танлашнинг профессионал ёки ҳуқуқий оқибатларини тушуниш учун.

A56. Олдин келишилган тартиб-таомиллар бажарилмаганлиги ёки ўзгартирилганлиги факти мўлжалланган фойдаланувчиларнинг келишилган тартиб-таомиллар ва натижаларни кўриб чиқишида муҳим бўлиши мумкин бўлган вазиятлар бўлиши мумкин. Масалан, бу тартиб-таомиллар қонун ёки норматив ҳужжатда белгиланган ҳолларда бўлиши мумкин. Бундай вазиятларда, амалиётчи келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботида топшириқнинг дастлабки шартларида келишилган, бажарилиши мумкин бўлмаган ёки ўзгартирилган тартиб-таомилларни ва нима учун бу юзага келганлигини аниқлаши мумкин.

A57. Амалиётчи келишилган тартиб-таомиллар топшириқ шартларида келишилган санага ҳавола қилиши мумкин.

Амалиётчининг экспертига ҳавола (31-бандга қаранг)

A58. Баъзи вазиятларда, қонун ёки норматив ҳужжат келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботида келишилган тартиб-таомилалардан бирини бажарган амалиётчининг экспертига ҳаволани талаб қилиши мумкин. Масалан, бундай ҳавола давлат секторида шаффофлик мақсадларида талаб қилиниши мумкин. Амалиётчи шунингдек бошқа вазиятларда, масалан, келишилган тартиб-таомилларни тавсифлашда амалиётчининг экспертига ҳавола қилганда, буни тўғри деб ҳисоблаши мумкин. Шунга қарамай, амалиётчи келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботига киритилган натижалар учун тўлиқ жавобгарликка эга, ва бу жавобгарлик амалиётчининг экспертидан фойдаланиш туфайли камаймайди. Шунинг учун агар келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботи амалиётчининг экспертига ҳавола қилса, ҳисобот амалиётчининг жавобгарлиги амалиётчининг экспертига ҳавола туфайли камайганлигини англатмаслиги муҳим.

Келишилган тартиб-таомиллар топшириғини бошқа топшириқ билан биргаликда бажариш (34-бандга қаранг)

A59. Амалиётчидан келишилган тартиб-таомиллар топшириғи билан биргаликда бошқа топшириқларни бажариш сўралиши мумкин, масалан, келишилган тартиб-таомиллар топшириғидан келиб чиқадиган тавсияларни тақдим этиш. Бундай сўровлар амалиётчидан келишилган тартиб-таомилларни бажариш ва тавсиялар бериш учун битта сўров шаклини олиши мумкин, ва турли топшириқларнинг шартлари битта топшириқ хатида белгиланиши мумкин. Нотўғри тушунишни олдини олиш учун, 34-банд келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботи бошқа топшириқлар ҳисоботларидан аниқ фарқланишини талаб қилади. Масалан, тавсиялар:

- Келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботидан алоҳида ҳужжатда тақдим этилиши мумкин; ёки
- Ҳам келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботи, ҳам тавсияларни ўз ичига олган ҳужжатга киритилиши мумкин, лекин тавсиялар келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботидан аниқ фарқланади, масалан, келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботи ва тавсияларни ҳужжатнинг алоҳида бўлимларига киритиш орқали.

Ҳужжатлаштириш (35-бандга қаранг)

А60. Бажарилган келишилган тартиб-таомилларнинг характери, муддатлари ва қўллаш доирасини ҳужжатлаштириш, масалан, қуйидагиларнинг ёзувини ўз ичига олиши мумкин:

- Келишилган тартиб-таомиллар предмет(лар)нинг аниқловчи хусусиятлари. Аниқловчи хусусиятлар келишилган тартиб-таомиланинг характери ва келишилган тартиб-таомила баҳоланадиган предмет(лар)га қараб турлича бўлади. Масалан:
  - Харид буюртмаларига оид тартиб-таомила учун, амалиётчи ҳужжатларни уларнинг саналари ва ноёб харид буюртма рақамлари билан аниқлаши мумкин.
  - Берилган тўпламдан муайян миқдордан юқори бўлган барча элементларни танлашни талаб қиладиган тартиб-таомил учун, амалиётчи тартиб-таомиланинг қўллаш доирасини ёзиб олиши ва популяцияни аниқлаши мумкин (масалан, муайян давр учун журнал реестридан белгиланган миқдордан юқори бўлган барча журнал ёзувлари, муайян ойлар учун маълум рақамдан юқори қайд этилган соатлар учун барча вақт жадваллари ёки муайян рўйхатдаги ҳар ўнинчи элемент).
  - Муайян ходимлардан сўровлар ўтказишни талаб қиладиган тартиб-таомила учун, амалиётчи сўровлар саналарини, ходимларнинг номлари ва лавозимларини ва берилган аниқ сўровларни ёзиб олиши мумкин.
  - Кузатиш тартиб-таомили учун, амалиётчи кузатилаётган жараён ёки масалани, тегишли шахсларни, уларнинг тегишли жавобгарликларини ва кузатиш қаерда ва қачон амалга оширилганлигини ёзиб олиши мумкин.
- Келишилган тартиб-таомилларни ким бажарганлиги ва бундай тартиб-таомиллар қачон бажарилганлиги.
- Бажарилган келишилган тартиб-таомилларни ким кўриб чиққанлиги ва бундай кўриб чиқишнинг санаси ва қўллаш доираси.

1-илова

(А40-бандга қаранг)

Келишилган тартиб-таомиллар топшириғи учун намунавий топшириқ хати

Қуйида ушбу ТХХСда кўрсатилган тегишли талаблар ва кўрсатмаларни тасвирлайдиган келишилган тартиб-таомиллар топшириғи учун топшириқ хатининг намунаси келтирилган. Ушбу хат мажбурий эмас ва фақат ушбу ТХХСда кўрсатилган мулоҳазалар билан биргаликда қўлланиладиган қўлланма сифатида мўлжалланган. Уни алоҳида келишилган тартиб-таомиллар топшириқларининг талаблари ва вазиятларига мослаштириш керак бўлади. У битта ҳисобот даври учун келишилган тартиб-таомиллар топшириғига ҳавола қилиш учун тузилган ва агар ушбу ТХХСда тавсифланганидек такрорланувчи топшириққа қўлланилиши мўлжалланган ёки кутилган бўлса, мослаштиришни талаб қилади. Ҳар қандай таклиф қилинган хат мос эканлигини аниқлаш учун ҳуқуқий маслаҳат олиш тўғри бўлиши мумкин.

[Буюртмачи томон]га

Сиз биздан [xyz] маҳсулотларини харид қилиш бўйича келишилган тартиб-таомиллар топшириғини бажаришни сўрадингиз. Ушбу хат топшириғимизнинг шартлари ва мақсадлари ҳамда биз тақдим этадиган хизматларнинг характери ва чекловлари тўғрисидаги тушунчамизни тасдиқлаш учундир. Бизнинг топшириғимиз 4400-сон Турдош хизматларнинг халқаро стандарти (ТХХС) (Қайта таҳрирланган), келишилган тартиб-таомиллар топшириқларига мувофиқ амалга оширилади. Келишилган тартиб-таомиллар топшириғини бажаришда, биз [тегишли ахлоқий талабларни тавсифланг]га риоя қиламиз, бу бизнинг мустақил бўлишимизни талаб қилмайди.

4400-сон ТХХС (Қайта таҳрирланган) бўйича бажариладиган келишилган тартиб-таомиллар топшириғи биз сиз билан келишган тартиб-таомилларни бажаришимизни ва натижаларни келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботида хабар қилишимизни ўз ичига олади. Натижалар бу бажарилган келишилган тартиб-таомилларнинг факт натижаларидир. Сиз [ва агар тегишли бўлса, бошқа томонлар] тартиб-таомиллар топшириқ мақсади учун тўғри эканлигини тан оласиз. Биз тартиб-таомилларнинг тўғрилиги тўғрисида ҳеч қандай тасдиқлаш бермаймиз. Ушбу келишилган тартиб-таомиллар топшириғи [Масъул томон] келишилган тартиб-таомиллар баҳоланадиган предмет учун жавобгар эканлиги асосида амалга оширилади. Бундан ташқари, ушбу келишилган тартиб-таомиллар топшириғи ишончни таъминловчи топшириқ эмас. Шунга кўра, биз фикр ёки ишонч ҳисоботини ифодаламаймиз.

Биз бажарадиган тартиб-таомиллар фақат сизнинг [xyz] маҳсулотлари харидингиз сизнинг харид сиёсатларингизга мувофиқлигини аниқлашда ёрдам бериш мақсадида бажарилади.[1] Шунга кўра, бизнинг ҳисоботимиз сизга юборилади ва ҳисоботимиз бошқа мақсад учун мос бўлмаслиги мумкин.

Биз қуйидаги тартиб-таомилларни бажаришга ва ишимиздан келиб чиққан аниқланган натижаларни сизга хабар қилишга келишдик:

- [Буюртмачи томон] раҳбариятидан [20X1 йил 1 январь]дан [20X1 йил 31 декабрь]гача [xyz] маҳсулотлари учун имзоланган барча шартномаларнинг рўйхатини ("рўйхат") олиш ва 25,000 доллардан юқори барча шартномаларни аниқлаш.

- Рўйхатда 25,000 доллардан юқори бўлган ҳар бир аниқланган шартнома учун, шартномани тендер ҳужжатлари билан таққослаш ва ҳар бир шартнома [Буюртмачи томон]нинг "Олдиндан малакадан ўтган пудратчилар рўйхати"даги камида 3 пудратчи томонидан тендерда иштирок этганлигини аниқлаш.

- Рўйхатда 25,000 доллардан юқори бўлган ҳар бир аниқланган шартнома учун, имзоланган шартнома бўйича тўланадиган суммани [Буюртмачи томон] томонидан пудратчига охир-оқибат тўланган сумма билан таққослаш ва охир-оқибат тўланган сумма шартномада келишилган сумма билан бир хил эканлигини аниқлаш.

- Тартиб-таомиллар [Сана] ва [Сана] оралиғида бажарилиши керак.

- Бизнинг келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботимиз

Бизнинг топшириғимизнинг бир қисми сифатида, биз келишилган тартиб-таомилларни ва бажарилган тартиб-таомилларнинг натижаларини тавсифловчи ҳисоботимизни чиқарамиз [келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботининг кутилаётган шакли ва мазмунига тегишли ҳаволани киритинг].

Илтимос, топшириғимиз учун тартибларни тан олганингизни ва улар билан келишганингизни кўрсатиш учун ушбу хатнинг илова қилинган нусхасини имзолаб қайтаринг, шу жумладан биз келишган аниқ тартиб-таомиллар, улар бажарилиши ва улар топшириқ мақсади учун тўғри эканлигини кўрсатиш учун.

[Тўлов тартиблари, ҳисоб-китоблар ва бошқа махсус шартлар каби бошқа маълумотларни киритинг, агар ўринли бўлса.]

---

[1] Бу ҳолатда, топшириқ берувчи томон ҳам мўлжалланган фойдаланувчи ҳисобланади.

[Ташкилот номи]

[Буюртмачи томон номи] номидан тан олинди ва келишилди: [Имзо]

[Исм ва лавозим]

[Сана]

2-илова

(А51-бандга қаранг)

Келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботлари намуналари

1-намуна

Ушбу намунавий келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботи мақсадида қуйидаги вазиятлар тахмин қилинади:

- Топшириқ берувчи томон буртмачи ва ягона мўлжалланган фойдаланувчидир. Буюртмачи томон масъул томон эмас. Масалан, тартибга солувчи орган буюртмачи томон ва мўлжалланган фойдаланувчи, ва тартибга солувчи орган томонидан назорат қилинадиган ташкилот масъул томондир.
- Ҳеч қандай истиснолар топилмади.
- Амалиётчи келишилган тартиб-таомилалардан бирортасини бажариш учун амалиётчининг экспертини жалб қилмади.
- Ҳисоботдан фойдаланиш ёки уни тарқатишга чекловлар йўқ.
- Амалиётчи риоя қилиши талаб қилинадиган мустақиллик талаблари йўқ.
- 3-тартиб-таомилада истиснoларни хабар қилиш учун $100 миқдоридаги миқдорий чегара буюртмачи томон билан келишилган.

КЕЛИШИЛГАН ТАРТИБ-ТАОМИЛЛАР ХУЛОСАСИ [XYZ] МАҲСУЛОТЛАРИНИ ХАРИД ҚИЛИШ ТЎҒРИСИДА

[Манзил]га

Ушбу келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботининг мақсади

Бизнинг ҳисоботимиз фақат [Буюртмачи томон]га ўзининг [xyz] маҳсулотлари харидининг ўз харид сиёсатларига мувофиқлигини аниқлашда ёрдам бериш мақсадида мўлжалланган ва бошқа мақсад учун мос бўлмаслиги мумкин.

Буюртмачи томон ва масъул томоннинг жавобгарликлари

[Буюртмачи томон] келишилган тартиб-таомиллар топшириқ мақсади учун тўғри эканлигини тан олган. [Буюртмачи томон] томонидан аниқланган [Масъул томон] келишилган тартиб-таомиллар баҳоланадиган предмет учун жавобгар ҳисобланади.

Амалиётчининг жавобгарликлари

Биз келишилган тартиб-таомиллар топшириғини 4400-сон Турдош хизматларнинг халқаро стандарти (ТХХС) (Қайта таҳрирланган), *Келишилган тартиб-таомиллар топшириқлари*га мувофиқ амалга оширдик. Келишилган тартиб-таомиллар топшириғи биз [Буюртмачи томон] билан келишилган тартиб-таомилларни бажаришимизни ва натижаларни, яъни бажарилган келишилган тартиб-таомилларнинг факт натижаларини хабар қилишимизни ўз ичига олади. Биз келишилган тартиб-таомилларнинг тўғрилиги тўғрисида ҳеч қандай тасдиқлаш бермаймиз.

Ушбу келишилган тартиб-таомиллар топшириғи ишончни таъминловчи топшириқ эмас. Шунга кўра, биз фикр ёки ишонч ҳисоботини ифодаламаймиз.

Агар биз қўшимча тартиб-таомилларни бажарганимизда, бизнинг эътиборимизга хабар қилиниши мумкин бўлган бошқа масалалар етиб келиши мумкин эди.

Профессионал ахлоқ ва сифатни бошқариш

Биз [тегишли ахлоқий талабларни тавсифланг] ахлоқий талабларига риоя қилдик. Ушбу топшириқ мақсади учун биз риоя қилишимиз талаб қилинадиган мустақиллик талаблари мавжуд эмас.

Бизнинг ташкилотимиз 1-сон Сифат Бошқарувининг Халқаро Стандартини қўллайди, бу ташкилотдан ахлоқий талаблар, профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонун ва норматив ҳужжат талабларига риоя қилиш бўйича сиёсатлар ёки тартиб-таомилларни ўз ичига олган сифатни бошқариш тизимини лойиҳалаш, амалга ошириш ва ишлатишни талаб қилади.

Тартиб-таомиллар ва натижалар

Биз [Буюртмачи томон] билан [xyz] маҳсулотларини харид қилиш бўйича келишилган қуйида тавсифланган тартиб-таомилларни бажардик.

	Тартиб-таомиллар	**Топилмалар**
1	Раҳбариятдан [Масъул томон] [20X1 йил 1 январь] ва [20X1 йил 31 декабрь] оралиғида [xyz] маҳсулотлари учун имзоланган барча шартномаларнинг рўйхатини ("рўйхат") олиш ва 25,000 доллардан юқори барча шартномаларни аниқлаш.	Биз раҳбариятдан [20X1 йил 1 январь] ва [20X1 йил 31 декабрь] оралиғида имзоланган [xyz] маҳсулотлари учун барча шартномаларнинг рўйхатини олдик. Рўйхатдаги 125 шартномадан биз 25,000 доллардан юқори қийматга эга 37 шартномани аниқладик.
2	Рўйхатда 25,000 доллардан юқори қийматга эга ҳар бир аниқланган шартнома учун, шартномани тендер ҳужжатлари билан таққослаш ва шартнома [Масъул томон]нинг "Олдиндан малакадан ўтган пудратчилар рўйхати"даги камида 3 пудратчи томонидан тендерда иштирок этганлигини аниқлаш.	Биз 25,000 доллардан юқори қийматга эга 37 шартномага тегишли тендер ҳужжатларини текширдик. Биз 37 шартноманинг барчаси [Масъул томон]нинг "Олдиндан малакадан ўтган пудратчилар рўйхати"даги камида 3 пудратчи томонидан тендерда иштирок этганлигини аниқладик.
3	Рўйхатда 25,000 доллардан юқори қийматга эга ҳар бир аниқланган шартнома учун, имзоланган шартнома бўйича тўланадиган суммани [Масъул томон] томонидан пудратчига охир-оқибат тўланган сумма билан таққослаш ва охир-оқибат тўланган сумма шартномада келишилган суммадан $100 доирасида эканлигини аниқлаш.	Биз рўйхатда 25,000 доллардан юқори қийматга эга 37 шартнома учун имзоланган шартномаларни олдик ва шартномалардаги тўланадиган суммаларни [Масъул томон] томонидан пудратчига охир-оқибат тўланган суммалар билан таққосладик. Биз охир-оқибат тўланган суммалар барча 37 шартномада келишилган суммалардан $100 доирасида эканлигини ва ҳеч қандай истиснолар қайд этилмаганлигини аниқладик.

[Амалиётчининг имзоси]

[Амалиётчи ҳисоботининг санаси]

[Амалиётчининг манзили]

2-намуна

Ушбу намунавий келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботи мақсадида қуйидаги вазиятлар тахмин қилинади:

- Буюртмачи томон масъул томондир. Мўлжалланган фойдаланувчи, буюртмачи томондан фарқ қиладиган, буюртмачи томондан ташқари қўшимча буюрмачидир. Масалан, тартибга солувчи орган мўлжалланган фойдаланувчи ва тартибга солувчи орган томонидан назорат қилинадиган ташкилот буюртмачи томон ва масъул томондир.
- Истиснолар топилди.
- Амалиётчи келишилган тартиб-таомилани бажариш учун амалиётчининг экспертини жалб қилди ва ўша экспертга ҳавола келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботига киритилган.
- Ҳисоботдан фойдаланиш ва уни тарқатишга чеклов мавжуд.
- Амалиётчи буюртмачи томоннинг (масъул томон ҳисобланадиган) молиявий ҳисоботнинг аудиторидир. Амалиётчи буюртмачи томон билан амалиётчининг молиявий ҳисобот аудитига қўлланиладиган мустақиллик талабларига риоя қилиши келишилган тартиб-таомиллар топшириғи мақсади учун тўғри эканлигига келишган. Амалиётчи келишилган тартиб-таомиллар топшириғи мақсади учун молиявий ҳисоботлар аудитига қўлланиладиган мустақиллик талабларига риоя қилишни топшириқ шартларига киритишга келишган.
- Амалиётчи келишилган тартиб-таомиллар топшириқ шартларида келишилган санага ҳаволани киритган.

КЕЛИШИЛГАН ТАРТИБ-ТАОМИЛЛАР ХУЛОСАСИ [XYZ] МАҲСУЛОТЛАРИНИ ХАРИД ҚИЛИШ ТЎҒРИСИДА

[Манзил]га

Ушбу келишилган тартиб-таомиллар ҳисоботининг мақсади ва фойдаланиш ҳамда тарқатиш бўйича чеклов

Бизнинг ҳисоботимиз фақат [Мўлжалланган фойдаланувчи]га [Буюртмачи томон]нинг [xyz] маҳсулотлари харидининг [Мўлжалланган фойдаланувчи]нинг харид сиёсатларига мувофиқлигини аниқлашда ёрдам бериш мақсадида мўлжалланган ва бошқа мақсад учун мос бўлмаслиги мумкин. Ушбу ҳисобот фақат [Буюртмачи томон] ва [Мўлжалланган фойдаланувчилар] учун мўлжалланган, ва бошқа томонлар томонидан фойдаланилмаслиги ёки тарқатилмаслиги лозим.

Буюртмачи томоннинг жавобгарликлари

[Буюртмачи томон] келишилган тартиб-таомиллар топшириқ мақсади учун тўғри эканлигини тан олган.

[Буюртмачи томон (шу билан бирга масъул томон)] келишилган тартиб-таомиллар баҳоланадиган предмет учун жавобгар ҳисобланади.

Амалиётчининг жавобгарликлари

Биз келишилган тартиб-таомиллар топшириғини 4400-сон *Турдош хизматларнинг халқаро стандарти (ТХХС)* (Қайта таҳрирланган), келишилган тартиб-таомиллар топшириқларига мувофиқ амалга оширдик. Келишилган тартиб-таомиллар топшириғи биз [Буюртмачи томон] билан келишилган тартиб-таомилларни бажаришимизни ва натижаларни, яъни бажарилган келишилган тартиб-таомилларнинг факт натижаларини хабар қилишимизни ўз ичига олади. Биз келишилган тартиб-таомилларнинг тўғрилиги тўғрисида ҳеч қандай тасдиқлаш бермаймиз.

Ушбу келишилган тартиб-таомиллар топшириғи ишончни таъминловчи топшириқ эмас. Шунга кўра, биз фикр ёки ишонч ҳисоботини ифодаламаймиз.

Агар биз қўшимча тартиб-таомилларни бажарганимизда, бизнинг эътиборимизга хабар қилиниши мумкин бўлган бошқа масалалар етиб келиши мумкин эди.

Профессионал ахлоқ ва сифатни бошқариш

Биз [тегишли ахлоқий талабларни тавсифланг] ахлоқий талабларига ва [тегишли мустақиллик талабларини тавсифланг]га мувофиқ мустақиллик талабларига риоя қилдик.[2]

Бизнинг ташкилотимиз 1-сон Сифат Бошқарувининг Халқаро Стандартини қўллайди, бу ташкилотдан ахлоқий талаблар, профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонун ва норматив ҳужжат талабларига риоя қилиш бўйича сиёсатлар ёки тартиб-таомилларни ўз ичига олган сифатни бошқариш тизимини лойиҳалаш, амалга ошириш ва ишлатишни талаб қилади.

Тартиб-таомиллар ва натижалар

Биз [xyz] маҳсулотларини харид қилиш бўйича [САНА] санасида [Буюртмачи томон] билан топшириқ шартларида келишилган қуйида тавсифланган тартиб-таомилларни бажардик.

	Тартиб-таомиллар	**Топилмалар**
1	Раҳбариятдан [Топшириқ берувчи томон] [20X1 йил 1 январь] ва [20X1 йил 31 декабрь] оралиғида [xyz] маҳсулотлари учун имзоланган барча шартномаларнинг рўйхатини ("рўйхат") олиш ва 25,000 доллардан юқори барча шартномаларни аниқлаш.	Биз раҳбариятдан [20X1 йил 1 январь] ва [20X1 йил 31 декабрь] оралиғида имзоланган [xyz] маҳсулотлари учун барча шартномаларнинг рўйхатини олдик. Рўйхатдаги 125 шартномадан биз 25,000 доллардан юқори қийматга эга 37 шартномани аниқладик.
2	Рўйхатда 25,000 доллардан юқори қийматга эга ҳар бир аниқланган шартнома учун, шартномани тендер ҳужжатлари билан таққослаш ва шартнома [Топшириқ берувчи томон]нинг "Олдиндан малакадан ўтган пудратчилар рўйхати"даги камида 3 пудратчи томонидан тендерда иштирок этганлигини аниқлаш. [Чет тилида] тақдим этилган тендер ҳужжатлари учун, таққослашни бажаришдан олдин амалиётчи томонидан ёлланган таржимон ёрдамида тендер ҳужжатларини	Биз 25,000 доллардан юқори қийматга эга 37 шартномага тегишли тендер ҳужжатларини текширдик. 37 шартномага тегишли тендер ҳужжатларидан 5 таси [чет тилида] тақдим этилган. Биз бу 5 та тендер ҳужжатларини таржима қилишда бизга ёрдам бериш учун таржимонни жалб қилдик. Биз 37 шартномадан 36 таси [Топшириқ берувчи томон]нинг "Олдиндан малакадан ўтган пудратчилар рўйхати"даги камида 3 пудратчи томонидан тендерда

[2] Масалан, агар БХАСК Кодекси тегишли ахлоқий талаблар ҳисобланса ва БХАСК Кодексининг 4А-қисми тегишли мустақиллик талаблари ҳисобланса, ушбу жумла қуйидагича ифодаланиши мумкин: *"Биз Бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ стандартлари кенгашининг Профессионал бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ кодекси (Халқаро мустақиллик стандартларини ўз ичига олган) (БХАСК Кодекси)даги ахлоқий талабларга ҳамда БХАСК Кодексининг 4А-қисмидаги мустақиллик талабларига риоя қилдик."*

	Тартиб-таомиллар	Топилмалар
	таржима қилиш.	иштирок этганлигини аниқладик. Биз 65,000 доллар қийматга эга 1 шартнома тендерда иштирок этмаганлигини аниқладик. Раҳбарият бизга бу шартноманинг тендерда иштирок этмаганлиги сабаби шартнома муддатига етиш учун фавқулодда ҳолат туфайли эканлигини билдирди. Тендер ҳужжатларини таржима қилишда бизга ёрдам бериш учун таржимонни жалб қилиш тартиб-таомилларни бажариш ва натижаларни хабар қилиш бўйича бизнинг жавобгарлигимизни камайтирмайди.
3	Рўйхатда 25,000 доллардан юқори қийматга эга ҳар бир аниқланган шартнома учун, имзоланган шартнома бўйича тўланадиган суммани [Топшириқ берувчи томон] томонидан етказиб берувчига охир-оқибат тўланган сумма билан таққослаш ва охир-оқибат тўланган сумма шартномада келишилган сумма билан бир хил эканлигини аниқлаш.	Биз рўйхатда 25,000 доллардан юқори қийматга эга 37 шартнома учун имзоланган шартномаларни олдик ва шартномалардаги тўланадиган суммаларни [Топшириқ берувчи томон] томонидан етказиб берувчига охир-оқибат тўланган суммалар билан таққосладик. Биз имзоланган шартномалардаги тўланадиган суммалар [Топшириқ берувчи томон] томонидан охир-оқибат тўланган суммалардан 37 шартномадан 26 таси учун фарқланишини аниқладик. Барча бу ҳолларда, раҳбарият бизга суммалардаги фарқ 20X1 йил сентябрда кучга кирган [юрисдикция]даги сотув солиғи ставкасининг 1% ошишига мослаштириш учун эканлигини билдирди.

[Амалиётчининг имзоси]

[Амалиётчи ҳисоботининг санаси]

[Амалиётчининг манзили]

4410-СОН ТУРДОШ ХИЗМАТЛАРНИНГ ХАЛҚАРО СТАНДАРТИ (ТХХС) (ҚАЙТА ТАҲРИРЛАНГАН)

МАЪЛУМОТЛАРНИ ЖАМЛАШ БЎЙИЧА ТОПШИРИҚЛАР

(2013-йил 1-июль ва ундан кейинги санадаги маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ хулосалари учун амал қилади)

МУНДАРИЖА

Банд

Кириш

ТХХСнинг қўллаш доираси 1–4

Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ 5–10

ТХХСнинг ваколати 11–14

Кучга кириш санаси 15

Мақсадлар 16

Таърифлар 17

Талаблар

ТХХСга мувофиқ маълумотларни жамлаш бўйича топшириқни ўтказиш 18–20

Ахлоқий талаблар 21

Профессионал мулоҳаза 22

Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқларда сифат бошқаруви ва унга эришиш 23

Топшириқни қабул қилиш ва давом эттириш 24–26

Раҳбарият ва бошқарув учун масъул шахслар билан мулоқот 27

Топшириқни бажариш 28–37

Ҳужжатлаштириш 38

Амалиётчининг хулосаси 39–41

Стандартни қўллаш ва бошқа изоҳловчи материаллар

ТХХСнинг қўллаш доираси A1–A11

Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ A12–A18

Ахлоқий талаблар A19–A26

Профессионал мулоҳаза A27–A29

Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқларда сифат бошқаруви ва унга эришиш A30–A32

Топшириқни қабул қилиш ва давом эттириш A33–A45

Раҳбарият ва бошқарув учун масъул шахслар билан мулоқот A46–A47

Топшириқни бажариш A48–A58

Ҳужжатлаштириш A59–A61

Амалиётчининг хулосаси A62–A69

1-илова: Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ учун намунавий топшириқ хати

2-илова: Амалиётчиларнинг маълумотларни жамлаш бўйича намунавий хулосалари

4410-сон Турдош хизматларнинг халқаро стандарти (ТХХС) (Қайта таҳрирланган), *"Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқлар"*, *"Халқаро сифат бошқаруви, аудит, таҳлилий текширув, бошқа ишонч топшириқлари ва турдош хизматлар баёнотлари"*га кириш қисми билан биргаликда ўқилиши лозим.

Кириш

ТХХСнинг қўллаш доираси

1. Ушбу турдош хизматлар халқаро стандарти (ТХХС) амалиётчининг жавобгарликларини, у тарихий молиявий маълумотларни тайёрлаш ва тақдим этишда бошқарувга ёрдам бериш учун жалб қилинганда, ушбу маълумотлар бўйича ҳеч қандай ишончни таъминламасдан ва ушбу ТХХСга мувофиқ хулоса беришни кўриб чиқади. (А1–А2-бандларга қаранг)

2. Ушбу ТХХС тарихий молиявий маълумотларни жамлаш бўйича топшириққа тааллуқлидир. ТХХС тарихий молиявий маълумотлардан бошқа молиявий маълумотлар бўйича маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ ва молиявий бўлмаган маълумотлар бўйича маълумотларни жамлаш бўйича топшириқлар учун қўлланилиши мумкин. Ушбу ТХХСда "молиявий маълумот"га қилинган ҳавола "тарихий молиявий маълумот"ни англатади. (А3–А4-бандларга қаранг)

3. Амалиётчига молиявий маълумотларни тайёрлаш ва тақдим этишда раҳбариятга ёрдам бериш сўралганда, ушбу ТХХСга мувофиқ ишни амалга ошириш зарурлиги юзасидан тегишли эътибор бериш лозим бўлиши мумкин. Ушбу ТХХСни қўллаш мақсадга мувофиқлигини кўрсатувчи омиллар, жумладан ушбу ТХХС бўйича хулоса бериш, қуйидагиларни ўз ичига олади:

   - Молиявий маълумотларни ёритиб бериш қонун ёки меъёрий ҳужжатларга мувофиқ талаб қилиниши ва унинг оммага ошкор қилиниши зарурати.
   - Тузилган молиявий маълумотларнинг мўлжалланган фойдаланувчиларидан ташқари ташқи томонлар амалиётчи билан молиявий маълумотларни боғлаши эҳтимоли бор ва амалиётчининг маълумотлар билан боғлиқ даражаси нотўғри тушунилиши риски мавжуд, масалан:
     - агар молиявий маълумотлар раҳбарият ва бошқарув учун масъул бўлган шахслардан бошқа томонлар тарафидан фойдаланиш учун мўлжалланган бўлса ёки маълумотларнинг мўлжалланган фойдаланувчилари бўлмаган томонларга тақдим этилиши ёки улар томонидан олиниши мумкин бўлса; ва
     - агар амалиётчининг номи молиявий маълумотлар билан аниқланса. (А5-бандга қаранг)

1-сон СБХС билан боғлиқлик[1]

4. Сифат бошқаруви тизимлари ва сиёсатлар ёки тартиб-таомиллари фирманинг жавобгарлигидир. 1-сон СБХС маълумотларни жамлаш бўйича топшириқларга нисбатан профессионал бухгалтерлар ташкилотларида қўлланилади.[2] Ушбу ТХХСнинг маълумотларни жамлаш бўйича алоҳида топшириқлар даражасида сифатни назорат қилишга тааллуқли қоидалари аудиторлик ташкилоти 1 сон СБХС талабларига ёки бундан кам бўлмаган бошқа талабларга риоя этиши шарт эканлигидан келиб чиққан ҳолда ишлаб чиқилган (А6-А11-бандларга қаранг).

Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ

5. Раҳбарият жамоат амалиётидаги профессионал бухгалтердан ташкилотнинг молиявий маълумотларини тайёрлаш ва тақдим этишда ёрдам беришни сўраши мумкин. ТХХСга мувофиқ амалга оширилган маълумотларни жамлаш бўйича топшириқнинг молиявий маълумотлар фойдаланувчилари учун қиймати, амалиётчининг бухгалтерия ва молиявий ҳисобот беришдаги касбий тажрибасини қўллашидан, касбий стандартларга, шу жумладан тегишли ахлоқий талабларга риоя қилишидан ва жамлаш асосида тайёрланган молиявий маълумотлар билан боғлиқ амалиётчининг иштироки характери ва даражаси тўғрисида ахборот беришдан келиб чиқади. (А12–А15-бандларга қаранг)

6. Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ ишончни таъминловчи топшириқ бўлмаганлиги сабабли, маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ амалиётчидан раҳбарият томонидан жамлаш учун тақдим этилган маълумотларнинг аниқлиги ёки тўлиқлигини текширишни ёки молиявий маълумотларни тайёрлаш бўйича аудиторлик фикрни ёки таҳлилий текширув хулосасини билдириш учун далиллар тўплашни талаб қилмайди.

7. Раҳбарият молиявий маълумотлар ва уларнинг тайёрланиши ҳамда тақдим этилиши асослари учун жавобгарликни сақлаб қолади. Бу жавобгарлик молиявий маълумотларни тайёрлаш ва тақдим этиш учун зарур бўлган мулоҳазани раҳбарият томонидан қўллашни ўз ичига олади, жумладан, тегишли ҳисоб сиёсатларини танлаш ва қўллаш ва зарур бўлганда, асосли ҳисоб баҳоларини ишлаб чиқиш. (А12–А13-бандларга қаранг)

8. Ушбу ТХХС раҳбарият ёки бошқарув учун масъул шахсларнинг жавобгарликларини белгиламайди ёки уларнинг жавобгарликларини тартибга солувчи қонун ва қоидалардан юқори турмайди. Ушбу стандартга мувофиқ бажариладиган топшириқ раҳбарият ёки тегишли ҳолларда бошқарув учун масъул шахслар маълумотларни жамлаш бўйича топшириқни бажариш учун асосий бўлган айрим жавобгарликларни қабул қилганлиги асосида ўтказилади. (А12–А13-бандларга қаранг)

9. Молиявий маълумотларни тўплаш объекти бўлган молиявий маълумотлар турли мақсадлар учун талаб қилиниши мумкин, жумладан:

---

[1] 1-сон Сифат бошқарувининг халқаро стандарти (СБХС), *«Молиявий ҳисоботлар аудити ёки кўриб чиқишини, ёхуд бошқа ишончни таъминлаш ёки турдош хизматлар топшириқларини бажарувчи фирмалар учун сифат бошқаруви»*

[2] 1-сон СБХС, 5-банд

(a) Қонун ёки меъёрий ҳужжатларда белгиланган мажбурий даврий молиявий ҳисобот бериш талабларига риоя қилиш учун; ёки

(b) Қонун ёки меъёрий ҳужжатлар бўйича мажбурий молиявий ҳисобот бериш билан боғлиқ бўлмаган мақсадлар учун, масалан:

- Раҳбарият ёки бошқарув учун масъул шахслар учун, уларнинг махсус мақсадларига мос равишда тайёрланган (масалан, ички фойдаланиш учун молиявий маълумотларни тайёрлаш).
- Шартнома ёки бошқа шаклдаги келишув асосида ташқи томонлар учун амалга ошириладиган даврий молиявий ҳисобот бериш (масалан, грантни тақдим этиш ёки давом эттиришни қўллаб-қувватлаш учун молиялаштирувчи органга тақдим этилган молиявий маълумотлар).
- Транзакцион мақсадларда, масалан, бирлашиш ёки сотиб олиш каби жараёнларда субъектнинг мулкчилик ёки молиялаштириш тузилмасидаги ўзгаришларни қўллаб-қувватлаш учун.

10. Молиявий маълумотларни тайёрлаш ва тақдим этиш учун турли молиявий ҳисобот бериш асослари қўлланилиши мумкин, бу оддий ташкилотга хос бухгалтерия асосидан тортиб, белгиланган молиявий ҳисобот бериш стандартларигача бўлиши мумкин. Молиявий маълумотларни тайёрлаш ва тақдим этиш учун раҳбарият томонидан қабул қилинган молиявий ҳисобот тайёрлаш асоси субъектнинг характери ва маълумотдан фойдаланиш мақсадига боғлиқ бўлади. (А16–А18-бандларга қаранг)

ТХХСнинг ваколати

11. Ушбу ТХХС амалиётчи томонидан ТХХСга риоя қилишдаги мақсадларни ўз ичига олади, бу ТХХС талаблари белгиланган контекстни таъминлайди ва тузиш жараёнида нималарни бажариш лозимлигини тушунишда амалиётчига ёрдам бериш учун мўлжалланган.

12. Ушбу ТХХС "лозим" сўзи орқали ифодаланган талабларни ўз ичига олади, улар амалиётчига белгиланган мақсадларга эришиш имконини бериш учун мўлжалланган.

13. Бундан ташқари, ушбу ТХХС кириш материаллари, таърифлар ва қўллаш ҳамда бошқа тушунтирувчи материалларни ўз ичига олади, улар ТХХСни тўғри тушуниш учун тегишли контекстни таъминлайди.

14. Иловада ва бошқа тушунтирувчи материалларда талабларнинг изоҳлари ва уларни амалга ошириш бўйича кўрсатмалар берилади. Бундай кўрсатма ўзида талабни жорий этмаса-да, талабларни тўғри қўллашга тегишлидир. Иловалар ва бошқа тушунтирувчи материаллар, шунингдек, ушбу ТХХСда кўриб чиқилган масалалар бўйича талабларни қўллашда ёрдам берадиган маълумотларни ҳам тақдим этиши мумкин.

Кучга кириш санаси

15. Ушбу ТХХС 2013 йил 1 июлдан ёки ундан кейинги санадаги тузилган маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ хулосалари учун амал қилади.

Мақсадлар

16. Амалиётчининг ушбу ТХХС доирасидаги маълумотларни жамлаш бўйича топшириқни бажаришдаги мақсадлари:

(a) Бухгалтерия ва молиявий ҳисобот бўйича тажрибани қўллаб, раҳбариятга молиявий маълумотларни тайёрлаш ва тақдим этишда ёрдам бериш, бунинг учун раҳбарият томонидан тақдим этилган маълумотларга асосланган ҳолда тегишли молиявий ҳисобот асосига мувофиқ иш тутиш; ва

(b) ушбу ТХХС талабларига мувофиқ хулоса бериш.

Таърифлар

17. Қўлланманинг атама ва иборалар луғати[3] (Луғат) ушбу халқаро стандартда таърифланган атамаларни ўз ичига олади ва шунингдек, ушбу халқаро стандартда учрайдиган бошқа атамаларнинг тавсифларини ҳам ўз ичига олади, бу эса бир хил талқин қилишга ёрдам беради. Қуйидаги атамалар ушбу ТХХС мақсадлари учун мазкур маъноларга эга:

(a) Қўлланиладиган молиявий ҳисобот асоси – молиявий маълумотларни тайёрлашда раҳбарият ва, зарур бўлганда, бошқарув учун масъул шахслар томонидан қабул қилинган молиявий ҳисобот асоси, бу ташкилотнинг характери ва молиявий маълумотларнинг мақсади нуқтаи назаридан қабул қилинадиган ёки қонун ёки меъёрий ҳужжатлар талаб қиладиган асос. (А35–А37-бандларга қаранг)

(b) Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ— амалиётчи бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисобот соҳасидаги тажрибани қўлланиладиган молиявий ҳисобот тайёрлаш асосига мувофиқ ташкилотнинг молиявий маълумотларини тайёрлаш ва тақдим этишда раҳбариятга ёрдам бериш учун қўллайдиган ва ушбу ТХХС талаб қилганидек хулоса беришни назарда тутувчи топшириқ. Ушбу ТХХС бўйича "маълумотларни жамлаш", "жамлаш" ва "жамланган" сўзлари шу контекстда қўлланилади.

[3] IFAC томонидан нашр этилган «Халқаро сифат бошқаруви, аудит, кўриб чиқиш, бошқа ишончни таъминлаш ва турдош хизматлар бўйича ҳужжатлар тўплами»даги (Тўплам) IAASB томонидан чиқарилган Халқаро стандартларга оид Атамалар луғати

(c) *Топшириқ раҳбари* – ташкилот томонидан тайинланган, топшириқ ва унинг бажарилиши учун, ҳамда ташкилот номидан чиқариладиган жамлаш ҳисоботи учун масъул бўлган, ва зарур бўлганда, профессионал, ҳуқуқий ёки тартибга солувчи орган томонидан тегишли ваколатларга эга бўлган раҳбар ёки бошқа шахс.

(d) *Топшириқ гуруҳи* – топшириқни бажарувчи барча раҳбарлар ва ходимлар, ҳамда ташкилот ёки тармоқ ташкилоти томонидан ёлланган амалиётчининг ташқи экспертидан ташқари, топшириқда тартиб-таомилларни бажарадиган ҳар қандай бошқа шахслар.

(e) *Бузиб кўрсатиш* – молиявий маълумотда акс этган элементнинг миқдори, таснифи, тақдимоти ёки ёритиб берилиши ва қўлланиладиган молиявий ҳисобот тайёрлаш асосига мувофиқ бўлиши учун элемент талаб қиладиган миқдор, тасниф, тақдимот ёки ёритиб бериш ўртасидаги фарқ. Бузиб кўрсатишлар хато ёки фирибгарликдан келиб чиқиши мумкин.

Молиявий маълумот ҳаққоний тақдимот асосига мувофиқ тайёрланган бўлса, бузиб кўрсатишлар шунингдек амалиётчининг мулоҳазасига кўра, барча муҳим жиҳатларда молиявий маълумотнинг ҳаққоний тақдим этилиши ёки ҳаққоний кўриниш бериши учун зарур бўлган миқдорлар, таснифлар, тақдимот ёки ёритиб беришлардаги тузатишларни ўз ичига олади.

(f) *Амалиётчи* – маълумотларни жамлаш бўйича топшириқни амалга оширадиган жамоат амалиётидаги профессионал бухгалтер. Бу атама топшириқ раҳбари ёки топшириқ гуруҳининг бошқа аъзоларини ёки, қўлланиладиган бўлса, ташкилотни ўз ичига олади. Ушбу ТХХСда аниқ равишда талаб ёки жавобгарлик топшириқ раҳбари томонидан бажарилиши лозимлигини назарда тутган жойларда, "амалиётчи" эмас, балки "топшириқ раҳбари" атамаси қўлланилади. "Топшириқ раҳбари" ва "ташкилот" тегишли жойларда уларнинг давлат сектори эквивалентларига ҳавола қилинаётгандек ўқилиши лозим.

(g) *Тегишли ахлоқий талаблар* – Топшириқ гуруҳи маълумотларни жамлаш бўйича топшириқларни амалга оширганда қўлланиладиган профессионал ахлоқ тамойиллари ва ахлоқий талаблар. Тегишли ахлоқий талаблар одатда Бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ стандартлари кенгашининг Профессионал бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ кодексининг (Халқаро мустақиллик стандартларини ўз ичига олган) (БХАСК кодекси) қоидаларини, қатъийроқ бўлган миллий талаблар билан биргаликда, ўз ичига олади. (А21-бандга қаранг)

Талаблар

ТХХС асосда маълумотларни жамлаш бўйича топшириқни бажариш

18. Амалиётчи ушбу ТХХСнинг бутун матнини, шу жумладан унинг мақсадларини тушуниш ва унинг талабларини лозим даражада қўллаш учун ундан фойдаланиш ва бошқа тушунтириш материалларини тушуниши лозим.

Тегишли талабларга риоя қилиш

19. Амалиётчи ушбу ТХХСнинг ҳар бир талабига риоя қилиши шарт, агар у ёки бу талаб маълумотларни жамлаш бўйича топшириққа тааллуқли бўлмаса, масалан, талабда баён этилган ҳолатлар ушбу топшириққа тааллуқли бўлмаса.

20. Амалиётчи ушбу ТХХС талабларига риоя қилиш фактини кўрсатмаслиги лозим, маълумотларни жамлаш бўйича топшириққа нисбатан қўлланиладиган мазкур стандартнинг барча талабларига риоя қилган ҳоллар бундан мустасно.

Ахлоқий талаблар

21. Амалиётчи тегишли ахлоқий талабларга риоя қилиши лозим. (А19–А26-бандларга қаранг)

Профессионал мулоҳаза

22. Амалиётчи маълумотларни жамлаш бўйича топшириқни бажаришда профессионал мулоҳазани амалга ошириши лозим. (А27–А29-бандларга қаранг)

Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқларда сифат бошқаруви ва унга эришиш

23. Топшириқ бўйича раҳбар қуйидагилар учун умумий жавобгарликни ўз зиммасига олади:

(a) Ушбу раҳбар ҳар бир маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ бўйича сифат бошқаруви ва унга эришиш ҳамда бутун топшириқ давомида етарли ва лозим даражада иштирок этиш; ва

(b) Мазкур топшириқни фирманинг сифат бошқаруви сиёсати ёки тартиб-таомилларига мувофиқ амалга ошириш: (А30-бандга қаранг)

(i) Фирманинг мижозлар билан муносабатларни ва маълумотларни жамлаш бўйича топшириқларни қабул қилиш ва давом эттиришга доир сиёсати ёки тартиб-таомилларига риоя қилиш; (А31-бандга қаранг)

(ii) Текширувни ўтказиш учун етарли ва муносиб ресурслар ўз вақтида текширув гуруҳига бириктирилган ёки тақдим этилганлигини аниқлаш, текширувнинг хусусияти ва шароитларини, фирманинг сиёсат ёки тартиб-таомилларини ва текширув давомида юзага келиши мумкин бўлган ҳар қандай ўзгаришларни ҳисобга олган ҳолда;

(iii) Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқни бажариш учун топшириқ гуруҳининг етарли вақтга эга бўлган ҳолда зарур малака ва қобилиятларга эга эканлигидан қониқиш ҳосил қилиш.

(iv) Топшириқ гуруҳи аъзолари томонидан тегишли ахлоқий талабларни бузиш аломатларига ҳушёр бўлиш ва агар топшириқ раҳбарига топшириқ гуруҳи аъзолари тегишли ахлоқий талабларни бузганлиги ҳақида маълумотлар аён бўлса, тегишли чораларни белгилаш; (А32-бандга қаранг)

(v) Жамоа аъзоларига раҳбарлик қилиш ва назорат қилиш, уларнинг ишини кўриб чиқиш ва профессионал стандартлар ҳамда қўлланиладиган ҳуқуқий ва меъёрий талабларга мувофиқ топшириқни бажариш;

(vi) Мос келадиган ҳамкорлик ҳужжатларини йиғиш, уларни тўғри сақлаш ва сақлаб қолиш учун жавобгарликни ўз зиммасига олиш; ва

(vii) 1-сон СБХС ёки фирманинг сиёсатлари ёки тартиб-таомилларига мувофиқ, топшириқ сифатини баҳолаш кўриб чиқилиши талаб қилинганда, топшириқ сифатини баҳолаш кўриб чиқилиши тугалланмагунча хулоса санасини белгиламаслик.[4]

Топшириқни қабул қилиш ва давом эттириш

Мижозлар билан муносабатларни давом эттириш, топшириқни қабул қилиш ва топшириқ шартларини келишиш

24. Амалиётчи раҳбарият билан ва, агар фарқли бўлса, буюртмачи томон билан топшириқ шартларини келишмаган бўлса, топшириқни қабул қилмаслиги лозим, жумладан:

(a) Молиявий маълумотлардан кутилаётган фойдаланиш ва уни тарқатиш, шунингдек ундан фойдаланиш ёки уни тарқатишга нисбатан қўлланиладиган ҳар қандай чекловлар; (А20, А33–А34, А37–А38-бандларга қаранг)

(b) Қўлланиладиган молиявий ҳисобот тайёрлаш асосини аниқлаш; (А20, А35–А38-бандларга қаранг)

(c) Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ мақсади ва доираси; (А20-бандга қаранг)

(d) Амалиётчининг жавобгарликлари, шу жумладан тегишли ахлоқий талабларга риоя қилиш мажбурияти; (А20-бандга қаранг)

(e) Раҳбариятнинг мажбуриятлари: (А39–А41-бандларга қаранг)

(i) Молиявий маълумотлар ва уларни тайёрлаш ҳамда тақдим этиш, молиявий маълумотларнинг мўлжалланган фойдаланувчилари ва мўлжалланган фойдаланиш нуқтаи назаридан қабул қилинадиган молиявий ҳисоботни тайёрлаш асосига мувофиқ;

(ii) Раҳбарият томонидан маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ учун тақдим этилган ёзувлар, ҳужжатлар, тушунтиришлар ва бошқа маълумотларнинг аниқлиги ва тўлиқлиги; ва

(iii) Молиявий маълумотларни тайёрлаш ва тақдим этишда зарур бўлган мулоҳазалар, шу жумладан, маълумотларни жамлаш бўйича топшириқда амалиётчи ёрдам бериши мумкин бўлган мулоҳазалар; ва (А27-бандга қаранг)

(f) Амалиётчи хулосасининг кутилган шакли ва мазмуни.

25. Амалиётчи топшириқ шартларни амалга оширишдан олдин, уларни топшириқ хати ёки бошқа мос ёзма келишув шаклида қайд этиши лозим. (А42–А44-бандларга қаранг)

Такрорланувчи топшириқлар

26. Такрорланувчи маълумотларни жамлаш топшириқларида, амалиётчи мижоз билан муносабат ёки топшириққа оид фирманинг қарорларидаги ўзгаришларни ўз ичига олган ҳолатларни баҳолаши лозим, ва бу ҳолатда топшириқ шартларини қайта кўриб чиқиш зарурлиги ёки мавжуд топшириқ шартларини раҳбариятга эслатиш лозимлиги юзасидан саволларга жавоб топиши лозим. (А45-бандга қаранг)

Раҳбарият ва бошқарув учун масъул шахслар билан мулоқот

27. Амалиётча маълумотларни жамлаш топшириғи давомида раҳбарият ёки бошқарув учун масъул шахслар билан ўз вақтида мулоқот ўрнатиши лозим, амалиётчининг профессионал мулоҳазасига кўра, раҳбарият ёки бошқарув учун масъул шахсларнинг эътиборини талаб қиладиган даражада долзарб бўлган барча масалаларни муҳокама қилиши лозим. (А46–А47-бандларга қаранг)

Топшириқни амалга ошириш

Амалиётчининг тушуниши

28. Амалиётчи қуйидаги масалаларни етарли даражада тушунишга эришиши лозим, шунда у маълумотларни жамлаш бўйича топшириқни бажара олади: (А48–А50-бандларга қаранг)

(a) Ташкилотнинг бизнеси ва фаолиятлари, шу жумладан ташкилотнинг бухгалтерия ҳисоби тизими ва бухгалтерия ҳисоби ёзувлари; ва

(b) Тегишли молиявий ҳисобот асосини, шу жумладан унинг ташкилот соҳасида қўлланилиши.

[4] 2-сон СБХС, *«Топшириқ сифатини кўриб чиқиш»*

Молиявий маълумотларни жамлаш

29. Амалиётчи молиявий маълумотларни раҳбарият томонидан тақдим этилган ёзувлар, ҳужжатлар, тушунтиришлар ва бошқа маълумотлар, шу жумладан аҳамиятли мулоҳазалардан фойдаланган ҳолда жамлаши лозим.

30. Амалиётчи молиявий маълумотларни жамлашда ёрдам берган аҳамиятли мулоҳазаларни, раҳбарият ёки тегишли равишда бошқарув учун масъул шахслар билан муҳокама қилиши лозим. (А51-бандга қаранг)

31. Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқни якунлашдан олдин, амалиётчи жамланган молиявий маълумотларни ташкилотнинг бизнеси ва фаолиятини тушуниш, ҳамда қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосига мувофиқ ўқиши лозим. (А52-бандга қаранг)

32. Агар маълумотларни жамлаш бўйича топшириқда амалиётчи раҳбарият томонидан маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ учун тақдим этилган ҳужжатлар, тушунтиришлар ёки бошқа маълумотлар, шу жумладан аҳамиятли мулоҳазалар, тўлиқ эмаслиги, нотўғри ёки бошқа жиҳатдан қониқарсиз эканлигини билиб қолса, амалиётчи буни раҳбарият эътиборига етказиши ва қўшимча ёки тўғриланган маълумотларни сўраши лозим.

33. Агар амалиётчи раҳбарият томонидан сўралган ҳужжатлар, тушунтиришлар ёки бошқа маълумотлар, шу жумладан муҳим қарорлар тақдим этилмагани сабабли топшириқни якунлай олмаса, амалиётчи топшириқдан воз кечиши ва раҳбарият ҳамда бошқарув учун масъул шахсларга воз кечиш сабабларини маълум қилиши лозим. (А58-бандга қаранг)

34. Агар амалиётчи топшириқ жараёнида қуйидагилардан хабардор бўлса:

    (a) жамланган молиявий маълумотлар тегишли молиявий ҳисобот тайёрлаш асосига етарлича мос келмайди ёки тасвирламайди; (А53-бандга қаранг)

    (b) Жамланган молиявий маълумотларнинг муҳим бузиб кўрсатишлардан холи бўлиши учун уларга ўзгартиришлар киритиш талаб этилади; ёки (А54–А56-бандларга қаранг)

    (c) Жамланган молиявий маълумотлар бошқача ҳолда чалғитувчи ҳисобланади, (А57-бандга қаранг) амалиётчи раҳбариятга тегишли ўзгартиришларни таклиф қилиши лозим.

35. Агар раҳбарият рад этса ёки амалиётчига жамланган молиявий маълумотларга таклиф қилинган ўзгартиришларни киритишга рухсат бермаса, амалиётчи ушбу топшириқдан воз кечиши ва раҳбарият ҳамда бошқарув учун масъул шахсларга воз кечиш сабабларини маълум қилиши лозим. (А58-бандга қаранг)

36. Агар топшириқдан воз кечиш мумкин бўлмаса, амалиётчи вазиятда қўлланиладиган касбий ва ҳуқуқий мажбуриятларни аниқлаши лозим.

37. Амалиётчи раҳбарият ёки бошқарув учун масъул шахслар дан, тегишли ҳолда, жамланган молиявий маълумотларнинг якуний версияси учун жавобгарликни ўз зиммасига олганликлари ҳақида тасдиқ олиши лозим. (А68-бандга қаранг)

Ҳужжатлаштириш

38. Амалиётчи қуйидагиларни топшириқ ҳужжатларига киритиши лозим: (А59–А61-бандларга қаранг)

    (a) Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқда юзага келган аҳамиятли масалалар ва ушбу масалалар амалиётчи томонидан қандай ҳал қилингани;

    (b) Раҳбарият томонидан тақдим этилган ҳисоб ёзувлар, ҳужжатлар, тушунтиришлар ва бошқа маълумотлар билан жамланган молиявий маълумотларнинг қандай мос келиши ҳақидаги ёзув; ва

    (c) Раҳбарият ёки бошқарув учун масъул шахслар ўз жавобгарликини тан олган ҳолда, жамланган молиявий маълумотларнинг якуний версиясининг нусхаси ва амалиётчининг хулосаси. (А68-бандга қаранг)

Амалиётчининг хулосаси

39. Амалиётчи хулосасининг долзарб мақсади жамлаш топшириғининг характери ва амалиётчининг топшириқдаги роли ва жавобгарликларини аниқ баён қилишдир. Амалиётчи хулосаси молиявий маълумотлар бўйича ҳеч қандай шаклда фикр ёки хулоса билдириш воситаси эмас.

40. Жамлаш топшириғи учун тайёрланган амалиётчининг хулосаси ёзма шаклда бўлиши ва қуйидаги элементларни ўз ичига олиши лозим: (А62–А63, А70-бандларга қаранг)

    (a) хулоса сарлавҳаси;

    (b) йўналтирилган шахс, топшириқ шартларига мувофиқ; (А64-бандга қаранг)

    (c) Раҳбарият томонидан тақдим этилган маълумотларга асосланиб, амалиётчи молиявий маълумотларни мувофиқлаштиргани ҳақидаги баёнот;

    (d) Раҳбарият ёки тегишли ҳолларда бошқарув учун масъул шахсларнинг мажбуриятлари, маълумотларни жамлаш бўйича топшириқдаги иштироклари ва молиявий маълумотларга нисбатан жавобгарликлари қуйидагиларни ўз ичига олади:

    (e) Қўлланиладиган молиявий ҳисобот тузиш асосини аниқлаш ва агар махсус мақсадли молиявий ҳисобот тузиш асоси қўлланилса, ушбу махсус мақсадли молиявий ҳисобот тузиш асосига тавсиф ёки тавсифга ҳавола бериш;

    (f) Молиявий маълумотларни аниқлаш, агар у бир нечта элементдан иборат бўлса, ҳар бир элементнинг номи ва молиявий маълумотлар санаси ёки у тегишли бўлган давр;

(g) Молиявий маълумотларни жамлашда амалиётчининг жавобгарликлари тавсифи, шу жумладан, ушбу ТХХСга мувофиқ топшириқ бажарилганлиги ва амалиётчининг тегишли ахлоқий талабларга риоя қилганлиги;

(h) ТХХСга мувофиқ маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ нима эканлигини тавсифи;

(i) Тушунтиришлар:

(i) маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ ишончни таъминловчи топшириқ бўлмаганлиги сабабли, амалиётчи жамлаш учун раҳбарият томонидан тақдим этилган маълумотларнинг аниқлиги ёки тўлиқлигини текшириш талаб қилинмайди; ва

(ii) Шунингдек, амалиётчи молиявий маълумотлар тегишли молиявий ҳисобот асосига мувофиқ тайёрланганми ёки йўқлиги ҳақида аудит фикри ёки таҳлилий текширув хулосасини билдирмайди.

(j) Агар молиявий маълумот махсус мақсадли молиявий ҳисобот асосида тайёрланган бўлса, тушунтирувчи банд: (А65–А67-бандларга қаранг)

(i) Молиявий маълумотлар тайёрланиш мақсадини ва зарур бўлса, мўлжалланган фойдаланувчиларни тавсифлайди ёки бу маълумотларни ёритиб берувчи молиявий маълумотдаги изоҳга ҳавола қилади; ва

(ii) Хулоса ўқувчиларининг эътиборини молиявий маълумотлар махсус мақсадли асосга мувофиқ тайёрланганлигига ва натижада бу маълумотлар бошқа мақсадлар учун мос бўлмаслиги мумкинлигига қаратади;

(k) Амалиётчи хулосасининг санаси;

(l) Амалиётчининг имзоси; ва

(m) Амалиётчининг манзили.

41. Амалиётчи хулосани ушбу ТХХС асосида маълумотларни жамлаш бўйича топшириқни якунлаган санада хулоса санаси билан белгилаши лозим. (А68-бандга қаранг)

***

Стандартни қўллаш ва бошқа изоҳловчи материаллар

ТХХСнинг қўллаш доираси

Умумий жиҳатлар (1-бандга қаранг)

А1. А1. Раҳбарият ёки ташкилотнинг бошқаруви учун масъул бўлган шахслардан бошқа буюртмачи томонидан жалб қилинган ҳолда маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ, ушбу ТХХС зарур бўлган ҳолларда мослаштирилиши мумкин.

А2. А2. Ташкилотнинг молиявий маълумотларини тайёрлаш ва тақдим этишда раҳбариятга ёрдам бериш жараёнида амалиётчининг хизматлар ёки фаолиятларда иштирок этиши турли шаклларда бўлиши мумкин. Амалиётчи мазкур ТХХС бўйича ташкилотга бундай хизматлар ёки фаолиятларни тақдим этиш учун жалб қилинганда, амалиётчининг молиявий маълумотлар билан боғлиқлиги ушбу ТХХС талаб қилган шаклдаги жалб қилиш учун тақдим этилган амалиётчининг хулосаси орқали билдирилади. Амалиётчи хулосасида амалиётчининг ушбу ТХХСга мувофиқлигини очиқ тасдиғи мавжуд.

Тарихий молиявий маълумотлардан бошқа маълумотларни жамлаш бўйича топшириқларга қўллаш (2-бандга қаранг)

А3. Ушбу ТХХС амалиётчи раҳбариятга тарихий молиявий маълумотларни тайёрлаш ва тақдим этишда ёрдам берадиган топшириқларни қамраб олади. Шу билан бирга, ТХХС бошқа молиявий маълумотларни тайёрлаш ва тақдим этишда раҳбариятга ёрдам бериш учун амалиётчи жалб қилинганда ҳам, зарур бўлганда, қўлланилиши мумкин. Мисоллар қуйидагиларни ўз ичига олади:

- Проформа молиявий маълумот.
- Молиявий режалар ёки прогнозларни ўз ичига олган истиқболли молиявий маълумотлар.

А4. Амалиётчилар, шунингдек, раҳбариятга молиявий бўлмаган маълумотларни, масалан, иссиқхона газлари баёнотлари, статистик ҳисоботлар ёки бошқа маълумотлар ҳисоботларини тайёрлаш ва тақдим этишда ёрдам бериш бўйича топшириқларда ҳамкорлик қилишлари мумкин. Ушбу шароитларда, амалиётчи зарур бўлган ҳолда мослаштирилган ҳолда, ушбу ТХХСни ушбу турдаги топшириқларга тегишли равишда қўллаши мумкин.

ТХХС қўлланилишига тегишли мулоҳазалар (3-бандга қаранг)

А5. Ушбу ТХХСнинг мажбурий қўлланилиши миллий шароитларда амалиётчилар томонидан ташкилотнинг молиявий маълумотларини тайёрлаш ва тақдим этиш билан боғлиқ хизматларни бажаришда (масалан, жамоатчиликка тақдим этиш учун зарур бўлган тарихий молиявий ҳисоботларни тайёрлаш билан боғлиқ ҳолларда) белгиланиши мумкин. Агар мажбурий қўллаш қонун ёки қоида, ёки тегишли профессионал стандартлар ёки бошқа ҳолатларда кўрсатилмаган бўлса, амалиётчи шунга қарамай, ушбу ТХХСни қўллаш ҳолатга мос келади, деб хулоса қилиши мумкин.

СБХСлар билан боғлиқлик (4-бандга қаранг)

A6. 1-сон СБХС фирманинг мажбуриятлари билан боғлиқ бўлиб, у турдош хизматлар бўйича топшириқларини, шу жумладан маълумотларни жамлаш бўйича топшириқлар учун сифат бошқаруви тизимини ишлаб чиқиш, жорий қилиш ва ишлатишни ўз ичига олади. 1-сон СБХС шунингдек, топшириқни сифатини кўриб чиқишга тегишли бўлган сиёсат ёки тартибларни ўрнатиш бўйича фирманинг мажбуриятини ҳам ўз ичига олади. 2-сон СБХС эса топшириқ сифатини кўриб чиқувчини тайинлаш ва топшириқ сифатини кўриб чиқишнинг бажарилиши ва ҳужжатлаштирилиши билан боғлиқ.[5][6][7]

A7. 1-сон СБХС га кўра, фирманинг мақсади шундай тизимни ишлаб чиқиш, жорий этиш ва ишлатишдан иборатки, у турдош хизматлар, шу жумладан маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ учун сифат бошқаруви тизимини таъминлайди ва фирмага қуйидагилар бўйича асосли ишонч беради:

(a) Фирма ва унинг ходимлари ўз мажбуриятларини профессионал стандартлар ва амалга ошириладиган ҳуқуқий ва меъёрий талабларга мувофиқ бажарадилар ва мазкур стандартлар ва талабларга мувофиқ ишларни олиб борадилар; ва

(b) Фирма ёки топшириқ раҳбарлари томонидан чиқарилган топшириқ ҳисоботлари шароитларга мос келади.[8]

A8. 1-сон СБХС ни маълумотларни жамлаш бўйича топшириқларга нисбатан қабул қилмаган юрисдикция, бундай топшириқлар билан шуғулланувчи фирмаларда сифат бошқаруви бўйича талабларни белгилаши мумкин. Ушбу ТХХСнинг топшириқ даражасида сифат бошқарувига оид қоидалари, сифат бошқаруви талаблари камида 1-сон СБХС талаблари каби талабчанлик асосида ишлаб чиқилган. Бу 1-сон СБХС талабларини қондирувчи талаблар фирмага мажбуриятлар юклаганда амалга оширилади. 1-сон СБХСга риоя қилиш, бошқалар қаторида, фирманинг сифат бошқаруви тизими қуйидаги саккизта компонентни қамраб олишини талаб қилади:[9]

(a) Фирманинг рискни баҳолаш жараёни;

(b) Бошқарув ва етакчилик;

(c) Тегишли ахлоқий талаблар;

(d) Мижозлар билан муносабатларни қабул қилиш ва давом эттириш ҳамда махсус топшириқлар;

(e) Топшириқни бажариш;

(f) Ресурслар;

(g) Маълумот ва мулоқот ўрнатиш; ва

(h) Мониторинг ва бартараф этиш жараёни.

A9. Фирманинг сифат бошқаруви тизими доирасида, раҳбарият, топшириқ гуруҳи топшириққа тегишли сифат бошқаруви сиёсати ёки тартибларини амалга ошириш учун масъулдирлар.

A10. Оддий ҳолатда, топшириқ гуруҳи фирманинг сифат бошқаруви тизимига таянишлари мумкин, агар:

- Топшириқ гуруҳининг тушуниши ёки амалий тажрибаси шуни кўрсатадики, фирманинг сиёсатлари ёки тартиб-таомиллари топшириқнинг характери ва шароитларини самарали ҳал қила олмайди; ёки
- Фирма ёки бошқа томонлар тарафидан тақдим этилган маълумотлар, бундай сиёсат ёки тартиб-таомилларнинг самарадорлиги ҳақида таклиф беради.

Масалан, топшириқ гуруҳи фирманинг сифат бошқаруви тизимига қуйидагилар бўйича таянишлари мумкин:

- Ходимларни ишга қабул қилиш ва расмий ўқитиш орқали уларнинг малакаси ва қобилиятлари.
- Мижозлар билан муносабатларни сақлаш, маълумотларни жамлаш бўйича топшириқни қабул қилиш ва давом эттириш ҳамда маълумотларни жамлаш бўйича топшириқлар бўйича фирманинг сиёсатлари ёки тартиб-таомиллари орқали амалга оширилади.
- Фирманинг мониторинг ва бартараф этиш жараёни орқали ҳуқуқий ва меъёрий талабларга риоя қилиш.

Фирманинг сифат бошқаруви тизимида аниқланган камчиликларни[10] ҳисобга олган ҳолда, улар бартараф этилишига таъсир қилиши мумкин бўлган ҳолатларда, топшириқ раҳбари фирма томонидан ушбу камчиликларни бартараф этиш учун кўрилган чора-тадбирларни кўриб чиқиши мумкин.

A11. Фирманинг сифат бошқаруви тизимидаги камчилик, албатта, маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ профессионал стандартлар ва қўлланиладиган ҳуқуқий ва меъёрий талабларга мувофиқ бажарилмаганини ёки амалиётчининг хулосаси мос эмаслигини англатмайди.

Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ

"Раҳбарият" ва "Бошқарув учун масъул шахслар" атамаларидан фойдаланиш (5, 7–8-бандларга қаранг)

A12. Раҳбарият ва бошқарув учун масъул шахсларнинг тегишли жавобгарликлари турли юрисдикцияларда ва турли хил турдаги субъектлар ўртасида фарқ қилади. Бу фарқлар амалиётчига раҳбарият ва бошқарув учун масъул

---

5 1-сон СБХС, 1-банд
6 1-сон СБХС, 2(a)-банд
7 1-сон СБХС, 2(b)-банд
8 1-сон СБХС, 14-банд
9 1-сон СБХС, 6-банд
10 1-сон СБХС, 16(a)-банд

шахслар билан боғлиқ ушбу ТХХС талабларини қўллаш тарзига таъсир қилади. Шунингдек, ушбу ТХХС бўйлаб турли жойларда қўлланилган “раҳбарият ва, зарур бўлганда, бошқарув учун масъул шахслар ” ибораси турли ташкилот муҳитларида турли раҳбарият ва бошқарув тузилмалари ва келишувлари бўлиши мумкинлигини амалиётчига эслатиш учун мўлжалланган.

A13. Молиявий маълумотларни тайёрлаш ва ташқи молиявий ҳисобот бериш билан боғлиқ турли жавобгарликлар раҳбарият ёки бошқарув учун масъул шахсларга қуйидаги омилларга кўра юкланади:

- Ташкилотнинг ресурслари ва тузилмаси.
- Тегишли қонунда ёки норматив ҳужжатда кўрсатилганидек ёки агар ташкилот тартибга солинмаса, ташкилот учун белгиланган бошқарувнинг бирон-бир расмий механизмларида ёки ҳисобдорлик келишувларида (масалан, ташкилот таъсис этилган шартномаларда, уставда ёки бошқа ҳужжатда кўрсатилганидек) раҳбарият ва ташкилотда бошқарув учун масъул шахсларнинг тегишли роллари.

Кўплаб кичик ташкилотларда, ташкилотни бошқариш ва унинг бошқарув роллари ажратилмаган ёки ташкилотни бошқариш учун масъул бўлганлар ҳам ташкилотни бошқаришда иштирок этишлари мумкин. Аксарият бошқа ҳолатларда, айниқса катта ташкилотларда, бошқарув ташкилотнинг бизнеси ёки фаолиятларини амалга ошириш ва улар ҳақида ҳисобот бериш учун масъул бўлади, бошқарувни назорат қилиш эса бошқарув юклатилган шахслар томонидан амалга оширилади. Катта ташкилотларда бошқарув учун масъул шахслар кўпинча ташкилотнинг молиявий маълумотларини тасдиқлаш учун жавобгарликни ўз зиммасига олади ёки қабул қилади, айниқса, у ташқи томонлар тарафидан фойдаланиш учун мўлжалланган бўлса. Катта ташкилотларда, одатда бошқарув учун масъул шахсларнинг кичик бир гуруҳи, масалан, аудиторлик қўмитаси, муайян назорат вазифалари учун масъул қилинади. Баъзи юрисдикцияларда, муайян доирага мувофиқ равишда ташкилотнинг молиявий ҳисоботларини тайёрлаш бошқарув учун масъул шахсларнинг ҳуқуқий жавобгарлиги ҳисобланади, бошқа юрисдикцияларда эса бу раҳбариятнинг жавобгарлигидир.

Молиявий маълумотларни тайёрлаш ва тақдим этиш билан боғлиқ бошқа фаолиятларда иштирок этиш (5-бандга қаранг)

A14. Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқнинг кўлами топшириқнинг шароитларига қараб ўзгариши мумкин. Шу билан бирга, ҳар бир ҳолатда бу раҳбариятга молиявий ҳисобот тизимига мувофиқ равишда ташкилотнинг молиявий маълумотларини тайёрлаш ва тақдим этишда ёрдам беришни ўз ичига олади, раҳбарият томонидан тақдим этилган маълумотларга асосланади. Баъзи маълумотларни жамлаш бўйича топшириқларда, раҳбарият молиявий маълумотларни ўзини ишлаб чиқиш ёки дастлабки шаклда тайёрлаган бўлиши мумкин.

A15. Амалиётчи раҳбарият номидан, топшириқ мажбуриятидан ташқари, бошқа айрим фаолиятларни ҳам амалга ошириши мумкин. Масалан, амалиётчига субъектнинг асосий бухгалтерия маълумотларини йиғиш, таснифлаш ва умумлаштириш, ҳамда маълумотларни бухгалтерия ёзувлари шаклида қайта ишлаш ва синов баланси тайёрлашгача бўлган жараёнда ишлаш сўралиши мумкин. Синов баланси кейинчалик ушбу ТХХСга мувофиқ амалга оширилган маълумотларни жамлаш бўйича топшириқнинг объекти бўлган молиявий маълумотларни жамлаш учун амалиётчи томонидан фойдаланиладиган асосий маълумот сифатида ишлатилади. Бу кўпинча яхши ривожланган бухгалтерия тизимларига эга бўлмаган кичик ташкилотлар ёки бухгалтерия ҳисоботларини тайёрлашни ташқи провайдерларга топширишни афзал кўрадиган ташкилотлар учун хосдир. Ушбу ТХХС ташкилотнинг молиявий ҳисоботларини жамлашдан олдин бошқа соҳаларда раҳбариятга ёрдам бериш учун амалиётчи томонидан бажарилиши мумкин бўлган қўшимча фаолиятларни қамраб олмайди.

Молиявий ҳисобот тайёрлаш асослари (10-бандга қаранг)

A16. Молиявий маълумотлар қуйидагиларни қондириш учун мўлжалланган молиявий ҳисобот асосига мувофиқ тайёрланиши мумкин:

- Кенг кўламли фойдаланувчиларнинг умумий молиявий маълумотларга бўлган эҳтиёжлари (яъни, "умумий мақсадли молиявий ҳисобот асоси"); ёки
- Махсус фойдаланувчиларнинг молиявий маълумотларга бўлган эҳтиёжлари (яъни, "махсус мақсадли молиявий ҳисобот асоси"). Молиявий ҳисобот тузишнинг тегишли меъёрий асослари талаблари молиявий маълумотларнинг шакли ва мазмунини белгилайди. Молиявий молиявий ҳисобот асоси баъзи ҳолларда "ҳисобот асоси" деб ҳам аталиши мумкин.

A17. Кенг тарқалган умумий мақсадли молиявий ҳисобот бериш асосларига мисоллар:

- Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари (МҲХС) ва оммавий- листингда бўлган субъектларга татбиқ этиладиган миллий молиявий ҳисобот стандартлари.
- Кичик ва ўрта бизнес ташкилотлари учун Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари (КЎБТ учун МҲХС) ва кичик ва ўрта корхоналарга татбиқ этиладиган миллий молиявий ҳисобот стандартлари.

A18. Молиявий маълумотларнинг аниқ мақсадига қараб қўлланилиши мумкин бўлган махсус мақсадли молиявий ҳисобот бериш асосларига мисоллар:

- Молиявий маълумотларни тайёрлаш учун муайян юрисдикцияда солиққа риоя қилиш мажбуриятларини бажариш мақсадида қўлланиладиган солиқ асосидаги бухгалтерия ҳисоби.
- Молиявий ҳисоботни тайёрлаш учун белгиланган молиявий ҳисобот асосларидан фойдаланиш талаб қилинмайдиган субъектлар учун:

- Молиявий маълумотларнинг мўлжалланган фойдаланиши ва субъектнинг шароитларига мос келадиган ҳисобот асоси (масалан, нақд пул асосидаги ҳисоботдан фойдаланиш, дебиторлик ва кредиторлик қарзлари каби танланган ҳисоботлар билан бирга, баланс ва молиявий натижалар ҳисоботини олиб келади; ёки молиявий маълумотлар тайёрланган махсус мақсадга мослаштирилган белгиланган молиявий ҳисобот асосидан фойдаланиш).
- Касса усулидаги бухгалтерия ҳисоби, тушумлар ва тўловлар тўғрисидаги ҳисоботни келтириб чиқаради (масалан, нақд пул тушумларининг тўловлар устидан ортиқчасини ижара мулки эгаларига тақсимлаш мақсадида; ёки клубнинг майда касса фондидаги ҳаракатларни қайд этиш учун).

Ахлоқий талаблар (21-бандга қаранг)

A19. БХАСК кодекси асосий ахлоқий тамойилларини белгилайди, улар қуйидагилардан иборат:

(a) Ҳалоллик;

(b) Холислик;

(c) Профессионал малака ва эҳтиёткорлик;

(d) Махфийлик; ва

(e) Профессионал хулқ-атвор.

Асосий ахлоқий тамойиллар профессионал бухгалтердан кутилган хулқ-атвор стандартларини белгилайди.

БХАСК кодекси профессионал бухгалтерга асосий тамойилларга риоя қилишда таҳдидларни аниқлаш, баҳолаш ва бартараф этишда қўлланилиши лозим бўлган ёндашувни белгилайдиган концептуал асосни таъминлайди. Аудит, кўриб чиқишлар ва бошқа ишончни таъминловчи топшириқларда, БХАСК Кодекси ушбу топшириқларга нисбатан мустақилликка таҳдидларни концептуал асосда қўллаш орқали белгиланган халқаро мустақиллик стандартларини белгилайди.

Ахлоқий мулоҳазалар: Амалиётчи ва ахборот билан боғлиқлик (21, 24(a)–(d) бандларга қаранг)

A20. БХАСК кодексига мувофиқ,[11] ҳалоллик тамойилини қўллашда, профессионал бухгалтер қуйидаги ҳолларда ҳисоботлар, декларациялар, маълумотлар билан онгли равишда боғланмаслиги талаб қилинади:

(a) Муҳим бузиб кўрсатишлар ёки чалғитувчи баёнотни ўз ичига олганда;

(b) Бепарволик билан берилган баёнотлар ёки маълумотларни ўз ичига олганда; ёки

(c) Талаб қилинадиган маълумотларни четлаб ўтиш ёки тушириб қолдирилганда, бундай четлаб ўтиш ёки тушириб қолдириш чалғитувчи бўлиши мумкин.

Профессионал бухгалтер бундай маълумотлар билан боғлиқ бўлганини билганида, БХАСК кодексига кўра, бухгалтер ушбу маълумотлардан ажралиши учун чоралар кўриши талаб этилади.

Мустақиллик (17(g), 21-бандларга қаранг)

A21. БХАСК кодексининг *Халқаро мустақиллик стандартлари* маълумотларни жамлаш бўйича топшириққа татбиқ этилмаслигига қарамай, миллий ахлоқ кодекслари ёки қонунлар ёки қоидалар мустақилликка оид талаблар ёки ёритиб бериш қоидаларини белгилаши мумкин.

Қонун ва қоидаларга риоя қилинмаслиги ёки шубҳаланиш ҳолатларини ташкилотдан ташқаридаги тегишли органга хабар бериш

A22. Қонун, қоида ёки тегишли ахлоқий талаблар:

(a) Амалиётчига қонун ва қоидаларга риоя қилинмаганлиги ёки шубҳаланилган ҳолатларни ташкилотдан ташқаридаги тегишли органга хабар беришни талаб қилиши.

(b) Жавобгарликларни белгилаш, уларга кўра, муайян шароитларда ташкилотдан ташқаридаги тегишли органга ҳисобот бериш мақсадга мувофиқ бўлиши мумкин.[12]

A23. Қонунлар ва қоидаларга риоя қилинмаслиги ёки шубҳаланилган ҳолатларни ташкилотдан ташқаридаги тегишли органга хабар бериш айрим ҳолатларда талаб қилиниши ёки мақсадга мувофиқ бўлиши мумкин, чунки:

(a) Қонун, қоида ёки тегишли ахлоқий талаблар амалиётчига хабар беришни талаб қилади;

(b) Амалиётчи аниқланган ёки гумон қилинган маълумотларни жамлашга жавоб бериш учун тегишли ахлоқий талабларга мувофиқ ҳисобот бериш мос ҳаракат эканлигини аниқлайди; ёки

(c) Қонун, қоида ёки тегишли ахлоқий талаблар амалиётчига бундай қилиш ҳуқуқини беради.

A24. Ушбу ТХХСнинг 28-бандига кўра, амалиётчидан маълумотларни жамлаш бўйича топшириқни бажариш учун зарур бўлган даражадан ортиқ қонун ва қоидаларни тушуниш даражаси кутилмайди. Шу билан бирга, қонун, қоида ёки тегишли ахлоқий талаблар амалиётчидан аниқланган ёки гумон қилинган маълумотларни жамлашга жавоб беришда билим, профессионал мулоҳаза ва тажрибани қўллашни талаб қилиши мумкин. Қонунбузарликни аниқлаш масаласи охир-оқибат суд ёки бошқа тегишли адлия органи томонидан ҳал қилинади.

[11] БХАСК Кодекси, R111.2-банд

[12] Қаранг, масалан, БХАСК Кодексининг R360.36–R360.38-бандлари.

A25. Баъзи ҳолатларда, қонунлар ва қоидаларга риоя қилинмаслиги ёки шубҳаланиш ҳолатлари ҳақида ташкилотдан ташқаридаги тегишли органга хабар бериш амалиётчи томонидан қонун, қоида ёки тегишли ахлоқий талаблар бўйича махфийлик мажбурияти туфайли тақиқланиши мумкин. Бошқа ҳолатларда, ташкилотдан ташқаридаги тегишли органга аниқланган ёки гумон қилинган маълумотларни жамлашни хабар қилиш тегишли ахлоқий талаблар доирасида махфийлик мажбуриятини бузиш деб ҳисобланмайди.[13]

A26. Амалиётчи ички маслаҳатлашувни (масалан, фирма ёки тармоқ фирмаси доирасида) кўриб чиқиши, муайян ҳаракат йўналишини танлашнинг касбий ёки ҳуқуқий оқибатларини тушуниш учун ҳуқуқий маслаҳат олиши ёки махфий асосда регулятор ёки профессионал орган билан маслаҳатлашиши мумкин (агар бундай қилиш қонун ёки қоидалар томонидан тақиқланмаган ёки махфийлик мажбуриятини бузмаса).[14]

Профессионал мулоҳаза (22, 24(e)(iii)-бандларга қаранг)

A27. Профессионал мулоҳаза юритиш тўғри маълумотларни жамлаш топшириқ олиб бориш учун муҳим аҳамиятга эга. Бу ахлоқий талабларни ва ушбу ТХХС талабларини талқин қилиш, шунингдек, маълумотларни жамлаш топшириқни бажариш давомида хабардор қарорлар қабул қилиш зарурати, топшириқ фактлари ва шароитларига тегишли билим ва тажрибани қўллашни талаб қилади. Профессионал мулоҳаза зарур, айниқса, ушбу топшириқ ташкилот раҳбариятига қуйидаги қарорлар бўйича ёрдам бериш киритилганда:

- Молиявий маълумотларнинг мўлжалланган фойдаланиш ва унинг мўлжалланган фойдаланувчилари нуқтаи назаридан, субъектнинг молиявий маълумотларини тайёрлаш ва тақдим этиш учун фойдаланиладиган молиявий ҳисобот асоси қабул қилиниши мумкинлиги.
- Қўлланиладиган молиявий ҳисобот асоси қўлланилиши, жумладан:
  - Ушбу асосда тегишли ҳисоб сиёсатларини танлаш;
  - Ҳисоб баҳоларини ишлаб чиқиш молиявий маълумотларни ушбу асосда тайёрлаш ва тақдим этиш учун зарур; ва
  - Молиявий маълумотларни тегишли молиявий ҳисобот асосига мувофиқ тайёрлаш ва тақдим этиш.

Амалиётчининг раҳбариятга кўрсатадиган ёрдами доимо шундай асосда тақдим этиладики, раҳбарият ёки тегишли равишда бошқарув учун масъул шахслар молиявий маълумотларда акс этган муҳим қарорларни тушунишлари ва ушбу қарорлар учун жавобгарликни қабул қилишлари лозим.

A28. Профессионал мулоҳаза, ушбу ТХХС ва бухгалтерия ҳамда ахлоқий стандартлар томонидан берилган контекстда, тегишли тайёргарлик, билим ва тажрибани қўллашни ўз ичига олади, маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ шароитида мос ҳаракат йўналишлари бўйича асосли қарорлар қабул қилиш учун.

A29. Алоҳида топшириқларда профессионал фикр юритиш амалиётчига унинг топшириқ бўйича ҳисоботи санасига қадар маълум бўлган фактлар ва ҳолатларга асосланади, жумладан:

- Ташкилот учун амалга оширилган бошқа топшириқларни бажариш орқали олинган билимлар, агар мумкин бўлса (масалан, солиқ хизматлари).
- Амалиётчининг субъектнинг бизнеси ва операцияларини, шу жумладан унинг бухгалтерия тизимини ва субъект фаолият юритадиган саноатда қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосини тушуниш.
- Молиявий маълумотларни тайёрлаш ва тақдим этишда раҳбариятнинг фикр юритиши қанчалик даражада талаб қилинишини.

Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ сифатини бошқариш ва эришиш (23(b)-бандга қаранг)

A30. Топшириқ раҳбари ва топшириқ гуруҳининг бошқа аъзоларига тегишли хабарлар, ҳар бир топшириқ сифатини бошқариш ва унга эришиш учун умумий жавобгарликни олишда, топшириқ сифатига эришишнинг аҳамиятини таъкидлайди:

(a) Профессионал стандартлар ва меъёрий-ҳуқуқий талабларга мувофиқ топшириқни бажариш;

(b) Фирманинг сиёсатлари ёки тартиб-қоидаларига мувофиқ амал қилиш; ва

(c) Ушбу ТХХСга асосида топшириқ бўйича амалиётчи хулосасини чиқариш.

Мижозни қабул қилиш ва ҳамкорликни давом эттириш ҳамда маълумотларни жамлаш топшириқлари (23(b)(i)-бандга қаранг)

A31. 1-сон СБХС фирмадан мижозни қабул қилиш ёки ҳамкорликни давом эттириш тўғрисидаги мулоҳазаларнинг тўғрилигини таъминлаш учун сифат мақсадларини белгилашни талаб қилади. Бу мулоҳазалар маълумотларни жамлаш бўйича топшириқнинг хусусияти ва шароитлари ҳамда мижознинг (шу жумладан, раҳбарият ва зарур бўлганда, бошқарув учун масъул шахслар) ҳалоллиги ва ахлоқий қийматлари ҳақида олинган маълумотларга асосланиши лозим.

[13] Масалан, БХАСК Кодексининг R114.1–114.3 A2 ва R360.37-бандларига қаранг.
[14] Масалан, БХАСК Кодексининг 360.39 A1-бандига қаранг.

Топшириққа тегишли ахлоқий талабларга риоя қилиш (23(b)(iii)-бандга қаранг)

A32. 1-сон СБХС фирманинг тегишли ахлоқий талабларга нисбатан мажбуриятларни бажаришга қаратилган сифат мақсадларини белгилаш бўйича жавобгарликларини белгилайди. Ушбу ТХХС топшириқ гуруҳининг тегишли ахлоқий талабларга риоя қилиш бўйича жавобгарликларини белгилайди.[15]

Топшириқни қабул қилиш ва давом эттириш

Молиявий маълумотдан фойдаланиш мақсадини аниқлаш (24(a)-бандга қаранг)

A33. Молиявий маълумотлардан мақсадли фойдаланиш амалдаги қонунчилик, қоидалар ёки субъектнинг молиявий маълумотларини тақдим этишга оид бошқа келишувларга асосланиб, субъектнинг ички ёки ташқи томонларининг, яъни мўлжалланган фойдаланувчилар бўлган молиявий маълумотларга бўлган эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда аниқланади. Мисоллар сифатида субъект томонидан етказиб берувчилар, банклар ёки бошқа молия ёки молиялаштириш провайдерлари каби ташқи томонлар билан битимлар ёки молиялаштириш аризаларини амалга ошириш муносабати билан тақдим этилиши талаб қилинадиган молиявий маълумотлар келтирилиши мумкин.

A34. Молиявий маълумотларнинг мўлжалланган фойдаланишини аниқлаш амалиётчи томонидан раҳбариятнинг ёки, тегишли бўлса, бошқарув учун масъул шахсларнинг махсус мақсадларини тушунишни ҳам ўз ичига олади, улар маълумотларни жамлаш бўйича топшириқларни сўраб, хизмат қилишни мўлжаллаган ва агар фарқли бўлса, буюртмачи томоннинг мақсадларини ҳам тушунишни ўз ичига олади. Масалан, грант молиялаштирувчи ташкилот, грант бериш ёки мавжуд грантни давом эттиришни қўллаб-қувватлаш учун, ташкилотнинг айрим фаолият ёки операциялари ҳақида маълумот олиш мақсадида, профессионал бухгалтер томонидан тайёрланган молиявий маълумотларни белгиланган шаклда тақдим этишни талаб қилиши мумкин.

Қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосини аниқлаш (17(a), 24(b)-бандга қаранг)

A35. Молиявий маълумот учун раҳбарият қабул қиладиган молиявий ҳисобот асоси тўғрисидаги қарор, келишилган топшириқ шартлар доирасида маълумотдан фойдаланиш мақсади ва қўлланиладиган қонун ёки меъёрий ҳужжатлар талаблари контекстида қабул қилинади.

A36. Қуйидагилар молиявий ҳисобот асосида қабул қилиниши мумкинлигини кўриб чиқиш мақсадга мувофиқлигини кўрсатувчи омиллар мисолларидир:

- Ташкилотнинг характери ва унинг тартибга солинган шакли, масалан, у фойда олишга қаратилган бизнес корхонаси, давлат сектори ташкилоти ёки нотижорат ташкилот эканлиги.
- Молиявий маълумотларнинг мўлжалланган фойдаланиши ва мўлжалланган фойдаланувчилари. Масалан, молиявий маълумотлар кенг доирадаги фойдаланувчилар томонидан фойдаланиш учун мўлжалланган бўлиши мумкин ёки, бошқа томондан, раҳбарият ёки муайян ташқи фойдаланувчилар томонидан маълумотларни жамлаш бўйича топшириқнинг шартларини келишиш доирасида белгиланган муайян мақсад учун фойдаланиш учун мўлжалланган бўлиши мумкин.
- Қўлланиладиган молиявий ҳисобот асоси тегишли қонун ёки меъёрий ҳужжатларда, ёки учинчи томон билан тузилган шартнома ёки бошқа шаклдаги келишувда белгиланган ёки кўрсатилган бўладими, ёки ташкилот томонидан ихтиёрий равишда қабул қилинган бошқарув ёки ҳисобдорлик тартибларининг бир қисми сифатида.
- Молиявий ҳисобот тузилиши ва тақдим этилиши лозим бўлган молиявий маълумотларнинг характери ва шакли, масалан, тўлиқ молиявий ҳисоботлар тўплами, алоҳида молиявий ҳисобот ёки шартнома ёки бошқа келишув шаклидаги томонлар ўртасида келишилган бошқа форматда тақдим этилган молиявий маълумотлар.

Махсус мақсад учун мўлжалланган молиявий маълумотлар учун тегишли омиллар (24 (a)–(b) бандларга қаранг)

A37. Томонлар одатда муайян мақсад учун мўлжалланган молиявий маълумотларнинг табиати ва шаклини мўлжалланган фойдаланувчилар билан келишиб оладилар, масалан, шартнома ёки лойиҳа грантининг молиявий ҳисобот бериш қоидаларида белгиланганидек ёки субъектнинг операциялари ёки фаолиятини қўллаб-қувватлаш учун зарур бўлганидек. Тегишли шартнома ваколатли ёки тан олинган стандартларни белгилайдиган орган ёки қонун ёки регламент томонидан белгиланган умумий мақсадли молиявий ҳисобот бериш доираси каби белгиланган молиявий ҳисобот бериш доирасидан фойдаланишни талаб қилиши мумкин. Шунингдек, шартнома тарафлари ўзларининг махсус эҳтиёжларига мос келадиган ўзгартиришлар ёки мослаштиришлар билан умумий мақсадли доирадан фойдаланишга келишиб олишлари мумкин. Бундай ҳолда, молиявий ҳисобот беришнинг тегишли асоси молиявий маълумотда ва амалиётчининг хулосасида ўзгартирилган молиявий ҳисобот асосига эмас, балки белгиланган шартноманинг молиявий ҳисобот бериш қоидаларига мувофиқ тасвирланиши мумкин. Бундай ҳолларда, тўпланган молиявий маълумотлар кенгроқ миқёсда мавжуд бўлиши мумкинлигига қарамай, қўлланиладиган молиявий ҳисобот бериш доираси махсус мақсадли доира бўлиб, амалиётчи ушбу ТХХСнинг тегишли хулоса бериш талабларига риоя қилиши шарт.

A38. Молиявий ҳисобот беришнинг қўлланиладиган асоси махсус мақсадли молиявий ҳисобот асоси бўлганда, ушбу ТХХС бўйича амалиётчидан молиявий маълумотларнинг мўлжалланган фойдаланиш ёки тарқатилишига бўлган

[15] 1-сон СБХС, 29-банд

ҳар қандай чекловларни топшириқ хатда қайд этиш талаб қилинади ва амалиётчининг хулосасида молиявий маълумотлар махсус мақсадли молиявий ҳисобот асосидан фойдаланган ҳолда тайёрланганлиги ва натижада бошқа мақсадлар учун мос бўлмаслиги мумкинлиги баён этилиши лозим.

Раҳбариятнинг жавобгарликлари (24(е)-бандга қаранг)

A39. Ушбу ТХХС бўйича, амалиётчидан раҳбариятнинг ёки тегишли ҳолларда бошқарув учун масъул шахслар нинг молиявий маълумотлар ва тузиш жараёнига оид жавобгарликлари бўйича келишувини олиш талаб қилинади, бу эса маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ учун олдиндан шарт ҳисобланади. Кичик ташкилотларда, раҳбарият ёки тегишли ҳолларда бошқарув учун масъул шахслар, қўлланиладиган қонун ёки меъёрий ҳужжатлардан келиб чиқадиган жавобгарликлар ҳақида яхши хабардор бўлмасликлари мумкин. Раҳбариятнинг розилигини хабардорлик асосида олиш учун, амалиётчи раҳбариятнинг жавобгарликлари бўйича розилигини олишдан олдин, ушбу жавобгарликларни раҳбарият билан муҳокама қилиш зарур бўлиши мумкин.

A40. Агар раҳбарият маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ доирасида ўз жавобгарлигини тан олмаса, амалиётчи ушбу мажбуриятни бажара олмайди ва қонун ёки қоидаларга мувофиқ талаб қилинмаса, амалиётчининг мажбуриятни қабул қилиши тўғри эмас. Амалиётчи барибир мажбуриятни қабул қилиши лозим бўлган ҳолатларда, амалиётчи ушбу масалаларнинг аҳамияти ва уларнинг топшириққа таъсири ҳақида раҳбарият билан мулоқот қилиши лозим бўлиши мумкин.

A41. Амалиётчига маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ учун барча тегишли маълумотларни аниқ, тўлиқ ва ўз вақтида тақдим этишда раҳбариятга таяниш ҳуқуқи берилади. Раҳбарият томонидан тақдим этилган маълумот шакли турли иш шароитларида турлича бўлади. Кенг миқёсда, бу молиявий ахборотни тегишли молиявий ҳисобот асосида тузишга оид ёзувлар, ҳужжатлар, тушунтиришлар ва бошқа маълумотларни ўз ичига олади. Таъминланган маълумот, масалан, раҳбариятнинг тасдиқлари, ниятлари ёки режалари ҳақидаги маълумотларни ўз ичига олиши мумкин, бу эса тегишли молиявий ҳисобот асосида маълумотларни тузиш учун зарур бўлган ҳисоб баҳоларини ишлаб чиқишни талаб қилади.

Топшириқ хати ёки бошқа ёзма келишув шакли (25-бандга қаранг)

A42. Раҳбарият, ва агар бошқа томонлар иштирок этса, уларнинг ҳам, шунингдек, амалиётчининг манфаатлари учун, амалиётчи маълумотларни жамлаш бўйича топшириқларни бажаришдан олдин раҳбариятга ва, агар мумкин бўлса, иштирок этувчи томонларга топшириқ хати юбориши лозим, бу маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ бўйича тушунмовчиликларни олдини олишга ёрдам беради. Топшириқ хати амалиётчининг мажбуриятни қабул қилишини тасдиқлайди ва қуйидаги масалаларни тасдиқлайди:

- Мазкур топшириқнинг мақсадлари ва доираси, шу жумладан, топшириқда иштирок этувчи томонларнинг бу топшириқ ишончни таъминлайдиган топшириқ эмаслигини тушунишлари.
- Молиявий маълумотларнинг мўлжалланган фойдаланиши ва тарқатилиши, ва унинг фойдаланиши ёки тарқатилишига қўйилган чекловлар (агар мавжуд бўлса).
- Раҳбариятнинг маълумотларни жамлаш бўйича топшириқдаги жавобгарликлари.
- Амалиётчи жавобгарликларининг даражаси, шу жумладан, амалиётчи молиявий маълумотлар бўйича аудит фикри ёки кўриб чиқиш хулосасини билдирмаслиги.
- Мазкур топшириқни бажариш учун амалиётчи томонидан тақдим этиладиган хулосанинг шакли ва мазмуни.

Топшириқ хатининг шакли ва мазмуни

A43. Топшириқ хати шакли ва мазмуни ҳар бир топшириқ учун турлича бўлиши мумкин. Бундан ташқари, бу билан талаб қилинган масалаларга қўшимча равишда, ТХХС, масалан, топшириқ хатида қуйидагиларга ҳавола қилиши мумкин:

- Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ бўйича бошқа амалиётчилар ва экспертларнинг иштирок этишига оид келишувлар.
- Агар илк топшириқ бўлса, олдинги амалиётчи билан келишувлар тузилиши лозим.
- Раҳбарият ёки тегишли равишда бошқарув учун масъул шахслардан, амалга оширилаётган топшириқда амалиётчига оғзаки равишда етказилган маълумот ёки тушунтиришларни ёзма равишда тасдиқлаш сўралиши мумкинлиги эҳтимоли.
- Амалдаги қонун ва қоидаларни ҳисобга олган ҳолда, маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ мақсадларида фойдаланилган маълумотларга эгалик қилиш, топшириқ учун тақдим этилган субъектнинг ҳужжатлари ва маълумотлари ҳамда амалиётчининг топшириқ ҳужжатлари ўртасидаги фарқни аниқлаш.
- Раҳбариятдан, ва агар бошқа томон бўлса, улардан ҳам, топшириқ хати олинганлигини тасдиқлаш ва унда баён этилган топшириқ шартларига розилик билдириш сўралади.

Намунавий топшириқ хати

A44. Ушбу ТХХСнинг 1-иловасида маълумотларни жамлаш бўйича топшириқлар учун намунавий топшириқ хати келтирилган.

Такрорланувчи топшириқлар (26-бандга қаранг)

A45. Амалиётчи ҳар бир даврда янги топшириқ хати ёки бошқа ёзма келишув юбормасликка қарор қилиши мумкин. Бироқ, қуйидаги омиллар маълумотларни жамлаш топшириғи шартларини қайта кўриб чиқиш ёки, лозим бўлса, раҳбарият ёки буюртмачи томонга мавжуд шартларни эслатиш мақсадга мувофиқлигини кўрсатиши мумкин:

- Раҳбарият ёки буюртмачи томон, тегишли ҳолларда, топшириқ мақсади ва кўламини нотўғри тушунаётганлигини кўрсатувчи ҳар қандай белги.
- Топшириқнинг ҳар қандай қайта кўриб чиқилган ёки махсус шартлари.
- Ташкилотнинг яқиндаги юқори раҳбарияти ўзгариши.
- Ташкилотнинг мулкчиликда аҳамиятли ўзгариш.
- Юридик ёки меъёрий талаблардаги ўзгаришлар субъектга таъсир қилади.
- Қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосидаги ўзгариш.

Раҳбарият ва бошқарув учун масъул шахслар билан мулоқот ўрнатиш (27-бандга қаранг)

A46. Мулоқат ўрнатиш учун мос вақт маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ шароитларига қараб ўзгариб туради. Тегишли ҳолатлар масаланинг аҳамияти ва характери, шунингдек, раҳбарият ва бошқарув учун масъул бўлган шахслар томонидан амалга оширилиши кутилган ҳар қандай ҳаракатларни ўз ичига олади. Масалан, агар раҳбарият ёки бошқарув учун масъул шахслар амалиётчига қийинчиликни енгиб ўтишда ёрдам беришлари мумкин бўлса, топшириқда учраган аҳамиятли қийинчиликни имкон қадар тезроқ етказиш мақсадга мувофиқ бўлиши мумкин.

A47. Тегишли ахлоқий талаблар қонунлар ва қоидаларга риоя қилинмаслиги ёки шубҳаланилган ҳолатларни раҳбариятнинг тегишли даражасига ёки бошқарув учун масъул шахсларга хабар бериш талабини ўз ичига олиши мумкин. Баъзи юрисдикцияларда қонун ёки меъёрий ҳужжатлар амалиётчи томонидан раҳбарият ва бошқарув учун масъул бўлган шахслар билан маълум масалаларни муҳокама қилишни чеклаши мумкин. Қонун ёки қоида алоқа ёки бошқа ҳаракатни махсус равишда тақиқлаши мумкин, бу тегишли орган томонидан аниқланган ёки гумон қилинган ноқонуний ҳаракатни текширишга салбий таъсир кўрсатиши мумкин, жумладан, субъектни огоҳлантириш, масалан, амалиётчи пул ювишга қарши қонунчиликка мувофиқ аниқланган ёки гумон қилинган маълумотларни жамлашни тегишли органга хабар қилиш талаб қилинганда. Бу шароитларда, амалиётчи томонидан кўриб чиқиладиган масалалар мураккаб бўлиши мумкин ва амалиётчи ҳуқуқий маслаҳат олишни мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаши мумкин.

Топшириқни бажариш

Амалиётчининг тушуниши (28-бандга қаранг)

A48. Ташкилотнинг бизнеси ва унинг фаолияти, шу жумладан ташкилотнинг бухгалтерия тизими ва бухгалтерия ёзувларини тушунишга эришиш, маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ давомида доимий равишда содир бўладиган жараёндир. Тушуниш амалиётчи молиявий маълумотларни жамлашда профессионал мулоҳаза юритишни амалга оширадиган маълумотлар доирасини белгилайди.

A49. Амалиётчининг ташкилотнинг бизнеси ва операциялари ҳақидаги тушунчасининг кенглиги ва чуқурлиги раҳбарият томонидан эгалланган тушунчадан камроқдир. Бу амалиётчига топшириқ шартлари бўйича молиявий маълумотларни жамлаш имконини берадиган даражада йўналтирилган.

A50. Амалиётчи ташкилотнинг бизнеси ва операцияларини ҳамда тегишли молиявий ҳисобот асосини тушуниш учун кўриб чиқиши мумкин бўлган масалаларга қуйидагилар киради:

- Ташкилотнинг ўлчами ва унинг операцияларининг мураккаблиги.
- Молиявий ҳисобот асосининг мураккаблиги.
- Ташкилотнинг молиявий ҳисобот бериш мажбуриятлари ёки талаблари, улар қўлланиладиган қонунлар ва меъёрий ҳужжатлар асосида, учинчи томон билан тузилган шартнома ёки бошқа шаклдаги келишув доирасида ёки ихтиёрий молиявий ҳисобот бериш тартиботлари доирасида мавжуд бўлиши.
- Ташкилотнинг раҳбарият ва бошқарув тузилмасининг ишлаб чиқилганлик даражаси ҳисобот тизимларини бошқариш ва назорат қилиш бўйича, ташкилотнинг молиявий маълумотларини тайёрлашни таъминлайди.
- Ташкилотнинг молиявий ҳисобот ва ҳисобот тизимлари ва уларга боғлиқ назоратларнинг ишлаб чиқилганлик даражаси ва мураккаблиги.
- Ташкилотнинг активлари, мажбуриятлари, даромадлари ва харажатларининг характери.

Молиявий маълумотларни жамлаш

Профессионал мулоҳазалар (30-бандга қаранг)

A51. Баъзи маълумотларни жамлаш бўйича топшириқларда, амалиётчи раҳбариятга муҳим қарорлар билан боғлиқ ёрдам кўрсатмайди. Бошқа топшириқларда, амалиётчи бундай ёрдамни кўрсатиши мумкин, масалан, зарур бўлган ҳисоб баҳолари ёки раҳбариятга мос ҳисоб сиёсатларини кўриб чиқишда ёрдам бериш билан боғлиқ ҳолларда. Ёрдам кўрсатилган жойда, муҳокама зарур, шунда раҳбарият ва бошқарув учун масъул бўлган шахслар,

зарур бўлганда, молиявий маълумотларда акс этган аҳамиятли мулоҳазаларни тушунишлари ва ушбу мулоҳазалар учун ўз жавобгарликларини қабул қилишлари мумкин.

Молиявий маълумотларни ўқиш (31-бандга қаранг)

A52. Амалиётчи томонидан молиявий маълумотларни ўқиб чиқиш, маълумотларни жамлаш топшириғига тегишли бўлган ахлоқий мажбуриятларни бажаришда амалиётчига ёрдам беришга қаратилган.

Молиявий маълумотларга ўзгартиришлар киритиш таклифи

Молиявий ҳисоботни тайёрлаш учун қўлланиладиган молиявий ҳисобот тузиш асосига ҳавола ёки унинг тавсифи (34(a)-бандга қаранг)

A53. Қўлланиладиган молиявий ҳисобот асоси белгиланган молиявий ҳисобот асоси бўлиб, ундан сезиларли даражада четлашишлар бўлиши мумкин бўлган ҳолатлар бўлиши мумкин. Агар жамланган молиявий маълумотдаги тегишли молиявий ҳисобот асосига оид тавсифда белгиланган асосдан аҳамиятли четлашишлар мавжуд бўлса, амалиётчи ушбу асосга қилинган мурожаат ушбу топшириқ шароитида адаштирувчи бўлиши мумкинлигини кўриб чиқиши лозим бўлиши мумкин.

Муҳим бузиб кўрсатиш учун тузатиш, ва маълумотларни адаштирувчи бўлмаслиги учун (34 (b)–(c) бандга қаранг)

A54. Амалиётчининг муҳимликни кўриб чиқиши тегишли молиявий ҳисобот асоси доирасида амалга оширилади. Айрим молиявий ҳисобот бериш асослари молиявий маълумотларни тайёрлаш ва тақдим этиш асосида а муҳимлик концепциясини муҳокама қилади. Гарчи молиявий ҳисобот бериш асослари муҳимликни турли хил атамаларда муҳокама қилиши мумкин бўлса-да, улар одатда қуйидагиларни тушунтирадилар:

- муҳим бузиб кўрсатишлар, шу жумладан тушириб қолдиришлар, агар улар алоҳида ёки умумий ҳолда, молиявий маълумотлар асосида қабул қилинган фойдаланувчиларнинг иқтисодий қарорларига таъсир кўрсатиши мумкин бўлса, муҳим деб ҳисобланади;
- Муҳимлик ҳақидаги мулоҳазалар атрофдаги ҳолатларни ҳисобга олган ҳолда қабул қилинади ва бузиб кўрсатишнинг ҳажми ёки характери, ёки иккаласининг комбинацияси билан таъсирланади; ва
- Молиявий маълумот фойдаланувчилари учун муҳим бўлган масалалар бўйича ҳукмлар, фойдаланувчилар гуруҳи сифатида умумий молиявий маълумот эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда қабул қилинади. Бузиб кўрсатишларнинг эҳтимолий таъсири, эҳтиёжлари жуда фарқли бўлиши мумкин бўлган айрим алоҳида фойдаланувчиларга ҳисобга олинмайди.

A55. Агар тегишли молиявий ҳисобот асосида мавжуд бўлса, бундай муҳокама амалиётчига маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ учун муҳимликни тушунишда маълумот манбасини таъминлайди. Агар мавжуд бўлмаса, юқоридаги мулоҳазалар амалиётчига маълумот манбасини тақдим этади.

A56. Молиявий маълумот фойдаланувчиларининг эҳтиёжлари тўғрисидаги амалиётчининг тасаввури амалиётчининг муҳимликка бўлган қарашини таъсир қилади. Бу контекстда, амалиётчи фойдаланувчиларни тахмин қилиш учун асослидир:

- Бизнес ва иқтисодий фаолиятлар ҳамда бухгалтерия ҳисоби бўйича етарли билимга эга бўлиш, молиявий маълумотларни етарли даражада диққат билан ўрганишга тайёр бўлиш;
- Молиявий маълумотлар тайёрланади ва тақдим этиладиган даражаларга мувофиқ равишда тайёрланади ва тақдим этилади;
- Ҳисоб баҳолари, мулоҳаза ва келажакдаги воқеаларни ҳисобга олиш асосида миқдорларни ўлчашда мавжуд бўлган ноаниқликларни тан олиш; ва
- Молиявий маълумотлар асосида оқилона иқтисодий қарорлар қабул қилиш.

A57. Молиявий ҳисобот беришнинг қўлланиладиган асослари молиявий маълумотлар фаолиятнинг узлуксизлиги асосида тайёрланганлигини назарда тутиши мумкин. Агар амалиётчи ташкилотнинг фаолиятини давом эттириш қобилиятига нисбатан ноаниқликлар мавжудлигини аниқласа, у тегишли молиявий ҳисобот асосида мосроқ тақдимотни таклиф қилиши ёки ташкилотнинг фаолиятини давом эттириш қобилиятига оид тегишли ёритиб беришни таклиф қилиши мумкин. Бу тегишли асосга мувофиқ бўлиш ва молиявий маълумотларнинг адаштирувчи бўлишини олдини олиш учун амалга оширилади.

Топшириқдан воз кечиш учун амалиётчини талаб қиладиган шартлар (33, 35-бандларга қаранг)

A58. Ушбу ТХХС талаблари билан белгиланган ҳолатларда, агар топшириқдан воз кечиш зарур бўлса, раҳбарият ва бошқарув учун масъул шахсларга воз кечиш сабабларини маълум қилиш жавобгарлиги амалиётчининг ахлоқий мажбуриятларини тушунтириш имкониятини беради.

Ҳужжатлаштириш (38-бандга қаранг)

A59. Ушбу ТХХС томонидан талаб қилинадиган ҳужжатлар бир қатор мақсадларга хизмат қилади, жумладан қуйидагилар:

- Келажакдаги маълумотларни жамлаш топшириқ доир масалаларнинг давомий аҳамиятини қайд этиш.
- Мос равишда, топшириқ гуруҳини ўз иши учун жавобгар бўлишини таъминлаш, шу жумладан, маълумотларни жамлаш бўйича топшириқни якунлашни қайд этиш.

A60. Амалиётчи, шунингдек, иш ҳужжатларига ташкилотнинг синов баланси, аҳамиятли бухгалтерия ёзувлари ёки маълумотларни жамлашни амалга ошириш учун фойдаланилган бошқа маълумотларнинг нусхасини киритишни ҳам кўриб чиқиши мумкин.

A61. Молиявий маълумотларни жамлаш бўйича топшириқда, жамланган молиявий маълумотларнинг асосий ҳужжатлар, тушунтиришлар ва раҳбарият томонидан тақдим этилган бошқа маълумотлар билан мувофиқлигини қайд этишда, амалиётчи, масалан, ташкилотнинг умумий бухгалтерия ҳисобварағи қолдиқларини тузилган молиявий маълумотлар билан жамлашни кўрсатувчи жадвални сақлаши мумкин, бу жумладан, ҳар қандай тузатувчи журнал ёзувлари ёки раҳбарият билан келишилган бошқа ўзгартиришларни ўз ичига олади.

Амалиётчининг хулосаси (40-бандга қаранг)

A62. Ёзма ҳисобот қоғоз шаклида ва электрон воситалар орқали чиқарилган хулосаларни ўз ичига олади.

A63. Агар амалиётчи тўпланган молиявий маълумот ва амалиётчининг хулосаси молиявий ҳисобот каби бошқа маълумотларни ўз ичига олган ҳужжатда жойлаштирилишини билса, тақдимот шакли имконият берса, молиявий маълумот тақдим этилган саҳифа рақамларини кўрсатишни ўйлаб кўриши мумкин. Бу фойдаланувчиларга амалиётчининг хулосаси тегишли бўлган молиявий маълумотларни аниқлашга ёрдам беради.

Хулоса йўналтирилган шахслар (40-бандга қаранг)

A64. Қонун ёки меъёрий ҳужжат муайян юрисдикцияда амалиётчининг хулосаси кимга йўналтирилиши лозимлигини белгилаши мумкин. Амалиётчининг хулосаси одатда амалиётчини жалб қилган томонга, одатда ташкилотнинг раҳбариятига, топшириқ шартлари асосида йўналтирилади.

Махсус мақсадли молиявий ҳисобот асосида тайёрланган молиявий маълумотлар (40-бандга қаранг)

A65. Ушбу ТХХС бўйича, агар молиявий маълумот махсус мақсадли молиявий ҳисобот асосида тайёрланган бўлса, амалиётчининг хулосаси ҳисобот ўқувчиларининг эътиборини молиявий маълумотда қўлланилган махсус мақсадли молиявий ҳисобот асосига қаратиши ва шунинг учун молиявий маълумот бошқа мақсадлар учун мос бўлмаслиги мумкинлигини баён қилиши талаб этилади. Бу қўшимча банд билан тўлдирилиши мумкин, у фақатгина мўлжалланган фойдаланувчилар учун амал қилувчи амалиётчининг хулосасининг тарқатилиши ёки фойдаланилиши, ёки иккаласини ҳам чеклайди.

A66. Махсус мақсад учун тайёрланган молиявий маълумотлар, мўлжалланган фойдаланувчилардан бошқа томонлар тарафидан олиниши мумкин, улар маълумотни унинг мўлжалланган мақсадидан бошқа мақсадларда фойдаланишни исташлари мумкин. Масалан, регулятор айрим субъектлардан махсус мақсадли молиявий ҳисобот асосида тайёрланган молиявий ҳисоботларни тақдим этишни талаб қилиши мумкин ва ушбу молиявий ҳисоботлар жамоатчилик ёзувида бўлиши лозим. Мазкур молиявий ҳисоботларнинг мўлжалланган фойдаланувчилардан бошқа томонлар учун кенгроқ мавжуд бўлиши, уларни умумий мақсадли молиявий ҳисоботларга айлантирмайди. Амалиётчи баёнотлари амалиётчининг хулосасида киритилиши лозим бўлиб, ўқувчиларнинг эътиборини молиявий ҳисоботлар махсус мақсадли молиявий ҳисобот асосида тайёрланганлигига қаратиш учун зарурдир ва шу сабабли бошқа мақсадлар учун мос бўлмаслиги мумкин.

Амалиётчининг хулосасининг тарқатилиши ва фойдаланилишига қўйилган чекловлар.

A67. Амалиётчи ўз хулосасини молиявий маълумотларнинг белгиланган фойдаланувчилари учун мўлжалланганлигини кўрсатишни мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаши мумкин. Махсус юрисдикциянинг қонуни ёки қоидаларига боғлиқ равишда, бу фақат мўлжалланган фойдаланувчиларга амалиётчининг хулосасини тарқатиш ёки фойдаланишни чеклаш орқали амалга оширилиши мумкин.

Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқни якунлаш ва амалиётчининг хулосасига сана қўйиш (37, 38, 41-бандларга қаранг)

A68. Ташкилот ичида молиявий маълумотларни раҳбарият ёки тегишли ҳолда бошқарув учун масъул шахслар томонидан тасдиқлаш жараёни, маълумотларни жамлаш бўйича топшириқни бажаришда амалиётчи учун муҳим ҳисобланади. Молиявий маълумотларнинг табиати ва мақсадига қараб, раҳбарият ёки бошқарув учун масъул шахслар амал қилиши лозим бўлган ёки тегишли қонун ва қоидаларда белгиланган молиявий маълумотлар ёки ташкилотнинг молиявий ҳисоботларини тайёрлаш ва якунлаш учун белгиланган тасдиқлаш жараёни бўлиши мумкин.

Намунавий ҳисоботлар (40-бандга қаранг)

A69. Ушбу ТХХСнинг 2-иловаси ҳисоботнинг талаб қилинган элементларини ўз ичига олган амалиётчиларнинг тузилган хулосаларининг намуналарини ўз ичига олади.

1-илова

(А44-бандга қаранг)

Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ учун топшириқ хатининг намунаси

Қуйидаги матн ушбу ТХХСда келтирилган тегишли талаблар ва кўрсатмаларни акс эттирувчи маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ учун топшириқ хатининг намунасидир. Бу хат мажбурий эмас, балки ушбу ТХХСда кўрсатилган мулоҳазалар билан биргаликда фойдаланиш мумкин бўлган кўрсатма сифатида мўлжалланган. Уни алоҳида маълумотларни жамлаш бўйича топшириқларнинг талаблари ва вазиятларига мувофиқ мослаштириш лозим бўлади. У индивидуал ҳисобот даври учун молиявий ҳисоботларни жамлашга ҳавола қилиш учун тузилган ва агар ушбу ТХХСда тавсифланганидек такрорланувчи топшириққа қўлланиш мўлжалланган ёки кутилаётган бўлса, мослаштиришни талаб қилади. Ҳар қандай таклиф этилаётган топшириқ хат мувофиқ эканлигини таъминлаш учун ҳуқуқий маслаҳат олиш тўғри бўлиши мумкин.

Ушбу топшириқ хати қуйидаги вазиятларни намойиш этади:

- Молиявий ҳисобот компания раҳбарияти (АВС Компания) томонидан фақат ўз фойдаланиши учун тузилиши лозим, ва молиявий ҳисоботлардан фойдаланиш раҳбарият билан чекланади. Амалиётчининг хулосасини тарқатиш ва ундан фойдаланиш ҳам раҳбарият билан чекланади.
- Жамланган молиявий ҳисобот фақат компаниянинг 20X1 йил 31 декабрдаги ҳолатига кўра баланс ҳисоботини ва шу санада тугаган йил учун молиявий натижалари тўғрисидаги ҳисоботни, изоҳларсиз ўз ичига олади. Раҳбарият молиявий ҳисоботлар тавсифланганидек ҳисоблаш асосида тайёрланишини белгилаган.

***

АВС Компанияси Раҳбариятига[1]:

[*Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқнинг мақсади ва кўлами*]

Сиз биздан қуйидаги хизматларни тақдим этишни сўрагансиз:

Сиз тақдим этадиган маълумотлар асосида, биз сизга АВС Компанияси учун қуйидаги молиявий ҳисоботини тайёрлаш ва тақдим этишда ёрдам берамиз: АВС Компаниясининг 20X1 йил 31 декабрдаги ҳолатига кўра баланс ҳисоботи ва шу санада тугаган йил учун молиявий натижалари тўғрисидаги ҳисобот, тарихий қиймат асосида, барча нақд пул операцияларини акс эттириб, савдо кредиторлик қарзлари, шубҳали қарзлар учун захирани чегириб ташлаган ҳолда савдо дебиторлик қарзлари, ўртача қиймат асосида ҳисобга олинган товар-моддий захиралар, ҳисобот санасидаги жорий даромад солиқлари қарзи, ва аҳамиятли узоқ муддатли активларни тарихий қийматда капиталлаштириш ҳамда уларни тўғри чизиқли усулда баҳоланган фойдали хизмат муддати давомида амортизация қилиш. Бу молиявий ҳисобот ушбу топшириқ хатида баён қилинган ҳисоб асосини тавсифловчи изоҳдан ташқари тушунтирувчи изоҳларни ўз ичига олмайди.

Молиявий ҳисобот фойдаланиладиган мақсад 20X1 йил 31 декабрь молиявий ҳисобот санасидаги ташкилотнинг молиявий ҳолатини ва шу санада тугаган йил учун молиявий натижаларини кўрсатувчи тўлиқ йиллик молиявий маълумотларни тақдим этишдир. Молиявий ҳисоботлар фақат сизнинг фойдаланишингиз учун бўлади ва бошқа томонларга тарқатилмайди.

Бизнинг жавобгарликларимиз

Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ сизга молиявий маълумотларни тайёрлаш ва тақдим этишда ёрдам бериш учун бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисобот соҳасида қўллашни ўз ичига олади. Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ ишончни таъминлайдиган топшириғи бўлмагани сабабли, биздан сиз маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ учун тақдим этган маълумотларнинг аниқлиги ёки тўлиқлигини текшириш, ёки аудиторлик фикрини ёки кўриб чиқиш хулосасини ифодалаш учун далилларни йиғиш талаб қилинмайди. Шунга кўра, биз молиявий ҳисобот сиз белгилаган ҳисоб асосига мувофиқ тайёрланганлиги тўғрисида, юқорида тавсифланганидек, аудиторлик фикрини ёки кўриб чиқиш хулосасини ифодаламаймиз.

Биз маълумотларни жамлаш бўйича топшириқни 4410-сон турдош хизматларнинг халқаро стандарти (ТХХС) (Қайта таҳрирланган), Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқлар, асосида бажарамиз. 4410-сон ТХХС (Қайта таҳрирланган) ушбу топшириқни амалга оширишда, биз тегишли ахлоқий талабларга, шу жумладан ҳалоллик, холислик ва профессионал малака ва лозим даражада эътиборлилик тамойилларига риоя қилишимизни талаб қилади. Бу мақсадда, биздан Бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ стандартлари кенгашининг *Профессионал Бухгалтерлар учун Халқаро Ахлоқ Кодекси (Халқаро Мустақиллик Стандартларини ўз ичига олган)* (БХАСК Кодекси)га риоя қилиш талаб этилади.

---

[1] Ушбу намунавий топшириқ хати давомида «Сиз», «биз», «бизга», «раҳбарият», «бошқарув учун масъул шахслар» ва «амалиётчи»га ишоралар ҳолатларга мувофиқ қўлланилади ёки ўзгартирилади.

Сизнинг жавобгарликларингиз

Бажариладиган маълумотларни жамлаш топшириғи сиз бизнинг ролимиз сизга молиявий ҳисоботни молиявий ҳисобот учун қабул қилган молиявий ҳисобот асосингизга мувофиқ тайёрлаш ва тақдим этишда ёрдам бериш эканлигини тан олишингиз ва тушунишингиз асосида амалга оширилади. Шунга кўра, сиз 4410-сон ТХХС (Қайта таҳрирланган) асосида маълумотларни жамлаш бўйича топшириқни бажаришимиз учун фундаментал бўлган қуйидаги умумий жавобгарликларга эгасиз:

(a) Молиявий ҳисобот ва уларни молиявий ҳисоботнинг мўлжалланган фойдаланиш мақсади ва мўлжалланган фойдаланувчиларни ҳисобга олган ҳолда мақбул бўлган молиявий ҳисобот асосига мувофиқ тайёрлаш ва тақдим этиш учун жавобгарлик.

(b) Молиявий ҳисоботларни жамлаш мақсадида сиз бизга тақдим этадиган ёзувлар, ҳужжатлар, тушунтиришлар ва бошқа маълумотларнинг аниқлиги ва тўлиқлиги учун жавобгарлик.

(c) Молиявий ҳисоботни тайёрлаш ва тақдим этишда зарур бўлган мулоҳазалар учун жавобгарлик, шу жумладан биз маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ давомида ёрдам бериши мумкин бўлганлари учун.

Бизнинг жамлаш ҳисоботимиз

Топшириғимизнинг бир қисми сифатида, биз томонимиздан жамланган молиявий ҳисоботга иловада бизнинг ҳисоботимизни чиқарамиз, бу ҳисоботда молиявий ҳисобот ва биз ушбу маълумотларни жамлаш топшириғи учун бажарган иш тавсифланади [иловага қаранг]. Ҳисоботда шунингдек молиявий ҳисоботдан фойдаланиш ушбу топшириқ хатида белгиланган мақсад билан чекланганлиги, ҳамда бизнинг маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ учун тақдим этилган ҳисоботимиздан фойдаланиш ва уни тарқатиш сиз, ABC Компанияси раҳбарияти билан чекланганлиги қайд этилади.

Ушбу хатнинг илова нусхасини имзолаб қайтаринг, бу шу ерда тавсифланган молиявий ҳисоботларни жамлаш бўйича топшириғимиз учун келишувларни тан олганингизни ва розилигингизни, ҳамда бизнинг тегишли жавобгарликларимизни кўрсатади.

[*Бошқа тегишли маълумотлар*]

[*Тўлов келишувлари, ҳисоб-китоблар ва бошқа муайян шартлар каби бошқа маълумотларни, агар тегишли бўлса, киритинг.*]

XYZ & Co.

ABC Компанияси раҳбарияти номидан тан олинди ва келишилди

(имзоланди)

.....

Исми ва лавозими

Сана

2-илова

(А69-бандга қаранг)

Амалиётчиларнинг маълумотларни жамлаш хулосалари намуналари

Умумий мақсадли молиявий ҳисоботлар учун маълумотларни жамлаш топшириғи

- 1-намуна: Умумий мақсадли молиявий ҳисобот асосидан фойдаланган ҳолда молиявий ҳисоботни жамлаш бўйича топшириқ учун амалиётчининг хулосаси.

Махсус мақсад учун тайёрланган молиявий ҳисоботлар учун маълумотларни жамлаш топшириғи

- 2-намуна: Ўзгартирилган умумий мақсадли молиявий ҳисобот асосидан фойдаланган ҳолда молиявий ҳисоботни жамлаш бўйича топшириқ учун амалиётчининг хулосаси.

Фойдаланиш ёки молиявий маълумотни тарқатиш мўлжалланган фойдаланувчилар билан чекланган махсус мақсад учун тайёрланган молиявий маълумотлар учун маълумотларни жамлаш бўйича топшириқлар

- 3-намуна: шартномада белгиланган ҳисоб асосидан фойдаланган ҳолда молиявий ҳисоботларни жамлаш бўйича топшириқ учун амалиётчининг хулосаси.
- 4-намуна: Ташкилот раҳбарияти томонидан раҳбариятнинг ўз мақсадлари учун зарур бўлган молиявий маълумотлар учун танланган ҳисоб асосидан фойдаланган ҳолда молиявий ҳисоботни жамлаш бўйича топшириқ учун амалиётчининг хулосаси.
- 5-намуна: [*тартибга маълумотларни жамлаш мақсади учун талаб қилинадиган маълумотларга тегишли ҳаволани киритинг*] бўлган элемент, ҳисоб ёки модданинг молиявий маълумотларини мувофиқлиги бўйича топшириқ учун амалиётчининг хулосаси.

1-намуна: Умумий мақсадли молиявий ҳисобот бериш асосидан фойдаланган ҳолда молиявий ҳисоботни жамлаш бўйича топшириқ учун амалиётчининг хулосаси.

- **Ташкилотнинг молиявий ҳисоботлари Кичик ва ўрта корхоналар учун Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартини (КЎК учун МҲХС) қўллаган ҳолда тайёрланиши лозимлигини белгиловчи қўлланиладиган қонун бўйича талаб қилинадиган умумий мақсадли молиявий ҳисоботлар.**

АМАЛИЁТЧИНИНГ МАЪЛУМОТЛАРНИ ЖАМЛАШ БЎЙИЧА ҲИСОБОТИ

[*АВС Компанияси раҳбариятига*]

Биз АВС Компаниясининг иловадаги молиявий ҳисоботларини сиз тақдим этган маълумотлар асосида туздик. Бу молиявий ҳисоботлар АВС Компаниясининг 20Х1 йил 31 декабрдаги ҳолатига кўра молиявий ҳолат тўғрисидаги ҳисоботни, шу санада тугаган йил учун молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисоботни, капиталдаги ўзгаришлар тўғрисидаги ҳисоботни ва пул маблағлари ҳаракати тўғрисидаги ҳисоботни, ҳамда муҳим ҳисоб сиёсатлари қисқача баёни ва бошқа тушунтирувчи маълумотларни ўз ичига олади.

Биз ушбу маълумотларни жамлаш бўйича топшириқни 4410-сон Турдош хизматларнинг халқаро стандарти (Қайта таҳрирланган), *"Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқлар"*, асосида бажардик.

Биз бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисобот соҳасидаги амалиётчилигимизни сизга ушбу молиявий ҳисоботларни Кичик ва ўрта бизнес ташкилотлари учун Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартига (КЎБТ учун МХҲС) мувофиқ тайёрлаш ва тақдим этишда ёрдам бериш учун қўлладик. Биз тегишли ахлоқий талабларга, шу жумладан ҳалоллик, холислик, профессионал малака ва лозим даражада эътиборлилик тамойилларига риоя қилдик.

Ушбу молиявий ҳисобот ва уларни тузиш учун ишлатилган маълумотларнинг аниқлиги ва тўлиқлиги сизнинг жавобгарлигингиздир. Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ ишонч топшириғи бўлмагани сабабли, биздан сиз ушбу молиявий ҳисоботни жамлаш учун тақдим этган маълумотларнинг аниқлигини ёки тўлиқлигини текшириш талаб қилинмайди. Шунга кўра, биз ушбу молиявий ҳисоботларни КЎК учун МХҲС га мувофиқ тайёрланганлиги тўғрисида аудиторлик фикрини ёки кўриб чиқиш хулосасини ифодаламаймиз.

[Амалиётчининг имзоси]

[Амалиётчининг хулосасининг санаси]

[Амалиётчининг манзили]

2-намуна: Модификацияланган умумий мақсадли молиявий ҳисобот асосидан фойдаланган ҳолда молиявий ҳисоботни жамлаш бўйича топшириқ учун амалиётчининг хулосаси.

- **Раҳбарият томонидан ўзгартирилган асосда қабул қилинган умумий мақсадли молиявий ҳисобот асосидан фойдаланган ҳолда тайёрланган молиявий ҳисобот**
- **Қўлланиладиган молиявий ҳисобот асоси Кичик ва ўрта бизнес ташкилотлари учун Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандарти (КЎБТ учун МҲХС) бўлиб, асосий воситанинг ҳисоби ундан истисно қилинган, бу асосий восита тарихий қийматда эмас, балки қайта баҳолаш қийматида баҳоланган.**
- **Молиявий ҳисоботдан фойдаланиш ёки уларни тарқатиш чекланмаган.**

АМАЛИЁТЧИНИНГ МАЪЛУМОТЛАРНИ ЖАМЛАШ БЎЙИЧА ҲИСОБОТИ

[*АВС Компанияси раҳбариятига*]

Биз АВС Компаниясининг иловадаги молиявий ҳисоботини сиз тақдим этган маълумотлар асосида туздик. Бу молиявий ҳисобот АВС Компаниясининг 20Х1 йил 31 декабрдаги ҳолатига кўра молиявий ҳолат тўғрисидаги ҳисоботни, шу санада тугаган йил учун молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисоботни, капиталдаги ўзгаришлар тўғрисидаги ҳисоботни ва пул маблағлари ҳаракати тўғрисидаги ҳисоботни, ҳамда муҳим ҳисоб сиёсатлари қисқача баёни ва бошқа тушунтирувчи маълумотларни ўз ичига олади.

Биз ушбу маълумотларни жамлаш бўйича топшириқни 4410-сон Турдош хизматларнинг халқаро стандарти (Қайта таҳрирланган), *“Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқлар”,* асосида бажардик.

Биз бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисобот соҳасидаги амалиётчилигимизни сизга ушбу молиявий ҳисоботларни молиявий ҳисоботларга Х-изоҳда тавсифланган ҳисоб асосида тайёрлаш ва тақдим этишда ёрдам бериш учун қўлладик. Биз тегишли ахлоқий талабларга, шу жумладан ҳалоллик, холислик, профессионал малака ва лозим даражада эътиборлилик тамойилларига риоя қилдик.

Ушбу молиявий ҳисобот ва уларни тузиш учун ишлатилган маълумотларнинг аниқлиги ва тўлиқлиги сизнинг жавобгарлигингиздир. Маълумотларни жамлаш топшириғи ишонч топшириғи бўлмагани сабабли, биздан сиз ушбу молиявий ҳисоботни тузиш учун тақдим этган маълумотларнинг аниқлигини ёки тўлиқлигини текшириш талаб қилинмайди. Шунга кўра, биз ушбу молиявий ҳисоботлар Х-изоҳда тавсифланган ҳисоб асосига мувофиқ тайёрланганлиги тўғрисида аудиторлик фикрини ёки кўриб чиқиш хулосасини ифодаламаймиз.

Х-изоҳда айтилганидек, молиявий ҳисоботлар Кичик ва ўрта бизнес ташкилотлари учун Халқаро молиявий ҳисобот стандарти (ҚЎБТ МҲХС)) асосида тайёрланган ва тақдим этилган, асосий воситалар бундан мустасно, асосий воситалар молиявий ҳисоботда тарихий қийматда эмас, балки қайта баҳолаш қийматда баҳоланган. Молиявий ҳисобот молиявий ҳисоботга Y-изоҳда тавсифланган мақсадда тайёрланган. Шунга кўра, ушбу молиявий ҳисобот бошқа мақсадлар учун мос бўлмаслиги мумкин.

[Амалиётчининг имзоси]

[Амалиётчининг хулосасининг санаси]

[Амалиётчининг манзили]

3-намуна: Шартномада белгиланган ҳисоб асосидан фойдаланган ҳолда молиявий ҳисоботларни тузиш бўйича топшириқ учун амалиётчининг хулосаси.

- **Шартнома қоидаларига риоя қилиш учун тайёрланган, шартномада белгиланган ҳисоб асосини қўллаган ҳолда тайёрланган молиявий ҳисоботлар.**
- **Амалиётчи ташкилотнинг раҳбариятидан ёки бошқарув учун масъул шахсларидан бошқа томон томонидан жалб қилинган.**
- **Молиявий ҳисоботлар фақат шартномада кўрсатилган томонлар тарафидан фойдаланиш учун мўлжалланган.**
- **Амалиётчининг хулосасини тарқатиш ва ундан фойдаланиш шартномада кўрсатилган молиявий ҳисоботларнинг мўлжалланган фойдаланувчилари билан чекланган.**

АМАЛИЁТЧИНИНГ МАЪЛУМОТЛАРНИ ЖАМЛАШ БЎЙИЧА ҲИСОБОТИ

[Топшириқни тайинловчи томонга[1]]

Биз ABC Компаниясининг ("Компания") иловадаги молиявий ҳисоботини Компания раҳбарияти ("раҳбарият") томонидан тақдим этилган маълумотлар асосида туздик. Бу молиявий ҳисобот [*Шартномада белгиланган ҳисоб асоси бўйича тайёрланган молиявий ҳисоботларнинг барча элементларини ва улар тегишли бўлган давр/санани кўрсатинг*] ни ўз ичига олади.

Биз ушбу маълумотларни жамлаш бўйича топшириқни 4410-сон Турдош хизматларнинг халқаро стандарти (Қайта таҳрирланган), *"Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқлар"*, асосида бажардик.

Биз бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисобот соҳасидаги амалиётчилигимизни раҳбариятга ушбу молиявий ҳисоботларни молиявий ҳисоботларга X-изоҳда тавсифланган ҳисоб асосида тайёрлаш ва тақдим этишда ёрдам бериш учун қўлладик. Биз тегишли ахлоқий талабларга, шу жумладан ҳалоллик, холислик, профессионал малака ва лозим даражада эътиборлилик тамойилларига риоя қилдик.

Ушбу молиявий ҳисобот ва уларни тузиш учун ишлатилган маълумотларнинг аниқлиги ва тўлиқлиги раҳбариятнинг жавобгарлигидир.

Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ ишонч топшириғи бўлмагани сабабли, биздан раҳбарият томонидан ушбу молиявий ҳисоботларни тузиш учун тақдим этилган маълумотларнинг аниқлигини ёки тўлиқлигини текшириш талаб қилинмайди. Шунга кўра, биз ушбу молиявий ҳисобот X-изоҳда тавсифланган ҳисоб асосига мувофиқ тайёрланганлиги тўғрисида аудиторлик фикрини ёки кўриб чиқиш хулосасини ифодаламаймиз.

X-изоҳда айтилганидек, молиявий ҳисобот Компаниянинг XYZ Limited билан [тегишли шартнома/келишув санасини киритинг] санадаги шартномасининг ("Шартнома") Z-бандида тавсифланган асосда тайёрланган ва тақдим этилган, ҳамда молиявий ҳисоботларга Y-изоҳда тавсифланган мақсадда. Шунга кўра, ушбу молиявий ҳисобот фақат Шартномада кўрсатилган томонлар тарафидан фойдаланиш учун мўлжалланган ва бошқа мақсадлар учун мос бўлмаслиги мумкин.

Бизнинг тузиш ҳисоботимиз фақат Шартномада кўрсатилган томонлар учун мўлжалланган ва бошқа томонларга тарқатилмаслиги лозим.

[Амалиётчининг имзоси]

[Амалиётчининг хулосасининг санаси]

[Амалиётчининг манзили

[1] Муқобил равишда, тегишли шартномада кўрсатилган тегишли мурожаат қилинувчи шахс

4-намуна: Ташкилот раҳбарияти томонидан раҳбариятнинг ўз мақсадлари учун зарур бўлган молиявий маълумотлар учун танланган ҳисоб асосидан фойдаланган ҳолда молиявий ҳисоботни тузиш бўйича топшириқ учун амалиётчининг хулосаси.

- **Махсус мақсадли молиявий ҳисобот асосидан фойдаланган ҳолда тайёрланган, фақат компания раҳбарияти томонидан раҳбариятнинг ўз мақсадлари учун фойдаланиш учун мўлжалланган молиявий ҳисобот.**
- **Молиявий ҳисобот маълум ҳисобланган харажат ва даромадларни ўз ичига олади ва фақат баланс ҳисоботи, молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисобот ҳамда молиявий ҳисобот учун қўлланиладиган ҳисоб асосига ҳавола қилувчи битта изоҳдан иборат.**
- **Молиявий ҳисобот фақат раҳбарият томонидан фойдаланиш учун мўлжалланган.**
- **Амалиётчининг хулосасини тарқатиш ва ундан фойдаланиш раҳбарият билан чекланган.**

АМАЛИЁТЧИНИНГ МАЪЛУМОТЛАРНИ ЖАМЛАШ БЎЙИЧА ҲИСОБОТИ

[АВС Компанияси Раҳбариятига]

Биз АВС Компаниясининг иловадаги молиявий ҳисоботини сиз тақдим этган маълумотлар асосида туздик. Бу молиявий ҳисобот АВС Компаниясининг 20Х1 йил 31 декабрдаги ҳолатига кўра баланс ҳисоботини ва шу санада тугаган йил учун молиявий натижалари тўғрисидаги ҳисоботни ўз ичига олади.

Биз ушбу маълумотларни жамлаш бўйича топшириқни 4410-сон Турдош хизматларнинг халқаро стандарти (Қайта таҳрирланган), *"Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқлар",* асосида бажардик.

Биз бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисобот соҳасидаги амалиётчилигимизни сизга ушбу молиявий ҳисоботни молиявий ҳисоботга Х-изоҳда тавсифланган ҳисоб асосида тайёрлаш ва тақдим этишда ёрдам бериш учун қўлладик. Биз тегишли ахлоқий талабларга, шу жумладан ҳалоллик, холислик, профессионал малака ва лозим даражада эътиборлилик тамойилларига риоя қилдик.

Ушбу молиявий ҳисобот ва уларни тузиш учун ишлатилган маълумотларнинг аниқлиги ва тўлиқлиги сизнинг жавобгарлигингиздир. Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ ишонч топшириғи бўлмагани сабабли, биздан сиз ушбу молиявий ҳисоботни тузиш учун тақдим этган маълумотларнинг аниқлигини ёки тўлиқлигини текшириш талаб қилинмайди. Шунга кўра, биз ушбу молиявий ҳисобот Х-изоҳда тавсифланган ҳисоб асосига мувофиқ тайёрланганлиги тўғрисида аудиторлик фикрини ёки кўриб чиқиш хулосасини ифодаламаймиз.

Х-изоҳда ушбу молиявий ҳисобот тайёрланган асос баён қилинган, ва уларнинг мақсади Ү-изоҳда тавсифланган. Шунга кўра, ушбу молиявий ҳисобот фақат сизнинг фойдаланишингиз учун мўлжалланган ва бошқа мақсадлар учун мос бўлмаслиги мумкин.

Бизнинг жамлаш ҳисоботи миз фақат сизга АВС Компаниясининг раҳбарияти сифатидаги вазифангизда фойдаланиш учун мўлжалланган, ва бошқа томонларга тарқатилмаслиги лозим.

[Амалиётчининг имзоси]

[Амалиётчининг хулосасининг санаси]

[Амалиётчининг манзили]

5-намуна: [*тартибга маълумотларни жамлаш мақсади учун талаб қилинадиган маълумотларга тегишли ҳаволани киритинг*] бўлган элемент, ҳисоб ёки модданинг молиявий маълумотларини тузиш бўйича топшириқ учун амалиётчининг хулосаси.

- **Махсус мақсад учун тайёрланган молиявий маълумот, яъни тартибга солувчи орган томонидан белгиланган молиявий ҳисобот талабларига мувофиқ, тартибга солувчи орган томонидан белгиланган, молиявий маълумотнинг шакли ва мазмунини белгиловчи қоидаларга мувофиқ.**
- **Қўлланиладиган молиявий ҳисобот асоси маълумотларни жамлаш концепциясидир.**
- **Молиявий маълумот муайян фойдаланувчиларнинг эҳтиёжларини қондириш учун мўлжалланган ва молиявий маълумотдан фойдаланиш ўша фойдаланувчилар билан чекланган.**
- **Амалиётчининг хулосасини тарқатиш мўлжалланган фойдаланувчилар билан чекланган.**

АМАЛИЁТЧИНИНГ МАЪЛУМОТЛАРНИ ЖАМЛАШ БЎЙИЧА ҲИСОБОТИ

[АВС Компанияси Раҳбариятига[2]]

Биз АВС Компаниясининг 20X1 йил 31 декабрдаги ҳолатига кўра иловадаги [*тузилган молиявий маълумотни аниқланг*] жадвалини ("Жадвал") сиз тақдим этган маълумотлар асосида туздик.

Биз ушбу маълумотларни жамлаш бўйича топшириқни 4410-сон Турдош хизматларнинг халқаро стандарти (Қайта таҳрирланган), *"Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқлар",* асосида бажардик.

Биз бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисобот соҳасидаги амалиётчилигимизни сизга Жадвални [*тегишли норматив ҳужжатнинг номини ёки ҳаволасини киритинг*] томонидан белгиланганидек тайёрлаш ва тақдим этишда ёрдам бериш учун қўлладик. Биз тегишли ахлоқий талабларга, шу жумладан ҳалоллик, холислик, профессионал компетентлик ва лозим даражада эътиборлилик тамойилларига риоя қилдик.

Ушбу Жадвал ва уни тузиш учун ишлатилган маълумотларнинг аниқлиги ва тўлиқлиги сизнинг жавобгарлигингиздир.

Маълумотларни жамлаш бўйича топшириқ ишонч топшириғи бўлмагани сабабли, биздан сиз Жадвални тузиш учун тақдим этган маълумотларнинг аниқлигини ёки тўлиқлигини текшириш талаб қилинмайди. Шунга кўра, биз Жадвал [*тегишли норматив ҳужжатда белгиланган қўлланиладиган молиявий ҳисобот бериш концепциясининг номини ёки ҳаволасини киритинг*]га мувофиқ тайёрланганлиги тўғрисида аудиторлик фикрини ёки кўриб чиқиш хулосасини ифодаламаймиз.

Х-изоҳда айтилганидек, Жадвал [*тегишли норматив ҳужжатда белгиланган қўлланиладиган молиявий ҳисобот бериш концепциясининг номини ёки ҳаволасини киритинг*] томонидан белгиланган асосда тайёрланган ва тақдим этилган, АВС Компаниясининг [тегишли норматив ҳужжатнинг номини ёки ҳаволасини киритинг] га мувофиқлиги мақсадида. Шунга кўра, Жадвал фақат ўша мақсад билан боғлиқ ҳолда фойдаланиш учун мўлжалланган ва бошқа мақсадлар учун мос бўлмаслиги мумкин.

Бизнинг жамлаш ҳисоботи миз фақат АВС Компанияси ва F Тартибга солувчиси томонидан фойдаланиш учун мўлжалланган ва АВС Компанияси ёки F Тартибга солувчисидан бошқа томонларга тарқатилмаслиги лозим.

[Амалиётчининг имзоси]

[Амалиётчининг хулосасининг санаси]

[Амалиётчининг манзили]

[2] Муқобил равишда, қўлланиладиган молиявий ҳисобот тузиш талабларида кўрсатилган тегишли мурожаат қилинувчи шахс